

સાંસ્કૃતિક વિજ્ઞાન - સંસ્કૃત સાહિત્ય

મર્મતું સાહિત્ય

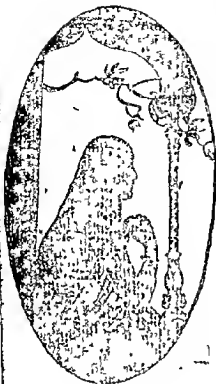
સાંસ્કૃતિક વિજ્ઞાન નવું પુસ્તક પ્રગટાવન

સાંસ્કૃતિક વિજ્ઞાન
D 2012

जलपौ सम. पतिधीना स्मरणार्थे
भी फार्मस गुजराती सभाने
श्रीयुत अद्याभा. आयुदष्ट यावडा
तरुथी सविनय सभेभ भेट.

પ્રજ્ઞા સ્વ. પતિધીના સ્મરણથી
 શ્રી કાર્તિક ગુરુ ત્રી સમગ્રે
 શ્રીમત રાધાબા. આજીવંત આવા
 મન્દીર સંનિવસ સુખેન બેઠે.

સર્જન સાહિત્ય

સાદીકતું

નવું

પુસ્તક પ્રકાશન

પુસ્તક પહેલાની

અનુક્રમણિકા

નવ નિવેદન . . . સાદીક	૧	અર્ધનંદી અધિકારી . . . ઇન્દુલાલ ચાવિઠ	૨૩
પ્રથમનિશામી . . . બયોતીન્દ દવે	૨	બા.એ. એલ.એલ.બી.,	
જેમ.એ.		મારી નોંધપોથી . . . ગુમા	૨૭
ઉત્તમો ચદ્ર . . . જયનંતલાલ દેસાઈ	૧૦	બીચારી રાજની . . . કાન્તિ મ. જોશી	૩૧
સાંસો અને દીવાળી . . . જયનંતલાલ પૂજ્યા	૧૧	મુખારર . . . ગોવીંદલાલ મહાદેવોઆ	૪૦
જેમ.એ.		એમ.એ. એલ.એલ. એમ.	
પ્રજ્ઞાને . . . ઇન્દુકમાર શહેરવાળા	૧૮	એ કાશી ? . . . ધનસુ ૩૨ ત્રિપાઠી	૪૧
એક વર્ષ માટે મનાઈ છે સાદીક	૧૯	સેવિલાસ . . . પીયલ	૪૦

તન-મનની મહેનત કરનારાં !

તાકત-તાઝગીથી બરપુર

‘ઝંડુ’ દ્રાક્ષાસવ

(સુદિક્ષિપિય-સાર મંપર મ. મ. ૧૦)

ઘરમાં હરિયાં તૈયાર રાખો

તાકીદે તાકત-તાઝગી મેળવવા

શરદી મ ડા ક ના ર

ચાક ઉ તા ર ના ર

હિંચ લા બ મા ર

હરિત સાદ તાવનાર

સુખ લા મા ક ના ર

તાકત આપનાર

તાઝગી બ લ ના ર

સુખ, ખાતી, મૂલો અને સાધારણ

નબળામાં તાકીદે આરામ આપનાર

લજજતદાર દવા

‘ઝંડુ’ દ્રાક્ષાસવ

સવાર-સાંજ જમ્યા પછી લ્યો

ઝંડુ ફા મા સ્યુ ટિ ક લ વ.ક સ લી

કારખાતું : સવાળી રોડ, સુભા નં. ૧૪

સુભાની સુખ્ય દુકાન ૨ મહાલનવાડી, કાલ્યાદેવી

બાદશાહ એજન્ટ—શ્રી વિભાવચંદ જેડાભાઈ

સોસાલ એજન્ટ—શ્રી મહાદેવ હીરજી, હાપડ બગીચા

પારોલ સજ એજન્ટ—મોંચી ગોરખનદાસ મકનજી, હરબારગઢ પાસે.

સ્વલ્પ અર્પણા તેર માતા, સ્વલ્પ એકમે રૂપીએ દેહ; સ્વલ્પ દોહના રૂપીયા લે.

જાતની સ્વ. પત્નિધીના સ્મરણાર્થે
શ્રી વર્ષસ ગુજ તી સમાને
શ્રીયુત શાલાભાઇ આચુંદલ આવડા
તમ્મધી નવનય યામેમ ભેટ.

પુસ્તક

રાજીતું સાહિત્ય

પહેલું

નમ્ર નિવેદન

મારા વર્ષોના અભિયાપદના અને મૃદુ કે મસ્કારી ગુજરાતના ઓ પુરોગ અને બાળકોને પ્રેરણા આપે, સંસ્કાર સમૃદ્ધ કરે, યાન સાથે ગમ્મન આપે, શુદ્ધિનું રચન કરે, અને ઉત્કર્ષને આનંદ દે એવું સાહિત્ય વચાશકિન્દ્રએ ગુજરાતને ચરણે ધરતું વચિક સમૃદ્ધને સિદ્ધ અને શુદ્ધ સાહિત્ય પ્રત્યે આકર્ષવા માટે, તેમની રસપ્રતિ ઢેળવવાની જરૂર હતી. અને એ કાષ્ઠે મેં ‘મેં ધડી મોજ’ દ્વારા કેટલું ને કેવી રીતે કહ્યું તે ગુજરાતનું પવનચરિત્ર ને વાંચનજન સારી રીતે જાણે છે. ધોમે ધોમે વાંચકોને શુદ્ધ સાહિત્ય તરફ આકર્ષવાના મારા પ્રયત્નો સાવ નિષ્ફળ નથી મયા એટલું માનવા હું પ્રેરાઉં છું. ‘મેં ધડી મોજ’ વાચકમનીના પાઠ્યમાર સાહિત્યરસન વિદાનો એ ધત્તે વાંચના યએવા એ કે મારે માટે અભિનંદનની વાત નથી, પરંતુ હમણે નવા વાંચકો શુદ્ધ ને સિદ્ધ સાહિત્ય તરફ

આકર્ષવા અને હળવા નામે ગંદા સાહિત્ય તરફ જવા અટકાવા એ મને મજરરીનું કારણ છે. હવે કનીન ઇન ઉપર માકરના પઃ મોપડીને હમણે અગ્નિવ સહિત્યના દર્દીએદો આમ કવાના અખનસ કમ્યા પણ એક વેળાએ મસ્કારી ને વિદાન સેવાના મદદરેયોને ગમતું નહોતું. તદન નવા વાંચનારોએ પણ વાચવાની ચરચાવ કરતા નરતું સાહિત્ય વાચવા મરી પડે એવી વિદાનોની ગુમ મરેચ્છા અને આકરા ટુકમને કોઠપણ દિકસે અનુકૂળ થવા વર્ષો સુધી શુદ્ધ સાહિત્યની કાવી જોળી ઉપર સારર મોપડી આપવાની ક્રિયા કરતી પડી. આ અખનસ કે ક્રિયા થતા જોઇને પણ પછા ગુન સાહિત્યકો માકરના પડનો વિરોધ કરતા, અને નવા માણ્યોને લુના ચરમામાંથી જોવાનો અગ્રદ રાખતા. આજ વર્ષોના સતત પ્રયત્નો પછી વાંચકોને એક એવે મોગ વર્ષ

તેઆર ઘણો છે કે જેને હવે સાકરના પડવાળી કવી-
નાઈનીની જરૂર રહી નથી. તેમની રસજીત ઉરેરે
એવા પણ નિર્મોલ્, અલકભર્યા પથ્થ તત્ત્વવિજ્ઞાણ,
આકર્ષક ને રસભર્યા જલ્લાય પથ્થ વસ્તુ વિનાના
વાચનના મૂલ્ય એના મનથી ઓછાજ થતાં જાય
છે આજના ગુજરાતી વાંચનારાઓની રસિકતા
કેળવણી છે, શુધ્ધ ને શિષ્ટ સાહિત્યમાથી તેમને
નૈસર્ગિક મોહાશનો અનુભવ થવા મળે છે,
તેમની રસિકતા હવે પ્રાણવાન સાહિત્ય ઝીણવા
જેટલી સમૃદ્ધ થઈ છે. તેથી વાચકોના એક બહોળા
સમૂહને આજે તો ગુજરાતી પ્રેરણા, પ્રયાનની
અનંતા, ગુજરાતની મગશરિતા ટૈામુદીતું
વિવેચન, સાહિત્યની તટારથતા, વસંતનો તિઆરવેઅવ
અને નવચેતનની ટાપડીપત્ર પાન કરણ છે. એની
માનવતા કેળવણી છે, એ સંસ્કાર મૃદુલ થતાં જાય
છે, એનો સાહિત્યપ્રેમ ખીણી રહ્યો છે એને માત્ર
મનાશિતિ ઉરકેર ને જીવનના વિવેકનો ત્યાગ કરાવે
એવા સાહિત્ય તન્ન અભાવ થતો જાય છે. અલ્પજ્ઞ
હમેશ માટે એક એવા વર્ગ તો રહેશે કે જેની તૃષ્ણ
માત્ર પીળા સાહિત્યથી છીપાગે એને એ કેળવવાનો
પ્રયત્ન કરતાં થોડા ઘણાં કેળવણી ખરા, પરંતુ એનો
સાત વિરોધ કરવાથી એ વર્ગનો અત આવવાનો નથી.

હવે

આજે ગુજરાતમાં એવાં ઘણાં ઓછા સાહિત્ય
શોખીન સી પુરુષો રહેશે કે જેઓ પાંચ સાત માસિક
પત્રોને જે માર સાપ્તાહિક પરીદી વિવિધ સાહિત્ય
વાંચી શકે. ત્યારે બીજી બાજુએ એવા તો ઘણાંયે
વાંચકો છે કે જેમને એકજ રચના સાહિત્યના દરેક
અંગો એવા કે વાંચવાની હમજા છે, તેથી ગુજ-
રાતી સામયિકના તત્ત્વોને-અલ્પજ્ઞ ધીમે ધીમે-આ
મંથવાટિકામાં એકત્ર કરવાના નમ્ર પ્રયાસ કરવાને
હું તરુપર ઘણો છું. ગુજરાતી વાંચનારાઓ મારા આ
પ્રયાસમાં સંકાય કરશે એની તો મને પાછી ખાતરી
છે. મારી અર્પણતાઓતું મને સંપૂર્ણ ભાન રેવા
જતાંએ ગુજરાતના વિદ્વાનોની દિલસોજી, મિદ
લેખોની મરતા, પત્રાવિનો સહેકાર અને મિત્રોની
ચળનુભૂતિની આશા રાખુ છું.

‘સર્જન’ સાહિત્ય પ્રગટ કરવાની યોજના આ
પુરતકમા બીજી રચના આપી છે, એ વાંચી
જવાથી ‘સર્જન’ સાહિત્ય ‘વીરો યોગ્ય માહિતી
વાચકને મળી રહેશે. અહીં મારે એટલું જ ઉમેરવા-
નું રહે છે કે આ પુરતક જેઈ વાચક એટલી બધા
ચાહે કે એના અવિધ્યના પુરતકો ઉત્તરોત્તર અદિવાતા
કાઢવા એ મારું પ્રથમ અને અંતિમ ધ્યેય રહેશે.

સાદીક

? પ્રશ્નવિરામ ?

[એ કાવ્યપૂર્ણ લેખ]

લેખક
શ્રી જયેતીન્દ્ર હ દવે
એમ એ.

મનુષ્યના આકારમા જૂ. જૂ. વિરામ ચિ હો
સ સારમા ફરતા માત્રમ પડે છે દરેક
મનુષ્યનું વિશિષ્ટ લક્ષણ અમુક વિરામ ચિહ્ન પડે
સહેલાઈથી દર્શાવી શકાય કેટલાક મનુષ્યો મૂર્તિ
માન આશ્ચર્યના ચિન્હોજ દોષ છે એમનો અ
ભાવ, એમનું વર્તન, એમની વતચીત એમનું
અસ્તિત્વ આપણને આશ્ચર્યકારકજ લાગે છે
આશ્ચર્યવદ વસ્તુ કશિસ્તમ્. એમ ભમવદ્ભીતામા
પરમ તત્ત્વ માટે કહ્યું છે તેમ એમને માટે પણ કહી
શકાય, કે એમને સર્વ આશ્ચર્ય તરીકે એળખે છે
અર્થુ કાર્ય કરી પછી તેને હાહી દેનારા બારણ
છતાં સજ્જને કેવળ સકલ્પો કરી એ મોહવની
ફલસિધ્ધિ માટે ઉચ્ચત ન કરનારા સર્વ પુરુષે અર્થ
વિરામ જેવા કહી શકાય. કેાંસમાં મૂકતા લાપક
મનુષ્યો પણ વણા છે પોતાને એક વાડે મરી
તેમજ ન બાધ રહી તેમાંથી એક કમલ પણ ન વળ
નારા કૃપમ દુકો ઉપમા વર્જના છે વસ્તુન આવિશાળ
જનતમા ધર્મ, જાતિ ન્યાત રા દ વગેરે કોસરૂપ
છે અને પ્રભાઓ તથા જાતિઓને એ પોતાની

સીમમ રિયુ ર પી મદારના જગતથી અને તેમ્હાં
વિશુષ રાખવનો પ્રયત્ન કરે છે અવતરજીચિન્હની
ગજ સારે એવા મનુષ્યે પણ ઓછા નથી
ઊતારા ક્યારે વગર ચામેજ નહિ એવા લેખકો
ખીજના વિચારે નો પડ્યો પાડનારા, વીરપૂજના
ત વને સમન્તા વજ શતાપુરધોના નામનું અને
સન્દોનું રથે રથે ક્રમચારુ કરનારા પોતાની
નદુનના દેખડવને સિદ્ધ કે અસિદ્ધ લેખકોના
વાચ્યો બોધી બોધી સામ ન્ય વાતાલાપને નિબંધ
પ લાવતા. એ સર્વ માનવ અત્ત હચિન્હો
મ પી રામ. અમે બધુ દેવ વ્ય મરી ચૂમ્યા દવે
અમારે કંઈ પણ જાતવ્ય બાખી નથી એમ માન
ના. પૂર્ણવિરામ રૂપ છે

અ મર્વ વિરામચિન્હોમાં ભવ કરમા ભવ કર
પ્રશ્નચિન્હ છે અચાર સૂચી મને પ્રશ્નચિન્હે નો
જદુ અનુભવ થયે નહોતો પણ દમજી યોધ વખત
પગજ એવુ એ પ્રશ્નચિન્હ માત્ર સમાગમમાં
આવ્યુ હતુ એનો અનુભવ થવા પછીજ મને
સમજ પડી કે મારી માથે કેમકે કાળા જઇને

એના માથા પર બેરથી મુઠકા મારી દશે, તેથી એ પ્રભાસિન્દ માથા આગળથી વળી ગયેલુ હોય છે.

હિંદુધર્મ અતિથિસત્કારની બાબત માટે મહા પંકામેલુ છે પણ એ વિષયમાં હું હિંદી કરતાં સામાન્ય મનુષ્ય વધારે છું. અતિથિસત્કારની બાબતના કુમળા મેળો મારામાં પૂરેપૂરાં વિકસ્યા પહેલાંજ દરમાઘ ગએલો હતો, એમ લાગે છે એટલે મારા સદ્ગત કાકાના એક મિત્ર (જેને હું બોલ-ખતો પણ નહોતો તે) ના યોગ્ય મદિના સાથે એઓ મારે ત્યાં પધારવાના છે એવી ખતલખતો પર આવ્યો ત્યારે મને આનન્દ થયો એમ હું કહી શકુ એમ નથી. પરંતુ મારી સાથે રહેતા મળ વૃદ્ધ કાકીના માનને ખાતર મને જુદુ આનન્દ થયો એવો મારે ટોંગ કરવો પડેલો.

કાકાને કહ્યું છે કે પ્રથમ રાત્રીને સામા મનુષ્ય સાથે જે અભિપ્રાય બધામાં જાય છે તેજ અંતે ખરો ફરે છે. પરંતુ એ સત્ત સાચુ હોય એમ મને લાગતુ નથી, કાન્યુ કે નવારે મેં એમને પહેલ વહેંચા રહેસન પર જોયા, ત્યારે મને જે સંજ્ઞાન જેવાં લાગ્યાં મળતા વારને કુએ પહેલાંનું-જન્મ-તરીકેનું અમારે આજમાલુ હોય એવી દ્રવ્ય એમણે મારી જોડે વાત કંવા મારી મારી ખજર પૂછી, મારા માતાપિતાની ખજર પૂછી, મારાં પૂર્વપત્ની ને કષ્ટપતાના પ્રશ્ન બદલ અસ્તિત્વ ન ધરાવનારા સત્તાનોની ખજર પૂછી, મારાં (મેં જેમને પાત્યાં નહોતા તેમજ જેમને પાળવાનો વિચાર પણ નહોતો કર્યો તે) કતાર, જિલ્લાની તમા પેપટની ખજર પૂછી. ખજર પૂછાઈ રવા પછી એ બધાંની પ્રશ્નિએ વિંદ પૂછપરછ કરી. વર્તમાન પ્રશ્નિનું માન થયા પછી તેમની જૂત-

કાલીન પ્રશ્નિ શી હતી તે પૂછયું. જૂત-કાલીન પ્રશ્નિ બદલા પછી હવે બાવિધમાં શી પ્રશ્નિ કરવા મળે છે તે પૂછયું રસ્તામાં પથુ જે જે મનુષ્યો મળતા તેમનાં સંબંધી, તેમનાં સજાવહાણાં સંબંધી, તેમના સ્વભાવ સંબંધી, તેમની શારીરિક, માનસિક, આધ્યાત્મિક વ્યવસ્થા સંબંધી, તેમની આર્થિક, નૈતિક, સામાજિક, ઐતિહાસિક, ભૌગોલિક સ્થિતિ સંબંધી એઓ અનેકનોક પ્રશ્નો પૂછ્યા; ને પ્રશ્નોની સંખ્યા ને પ્રકારના બારથી મુઠાઈ ગએલો હું જવાબ આપવા હાંધી મારતો.

શેર આવ્યા પછી એમણે મારા મદોદધા વિષે, મારું ઘર અને તેમાંની ઝોરગાઓ વિષે, ઘરમાના કબાટો અને તેમાંની વસ્તુઓ વિષે, એ વસ્તુના બનાવનારા અને તેના બાવ વિષે-કામાં મારા ઘરથી માંડી માફ ગામ, ગામમાંના બજારો, બજારોમાંની દુકાનો, દુકાનોમાંની વસ્તુઓ, ધર્મિ-દિના ઉડા અને તથ્યપરથી ચાન મેળવવા ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી. એમણે મારાં કાકીને તથા મને જે અગ્રગ્ર પ્રશ્નો પૂછાયા તે સર્વ જોડુ, અહિં પાદ રવા હોય તો ઉતારે તો વાયક તેમજ હું કંટાળીને જરૂર આપવાત કે અન્ય ઘાતનો વિચાર કરીએ.

દુર્ભાગ્યે એમના આવ્યા પછી બે દિવસ રહીને મારી જન્મસિંધુ આવડી હતી. તે દિવસે એમનાથી કુટુમ્બના મે જુદુ પ્રવાસો કર્યા, પથુ તે સર્વ બ્યથ ગયા. સંજો મેં મારા મિત્ર તથા સજાવહાણાંને નોતવાં હતા. મોં આવી ગયાને યોગ્ય વાર થઈ એટલે મારા અતિથિએ પોત પ્રકારપુ. હું મોઢક બીજા જોડે વાત કરતો જરા પથુ અટકું એટલે તરતજ પ્રશ્નોની ધારા છોડી મુકતા. " આ સામે

બેડું છે તે કાણ છે ? ” “ એનું નામ શું ? ” “ એના પિતાનું નામ શું ? ” “ એ શું કરે છે ? ” “ એના આપ શું કરે છે ? ” “ પરલોકે છે કે કુવારો ? ” આમ પ્રશ્નભણેલી પરંપરાથી વિધાઈ જતને દુ મારા મિત્રે સાથે વાતોલાપમાં બરાબર ભળી ન ન શક્યો, એટલે તેમણે મારા વચ્ચે વાતો કરવા માંડી આખરે કંટાળીને દુ છદ્દર પાસે એક ખુણામાં જઈને બેઠો. બાદમાં પછી તેરમું આવે તેમ તરત મારા અતિથિ મારી પાસે આવીને ગોઠવાયા. અમે બંને આમ ખીંચી બેઠાંથી દુર થયા એટલે એમને વાત કરવાની વધારે કાવટ આવી.

“ પેલા દીકરા પર એક છે તે પેલા પુરથી પર

બેઠા છે તેવા કંઈ સમાચાર ? ”

“ ના. ”

“ ત્યારે બનેલા મોહાં મળતાં કેમ આવે છે ? ”

“ એક પોતાને કોની ભેટ મળતા આવતું તે વિશે તદ્દન બેદરબાર રહે છે ”

“ એમ કેમ હશે ? ”

“ એમ છે તેનું કારણ, એમ છે કે એમ દોસ સિવાય એનો કુટોલ થઈ શકે એમ નથી ”

“ કેમ ? ”

“ એમજ. ”

“ પેલા દમજી તમારી ભેટ માત્ર કરતા કરતા તે કંઈ બોલે છે ? ”

“ હા. ”

“ શું ? ”

“ કંઈક, બારાખટો, આંખના પાડા વગેરે ”

“ એ બનવાનું છે ? ”

“ ખબર નથી ”

“ એના પિતા કહે છે ? ”

“ અત્યાર સુધી એના મર્વાની ખબર આવી નથી. ”

“ નોકરી કરે છે ? ”

“ હા. ”

“ શું કમાય છે ? ”

“ પૈસા. ”

“ કેટલા ? ”

“ કાકાના માતા અકબચિત્તમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી એક સુખ્યા. ”

“ પેલાનું શું કરે છે ? ”

“ તિજોરીમાં પૂરી થુકે છે. ”

“ તિજોરીમાં ? ”

“ હા, તિજોરીમાં—તેમજ ગળવામાં. ”

“ તિજોરી ક્યાંની બનાવટની છે ? ”

“ જાણતો નથી. ”

“ નથી જાણતા ? ”

“ નથી જાણતો. ”

“ આ સામે પેલો જટાંગ જેવો બેઠા છે— ”

“ મારા મિત્ર માટે કાલે તેમ ન બેઠાતા ? ”

સગાર પણ દતાય થયા વગર એમણે આમજ થયાનું. “ પેલો બરાક સરીરવાળો છે - ”

હા પીસીને દુ પચ્ચેજ બોલી ઉઠ્યા. “ હા

એ બરાક સરીરવાળો છે તેનું શું ? ”

“ એનું સરીર આટલું ભારે કેમ છે ? ”

“ કારણ કે પાતળું નથી. ”

“ પાતળું કેમ નથી ? ”

“ કારણ કે ભરું છે. ”

“ પણ ભરું કેમ છે ? ”

“ કારણ કે પાતળું નથી. ”

“ એણે કંઈ દવા ખાધી હતી ? ”

“હા.”

“શી દવા ?”

“કિલ્બાનને બુધાખની.”

“જાડા થવાની દવા આપી હતી ?”

“ખબર નથી.”

“એ કસરત કરે છે ?”

“હા.”

“શી ?”

“હાલર ચડવા ઉતરવાની, કાલવા ચાલવાની ને
બાત કરવાની.”

“પેણે માંધ કાગલા જેવો છે—”

“મારા મિત્ર મારે ગમે તે શબ્દ ન વાપરવાનું
મેં તમને કહ્યું તે તમે બૂલી ગયા ?”

“તમે કહ્યું હતું ?”

“હા.”

“ક્યારે ?”

“હમણા ઘોડીવાર ઉપર.”

“કેને ?”

“તમને.”

“હું કહ્યું હતું ?”

અત્યંત ધીરજથી મેં એમને શબ્દે શબ્દ કહ્યો
પાડીને કહ્યું—“મેં-તમને-એમ-કહ્યું-હતું-કે-
મારા-મિત્રો-વિશે-તમે-ગમે-તેમ-ન-એસતા ?
સમજ્યા ? કે કરી ઘોડી જાડ ?”

“કરી શા માટે ઘોડી જાડો ?”

“તમે ન સમજો તેમાં.”

“હું સમજું શા માટે નહિ ?”

“કારણ કે-કારણ કે કારણ કે તમે જેટલુંક
નહિ જ સમજો એમ મને લાગે છે.”

“તમને એમ લાગે છે ?”

“હા.”

“કેમ એમ લાગે છે ?”

“નસીબ માંડે ને તમારું એવું છે તેમાં.”

“નસીબ કેવું છે ?”

મારા મગજમાં એક લયકર વિચાર જાગ્યોઃ
હવે જોરથી ધબકી ઉઠ્યું, એમના મગજ તરફ નજર
ગાંધ ને મારા હાથમાં અદ્ભુત પૈશાચીક એજ આવી.
કણવાર મને લાગ્યું કે મારા બાવી મને હસીના લાકડાં
તરફ ધમકી જાય છે. મારે માથે અતિથિહવાનું
કવંક ચોટવાનું. પણ ઘોડી વારમાં જ એ વૃત્તિ
સમી ગઈ, ને સનેપાતનો ચાળો શમી જતાં રોગી
ચાલ છે તેમ હું સાત ને શિથિલ ધમકીયો.

આવા તો જેટલાએ દિવસો વીતી ગયા. છતાં
દુઃ શવતો રહી—મેં એ પણ રહ્યાં. અનેક કુદિત-
ઓ મેં અજમાવી જોઈ પણ કેવળ આશરમાં જ
નહિ પણ આચરણમાં પણ હાલરડા જેવું એ
પ્રશ્નચિન્હ મારા હૃદયને ધાસીની પેઠે કપાળ કરતું.
બીજા પ્રશ્નો એમને ન જાણતા, ત્યારે “કેમ ઉઠ્યા ?”
“ક્યા સીધું ?” “કુચપેટ્ટ શાદી ?” “હાં સારું
કર્મ ?” “કાગળા ડીપા ?” “ચલ પીઓ છો ?” “ચલ
નથી પીતા ?” “ચલમાં ખાડ નાંખી ?” “ચલમાં
ખાડ ન નાંખી ?” “નહાઓ છો ?” “જમ્યા ?”
“પાન લીધું ?” “પાન પર ચૂનો ચોપડ્યો ?” “હાથો
ન લીધો ?” “પાન પાણી ?” “ખમીસ બદલ્યું ?”
“કાટ પહેર્યો ?” “બહાર જાઓ છો ?” “વિવાસળી
લીધો.” “હાંવા સળગાવ્યો ?” “કુંકે મારી ?”
“ઝાલવી નાંખ્યો ?” એવા એવા દુઃ જો કાર્ય કરતો
હોઉં તે સજ્જી પ્રશ્નો પેળતા. જમણ પર એક
જાળો મને તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થયો, મેં પર કટાણા
ને વિજાલની રેખાઓ પડી ગઈ, ને કાઈ દિવસ હસ્યા

“ મને વિદિત નથી. ”

“ કેમ ? ”

“ ખાસ કારણ છે. ”

“ શું ? ”

“ પ્રપ્તો પુછીને અને ખીજને કંઈએ આપ-
વાની મને દેવ નથી. ”

“ એવી કામને દેવ હોય છે ખરી ? ”

“ હા. ”

“ કોને ? ”

“ ઘણાને ”

“ મેં તો એકે એવા માણસ નવાં એવો કાઢ
વગર કારણે પ્રપ્તો પુછે ખરા ? ”

“ પૂછે ”

“ પૂછે ? ”

“ હા જરૂર પૂછે ”

“ શા ખરે પૂછે ? ”

“ પૂછવા ખતર પૂછે ”

“ પૂછવા ખાતર તે કાઢે પૂછે ? ”

“ હા, કાઢે હા ! ”

“ એમ હેમ ખરે ? ”

“ હોય. ”

“ નકામા પ્રપ્તો કાઢે પૂછે ? ”

“ ગણિતે. ”

“ માણસ પૂછે ? ”

“ હવે ને એક પણ પ્રપ્ત પૂછી તો તારું
ખૂન ફરીય ! મેં લખીને કાગળ એમને આપ્યો—
આપ્યો તો નહિ, પણ તત્ત્વ કાઢી નાખ્યો, ને આજ
ખીજીને થોડીવાર સુધી હું પડી રહ્યો. પણ એ
યુક્તિમાં પણ હું ખટુ કાચો નહિ, કારણ કે થોડીવાર
થઈ એટલે એમણે મને પૂછ્યું “હવે કેમ છે ?” ત્યારે

મારાથી બેઠી થવાયુ, “ સારું છે. ” પાછી પ્રપ્તોની
પર પણ છટી આખરે કંઈકાને મેં એમને પૂછ્યું,
“જદંબદને આગમણીમાં મળેલા તે નમેજ કે ? ”

“ જદંબદ કોણ ? ”

“ અમારા પાંચમીની માય. ” જરા વિચાર
કીને મેં કહ્યું.

“ તે આગમણીમાં શું કામ ગઈ હતી ? ”

“ કંઈ વેચવા. ”

“ કંઈ વેચવા ? કોને વેચવા ? એનો માણસ કંઈ
વેચે છે ? ”

આમ એનાં સંભળાવવા જતાં મારે અનેક
પ્રશ્નો સંભળવા પડ્યા. પણ તેને લીધે મને એક
સરસ યુક્તિ મળી. ત્યાર પછી હમેશાં મેં એ
યુક્તિનું પાલન કરવા માંડ્યું. એ યુક્તિમાં હું
સંપૂર્ણ રીતે સફળ થયો, મારા મેનિફેસ્ટાશનને
તેટલાં વ્યય કરી કાઢી આપે એમના સાચું કંઈક
ધુરંધરને કંઈક મેલકુશીથી જોઈ રહેતા ને માગની
માફક જવાબ દેતા એનો એકજ માપતો આવ્યું.

મારા મગાસા ‘કાઠનું’ સમયરી હતું. ત્યાં
મારા માનવંત પંચાણને કાઠને મારે જમવા
જવાનું હતું. ત્યાં આ યુક્તિનો. મેં છુટકો
ઉપયોગ કર્યો. જમી રહ્યા પછી એમણે અમારા
સાતિતરનો સંબંધી પ્રપ્તો પૂછવા માગ્યાં “ જેણે
તમારી જોડે બેઠા હતા તે કોણ હતા ? ”

“શું પૂછ્યું ? ” મેં કાગળ કઠકાવીને એમને
એમને પૂછ્યું.

જમ ગજારાખે, મારા માસુ બાપથી નિંદાળી
એમણે ફરી કહ્યું “ જેણે તમારી જોડે બેઠા હતા તે
કોણ હતા ? ”

“માસ કાકીની બક !” એ જ્ઞાન દીગ્રા ને
સમુદાય એ ટ્રિડ મુદ ચક્ર ગયા

‘ને પેલા તમારી મામે દતા તે !’

“મારા મામનો ઘોડા,” એ જ્ઞાન દુષ્ટિએ
આશય મારું નેક જવાણ દીધો

‘તે જાને એક બીજા સામે ધુરડના રેગ હતા’

“તો સાબળ !” એ નેરખાં એને ઘાપ
માનું કૃત્તુ ‘એ બધા મારી ફોજના કુતરાઓ છે
તે માલોમાલ સહ્યા રામસાપને એટ પર
વધ મળા.”

‘ગમલાસ કોણ ?’ એવે ૫૭૫

“માલો !” બરાડો મારી બપ હર અવાળે
દૂ બોલ્યો.

‘રામસાને એટ પર લઈ ગયા પેલીસ તેને

પો કરણ્યો. એટને રામસાને ઉર ચાલુ ને
સજીવાય મરી ગયો મનપાપ માટે આશિર્વાદ પામ
ફોજવાર ખાપ ગયો. એટને નીમનવાયે ફોજવા રને
શકું બધું. ફોજવારે ફાત કચડ્યા પા એટને
સીપાઈએ તેને ચુકોલી-આમ” દીધો મે-અની !
બગપૂર્વક એમનો હાથ પગડી મચડવા મારાં
ગાટને મારી હાથ છોડી એમનો ઘર ત ક મ વરા
મહિયું

x x x

માસ કાકી માને છેકે બગાળા અતિથી આમરું
ફોજે છોડી જસ વહેલા માલો ગયા ને બધું પ્રસન્ન
ચક્રને ગયા દે વ એમ પશુ એમને લાખું નવિ આ
બધાનું કારણ કું જ છું એમ દુષ્ટિએ એ માને છે.
પશુ માણસ સંબંધે સમજવાનું ન મળે તેનો મો
ઉપાય !

સોરઠી અવાહીર

કાઠીયાવાડ-સૌરાષ્ટ્ર દેશની નાની વાર્તા-
ઓનો સંગ્રહ-શાયે, પ્રેમ, ટેક અને
વચન તથા છવન સંબંધે તેમને ઘણુંએ
અદ્ભુત લાક્ષણાનું આપશે. વાર્તાઓ રસ-
ભરી અને પ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ ૨૫ પાકું પુકું.

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર

૭૧, ટેમરીન્ડ લેન કોટ-મુંબાઈ.

હરબારે અકબરી

શ્રીયુત્ સાહીકે મહાન મોગલ શહેન-
શાહ અકબરના હરબારની હકીકતો અને
તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં
રજુ કર્યો છે. પ્રેરિસર કામદારે એ પુસ્તક-
ની વિશ્વતા સરી પ્રસ્તાવના લખી છે સુર-
સતી ભાષામાં આજ સુધી આવું એકે
પુસ્તક પ્રગટ થયું નથી. સ ખ્યાળાંધ ફોટા
ચિત્રો સાથે; મૂલ્ય રૂ ૩૧

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર

૭૧, ટેમરીન્ડ લેન, કોટ-મુંબાઈ

ઉગતો ચંદ્ર

આથમે પાથમે બાનુ, પૂર્વમાં સરસી ઉગતો;
તેમનો ઉચ્ચી પૂર્વ. આધારે સરસી હતો,

પદ્મીનીનું હૃદય સહુ નીલ જોળે સુદ્ધ ન્યાં,
કૌમુદીનું પ્રજ્વળી નીરખી હૈયું હેલે મહત્ત્વ ત્યાં,
આંખાડાળે ટલુકતી હતી કાચલો સુરવરે ન્યાં,
સાગીએ ત્યાં ધ્રુવડ રડતાં રોક સાંતિ ઇલાયાં.

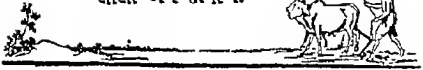
રિનાનાથ જતાં મૃગિટ સમાધિ રોકની ધરે;
આકાશી રોકના આંસુ તારકા બળગી રહે.

બીચી પહોળે બે ઉછળી રહે છે,
આલિંગવાને સરસી-ઉર સાથે;
સરસી છતાંયે નવ નીરખી તે,
કૌમુદી-ધલે: બનીને બમે છે.

સાગી હું પુણ્યના ધાત્રી, ક્યામતા કોં ઉરે ધરે?
પુણ્યને ક્યામતા કેવો? ક્યામતા પાપને ધરે.

જ્યન્તિકાલ દેસાઈ

લાલો અને દીવાળી

[સૌરાષ્ટ્રની એક શ્રામ્ય શ્રેમ કથા]

લેખક :

શ્રી હમનલાલ હરિલાલ પંડ્યા.

બી. એ.

જુનાગઢ રાજ્યનું મિર જમલ તેમાં ઉત્પન્ન થતા તથા વસતા અને ચારે પાસે લુભતા જાવાનક સિંહેને લીધે કાંઈ શિકારીથી તો શાએજ અન્નવર્ધન દરે. એ સિંહ આદર મેળવવાને લાંબા વસ્તીવાળા જાગોમાં પંચુ કવચિત્ત કવચિત્ત પંચમેશ્વરી કરે છે ને રજારીઓ તથા માત્રધારીઓના જનાવરોના પાણુ કાંટે છે. કાંઈ કાંઈ જનાવર મંથાકાળ સુધીમાં ચરેને પાણુ નથી આવતું તો તેના ધણીને તલકાળ કાળ પડે છે ધણે જાએ તે આ સિંહનું બસ ચયેસુ જ જીતે દિવસ જીવ્યાઈ આવે છે. આવી દસીકાત જતાં રજારી લોક કિમનથી નેસકા જાધીને લા પુષ્કળ માયો બેસો વિગેરે સાથે સદ કુટુંબ વમે છે કેમકે તેમના માટે ચારો ત્યા મનમાનતો મળી આવે છે ને તેથી કરીને એ જનાવરો કુટુંબુષ્ટ બને છે તથા કુષ ધી પશુ મ્હોટા પ્રમાણમાં આવે છે કેટલાક પાકાનાં શરીર તો એવાં બેરકા હોય છે કે તેના ઉપર જનએ આજા નેપુ દેખાતું જ નથી અને તેના માધીને તથા ધીનકાને આકાર ને જાવરો કેટલીક વાર ભયંકર રૂપ ધારણ કરે છે. એવા એક પાકાનું પ્રિમ મસ્તક લુનાગઢ નગમાં સંમરથાનની અંદર

ગાખમાં આવ્યું છે તે જોનાં મહાકાળિના કે ચમના મહિલા રવરપનું સાક્ષાત જાન યદ આવે છે. ત્યાની બેસો પશુ તેવીજ જળી રોય છે ને તેની સાથે એવી હિંમતવાન હોય છે કે રાત્રે પસર ચરાવવા નાના બાળક તેમને લઇ જાય છે ત્યારે બાળક એકાદ બેસની વિચાળ પીઠ ઉપર નિશ્ચિતે ઉઠ્યા કરે છે-બેસો ચર્ચા કરે છે ને આનંદ કરે છે ધણુ અચાનક સિંહની જમના સંભળાય છે તો ચારપાંચ બેસો બેસી યકને પેલા બાળકની રક્ષા કરે છે ને સિંહની સામે પોતાના મગજનુ ધીંગડાથી એવા જોરથી ઘટે છે કે તેનું કંઈજ આવતું નથી ને તેને આખરે ભાળી જતુ પડે છે. કદાચ તેની જાની હોંઝાંધી વીધાઈ પશુ જાય છે

જેવા પાકા તેવાજ આ બાળક પશુ ત્યાંના વખરૂય છે. તેમના જાવાવર ગોળ મરોળ સરીર, મામલ શુધ અને અતિશય વજનદાર પેટ જાની મસ્તક વિગેરેને લીધે તેમની કામ્ય પ્રયંઃ રવરપ કારણ કરે છે ને એવો દેશ મસ્તકિયાં ડેલતો કાંઈનો સામે આરનો હોય તો તેની દાડદમા ન આવજાની સૌ કાંઈ તળવીજ કરે છે.

રજારી લોક ધણુ લઈને ચરાવવા જાય છે

તેમાં એકાદ આટું ઉચ્ચકાંટિનું પ્રાણી હોય છે
અને તેને લીધે ત્યાંના વાહરડાં બચપણથીજ,
બુદ્ધકાવચાળાં જન્મેલાં હોવાને લીધે, બહુ બળવાન
બને છે.

ગોતાના પ્રત્યેક જનવરને રખારી સારી રીતે
જોજાએ છે ને તેના શબ્દ માલગી તેના બણી દેડી
અને છે અન્યોન્ય પ્રીતિ ઉત્પન્ન થવાથી એક બીજા
સાથે તેઓ ગેલ ફરે છે, અને કાવવાનું મન મનમાં
મલ થાય જમ્યા પછી ધીમે ધીમે અમાધારણ
બળગળા થતા થાય છે.

ત્યાંના એક તેસડામાં લાલો નામે રખારી રહેતો
હતો તેવી પાસે સામડા જનાવરા હતા તેથી તેની
ન્યાત જતમમાં તે પટેલ જેવો ચક્ર પડાયે હતો નાન-
પણથી તેનું શરીર બંધ, પ્રચડ, કારણ અને
જોખાકાર હતું-તેની સાથે પછી મોહક હતી તે તેના
એટલેથી પ્રાંતિ જોનારને સ્વભાવિક રીતે ઉત્પન્ન
કરાવે એવી હતી. વિદ્યાથી છાતી, મજજુન શુભ--
દંડ, અને કમણ્ડી ટાપા લગભગ પહેલવાતને
પણ એટલાકા ઉપગમે એવા હતા નાનપણથી
તેને ગોતાનાં જનવરોના બચ્ચાં જોડે રમવામાં
કુળી કરવાની ટેવ હતી તેથી વજર હથીઆરે પણ
તે તેમને દશાવી હરાવી શકતો. આ બધાની
અદર એક નાના સાદ જોડે તેને વિશેષ પરિમય
પડ્યો હતો તેને આવા પીત્તાની તે બહુ સહાય
ગળ્યો ને તેના ઉપર બહાલ કરતો તે એ પ્રાણીના
સમજવામાં આવતુંજ હોય જોડે એકે જ ન્યાં
સાથે તેને એવાવે લા તે જોડે ને બીજાની સાથે
માણુ ધરી શી મડાં નીચા કરીને લઈતા તૈયાર થતો
હોય લા સાથે દાકષ કરે એટલે સાથ જોડે નરય
પેસ બની જતો ને ને આવીને તેને પંખાએ કપાએ

કામ ફેરવે, એટલે ખુશી ખુશી થમને તેને ચાટવે
રહેતા થતો ગમે તેમ તેના સુરસિર આકાંતી તથા
અસામાન્ય બળની ખ્યાતિ આસપાસ ફેલાતી થતી
અને એવાકા સુકારવા માટે તેના એકાગળીત
બણીઆર તેની માથણી પણ ફરતા તેથી ફેટવા
વખને લાકાને તેને લકાને તેટલું દૂર પણ જવું પડતું.

એવા એક પસંદે લાલો તેને બદાર લાક ગમે
ત્યાથી પાછા ફરતા વરસાદ મુસળધાર તુટી પડ્યો
તે નદી નાળાં છલકાઈ જવા લાગ્યા તેથી લાકાને
પાછા ફરવામાં વિઠ આવવી પડ્યું પછી તેને એક
વનારે એક મજજુન હોડી તૈયાર કરાવી ને તેમ
એ સાકાને મહા મુરોલીયાં લાકાને પટાવી પટારી
મડાવ્યો. પછી એ કંઈ સખનો રહે જરાક લાકે
તો હોડી ઉધી વળી જાય. તેથી લાકાએ મજજુન
મરડા મંજાવીને તેને પાટીવાં માથે બાંધી રાખ્યો
પછી આમ ગોતાની મતિ રાખાયા. તે તે ઉપર
વધારે વીંટાયો ને જુએ જમ મારવા લાગ્યો. મા
લાલો તેની કને ઉંઘો રહેતો ત્યાજે એ નરમ પડતો
એના મ્વાસોગળવાસજ એવા જોરશર હતો કે તેથી
લાકાલવા ડરી જતા ધીમે ધીમે હોડી તેના માથે
બણી દકરાઈ ને ફેટકાકવારે તેના માથે પાસે ઉતર
વાની જગ્યા અની પહોંચી ત્યા તે મોટે એટલું
તોફાન કરી મૂક્યું કે ન પડે વાત હોડીને સ્થિર
કરી એટલે લાકાએ પેલાં દોરડાં ઊંડવા માંડ્યા
ત્યાં તો આ ઉતાવળો થઈ ગયેલો સાદ એવા જોરથી
કુધો કે લાકાનેજ તેની ઉપર વાગી ગમને તેથી
તે તેને રેશી રાક્યો નદી જમીન જઈ દુર હતી
તેથી સાદે તો પાણીમાંજ ઝપલાવ્યું ને વહેણના
જોગથી તે તણવા લાગ્યો ને જોતા લાલો પણ
પાણીમાં ફરી પડ્યો ને તેની પાછળ તણવા

માટે કોને આરણી લાગણી થઈ હતી તે તે સમજી શક્યો નહિ. પણ જાનેની નજર ભેગી થઈ ત્યાં લાગણીએ જોણખી કે એ તો દીવાળી છે !

દીવાળીના

મુન્ને વડન ઉપર
આ વેળા આનંદ
જગાઈ રહ્યો
હતો. તે બા-
ળાને જોતાજ
તેને વધારી ભેલી
હોય તેમ જાતી
પડ્યો આ ! ”
એવો પ્રશ્ન થયો
‘ હું ક્યારના
તમારો વાટ
જોતો હતો ? ’
જાણને એમ
ચક્કું કે મારે
મારે તો એ

“ હું જાણતી તમારી વાટ જોતો હતો ”

નહિ જાણતી હોય. કોણ જાણે એને ? કાંઈ અવધૂ જ
બૂલકાચું તેથી તે ઉઠ્યો પ્રશ્ન કરવા લાગ્યો કે “ સાચું
બોલ ! તું કોની વાટ જોતી હતી ? આથી બીચારી
જગણીને પાછાં બારણેથી નાશી મઠ. લાગણીએ
સાંદને બાળ્યો તે તેને સારા ધામ વિગરે આવ્યું.
પછી તે વિચારમાં પડ્યો કે કાંઈ દહાડો નહિ તે
આજ એ મારે ત્યાં ક્યાંથી ! નાનપણમાં તો
માથે રહેલો એ વાન તેને યાદ આવ્યો પણ મથા
કામથી તેને જોયેલી નહિ તેથી એ લગભગ મુઠી
પણ ગયો. હવે દીવાળી પણ માથાપ વિનાની
થઈ ગઈ હતી તેથી તેની પડોની મોટી જોન જોડે
દૂર કાંઈ મામતો રહેતી હતી તેની સાથે ઉઠ્યો હતો.
કેટલીક વાર તેણે જાણને પાડી કાઢી મેળામાં જોયો
હશે તેથી તેના મનમાં એ વીર પુરપને માટે સહવાર
થયો હશે પણ જાણને તેની ખબર હોય ? જાણને
તો એ વાત પણ પાછી ધોને ધોને વિચારે પડતી
મઠ તે પોતાના કામમાં મગ્ન રહેતો. કોઈ
વાર કદા મજુરીઓ પણ જતો તે મુખમાં દિવસો
નિગમન કરતો હતો. તેવામાં એક વાર વળી પાછા

જાણવીજ સાથે વર્ષોદ જોડ્યો હતો
પરમે કાચા પોતા મકાન પણ તેના
અપાટમાં ઉઠી પડ્યા તે કેટલાક જીવ
નિગમન બની ગયા તે જિવએ દીવાળીને
કકક મજુરીઓ પ્રેરણા થઈ આવી હશે
તેથી લાગણી મકાન જેવી રિશતિમાં
હશે તે જોઈને તે એકથી વર્ષોદ વર્ષોદ
મ જાણીમાં પોતાને સામથી નિકળી
લાલના નેસ પડે મરામુરીબને બાવી
પોતોથી રમ્તામાં કાઢવ, કિચક પાણીના
શેરીયા તે ઉખડી પોતાં જાડાં થઈ તથા

અપરાનાં નળીયા, વિગેરેની નાતર
એટલી હતી કે કાચા પોચાનું તે ખન
પણ દારી ભય. પણ દીવાળી
બધાથી બુદ્ધી જ હતી બધે કેવો
હશે તે તે સમજતીજ ન હતી.
લાલના નેસ પાસે આવીને તેણે
ભેંધુ તો સહભાગ્યે તે આપાદ
હતો. પણ તેમાં કોઈનો સચાર
તેને જણાવે નહિ. તેણે ધારી પારીને

ભેંધું પણ તેમ ખાધી જ લાગ્યો આવી વખતે
લાયો ક્યા હશે ? તેનું શું થયું હતો ? તે આજે
મગે હશે કે નહિ એ વિચારે તેનું પ્રેમાળ મુ
કંપવા લાગ્યું. પામે પેશા સંદિ આવેશે હતા તે
એને પૂર્વ પરિચયને લીધે ઓળખતો હતો. સાદને
એણે કાચુ ભણે શાએ વિચારથી છોડ્યો ને તે પણ
તેની સાથે જ આ કુદિનની કાષ્ટમય દયા બોગવતો
ચાલ્યો સાદ કાચુ ભણે કેમ અત્યારે ઘર ઘરતો
હતો તેથી દીવાળીને કોમલ દામ તેના સરીર ઉપર
પડતા જ તેને કાષ્ટક આપાસન મળ્યું પોતાના
સ્વામીની સ્થિતિ વિશે તેને કંઈક ઇશ્વરી પ્રરૂપા યાદ
હશે કેમ તે તો એ ભણે. "પણ બને જશું એક જ
વિચારથી લાતની શોધમાં આપ્યા રરતો રૂઢાઈ
એણે બનણું તો ત્યાં આ અચાનક પ્રાણી પોતાની
હુદિને બળે માર્ગ કરતો કેટલેક દુર ગયા ત્યાં
અધારમાંથી તેમને કંઈક પડ્યું દાખતો દેખાયો.
સાદ તો સ્તબ્ધ બનીને ઉભો જ રહી ગયો દીવાળી-
એ ધારી ધારીને ભેંધું તો તેને મનુષ્યનો આકાર
પગ વિનાનો નજરે પડ્યો તેથી તે કંઈ નેસમાં
વીળજીનો અનકરો થયે તેથી તેને ખાતરી થઈ કે
આ તો 'કાનો જ છે, કા જાએ પણ તેને ને પોતાના

માદને ઓ-
જાળી કાદવા.
તેણે તરત જ
દીવાળીને
પોતાના કાણી
આવતી હતી
તેવામાં જમ
આરીને શેઠી
શીધો: "અજ-
રદાર એક
કમળુ આગળ
બરીશ તો
મુઠ્ઠિ ભળ-
ને. કું ગરા-
માં ખુદી
મગે 'જુ'
બદાર નીક-
બાન" અરુન

લાતાનું સરીર કાદવા ગાસમાંથી ઉઠે
આવડું મળે

કર્ણ છું તેમ તેમ અંદર વધારે ઉંડે ઉતર તો ભડ
છું. મહેં તો ધાણું હતું કે આવી હતે મારા દી
પણ ચાલના. આવા વખતે મદદ પણ કાણુ કરી શકે ?

ખૂસ પાડું તો સારું છે પણ કાણુ ? ભગવાન ત્યારે
ભણું કર્યો કે તુ અણીની વખતે આવી પહોંચી ”

દીવાળી નિહર હતી આ સિયલિ જેમને જરા
મહારાષ્ટ્ર મધ્ય તેના પોતાના બળથી તો આવા
ક્રિયાઓએ મરદન જેવો કાદવાની આવા બાધ
હતી, એ પોતે હાથ પકડવા બધ તો એની પણ
દશા એવી જ થવાની એ હવે એના સમજવામાં
આવ્યું પણ તે કણે એને વિચાર આવ્યો તેથી
તેથી લાગતે પૂછ્યું “ તમારી પાસે દોરડું
બોરડું છે ? ”

એ મરદને જેવી કાદવાની આવા બાધ હતી,
તો પોતે હાથ પકડવા બધ તો એની પણ દશા એવી
જ થવાની એ હવે એના સમજવામાં આવ્યું, પણ
તે કણે એને વિચાર આવ્યો તેથી લાગતે પૂછ્યું
લાગ્યું હા પાડી પણ કહ્યું કે “ તે બધું કંઈ
છે ને ત્યારે બધી પડેલો એવડું નથી. ”

“ તમારી પાસે છરી બગી છે ? ” દીવાળીએ
બીજે પ્રશ્ન કર્યો.

લાગ્યું હા પાડીને મદામુરીજલે પોતાના
ચેરખા સાથે નાંધેલી છરી છુટી કરીને દીવાળી
બહી ફેંકી સારે બાજે તે તેના હાથમાં આવી મધ્ય
સાંદ તો દમર દમર ભેગા કર્યો, દત્તોને કાતરેલો
હોય તેમ ત્યાં સિધર ઉભો હતો હવે દીવાળીએ
પોતાના હાથમાં છરી ઉપર વીરેલા દત્તો તે કાતરે
ને છરી વડે તેના ચીરા કરવા માંડ્યા ચીરાને તે
મુઠાંતી મળે તે મળી વળતી મળી, એમ તેણે તેનું
એક દોરડું બનાવ્યું તે તેને છેડે એક મજબૂત
ત્રાંચનો કડો બાંધી દીધો ને મળી પોતાના
બીજા કાપી છેા લાકા બહી ફેંક્યા લાકાએ
દોરડું સાંધ્યું માકડું ફેરવી ફેરવીને વળ પુગ

ચલાવ્યો, ત્યાં તો દીવાળીએ ગાળો પેલા સાદના
મળામાં ચેરવી દીધી, સાંદે જરા મળામળી પણ
દીવાળીએ તેને જે ચલા માંડ્યો, લાકડીઓ પણ મારવા
માડી, કિચકમાં પડેલી બાંધે કાપાને જોઈને એવી
કાદવી એ કાંઈ રમત વાત છે ? સારું બળ બધું કહ્યું,
દીવાળી તેને હથેલી મધ્ય, આખરે પ્રભુ કૃપાથી સાંદ
કાંચો ને ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યો, ત્યાં લાનાનું
છરીર કાદવાના આરામથી ઉભે આવડું મળ્યું, ને તે
આમજ તણાવા લાગ્યો, જરાક કંઈ જમીનપર
આવ્યો ત્યાં તો એ મક્કા જેવા પાછો ઉભો થઈ
ગયો, અત્યારે તેનું સ્વરૂપ વિચિત્ર બની ગયું હતું,
કેડી નીચેનો ભાગ તમામ ખરાબ મયોનો ને
કળી મેદા બની ગયેલો—પણ ઉપરના કડીપાને
તથા માથાના ફાંટાનો ભાગ તદન સફેદ, જેવા તે
દીવાળીની પાસે આવી પહોંચ્યો તેવો, દીવાળીએ
તેના હાથ એવીને આવી જમીન પણ નજીક હોવાથી
ત્યાં સ્થિર કર્યો હવે તેના હાથને પાર ન રહ્યો,
પોતાને માટે પ્રાણપંજર કરવા તત્પર થયેલી—આવી
ભાગવત રાતમાં વાસાદની કડીની અને પોતાના
છરીની તેમજ લોક લગ્નની અવગણના કરીને
તેની શોષમાં નિકળી પડેલી આ બાળાના સાદમને
માટે તથા તેના અંત કરણમાં ઉદ્ભવેલી પ્રેમાળ
ચિન્તિ માટે લાગતે બધું માનના ઉમંગો, આવે એ
કંઈ અવગણનિક ન હતું, તે સમયનો કે તે દિવસ
પોતે સતે થોર આવ્યો ત્યારે એ આવેલી તે પોતાને જ
આવકર દેવને તેની બાધાદરમાં પણ હવે તેને
સાંભળે આવી, કાંઈ કાંઈ વાર સિંધ મનમથો
છુપાઈથી લાગતે એણે નિદાગેશો તે વેળા લાગતે
કંઈ લાગણી મેળેલી નહિ, પણ હવે બધું સ્વપ્નવત
અંતરી આવવાથી તે ચમક્યો—આજ મુઠી તે બેઠ-

રહાર કેમ રતો દરી એજ એને દવે સમગ્રનું નદિ
ઝટ તેણે દીવાળીને પોતાની ડાબી સાથે ચાપીને
પોને અજામમજીની તે દિવસ તેની ઉપર વડેમ
આણેલો તે માટે પરભાવે કરવા માંડ્યો, પણ દીવા-
ળીની તે સદન થઇ શક્યું નહિ. તે બોલી “એમા
શું ? તમને મ્હેં ક્યા ક્યું કે દુ” તો તમારે ઘેર તમારી
ચેરદાગરીમાં ધણીએ વાર આપતી ને બધું કીક
કીક કરી જતી. મદારા બનેલી તો મ્હારી દેડી પણ
કરતા કે લેને તું પેલા જવાનીઆની વાતો કરજ
પણ તને તો એ બોલાવતોએ નથી. પણ
મ્હારી ખાતી કની કે કોક દહાડેએ તમે મ્હારાપર
સ્થ કરશોજ, તમારા ઘરને મ્હેં મ્હારજ ઘર માની
લીધું હતું. આ મંદારમા મ્હારે બીજું છે પણ
મોજું ? દુ” તો કેવાં કેવાં સમજાં ભેતી.”

લાલણે દવે વિશિષ્ટ વિશ્વાસ ભેગી રયો. ને
આવી, પોતાને માટે કમળાં રાખનાર બાળાને યોગથી
ઠક્યો નદિ તે માટે તેને મોકલવા લાગ્યો. પણ દવે
તો લકીમી આદરો કરવા આવી છે ત્યારે મ્હેં ધોવા
જવાનું કંઈ હોય ? એ કહેવન વાર કરીને એણે
દીવાળીને પોતાનું સર્વરત અપજી કરવાનો નિયમ
કર્યો ને તેને લપાડીને તેણે આણેલા પોતાના મંદ
ઉપર બેસાડી દીધી. શરૂ પણ જાણે રાજરાજ થતો
હોય તેમ ડાવતો ડાવતો ઉમ થઈ આવવા લાગ્યો.
એક દાઘ લાલણે દીવાળીના દાઘમાં દને
બને જખનો દવે દવે માતો ન દને. “આ સાંદ
આજથી ત્યારે છે હો” લાલણે
દીવાળીને પોતાના આંધા પ્રાનીની
બેટ આપનાં જખાંબું “ને દુ” એ
ત્વારે ને મ્હારું ઘરે ત્વારું. જ્યાં

દુ” ત્યાં હું - અને દુ ત્યાં :દુ”. દવે કહ
ત્યારી ભેનને ઘેર ત્યારે જવાનું દોગ નદિ.
ઝોરમદારાજ” મારે દેમ કરાવે એટલે નંજા
ન્યાયા. કાચું કદું ? મારું ઘર અને ખાવા
ધાનું તેથી દુ બટક બટક કરતો. દવે તો હું પરની
ત્યારે ન જવાતો. ત્યારી ભેનને ને બનેલીને કોઠા-
વીશું ને કહેર કરીશું.”

દીવાળીને તો આવડુંનું ને વેરે ક્યું-એવો
ધાટ થયો. બનેલી દવે કેવા ઊભાણા પરી જ્યો ?
પોને અનાથ મરીને સનાથ થય. આવા બગીચા
માથધારીની ખણીઆણી થઇ એ વિચારે એની
ડાબી મગજજ કુલાવા લાગી બને જખ દસતા
કમના ને મમ ગુજરીલી વાતો કરના આનંદમાં તેને
નેસકે પડેમ્યા.

બોમ વખતે બનેલા શુભ લગ્ન નાની-
લાઓના મેળાવાની વચ્ચે મામપુત્ર સાથે થઇ
અમા અને સરખે સરખી “લેઃ મળવાથી તેમનો
સસાર મુખમથ નિવડ્યો. આપણા ઘરના-દેવનો
પણ તેમના મુખમા લાજ દોરો. બને જખ તેને
ખરા અંત કરણી ચડના ને તેની ચાકરી કરના.
કાને કરીને તેમની આસપાસ તેમનાં જેવાંજ
ત દુરંદે સખજ અને આનંદી બાળકો મેળમા પીટ.”
જાઈવળતાં દનાં તે પેલા જદ હાથને અને તેકડું તેને
પજવતા પણ તે જરાએ ગીરાતો નદિ તેમ કોઇને

જરા છળ પણ કરતો નદિ. તેની
સતતિ પણ આખા સૌરાષ્ટ્રમા
દેશાઇ મર્મ ને મામે મામના સોક
દેવાએ વાં મુધી મંભાયાં કરનાં.

સુ ણા ને

[મિશ્ર દ્વિગીત]

વિભુઆજ! સૃષ્ટિ પખતાં
કર,એજ નિધિમાં બેળાવે

રસકસ ભરી

સ્મિત મય કરી

નિજ અંજલિ તુય છાંવે!-

સર જે ભરેલ દયા અને અમૃત તણું

તે તેજ અખૂટ આશ તેમ અમરપણું

વસમારતે એ ન્હાની તુજ અંજલિમાં આણવે
એ કશાં ઝરમર રનેહથી સૌ વૃદ્ધિતું વર્ષાવે!

: ૨ :

વ્યામ મંદ રવિ અને સરયળે

ને શ્વેત ઉપવન સૃષ્ટિમાં તે

ખૂબ શ્રમ લઈ

સર્જન કરી

પછી સત્યરનેહ જણાવી દે!-

કવિ સાક્ષરો મંથન કરી જે નિરખવાધાય જે
તવ એ કૃપા અંજલિ વિના ખતા ખૂબ ખાય છે

તો પ્રેમ સદ્ એ અણમૂલી યાદતા જે સર્વેએ
તુજ અંજલિ સિંચન કરી વિભુ સાંત કરવે એમને

: ૩ :

તુજ રંગ સર્વ બતાવળે

જે મિશ્રણે બળતાં બધે

રવિ મલકતા

સુખ અરપતા

તુજ મેઘ ધ્રુવથી તાણવે!-

અણ માત્ર છવનાં સામ્ય સૌને પૂર્યાં

જમ અખિલ આત્મ વિષે જે એ રુપ્યાં

એ સમાનતાના પાઠ એકએક રમૂતિમાં અર્પણે

તુજ મહેર અંજલિને ભરી અમૃત થકી તે છાંવે!

: ૪ :

આ સૃષ્ટિ ઉદભવ્યા તણાંએ

સત્ય સઘળાં સમભાવળે

ફર ફરકતી

સૌ મલકતી

વસ સંમદી સિંચાવળે!

એ અંજલિમાં અમૃત રૂપી વારિ સમાવતાં

વારિ ભીના તુજ છવ સહુએ બનાવતાં

આ અજન્મંતરમાં લહી ચિન્તન કરી એતું સહી

જે અલભ્ય અંજલિ આજ વિભુ મુલભ બતાવળે

કન્દુકમાર શહેરાવાળા

એક વર્ષ માટે મનાઈ છે

[એક સુવાનના કરણ જીવનની હાસ્યકથા]

લેખક: રા. સાદીક

કામ ધર્મો નથી, એનું કારણ હશે પણ હું જાણતો નથી જેમ જેમ મનર થાય છે તેમ તેમ હું વધુ ને વધુ બેકાર થતો જાય છું. દરેક તો હું 'હાલેજી' બન્યો હતો હતો એટલામાં મારા પૂજ્ય પિતાશ્રી મારું શું થશે ને શું થયું' તોજે એનો વિચાર કે નિર્ણય કર્યા વગર બેકારનાં વખતે મરી જાય. ર. ૫૫૦ નો વારસો એમના ઘરવાળી ખત્યો મારા જીવનની શરૂઆત આમ થઈ 'હાલેજી' છોડી વેપાર કરવા નિકળ્યો તેમાં કાંચો નહીં, સારી જેવી નુકસાની મછ. હાર્યો જુગારી બમણું રમે અને હાર્યો વેપારી નોકરી કરે એ નિયમે હું નોકરીની શોધમાં નિકળ્યો. માંડ માંડ એક નોકરી મળી, પણ મારા મોંઘા માનવંતા મહેતાજીએ ખુલામખેર ખાનગી મંત્રીએ, વાચાળ કપડો, હરામખેર હમાલે માનીતી આપ્યો, કુષ્ટ દામી વગેરેએ સંબળળ વાપરી આક્રમે દિવસે મને નોકરી પરથી કઢાવી મૂક્યો. કારણ હું જાણતો નથી. બીજી નોકરીએ ગયો ત્યાં શેઠાણીએ ટાક લાવવાનું કયું. 'હું જોડીસના કામે નોકરીએ રહ્યો છું', પરંતુ કામ કરવા નહીં, મેં એટલું જ શેઠાણીને કહ્યું અને બીજે દિવસે એ નોકરી પરથી પણ રળ મળી, પગાર ન મળ્યો. બીજી બે ત્રણ નોકરી મારું આગ્ય ધસી તોજું.

જરાએ ચડક નહીં. એકે તો પગાર જ નહીં આપ્યો, બીજાએ પગાર આપતાંતમે આ કયું નહીં અને તે કયું એવા મારા વાક કાઠી રૂ ૩૦ ના પગારમાંથી રૂ ૧૦ નો ફંડ કરીને રૂ ૨૦ મારા હાથમાં આપ્યા. ત્રીજાએ પગાર આપ્યો ને સાથે માથે રળ પણ આપી પગારમાં બે રૂપીયા સાવ ખોટા હતા, એક પાંચની નોટ મેલી અને ફોટેલી હતી. એ વડાવતા મારો અર્થો જીવ ગયો. મને કામ્યું કે હવે વધુ નોકરીઓ કરવામાં સાર નથી. સ્વતંત્ર કામ કરે તો વધુ સારું એવું વિચારીને કાપડની ફેરીએ નિકળ્યો બીજે દિવસે જુલેસર ઉપર કાપડ વેચવા જતા ફેટલાક લોકોની વચ્ચે મને રોકશે. મોકો બેઠા થયા કાપડનું પોટલું મેજાએ કુટવો લીધું. તેમની પામેયો વાગર મેનડાએ આવરી લીધું. આ જુલું શું થઈ રહ્યું છે; એનો વિચાર કરે તે પહેલાં વાનરોએ મારી આપી મુઠી બાગી મૂકી. તે પછી કાપડની ફેરી નહીં કરવી એવા રોટલા બદલ મોઝન ખાઈ ધરી પુરમી, લોખંડની સાલુસી, કાંચના આગ, શરીર પર હતા તેના કરતા વધારે હુઝાં વેચી આઠ રૂપીયા ઉઘા કર્યો, અને તેમાંથી પરસુરજ વેચવાની વસ્તુઓ ખરીદી એક પુટલા પર વેચવા બેઠો. સવારના આઠથી સાંજના ચાર વાગ્યા મુઠી-

માં દોઢ ફીચાનો માલ વેચ્યો. પણ આવનાનો એમાં લાભ થયો. પણ સાડા ચાર વાગ્યા કે એક મોટર ભેગીકરતી આવી. તેમાંથી ચાર પાંચ સાન માણસો મારા વેચવાના સામાન પર તુટી પડ્યા. તેઓ બધા ખરીદી લેવા મારો બધો સામાન સપાટાબેર ઉંચક

મને નેહિયે પાવ બીન માણસો ઉભા રહ્યા, જે ખાતરે નેહિયે પદર, દસ પદરને નેહિ પગાસ સાઠ માણસો ભેગા થઈ ગયા.

કવા લાખા મને થયું આજે જંગલો વડેયે થયે અને તેથી મોટરમાંથી. મારા સમાન પર તુટી પડ્યા-રાખોને નેહિયું ખુદ થયો. તેઓએ કપડાં કપડાં મોંગે બધા સામાન યદ લીધો. મેં પેસા માગ્યા. જવા-

બમાં એકે ધક્કો માર્યો, બીજાએ મને પકડી રાખ્યો, ત્રીજા ચોથા ને પાંચમાએ મારો સામાન મોટરમાં મૂક્યો અને પછી બધા દંકારી ગયા. મેં બધાં ધમપછાડ માર્યા, હવું એટલું જોર વાપર્યું, જોર ખુટતાં, ગાળો આપી; પણ કેં વળ્યું નહીં. એક એક ખારસી ગૃહસ્થ પાસે ફરિયાદ કરતા તેણે કહ્યું, 'આ એ કે' છુટારા છુટારા નથી, પન મ્યુનિસિપલિટીના માનસો છે. તમે કુટપાચ રોષી બેસો. તો તમારો સામાન બી ઉચકી જવાનો. એવનનો કાયદો છે, સમજાવ્યા કે.' મારા ગુસ્સાનો પાર ન રહેતા રડી પણ શક્યો નહીં-તેથી ચૂપજ રહ્યો.

હવે શું કરે તેની ચિંતા કરતો સાંજે ઘેર આવ્યો. આંખો અને બેજ બીનીટમાં ધરતી નીચે ઉતરી પડ્યો. ધરમાં રહી ને શું કરે ? બેરી કહે મને 'આ નેહિયે ને તે નેહિયે, એનું બાપલ એક બાલુથી સાંભળતો હતો અને શાણીવાળો, બોધાવાળો, દુધવાળો થોળી, ઘાસલેટવાળો મારા મજબૂના બારણા ખડખડાવતા ઉભા હતા. બેરી કહેતી ફેરવા જવું છે, દવા નેહિયે છે આ બધી પચાત મારે માથે તુટી પડે તે અચાઉ ધર છોડી રતતા પરંજ ઉભા. મને નેહિયે મેં પાંચ બીન માણસો ઉભા રહ્યા, જે પાચને નેહિયે દસ પદર, દસ પદરને નેહિયે પચાસ સાડ માણસો ભેગા થઈ ગયા. હું એ બધાને જોતો બધી બધાને જોતો હતા. મેં ધણાને પુછ્યું 'શું છે?' બધાએ બધાને પુછ્યું 'શું છે?' ત્યાં પોલીસ આવતી 'કણ આજે' ગીરદી કરું નહીં' અને 'ચલો હો' કહી દવામાં દંડા ફેરવ્યા. બધાં નાસવા લાગ્યા, નાસી રાકતા નહીં તેઓ પડ્યા લાંબા પડેલાઓને પડતા મૂકી નાસનારાઓની પાછળ શરવીર સીપાઇઓ દોડ્યાં લાંબા 'દુ' પુછ્યું

બધાની સાથે દોડ્યો. પછી એક વિચાર આવતા હી મત રાખી ઉભોજ રહ્યો. પણ પોલીસના માણસો મારો દરકાર કયો વગર મારી બાલુમાથો પસાર થઈ ગયા હુ ધ્રુવકતો હતો કે ઉધરાણીવાળાઓની આદતમાંથી બચવા માટે સીપાઈના ઠડા આપ્ર મરી જાઉં કે હોરખીમ્સમા જઈ પડુ તો નિરાત વગે પશુ જો મારુ ધ્રુવકતુ થાય તો બચવાને કહેલું મારુ નસીબ બાગી પડેને? મોડી રાતે ઘેર આવ્યો. સવાર થતાની આથેજ બહાર નીકળી પડ્યો. મને ઉધ ઓઝી આવે છે એવું કે નથી હુધ તો ઘણી આવે છે. પણ પેલા ઉધરાણીવાળાઓ ઉધમાંથી છોંતે પડેના મારે ધરમાંથી બહાર નીકળી જયુ મને એ વધારે ઉધમ

હુ ઓઝોજ હતો અને ફરી એક બાલુએ નહીં ભેગા આંખિ બધે મીને દીઆમા થત મધુ

આરોપીની મજબની સ્થિતિ સારી હોવા છતાં બહુી જોઈને આપણાત રી પોતાનુ ખુન કરવાની કોરમીય કર્યાના પછર હુ એને તમસીરવાર ડેરુ હુ

બધું લાગે છે હશે ધરથી બહાર નીકળ્યો પણ જાઉં ક્યા? નજરીકમા એક મહત વાંચનામય હતુ વિચાર ને ચિતા કરવા ત્યાં ગયો. 'શાંજ વર્ત' માન' વાંચવા સીધુ જોઈએ છે ને ધીરવા છે' ની મેલમ શીધવા જતા બેકરીનો કાતીન કપ' 'એ પાતરી જીવાને કરેલો આપવાત એવા શીધકાળા એક ખમર વાચી ગયો મને જોઈતુ હતુ તે મળી જુકયુ વધારે વાંચવાનુ પડતુ મળી સીધો જોધેરો બદર આવ્યો. ચાગે બાલુએ જોયુ હુ એકઠોજ હતો અને ફરી એકે બાલુ નહીં જોતા આંખિ બધ કરીને દરીઆમા પડતુ મુકયુ તળીએ જઈ પહોંચ્યુ એટલીવારમા બે ત્રણ મેળી મળીસીએએ બચકા બારી સીધા દરીઆના તળીએ પગ અડાડી ફરી એમ્વાર પાણી ઉપર આવ્યો. 'બચાવો ની જુસ અનિચ્છાએ મારાથી પમાઈ ગઈ કાંઈ મને બચાવે કે હુ કોઈને જોઉં તે અમારે ફરીને પાણીમા જવા લાગ્યો ચાથો સારુ થયુ એમ વિચારી છુટ મારીનો દમ બેચવા જતા પ્રણ પાણી પેટમા અસાધ થયુ તેથી દમ બેચવાને બદલે હોડવાનો

‘અને આ લેણું તારો બાપ ચુકવવાનો દનો?’ ઉધરાણી-
વાળાએ જાત દેખાડી.

પ્રમત્ત ક્યો, એમ કરતા પછુ પેટમાં પાણી બરાબ
લાગ્યું. આથી હું નિરાશ થયો, કદાચ ધણે તે
નક્કી કે પછુ નહીં કરવાનું નક્કી કરી છાત ધણે.

+ + + + +

‘હેમ, મૃત્યુ! કરીઆમાં તારા બાપનું રૂ
દાટણ હતું? શા માટે પાણીમાં પડ્યો?’

મારી આંખ ઉઘડી, હું એક દોસ્તીટાકમાં પડ્યો
હતો. ડોક્ટર કાનમાં બંગળી સાથે, નર્સ હાથમાં
કપની યાળા સાથે, અને એક ઉધરાણીવાળો ડોળા
કકડાવતો હાથમાં આકાશ-ખીલ સાથે ઉભો હતો.

‘બાપ, જવાબ દે!’ ઉધરાણીવાળાએ બરાબ
મારી.

‘આપઘાત કરવા’ મેં ધીમેથી ઉત્તર આપ્યો.

‘અને આ લેણું તારો બાપ ચુકવવાનો દનો?’

મારી નાક પાને આક્રોશ વેળુ : - ‘વિવેક ક્યો
હું આક્રોશને, ઉધરાણીવાળાને બને મને વારાફરતી
જોતો પછુ ચૂપ રહ્યો. ડોક્ટર દસના દસતા, ‘આપઘાત

કરવા’ બબડાયા, નર્સે ખુશ થતા ‘તમે એને બચાવ્યો’
એમ ધીમેથી ડોક્ટરને કહ્યું, ડોળા કાઢીને ‘ગામનું’
હેતુ કરી મરવા જતાં સારમ નથી આવતી? ‘ઉધ-
રાણીવાળાએ કરી જાત દેખાડી કહ્યું. ‘શરમ આવે
છે તેથી કુખી મરવા ધણે હતો, મેં નર્સોત યાદને
કહ્યું. ત્યાંએક સિંપાઇ મને મારે ઘેર સમજાવવા
આવ્યો અને એણે ધારી વગર આંતરાંત્રીએ મેં એની
સાથે ચાલવા માંડ્યું. નજીકમાં એક પોલીસ ચોકી
આવતાં એ મને અદર સમજાવે, મને હાથ
કે માગ પર દયા આવી હશે એટલે, પોતાના મરથી
કે ખાવાનું લાવી આપશે એણે મને એક જગ્યાએ
બેસવાની આજ્ઞા કરી, અને પીળાને મારો કબજો
લેવાની સૂચના કરી, એકે મને, છેડયો પીળાએ
કબજો લીધો. અને એને દિવસે મને કાઢેલા ઉભો
કયો. મારી ઉપર આપઘાત કરી મરી જવાની
દ્રોણીય કરવાનો આરોપ મુકાયો હતો, મેજસ્ટ્રેટ
સાહેબે મુકાદમાં કહ્યું, ‘આરોપીની મગજની
નિયતિ મારી દોષા જતાં-ગંધીને જોઈને આપઘાત
કરી પોતાનું ખૂન કરવાની દ્રોણીય કથાના વાંકસર હું
એને તકસીરવાર દરાવું છું. અને હવે કરી એણું
નહીં કરે એ માટે એક વર્ષ માટે ૩. ૧૦૦ ના દાંય
જમીન ઉપર એને છોડવાનો હુકમ કરે છું.’ મેં દાંય
જમીન પર મારો સહી કરી-અને વધારી દૂટયો.
બુઝે તો નસીબ કેવા છે? આપઘાત કરવા
જવાની પછુ એક વરસ માટે રજા નહી. જો કાંઈ
એકસો રૂપીઆની મને બેટ આપે તો ફક્ત બેરોને
પછુ આપઘાત કરવા જવાની મારી સાદચ દું
રોજી શકતો નથી. પેલા પારસી જવાનનું નથીબ
કેટલું સાર કે પહેલે તમાકે પાણીમાં કુખી મર્યો;
અને હું બબડાવ્યો એની અદેખાણ કરતો દંડ
છતુ છું.

ખર્ચિનની ખલિહારી

- સર્ગનું માહિત્ય માટે જનનીથી ખામ -

લેખક

શ્રીયુત ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક

બી.એ. એફ.એલ.બી.

— સર્ગનું માહિત્ય માટે જનનીથી ખામ —

જેમાં શ્રી ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિક ખર્ચિનના

આનંદ વિલાસથી નિપજેલું બાગવતું

એક વાનું વર્ણવે છે

— સર્ગનું માહિત્ય માટે જનનીથી ખામ —

ખર્ચિન તા ૧૭ ૧૨ ૩૦
જનની

ભા. ઇ.સ. ૧૯૩૬,

માર્ગે લેખ તમાગ પુસ્તક માટે
પત્રના રૂપમાં જ લખું છું તે સ્વીકારશે.

સુખાકને આપણે મોદગથી નમરી કઢીયે
છીએ. જે કે તેમાં આજે તો ફોળા સગમી રહી છે
પણ પૂરોપનાં રાજ્યનમરો આજગ સુખાકને તો
દિશાન તો તેમાં પે વળા વડન કરના પાગસ ને
ખર્ચિન વધુમાં વધારે રસીલા નમર છે પારીસ
કરતા પણ ખર્ચિન સફાઈને જાતમા કંટાળીક મીતે
ચડીયાતુ છે આ જધારે ચહેરોના જર્મમાં જળ
કીચ બસતોખને અગિ હોયો કે દેખીને લુધવાવ
છે પણ હમણાં અહીંયા તો નાનાલના તપેવારો
નજીક આવના દોવાથી જાણે રવર્ત અવની પર
ઉત્પાં હોય એવી અજગ મોદિની ચારે તરફ
દેખાય છે

વીજળાની રાતકદાર ને જાનમાનની ચળખી
ને ફરતી રાતનીમાં જર્મન બહુખારો ચહેરોને તો
તપી જાય છે. તેમાં વળા નાનાલના નગરા વાજે

ત્યારે પૂછવું જ મૂંઝવે તેથી મધ કાલે રાતે એક
મિત્રને ઘેર ફેણી પીતે મને સામદષ્ટને મુખારે
આવનો મારી મારી તરફ જતા નીચેથી એટલે
ફરીવાર 'વધનક' એટલે 'નાનાલની બેગ', 'નાના
લની બેટ બડી થાથી ખરીદો, આવા અર્થના જાન-
માનના રૂપ મથી જગના દરદેશી મારી આંખો
બરછ મધ ઘોડે ઘોડે બરફ પડેનો દતો પણ
તેથી તો નાનાલની શોખમાં વધારો થાય છે અને
જે તરફ વધારે લોકો સહેજ વધારે કપડાં પડેવીને
મદાર નીચે છે તેમ મોટર, ટ્રામ બસ કે જુજ-
જગ ધોના મોગ ખગાના લખમામાં પણ
જગમે જ મી જલુની નથી મરીઆમ રમના
પરનો બજા જાના વાદનોના જાર નીચે આપે આપ
સાફ ચલ જાય છે ને પગથી પર ચાલના દબરો
ઝીપુગોના પગ નીચે પણ બરઝ જોસરી જાય છે
પણ હમણાં નાનાલના ખામ ઝાક વેચવા માટે
કેટલેક ઠેકાણે પગથી પર ચીમર જતા પદનિસર
હારમામાં ઝાકવવામાં આવે છે તેમાં પાનમાં

લીલા પાઠશાળા પર જામતા બરફનાં બિંદુઓ જેમાં જાબાઓ જંગલના સૌંદર્યની ઝાંખી કરાવે છે. તેમણે 'કુટુંબન્યાસ'ના જે રસ્તા પર દૃઢ ચાલતા હતા (આ રસ્તો લગભગ પછી નવે જમાવવામાં આવ્યો છે તે બર્લીનમાં ધણી રીતે વધારેમાં વધારે સુંદર ને મોઢક ગણાય છે) તેની વચ્ચે શ્રામના પાટાની સંખ્યાલય બંને બાજુએ જે બગીચા જેવો દરોઆલો જાગ અકબચ સાચવવામાં આવે છે તેના પર પણ બરફની સફેદ ચાદર પથરાય છે ને તે ચારે પાસે ચળકતી વીજળીની નાકેર ખબરોના રંગ જાલવાતાં મેધધનુષ્પના જેવા અનોઢવિધ ઓજસથી ચળકે છે.

રસ્તાપર બરફ એક સરખો ધણી વખત સુધી પડેલા હતા તેથી પથરની પગથી જરા લપસણી જતી હતી. આવા રસ્તા પર મને ચાલવાની ટેવ નહિ હોવાથી મારે લપસી પડવાની બ્હીકથી જરા સાચવતો ચાલતુ પડતુ હતુ પણ બીજા લોકો ટેવાયલા હોવાથી હંમેશની સરળ ગંડપથી ચાલતા હતા. ઓપુરોએની બેલડીઓ બહુજ ધીમેથી વાતો કરતી ને જરા જરા હસતી હાથમા હાથ મીલાવી જરા આસ્તેથી પસાર થતી હતી. ત્યારે પુરુષો ને સ્ત્રીઓની જરા મોટી પાટીઓ જરા વધારે જોરથી હસતી ને વાતો કરતી પસાર થતી હતી. ચારે પાસે દુઃખ કે મરીનામૃતુ તો નામનિયાન દેખાતુ નહતું. બધાયે પુરુષો મોટા જડા ઓવરટ્રેડમાં સજ્જ થયેલા હતા ને બધી સ્ત્રીઓ ફરતી કળી કળી-ઓતળી શોકતી હતી. ધણીખરીયે તો બરફ ને દંડીને લીધે બરફના ખાસ overshoe સાધારણ જોડા-ઓની ઉપર બીજા લગભગ ઘુંટણુ સુધી આવના આમવાના જોડા પહેતાં હતા. આખા રસ્તામા

ઠેકઠેકાણે આવતા Bar-બીઅરના ખારમાં ને tapetashabbe-વધારે છોંમતી હાંફેલી દુધીઓ-ફુકાનોમા સીપુરોની જોડીઓ કે મોટી મંડળીઓ અદરજ થતી હતી. મેઢ મેઢા કોશી પીવા નાની કે મોટી કાફે Cafe માં પસાર થતાં હતા. મેઢ મોટી રાતનું ખાણું ખાવા જંગલ પર જમવાની રેરોરાંટમાં દાખલ થતા હતાં ને ત્યારે કેમ સહેલાણીઓ નાચરેજનાં મોટાં બપોડાદાર જમનામાં દાખલ થતા હતા. બધાએ જાણે તે ક્ષણેજ આખી છાંંમીના આનદોહાસનો ખાલો બરીબરીને એકજ ઘુંટકે પીતા હોય એમ લાગતું હતું.

જર્મન લોકો જડા દુઃખ ને એકંદરે ફેંચ ને ઇચ્છેજ કરતા કઠરપા હોય છે એવો ખ્યાલ આપણા દેશમાં હોય છે. આમાં કેંડક સત્ય તો છે જ. લંડનથી બર્લીન આવતાં જડા પુરુષો ને સ્ત્રીઓનું વધુ પ્રમાણ તરતજ ખ્યાન બેચે છે. કેટલાક પુરુષો તો મધ્યમ વયના ને છુંદાઓ તો મોંઘાં પર સાફ દક્ષાઈ કરાવે છે તે હતા જુવાનેને ચર-માવે એવાં ફેશનવાળાં કપડાં પહેરે છે. તેમ લંડન કરતાં બર્લીનમાં બધાં જાઓ ત્યાં જડી ને દુઃખી સ્ત્રીઓનું પણ મોટું પ્રમાણ ખ્યાન બેચે છે. છતાં અહીં આ કાફે કે રેરોરાંમાં, રસ્તાપર કે નાચરેજનાં જલસાઓમાં ધણીખરાં ઓપુરો તો મધ્યમ કદનાં કે મલતળાં, લિયા ને ધાટીલા જ માલમ પડે છે. એમ સમજાય છે કે આ બાબતમાં લાકાઈ પછી ધણી ફેરકાર થયો છે. જર્મનીના ને ખાસ ફરીને બર્લીનના પુરુષોએ અને તેમના કરતા પણ વધારે અગે સ્ત્રીઓએ સૌંદર્યની નવી ભાવનાને સિદ્ધ કરવાને ધણીજ મહેનત લીધી છે તે મારે મારી આખના અતુલવધી કહેવું જોઈએ કે આ પ્રવાસ

મળે અશી સફળ થયો છે. બર્મીનની ઓચિનાં કપ-
ગાની દુનિયાની ઝમઝમી શ્રીગપામતોવક આગળ
દિવમે તેમગરે ઓચિનાં ખેડી કાં જન્યેથી હોય છે.
ઓચિનાં કપગાની મરસ ફેશન માટે દવે બર્મીન
પેરીસનાં ફરીફામમા કિતરે છે તેમ બર્મીનનો કુવક
વર્મ રમતગમન ને કમરત માટે જમમશદૂર છે,
તેમ તેના ધારીલા કઠાવર ને મુદ્દ છરીરમાં ને
મદાનગી ભરેલા ચહેરામાં ને જોરદાર તોફાની
આખેમા કંઈ ઓગળ સોઈય વિલસે છે, ને બર્મી-
નની સુદરીઓ ? તેમને માટે તો મારે એક જુલો
ચોપડી અથવા એક જુલું રકરણ લખવુ પડશે અને
તો એટલુંજ કહીશ આ નાતાલને ઠાંકવો રસ્તા
પર આગ્રાં તો 'કુદુરેડન્ડામ'નો માગે માનીતો
રસ્તો જાણે જોર પ્રકારનાર ગવિસાસથી ચત ગનેલી
ને ચારેપ સ દિમ્મતમેરે જાડુષ નવનવાજ
માગતી અપ્પરાઓથી કમરાતો હોય એમ માગે છે.

આખી બરફ સરોતાચા તરતો હુ એક Aa
romar-નાં સોથે લાવે ચપોચપ ચડા કાશી ને
બીજી ખાવાની ચીજો મંગે છે-તેમા દાખલ રો
દતો તેટલામાં ઓચાંતી એક સુંદર લવનાલે મારું
ધ્યાન ખેંચ્યું. મુરોખની બીજી પ્રજાઓની માફક
જર્મન પ્રજા પણ અનેક ભાતિઓના મિશ્રણથી
જન્યેથી છે. તેથી ચર્ચીઆ પણ મુરોસોમા તેમ
ઓચોમા પણ અનેક રચના-કાળો, ભુખરા સોનેરી
વર્ણના યાળ ને જુરી માગરી, તેમ કાળો ભમ્બર
જેવી આખો પણ નજરે પડે છે. આ લવનાની
આંખે ૧૩મા રંગથી ચમકતી હતી. ધડીકર મારી
આ મો તેનો આખો પર ફરી, મારા કાળા વર્ણ પર
તેણે જગ કુદલકથી જોયું ને પતી તે પસાર વધ
નર્ધ. તેવામા હું જાગૃત રવખમા પડી ગયો, તેની

કાળા આંખો પરથી મારા દિલમા દિન-દુસ્તાનની
સુંદરીઓની તેમના કારાવાસ ને બધિદાનની-ને
પરથી સારી દિન્દી જનતાની ધમધાર લગતની
સ્મૃતિ જાગૃત થઈ. તેનાની હોટલમા હું કહરી
કાશી પીતો મયો તેમ મારા દિલમા હેલ્લા કથા-
કમા જામેસો આનંદ હેલા શોક ને દુઃખમાં જલ્દા
મયો ને પાછો મારી કોટડી તથા ચાલવા લાગ્યો.
ત્યારે જાણે કે એકશે એકલવાયો કાષ્ટ નિર્જન
જમ્મમાથી ચાલો જતો હોઈ એમ લાગુ-ને
બ્યારે કોટડીમાં આવી; કપાં બટ્ટી, હીરો
જુઝાવીને પથારીમાં પડ્યો ત્યારે માત્ર તે જર્મન
લવનાના સ્વામ નેજાનો ને તેમાં પ્રવિનિજત
ચએથી મારી દિન્દી જનતાના કારમા દઈની જ
છાપ મારા દિલમાં કોનારા રહી

હું કેટલો વારે ઉઘી ગયો તે મને ધાદ નધો
પણ સવારનું હુ ખાલક રવખું અને યાક છે, તે
ઉપરથી અને લાગે છે કે દિન્દી પેદા મારી રાત
મારા વાંતરમા વસોરાનીજ રહી. મુખાઇના પત્રોમાં
જે હેલ્લા સમાચાર વાંચ્યા હતા-પાડીના પ્રદારના
ખેડોના મદાગિનિષ્કમણના-જર્મલ સત્યાદંડના-
હાકરાઓ પર ચાલુકના મારના-ચોપાટી પર ચતો-
પાખાવો ફરેલા હેલ્લા સમા-લના-સો- હમિશ
જોનના કારાવાસના-આમ સાગ દિન્દમા ચાલનાં
નામે ને જુલમના-તે જાધા દસેરે સનિવેરે(માની
માફક મારી આખ આગળથી પસાર થના મયા.
આમ કાઠીયે વાર મુધો દશાજ રહ્યો. તેમ રરખ
મુશિયા હું વેરાશમા મદાતમાજના, નમની જેલમાં
ધ. જવાહીરલાલના, અંબાલા જેલમા શ્રી વિદુલ-
લાઈ પટેલના દર્શન પણ કરી આવ્યો. તેમ જ્યાર-
કાલી ને જોરમદમા મારા જે ખેડુત જંધુઓ ને

લીલા પાઠા પર જામતા બરફનાં બિંદુઓ જેમાં
જાઓએ જંગલના સૌંદર્યની ઝાંખી કરાવે છે.
તેમણે 'કુરુદેવ' નામના ને રસ્તા પર દૃશ્યો
હતા (આ રસ્તો લગભગ પછી નવો જમાવવામાં
આવ્યો છે તે બર્મિંગહમી થઈ રીતે વધારેમાં વધારે
મુંદર ને મોઢક બધા છે) તેની વચ્ચે ટ્રામના
પાટાની લગભગ બન્ને બાજુએ જે બગીચા જેવા
દરોઆલો ભાગ અઠગથ સાચવવામાં આવે છે
તેના પર પણ બરફની સફેદ ચાદર પથરાય છે ને
તે ચારે પાસ ચળકતી ધીજળાની જાહેર ખબરોના
રંગ બદલાતા મેકથડુખના જેવા અનેકવિધ ઓળખ-
સાધી થયે છે.

રસ્તા પર બરફ એક સરખો થયો વખત સુધી
પડ્યો હતો તેથી પથ્થરની પગથી જરા લપસણી
બની હતી. આવા રસ્તા પર અને ચાલવાની રેલ
નહિ હોવાથી મારે લપસી પડવાની બ્હીડથી જરા
સાચવીને ચાલવું પડ્યું હતું. પણ બીજા લોકો
રેવાયલા હોવાથી હમેશની સરળ ઝડપથી ચાલતા
હતા ઓપુરેબોની બેસડીઓ બહુજ ધીમીથી વાતો
કરતી ને જરા જરા દસતી દાયમાં દાઢ મીસાચી

આસેથી પસાર થતી હતી, ત્યારે પુરુષો ને
સ્ત્રીઓના બરા મોટી પાર્ટીઓ જરા વધારે જોગથી
દસતી ને વાતો કરતી પસાર થતી હતી ચારે પાસ
કુખ કે ગરીબાઈથી લે નામનિયાન દેખાતું નહતું.
બધાં પુરુષો મોટા જાડા ઓવરકોટમાં સજ્જ
લગેલા હતા ને બધી સ્ત્રીઓ ફરતી ઝોળી ડગલી-
ઓમાં શોભતી હતી. ધણીબરીયે તો બરફ ને દીડીને
પ્રિય બરફના ખાસ overcoat સાધારણ જોડા-
ઓની ઢીપર બીજા લગભગ પુટણ સુધી આવના
સામગ્રીના જોડા પહેંધી હતા. આખા રસ્તામાં

ટેકેકોલે આવતા Bar-બીબરના બારમાં ને
Wages-વધારે કોમની કોફીની, ટ્યુબોમાં-
ફાનોમાં ઓપુરેબોની બેસડીઓ કે મોટી મંડળીઓ
અદ્ય થતી હતી કોઈ વધારે કોફી પીવા નાની કે
મોટી કાફે Cafe આ પસાર થતાં હતાં કોઈ મોટી
સાવણ આણું ખાવા બંજાર જમવાની રેસ્ટોરાંટમાં
દાખલ થતાં હતાં ને ત્યારે કોઈ મહેલાઈઓ
નાચરંગના મોટાં ભપકાદાર જલસામાં દાખલ થતા
હતા. બધાં જોઈ તે લેણેજ આખી છાંડીના
આનંદોલાસને આલો ભરીભરીને એકજ મુંદકે
પીતા હોય એમ લાગતું હતું.

જર્મન લોકો જાડા હુંકા ને એકંદરે ફેંચ ને
ધમ્મિક કરતાં કરવા હોય છે એવો જમાલ
આપણા દેશમાં હોય છે. આમાં કંઈક સત્ય તો
છે જ. લડતથી બર્મિંગહમી આવતાં જાડાં પુરુષો ને
સ્ત્રીઓનું વધુ પ્રમાણ તરતજ ખાન બેચે છે.
ટેલકા પુરુષો તો મધ્યમ વયના ને છુંદાઓ તો મોંઘાં
પર સાફ કલ્કાઈ કરાવે છે તે છતાં છુંદાને મેં સર-
ખાવે એવાં ફેલનવાળાં કપડાં પહેરે છે. તેમ લડત
કરતાં બર્મિંગહમી ન્યાં જાઓ ત્યાં જાડી ને હુંકી
સ્ત્રીઓનું પણ મોટું પ્રમાણ ખાન બેચે છે. છતાં
અહીં આ કાફે કે રેસ્ટોરાંમાં, રસ્તા પર કે નાચરંગના
જલસાઓમાં થણાખરાં ઓપુરેબો તો મધ્યમ કરતાં
કે પાતળાં, ઇંચા ને માટીલાં જ માલમ પડે છે.
એમ સમજાય છે કે આ જાગતમાં લગભગ પછી
પડ્યો ફેરફાર થયો છે. જર્મનીના ને ખાસ ફ્રાંસ
બર્મિંગહમી પુરુષોએ અને તેમના કરતાં પણ વધારે
અંશે સ્ત્રીઓએ સૌન્દર્યની નવી ભાવનાને સિદ્ધ
કરવાને થણીજ મહેનત લીધી છે તે, મારે મારી
ઝાંખના અનુભવથી કહેવું જોઈએ કે આ પ્રવાસ

પણે આ શે મળ્યો થયો છે. બર્માની સ્ત્રીઓનાં કપ-
માંની કુશળોની ગમગમની *slanguous* આમળ
દિવસે તેમનાં આંખોની મોગી હાં જાગેલી હોય છે.
સ્ત્રીઓના કપડાની અસલ ફેશન માટે કહેવું બર્માની
પેરીસની ફરીશાખા કહેવું છે તેમ બર્માની સુવક
વર્ગ રમગમન ને કસરત માટે જમમજદૂર છે,
તેમ તેના ધાગીલા કઠાવર ને સુંદર શરીરમાં ને
મહાનગી કારેલા ચરેશમાં ને જોરદાર તોફાની
આંખોમાં કમ્પ્લેક્સ સોદશ વિલસે છે, ને બર્મા-
ની સુંદરીઓ ? તેમને માટે તો મારે એક જુદી
ચોપડી અથવા એક જુદુ પ્રકરણ લખવું પડશે અને
તો એટલું જ કહીશ આ નાતાલને ટાંકી રહ્યા
પર આશ્ચર્ય તો 'કુટુંબ'નાં મારા માનીતો
રહેતો જાણે જોર પ્રકારનાં મલિલાસથી મત મળે
ને મારે પસ દિમખમોર જુદું નવનવાલ
માગતી અખમરાઓથી કબરોતો હોય એમ માને છે.

આખી બરફ મગનામાં તરતો દુ એક તમા
tomat-ગર્ભ મોથે લાગે ચપોચપ ચડા કાળી ને
બીજી ખાવાની યીજો મળ છે-તેમાં લાખલ રંગો
હોતો તેટલામાં એઓની એક સુંદર લક્ષણે મારે
શાન જેમ્મુ, કુરોપની બીજી પ્રજાઓની માફક
જર્મન પ્રજા પણ અનેક ભવિષ્યના મિત્રપૂર્ણ
બનેલી છે તેથી અહીંયા પણ પુરુષોમાં તેમ
સ્ત્રીઓમાં પણ અનેક રંગના કાળા, જુવારા મોમેરી
વર્ણના લાગ ને જુગી માગરી, તેમ કાળા જમર
નેરી આંખો પણ નરરે પડે છે. આ લલનાની
આંખો ૧૨મા ૨૩મી અમકલી હતી. પડીકર મારી
આ મો તેની આંખો પર ઠંડી, મારા કાળા વળું પર
તેણે જરા કુટુંબસથી જોડુ ને પડી તે પસાર થઈ
ગઈ, તેવામાં હું જાણુ રખમમાં પડી ગયો તેની

કાળા આંખો પરથી મારા દિલમાં દિન્દુલાનની
સુંદરીઓની તેમના કારાવાસ ને બલિદાનની-ને
પરથી સારી રિન્દી જનનાની ધમધોર સડતની
રમ્મિ જમ્મુર થઈ તે નાની હોટલમાં હું કડવી
ઠોડી પીતો ગયો તેમ મારા દિલમાં હેલ્લા કથા-
કથા જામેલો આનંદ ઉઠા શોક ને દુખમાં અલ્પા
થયો ને પાછો મારી કોટડી તાફ ચાલવા લાગ્યો.
ત્યારે જાણે કે એકસો એકસવાણે કોષ નિર્જન
જમ્મુમાંથી ચાલી જતો ઠોઠ એમ લાગ્યું-ને
જ્યારે કોટડીમાં આવી; કપમાં બાલી, દીકો
જુઠાકીને પચારીમાં પડ્યો ત્યારે માત્ર તે જર્મન
લલનાના શ્યામ નેત્રોની ને તેમ પ્રતિબિંબિત
અંધેલી ચારી રિન્દી જનતાના કારમાં દર્દની જ
છ પ મારા દિલમાં કોનારા રહી

હું કેટલી વારે ઉઘી ગયો ને મને યાદ નથી
પણ સવારેનું દુખામક રવિનું મને યાદ છે, તે
ઉપરથી મને લાગે છે કે રિન્દની વેદના મારી રાત
મારા અંતરમાં વતોરાની જ રહી, મુંબાઈના પત્રોમાં
જે હેલ્લા સગાચાર લાગ્યા હતા-સાડીના પ્રદારના
ખેડતેના મદાનિનિષ્કમણના-જર્મન સત્યાચરના-
હોકરાઓ પર આશુકના મારના-ઓપાગી પર અટો-
પાખાણે કહેલા હેલ્લા સમા-બના-સોન ઉમિલા
બંદના કારાવાસના-આમ સાગ દિન્દમાં જાલના
શામે ને જુલમના-તે બધા દરેકો મિત્રેરોમાંની
માફક મારી આખ આમળથી પસાર થઈ ગયા
આમ કોઈથી વાર સુખે દલાજ રહ્યો તેમ રવિ
અધિયા દુ' ચરોડામાં મદાતમાંની, નથી જેલમાં
પ' જવાહીરસાલના, અંબાલા જેલમાં મી વિદુષ
લાઇ પટેલના દર્શન પણ કરી આવ્યો તેમ જાર-
કોલી ને જોરમદમાં મારા જે ખેડન બધાઓ ને

સાહિત્યમાં જેણે અનોખી સાત પાડી છે
સમાજમાં જેણે કાન્તિની વાતો કહી છે

તેમાં પુસ્તકો તો તમે અપશ્ય
વેચાતાં હો, વાંચો, અને વિચારો

શ્રી. યશવંત પંડ્યા

કૃત

પ ૬ દા પા ૬ બ

પડ્યું પાનું ન નિશ્ચયનાર
બે હુલાન કહેવાયું બહુજાર નાટક.
પુષ્પાનેહાં લુંપાનો ઘૂં ઘૂં કરો,
તેની અંદર આબેદુખ આગાહી છે.

૬૬ આના

મ દ ન મં દિ ર

અન્ના, વિધુ, મહેરા અને
કુપ્તુ પાનુ મનુષ્યમાણી જ
દેવો અનેકા તેની આકર્ષક રીતે
જાણી કરાવતા નારકોના સંગ

૬૬ આના

ત્રિ વે હી

સાહેબના નિશાળના
મેળાવડાઓ વખતે
બાજવાતાં ચાર
સચિત્ત બાજનાટકો.
પાંચ આના

મળવાનું મુખ્ય ટોચ

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

૨૧ વપુરા, વડોદરા.

બગીચીયો સત્યમુખના જેની જે અપૂર્વ સત્ત્વ અનન્ય
હિંમતને યરાતનથી લઈ રહ્યાં છે તેમનાં દર્શન
તેમની નવી કુંપરીઓમાં ખેતરે ખતરે જમ કરી
આવ્યો પણ નેવો એક કુંપડામાંથી ફૂં નીકળતો
તેનો મને એક કીચનર પોલીસે પકડ્યો.

“કેમ બચ્યા ! આ બધા લોકોને ઉશરવા હું
આવ્યો છે કે ?” એમ કહી હું જવાબ આપું તે
પહેલાં તો મારા પર તેની લાડીને ચાલુનો વરસાદ
કરતવા લાગ્યો. હું જમીન પર આસોટતો ગયો તેમતેજે
વધારે સપાટો મારા પર અજમાવવા માંડ્યો. મારા
નાકમાંથી તે મારી પીડમાંથી પથ્થુ લોહી નીકળતું
એક હુ ચમકીને ઉઠ્યો. કુલોને ખરેખર કુલો.
મારી પથારીમાંથી ગળદીને મારા બીજાના
મે દડાને બનુસમાં વીંટાવ્યો જમીન પર પડ્યો-ને
જમી ગયો.

સર્જનું સાહિત્ય

અંપાઠક : સાદીક

એક વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થનારા
૨૪ પુસ્તકોના અગાઉથી આઠક યનાર પાસેથી
૧. ૫ પહેલો ચીલીંગ. ૧૫
૨. આગુ હાસ્યરસનું ‘લખેલું’ પુસ્તક અગાઉથી
લખાજમ કરનારને એક આપવામાં આવશે.

સર્જનું સાહિત્ય :

જુદેક નકલના આના ચાર
દરેક સ્થળેથી મળશે.

સર્જનું સાહિત્ય

૭૬, દેમરીન લેન કોટ-મુઆમ.

મારી નોંધપોથી

લેખક શ. શુક્લ

તા ૨૦.૫.૨૦

ધણ વખત પર મારા પર નીચે જુઓનો પત્ર
આપ્યો હતો :

શ્રીયુત શુભ,

તમે ક્યાં સંપૂર્ણ થઈ ગયા છો? આજ મદિનાએ
થવા તમારી નોંધપોથીના દર્શન કેમ થયા નથી? સત્યા-
દર્શી એકાદ સંસ્કારના મહેમાન બન્યા છો? અથવા
તમારી નોંધપોથી જાત થઈ ગઈ? કે સંસ્કારવલ્લભશ્રી
સલાહ આપી તમે તમારા પૈસાદાર, માલમિલકત ને
જાગજમ્માં લઈ બીજે દેસ લાપડી મ્યા છો? અથવા
અમામ કાલસમુદ્દના કોઈ તોફાની વરંમ્યા તપાઈ ગયા
છો? થુ છો છું-તમારે ને તમારી નોંધપોથીનું

હી.

તમારી નોંધપોથીનો વાચક

મેં એ જાણને જવાબ લખ્યો, પરંતિડિયામાં
બીડ્યો અને પછી સરનામું કરવા મંચે ત્યારે માદમ
પરમું કે એમણે નહોતું લખ્યું 'ચોતાલું' નામ કે નહોતું
આપું 'ચોતાલું' ઠેકાણું. અને અભણ નામ ને
ઠેકાણાવાળાએ મારે પોલિસ જેટલો કાળજી રાખે
છે તેટલો કાળજી હું રાખી શકતો ન હોવાથી મેં
એ જવાબ દાડી નાખ્યો. બાકે ધણે વખતે પુનઃ

દરિદ્ર કરે છું-ફરી પાઠો નોંધપોથીની પ્રતિમાં
પડું છું. ત્યારે જાહેરમાં એમની યાંકાલું નિવારણ
સીધી પ્રથમ કરી એમને ને એના જેવા કોઈક હોય
તો તે સર્વને, જે ખુલાસો માનવાનો તેમને હક નથી,
તે ખુલાસો આપી હમિયના તેમને માન પ્રણી
બતાવું છું

મેં આટલો વખત નોંધપોથી ન લખી કારણ કે
મારી નોંધપોથીને આરામની જરૂર હતી. એના અર્થ
એમ નથી, કે મારે આરામની જરૂર હતી. મારે તો
આરામની જરૂર નહોતીજ, કારણ કે મારા એક-
લાની બને એકાદ કોઈકરની હુમલિ સિવાય, મારા
ચુર્ગ વહાવાંએ, મારા મિત્રો, મારે બાગ્ય વગેરેની
બહુ મોટી બહુમતિએ સક્રિય રીતે સિદ્ધ કરી
બતાવ્યું છે કે મને કદી પણ આરામની જરૂર
પડવાનીજ નથી.

પ્રાણીને આરામની જરૂર હોય, જ્યાં વચ્ચે તે
હોય તે આવી યાંકા આ કાળે ઉભી થાય એ સંભ-
વિત છે. માણસ લખના યાકી જાય. પણ કંઈ
કલમ ખાંડો કે કાંદી કે કામગીરી થાકી જાય તે પોલિ-
સ કાઢી ચલાવના યાકી જાય તે હોઈએ પથરા મારદો

અને ફરો પમરા ખાતો યાત્રી ભય, પણ કંઈ પથરા જાતે યાત્રી ભય?

આ પ્રશ્નમાત્રો જવાબ નકારવાયક હોવો જોઈએ એવ આરંભમા આપણને થયો. પણ વચ્ચે પધારે વિચાર કરતાં આપણને, યાત્રાયાત્રી ને જગતીયસ્ત્ર ખોડના રહેવાસીઓને, જડમાં પણ ચૈતન્યની પ્રતીતિ ન યાત્રા, તે તેના હોય જડ પુનઃપરાયણ પધાર્યોને દેવો કે આપણા ચૈતન્ય મજનમાં રહેતી જડતાને દેવો, તે કું કહી શકું એમ નથી. હેષક કથમ, કામગ, ખડિયો ને શહી એ સર્વ પાં સત્યાગ્રહી, પોલિસ ને હાકી એ બધામા છાંરો, ફરો ને પથરા એ સામા એક સરખું ચૈતન્ય રહેતું છે, એ પરમ તત્ત્વ આપણને શીખવાની જરૂર ન હોય. આખ્યાયનવાદી હૈય ભૂમિધાર ચડીનીચેના દરખાન જન્મ પર દિલ્લિ કે કતા આપણને પ્રતીતિ થતું જોઈએ, કે કુભાર, ગધેડા ને ઈટ-મનુષ્ય પ્રાણી ને પદાર્થ એ ત્રણે એકજ ચૈતન્ય એકજ આત્મા વડે અનુસૂત છે. એ ત્રણે મમાન ઉત્પત્તિ શક્તિ, વિનાશ ઇત્યાદિ વિકારો અનુભવે છે. જેમ કુભાર ઉત્પન્ન થાય છે, જેમ ગધેડા ઉત્પન્ન થાય છે તેમ ઈટ પણ ધરડી થાય છે. જેમ કુભાર વિનાશ પામે છે જેમ ગધેડા વિનાશ પામે છે તેમ ઈટ પણ વિનાશ પામે છે. એટલે એકલા આપણે જ યાત્રી જઈએ છીએ એમ માનવું યુક્ત નથી જેને આપણે જડ તરીકે ઓળખીએ છીએ તે પણ ઘણીવાર યાત્રી ભય છે. આપણે જડ વસ્તુના યાત્રાયાત્રી અનુભવ અવકારમાં ઘણી વખત કરીએ છીએ પણ આપણા અગત્ય અથવા યાત્રી જવાનો ઈન્તેજ

મળી અચો હોવાના અભિમાનને કીધે આપણે એ સમજતા નથી અને ત્યારે કોઈ જડ વસ્તુ યાત્રા ખાતી હોય ત્યારે આપણે 'તે બમડી ગઇ છે એમ કહીએ છીએ. દાખલા તરીકે જે કૂચીયા જે તાણું ધણી સદેસાધી આપણે ઉધાડે કરી રાખીએ છીએ તે કૂચીયા તેજ તાણું કેટલીક વાર બિલકુલ ખુલ્લું કે દેવાઈ નથી. અને આખરે હનાથ થઈ આપણે કૂચી કે તાણું અથવા તો બનેને કૂચી દેવાના નિષ્ક્રમ પર આવીએ છીએ; ત્યારે ત્યાં કોઈ પાસેના મનુષ્ય આવી પહોંચે છે ને તે તેજ તાણું તેજ કૂચી વડે રમતમાં ભેલી નામે છે અથવા દઈ આપે છે ને આવી ગધેડા હાંડગીમા મેં પહોંચીત્યારે ભોલો એમ દર્શાવતી મુખમુદ્રા વડે આપણા યાત્રી ભય દસે છે આવી અનુભવ ધણીને થયો હતો પણ આપ યવાનું કારણ કોઈને જડમું નથી ખાં કારણ ન જડવાનું કારણ એટલુંજ છે. કે જડ વસ્તુ પણ કોઈ વાર આરામ લેવા મગિ છે એ મહાન સત્ય આપણે કદી ગાણુતાજ નથી હોતા. યાત્રી આવે પ્રમંથે આપણે તરત સમજ જઈએ કે કૂચી કે તાણું કે બને અત્યારે યાક ખાત્રા મગિ છે મારે આપણે હમણા નહિ પણ થોડા વખત રહીને તાણું ઉધાડીશું અથવા દઈશું

આ મહાન સત્ય અને આખ્યાયન દિલ્લિ કે કોઈ મહાગુરુ પાસથી સમજવું નથી. હાજમત જેવી શું વસ્તુએ મને એ સત્યનો ભોધ થયો છે. હાજમ યાત્રી ભય છે, દાડી ઘાડી ભય છે, અઓ પણ યાત્રી ભય છે. એ સર્વો કું ઉત્તરોત્તર શીખ્યો

“કાતે સવારે આવજો-જડા વડેડો દ કે! મારે બકાર જડું છે, અને દાડી બદુ વધી ગઇ છે.”
“કર નહિ, ઓ પેવો તમારે ત્યો આવીય,” એવો

સ વાદ મારે મારી સામેનીજ ગલીમાં રહેતા એકથી વધારે હળમો માથે અઠવાડિયામાં બેત્રણ વાગ્યા પછી યતો પધ્ધત્ સૂત્રી એકે દળમે વચ્ચે પાળ્યો નથી ખીજે દિવસે સવારના વાદ જોઇ જોઇને કુ યાત્રી જતો, અને આખરે નવારે સામે રહેતા હળમને ત્રેવણ ક્યારે શેષી કાઢવામા મરે જતો, ત્યારે એ હળમ મારા સિવાયની આખી દુનિયાની હળમત કરી આવેશે ને છેક યાત્રી ગએતો માથમ પડતો મે નાકડી કરેલા દિવસ પછી ત્રીજે ચોથે દિવસે કુ યાત્રી સાદે કરાવી શરૂતો દળમની આટલા સાન્નિધ્યમા વસવા છતાં હળમને માથે મારે ત્રણ ત્રણ દિવસ થોભવુ પડતું એટલે આખરે કટાળીને મે હાથહળમતની કલા દલ્લગત કરવાનો વિચાર કર્યો

હળમત તો હળમ મિત્રાપ સોને આવડે એવી સહેલી વસ્તુ છે, એમ ધધ્યાના મનમા કરી ગએતુ હોય છે 'એને કુ આવડે છે-હળમત' 'હળમત કરે હળમત' 'અરે એ તો હળમ છે હળમ' 'આવા હળમ ને હળમતને અપમાનકારક વાક્યો સામાન્ય વાર્તાલાપમા આપણે વારવાર વાપરીએ છીએ એને કહીને આવડે તેરે હળમત કરેતા તો આવડેજ એમ મામાન્યત દરેક માને છે, પણ મે ત્યારે પહેલ વહેતો અત્રો હાથમાં લીધા ને સાણતું યર બેદીને મારી મામડીને એણે સેધી રખઈ કર્યો, ત્યારે તરતજ ફરતા બોડા બોડામથાથી ચરીતની અદર ફરી રહેલા લોહીએ બહાર આવી મને કહ્યું 'તું હળમ છે હળમ! તને હળમત કતા આવડતી નથી' અને જરા પણ આનાકાની મ્માં પમર અત્રો મે મૂકી દીધો ને દુવાનમાં માણતુ શીશુ લઈ નાખ્યુ છતાં હાથો જુગારી જાયજ રમે

અને હાથો હળમ જમણુ ટોલી કાઢે એ ન્યાયે મે હાથહળમતનો દુનર શીખવાનો દંડ નિશ્ચય કર્યો હાથહળમતની કલામા હસ્તાદ એવા મારા એક પાસની મિત પાસે જઈને મે કહ્યું 'પિયસ્તેડઈ જાપિ ના પ્રવનમ્.' "આપ મારી આગળ અસવોક સાનો બસી મરેય? કુ માત્ર દેય કે બીણુ કપ કચરી મારેય તેખી કુ નહિ મરજટો" "કુ તારો શિષ્ય છુ, તારી પાસે બાવ્યો છુ, મને શીખવ" 'પન ઠીકરી! કુ મોલે ટો સમજ પડેની કે કુ સુ શીખવા આવોય? આમ ગાડાની કાની ગમે ટેમ બોલીયો નામય રેમા ટો ટે કોન સમજે-અજરબુદી" મે કહ્યું "તારી પાસે હાથે હળમત કરતા શીખવા આ થો છુ તુ મને અને તેટલી જલ્દી એ કયા શીખવ" એ બોલ્યો "ટો એમ સીધુ બસી મરતી કે કુ રોવિંગ કરતા શીખવાને આવોય. રોવિંગમાં ટો કુ એક્સપર્ટ છે. આપ દન વરસડી દાઝામા એ વાર રોવિંગ કરેય સવારે ઉઠતા બેર ને સાંજે યુવા સાથે ફરવા જટા પહેલાં કુ તને એક કનાકી અડર એની બધી મિન્ટરી શીખવી દેવમ"

થોડી વારમા એણે હળમતનો બધો સામાન નાવી મારા આગળ રજૂ કર્યો અત્રો ટેમ બરાબર સદે થાય તે બતાવ્યુ, આરસી માગી સામે મૂકીને બોલ્યા 'આત ઠી રી! આપ ઘટ લે જોઉં હવે સાણુ ટારી દારીએ બરાબર ફીન ફીન ચાલ એમ લગાવ હ હવે હાથમાં અરટો લે જોઉં" મે હાથમા અત્રો લીધો ને લાડી ઉપર લગાડ્યો. તરત હાથમાંથી અત્રો ને ગળામાંથી દુખની ધીમી શુમ સરી પડ્યાં. 'એહ! એમ ઉતાવડ સુ કરેય? જો અરટો સીટો બી રાખીઓય કે નહિ ટે કુ જોઉં ટે પહેલા ટો ટે દારી ઉપર ફેરવી બી

દોર ને લેહી બી શાનિયું.” એ જો કેમ રાખવો તે એણે મને જતાવ્યું. મેં ફરી આરંભ કર્યો ધીમે ધીમે હળમનનું કાર્ય શરૂ થયું. કાષ્ટક વખત વચ્ચે હોઝામાંથી ‘સી’એવો અવાજ નીકળી જતો ને એક વિષળ સાહુને લીધે વધારે ચચરતા ધાને બેઠાને હું નીરાશ થઇ જતો ને એ વુનનર શીખનાનો વિચાર માંડી વાગતો. “આપ હું ભેંસ થુરેય ? ભેંસથુરો મુએય, ભેંસથુરો !” એવા મારા પાસની મિત્રના મળ કના દબ્બો વડે મારામાં કરચુમાંથી વીરસની સંક્રાન્તિ થતી અને મને તે ભોગે પણ અરસ હળમત કરતાં શીખવુંજ છે એવો હું નિશ્ચય કરતો. આમ ધણુ પ્રપ્ત ને પ્રપ્તપર્યંતે વધારે ઘડી પર લાગ્યો કરીને આખરે હું કષ્ટકરીક હળમત કરતા શીખ્યો.

એક દિવસે અસો બિચકુચ ચારોજ નહિ. તદ્દન નવો હતો જરા પણ ખાંડા નહોતો થયો. પચ્ચેસેક વાર મેં ધસીને તીણું કર્યો, તોયણુ સાહુ લૂછી દાઢીને લાલ બનાવવા ઉપરાંત એનાથી બીજું કંઈ પણ થઈ શક્ય નહિ એના કરતાં પેન્સિલ છોલવાનો કે શાકભાજી સમારવાનો ચરુ પણ વધારે સાઈ કામ કરી શકે એમ મને લાગ્યું આખરે કંટાળાને હું હળમને આશરે ગયો. એણે અજો તાપસીને કહ્યું કે બહુ સરસ છે. અજામા કહા પણ એડ નથી. પણ શેઠ ! એ તમાના કામ નહિ.

નકામી હાથે શા માટે મહેનત કરો છો ? તમે એ કરવા અંદરીશો તે. અમે કર્યાં જઈશું ? ઘેર આવા મેં ફરી મત્ત કર્યો કરોળિયાને છસને સંભારી મગ્યો રહ્યો. પણ મારી કમ્મગ સિવાય કંઈ વળ્યું નહિ. અતે એ વિષે મારા પાસની મિત્રની સલાહ માગી. એણે કહ્યું, ‘એરો ટારો અરુદો જરી આરામ લેવાં મગિય. આપ આપણી કાણી મેટલ બી ટાપી બાપચ ને બે દિવસ રહીને શીવ કરજેની એની મેજ એ માણો. આહુ થઈ જશે. અને બે દિવસ રહીને ખરેખર અરુદો હતો તે કરતા એ વધુ સુંદર થઈ ગયો ! આ અને બીજા આવા અનેક પદાર્થોને પણ આરામ લેવાની જરૂર રહે છે.

મારાથી નેધપોથી આટલો વખત ન લખાઈ તેનું કારણ એ નહોતું કે હું સંયુખ્ત થઈ ગયો હતો. અથવા મત્તામહમા જોડાઈ જોડવાસી બન્યો હતો, કે ઉત્તર કુવના પ્રેરણામાં નાસી ગયો હતો; પરંતુ એનું કારણ માત્ર એટલુંજ હતું કે મારી નેધપોથી યાત્રી અંત હતી. એને આરામની જરૂર હતી. મારા મમે એવા પ્રયત્નો કરતાં એ લખાવાની નાજ પાડતી હતી દવે એને પૂરેપૂરા આરામ મળી ગયો એટલે.

પણ દવે મારા હાથને આરામની જરૂર હોય એમ લાગે છે.

પમની ક્વ. પત્નિશ્રીતા સ્વામ્યાર્યે
મી કાર્મ મુજાતી 'સમાને
શ્રીયુત પ્રભાભાઃ આણુદલ ચાવણ
તન્મયી મનિનય સપ્રેમ ભેટ.

બીચારો રાજવી

મેમક : રા. કાન્તિ મ. જોશી

ટા વરમા બારના ટોચા વાગ્યા
અજવાળી રાત હતી રાજમહેલની ફરતી
સર્વત્ર ચૂપકીટી ફેલાઈ ગઈ હતી સુત્રીઓના પચર-
ખાના અવાજ સિવાય કશું એ કાંઈ સંભળાતું નહોતું
અજવાળી રાત પશુ દુખી આંખોને અધારી
અમામ જોવી હાથે, જોને ચન્દ પશુ તપતા દેખાય
હતા પવનની લહરીઓ. પશુ ખરા મધ્યાનની લ
હાથે. અસહ્ય વેદના અનુભવનો, આવે સમયે
કોઈ આંખો જરૂર હવા પાત ગણાય નહિ તો
ખીજું શું ? હા, ટાચરમાં બારના ટોચા યથા એ
અવાજ જોને કઈશ હાથે. આખો બીચી હા
સુતેલા રાજવી વળી ઉઠ્યા થયા. એ સારમધુરના
રાજવી વિજયસિંહ, એના અનરમા આરામ નહોતો.
અસહ્ય વેદનાની જ્વાળા સમ દેખાઓ જોના મહો
પર વીળખીના દિવાળી રૂપ દેખાતી હતી એને
સંધ્યાની મહારતી તજાઈ અને ગાંઠમટ્ટિયા ખૂચતા
હતાં. વારંવાર ઉઠ્યા નિંદાસ્ય મુકી એ આમતેમ
આરા મરતા હતા. પગમાં આકાશ બીટી એ ઉડ્યા
રહેતા. પગમાં ભરાં બીસના, પગ પછડાતા એનું
અંતરમ થન રૂપ દેખાતું. પરિજીએ એ યાકવા
દોષ એમ લાગ્યું. રેખા સેમ્પની સ્ત્રીય લાંબી,
મેટ-મેટર કાઠી એ લખતા એક હાથેનાં મેટમેટર

લપર દમાળી કે કોણ લખે છે એ દરપટું રહેલું છે.
એ લખવા લાગ્યા-

રા. રા. શેઠ... જાણ, આ પત્ર જોઈ
તમને તવાઈ લગશે પણ મમરાશો નહિ.
પત્રની નીચે સહી કરનાર એક રાજવી છે.
તમારા મામનો રાજા છે, પણ નાં એ બધાથી પર
હું એક મનુષ્ય છું. ને એ દિસામેજ આ પત્ર લખી
રેલા છું. પ્રજા અમારામાં કંઈક જેટલી અજા
રાએ, અમારા વચ્ચે તેમના જીવન-મરણનો સવાલ
દોષ, એટલે રવાનાદિક અમારા પૂજન થાય
અમારી માનવજીઓ મંજુર રખાય. અમારા
કરમાનો શીશમાન્ય કરવાઈ પડે પણ આ બધાનું
કારણ શું ? અમારી એવી કપી લાગમત !
અમને કરમાનો બહાર પાડવાનો પરવાનો
શો ? જસ. રાજા એટલેજ. અમારા પિતૃઓ
રક્ષણને નામે તમારી સેવા કરતા. એટલે
તમે અમને મોટા કર્યાં. પણ અજા ? એથી બધું
ઉદ્ધું છે રક્ષણ ને મેલા અને વીસારે પાડવા ને
સામેથી આવે અને એ માટે લાખા હાથે કર્યાં
વિનંતિ મુકી માનવજીઓ કરી. માનવજીઓ મુકી
કારો યજ્ઞાઓ પરિણામ મળેજ નહિ. આ બધા
સાથે પરમેશ્વરની કૃપાએ રળ લીધી. છેલ્લાં વર્ષો
કેવાં મળ્યાં છે એ તમે જાણો છો ! રાજ્યમાં વસતા

એક પાસે આગે અને ખાવા અન્ન કે પહેરવા હુગર્મ રહેવા દીર્ઘ નથી. તેઓને અને જમ્યા બનાવ્યા છે, ચાણકી સેનાપતી, તેઓના ગાલ લાલ રખાયા છે, અમારી ધાપદોષ્ટી. તેઓને ધર ખાર ને ખેતર હોમયા છે ઉભી મહેલોતો મૂકવી આજ અને એને બિખારી બનાવ્યા છે. સામે ધનારાઓને કાલ-રાખના સ્વાદ કરાવીએ છીએ આવા આવા દેકે જુએ એકુઓ આજ દિવસત કરી જાય છે તમે એમ ન માનશો કે આથી અને અચાન છીએ અમારી આંખો ઉઘાડી છે છતા અને કર-નિદરનો ટોંગ કરીએ છીએ. તમારે અમને જગાડવા છે. પણ અને જગવાનાજ નથી. ઉઘતો માજસ જગે પણ દોષ કરીને પડ્યો હોય એ શેનો જગે ? આની વેદનાઓના તો પરજગ છે. ને એ પાપમાથી મૂકિત મેળવવા જાણ કાજ વાર પત્રો લખી નાખુ છું. ઘણા પત્રો લખ્યા છે ને શાહી નાખ્યા છે એ જાણ વાગે, જાણી જાય તો હું ખેલાણ ઘણ જાણે, મારી ઉપર એક એવી અજગ સત્તા જોરોડાઝાલી ઉઘી રહી છે કે એ જોરડાના ડરે, મારે મુગાજ-મનમાજ કુઓ સમાવવો રહે છે. આજગ એ લખ્યુ કે ઇશ્વરી કૃપા પરવારી ચૂકી છે હા, એમ ન હોય તો બીજી યુગ વરસ ઉપર વરસ નજાં આવતા જાય છે એકુને ખાવા હોય તો અમને આપેને ? આજે ત્રણ-મહિનાથી મે આવતા વર્ષની મહેસુલ પણ એકઠી કરી લીધી છે જનાં રાખના નોકરોને આપવાનો પગાર મારી તિલેરીમા નથી. દેખાવ કરવા ખાતર આમ તેમ મુસાફરીઓ કરી રહ્યો છું.

સંભાળે એક રાખ પાસેથી એક પ્રયોજ માટે લેવા લીધી છે. પણ આજના કંધા કમલ એટલા

પૈસા નથી રાણીઓના કામીના કવેગીઓને ત્યાં પડ્યા છે આથી લખકર કુખદ ગિયતિ કહ હોઈ શકે ? મને દરપણે ચિંતા ફેરી રહી છે. મારી પ્રજાનું શું થશે ? અરે ધર્માદને નામે ચાલતી સંસ્થાઓના પૈસા પણ અમુક પ્રકારના નવા કાયદા થકી મે ઉપયોગમાં લઈ લીધા છે. આ સામે વર્તમાન પત્રો દીકા કરે એમાં મારે મુસ્તો શા માટે કરવો ? હું તો માનું છું કે પાપોની જેટલી પ્રસિદ્ધિ એટલીજ ઇશ્વરી મુન્દામાથી મુકિત તમે જાણે છો કે હું ત્રણ વાર પરદેશ ખેડી આવ્યો, વિના કારણ હિદ ભરમા આપડથી અમારો વિશ્વાસતનો લપકા ત્યારેજ હોય છે. દિદી રાજવી એટલે સોનાના ઢીમ. ત્યાંના લોકો અનેક પ્રકારે અમને નીચેવે છે. ને જાણ કાજ વાર અમારી પ્રસિદ્ધિ ખાતર જાતેજ નીચેવાઈએ છીએ વર્તમાન પત્રોમા અમારી કીર્તીના માન ગવસવીએ છીએ. પણ એ બધા પાછળ પૈસાનું પડી તો ચાલજ છે. પત્રે માલનાં કાંડા વાગે છે. એટલે મોટર વિના ફરતાજ નથી પત્રે ચાલવું એ અમારા માટે નાનમ ગણાય અમારી આસપાસ લેખકના ટોચા ઉલરાય છે. જાણે અને જાણ વિચિત્ર પ્રાણી ન હોઈએ અમારા તરફ આજગીઓ થાય છે અમારા લખકાર પોપડિથી લોકો ને અમે ચિત્રવિચિત્ર લાગીએ છીએ

જનપંથ અજગ્યા અનેક પધારીઓ નવરાઓ પૈસાદારો ગરિઓ અનાથ આશ્રમના સચાલકો જાહેર સંસ્થાઓના કાર્યવાહકો વર્તમાનપત્રોના પ્રતિનીધીઓ અમારી પાસે ટોળાખંધ આવે છે. એમના અહેવાલો અમારી સમક્ષ મૂકે છે. એમની કામ પદ્ધતિનાં વર્ણનો આપે છે. અમારે આજડ ખાતર એ બધું મહેતું પડે છે આમાં ઓછા પણ ખરી હો,

દાતાઓ તરિકા જીવન સખ તરીકે ને એવી દેક
અનાખી રીતોઓએ અને અમારાં નામે તેમને
ચોપડે ચાલીએ છીએ એમાં પણ મધારે નામ
બખત ખાતર હરિશ્ચંદ્રના ચાતે છે એમને પૂરેપૂરો
કાપ મુકાય છે સામન્ય જન મુશ્કેલીનું હરિશ્ચંદ્ર
ચાતે છે એવું નથી અને પણ હરિશ્ચંદ્ર કરીએપરે
રહેવામાં જોરવ માનીએ છીએ એટલે આમળ પાછ-
ળને વિચાર કર્યો વિના ગમે એ દેકણે અને એટલી
રકમ અપાંચુ કરીએ છીએ ને આ બધું નામના
માટે અમારી વાહવાહ બોલાવા ખાતર વર્તમાન
પત્રોમાં અમારી ડબીઓ ડપાવા ખાતર ન્યારે બીજી
બાલુ અમારા ગામની સરવાઓ ઉજક યઈ રહી
છે ને એવી ઉજક સરવાઓને અને પહેલી તકે
દરબાર દાખલ કરીએ છીએ

અહિયાં અમારાથી ભેવા તેવા રથજોએ રહેવાડું
નથી ઉમદામાં ઉમદા રોડોનેનો આશ્રય લઈએ છીએ
મનમાના મેજસાખ ઉઠારીએ છીએ અમારે
અમારા અગત કામગાજ કરનારાઓને સાથે જ
રાખવા પડે છે આવા કામગાજ કરનારાઓનાં
ચર્ચા સંપ્રમાણ પુરુષ હોય છે એવી અને જરણે
અમારા મધ્યજ આ લોકો અગાઉથી સામાન્યજો
સાથે મળી ગયેતા હોય છે એમને અમારાજ માણસોને
પેશા આપનારો ગણે રાખી કાઢ રહ્યું વસ્તુ જમને
અપાય છે ન્યારે બીજા તો ચોડખાં અને સપૂજન
રમ્યુ કરવામાં આવે છે ખરીદાયેલી વસ્તુઓના

બીજા અને જોઈએ તો હવેલા મણાએ આધુનિક
રીતજાતથી ૫૨ યે બાઈએ એમને અમને ને વસ્તુઓ
મળે એના પેશા ચૂકવી ચાલતીજ પકડવાની હોય છે
ન્યારે બીજી ગાજુ એક પાતી જુવાર કે બાજરી માટે
મારા ચાલુદારો ગરિન એકજોના કાગળ વીધે છે
આવા ભેદાઈ દોર માનવી કયા સુની સહી રહેવાને
છે ? મને લાગે છે કે નાતખોરને સ્થાન અદ્ય કર્યો વિના
છુટકાજ નથી. આજે એ અવાજ મારા કાન સાથે
બટકાઈ રહ્યા છે જોને રાહ રાખવા અને અમારા
ભોગ આપીએ છીએ ? શા માટે અને કાંઈના વાંદરા
માફક નાચીએ છીએ ? કેટલો બધો આત્મ-ધ્વસ !

આ ઉપરતાં અનેક જનના નાટક-તમાસામાં-
જલસામાં અમારે ભાગ લેવા પડે છે અમારે ઉમ-
ર વેની સમાધો ભેરી પડે છે તેમના મણીરી દે
ગયાલકિત ભેગ ધરી પડે છે આવી તો કેક વીધીએ
અમારે માટે સદાજ ચલુવ આ જવાને અન્તે ન્યારે
દેશ તરફ આવવા નીકળીએ ત્યારે જુદી જુદી
કંપનીઓને જુદી જુદી જનના અનેક હુકમે
આપના આતીએ છીએ નવા નવા કુતરા ખરીદીએ
કુતરાની હારો હસગાના આપીએ જાત જાતના
ઝવેરાત લાવીએ અવનવી વસ્તુઓની બાંસડીઓ
ખાધીએ ને જુદી જુદી કંપનીઓને ખાસ મોટરો
ખનાવવા કહીએ મદિને દિવસે ઘેર પહેલ્યા ઉપલી
વસ્તુઓના નાણા બરપાઈ કરવા ખાતર નવીનતી
ચોજનાઓ ધરીએ. અમદાવા મૂડીએ અમારા

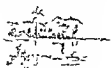

ધરના કારીગરો પ દેગ વેડે ત્યારે પરદેશી કારીગરોની કૃતિઓના અંગે સમ્રાટશ્યાન બનાવીએ. પ્રગ્ભ મોડી સમય દ્વારા કરીને બેડી દોષ એવા અતરે તેણે રેશમ વળી દુષ્ટ આગ્યો એમ લાગે. પણ નિરૂપાય ! તેમણે તો સહન કરવું જ હતે એએ વતન છેડી ક્યાં જાય ? એમને ઉભા રહેવાનું બીજું કંઈ રચણ. ખિચારો મુગે મેંદાએ અમારો માર સહે-અને શ્રાપ વરસાવે આવા અનેક શ્રાપે આગ્યો! રાજવી વાઝીમે રહે છે ને એના જવા પછી ગદી વારસા ઢાઢ બીજેજ થાય છે. વાઝીમે શબ્દ સખતા નહું જ પ્રકરણ મારી મમણ પુલકુ થાય છે આ બધું હું લખું ? ના, ના તમને ધૂણા ઉત્પન્ન થશે પણ જલો તો ખરા, એ રક્તમય છે અને રાજવીએ એક પત્નિ જનમાં માવના નથી અમારે તો પાચ-છ રાણીઓ મેકએ અમારી પાછળ વિધવા યનાર સ્ત્રીઓનું લગ્નર હાંતુ મેકએ ને ત્યારેજ દુનિયા જલો કે શાન ગયો. પાચ છ ના જલસીમ પત્નિમાં મારી જાનને મે સડોવી નથી એ તમે જલો છે અને એક રાણી-સ્ત્રીથી સતોય છે એના શુભદ્ર ખર્માં હુ બાગી છું ને સામેથી પણ તેમજ છે એને મારામાં જલ છે ને એ મકાનો મે દુરૂપયોગ નથી કર્યો મંદરે અગને સતોયે આપી સતોય્યા છે એટલે અમારાપર લાઠમાં રી છુટી ગને દલસો નથી કર્યો. આટલા પુરને મારા ગદ-મંદરમાં હુ સુખી છું. તમને નવાન તો નહિ લાગે અને રાજવીએ અમારા પાટનગરે વેરવાઓના અજાએ રખાસીએ છીએ. સર-અવગરે એના નમ જામમાં એ અને અને મહેરીશો ગાદીએ છીએ દાર અને એવા માદક પદાર્થોમાં શુભતાન થઇ વેરવાઓના ગદમાં જાનું બરાલી રાત પસાર કરીએ છીએ. વેરવાઓને

રીઝવા સતિઓના ગળા કરીએ છીએ. વેરવાને રીઝવા સહેરના ખાનદાન કુટુંબની સ્ત્રીઓના શીષણભંજ એમની દાઝરીમાં કરીએ છીએ. આવા કૃત્યો માટે અને મેકના જવાબદાર નથી. સામા યતા કાંઈ રૂપ લાગતા આઠગી યાતો સીને જેલમાં ધકેલી દીએ એ સ્વાભાવિક. જગીરદાર હોય તો જગીર ખત કરી ચોડીસ કલાકમાં બિખારીની દાલતે રખડો કરી મૂકીએ. તેમનાં જો પુત્રો પુત્રવધુને અમારા ગુલામો બનાવીએ છીએ. આવી અસદય યાતનાઓના પડો નજ ઉમેકવામાં કાપડો છે, દંડ, મૂંગ વાત પર આવું, અને પાચ-છ-રાણીઓ અમારા રાણી વાસમાં રાખીએ છીએ. આ બધું-વાતો મારા નથી પણ મારા રાજવી મિત્રે ના છે. સાધારણ દારદાર પણ આવી બદમાશી મૂકત નથી. એક રાણીને અમુક સમય સુધી સતાન ન થાય, તરત જ આસપાસના પાત્રીયા વાતો ચલાવા માટે. રાણીની ખોડ કાઢવા માટે. અગાળ રાજવીએ આવા માણસોથી ઉતરાય, ને અન્યપદમની પેરવી કરવા માટે. મારા એક રાજવી મિત્ર છે. ઉમર તો મારા સહનત વિદા જેટલી છે. એમને ત્યાં સત્તા નથી એટલે એ કુખી રહે છે. દહ જે માસ પહેલાજ એક નવી પત્નિ ખરીદી આવ્યા એમની ઉમર સોળથી બાઝેજ વધારે હશે. એક બાજુ ધૌવનનું જોર, બીજી બાજુ જનું ગયેલું જીવન આ અંતર કદ રીતે કાળી સકામ એ સીધા માટે એના ધૌવનને ઉપયોગ ના કરે ! આમ થાય તો અપરાધી હોય ? પેંધા રાજવીને ? પછી દુનિયા આ વસ્તુને પાપ ગણે પણ હું તો પાપ નાજ હોયુ. એ પાપને ઉતરાધિકારી રાજવીજ છે. એમને સંતાન ન હોય તો, યા માટે એ પોતાની

સંતાન પ્રભને રાજ્ય આપી સતોષે નહિ, એને
અનેક સંતાનો છે. અરે એ પોને એ જાણો પિતા
છે, પછી આવા વચ્ચા શા માટે ? પણ આવી
વિરાટ ભાવના આ યુગમાં કેળવવી મુશ્કેલ છે
પડેલીના અરે સત્રા બાહ્યનાં સંતાનને ધૂણીની
નજરે જોવાતા હોય ત્યાં ઉપર લખી વાત તો કમ
રીતે કળી સકાય ! પણ નહિ માન્યે હડાડે
દિવસે યુગ પચટાય છે. પિતા નદિ સમજે તો પુત્ર
સમજશે, પુત્ર નહિ સમજે તો પ્રપૌત્ર સમજશે.
પણ છેવટ કોણકે તો સમજવાનું જ ને આ ગુણી
પટ્ટાવાની પણ એવો સુખ કે દિ' ઉપરો' રાષ્ટ્રવા-
સની રમતો ન્યારો છે- ત્યાં ગોલા અપાસના રાજ્ય
હોય છે. ત્યાંની લીલાઓ બપોરે હોય છે. પાંચ છ
રાષ્ટ્રીયો મનમાન્યા મોજ શોખ લેડાને છે દલકા
માણસો મને એવી છુટ લે છે અરે છુટ દેવાય છે.
આ સામે રાજવીને તો આખ આઝા કાન કરવા
પડે છે. આદિ પાંચ રાજ્ય વારસદારો માટે મોરચા
મંડાય છે. હંમેશાં જુની રાણીઓ નવી રાણીની
દુસ્મન હોય છે તેમને દુઃખ દે છે રાજ વારસદારો
માટેનાં ધુધુ જાવડાં છે ! એ જેવાં તેવાં નવી
હોતાં રાજ્યના અમલી અમલદારો પણ આમાં
સડાવાયલા હોય છે જનાનામાં એઓ છુટપી
હટરે ચલાવે છે. ગોલા પ્રવાસ એઓ માટે મને
એવી વાતો કરે છે. એઓનો વારો માત્ર રિવસનો
નહિ પણ રાતનોય હોય છે. આવે સમયે જિયારો

રાજવી નામક જોના ધ માં સડતો હોય. આ
બાજુ રાણીઓ અન્નના શોખ પૂરા કરે, તેમને
બા વધેના કામમાં મદદ કરે એના આદર્શોને
પોતાના જનાવે, રાજ્ય માતા થવા માટે અનેક
કપો હંકારે, જાતવેએ પરિણામે જિયારીઓ વધારે
રીજાય, દુ.ખો સામ દર્શો યાવ. ને છેવટ દોષ કરી
રાજ્યને પોતાને પોતાની વાન કહે ચોગી જતોના
પાદ સેવે ને ચરિણામે દલકા વર્ગના સંતાનને
ગાલીવાસ જનારી મૂકે, રાજવી આપી સંતાપમાને.
આવા ગણાતા જન્મ પ્રસંગે રાજવી બેકુતને નથી
જૂલતો એમની પાપલીલાઓ એમને પીડોડી છે,
એઓ અંતરના દુખી છે. આવી હુટ્ટુ થોડા નર-
પિલાઓ માટે તમન લખુ એટલે રાજવીનું આતર
જીવન પૂરે યાવ એ નર પિલાઓ નારીઓના જીવ
એમને ત્યાં સંધરે છે મને એ કોમની. દેહની
વેરપાઓને પોતાને ત્યાં રાખે છે રાતોની રાતો
એમની પીજલસો ગેલવે છે રાજવી અને એની
સામીતો આવી જાતની મીજલસોના અથાગ
લાવસા સતોષે છે. જોડ્યાક દરેક પ્રકારના.
આનંદ છુટે છે લૂટાવે છે આમાં રાજ્યની સારી
મણીની બીઓ પણ પોતાનો દિરસો આપે છે.
ધમય દિરોમાં આવી લીલાઓ સાલગી છે. રાજ્ય
મદિરોમાં તો નરને જન્મ છે, જોલો, સામાન્ય
જનતાનું આમાં અત્યારે કયા રથાન છે ? જમને
બેકુઓને, મણુરોને કહેજો કે તમારા પરસેવાના

પૈસે તમારા ધર્મગુરુઓ તમારા રાજ્યો-પાપાચાર
ખેલી રજા છે. કાપડાને જલ્લો છે. ના ! પોરણ
મદદ કરનાર પશુ ગુન્હેશાર મજામ. તમારા પૈસાએ
અમને મદદ કરી છે, એટલે સારી રીતે સમજી લેજો.
તમે પશુ ગુન્હેશાર છો. તમને પશુ સળ થશે.
અમને પૈસા આપવા બંધ કરો. એટલે અમારા
પાપાચારો બંધ થશે. સત્ત સમજાશે અમારા
અધાર-પથમાં કિષકનો અંજવાળ આવશે. પશુ
ના, ના. હજવાર છે, અમારો પાછળ અમને ખરડો
લાપડનાર મળી ગયો છે એટલે હજવાર છે.

બટ્ટુ દોટલા માટે અને મરહુત્તારે અંજ
પ્રસશે. પશુ એ પહેલા તો અમને રમ્યાપમ્યા
રહેવા દો. કાચી નિંદરે જમશું તો વળી પાછા
ઉઠી જશું. ને એ ઉધ ક્યારે પૂરી થશે એ કહી
ચકાવું નથી. બરાબર પાકો ઉધ મવા દો, એટલે
અમને મળતો ન્યાય અમે જોઈ ચકીએ ને જોમક-
વાને અમે અમારી જાતને બરાબર લેવાર કરીએ.
ઉપર આવતો થજ ન્યાય મને નથી દિસા
સચલે છે.

અમે અમારા નજરામાં ન્યાય મંદિરે રાખીએ
છીએ. ન્યાયાધીશો નીમીએ છોએ જાહેર પ્રજા
અમારા ન્યાયને મજુર રાખી અમારી દુધામા
સંપૂર્ણ થકા રાખે છે. અરે એમ માનવાની અને
ફરજ પાડીએ છીએ. અમારા ન્યાયાધિકારીઓ
બહુ ચતુર આક્રમીઓ હોય છે. એમના પર બરદા
એ અમારાં થર બરે છે. મને એવા ચૂકાદા આપે
છે. ન્યાયની દુધામાં જે બાજુ વધારે હાર થાય
એ બાજુ નમે. પછી જેવો પૈસા ખર્ચનાર. ખૂનને
જાહેર ફાંસી એ સામાન્ય લેખાય. પશુ ગુન્હેશાર
જે અમારાં ખીરસાં બરે તો આખા હટકો જઈ

છડે. મને એવા પોલીસને દિવાની દાવા કે દોષ
પૈસા મળતાં હટી જાય છે. હકદારોના હોર નાહક
થાય છે. આવી બેટુદી અમારી ન્યાય પ્રણાલી છે.
જોશો આવા ધોરણે તમ લોકોને અમારે ત્યાં હવડું
પરપડે છે ! આ સિવાય રાજ્ય ધૂરના અનેક
માર્ગો અમારે ત્યાં આવાજ વિઠટ હોય છે, એ
તમકરખા સીધા લોકો પામીજ ના શકે. કાનેલમાં
કાનેલ મજાતો માણસ એ અમારા વસુલાતી
એ અમારી હવડી જમતી લીએરી એ અમારા
કમાઈ દીકરો, વરસ દિવસે પરજાઓમાં એ મહો-
લાતનું નામ પાડવા નીકળે. આ ખર્ચ ખેડુને પૂરા
પાડવાનો. એ ખોલાત જોઈ ક્યાસ કાઢે. એના
મદદગાર ખીજ પેદા અમલદારો અજાણી
બધી લેખારીઓ કરી રાખે. સાહેબ માનના ખેડુ-
ઓને જોગા કરે. ખેડુ ફરજર, સાહેબ વરસ સારું છે
એમ કહે. વરસાદના આંકડા બતાવે. ને આવાં ફેક
બદના બતાવી મનમાં ખેડુ નામ પાડી આવી જાય.
આગલા વરસનું બાણું પૂરું ના થયું હોય ત્યાં
ચાલુ વરસનું મહેસુલ આવી પડે. ખેડુ કેમ કરી
ઉગો થાય ? એને રાજ્યનું રહેણું તે અધીરો રાને પશુ
આપણું જ લોકોએ. એટલે ખેડુ વાણીયાઓનાં થર
શોષે. મનના ન્યા આજે વાણીયો નાશાં આપે. આ
રીતે ખેડુને જમણો રેઠ સહેલો પડે. મિયાદાને
ખીજ વરસના ખીજારણ માટે પશુ પૈસા ના રહે.
અર્જાં બરતી વેળાં વાણીઓ ચોપડા લઈને ઉઠેજ
દોષ. ખેડુને મન વાણીયો ને જમ જાને સરખા.
એ જાણી ભરી જાય. ખેડુ ચોતાને ખાવા માટે ફાણો
ત્યાંથી ફરી ઉધાર લઈ આવે. આર્જાં ખેડુ કષ
રીતે ઉતરે. ઉઠેજો રહે. પછી ખેડુ મરી મજુર
અને તે બદારામતી યોદોમા જાય. ત્યાં પતન

૫ કેન્દ્ર

પામી રખડી રવડી મરે, હા એ દરમ્યાન અમારા કરવેરા ઊભાજ હોય, અરે વધતા જાય. સરવજસરે અમે દરબાર બરીએ, હોય એટલાં કપડાં ને દાઝીના ઘાટી અમે સિંહાસને બેસીએ આવા વરસ દહાડે એ ત્રણ દરબાર ભરાય, જોળ ચાય. અદનામાં અદનો માણસ પણ રૂપીયો તો ધરાવેજ, ને અમે આ રીતે તરફવાર પારકે પેસે દીવાળા ઉઠવીએ.

રાજ્યમા જોળવણી ખાતાએ અમે નીભારીએ છીએ. આમા નદિ જેવા પૈસા આપી જરાતામી ખનતીએ છીએ. કાગા માનવજાતિ વચ્ચે અમે પોને રોડબાવ રાખીએ છીએ. અનેક નકામાને નબાનીએ છીએ અને બીજા અમે એવા સારા કાબેજ, અમલદાર કરવા આવા અમારી પસંદગીના માણસને વધારે વેતન આપીએ છીએ. આ ઉપરાંત એમના તહેવરારમાં એમને મદદ રૂપ યવામાં અમે જોરવ માનીએ છીએ. આતા સપચે બહાર ગામથી ખાસ મુલ્યેને અમે આમંત્રણ આપીએ છીએ. જન-જાતના જરૂરા ગેઠવીએ છીએ. દેખાવ ખાતર જાહેર રસ્તા ઉપર સમાર કામ કરાવીએ છીએ. આ સમારકામ ખેડુને વેડે પકડીને કાવવાનું હોય. વેઠના પૈસા આપીએ પણ એમથી એક ટંકનું ખાવાનું પણ ના મળે. અને એવી ગેસમ ચાલતી હોય પણ એનાથી અમને ના નપચય ને ના પાડે તો અમારી નિમકદલાય ચોલીસ એમની કદર છુએ. આવા પેશાણીએને ખુશ કરવા ખાતર અમારે ધણીવાર બર્લુવચ નરમદાં પણ કરવું પડે છે. એમને ખુશ કરવા ખાતર અમારા શહેરમા એમના નામના થોડા માળીયા ઊભા કરવા પડે. માળીયા ખાસ લખુ' છુ. કારણ એમના હાથે નાખેલ પાના પર અમે જાએજ મઠાના ચણતીએ

છીએ. અમારે આ મળ માણી ચપેલા ખાવા મહેમાનો ફરી ધણી વેળા અમને રવો છે. પણ બિચારો આ સમયે અમને બૂલી જવા નો ડોળ દેખાડે છે. અમારાથી દુર ચાલો જાય છે. આવી દલથી વૃતિવાળા પણ હોય છે.

તમે જાણો છો? અમને ખિતાબોનો અજમા બૂખ હોય છે. એવી બૂખે અમે કેક સારા-નારસાનીક શુલામી કરીએ છીએ ને આવી સેવાને અન્તે કેટલેક વર્ષે અમને એકાદ બીલો અપાય છે. અમારે અર્થે, તોપી ફાઇવાનો કક મળે છે. આથી અમારી શોભા અને મોભો વધો તણાય છે પણ એવી શોભા કે, ગોભાની ભુખ મને નથી. ને એ દિશામા જે પ્રખત પણ નથી થયો. એવી મારી પ્રજાના સેવા-ખની મને વધારે કિંમત છે. મારી પ્રજા મને સારા કહે એજ મારે મારે ધરકામ જેનું છે તમે જાણીને જરૂર અમલગય કસો કે તમારા મામતા રાજના સત્તાનો મામની નિચાલે જાહેર પ્રજાના સંતાનો માથે અબ્યાસ કરો રહ્યા છે, અરે મામની કેક બાજો રાજમદેલમા પચ મુકતાં મકારતાં નથી. ને છુટથી રાજ સંતાનો સાથે દરે કરે ને મોજ દડાવે છે. આ વુ મારે અરો બાજ માનું છું. ને જ ઉતવા માણની નિચાની લેખું છું હું મારા સંતાનો ને રાજકુમારો મારેની નિચાલો કે કોલેજમાં મોકલી શુલામ ખનાવા નથી મામદો. મારો મુખ ગાદીએ આવે ને પ્રજાનો સાથો સેવક બને એવા મારા ખોદારથો ને પ્રખતો છે. સામાન્ય સંસ્કૃતિમાં જેનો ઉતર હોય છે એ મુખ કુટમ બોધને સમજી શકે છે. સંસ્કૃતિથી પર હુમ એવા જલ્દીગોની આ જમાનાને જ્યાંએ જરૂર નથી.

દર વર્ષે એકાદ નવી વૈજનતા હાથ ધરીએ

આધુનિક રાજવીને ચૌરવ સમાન છે. કોઈ કંઈક નહેરો જાંધને, કોઈ ધસેકડીકના કારખાના ઉત્પાદનવાળાના ઉમરા ભણિ. કોઈ રસ્તાજી મુખાપો કરે, કોઈ બંદરો ખડિયે, બંદર બનાવા લાખેના હુમાડો કરે. જાણે નવા પ્રયોગોથી ન્યાય ન થઈ જવાના હોય ! છેવટ ચોરને ચોટસે ધૂળની ધૂળ રહેવા પામે. ધણા રાજ્યો દારૂબંધી માટે સખત કરમાન કરે તે એ કરમાનેના ઉતારા વર્તમાન પરોમા આવે ત્યારે રાજ્યે, પણ સાથે એ બૂચી જાય છે કે જાહેર વેશાણુ જાય કરાવી એમણે ધરધર બઢીએ જનરાણી છે. દાણુચોરીને જીતેજન આપ્યું છે. દારૂ કે ટીનેજક પદાર્થના મોશ્વણવાળા રવાઓ સાગ પ્રમાણમાં વેચવા દીધો, છે આ માટે આખ આગા કાન કરાય છે ત્યાં આવી ન્હાની જાળતો તો ફેંક છે. એ લખવાથી શું વળે ? પત્ર પણ લખાઈ કરતાં લાભો થતો જાય છે. પણ શું કરે ? અતરનો કુમો કાઢવા માટે તો કપાઈક સ્થળ જોઈએ જ, ને એ સ્થળ નહોય તો દિવાના થઈ જતાં વાર નહિ, અમેને હંમેશ દિવાના પરથી દિવાન લાભારે છે. અમારા લઘા દિવાન સાહેબ મારા માટે દિવાના ચવાની ધણા સમયથી રાહ જોઈરવા છે ને મારે માટે ગમે એમ જોલે છે. આ હું સાલજી હું પણ જીવું છું. એ મને છે કે પોતે ખરા સત્તાધીશ છે એમના પોતાના જળ-મુદ્ધિ તે કાઢપણથી જ રાજ્ય માટે છે એમ માને છે. - હવે લેણા સમયમાં મારે એમને પાણીનું પકકાવવું છે. ને પછી શું.....ને નીચવા વિચાર છે. તમને કેમ લાગે છે ? અત્યારે એના નેચે કાબેલ માણસ મળવા મુશ્કેલ છે. પણ હવે

મુદાની વાત પર આવું. મારા પત્ર નીચે જાય છે એ તમે જાણો છો. વેણા પ્રયોગે મને સારી રીતિ નીચેજાય છે. હવે ન્યારે હાથ લીધું છે ત્યારે પૂરું જ કરવા દો. ને મને આઠા છે કે પ્રયોગ સફળ થશે. ચોડાજી દિવસમા હું તરતો થઈ જઈશ. પણ એ પડેલાં મારે રાજ્યના નોકરોને પમાર તો આપવેજ પડે. દિવાનની સલાહ છે કે દણે આપવો પણ આ દીક નથી લામદ્ર. ઉપરાંત કપાની રકમ પણ બરવીજ જોઈએ નેથી શવિષ્યમાં કઈ નુકસાન ન થાય. મારા પડેલા દાખીનાની મને ચિંતા નથી. એનું તો થઈ રહેશે પણ એ પહેલાં નોક ને નાક રાખવા ખાતર ઉપરની એ વસ્તુએ મારે પૂરી કરવા ઉપરાંત મારો પોતાનો અંજલ અર્ચ કાઢવો પડશે ને એ માટે મારે જાંચત રૂ.....ની જરૂર છે. તમે મારા મિત્ર છો ઉપરાંત મારા મિત્રાના પણ મિત્ર છો એટલે જ આ લખું છું. તો આ વેણા આટલી મદદ ન આપો ? મને આઠા છે કે મારી માંતણી નિષ્ઠા નહિ જાય. કુખને વખતે મદદ કરનાર વિરલજ હોય છે એ મદને શું એ પશું ? જણાય. તમારા ઉત્તરની સત્વર આઠા રાખું છું. એક વખત આપને જણાવીદઉ. મારી આ માંતણી જાહેર-ખજાન ન જાણે એટલો ખ્યાલ રાખજો. નહિતર જણાવાવાળાએને જોરાક મળશે ને જોરાક મળશે એટલે વજોવાલજ, આ જણા કરતાંજે જાણવાવાળાઓનો નોકરો અમને વધારે ભય લાગે છે. આ પત્ર લખું છું એ વેણા મારા એક મિત્ર રાજવીની નાદારી ઉપર પ્રાથમ પાડવું સાદિત નજર સમજા તરવરે છે. એ વાંચશે એટલે મારા કમનર્તુ સત્તાસત્ત સમજાશે. આજે ધવેરવલે સુખેજો માટે જરૂરે માનની લાગણી રહેવા

૧ હે હું

પામી નથી. સમસ્ત દેશ સજામી ઉડ્યો છે. એટલું
 કષ્ટ એ પૂરું ન મળ્યાં! રાત ધણી મધ છે. એટલે
 પત્ર પૂરો કરે છું. બાટલો લાખો પત્ર વાગના આપને
 તરતી પડી હશે કામાં કરતો ને મારો માથાથી ઉપર
 લલપ આપશો. આ મારે કંઈ બાંહેધારની જરૂર છે!
 ભે એમ હોયતો ૫૫૫ વિના રોકાવે જણાવશો,
 એટલે એ મારે પેરવીમા રહું. એજ સી.

વિજયસિંહજીના જણજી.

લગભગ અઢીને ટોકોરે પત્ર પૂરો થયો હવેરમાં
 ન ખાખો ટીકીટ ચોડાઈ.

વિજયસિંહજી છુટકારાનો ઉડે! મ્વાસ લીધો.
 એના ઉપરથી મારે જાણે હળવો થયો હોય એમ
 માથું. મરેરા પર ભવિષ્યના મતોપની રેખાઓ
 દેખાઈ એ પદ્યમમા પડ્યા થોડીવારે નિન્દ્રા-
 ધીન થયા.

સર્જન સાહિત્ય

શુભસત્તાના અનેક વિદ્વાનો, લેખકો, સાક્ષરો
 અને શુભેચ્છકોના સફળતા ઇચ્છનારા સંદેશ
 અને તારો મળ્યા છે. તે બધા મહાતુભાવોનો
 આભાર માનવાની અત્રે તક લઉં છું.

સાદીક

અમારું સરનામું

સર્જન સાહિત્ય

૭૬, ટેમરીનડન લેન, ઠેકા-મુખાશ.

લેખક : શ્રીકૃત ગાવિંદલાલ ગ. મહાદેવીઆ

એમ. એ. એલ. એલ. એમ. એડવોકેટ.

સૃષ્ટિ કિનારે સ્તબ્ધ પ્રજ્ઞિતામાં સીધા અને સીધા ચાલ્યા જાઉં છું.

મારે ક્યાં જવાનું છે અને કેટલે દૂર જઈ મારે અટકવાનું છે તેની મને ખબર નથી. હું ક્યાંથી નીકળ્યો છું તે પણ મારે મન જાણી શકતું નથી.

આજુબાજુ ત્યાં જોઉં છું ત્યાં મને સઘને ઢોઢાણે ઘોર અધકાર ભરે છે. મારા માર્ગમાં પડેલી વસ્તુઓનું મને જ્ઞાન નથી. મારા ડોકરો ખાતો છે. આગળ તે આગળે ચાલ્યા જ જાઉં છું.

સંસારના માર્ગમાં નદી, પર્વત, ખડક અને ખાખમાં અટવાનાં મારા હોરા ઉડી જાય છે, તોપણ હું સીધી નજરે ચાલ્યા જ જાઉં છું.

માર્ગમાં મને બીજા મુસાફરો મળે છે. તેમની સાથેની કણીખરી ઝોળખાણ ઘોઠ વખતમાં સ્થાયિત્વની પરિણમે છે. મને કોઈ ખરે રસ્તે જતાવાનું નથી. મારી આગળ જવાની ધમ્મજા તેમણે ફરતી કાઢે છે.

આ જવાથી હું મક્કમનો નથી અને અધકારમાં પ્રકાશની આશાએ આમળને આગળ ચાલ્યા જાઉં છું. પણ ત્યાં જોઉં ત્યાં મારા અધકાર અને સંતકાર અજવાળા જેવું કોઈ ઢોઢાણે નથી. આવું જોઈ મારે મન ચક્રોળે ચડે છે.

માર્ગમાં એક પથિક મળે છે. ‘આગળ ધસ’ એવા રાખડોના બલુકાસ મને ખાવે છે. પણ હું પથિકને જોઈ શકતો નથી અને તે કોણ છે તેની મને ખબર પડે એટલામાં તો એ અસોપ થઈ જાય છે. થોડા વખતમાં ફરીથી તેજ રાખડ મારા કાનને બેઠી નાંખે છે. એ કોણ દત્તે તે જાણવા મારે મન બાકળ બાકળ થાય છે. કંઈન સમજાતાં હું (વચારમાં તે વિચારમાં ભમીત થાઉં છું. અધકાર મૂર્છામાં કે અજ્ઞાન મૂર્છામાં હું મારી જાતને બૂલું છું.

‘આગળ ધસ’ રાખડ મને ધીરજ ખાવે છે. મારે પ્રવાસ ચાલુ રાખવાની હીંમત ખાવે છે. કોઈ અદ્યુત પ્રેરણા હું અનુભવું છું.

‘સૃષ્ટિ સદ્યુદ્ધો આરો નશ્વર છે’ તેમ મને કોઈ પાઠળથી કહે છે. તે કોણ દત્તે ? જોતાં જોઈ ઢોઢાણું તો નથી.

હા, દસ કદમ આગળ ધપતાં થોડું અજવાળું મારુમ પડે છે સ્થેન સ્થેન દિવ્યતાનો શાસ થાય છે. છેવટે અધકારને ઝોળાંથી હું કાઢ દિવ્ય પ્રદેશમાં પ્રવેશ કરું છું. ત્યાં ત્યાં ઝોળાંચીતા, સંપૂર્ણતા અને દિવ્ય પ્રેમ અનુભવું છું.

—એક ભેદભરી વચલાયેલી દેવી પોલીસમાં નવરસવાળા—

૧૨

લેખક :

રા. ધનરાજેકર હીરાજીકર ત્રિપાઠી

સાં જનો મન્ય છે, સુધંનારાવણ આખા વિમળી મુસાફરી પૂરી કરીને પોતાના સોનેરી કીરણો સમેટી લેતા અમ્મત ધવાની તૈયારીમાં છે. હંડા પવનની વરેગેલાતાવરણમાં ફેલાઈ રહી છે.

સદ્ગુરુ નગરના સિમાયા ઉપર આવેલા એક જમનામાં આ વખતે એક વૃદ્ધપુરુષ બારીએ બેસીને સાંજની કુદરતી ગોળા નિહાળે છે. હંડા પવનની મંત્રાભોગવે છે.

એજ જમનામાં એજ ખંડમા વચ્ચો વચ્ચે ગોળા ટેબલ આગળ એક પુરુષીમાં બેસીને એક ખૂબસૂરત યુવતી લગ્નકામ કરી રહી છે. આ વૃદ્ધ પુરુષનું નામ મસ્તીતલાન છે. યુવતીનું નામ આશા છે આશા નવનીતતાથી પુતી છે તેની ઉમર વીસ ટી વધારે નથી.

હાલમાં માધુમ આશાની ચહેરા તરફ જોઈને અત્યારે કહી શકે કે તે ગુસ્સામાં છે. તે ભરતભાગ

કરે છે ખરી, પરંતુ વચમાં વચમાં શુસ્સાનાજ નજરથી તેના છુટા ખાખ તરફ જોવા દેર છે. વૃદ્ધ તરફ જોવારને પણ અત્યારે એમજ લાગે કે તેનું દિન કુલાવણું છે. ખુશનુમાં સાંજનો દેખાવ તે નિહાળી રહ્યો છે તોપણ ધડીએ ને પસકે પોતાની પુતી તરફ તે બધાથીય નગરથી જોતો રહે છે, અને જ્યાં એ બેસી નગર એક ધાવ છે કેનારાતજ તે વૃદ્ધ મોઢું ફેરવીને બારી બહાર જોઈ રહે છે.

આ એ આમ કેમ કરતાં હશે ! મેલક, જરેનો બેઠ ધીરે ધીરે વાંચકા સમક્ષ ખુલશે.

આ પિતા-પુત્રી આમ દુઃગરામથી હાલતમાં હતાં તેવામાં એક નોકરે આવી ખબર આપી; “જમવાનું તેવાર છે છ.”

આશાએ ભરતભાગ ટેબલ પર પછાડ્યું. પુરુષી જોરથી ખસેડી અને હાંજણાટ કરવી તે આશી ગઈ. વૃદ્ધ જમીનનાર નિસાસો નાંખતો ઉઠ્યો અને ધીરે ધીરે તે પણ જમવા ગયો.

જન્મા પછી અપાયા તે એકામા પદની સાથે આવી નહીં. એક આરામ ખુરશીમાં પડતાં તે બે બે. આવા મિત્રજ પર ક્રુપવ તો કોષ ઉતરે ? " જોડીક વખત વિચારત મુખમુદા રખ્યા પછી તે બચ્ચવા જાયો. " અમે બનેમણા એકે દવે અહ યી ચાટ્યા જવું નેપએ આ હસતમા સાથે નહીં. હવેય પશુ .. " તે ખાળે, ચૂપ થઇ ગિય રમાં પડયો

આતમ ખુ શીમાંથી ઉઠીને તે ઉભો થયો અને અહીં તહીં ધીમે ટમરે ફરત કહેવા લાગ્યો 'પશુ કું આ માટે જાઉં ! કુ તો કરોપિ અહીંથી નહીં જાઉં એને જ કારી મૂકવા વિના છૂટકા નથી ! ને બની ચૂકયું' છે તેનો અર્થસોત્ર નકારો છે. પશુ બાવિધની દહેરાત દર કરવી નેપએ "

બારી આજળ ઉભો રહી આપાદ, તરફ નેત્રો તે બે બે, " એ પ્રભુ ! મારી આ હાથુ તે સા માટે કરી ? મારા નસિનમાં થું મુખ બનેલું, નથી ? અરે ! કું કમાય હોત ; ચરીખ. હોત, મહુરી કરીને જ પેટ બરતો હોત તો વર્ષ. સારું યાત ! પૂજો મૂકો આ ધનમામમાં ! જલનમાં નાખો. આ બધી સાહેબી, પેસો ! પેસો ! પેસાવાળાને નેટલું કુંખ છે તેટલુ મરીતને નથી.

એમ કહેતા તે એકામાથી નવનીતલાલ બહાર જવા લાગ્યો ચન્દ્રમંચિ દવે અજવાળાં રહું કરી દીધાં છે. પવન નેજબંધ કુંકાય છે તેના જોરથી જાડવા ખૂબ દાલ છે. હલાક સુધી જન્મલાલા ચેલાનમોતે રૂથો. એટલામાં એકએક આનંદો પ્રકાશ બધ પડ્યો. અધારે ઘણું મધું. પવન ખૂબ વાવા લાગ્યો. આપાદમાંથી લીજળા ચમકાર અને વાણનો ઘેરો અજાદ થવા લાગ્યો ચોટીક, પહેમાં

વરસાદ તુટી પડ્યો. ધોધમાર સખત વરસાદ !

નવીનીતલાલ મકાનમાં ખાળો ગયો અને આરામ ખુરશી પર બેસી રહ્યો, પશુ તેને ચેન પડ્યું નહીં હવામાં ઘરડો પ્રસરી ગયું છે. વરસાદને લીધે જમીન પડગવાથી એક જ્વનની મધુરી સોડમ આવવા લાગી છે દરોહના દિલનો ઉકાલ યાન્ત અર્ધ જમ પશુ નવનીતલાલ બચ્ચયો " હા ! મારું દિલ ને આરામ રોધિ છે તે ક્યા છે ? હવે, તો આ જીવનમાં તે આ થયું—"

'દ. દ. : રવનામાં પશુ નહીં મળે ! હા હા—" કાપકે તેવું અધુરું વામ પૂરું કહું, નવનીતલાલે ચમકીને આસપાસ ભેવા માંડયું. તે ખુરશીપરથી સકાળે ઉઠ્યો જુએ છે તો એકામા ઉભા પર એક ઓ ઉભી છે. એ આંખે નેત્રો જુદી ચમક્યો !

'કાણું હમ ? આ માનવીજની બચ્ચવાનક. રાને તું અહીં આચે ! !—"

વરસાદમાં બીના ધપેલાં ચોતાનાં વચ્ચ ખંખેરતી તે સ્ત્રી તેનો નજદીક આવતાં બોલી : ' હા જમીન-ઘર સાહેબ ! કું હુંસમતી ! તમને હસાવવાં આવી છું ! " તે તેના તરફ આબેમાંથી આગ વરસાવતી. હોય એવી દબે દગર દગર નેપ રહી ! "

" ઓ, બહા ! મને ન સતાવ તું જતી રહે " " આણું, જીવન કું તમને સતાવીશ ને. આ. સમ તમને નેપએ છે તે નહીંજ. આણું, સમજવા !

તે એકામા ગોળ ટેબલ નજદીકની, ખુરશી તે છુદા પાસે ખસેડી લાવીને હુંસ, તેમાં નીરાતે બેઠી. તે એક આણું, હમમરની સ્ત્રી છે. તેના રાતોનાં અવરૂણ, અરવાજા છે. તેના અહેરા ઉપરથી અને

આખો ઉપરથી હરોણ હલી શો કે-તે એક
ચંચળ મનની આવાઃ સી છે.

તેને ખુરશીપર બેઠેલી જોતા તે જ્યો આરમ
ખુરશીમાંથી ઊઠતા કોણિયે હરી તે સ્ત્રીએ પોતાના
હાથથી તેને અટકાવીને કૃષ્ણ: "અર્જુન! તારી વાત
સાંભળા સ્ત્રી—"

'તારી વાત ! ! તું બીજું શું કહેવાની છે ?
જ્યારે તે ત્યારે બસ એકજ વાત કહેવા તું આવે
છે ! !' કંટાળા ભરેલી રીતે તે વક્ષ બોલે.

"બેઠક મારે એજ વાત કહેવાની છે અને
કર્ણીઆ જોઈએ છે."

"કર્ણીઆ ! શું મને તું નીચેની નાંખસા માટે
છે ? જા, નહીં આપું." કોષેથી નવનીનપદ્મે
જવાબ દીધો.

"કુદૃષ્ટ ! ! કદાચી કરેલા અજાણે હુમ્મ
જોડી ! જે આનાકાની કરેલા તો હમણાજ અણસા
પામે જાણ ફક્ત એકજ શબ્દ હરીસા અને એ જાણે
શીમાન ! તમને છવ્વુ બારે પડી જશે ! મમ
જાણ છે ! !"

"ઓ નારાન ! કોમેલી બોલ કોમેલી—"

"કર્ણીઆ આપો છોક નહીં !"

"જણ....."

"કર્ણીઆ આપો છોક આમા પાસે જાઉં ?"

'જામ મારી કે, પાર પાનું તારી સાથે પડ્યા
ધોમી પડ, અને કર્ણીઆ લઈ અહીંથી જતી રહે."

અંતરમ ખુરશીમાંથી ઊઠીને તે એક તિલ્લેગી
પામે ગયો અને તેમાંથી થોડી નોરો કાઢીને તેણે
હમ્મના કાથમાં મૂકી. તે ચણીને તે નોરો ફેંદો દેતા
જોયો: "શું જાણે જા ! નહીં જાણે—"

"ત્યારે કેટલું જાણે !"

"પૂરા પાંચસો."

"શે, બાજુ તારું મોઢું !" એમ કહીને બીજી
વધુ મોઢો તેને આપી. જમીન પડની વધુ મોઢો અને
આ વધુ મોરો એકથી હરી, પોતાના ખિન્નમામકીને
તે સ્ત્રી ઉભી થઈ અને:

"દલે ફરીથી મળાએ ત્યાં સુધી ૪૫ ૪૫"

એમ કહીને તે આંધળી થઈ.

"સંતાનનાથ થળે તારી ઝો બસા !" એમ
બગમો આ છુટી જમીનનાર એક કોય પર માણું
નીચું નાખીને પામી.

વરસાદ વરસે છે. ગાજરીજ માણુ છે રશતમા
કાંઈ માણુમની અવજાવ નથી. રાત્રિના માઠ
અધાર ચારે પાસે નિદ્રામણપણું ફેંકવી રહે છે
અખરાનિ થઈ તે પેળા નવનીતલીપના જમના
આજાએ જો કાંઈ ઉમુ દોન તો તેના આભગજામાં
કાંઈ વિચિત્ર વાતો જાણી દોત. પણ ત્યાં બદારના
જામમા કાંઈજ ઉમેણુ નથી.

એ મહાનમથી કાકુદ્દા બેઠેલા અવાજ સંભ-
ળાયો: "હવરને ખાતર મને મારી નાંખો નહીં
જ્યાં કોઈ અરેરે ! નિર્દોશના કોદીમાં તમારા હાથ
.....ની...ખર...ડો...જોડા ! . . ."

એ શબ્દો મળી કાંઈક જમીન પર પડ્યા
પડ્યા હોય એવો ધમકો સંભળાવેલ એ બાદ કાંઈ
કાંઈક કાંઈક રોડી જાણું સંભળાયું.

અને પછી એ મહાનમ ચૂપીમાં પથારી રહી
જદારની ગાજરીજ અને વરસાદ વરસેલા
ચાકુ છે, આંધળાસ કાંઈ કોણુ નથી કે-જેને ત્યાં
જમનાની અવર શું બન્યું તેની અખર હોય !

શું થયું દશે ? મનમાં થેતો દશે ? રોડી કોણુ
મણું કોઈ ?

સહવાર પડતાં જન્મવાના નોકર આકરો જન્મ્યા ત્યાં તેઓમાં ખજાણાદ મધ રહ્યો.

જમીનદાર નવનીતલાલનું ખુન થયું છે ! તેની લાચ દિવાનખાનામાં પડી છે. તેના પેટમાં ખંજર નોંધાયેલું છે તેના હાથમાં ફાદ સ્ત્રીના વાળ છે તેની નજીક લોહીનું આંખેચીયું ભરાયું છે દર-દેશને આ દેખાવ તેનાં કમકમાડી ઉપજે !

નોકરો ફક્ત તે ખુનથી મરનામાં નથી નવ-નીતલાલની પુત્રી આ શા મુમ થઈ છે તેનો પતો નથી !

શું પિતાનું ખુન કરી પુત્રી નાસી ગઈ છે ?

મકરેણુ ર બુનું

વિદાયતુરનો અભિપ્રાય :

“ ખૂની દાઈ સ્ત્રી નથી ! ”

ભદ્રપુરના પોલીસ ખાતાએ ખૂનવાળા જન્માએ તપ મ ચલાવી. નોકરીને પૂછપરછ કરી અને આખરે એમજ નિષ્પ કરી લીધો કે નવનીતલાલનું ખૂન તેની નામી જના દીકરી આશાએ કર્યું છે.

પોલીસ ખાતાને આ શક લાવવાનાં કારણો ખુલાં દતાં. નોકરીને પૂછવાથી જણાવું હતું કે—જે રાત્રે ખુન થયું તે આખો દિવસ પિતા પુત્રી વારંવાર મણિ મણિ હાડતાં હતા. ખુનએ વપેરે અને આંત્રે દગેદગી લખ સુઝા દસી ખુદીને વાતો કરતા ખાધું નહતું પણ મુપસાપ ખાધું હતું. હાલતું કારણ નોકરો મમજી સકરા નહતા; પણ નવનીતલાલ મણી વખત એમ બોલતો સંભળાયો હતો કે “ મારે તારૂ કામ નથી હું વાગોએ રજો હોત તો દીકરાત ! ”

આશા પર શક લાવવાનું આ પહેલું કારણ જે ખંજર નવનીતલાલના પેટમાં બોલુવામાં આવેલું,

તેના ઉપર આશાનું નામ હતું આ ખીતુ કારણ મરનારના હાથમાં એક સ્ત્રીના વાળ હતા. તે આશા ના જ હોવા જોઈએ, એમ પોલીસ ખાતાને શક ઉપજ્યો.

આશા નાસી ગઈ એ ચોથું કારણ

અને છેક છેલ્લું પાંચમું કારણ એ કે—જે દિવાન-ખાનામાં મરનાર પડ્યો હતો, તેમાંથી એડનીમળા મલી ફોલ્લી ચીંચી મળી હતી. તેમાં લખ્યું હતું કે “ આશ ઉપર જે તફામત થયો છે તેથી હું અજ્ઞ થાઉં છું ” કું વચન ભંજ કરવા માગતી નથી. તમારા ઉપર મને વિશ્વાસ નથી. મારી ખાતર તમે કોઈ વાત ફૂંચી રાખો, એમ હું ધ્રુવિત્તી નથી. મને તમારી પસરા નથી. હી આશા.”

આ ચિટ્ટી ખૂની તરફ આશાને કમનાર મુખ્ય પુરાવો હોવાનું પોલીમ ખાતાએ માની લીધું છે.

આસપાસ ભળી મળી શકે ત્યાં માર્કમે દોઢા-વીને નાસી જનારનો પતો મેળવવા પોલિમ ખાતાએ પ્રયત્નો કર્યો છે પણ તેનો પતો મળ્યો નથી આખો દિવસ પસાર ચક્ર મથે છે.

ભદ્રપુરના રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર સાજનાં માન વાગ્યાને મુમાર પોલિસ ખાતાનો રોડ ફરનો હતો તેજામાં અમગવાદ જતી ટ્રેન આવી પહોંચી. સંદેશ દોતકની ખાતર તે અમગવાર ટ્રેનના કબજાએ તપામતો હતો તેજામાં અચરાક પડેલા વર્મના કબજ મા એક મુદગ્યને જોઈને તે બેસી ઉઠ્યો.

“ જોહો મિ. વિદાયતુર ! આપ આ ટ્રેનમાં હો કે શું ? ”

એને મબોધીને પોલિસ ખાતાના વાગ્યે સચાલ કર્યો તેણે જવાબ દીધો “ ગોધરા મથો હતો ત્યાંથી પાછો અમગવાદ જઈ છું.”

“કાકર ‘કે’ મ ગોકાવતા હો કે ?

“ના હમણા જરા આગમ છે —”

“બસ ત્યારે અડી ઉતરી પડો” એમ કહીને તેણે ડમ્બાનું બારણું ઉપાકયુ અને તેના હાથ ખેંચીને બહાર આવવા ફગાણું કર્યું.

‘પણ નમ્મનો મારો વનન ગા માટે યુમાવો હો !’

‘નકકામો નથી મારે તમારી મવાદની જરૂર છે બસ ચાલો ને ચાલોજ.’

‘હીક બાકર આવા આમલ આગમ લાગાર! એમ કહી તે ડમ્બામાંથી જલાર આપ્યો તેની પાછળ એક યુવક પણ તેની ખેડ’ લાકને જલાર આપ્યો.

ધાયક ? આ વિચાર્યુર કોણ છે એ મુજ્જ રાતનો એક બાજુના ટીટકટીવ છે અને મોટા મોટા યુન્દાએ માં પેતાના લુલિનગથી તેણે અડમ યુન્દામોને પકડી પાડેલા ‘તેની સાથેનો યુવક તેના સાથી તરફિગાર છે એ કોકરો વિચાર્યુરની ‘નાની પ્રતિમ’ રૂપ કહીએ તો ચારે આ લુલસ જેડીનાં પરાકમો સાદમકમો વગેરેથી અન્નલુ હોય એવું યુજ્જરાતના લાએજ કામ હશે.

બદ્યુરનો વડો પોલિસ-અમલદાર આ સમયે ટીટકટીવને બહુ સારી રીતે જોળએ છે નવનીતજ્ઞતાના ખૂનીની શોધક ટીટકટીવ વિચાર્યુરની સહાય લેવાનો વિચાર અચ્છાનક

ધમની મ્ય પતિચીના મારગાર્યે
ઝી કાર્મ મુજ્જાલી મમાને

શીયુત પ્રહાભાષ આણુદલ આવડા
તરફથી સવિનય સમેમ લેટ.

તેને જોતાજ સુઝયથી અને ટીટકટીવ અત્યારે કાકર કેમગા રોકમલો ન હોવાથી તેણે તેને બદ્યુર ખાતે ઉતારી લીધો છે.

એક થોડા માહીમા મેસીને આ તણે જલુ નવનીતજ્ઞતાના બગવા આગળ આવી લાગ્યા.

મગલા આગમ પોલિસ-પહેરો જોષને ટીટકટીવ પોતાના સાથીદાર તરફ અર્થસચક નજર કરી, એટલે તે બોલ્યો. ‘મને આકા પકા વહેમ હતોજ—’ ટીટકટીવે તકિ આગળી અરકાડી માથીદાર ચૂપ થઈ ગયો.

તેઓ જ મલ્લામાં ગયા પોલીસ ખાતાના વડાએ ખૂન જેવા મજોગોમા થયું, ખૂની કોણ છે, પોલિસ ખાતાએ પૂછપરછ કરી શી થી માહિતીઓ મેળવી છે, એ બધી દહીંગતનું બ્યાન કર્યું જે ચિદી મળા આવી હતી તે ટીટકટીવના હાથમા તેજે મૂકી.

“હીક એ મારી પાસે રાખુ છું” ટીટકટીવે તે ખિસ્સામાં મૂકવા બાદ પોતે આગપાસ તપાસ કરવામા મોકારે પોલિસ બધી વસ્તુઓ હજી જેમની તેમ રાખી દની ટીટકટીવે લાસ પર વાંકા વળાને તેના લાથમાંના લાગ લઈ લીધા તે નરમ હતા, ચીકણા હતા, લાયા હતા, એ બાદ તેણે લાકના જામપમાંથી ખજર ખેંચી કાઢ્યું તેના તેના લાથપર કીમતી હીરા જડેલો વચ્ચે વચ્ચે “આપા” નામ લખેલું દણું મરનારની આસપાસની જખીન તરફ નજર નાંખી તે એક બારી

‘આમજ મથો. ત્યાથી તેણે બહાર કુદેશ માથો.
જ્યોતિષપર કોઈનાં પગલાં ખૂન બારિશરથી બેસાં
બારી વાટેજ તે દિવાનખાનમાં પાછો આવ્યો.

“તમારે ત્યાં મંદિરને ખૂબ વંરસાદ પડ્યો
લાગે છે ! ગોધરામાં જરીકે નહોતો.” ડીરકડીવે
કહ્યું.

‘અરે, અહીં તો ઘોષમાર વંરસાદ પડ્યો હતો !”
પોલિસ-અધિકારી એ કહ્યું.

ખૂનીનાં પગલાં તેથીજ ચોપા ધણાં જુસામ
મળા છે. પણ ચિન્તા નહીં, ૪૮ કલાકમાં હું ખુન
કરનાર કોણ છે તે કહી આપીશ.”

“ખુની આશા છે એમાં તો રક જ નથી.”

“મદદ ને આમ તરત જિન ગુન્હેગાર છે !”

‘ડીરકડીવનુ આ’ કહેવું સાંભળીને પોલિસ-
અધિકારી તેમજ અને એકિયા.

“શું તમે પોલિસ શોધી નિર્દોષને ગુન્હેગાર
કરી શકો છો ? નામના મેળવો ‘છા કે ?”
‘ડીરકડીવે પૂછ્યું.

“પણ પુરાવાઓ તો તપાસો !” સહેજ
ચિદાસને પોલિસ અધિકારી બોલ્યો.

“તપાસ્યા. અને તે પછી જ હું એમ
કહું છું.”

“ચેલી ચિડી.”

‘એ આશાએ પોતેજ લખી છે એનો શા
પુરાવા છે ! અને આ બાજત માટેજ તેણે લખી
છે, એમ શા ઉપરથી તમે કહી શકો છો ! બીજી

કોઈ બાજત સંબંધી તે કેમ લખાઈ નહોતી ?”

‘વારુ,’ પોલિસ-અધિકારીએ વધુ દલીલ
કરવા માંડી, ‘એ નાસી ગયું એ તો પાકો પુરાવા
ખરો ને ?”

‘એ તો એક સામાન્ય દલીલ છે. ડીરકડીવે
કહ્યું, ‘કોઈ ખૂન થાય ત્યારે નાસી જનાર પર સૌ
કોઈ પહેલો રાક લાવે પણ મિત્ર ! જેના તરફ
કોઈનું ખ્યાન ન હોય તેના ઉપર શા માટે રક ન
લાવવો. કિશોર ! તને યાદ છે આપણે છેલ્લે કેમ
જેમા આપણે તપાસ કરી આપ્યા !” ડીરકડીવે
પોતાના સાથીદારને પૂછ્યું.

“હાથ જે સ્ત્રીએ પોતાની કીમતી બંધીઓ
ચેરવાનો રક પોતાના નોકર ઉપર આપ્યો હતો,
તેનોજ પુત્ર તે ચેરી જનાર હતો, એમ આપે
સાબીત કરી આપ્યું.” કિશોરે કહ્યું.

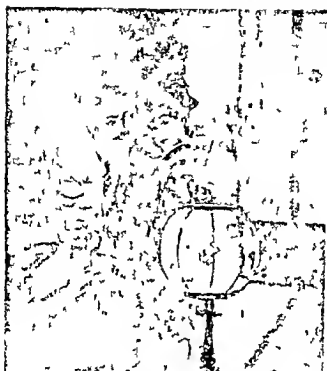
“આમ પણ બને છે, મારા મિત્ર !”
ડીરકડીવે પોલિસ-અધિકારીને કહ્યું; આથી જેના
પર કોઈનો રક નથી જતો તેને આ દાખલામાં
ખૂની કહું છું.”

“એ કોણ છે !”

“હજી પૂતી તપાસની જરૂર છે પણ તમારી
જવાબદારી રાખી કરવા હું કહીશ કે ખૂની કોઈ
ચોરસ નથી.”

‘શું તમે ખૂની કોઈ ચોરસ નથી ?”

“એસો હું સમજતું.” ડીરકડીવે સાન્ત સ્વરે
જવાબ દીધો.

સે

શે

ની

રા

વેમકે રા પીછપ

સ પેટખરનો ઉભો દિવસ હતો. મેપતના
 વૃદ્ધો સાથે અને મે નેરી ધર્મ જતા હતા
 આમદર્મી ત્રે જુડીયા રંગુ ધુમ્મસ છાપ રજુ
 હતું અને આપુમે જાન પોતાના અત્યંત વ્હાલ
 રમ દર્શન માટે જગશેમા અને જમીયાઓમાં
 ઉઘટયું હતું મોદન દિદી મિત્રમડળના
 માનમાંથી બહાર આવ્યો અને એક પળ માટે
 પોતાની નીચેનાં છાપાઓ જેમ તો પાનખરના
 આ ઘોંઘાંડે તેને અધુરું પધુરું જ જાન હતું

પોતાની 'મિષ્ટ બેચ' રીક્ષામાં મુકવા તેણે નોંધરને
 બચાવ્યું અને ધીમે પગલે, તે પોતાની નાજુક
 ગાદીમાં બેઠો નવતર જાપાનના અર્થોર્થીન મહો-
 દ્વાઓમાં રહેતો તે તરત દેશી દુકાનેવાળા નાની
 ગલીઓમાં આવ્યો ઉપરે, તે એક પ્રવેશ ફારે
 અટકેલો અને હરવાળના નાજુક છાપર આગળ
 ઉતરી પગપેલ તેના આગમનની તાદ જ જોવાતી
 હતી કારણ કે તે કલેશી કે તરત જ લોખંડના
 મીઠાંચરાવાળું મોઢું બારણું ખુલ્યું અને તેણે

જામમાં પ્રવેશ કર્યો. ઘડેરી જીવનને જલ્પજણાટ એ જામની દીવાલોને બેઠી રહે એમ ન હતું. મોહન—

વર્ષોથી જાપાનમાં વસી હતો. એના મકાનની દિવાલો ઘડેરના લગાએ કરતા મોહન માટે જ વધારે ગંધ હતી. બહાર પવનનાં જાપાનના તારો અને વર્ષાનપણ વેચનારાઓના જલ્પજણાટ હતો. સ્પંદર નેને ‘માટે મદુષ’ શ્રુતિ જેમ સંનિત અને ગુણો વાસ હતો.

સુદર જલ્પજીન પત્રોતેથી ઘડેરી જીવન ઉપર જલ્પ નાનાં મરજી સરોવરમાં તે આવી રહ્યો. પોલીસ કરેલા લોકઅવાળા વરના આમજ પોતાના જોડા કાઢી બારણા આગળ પડેલાં રહીપર ઘડેરવા તે ઘોંચ્યો. પછી તે પડેરા જરાડીઓરડામાં પ્રવેશ્યો. આખોએ ઓરડા જાપાની પદ્ધતિસરનો હતો માત્ર એક જાંજી ખુરસી અને નાનું સરખું ટેબલ જાણ્યે પડ્યું હતું. તેના ઉપર કાગળોવા દત્તા, નગમ આસીયા ઉપર તેનાં પગલોના જરા સરખો પથ્થ અવાજ થતો ન હોતો. કોઈનો આવકાર છંછલો હોય તેમ તેણે ઓરડાની આસપાસ નજર ફેરવી

એક જાણ્યે કોરો નામનું વાહન પડ્યું હતું. ખીજા જાણ્યે બત્તી પેટાવવાની દિવાળી પડી હતી. અને તેની પાસે મ્હાની આમગી હતી. દીવા- નખાનામાં, સહેજ ઉંચાણવાળા લાજ ઉપર પાન- ખરનાં પાંદડાની એક કાષ્ઠગી સાથે ‘પુષ્પવન’ પડ્યું હતું. આવી સાદી વસ્તુને સંદર્ભની ખરેખરી વસ્તુ એકલા જાપાનીઓ જ જનાવી શકે. એની રચના ધણી જ સ્પંદર હતી. તેની ઉપર, સમય રૂપી નદીના પ્રવાહ તરફ ધીમે ધીમે ઓસરતા જતા અને સુખી સંપત્તિના દેખાવનું ચિત્ર રીંગાડેલું હતું. ફર ખુણામાં, એક સુશોભિત મંદિર હતું. ઉચ્ચ-

વર્ગના જાપાનીઓના બંને પરમાં આ મંદિર હતું જ.

મોહને નાનકડા ટેબલ ઉપર ‘મેઘસ વેજ’ મૂકી. અને ઘાંચી ખુરસીમાં પડેલાં પામમાં જામમાં જોઈ શકાય તે માટે તેણે પડેરા એક જાણ્યે ખતેરી લીધો. થોડી વાર સુધી કાંઈક વાંચી તેણે જમ મરી:

‘સુખી, જો સુખી’

જાણ્યો પડેરા ખાંચો અને ૧:૧૫ની એક જાપાની ઓરડી અંદર આવી તેના હાથમાં મોઢાક ફૂલો દતાં.

પ્રવેશદારની અંદર થોભી તેણે કહ્યું

“દાના સાન, ત તમે આખ્યા કું અઢી” ન હતી તે માટે દીલગીર છું.”

એક પગ તે અટકી અને તે વાચતો હતો. તેના તરફ જોઈ રહી. પછી તે પુષ્પવન તરફ ગયું અને પુષ્પ રચના કરવા મંદી મોહન પોતાના પત્રોમાં મુખાઈ રહ્યો હતો. પછીથી કાંઈક આમર્ષ પામી તેણે રહ્યું.

“તને શું લાગે છે, સુખી ? મારા લાગીદાર વેપાર માટે અને પાછો મંગલ મોઢાલવા જણાવે છે”

ખુણે હાથમાં જ રાખી મૂકી મળી અને ચમ- છીને આશ્ચર્ય અંદર ધમને જોઈ રહી.

“અરે રે-અઢીવી દુર, નદિ ? તમે રોકોમોથી દુર નદિ જાવને ?”

મોહને અદ્વૈતવાદ કહ્યું.

જાપાનીઓ એક જીવનને મળતા ‘દાના સાન’ કહે છે, આને એવો અર્થ થાય છે કે, દુર્લભારી સવામી કમ્પેલું.

“હીઠ, ઘ મને અહીંથી ચાલી જવાનું નથી કહેતી ?”

યુધી ટાંકા બગી રીતે બોલી “દૂર નહિતે ?”

“નહિ, મોહને કહ્યું “એ તો પાછાં લંડન જવાનું. લંડન, યુધી, લંડન.”

યુધીએ મુગ્ધપણમાંથી જૂસો પાછા કાઢ્યાં અને જમેતેમ ગોઠવ્યા તેનાં મૌનથી મોહનને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. તે તેના તરફ જોઈ રહ્યો અને પછી તેણે કહ્યું. “અહીં આવ, યુધી.”

એક પુલ તેની નાંખી, યુધી તેની પાસે આવ્યા મોહને તેને કોય તરફ ચોતાની પાસે બેઠો. ત્યાં તે બેઠી અને વાત કરતા કરતા મોહનના મુખ અને વાળને સ્પર્શી રહી હતી

મોહને યાન્ત્રિયી કહ્યું: “ન્યારે કુ જઈશ, તારે, જલજત ઘ પથ મારી સાથેજ આપીશ.” યુધીના હાથમાંથી તેણે પુલ લઈ લીધું, અને તેના પોશાક ઉપર તે લગાવ્યું. આ બધું યુધીને ગમતું હોય એમ ન લાગ્યું. તે શોકપૂર્ણ સ્વરે બોલી. “હાના સાન, હું તમારી સાથે ન આવી શકું.”

પરંતુ મોહને કહ્યું: “હું એમ ક્યારે છે કે હું તારા વિના જઈશ ?”

યુધીએ ચોતાના હાથ તેના મુખ ઉપર મુક્યો અને ચોતાના તરફ તેનું મુખ ફેરવ્યું. “હાના સાન, તમે ટોળીયો ક્યારે છોડશો એ સમજનો હું યલુ સમજથી વિચાર કરી રહી છું. હું તમારી સાથે કશિયે ન આવી શકું. મારાં સર્જાં મને દૂર દેશમાં કશિયે ન જવા દીએ.”

“પથ તું તો મારી છે. ઘ મારી સાથેજ આવશે તારાં સર્જાંની કોને ફરકાર છે ?”

જરા ગભરાઈ હોય તેમ યુધીએ ચોતાનો હાથ

તેના મોઢા ઉપર મુક્યો. “હથ. હરા...હાના સાન, તમે સમજ્યા નહિ એક જાપાની સ્ત્રીએ ચોતાનાં કુટુંબના વઘની આગળે માન આપવુંજ જોઈએ આપવું જ જોઈએ. એ અમારા રીવાજ નથી, એ અમારા ક્ષમ છે.”

“તારા ક્ષમે અને તારા કુટુંબે તારે માટે બધું કર્યું છે ?” મોહને કોપીત થઈ કહ્યું.

‘સ...સ તમે સમજ્યા નહિ. હું ન્યારે જાગક દત્તી, ન્યારે મારા પુલ્લ પિતા અવસાન પામ્યા, ત્યારે મારા કુટુંબનું નામ જાળવવાના સર્વ માટે સુધે સર્વમાંથી જાદાર ચાલી ગયો, કારણ કે એક મહાન રાજકુમારનું અવસાન એટલે એક મોટા રજીસ્ટ્રે પડ્યું. અરે, હાના સાન તેની સાખા-એમાં મુજાં નાનાં નાનાં પુખ્તિઓ આશ્રય લેતાં. તેઓ માટે હવે કોઈ આશ્રય રહ્યો નથી. માત્ર કાકડતી હરી અને વાવટોળ જે તેઓને મારી નાખે એટલુંજ રહ્યું છે. અને તેમને આપણમાં આવતો ખોરાક એ હાનમાં અપાવતો હશે ખોરાક જ છે. તેઓની ડાખમાં દારિદ્ર્યનો દેવ ત્રાસે તે પાસે આવવો જાય છે...”

મોહને તેને ચોતાની પાસે બેઠી “પથ વહાલી ઘ તો વાવટોળામાંથી જાદાર છે, કોઈ પથ રીતે.”

‘હા; બે વર્ષ થયાં હું તમારા આશ્રયે છું અને આ યુધીને સોનેરી લડકા મળે છે.”

મોહન ચોરી વાર શાન્ત રહ્યો પછી તેણે કહ્યું. “હું એજ વિચારી રહ્યો છું યુધી કે મારે તારા વિના જીવું કોઈ જ ન જોઈએ. તુજ મારી વહાવામાં વહાલી મીઠી અને વહાદાર સ્ત્રી છે. ઘ તો હમેશા મારી સાથેજ જોઈએ આપણે દરિયાપાર જઈશું. યુધી અને તેનો પત્ની ત્યા સંતાન મુખથી રહેશે.”

સુધી પાછી ફરી અને તેની તરફ જોઈ રહી.
“પણ મારા સગાઓ નહિ આવવા દીજો, દાના સાત.”

“પણ તું તો તે સીધો માટે મને ત્યાં તર-
છોડેને ?” મોહને જરા તોછાવણી કહ્યું.

“મારા પ્રમા !” મૂળીએ મારાં શબ્દ પર
ભાર મૂક્યો.

મોહને સીધામને કહ્યું : “તું મું એમ કહેવા
માંચે છે કે તું મને આદતી નથી ?”

મૂળી તેના તરફ ટપકા બરી આંખે જોઈ રહી
“મારા બાપા, હું તારી સાથે છ’છીબર રહેવા
મનુ છું. હું તને આજે જુ’ પણ—” ઉઠી મધ,
દક્ષીને—“આજે મને દિલગીર ન જતાવતા મારે
તમને પેલી કમેરીમાં મોકલવાના છે જ્યારે
અને જ્યારે તમે પાછા આવશો. ને ત્યારે તમાર
ભાવતું ભોજન સેવાતું છે કારણ કે—તેનો ચહેરા
પોતાના હાથમાં લઈ તે તરફ સખ્તાઈથી જોઈ
રહી—આજની રાત્રિ આપણે ઉત્સવ ઉજવવાના
છીએ તમે તો એ માટે એક શબ્દ પણ કહો નથી,
તમે કહામ જુલો મવા હશે !

મોહન જરા મુંઝવાયો હોય એમ લાગ્યું

“નહિ, આજે હાથ ખાસ કિંમત છે, ?” એક
પળવાર તે વિચારી રહ્યો. “તારા જન્મદીન પણ
નથી. તેણે જન્મસુઆરીમાં મારે પણ નથી
કારણ કે તે દીને તો આપણે ટિકકુ મવા હતા
તો મું છે, મૂકી ! આજે વળી આપણે તે કંઠી મા-
ટલી અને નાના સરખાં ભોજનથી કાંઈ નવા દેવની
આરાધના તો કરવાની નથી ને !”

મૂકીએ માથું ધુણવ્યું : “અરે ! કેવા માણસ
છો, તે એ પણ જુલો જાઓ છો કે આજથી એ

વર્ષ પહેલાં આજ દિવસે તમે મને આ નાનકડાં
ધરમાં લઈ આવ્યા હતા. તે ઉદશે અને બારણા
તરફ જવા લાગ્યો. મૂકી તેની પાછળ ગઈ—“તમને
તમારું ભાવતું ભોજન મળશે એમ મને લાગે
છે માટે ઉતાવળા જઈ જલદી પાછા જાવો.
તમારા ભાખાને જણાવશો કે તમે અહીંથી બહાર
કરોય નહિ જઈ શકે મૂકી ના પડે છે.

મોહન વરગામા ગયો અને એક હાથે પડો
જાણીએ ખસેડ્યો. જોડા પડેરી લીધા અને મૂકીને
મુંબન કરી દરવાજા તરફ ચાલ્યો. મૂકી વારી
વળીને દરવાજા તરફ જોઈ રહી અને જ્યારે તેણે
પોતાનો હાથ દલાવ્યો ત્યારે મૂકી જાપાની પદ્ધતિ
પ્રમાણે તાળીઓ પાડી રહી અને પોતાનું માથું
નીચે જમાનને આડી બોલી સેયોનારા, દાના
સાત સેયોનારા.”

દરવાજા ખંધ મથો ત્યાં મૂકી તે જોઈ રહી.
ત્યારપછી ઉઠી ધરમાં અસ્ત વ્યસ્ત થયેલી વસ્તુઓ
જોડવા લાગી. લગભગ અંધારું થઈ ગયું હતું.
જૂના જાપાની પોશાકમાં સજ્જ થયેલા એક પુણ્ય
દરવાજામાં પ્રવેશ્યો. વરગામાં આવી, તેણે પોતાનો
ઝગજો ઉતાર્યો અને પછી બારણામાં પ્રવેશ્યો.
મૂકીએ એ કાંઈ જાણ્યું નહિ જોરગામા
તે સર્વજ્ઞ જોઈ રહ્યો. પછી તેણે મૂકીને જોઈ,
એટલે તેની પાસે તે ગયો અને તેના તરફ જઈ
જોડો. મૂકી પહેલાં તેના પ્રત્યે આશ્ચર્ય અને પછી
ભયથી જોઈ રહી. લાંબાં વખત સુધી તે શાન્ત
રહ્યો. પછી બોલ્યો.

“તારા કાકા સાથે બોલતી પણ નહિ, આ
તારા ધરમાં મને આવકાર આપવા જેટલી દરકાર

પણ છું નહિ રાખે ।' તિરસ્કાર ભરેલી નજરે તે
પુત્રી તરફ જોઈ રહી

પુત્રીએ તેને સાષ્ટાઘ દડવત પ્રજ્ઞામ કહ્યાં.
પત્ની છઠીને તે દિવસથી તરફ મૂક અને જતાં
પેટાવી કંટલીમાથી મ્હાલાનોમા પાણી નાખ્યું
અને એક નાણુક દ્રેમા એક પ્યાનો રક્ષાળી અને
મ્હાલાન લાઇ આવી કપમાં મ્હાલાડી બે દાયે તે
પુરુષને આપી અને પછી જમીનને માથુ નમાવી
તેણે પૂછ્યું " પૂન્ય કાકાઓની તબીબત તો
સારી છે ને ? "

તેણે પ્યાનો નીચે મૂકી દીધો અને પછી
આખાં ઘોરડાનું બારીક અવલોકન કરી શીધું
ખૂણામાના મોંઢર તરફ તેની નજર ખામ કરીને
ચલી રહી પછી તેણે કહ્યું

'હાં, ત્યારે છું તે તિરસ્કારવા યોગ્ય દિલી
પામે આંક રહે છે તેણે તને તારા સગાંજાને
બૂલાવી દીધા. અને તેને અહીં મમે છે ।'

પુત્રીએ કાઠ જવાન નહિ આપ્યો તે માત્ર
નીચે નમી રહી.

'એ વિદેશી તારા પ્રત્યે માત્રા બતાવે છે ને ।'

પુત્રી દસી અને ધીમેથી સ્વચત બોલી " મારો
કાનાકસાન, મામાણુ ।" પછાં કાકાને જવાનની
રક્ક જોતા જાણી તે શાન્તિથી બોલી 'કણેજા
મામાણુ કાકાઓ. "

" અને આજ રાત્રે હું અહીં કેમ આંચો
એથી તને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું હશે ।'

પુત્રીએ મ્હાની વસ્ત્રો લઇને પાછળ મૂકી
દીધી. પછી તેણે કહ્યું 'મારી કુપરી આપનાં
પત્રલાથી પાવન થઈ "

"હા પાવન થઈ. " કાકા ધુરંધરા " પણ

હજી તને આશ્ચર્ય ઉપજે છે હું આજ રાત્રે
અહીં કેમ આંચો છું તે હું તને કહીશ એક
સમયે જાપાનમા એક કુટુંબ હતું મુખી, માન
ચત અને પોતાના પિતાના મટે એ ત્ર દારણ
અને એ બધાંય કરતા તો પોતાના પ્રભુ મટે સૌથી
વધારે ઝોગવ દારણ તે બજવાન હતો અને પણ
ખરા વૃદ્ધ જાપાનીઓના જેમ વિદેશીઓ ધુરંધરા
ગય તે સમયે તેમને સખ્ત તિરસ્કાર હતો અહીં
આ બદરની મુસાફરી કરના એક દિવસ એ તિર-
સ્કાર જાતિનો એક વિદેશી તેમને મળ્યો તેના
દેશનું અને તેના દેવેનું તેઓ દલક બોલ્યા એક
તમાચાથી તેનો તરતજ જવાન મળ્યો. અને તે
આપણે પ્રમુ- (કુટુંબનો વડો) તેના બાપદાદા
ઓ પાસે ગયો વિદેશીના કુટુંબ દેવેએ પહાડ
કરનાર માણસને રક્ષણ આપ્યું તેનું નામ બણા
ધુજ નહિ તેણે પોતાના આત્મચરિત્ર માટે આ
બાપુ કૃત્ય કર્યું હતું એમ કહેવ થઈ. પણ અમે
તો તેને ખૂબ જ કહીએ છીએ અને

પુત્રી બરા આગળ વધી 'તમે મારા પૂન્ય
પિતાની વાત કરી રહ્યા છો ખર ને ।'

"હા, હું તારા પિતાનાજ વાન કરી રહો
છું, તેનાં મરણ પછી દેવેએ આપણા ઘર પ્રત્યે
રક્ત નજર નાખી નથી આપણે આપણો દર-
જાને મુખાંચો પણ આખરે આપણી પ્રાર્થનાઓ
નો કાઠ જવાન મળ્યો છે ખરો આપણા ઘરનો
કુરુપન તથા આપણા હાથમાં-તારા હાથમાં-
સોંપ્યો છે "

પુત્રી ગુચવાઈ ચર્ચિ હોય એન લગ્યું 'મારા
હાથમાં ? તમે શું કહવા માંડો છો, કાકા !'

"પુત્રી, અને આજેજ અવધુ-તારા પિતાનું

ખૂન કરનાર માણસનું નામ આજેજ જાણુ.”

મૂકી આગુરતાથી સંકળી રહી, “આખરે તમે જાણુ” ખરૂં, ત્યારે !”

આટલાં વર્ષોની ધીરજ ધારતાં, આખરે આપણા હાથમા વૈર લેવાનું આવ્યું છે. મુકી એ વિદેશી, તારો પતિ તારા પિતાનો ખૂની છે.”

મુકી મહારાષ્ટ્રને પાછી દહી મઠ, “મોહન યારો દાના સાન !”

“હા તારો, દાના સાન !”

મુકી તેના તરફ આગુરતાથી જોઈ રહી. “પણ કાકાશી તેમણે એવું કહિ ન કહ્યું હોય ! તે બધાજ માપાણુ છે જલા છે અંદગીમાં તેઓ કોઇને ઇન કરે નહિ.”

મુકીની આંખો તરફ તાકીને જોઈ રહી તે પુરુષ આગળ નમ્યો. ‘શું’ આ વિદેશીએ તારા પિતાને પણ જુલાવી દીધો ? તુ તારી પ્રતિજ્ઞા-પ્રતિજ્ઞા પણ ખૂલી મઠ ! તું તેનું મૃત્યુ પણ ખૂલી મઠ ! તેણે મંદિર તરફ આગળી આંધી પેઢી તકલીએ તરફ જો પણ બારણા તો બંધ છે. આપણા ધરમા, આપણાં કુટુંબમાં તકલીએ તો મંદિર છે, મંદિરના બારણાં ફરી ઉપડતા નથી. તેના આત્માને તેના માર્ગમા મક્ક આપનાર કોઈ નથી. સવારનું પૂજન પણ તેમને બાંધે નથી જઈ. તેને તો ચેતાને માર્ગે એકલાનેજ સમજી કરવું પડે છે. કારણ કે આપણને તેના કુટુંબે એ અને તે તેમના ખૂનને જાલેથી લીધો નથી.”

મુકી વચ્ચે જોલવા જતી હતી. ત્યાં તેણે કહ્યું : ‘નહિ, વચ્ચે ન જોલસ તેમનું ખૂન થયુ છે.’ અને અર્ધમુઠી તેમને એ માર્ગે મોહનનાર તેમની મુસાફરીમાં ગાય ત આપે ત્યાં સુધી તેમને

ચાન્તિ મળીજ ન શકે, અને તું તેની મુનો રેવેના તપને લીધે, એક ગરીબમાં ગરીબ એકત પોતાના મૃતસ્નેહીને આવે તેટલી અંજલિ આપવા, મંદિર ઉપાસવાની હિંમત પણ કરી શકતી નથી. પરંતુ આજે તને આખાં કુટુંબ તરફથી ઉદ્દેશી થઈ કહેવા આવ્યો છું આપણા નામે બાંધેલું કલંક ધોવાય, તેનું કાર્ય કરવાનું માન. તને-એક છોડીને-જેનો વારસો બીજા કોઈ પણ પુરુષને ઈર્ષ્યા ઉપજાવે એવો છે તે-આપણા માથુ છું’

“હું સમજતી નથી. કાકા, તમે શું કહેવા માગો.....”

“મૂકી સાના તેણે તારા પિતાને-કુટુંબના વધને મારો નાખ્યો. તેણે આજનાં મરણુજ જોઈએ.”

મુકી ઉઠી અને તેમની પાસે મઠ. તેમના ઉપર એ કાંઠો પસવારી કપામણી નખરે તે જોઈ રહી

“કાકા, કાકા, તમે એમ તો કહેવા નથી માંગતા ને કે તેણે મરણુ જોઈએ-મોહને મરણુ-”

“હા, અને તારે ! તેણે જે માથુસને મારી નાંખ્યો તેના એક પુરા સતાને-એ પવિત્ર પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવી જોઈએ અને તેના પૂજ્ય આત્માને ચાન્તિ અર્પવી જોઈએ.”

મુકી તત્કાલ મહારાષ્ટ્ર મઠ હતી. તે ઉતાવળે બેઠી “હું કોઈ સમજતી નથી.”

કાકાએ અત્યંત કઠોર સ્વરે કહ્યું :

“અમારા વધને તારા કટ્ટાં છોકરો અગનથી હેન તો સાકે ચાત. કે તેનાં કાંધ અચકાને નહિ. પરંતુ તુ એટલાજ ખર્ચા ખર્ચા બીજો માર્ગ લઈ છે જો કે એ ખુબ માનસંગ નથીજ. આ રજા એ માર્ગ.” અને તેણે ડીંગોળાની ખાલમાંથી

એક નાની ચીથી કાઢી. “આખાં મુદ્દા અને પછી પોર નિરા તાકાળા.”

કુડીએ આજીજ કરતા તેના તરફ દાઘ ધાળા કરાં.

“કાકા મારામો કેમ થઈ શકે ? અમે ધણાજ મુખી છીએ. તેણે મારા તરફ કદિ ખડાની નજર પડી નથી કરી. મને એક પગ પડ્યું કુખી નથી કરી. હું તેને માફ છું. કાકા એક જાણની સ્ત્રી પોતાના પતિને આંધે છે તે રીતે નહિ; પરંતુ દેવાવરની એક વિદેશી સ્ત્રી પોતે પતિને કહેવા પુરવ્વને આંધે છે એ રીતે. બે વર્ષ થયા અમે આ નાનકડાં ધરમાં રહ્યા છીએ. બે વર્ષ થયા તે મારા આસ બેસાયા છે. સવારમાં ઉઠવાથી સાથે મને પહેલે વિચાર મોઢનનનો આવે છે રાત્રે સ્ત્રી વખતે પણ તે મારો છે, હું તેને માફ છું એજ વિચાર હોય છે. કેટલીક વખતે હું જાણીને તેના તરફ નીકળું છું. અને મને આશ્ચર્ય પડે છે કે આપો મોરો માણસ મારા જેવી એક જાણની છોકરીની કેમ સંભાળ રાખે છે. અને દલે તમે મને એવી ઇજા કરવા કરેા મો.” કુડી તેના કાકા તરફ જોઈ રહી. “હું એમ નહિ કરી શકું પણ કહીશ પણ નહિ તે મારો પ્રેમ છે; મારો પતિ છે; તમારાથી પણ હું તેને સંરક્ષી.”

તે કહેલો; અને તેના તરફ કરાણી કરી દાઘથી તરછાંડી મારી.

‘છોકરી, અમે કહીએ તેમ તારે કરવું પડશે. હું જાણતી છે. અને હું જાણું છું કે જીવ સારે પણ તારે આઠ પીન રહેવું જ જોઈએ. મને જરાય ભય નથી. એ થશેજ અને આજે રાત્રેજ અને તેજ તારા હાથેથી.’

કુડીનીયું જોઈ નહીં થોડીવાર તે બેખાન પહે આખ તેમ ચાલી રહી. પછી, તેને કંઈ આશા કાંઈ વિચાર આવ્યો. એટલે તેણે આગરવાથી ઉપર જોયું. “પણ કદાચ ન પણ હોય—”

“જો સંભાળ; એ તેજ દત્તો અને જાણીને છોડે પણ હું—” માનવી હોયતો—આજે રાત્રે તેને પૂછી ખાત્રી કરે. જો તે ન હોય તો હું જાણી છું. જો તે તેજ હોય તો હું કરું તે હું જાણું છું. અને તે આજ રાત્રે જ પડું જોઈએ એ જાણ રાખજે.

કુડી તેની આખ તરફ જોઈ રહી પછી ધીમેથી મોલી.

“હા, જો તે કબૂલ કરે, ને એ તેજ નથી એ એમ જાણ થશે, પરંતુ જો હંધર તેનો રીસાર કરશે તો તે સાથે મારો પણ કરશે.”

કાકાએ તેને દાઘ વડે ઢરોળો.

“નહિ જો હું કરું તે માણસ તારું કામ કરી પૂર થઈ નથી. તારે જીવન જ જોઈશે. એકલા માર્ગ આ તારો આત્મા તેના આત્મા સાથે મુક્ત કરી કરે એવા કરવાનું મુખ કરવાય. તેણે તો પ્રેમની કારેવળી વિના એકલા જ જવાનું છે. તારે તો આજ રાત્રે મારી સાથે તારે પેર, ન્હાં કુટુંબી. જનો રાત્રે જોઈ રહ્યા છે ત્યાં, આવવાનું છે. તને જો તેની સાથે પ્રેમશ્રમિમાં સાર કરવા થયે તો અમારું વેર જીવન પૂર થાય, મારી પાસે આવ મારા તરફ જો—” વીંછોની ડી દાઘસ આગળ તારી રાત્રે જોઈ.

તેણે પોતાના દાઘમાં કુડીનું મુખ લીધું અને તેની આંખોમાં રિશ્તવાળી જોઈ રહી. “મને જરાય કશું નથી, હું જાણું આંખને

આધીન થશે. તું જાણતી નથી કે તારું કામ પૂરું થાય પછી તું મારી પાસે આવશે એવી મને આશા છે. પ્રભુ તારું કામ પાર પાડે. સેવાનારા!

તે જાણે ચલાવીને ચાલી ગયો પછી તેના તરફ જોઈ રહી. અને પૂર્વની કીના જોઈ છાતી ધટતી ધટતી હાથવતે મોઢું ઘીંટી નીચે પડી રહી.

જોરકામા તાજા શાન્તિ હતી. દરથી એક કીના સીવાય પર આવતો અવાજ આવતો હતો તે સિવાય બીજો કોઈ અવાજ થતો ન હતો એ અવાજ એક અંધ કીના હતો.

દેવના અવાજ બંધ થયો હતો. અને એ નાના જોરકામા માત્ર ધીમા કસકસાતો અવાજ આવતો હતો. મોરિસ દરવાજો ઉઘાડ્યો અને સુસવાટા વગાડતો તે અંદર આવ્યો. પછીને નીચે પડેલી જોઈ તેને આશ્ચર્ય થયું. તેની પાસે જઈ તેણે પુછીને ઉઘાડી લીધી.

"મારી ચીકૂડી, શું છે કે શું થયું છે? તે કામ ક્ષેત્ર જોઈ અને પુછીને પોતાની સામે બેસાડી "હશે, બહાલી હશે?"

મોહન જતો તરફ ગયો અને પેટાળી. પછી પાછો આવ્યો અને પુછીને એક નાનાડી કોટ બતાવી પુછીએ તે લીધી અને અત્યંત દુઃખ પામી તે તરફ જોઈ રહી. પછી તે માઠા સાથે કાળી અને છેવટે પોતાનું માથું તેના ખભા ઉપર મૂકી હૃદયકાંઈ થયું હોય એ રીતે કંઈકાં લઈ રહ્યાં સાગી. મોહન આશ્ચર્ય ચક્રાવલિ થયો. શું કરવું તેની કોઈ મુશ્કેલી પડતી નહતી.

તે મોઢું સંતાડીને પડી રહી. તે મોઠા ઉપર અને વાળ ઉપર હાથ ફેરવી રહ્યો. છેવટે તેણે કહ્યું.

"મોહન, આપણને અહીં એ વખતે થયાં મને કહે, મેં તમને સુખી કર્યા છે?"

મોહન ખરખટાટ કરી પડ્યો.

"સુખી, પછી, સુખી" વગાવા જાગર, પ્રેમ એટલે સુખ અને સુખ એટલે પ્રેમ એ વિચાર મેં લાખા સમયથી બાળુએ મુકી દીધો હતો. હવે તે મને શોષતું છે કે એક વિના બીજાનું અસ્તિત્વ નથી. હું તને ચાહું છું, હું તારી સાથે રહું છું, તું મારી છે બસ, એટલામાં બધુંએ કહેવાઈ જાય છે, જ્યારે તું મારા જીવનમાં, મારા હૃદયમાં પ્રવેશી ત્યારે હું ચીંટીએ અને કોઈથી દતો જીવો એટલે કામ અને ફરજ બદલ કરી એટલું હું સમજતો તે બાદ જરા આરામ અને એક સીમા એટલામાં બધું સમાઈ જતું. પણ હવે, હું મારું કામ તે તેટલીજ હોશીયાર કરું છું, પરંતુ તેનાથી કાંઈક વધારે છે. મોરિસનું બારણું બંધ કરું છું. ત્યારે મને બાત હોય છે કે હું જે રચણે જાતું છું ત્યાં બીજું કાંઈ પ્રવેશી શકતું નથી. હું જે કીના આટું છું અને તે મને આફ છે તેની સાથે હું એકાદ માણી શકું છું. સમાજ કે આજ્ઞા કંઈના પ્રભુ રહેતો નથી. આવશે એકલાં. હું અને તું અને તેનું" સુખ ફેરવીને "તું મારાથી સુખી છે ને પુછી કે તું મને આફ છે?"

"મોહન, અને વડવાની કીઓ પ્રેમની રમત કરતાં નથી. અમારે માટે તે એ વિષય જાનારીએ માટે હોય છે. પ્રેમ વિના અને લગ્ન કરીએ; પ્રેમ વિના અને જીવોએ, અને અપવાદ વિના અમારે મન તે એ બધું પુત્રકાળ રૂપ છે. તમારી બતિની કોઈ કી તમારા જેવા પુત્રોને આફ તેમ હું તમને આટું છું કે નહિ, તેની મને ખબર નથી. દિવસના મને

તમારા જિવિત આને છે. રાત્રે મને તમારા સ્વપ્ના
આવે છે એટલું જ નહીં તો જાગે છે. હું મારા
તમારે માટે છું. અને તમે તમારે મને તમારી
બાથમાં બીડી કહો છો કે મારી પુત્રી, મારી બાથ
તમારે મને એમ લાગે છે કે મારા હૃદય અત્યંત
સુખથી કાઢી જશે એ પ્રેમ છે કે કેમ તેની મને
અજ્ઞાત નથી જો તેમ હોય તો હું તમને ચાહું છું.
મારા શત્રુ માન, હું તમને ચાહું છું.”

પુત્રી શત્રુ થઈ રહી અને તે પુત્રીના વાગ સાથે
રમી રહી. થોડીવાર મૌન રાખી રહ્યું.

“હવે પેટું બોલો ?”

પુત્રીએ તેને પોતાની તરફ બેસીને બોલે તે
જણાવ્યું.

“જાણ્યો, વડાવા, આપણે થોડીક વાતો
કરીએ, મને કહો તમે પહેલપહેલાં કોણનો ક્યારે
આપ્યા ?”

“માર વડા પહેલાં જ્યારે પુત્રી એક નાની
છોકરી હતી.”

“માર વડા પહેલાં તે અમારા કુટુંબ અને કોઈ
પરદેશીઓ વચ્ચે કાંઈ અંધારો હતો. તમને અને
મિત્રોને પણ અંધારો હતો.”

મોહન તેના તરફ ચાલી ગઈ જોઈ રહ્યો. અને
તેની આંખો કાળા પડી.

“તે એ ક્યારેથી સા જ્યારે ?”

પુત્રીએ બેરકારીથી કહ્યું. “જારે, જારે જાન-
રમાં વત થતી હતી.”

મોહન ઉભો અને દરવાજામાં આમ તેમ
જવણ કરી રહ્યો.

“તે શું સાંભળ્યું તે જાણ નથી જાણ્યો
પણ હું જ તને જાણી વાત કહી કહી. જાણી-જાણી-

નમાં પણ મારે અંધારો થયો હતો. એક રાત્રે અમારા
માના કેટલાકને એક જગ્યાની સાથે અંધારો થયો. મેં
તેને માથે અને તે મારી પણ થયો. આ જાણી-જાણી-
રમણ જાણી જાણી. મેં તેને જોયો પણ નહોતો.”

પુત્રી, થોડીવાર મૌન રહી બોલી

“તમે મારી નાંખ્યો ?”

મોહન ઉભા રહ્યો બોલ્યો.

“આમરણ જ્યારે પુત્રી, આત્મરણ
અર્થે. પણ પાછળથી, જારે, એ કેવો સમય હતો ?
હું એ રાત્રિ કહિયે જૂની ઘણી નહીં” તેણે પોતાના
ગોળા ઉપર હાથ ફેરવ્યો અને પછી પાછો કામ
ઉપર પછી પાસે બેસી ગયો. “હવે હું એ અંધાર-
માં કાંઈ કહીશ નહિ હું તેનો વિચાર માત્ર કરવા
માગતો નથી.

પુત્રી નીચે મૂકી પડી અને મોરીસના હુટલ
ઉપર માથું રાખી બેઠી. થોડી જ શાન્તિથી તે બેઠી.
પછી પછીએ પોતાના પોશાકમાં બેસીને ફૂલ કાઢી
નાખ્યું અને તેની પાંખડી પાંખડી નીચે કેળી દીધી.
પછી, લાગે સમય મૌન મારી, તે છોડી.

સર્જનું સાહિત્ય

સંપાદક : સાર્વજિક

“સર્જનું સાહિત્ય”ને લખતો દરેક વ્યક્તિ
વરેવાર માત્ર નીચેના જ રચના કરે.

સંપાદક : સર્જનું સાહિત્ય

જા, રમણીય લેખ, કાલ, મુખ્યાલ.

સ્ત્રીઓની શક્તિની દવા સુંદરી સાથી. (૨૯૨૯૬)

આ દવાથી સ્ત્રીઓના પ્રદર, રક્તપ્રદર, મેતપ્રદર, ધાતુસ્રાવ, લોહીવાં ખરગ, ગર્ભાશયનાં દરદા, અનિર્ધારિત ઝાડુસ્રાવ, ગર્ભાં ૧. મહેવો, પેટમાં ફૂલવો, ટર્જનવર, ફાટ, કળતર, ગોઝો ચડવો, લોહીસીંચા, માથું ચડવું, હાથ ચાલવો, લોહીનું પડ્ડી થવું, શરીર ખળો જવું, સ્વપ્નોરોગ, તમામ દરદા મટી સ્ત્રીઓનું શરીર પ્રુષ્ઠ થાય છે, ગર્ભાં રહે છે, લોહી સુધરે છે, શક્તિ વધે છે કીંમત રૂ. ૧ તથા ખાટલી પીવી પૌં છે. તજ્જીની કીંમત રૂ. ૨. ૧૦-૦.

દરેક રૂથળે વિશ્વાયતી દવાવાળાઓ પાસે વેચે છે.

ધાતુગતની તબલાક મટાડી શરીર રૂઢપુષ્ટ બતાવે છે.

મહાન ટોનીક-શુકલ (૨૯૨૯૬)

હજારો, માણસોએ ખાતી કરેલી ધાતુને પ્રુષ્ઠ કરનાર દવા.

આ દવા ધાતુની તબલાક મટાડી, બળ, બુદ્ધિ અને ધાતુનો વધારો કરે છે. વીરનું પાનથું પડી જવું, શીથીલતા નસોની કમજોરી આ શુકલનું સેવન કરતાં મટશે, ખાધું પચી, ભુખ ધણી ઉપારો, પચીને દાન થશે. જુની કબજબાલ મટાડશે અને ધાતુ મટ રહી વધશે આ દવા લોહી સુધારી શરીર પ્રુષ્ઠ કરી બળવાન બનાવશે. રચનાક દવા છે. પેટનો મેદાચુ મટાડી શરીરની રચના વધારશે શુકલ-જમે તે કારણથી યુગાવેદનું પ્રવચન પાડું છાવશે. ૬૦ ગોળાની ખાટલી ઓળા રૂ. ૨-૦-૦; તજ્જી રૂ. ૫-૦-૦ તજ્જીથી પુર્ણ આરામ.

બધા દવાવાળા અને ગાંધીઓ વેચે છે.

ધી દવે કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ,

નં. ૩૮૯, કાલબાદેવી રોડ—મુંબઈ અને અમદાવાદ ટેલીફોન નં. ૨૨૪૨૬.

अर्थवृत्ति साहित्य अर्थवृत्ति साहित्य

પ્રતી સ્વ. પતિત્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સમાને
શ્રીયુત પ્રધ્યાભામ આયુદ્ધ આવડ
તરફથી સવિનય સપ્રેમ ભેટ.

સર્જનું સાહિત્ય

સાદીકનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન

: બીજા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

મુખપૃષ્ઠ ફોટોગ્રાફ નિવચન સ્ફુટીઓ, ગ્રામવનાર : કલાબિંધ
ચિત્રકાવ્ય • કનુ દેસાઈ, કલાબિંધ અને મુદ્રણ

મધાદકનું નિવેદન	. . .	માદીક	૧
અશોક પામી દત્તો.	. . .	જયોતીન્દ્ર દવે	૩
		એમ. એ.	
મદાદોગી	. . .	પુરુષોત્તમ શાહ	૮
સેવાયુગનો મિત્રો	. . .	સુનીલાવ વ શાહ	૯
આના પાવરેવ	. . .	ચન્દ્રકાન્ત મુતરીઆ	૧૧
મારી નોંધપોથી.	. . .	શુભા	૧૫
જોગખના અંતરંગ	. . .	યશવંત પંડ્યા	૧૭
સૌંદર્ય પાછળ	. . .	નર્મદાચંદ્ર દ્વિવેદી	૨૬
ગ્લસાણી.	. . .	દેશજી પરમાર	૩૭
પ્રાજ્ઞા પ્રકાશ		મોહિનીચંદ	૩૯
કુસુમ	. . .	અચ્યનચંપ મુકુમ	૪૯
બર્લિની બર્લિંગી.	. . .	કનુદાસ ચાર્લિ	૬૧

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે રી નં લે ન કો ટ : મું બા ઈ

સર્જનું સાહિત્યનું ત્રીજું પુસ્તક રવિવાર ૧:૩:૩૧ ના દિને બહાર પડશે

તન-મનની મહેનત કરનારાં!

તાકાત-તાકગીચી જાણુર

‘ઝંડુ’ પ્રાક્ષાસવ

(મુદિાસિખ-વારમધર મ. અ. ૧૦)

ધરમો હરેશાં તેયાર રાખો

તાકીરે તાકાદ - તાકગી મેળવવલ

શાહી મ ડા ડ ના ર

ચાકે ઉ તા ર ના ર

ઉંચ લા'વ ના ર

ફરત સાહે'લાવનાર

ચુખ સ જા ડ ના ર

તાકીત આ પ ના ર

તાકગી લ સ ના ર

સુય, ખાંડી, મૂર્ખા અને સાધારણ

નળનાઈમા તાકીરે આશમ આપનાર

લજ્જતદાર દવા

‘ઝંડુ’ પ્રાક્ષાસવ

સવાર-સાંજ જમ્યા પછી લ્યો

ઝંડુ ફા. મી. સ્યુ ટિ ક લ વુ ક્ સ લી.

કારખાતું : સવાની રોડ, મુખ્ય નં. ૧૪

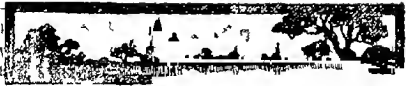
મુ'મળીતા સુખ્ય કુકાન-મદાનનવાસી, સવખાતેલી

જાતવાના મેળ-દેડા પિત્તમથક જેઠાલાલ

પાતાલ મેળ-દેવ મહાદેવ હીરજી, કાપડ બજાર

પેરાણ સજ મેળ-દેડા-માંખી ગોરધવલાસ મકમલ, દરખાસગઢ પાસે

વઢવ અર્પાના તેર આના; વઢવ એકના રૂપીયા દોઢ; વઢવ દોઢના રૂપીયા બે.

પુસ્તક

સર્જન સાહિત્ય

ખીલુ

સંપાદકનું નિવેદન

હું જારી કરતાં એ કરતાં વધારે, બહુ વધારે, ગુજરાતી વાંચનારી આંખને 'સર્જન સાહિત્ય'ને અપનાવી લઈ મારા ઉત્સાહમાં વૃદ્ધિ કરી છે. 'સર્જન સાહિત્ય' પ્રગટ કરતાં મને એના બહોળા પ્રચાર વીરોની કેટલી યાદ હતી. જનતાને સામાન્ય રીતે વિષ્ટ સાહિત્યમાં રસ નથી પડતો એવી નબૂદી પૂરાણી માન્યતા વાચકોએ આપેલા અવકાશથી ધરો અંતરિયમિલિ થાય છે. ગુજરાતી વાંચનારોએની દિનપ્રતિદિન સ્થિતિ અને રીતરસી સાહિત્ય તરફ રુચિ વધતી જાય છે, એમ આ પ્રકાશનના પહેલા પુસ્તકમાં કહેવામાં હું બાબતી હતો એવું માનવા અને કારણ પણ મળ્યું છે, અને હું માની લઉં છું કે વાંચકોએ 'સર્જન સાહિત્ય'ને અપનાવી લઈને, મારા પ્રયત્ન પ્રત્યે જે સહનુમતિ દેખાડી છે, તે કાયમ રાખી અને જન-

તામાં એનો વધુ પ્રચાર થાય એ માટે મને સહકાર આપશે.

'સર્જન સાહિત્ય'માં પ્રગટ થનારી લેખ સામગ્રી સંખ્યા રીતે એમ વાર કહું છું કે મળતે રંગન કરે, આત્માને આનંદ દે, અને હૃદયની લડી લડી વાતો કહે એવું પ્રેરક અને પ્રાણવાન સાહિત્ય આ પ્રકાશનમાં પ્રગટ થશે આ સંસ્કૃતિ અસ્થિતતામાં ન પરિણમે એટલી સંભાળ આંખ આગળ સદા રહેશે.

મિત્રોના મતેલા અભિપ્રાયો પરથી હું જાણી શક્યું છું કે કોઈ પણ સાપ્તાહિક પત્ર કરતાં ઉંચી અને કોઈ પણ માસિકપત્ર કરતાં ઉત્તરતી નહીં એવી લેખસામગ્રી 'સર્જન સાહિત્ય'માં પ્રગટ થઈ શકી છે, અને આજનું ખીલું પુસ્તક જે વાંચકોના હાથમાં આવે છે તેઓ પછી એવાજ અભિપ્રાય વિરોધ તથાથી

બાંધી રાકશે એવી મારી ખાતી છે. હું એવા અભિ-
પ્રાયેને સહાયતા રાખી શકું એવા મારા પ્રયત્નો રહેશે
અને સાથે પ્રાર્થના પણ છે.

વચોના ઉત્તેજનથી મારા ઉત્સાહ વધ્યો છે;
લેખકોએ દર્શાવેલી સહાનુભૂતિથી મારી યદા દદ
યદ છે એ મારે કબૂલવું જોઈએ. આજના બીજા
પુરતકમાંની વાનગી અને હવે પછી પ્રગટ થનારા
વિશેષ પુસ્તકોની જાનથી જોડ વાંચકોને સારી મદદના
વાસ્તવિકપણાની ખાતરી થશે. આને લગભગ ચૌદ
વર્ષના મારા પરકારિત્વ જીવનમાં મેં અનેક પત્રોની
સ્થાપના ચતી જોઈ છે. હું મારા અનુભવે વાંચકોનો
આભાર માનતાં કહીશ કે 'સર્જનનું સાહિત્ય'નું પહેલું
પુસ્તક પ્રગટ થતાજ વચોનાની એક મોટી મંજૂરગણે
પોતાનાં નામો કાપમનાં માલક હોય તેમનાં નોંધાવ્યા છે.
મેટલી મોટી સંખ્યા આટલા ટુંકા સમયમાં તે પ્રથમ
ખાસે બીજો કોઈ માલક તરીકે નોંધાઈ દેખા એવું
કોઈ જાણતો નથી. અત્યારે આ પુસ્તકની છટક
કોલો-હિંદુસ્તાનમાં લગભગ ૨૫૦ રથો-જેમાં રહેશે,
જો અને મેસર્સ એ. એચ. ંદીસર કંપનીના જુગલ

જુગલ પ્રાંતમાંના જુહાપોલોના પણ સમાવેશ થાય છે-
ખુબજ સારી સંખ્યામાં વેચાણપ્રથી આ બીજા પુસ્તકની
વધારે પ્રતો હાવાથી પડી છે. એ યદનામને પ્રોત્સા-
હિત કરે છે. અને મને આશા છે કે એથીયે વધુ
પ્રતોની માંગણી વાચક આલમ તરફથી થશે. સુજસાતને
વાંચનશોખ જિલ્લો છે, એ સંસ્કાર સમૃદ્ધ થતું જાય
છે, એવું પહેલા પુસ્તકમાંનું મારું કથન, સત્ત નિવડતાં
હું કમરનો આભાર માનું છું.

પહેલા પુસ્તકમાં અનેક દોષો હોવા છતાંયે
વાંચકોએ પોતાની દિલસોજી કરી ઉદારતાથી તે તરફ
ક્ષમાદષ્ટિએ જોયું છે એની નેત્રિ નદી કદી તો
નયુંજો ગણાઈ, અને એ શોષો કે ઉચ્ચ મારા ખ્યાલ
ખદાર પણ નથી. હજી મારે આ પ્રકાશનના એકએક
પુસ્તકમાં વધુને વધુ વિવરો સામલ કરવાનાજ છે,
અને એ મદેના મારા પ્રયત્નો પણ ચાલુ છે. આશા
છે કે ત્રીજા પુસ્તકથી હું વધુ નવા વિવરો સામલ કરી
શકીશ. આ દિશામાં વાંચકોનું મારેસંચન પણ મને
મદદરૂપ નીવાશે.

સાદીક

અશોક પારસી હતો

કેપક : રા. જ્યોતીન્દ હ. દવે લેખ. એ.

ચિત્રામર : રા. મુદ્દર્શન

અસલ રૂપાનો અગ્રહાદ નોંધવો એવી કોઈક ધાતુનું હોઠર અને ધણા વખત પર એક મિત્ર તરફથી એટ મન્યું હતું રૂપાની વસ્તુ શબ્દગાર માટે છે, ઉપયોગ માટે નથી; એ નિયમ હું મળ્યો હોવાથી મેં તેને કાચના કબજામાં મૂકી રાખ્યું. થોડા વખત રહીને આ વસ્તુ રૂપાની નથી ને જોવાની પણ નથી. એમ એના ઉપર દિવસે દિવસે છવાતા જતા કંઈને ઓમે માલમ જાવાથી મેં તેનો ઉપયોગ કરવા ધારી બહાર કાઢ્યું થોડા ઉપયોગ કર્યા પછી આ વસ્તુ ઉપયોગની પણ નથી એમ અનુભવે સિદ્ધ કરાઈથી મેં તેને કચરાપટ્ટીની ટોપલીમાં નાંખી દીધું પરંતુ, ઉપયોગની નથી તેથી કંઈ વસ્તુઓ ફેંદી દેવાની પણ નથી એમ દર્શાવવા એ હોઠર બીજો દિવસે પાંચ દેવના પર આવીને પોંચું દેખાયા. આ વસ્તુ અદિ ન જોઈએ કહી મેં તેને ફરી ફર ફેંદી દીધું, પણ સ્વમાન વિનાશ મનુષ્યની પેઠે, અપના કાઢીના વાગની માફક, ફર કાઢવા છતાં, બીજો દિવસે એ ફરી અસલની જગાએ આવીને પડ્યું. આખરે કંટાળીને મેં એને બારીની બહાર ફેંદી દીધું. એક દિવસ એ ન દેખાયું મેં જુટકારનો દમ ખેંચ્યો. ત્રીજો દિવસે વળી પાંચ દેવના પર ઝગમગનું બારી સામે એ દેખાયું! મેં પાટીને મોઢાવીને એને પૂછ્યું, 'આ કોણ તું કાલો!' 'હા, સેટ! શી કાલેશ મ્હલે, એ બાહરે પડ્યા હોના તો સાર કરનામાં ત્યાજ્ય આણેલા

મ્હલે ને આ આપણા દેવના વર્તી દેવના મ્હલે. 'વા, તો મારે દલે એ કામના નહો, મારાથી એના અંતિ દોષથી મુક્તિવાતીનું ખૂન થઈ મળ્યું. 'હલે હું એને ફેંદી દીધું તો તારે એ ફરી કાલેશના નહિ સમજ્યો!' 'બરા સેટ!' કહી એ ચલતા થયો. મેં હોઠર ફેંદી દીધું. એમ તો હું પાટીને બારી રિવાજ સમજાવી શકું છું. પણ આ વખતે હું એને સમજાવી ન શક્યો તેથી કે મેં તો સત્યામહની ભાવના વિપરીત રૂપે એ સમજાવે તેથી પણ એણે ફરીથી હોઠર સાદ કરીને દેવના પર મૂક્યું. અન્તે કંટાળીને મેં એનું પાર્શ્વ કરી વચર ટિકિટ પેટા નાંખ્યું. આજે પણ ડેડ-સેડ-આઈસમાં કોઈક દેવના પર એ પડ્યું હતું.

આ પાટીની મનેદારા નેમ અગમ્ય છે, ડેટલીક વાર પ્રત્યેક સાહિત્યના અંશોત્કર્ષોની મને. દયા પણ અને સમજાવી નથી સાહિત્યમાં સામા નિર્ણવ કૃતિ કાલકાળે તાન જુલાઈ નવ છે. ડેટલીક વાર વંદેશિયાના વેગમાં ધુળ ને કમરો ઉઘો ચડે છે, પણ વંદેશિયાનો વેગ નરમ પડતાં પાછો એ બને પોતાનું ચોમ્ય સ્થાન ગ્રાસ કરે છે, તેજ પ્રમાણે સાહિત્યમાં પણ ડેટલીક અગમ્ય કૃતિઓ અંશોત્કર્ષના અમરશાસ વેગને છે પણ આખરે તો કાગળી કસોટીમાં નિર્મોલ્ય નિવરી એ જુલાઈ નવ છે. આવી રીતે

શુભાશ ન્યાનેજ નિર્માએલી અને થોડાં શીતળું
શુભાશ અએલી કૃતિઓને વર્ષોના અમથો શોધી કાઢી,
તેના અભ્યાસ પાછળ જીવનનો સમગ્ર સમય જમણી
સંશોધના તેની સંશોધિત વ્યાપ્તિ પ્રગટ કરે છે, તેમ
જતાં પાછી એ કૃતિઓ કાલક્રમે જુદાજ નામ છે.
વળી પાછા-કોષક સંશોધક તેને શોધી કાઢે છે તે
તેને પ્રસિદ્ધિ આપે છે. થોડા વખત રહીને જાનતા
પાછો તેને જુદી નામ છે, અને વળી કોષક નીચા
સંશોધકને હાથે ચડી તે કૃતિ પ્રસિદ્ધિમાં આવે છે.
આમ સમય તેને કિસ્મરજની ધૂળમાં કાઢે છે ને
સંશોધકો ધૂળ ખસેડી તેને પ્રસિદ્ધિમાં લાવે છે, આમ
માત્માજ કરે છે.

ધણી વાર આવી સંશોધિત કૃતિ પાછળ લેવાએલો
અમ અને ખરચાએલી વિદ્યાના જ્ઞેતાં મને યાચ છે કે
કેસ કોજનને હાથ દીધો? કોષક મેરાક કે
હુલાસુના મેમની તિથિઓ ને મહિનાઓની સમજાતી
પાછળ વિદ્વાન સંશોધકે લીધેલો અમ જ્ઞેતાં મને
પ્રેમ પાડેથી પ્રગટા યાદ આવે છે. પોતાની
! અમા મહાવિગ્રહ વખતે દારેજની 'તાજ

જે આપતા. એમના પત્ની કંઈ સમજતાં
.. ધણીજ મહેનતે એ કાલક સમજાવી રાકતા ત્યારે
મતાં પત્ની કંટાળીને કહેતા, "ઓ! આમા કું"
.. કે નકામી આટલી માદણ કયા? જરી ચપલા
રમરને અંતરેજે માથા તેમાં એવું કું" થઈ અપહું
કે આપણે ઉભરતો કરવો પડે" કંઈ નોકરી મોકડી
ની મરે કે આવી પારખી પંચાત આખો દહાડો કમરા
કરો" "પરાગટનાં આ વિદુષી પત્ની જેવુંજ મને
પણ કેટલીક સંશોધિત કૃતિઓ વર્ષોને ચાપ છે,
બીજું કુંફ દુનિયામાં વાંચના સમજવાનું નથી કે
આની-આવાની પાછળ આટલાટલી મહેનત આ
લેણી કરે છે?

જતાં કેટલીક વાર આપણે ખુશ થઈ જઈએ
આપણી સર્જક શક્તિ ને કમનાશક્તિ પ્રેરણા પામી
અમત થઈ જાય એવી શોધો જો સંશોધકો કરે છે,
અને એ શોધ કોષક સ્વતંત્ર અપૂર્વ ને નવીન કૃતિ
કેટલીજ અદ્યુત ને જાનનાયક હોય છે.

કાસ-ઉલ-ઉલમા ડો. સર નમશેદ્દા મોદીએ
જે સૌથી હમણાં કરી છે. અશોક 'પારસી હતા,
એમ પ્રતિપાદન કરવા એમણે પ્રયત્ન કર્યો છે. પરંતુ
એમના આ સંશોધન વિષે જોઈએ તેવો ઉદાહરણ
થયો નથી. અશોક પારસી હતા કે નહિ તે વિષે
જાતત ને સમજાવ્યાએ જાણી નથી. 'અર્થાત્થી'
આ વિષયને લઈને જીજ્ઞા પડ્યા નથી. વિદ્વાન
પુરાતત્વવિદોએ પોતાની વિદ્વાનતા દીપક વડે આ
વિષયને આંજી નાંખ્યો નથી કુંકામાં વિદ્વાનના સામ-
રમાં પયરો પડ્યો જતાં જોઈએ તેવાં વચ્ચે જાણ્યાં
નથી.

આનું કારણ એટલું જ છે કે આપણા લેખકો,
સંશોધકો, કુશાલચરો ને જીન્યુએટોને જોઈએ તેવી
જાહેરાત કરતાં આપણી નથી. અમેરિકના કોષક
વિદ્વાને આની અપૂર્વ શોધ કરી હોત તો ત્યાં જોઈ
છેડાથી તે ખીજા છેડા સુધી ફેરવે ખજાજાજા-ચાપ
અથો દોત તે કાપી સમય એમ છે. જે દિવસે
કાસ-ઉલ-ઉલમા ડો. નમશેદ્દા મોદીએ આ આપણ
કર્વું, તે દિવસે, કંઈ નહિ તો આપ આજળાં કાસ-ઉલ-ઉલમા
કાસ-ઉલ-ઉલમા નીચેની અતસમના મોટાં પાટિયાં ચીત-
રતી ત્યાં અજોવાળું જોઈતાં હતાં.

ભણે છે :

અચોક કોણ હતો ?

તમે પાતો છે કે તમે ભણે છે

પણ

અને ભણીએ છીએ

?

તમે જાણતા નથી.

ભણવું હોય તો આવો ને સાંભળો

ડા. સર જ. ઇ. મીલીન બાપટ

અચોક હિંદુ હતો ? ના યુગલમાન હતો ?

ના. અંગ્રેજ હતો ? મુખાનિત્ર હતો ? ના, ના

ત્યારે !

એ પ્રશ્નો કોણે ઉઠાવે આને

શરત્-ઉત્તર-ઉદ્ધમ ડા. સર જમશેદજી ઇ.

મીલી

તમારો માનીતો પેલો હતો ને ભણીતો

ચક્રવર્તી સમ્રાટ અચોક (ગિરનારના

લેખકો)

હિંદુ નહોતો, યુગલમાન નહોતો, પણ-કોણ

હતો તે આને ડા. સર જમશેદજી મોટી

કહેશે.

આ પ્રશ્નોત્તર ભણેલા ભાવજીની પૂર્વ અને પછી પછી પ્રશ્ન પ્રમાણમાં કરી હોય, તો એ નવીન શોધને ચોક્કસ ચર્ચાઓ ચાલત. પણ હવે એ ભણે-રાતની જોડ કંઈક અંતર મત આ પ્રવૃત્તિ કરી પડી એમ કાઠું છે.

પરંતુ હું એ લખના મારું છે તે આ ભણેલા વિશે નથી. અચોક પારસી હતો એમ ભણના પછી

એનું જ્ઞાન, એની ભાષા, એની રીતભાવ વગેરે વિશે મારી કાપનાસહિત કેટલી ઉત્તેજિત થઈ તે હું લખના માનવો હતો. અચોક નામ પારસીનું ન હોય, તેમજ કોઈ પારસી રાજ તે સમયમાં દિલ્લી ગાદીએ આવ્યો હોય એ બનવા જેવું નથી એવા વિરુદ્ધ પ્રશ્નોના અનુમાનોને અવગણીને મેં તો માની જ લીધું કે અચોક પારસી હતો.

કોઈપણપણની નાની ટોપી, પહેણી ઇમાર, અંધ ને ખલ પહેરીને હું એને ફરતો જોઈ છું. સામેથી માથે માથાખાતું પાવિલો સદી ને કાળમાં શોભતી એની પત્ની આવે છે. અચોકને વિચારમાં ફરતો જોઈને એ કહે છે. 'અણુ ! આ આવો દારો મું' કોય ? ટને ત્યારે જી જોડાય ત્યારે હું એનાં કંઠીજ કરેલા હોયજી રીપર, જરાક તો આરામ લે, જરા સોજી દારી પી આમ રિલેક્ષની કાંઈ સીરીઆ-લિસ ગાંધી કરી હું ફરિયા કરમે ડો મને જરીથી નહિ મમશે. જો અચોક કંઈ સામજીતો હોય એમ દેખાઈ નહિ એટલે અંખમાં આંસુ લાવી એવજી મોઝાં 'અરે ! હું સમજેય કે ! હું જેવાની જોસિવાં કંઈય ને ટારે મન ડો કહ નહિ. હું ડો દારી પરથી આવ-રાઈ જાઉંસ ને ટને ડો...અણુ ! અણુ ! હું આનું કાંઈ કોય ? ટને-મારી-જરીથી માથા મટોળના-કેઈ લાગન-વલગન હેજ નહિ ?' અચોક બાનમાં આવીને એની પાસે આવે છે ને શિકાને આપાસન આપતો કહે છે. 'જેની રિપર, હું રાજ પરિશે ને ડેબી ચક્રવર્તી, એટલે મારે માથે કહ કેટલી વરીજ પડેલી છે ડેબી ટને ખજર બી મરી ! પન લવ, દમનું ડો હું દારોજ વિચાર કરેડો' 'ડેબીજ હું આવી ડેબી ટને મારે સાંભળે જી જોઈ નહિ !' અચોકની શ્રીમતી સમ્રાણી વચ્ચે જોઈ હતાં. 'નહિ કે એનું

મું બોલેય! ટને ખમર છે ઢિવર, કે કું
એવું એવું બોલોને માર હાટ લાંછ નાંખેય?
જો, હું એમ વિચાર કરોટો કે આપણે
એકાદ દારો મુરટ જઈને ટારી 'પીસ' ને
દારો બધી લેર કરીશું. પેછે શરસી કવિ
આમર અધ્યામ સખી ગીરાય ને કે કું. હું
ને સોજી ટારીનું એક ધરિયું!
ખસ એજ ગ્રાહના હંડા હાયા; ત્યજે
આમારે છતત. રેમ એક દારો આપને બી
કરવું ચ. " * આ ઉપર, એમછે રો કહેટો
કાપ નહિ! ચનરી આજ જ... ..

સપત્ની સુરત આરોને અરોતે તાડી
પીધી એની શોધ હજી યજ નથી; પણ
તેથી એણે એમ નથી કીધું, એમ પણ
સિદ્ધ થતું નથી. હું તો માનું છું કે અગોઠ
આવાડિયે એક વાર સુરત આવતો ને
પી પી જતો. મંત્રોધકો કાગળથી આ
શોધ સધાવશે તો એ પણ નિર્વિવાર
જડી આવવાનો સંભવ છે.

અગોઠ ધર્મિષ્ઠ હતો. ધર્મના ઉપર એણે ધણુ
ખો કેટલાવેશ છે. પણ હજી એ બધા જગણ
હાલ એમ હું માનતો નથી. અત્યાર સુધીના એના
લેખો ઉપરથી બૌદ્ધ ધર્મ તરફ એનું વલણ હતું એમ
લાગે છે, પણ એ પારસી યજ ગયો ત્યાર પછી એણે
લેખો કેટલાવેશ તે ભેગા લેવા છે. હજી બધા
લેખો જગ્યા નથી; કેટલાક ખરાબર ઉક્તવા નથી,
પણ મને જે થોડા જગ્યા છે તેમાંના કેટલાક નીચે
જોતાકે છું:

પસાર દેશ આ રહેથી મનખાઈ
આરોથી વાંચીને આપ લેખને જરખ.

'આમ સીરીઆલ'સ કાનું કરી દુહરિય કરશે તે
મને જરીની નહિ મમસે લો!

કેટલાવેશ લેખ છે જે મેં પાંચની
૨ કું કેટલાવે ટારા છમચી અંડર
મયા બી કીડી ને ૨' મોજાબી કીડી,
સુરત જઈને, ૩' સોજી ટારી બો પીડી.
શુદ્ધા ને શીરીનની કું સાપે હરિયો,
ચીચોરા બી બખે દાઢે રમિયો.
વામ બી આશિયા ને ૨' શેર બી કીડી,
મોનું બો ધસી ધસી ચકચકું કીડી.
ખન એા મનખા ટને એમ હું પૂછસ,
ટને મગિયો આપ દુનિવામાં જરીની જસ!

દરમી ઉપર ને દમન હું દેર,
ટો મોજની સાથે ટને જસખી મરે

x x x x
કેવલ કેવલ ને હિરબી કેવલ,
મેકીલા રાહ પર હું ચાલજો મળખ.

x + + +
પાર પર ભવિષ્યું છે આવ અરોહનું વચન
છરી છે દુનિયા ને સાચ્યુ છે બજખ.

x x x
દોરે છે ઘોરા ને દોરે છે વાપ,
દોરે છે દીકરા ને દોરે છે બાપ;
દોરે છે ગાય ને દોરે છે ગદા,
દોરે છે બધરાં ને દોરે માટીડાં.
દુનિયા છે આવ એક દોરદોર,
હસિયો તેમાં હું કાપ હાથે ચોર?
નેજાને રહે જલ રીટો હું ચાલ,
નહી ટો થસે ટારા હાલ ને હવાલ.

x x x

ખઈ સાઈ રોખ નજરે ખરે,
કે ઘેલાં સાનાં હું કરી મરેય?
દેખાનાં ભાંજને એ બૂધ કરસે,
દેખો ટાઈ શું દુનિયામાં વધસે?
ચીંચોરા નોંધને સાનો ચોવરાઈ મરેય?
પૈસાને ટો શું કુટરા બી મુરેય?
સાચ્યુ માનજે જસ એક સાહેબનું નામ,
દેવીજ પાર પસે ટારા કામ બી રમામ
। ખૈર બી રસે ને પૈસા બી રસે
જસ બી રસે ને ટને મગા બી રસે,
ખુશખ જસ એક ટને બહુ રસે,
જે એક ખુશ ઉપર જસ હું વીર રસે.
દોરે મારે મેં આવ જોવિયું સમખ,

સમજા અરોહ : હું, હું, ને સોનજ દારીનું એક ધરિયું-
ગાડના યમ પાછાવા નીચે. જસ એક અમારું કપાલ,

પન હું ભૂમી ભય રો દેમાં હું કુ કરસ ?
અરોહની બીજ આવ્યા બનેક સેજો રોખ રોખ
પરોપા પડ મોનપેલા પાપા દરી પજુ સંજોરોની
વાટ નોંધ અણવાંનાં અણજોવાં હજ તે પ્રસિદિમાં
આજ્યાં નથી.

ઉપરના લેખો (કવિ તો) અને કથાઓ ને કેવા
સંખેસોમાં મળ્યા છે તે હું કહી શકું તેમ નથી. પણ
હું એટલું તો નિસનદ માનું છું કે એ લેખો અરોહ
જ વખાણેલા-જોતરાવેલા, એમ એક વાર સિદ્ધ થાય,
(અને એમ સિદ્ધ કરવું બહુ અપડાં નથી. બહુધારો
સહેજાઈથી સમજી શકશે.) તો પછી અરોહ પારસી
હોતો, તે વિષે ખજા યોગનેજ સનેદ રહે દમણાં
તો મારી આ નિર્ણય દીપસિખા જોક હાલમાં પ્રચંડ
ભયોન પ્રગટાવે એટલી આવા માત્ર રાખું છું.

મહાન યોગી..

એવો કાણ છે યોગીએ આજ, બેઠો ધરેડે ર... (૧૬)

કદ સહે કં કારમાં, એતો લેશ ન આણે મન,
અંગ શોખાતાં આત્મા-વિકારો હવતું હમેશ વદન... એવો ૧

સત્યની કાળે મરણ્યો! એ, દુઃખ સાગરે ડાળાય.
ધરતી મુળવે મંત્રથી એતો, સમૂદ્રેલીએ હોમાંય... એવો ૨

લકલી તાર ક્ષણેએ જેવા, રાત્રો અહિંસામય,
રંટીયો ચક્ર મુદ્રાન જેવો, મરણનો નહિં કાય... એવો ૩

જનતા કહે મહાત્મા એને, સાચો સત્યાગ્રહી વીર,
હિંદને કાળે જેલ સેવતા, જગાડે હિંદનું હીર... એવો ૪

પકકારે જનતા આઝાદી કાળે, કરવા કેસરીમાં હાલ,
આઝાદી જગે મોરચા માંડયા, સખી અહિંસા-દાહ... એવો ૫

‘મારતાં નહીં’ મરતાં શીજો, યોગી કરે પકકાર,
નાકં રાખ્યું શુભસતનું તહેજે, સત્યાગ્રહીનો જેજેકાર... એવો ૬

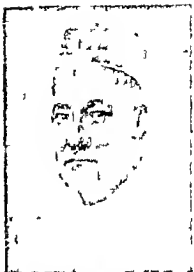
પુરુષોત્તમનાસ શાહ

* મરીને છવનાર

સેવાયુગનો સિતારો

પતિત માતીલાલ નેહરુ

જહ તા. ૧૬ ની સવારે કારતક વર્તમાન સેવા યુગનો એ સિતારો ખરી પડ્યો ! પડિન મેલીલાલ નેહરુ સ્વર્ગવાસી થયા ! પ્રજાપ્રદાનો વારસો ધરાવતા ભારતે તેમને દીર્ઘાયુષ અર્પતા પ્રજુધાર્પનાઓ કરી, પણ તે નિર્મળ જઈ, એ નિર્મળપ્રા વિપિનો શુભ સંકેત જ દો એમ માની ભારતે દવે ધેરું ધારણ કર્યું રહ્યું.

પતિત માતીલાલજીમાં ભારતની જનરી આસા એ દની મુત્યુતા યોગ દિવસ અઝાડ તેમણે ત્રીન વ્યાધિમરત અવસ્થામાં પણ જીવનનો દૃઢાદ સાખ્યી દેનો અને ભારતને મુખ યએનું નેત્રીની અભિલાષા દર્શાવી દની. પોતાનું ઉત્તર જીવન જ નહિ પરંતુ પ્રૌઢ્ય તર્જિન્ય વ્યવસાયી જીવનમાં તેમણે સેવાને પોતાનો મહામત્ત જનાઓ દેનો.

૪૫મી વર્ષની વયે ૧૮૮૭ માં તેમણે વડીલાતનો પંથો કરી રહ્યો હતો અને છત્રિવિવમ્, ખાત તથા ચાણસવાથી યોગ જ વખતમાં તે માંત્રી શ્રેણીસ અખતી દેખા. તેમની સમીપે દબ્બતા જવા થયા

સાખ્ય. મુચ્છાપાદના મીમાન્ ગભ પરમ ના પામેથી અણાકાપાને તેમનો બનશે ખરીરી તેમાં તેમણે પુજા દબ અથી તેનો એ મેરો મહેત જનારી દાધા એટલું નહિ પણ એ 'અનમત' ને નેનાસઓ દહે છે કે એ મહેતમા અને તેની આસ પાસની પુખ્તવિદ્યામાં એ કારખીરી પડિનની સોનં પૂખ, રસમરકારિતા અને દસ મિતવા મુતિમત્ત થયા વિના રહેતાં નથી ! એ સાખો રૂપિયાના મુમનું "આદરબવન" તેમણે ભારતની રાષ્ટ્રીય મદાસમાને અર્પણ કરીને પોતાના સેવાયુષી મદાસમાને ભારતની દેવસેવાના મુતિદાસમા મુવખીસરે લખાવ્યો છે.

વડીલાતમાં પ્રતિવર્ષે તેમને સાખોની આવક દની. એ આવકે તેમને સખવરત્ત જનાવ્યા દેષ, વેસવમાં આગાદતા કરી માથ દોષ તેમાં યુ આધર્મ 'દે-વાષ છે કે ન્યારે તે પ્રવાસ કરતાં ત્યારે યુ રેવે રૂનમાં કે યુ જનકમાં રોહા તજ્જા પોતાના ધરતા નેથી જ સખજી મુખસરજની સાખાએ તેમની સાથે દોષા અને એ મુખવરત્ત મર્મશ્રોમત મદાપુર્ણ ૧૯૨૦

માં ધંધેા છોડ્યો, પેરીસથી ધેવાણને આવતાં હોવામાં છેલ્લી ફેરનના કપડાં છોડ્યાં તથા ખાદી ધારણ કરી વેભવ વિલાસ છોડ્યો. અને મહેલોમાં વસવા છતાં સમૃદ્ધિથી નિર્લેપ રહેવા માંડ્યું. જેવા પ્રખળ રાગ, તેવો જ પ્રખળ અર્થિર્ભત ત્યાગ.

જનસેવાર્થે પહેલાં તે લેખો લખીને અલિલન કરતા; રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં તે હાજરી આપતા પરંતુ ૧૯૦૬ મા તે મહાસભાસમિતિમાં સુરૂપા મહાસભાની બેઠકમાં તેમણે અનેક પ્રસંગે બાપણે આપેલા; સાત વર્ષ સુધી તે સંયુક્ત પ્રાન્તોની મહાસભા સમિતિના પ્રમુખપદે રહેલા અને એ માર્ગેમાં તેમણે ચૈતન્ય રેડ્યું; ૧૯૦૭ મા તે સંયુક્ત પ્રાન્તિની પ્રતિષ્ઠા પરિવર્તના પ્રમુખ થવા હતા, અને દેશના રાજ્યવહીવટમાં ફેરવેતાઓને સ્થાન આપવાની આવશ્યકતાનો તેમણે પોતે કહેલો; ડૉ. બેચેરની "દોમરૂલ લીગ"ની ચળવળમાં પણ તે ૧૯૧૭ માં જોડાયા હતા; ધંખળના હત્યાકાંડની મહાસભાની તપાસ સમિતિના તે પ્રમુખ હતા અને એ પદેથી તેમણે કૌંસી સેવાને પરિણામે ૧૯૧૯ માં અમૃતસરની મહાસભાના પ્રમુખ તરીકે તે સુરૂપા. આ સમય દરમિયાન તે વખતે ૧૫મ સંયુક્ત પ્રાન્તિની ધારાસભામાં પ્રજા તરફથી સુરૂપા, કારણકે ધારાસભા હારા દેવસેવા સારી રીતે જળવાય છે તેવી તે સમયે પ્રજા માન્યતા હતી.

મહાત્મા મોંઘીકે એ અસહકારનું અલિલન થા ક્યું, તે સમયે તે તેમાં જોડાયા; પરંતુ એ અલિલન કારણે પ્રમાણે સફળ ન થવાથી દેવચંદ્ર દાસ અને તેઓ જેમ માનવા સામ્યા કે ધારાસભાની અંદર અને બહાર બેઠે જાણુએ મધન કરવાથી હિંદ વહેંચું

સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે. આ માન્યતામાંથી "સ્વરાજ્ય પણ" છોડ્યું થયે; પરંતુ એ પક્ષની સમજા થોડા સમયમાં બાગી ગઇ અને પુનઃ એ અસહકાર આપ્યો તેમાં એક મોખરાના સરદાર પંડિત મોતીલાલજી થયા! શ્રુત્ય સુધી તે અસહકારી નેતાજી રહ્યા, જે કે સર્વે પણ પરિણત્ય પ્રમુખ તરીકે કામ કરીને જાણીએ 'ગેઠર રીપોર્ટ' ધડવામાં તેમણે સહકારી નેતાઓના પણ પુરુષા દિલથી સહકાર અને સ્વીકાર કર્યો હતો. તેમની પ્રતિભાસક્તિ, તેમની સેવાશક્તિ, તેમની દીર્ઘદષ્ટિ અને તેમની પુરમત સંદિગ્ધતા પ્રત્યે બારવની રીકે પ્રેમ અને જાતિની માનદષ્ટિ હતી. તેમના વજીવનો અજળ પ્રભાવ પડેલો. ૧૯૨૭ માં લાલખાં તેમનું એક બાપણ સમિતિને એક છટાસિંધન સુવર્તી બોલી હતી: 'બીજી સીનેર સુસોલીની જોવા હોય તો આ રહ્યા છોમ વગેરે માત્ર વધુના તકાવત બાદ કરતાં ધાતું સામ્ય જગ્યા આવે છે.' પરંતુ કૌંસ કુદિ, અનુષ્ઠાન બપહારશુદ્ધિ અને વિવેકસિંધા મોતીલાલજી, સુસોલીની કરતાં અંકે પંડિત મોતીલાલજી સુસોલીની, જેટલા ઉતાવળા અને અવિચારી નહોતા: સુસોલીની કરતાં તેમની વધેલી વયે તેમને વધુ પરિપક્વ-કૌંસ શુદ્ધિવાળા જનાવ્યા હતા.

વર્તમાન સત્યાગ્રહની હાતતા એકે અમરણી તરીકે તેમને જેલ નિવસ કર્યો પડ્યો હતો અને જેલમાં તેમની માંદગી વધી સરકારે પડતાં તેમને છોડાયા હતા. પરંતુ ત્યાં સાચુ પડેલી માંદગીજી છેવટે અવસેવ થઇ પડી અને રાષ્ટ્રના વર્તમાન સેવાયુગનો એ શુભ તારો શુક્રવારે ખરી પાડ્યો! પ્રજા તેમના આત્મકે સન્નિત બનેા.

સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

આના પાવલોવા

[દુનિયાની એક અપૂર્વ નૃત્યકાનો અંત]

લેખક : યા. ચન્દ્રપ્રસન્ન કુલશીઆ

સેન્ટ પીટર્સ બર્ગ શહેરમાં ૩૧ મે બનેચારી ૧૮૮૫ ને જિવસે સ્વર્ગની એક અપ્સરા ઉતરીને પૃથ્વી પર અવતરે છે; અને ૧૬ વર્ષ સુધી મનોહર બાલ્યકાળ પીતાવી એ શહેરના મેરીન્સ્કી થીએટરના મેનેજર વર્ગમાં તે જોડાય છે; તે નાચે છે ત્યારે સૌને મુગ્ધ કરે છે, તેના કામગીરી સર્વની માફક દાખે છે ને તેના સુવાગા પમરી એડી પૃથ્વી પર રેખા દેતી જણાતી નથી. તેની મનોહર ડેવાવસિ નામની ફેણુ જેવી રેખા છે—આખા થીએટરમાં આ મનોહર ભાલિકાને સૌ અનિમિત્ત નવને જોઈ રહે છે અને ફોર્સ રચિત સંગીત બંધ કરતાં વારગ એ બાલિકા હાથ પ્રસારી નૃત્ય બંધ કરી દિર નમાવે છે ત્યારે આખું થીએટર “હરી એકવાર, બાલક, હરી એકવાર” ની ગજનનાચોથી ગાઇ ઉઠે છે. પણ, આ ભાલિકા ત્યાં પોતાનું યિશ્વજી પુર કરીને લાલચથી નાટકવાગામાં નૃત્યકલા રેખાડે છે ત્યારે તો આખા રજિયામાં નૃત્તિકર્તી કીર્તિ તે કમાવે છે અને વિશ્વની નૃત્તિકાઓમાં પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાની મહત્વાકાંક્ષા તે સેવે છે, પોતાના સ્વપ્ન સિદ્ધ કરવા માટે એ નૃત્યની લક્ષિતકલામાં તન મન પડાવે છે; શુભ અને ઉન્નત્યના મેડે છે; કામગીરી કર અને પડને કસરત આપે છે—આ બાલકા શાળાકી, આના પાવલોવાને નામે જગમગદુર નૃત્તિકા બને છે.

રજિયામાં તેણે મુખ્યચરણ પીતાવી અને દેશપરેશ જમીને નૃત્યકાનો વિશાસ કરવાની તેની પ્રયત્ન આંતરિક આકાંક્ષા હતી ૨૫ વર્ષની યુવતી થઈ ત્યાં સુધી તે પાવલોવા ઈંગ્લાડ આવી રાષ્ટ્ર નદિ; પણ ભ્યારે તે આવી ત્યારે અને લંડનના મહદુર થીએસ થીએટરમાં ‘લ કાઇન’ ‘લ પેપીલનસ’ ‘વાઇ કપાલસ’ એ નૃત્યો તેણે કરી બનાવ્યાં ત્યારે—તેની કીર્તિ લંડન નગરીમાં ખુબ ફેલાઈ ગઈ. બલમકી અંગ્રેજ નૃત્તિકાઓ આની સામે સંખ્યાથી પડી નહ. પાવલોવા પરદેશમાં એમ પ્રસિદ્ધિ પામવાને ભાગ્ય-શાસ્ત્રી બની.

તેને પોતાની રજિયામાં વિશાસ આપ્યો અને વિશ્વની રજિયા નગરી પેરીસમાં પમ મૂકી તણે શ્રુ મહદુર રજિયા નૃત્યો કરી સૌને રીઝ્યા; ત્યાંથી તે અપ્સરા નવી દુનિયામાં—અમેરીકામાં—ગઈ અને કીર્તિ અને કીર્તન કમાવેને તે સ્વદેશ પાછો ફરી.

પછી, થોડાં વર્ષો સુધી તેણે લંડનના થીએસ થીએટરમાં નૃત્યો કર્યા તે પછી અમેરીકા ગઈ અને પડેલી કરતાં વધારે વિખ્યાત થઈ પાછી ફરી. પણ, પૂર્વના દેશની પુરાણી નૃત્યકલા વિષે તેણે પોતાની કીર્તિ દરમ્યાન મહુ વાંચ્યું અને ભવ્યું હતું એટલે તે તેના અભ્યાસ કરવાને ને સારું દોષ તેટલું પોતાની અન્યકલામાં ઉતારવાને ઝંખી હતી.

રશીચન નુલકી આત્માપાવણીવા

આ અપ્સરા પાછળ મુરોપ ગોકુળ જન્મ હતું રમ્ય દલ્લો નિરખવા માટે, તે રીતે તેમના પૈદા અને ધનિક અમેરીકનો પોતાના દેશમાં તેમાં મનો-વેરવા મરી પડતા હતા પણ તે બધું દૂર હસીએને

પાવલોચ ૨૬, માં પોતાની સખાએ સાથે દિન્ડુ-સ્તાનની મુસાફરીએ આવી. અને જાગે મારા જેવાં એવાં ફળદાયક માણસોને વાદ દશે કે મુન્નાઈના એસે-લસીયર થીએટરમાં તેની કલા નીરખવાને લીધેટ મેગવવાને કેટકેટલાં રૂાં મારવાં પડતાં હતાં. દિન્ડુ-સ્તાનમાં આ વૃત્તિકા કમાવા ન્હોતી આવી, પણ બારેકને ભેરવાને ને તેની પ્રખીન દત્તકલામાંથી મુંદર તત્વ હોય તે અદબુ કરી તેનું નવસર્જન કરવાને તે આવી દની એ કલાય બહુ થોડાં બધા બજારમાં થી. સામાન્ય રીતે, આવાં કલાકારો અખ-ભારિમાં પોતાની પ્રસિદ્ધિ માટે મરી રીટ છે પણ પાવલોચ એવી પ્રસિદ્ધિથી પર દતી—કલાય, પોતાને ભેષ્ટતા પ્રસિદ્ધિ મળી રવા પછી તેને વધારે પ્રસિ-દિની જરૂર નહિ રહી હોય. પણ, અને વાદ છે કે, બ્યારે એક રાત્રે એકસેસસીયર થીએટરમાં તેનું હલ થકુ દવાને આર્થએક કલાકની વાર દતી, અને આણુ થીએટર પ્રેક્ષકોથી ભરાઈ ગયું હતું. ત્યારે પડવા પાછ-ળ પોતાના પ્રવેશનું 'સીડન્ટ્ર' તે કરી રહી દતી, તે વેળાએ મે જરૂરથી તેને મળવા માટે ગયા દત્તા. આ યુવાકાત વખતે તેણે પોતાની પ્રસિદ્ધિ માટે જેટલી પરવા ન કરી તેટલી દિન્ડની દત્તકલા બજાર માટે કરી દતી.

"તમે એ નહિ જાણો તો એક વાર કહું." તેણે એક પત્રકારને કહ્યું: "જેમ કેટલાક સાબરીયેટ વિલાનમાં નવી થોપ કરવા માટે અવિરત પરિશ્રમ કરે છે, તેવું કરવાની અને પણ એ સાચી છે." પાવ-લોચ આટલું મેલી બટકી પડી. મગામાંથી સરકી પડતી નાની એનીની માગા પાછી પ્દેરનાં તેણે બજા-બું: "હું દેશવિદ્યની પ્રખીન અર્વાચીન દત્તકલામાં થી કંઈક મેવાં તત્તો થોપવા ગયું છું કે જે સર્વે

એક સાથે એક નહીન દત્તકલામાં સમાવાઈ શકાય. અને બ્યારે એવું થશે ત્યારે અર્વાચીન મુશ્કેલિય દત્તકલાનું નવેકરણી સર્જન થશે."

"પણ, એવું કરવા બતાં તમે તમારી રહા ફુનિ-યાને વધારે બનાવી શકશો નહિ એવું નથી લાગતું?" એક જણે પ્રશ્ન કર્યો, અને પાવલોચએ કહ્યું: "સાચી વાત. અને ૪૨ વર્ષ તો થયાં..." અહીં ઘેા ફેરી, બાલુમાં બહારી ચડાવનાં ભુવાન પચાર તરફ નજર ફેરવી તે-લોહી હતી: "તમને નવાજ લાગે છે! લાગે જાને. હું હજી પ્રોફ નથી કેળાવી, પણ એ જવા દે. મારે હવે કમાવા કરતાં કે મોડા મનરંજન કરવા કરતાં જે કલાએ મારા જીવનો વિકાસ કર્યો તે કલાની સેવા કરવાને માફ મન પ્રેરણું છે જા તમારી કલિદાસ મળદુર કેળવી અજન્દાની મુશ્કેલિય, અને કપોતાની તેમજ એવીરેન્દાની કલાઓએ માફ એટલું બધું ખાલ જેમ્મ છે કે વાનગ નહિ. મારાં હવેનાં નવાં વૃત્તોત્થાં આ દખો ભેવા પછી રહેશે શ્રેયસ્કાથી અજન જાલો દાખલ કરવાને હું જામી રહી છું, ને પેરિસ અને ન્યુયાર્કમાં જે આસ હાઈલી એક્સેટ નામ કરવાનાં છે તેમાં એ ખૂબ સદાપત્ર પાપ તેમ છે..."

પણ, પડરાની પેડી બાજુથી કસારો યાવ છે ને પાવલોચ દસની દસની પચારોની વિરામ લે છે.

બીજી એક મુવાકાત વેળાએ તેણે દિન્ડી સંગી-તની બારે પ્રશ્ન કર્યાં વાદ છે.

હવે બ્યારે પાવલોચ પોતાની ઇન્ડીનું દત્ત બંધ કરી ચાલી ગય છે ત્યારે એક્સેસીયર થીએટર-ના સ્ટેજ પર નાચના તેના રમકડાવા પડના તાલનો રજુકાર ફરીવાર મંત્રગાતો યાવે છે, દિન્ડી કલાના અજવાલની તેની આકાંક્ષા, ને તે કલાનાં વત્તો ફુનિયા સમક્ષ મૂકવાનાં તેનાં રસો બદ આવે છે અને

આરે એમ સાબરે છે કે અર્વાચીન નૃત્યકલાના સર્જનમાં અમૂલ્ય ફિરોજો અર્પનાર અને એ કલાની મહાન ઉપાસક, હિન્દી નૃત્યની બારે પ્રશંસક અને 'રાધા કૃષ્ણ' અને 'ગોપી' ના નૃત્યથી સૌનાં મન રંજન કરનાર પાવલોવા હવે ચાલી ગયા છે—ને હવે ફરી કોઈવાર તે પોતાનાં મુશ્કેલ નૃત્યો નહિ બતાવે—સારે એમ યામ છે કે, પાવલોવા અથાથી લલિતકલાને અપૂર્ણ એક મહાન ખોટ કહિયે ખૂંસે ખરી !

અને, એ કે અશખત, હિન્દી નૃત્યકલા વિકસાવવામાં આજે રૂચ ડેનીસ અને રેક રોન, ઉદ્ય-શંકર, મેનના કે રાગિની દેવી પોતાનું બનતું કરે છે પણ છતાં જ અપૂર્ણ ભક્તિભાવથી આના પાવલોવા દિદી નૃત્ય કલાની પૂર્ણરૂપ બની રહી હતી તેના ભક્તિભાવથી આ કલા માટે કોઈ વૃત્તિકા મરી શીકશે ખરી ! સૌ લીલાઠ્ઠેન યુનશીએ લલિત કલા સંબંધે લખતાં એક વેળા આપણી સ્થિતિનું સુંદર ચિત્ર બન કરાવ્યું છે,

"જેમ હિન્દી લગભગ બધી વસ્તુઓને સજ્જન કરવાનું માન પરદેશી કલાકારો ખાટી ગયા છે. તેમ હિન્દી લલિત કલાઓનો યુનરહાર પણ પરદેશીઓને હાથેજ નિર્માણ થયો હતો કે શું એવી સંજ્ઞા બાને છે.....પશ્ચિમ આપણો દેહ, તો ખરી છે, પણ આપણો આત્મા પણ હવે એણે અપેલી વૃત્તિઓ લઇને જન્મશે શું ?"

હોંની ભગ્યત યહ તારી કલાઓનો ઉદ્ધાર કરવા કટિબદ થા, તારી અગ્નિ આવેલાં પગ ફર કરે, તારા આત્માનાં આવરણોને છેદી નાંખ અને પશ્ચિમમાં આશ્રમનાં કિરણોને પાછાં પૂરેમાં ઉગાડ."

સૌ. લીલા બહેનના ઉદ્ગાર સાથે સહમત થઈને જણાવેલાં કે આજે આખા જગતના કલાકારો સાથે હિંદ પણ આના પાવલોવાના ખૂબ માટે, આંસુ સારે છે, અને લલિતકલાનો વિકાસ હિંદમાં દિદીઓ દ્વારા જ જમ્ય એવી મહેંગા સેવે છે.

તા. ૨૫ : ૮ : ૩૦.

“ તમે હજી બહાર છો ? બેઠકમાં નથી ગયા ? ”
મારા એક અસહ્યારી મિત્રે મને રસ્તામાં ઢીલો ચાપી પૂછ્યું. “ ના. હું તો ‘હજી બહાર’ છું, પણ તમે નથી ગયા ? ” મેં પૂછ્યું. “ થોડા દિવસમાં જઈશ, પણ તમે ક્યારે આવો છો ? ” એણે કહ્યું. “ મારે નહીં નહીં, આપો જરા મારે હાથ છે. ” કહી હું ચાલતો થયો.

“ એમને તો મેં આમ પતાવ્યા, પણ ધણીવાર હું જવાબ દેતાં મૂંઝવણ લેતું છું ‘આમ ક્યાં કરે છે તેના કરતાં સત્યાગ્રહમાં લેકાઈ જતી ! તારે ઈતી ધીર છે ? ’ ” દેશ આખાના કુરોડો જેલમાં જાય છે, લાકી ખાતે છે ત્યારે તમને મોજ કરવી કેમ ગમે છે ? ” “ જેલમાં લખવામાં તો થયો છે, કાગ કરતી વેળા આગળ ચાલતો નથી ? ” “ હવે ક્યાં સંધી વિચાર કરશો ? ” આવા આવા મુરખીઓ અને મિત્રોના પ્રશ્નોથી હું મૂંઝાઈ અને જવાબ દેવા માથું ખેંજવાળતો પણ માથું ખેંજવાળ્યા છતાં જાગજાગ દઈ ચકતો નહિ.

અચાનક મારા હાથમાં ‘કૌમુદી’ આવ્યું. તેમાં રા. ‘વિનોદકાન્ત’ ની ગપની વાંચી. ચી મુનશીએ સુનાઈમાં વાપણ કરતાં કહ્યું હતું, “ તમે લાકીને ને દેવના કાપ ઠાડ્યા છે, હવે ગોળાને પણ ઠાડી દો. ” આ વાપણ પછી થોડાજ સમયમાં શ્રી મુનશી પક-મણ તે વિષે ટીકા કરવાં રા. ‘વિનોદકાન્ત’ એવી

મતલબનું લખ્યું હતું કે ‘ધી મુનશી પોતે જેલમાં જ વર્ગની સદેસ માણવા માંડ્યા ગયા, અને આપણા જેવાને મારે ગોળા ખાવાનું રહેવા દીધું ! આ વાંચ્યા પછી મને જવાબ નહોતો. ’ “ તમે કેટલાં કેમ નથી ગયા ? ” એમ મને દોઢી પૂછતું તો હું તરત જવાબ દેતા, “ ના, હું નથી ગયો. હું તો પેલા ‘વિનોદકાન્ત’ ની માફક ગોળા ખાવા બહાર રહી છું. ”

પણ એ બહારનું પણ લાંબો વખત ચાલ્યું નહિ. કારણ કે મેં ગોળા દોઢક વાર લાકીની ને લણી વાર દવાની ખાધી, પણ બહુની ગોળા હજી ખાધી તો મું પછી લેઈ પણ નથી. ‘ગોળા ખાધી છે તો આમ મેલી કેમ રહો છે ? પડ મેદાને ! ’ એવાં વાક્યો સંભળાવા માંડ્યા. આખરે બહુ વિચાર કરીને મેં એવા બધા પૂછ્યો મારે એક જવાબ થોડો કાઢ્યો. ‘વિચાર કરું છું, કારણ જવાબ દઈશ. ’

કાલ દોઢ અડધત વસ્તુ છે. એ મને બહુ ખપમાં આવે છે. મારા એક મિત્ર છે. તેને ઘેર જવાનો ફું પાંચ સાત વર્ષથી વાપરો ક્યાં કરે છું. તેણે જ્યારે અચાનક મળી જાય છે ને એ વાપરતો ચાર આવે છે, ત્યારે એ કાલ મારી મારે આવે છે ‘કાલે જરૂર આવીશ’ એમ ફું કરું છું, અને એ કાલ આવતીજ નથી.

આ કાલની મુક્તિની ફું મારા એક દેવદાર ખાતેથી ચીખ્યો છું. ફું જ્યારે જ્યારે એમને મળું છું ને મારા માનતા થોડા મારેની એમની જુલડી

સ્થિતિ સતેજ કંઈ છું, ત્યારે હંમેશાં એવો પહેલો છે: 'અરે! ભૂલી ગયો હું. કાલે જરૂર આવી જઈશ.''

પણા બૂના વખતથી એક જૂનો રોજ પને ઘણું પડી ગયો છે. કામ કરવાનું મન થતું નથી અને આખો દિવસ બાળસ આપ્યા કરે છે. આ ભોગના મને વારંવાર લેયલા આવે છે. તેવે વખતે ત્ને કાલ હોત તો શું થાત તે હું કહી શકતો નથી. 'કાલે કહીશ' એ એ રોજ ઉપર રામનાથ આપેલ છે. એ આપેલ અવિરત ઉપયોગેન માંડી અંદરથી જવાબી છે એમ હું મારું છું. કાલે પણ કામ કરવાનું હોય ત્યારે હું સોંપાને તેમજ મારા મનને કહું છું 'એ કામ કાલે કરી નાંખીશ.'

મારો આજનો કાર્યક્રમ કાલે જુએ, તે મને આજસુ માને પણ હું પહોંચીને તો કાલનોજ કાર્યક્રમ કહું છું ને 'એવો ઉલોગી માણસ' એવા માણ એ બધાને મારે માટે થાય છે. આજનો હું તો બહુ સામાન્ય પ્રકારનો મનુષ્ય છું; પણ કાલનો હું કાલે જોઈ શકે તો તે મને જરૂર મહાપુરુષ થઈ મઝેલો નહિ, તો મહાપુરુષત્વને પંથે ચડેલો તો જરૂર માને. આજે હું મોડો ભાગ્યો, પણ કાલે તો બહુ

અદર્શની ભાવના છું; આજે મેં કંઈ કીધું નહિ, આજે તો જરૂરક નહીં પણ મોલો પણ કાલે કાલે કામ કરવાનો છું. ને કાલથી સત્ય સિવાય બીજું જોઈવાનો નથી. આજે હું નિર્માળ સ્થિતિનો, સામાન્ય માનસિક શક્તિવાળો, સાધારણ નૈતિક ભાવનાઓથી ભરેલો ને સુખની ઇચ્છાવાળો માન છું; પરંતુ કાલે રામભૂતિ જેવા પદસલાત, અસામાન્ય માનસિક શક્તિવાળો, અધૈયિક નૈતિક ભાવનાઓથી ભરેલો ને સંપૂર્ણ રીતે સુખી અમર હું જોઈશું, 'કમલું-કમલું' ને કાલનો હું તે આજેનું હું હોત.

જ્યોતિષશાસ્ત્ર આજે આ કાલ-પદ પર રચાયું છે. આજે તમે રેસાકાર નથી, પણ કાલે થયો; આજે તમને તમારી કદપરાસી મળે એવા સંભવ દેખાતો નથી, પણ કાલે તમારી આજા પરિપૂર્ણ થશે, આજે તમારું ભાગ્ય ઉઘી મળ્યું છે, પણ કાલથી તમને સ્વપ્ન જણાતું છે, એમ કહી કહીને નેશીયો કાલના બળથી આજેનું પેલા મેળવે છે.

પણ કેટલીક વાર સાચો મનુષ્ય કાલના બળનો જાણવો શોધે છે સારે આપણને કાલ પર ચીકતી પડે છે, ને તે તેજા પણ હવે હું કાલના સ્વપ્ન કાલેજ માંડ્યો.

ઓળખના અંતરાય

. ત્રાસ :

લેખક : રા. યુગરત પંડ્યા

વિવરણ : ૨૬ હનુ રેહાઈ

[વરોહરા રેહરાન મદાર એક બાબુ મોટરો ને
ખીચી બાબુ કિડાચીઓ ઉ વચ્ચે તણુ ઉત્રીયા
આર બજા હપાર્શ રે ઇતી રિનાના નારાયણના
વારમા મુશોભિત કારખોરી થેલી છે]

અવધૂત : વસુ, માડી કરીશુ કે મોટર ?
વસુધા : નીંતુ, શુ કરીશુ ?
નીડાંજના : મને ક્યા પૂછુ છે ?
નારાયણ : મોટર કરો.
નીડાંજના : તને ક્યા પૂછુ છે ?
વસુધા : અવધૂત, જે કરતુ હોય તે કરો. કોઈ કંઈ
કહેતું નથી.
અવધૂત : પણ તારી ઘી મરણ છે ? કોઈ ન કહેતું
હોય તો તું કહે.
વસુધા : મોટર કરો.
નીડાંજના : પણ એ આજે નહિ ખરવો. આપણે
કરતું છે મલું પણ જોતું છે વધુ કલાક
સોજે હાથએ તોય ખૂબ ખરચ આપણે.
અવધૂત : ખરચતું લો જલ્લે સમજ્યા. એક વાર
ખરચવા નીકળ્યા એટલે પછી પાણું વાગીને
જોવાય નહિ. ક્યા કોઈએ આપણે કરીને
આમંત્રણ મોકલ્યુ હતું કે તેને દોષ દેવાય ?

હવે તો ખીડાખાં દોષ એટલું ખૂટાડીએ
ત્યારે ખર્ચ.

નારાયણ : તો લો મોટર.
નીડાંજના : વગી વચ્ચે મોઢ્યો ! તારે અમરી
સાથે આવતુ છે કે અદિથીજ પાઠા કરતું છે ?
[નારાયણ નીલાનનાનો નાનો ભાઈ છે.]
વસુધા : અવધૂત, આ તો અત્યારથી કડવા લાગ્યાં !
નિદ્રાપ્ર લાવ
અવધૂત : (ખૂબ મારી) ગાડીવાળા આવ આવ.
[માડી આવે છે.]
નીંતુ, વસુ, બેસવા સારો.
[ગાડીમાં બંને સામસામાં ગ્રાહકય છે.
કેની અને બેસકું. તેની અવધૂતને વિચારણુ
થાય છે. આખર એ નીડાંજનાની સાથે ને
વસુધાની સાથે બેસે છે. બાધી રહેલી જમ્યા
નારાયણ પડે છે.]
(ગાડીવાળાને) સાલ; હાથ લે.
[માડી ચાલે છે. નારાયણ પ્રત્યે ઘીડાએથી
નીલાનના તેને ત્રણેર જોવા દસી જી છે.
એથી આનંદ થયસાય છે]
નારાયણ : (આંતરની મીઠી) અવધૂત, આ આવ્યો
મોડી કેની કમર ! અદિના રાખ તો
હિંદુ છે ને !

વસુધા' હ જેમ તેમ બાઠતો નહિ.

અવધૂત : પશુ અસહની વખતમાં સુમતમાન બાપ-
શાહો હતા. જેમ અચારે આમામાં અગ્રિય
સરકારની સલા છે તેણે તેણે તાજગસાલ
તોમણી નખાવ્યો નથી તેમ અહિં પશુ છે.

નારાયણ : બરાબર.

નીલાંજના : શું કપાથ બરાબર ?

[અકામક હરે એ પહેલાં]

વસુધા : નારાયણ, એ કાઢતી કબર નથી, અમારી
કાલેજ છે. ત્યાં રાત દટાડું છે.

અવધૂત : એમ કહેવાય
છે.

નારાયણ : જાકને ને-
કણ ?

અવધૂત : ના. વિલા-
શાંતિ વિનાની વિલા-
શાંતિ શી ! જાણે પંખો
વિનાશ પીગર !

વસુધા : નીક, ને.
શામે દેખાય છે એ
અવધૂતની ઝોરથી.

અવધૂત : નીક, તો
જરાં જાણ્યું ?

નીલાંજના : દા. રમા-
માં પૂજા જકુ હશે છે.
મેં પર શર મલ્યા છે.
વાળ પશુ વીખરાય છે.
નારાયણ : સાચી વાત
કહી. મેં પાછને પછી
નોખીયું.

[અવધૂત માઠીને એ-
રો બાણી નાજવાનું

કહે છે. ત્યાં પહેલતા રેવંતો કોને કામે વળગી
નથી છે. નીલાંજના ને નારાયણ એ યોગ્ય અથ
છે. વસુધા વાળ જોગે છે, અવધૂત નવો કાક
કાઢે છે.]

વસુધા : ના, હું જેમ તેમ બાઠતો નહિ. તને
જોગો સામે છે પણ, નીકુ હુમ્મી છે.
મેંતીને આશરે.

અવધૂત : એ ! એના મેં પર તો હુમ્મીની એ
રેખા નથી !

વચુધા: એ તો એના યુવાળી માણે અને તને
જાણી નહિ હોય. હું જાણું છું કે તું તેણે
સૌન્દર્યથી અંતર કયો છે.

અવધૂત: જૂની વાત.

વચુધા: એટલેજ તું આડીમાં એની યોગ મેળવે
મળ્યાં હોય? અને વધુ મોઝાત મા.

અવધૂત: આ દુન્ય તે જોને કહેવું કે પામે એકો તો
કહે છે, કે એની દુઃખમાં બસાવે. નહિતર
વગેરે મુખ્યદેવતાને આગળ આવડે. શું કરવું
(એકાદ) દાંડનારની દાખમાં એમું તો છે.

નીસાંજના: (જામળ વગી) વધુ, તા જાણી કરશે.
[વચુધા બચ છે.]

અવધૂત, આડીમાં તું લગીર એકો બાકીને
મેણે તો.

અવધૂત: એમ કેમ જાને કે તારી તંદુરસ્ત તબિયત...

નીસાંજના: પણ નારાયણ મનમાં મુંઝવેના દરે.

અવધૂત: અને તું!

નીસાંજના: હું!-માર્ગ મારે શું!

[અવધૂત આખો તોડાઈને નીચે છે.]

પ્રથમ છે તે વચુધાને ૫ છાંયા આવે

અવધૂત: તમે તે જાહેરપણીએ છો...

નીસાંજના: જે દોઢાએ એ લોકો. તને સ્ત્રીના
સ્વાભાવની પૂરી સમજ થાતી નથી.

નારાયણ: (પાછા આવતા) જોઈ યુવને દેખી
નથી એની જાન મેરડી જાણી ચિત્તિ છે!

અવધૂત: ત્યારે હું ૫ જઈ આવું.

[અવધૂત ત્યાં બચ છે તો વચુધા કબર
બંધે ૫ જી આવી દોષ છે. ૫મર એના
બચ ખીન મહાદેવ વગેરે છે. ૫ જી જઈ,
પર છે.]

વચુધા: નીચ, તું તો તાલ તેજાર કહું મહા!

નીસાંજના: હા, (જાંતમાં નેત્રી) અવધૂત સારો
તેજ યોગીનિ થયો છે. ૫૧, ૫૦૩૨, તેજ,
આજ એને સારો જોયું કહે? અને આ
મુન્દરીએમાં આમાં કયામાં ચિત્ત: એને
યોગીનિ જોયું ન થયું?

વચુધા: પણ પૂછીશ તો કહેશે કે એમાં કશું છે.
કિતિ અને સાદિત જેમ કયાનીય સંસ્માન
આપ્યા સ્ત્રી જોઈ દિ યાગવાયે છે?

અવધૂત: (આપણમાં મો અને મળું જાણાં જાણી)
જાણી ચર્ચા મળાણી છે!

નારાયણ: કશાની, કિતિમો.

અવધૂત: એને જાનરે જાણાણીમાં મળવા દો.
આડીનું જાણું એમાંથી નહિ નીકળે.

[પરેશ સમજ ૫, બસાં જાણ નીકળે
છે જાણી જાણ મરે છે.]

(કિતિ નજર નાખી) સદેવજાન કરનાં
પણીમ-સવાળીમ મિનિત વડી મહા! (માડી-
વાગાને) પદેલી જાણમાં મેળે. (નાડીમાં)
પણ જાણી જોઈ મેળું ૫મો.

નારાયણ: તે જાણી જોઈ મહા.

નીસાંજના: એમાં તે વધુ શું મેળવાયું?

વચુધા: તમે જાને જાણી આજાણી જાણાણી જોઈ
તો પગી સદેવજાનમાં રસ શું કરશે? નિતિ
નજરમાં કશા નીમણે એને તે પાસમાં
પેનનાંજ દેખાત! તમે સમજે તો કાઢી.

અવધૂત: (જાન રેતી) આ પૈડીમર જાણે
કેમણે રસ વેળા એના ૫૫ કાળી-૫૫
પદેલી મળું વધુ!

[અવધૂતની આંખે મળે એવા કહે છે.
જાણી જાણ મરે છે.]

અને આંખે જાણને જાણે સદેવ પદાણું બનું!

નારાયણ : અને આ ઝાડોનું મું ચએણું ?

અવધૂત : જમીનદોરત.

નીલાંજના : નરુ એટલું નથી સમજતો ?

અવધૂત : અને ભલ્લભાઈ જગમર લલનવર, જિવાઈ,
જિલા જેવાંય તણાઈ મએલાં !

વસુધા : એટલે એ ઢવે જોવા નહિ મજે, કેમ ?

અવધૂત : મગશે. પણ મરેલાં, મસાથો મરેલાં.

વસુધા : (નમણી નજરે) વિવાર્ધી વિવાની ! વધા-
પણે જોવાં ?

નારાયણ : ત્યારે નાનાં નાણુક વાંદરાંનું શું થયું હતો ?

નીલાંજના : એને શું ચાપ ? ત્યાં જાએ ત્યાં
કાચેના સાથે !

વસુધા : હો. આ મંદ્રકથાન આપ્યું.

[ચારે સંમંદ્રકથાન પ્રવેશે છે. વસુધા અને

નારાયણ એક કબાઈ ભર છે]

ના. સુ સુન્દર કારીગરી છે ?

નારાયણ : શી નવાઈ ! આપણે દેસ અમાક દેટસો
જાહેજલાલી ભરે અને જવતં હતો ! એની
જોડી થવી નથી !

[બીજા બાલુ નીલાંજના અને અવધૂત
ફરવા હોય છે.]

નીલાંજના : અવધૂત, આ પાટણનાં પટોળા, લાકાની
મહમલ, કાચી રોતર છ, કાચીરી સાથે : એક
લુઓ ને બીજું બૂસો !

અવધૂત : (મનમાં) જેમ નીકુને જોડે હું ને
વસુને બૂલું છું ' નીકુનું નીંગલું સાંતરતાં વસુ
જાંબી જાંબી જણાય છે : વસુનું હવલ મંભા-
રતાં નીકુ લુણી લુણી લાગે છે ! કેવું
શામનું !

[એક કબાઈમાં પ્રાંત પ્રાંતની પાચી પહેરણ
પુરા પહેરણ પડ્યાં છે. અંદિ ચારે જોડા
ધઈ ભર છે]

નએ; આપણે ત્યાં કેટલી જાતો જીવે ભર છે.

વસુધા : પણ આટલી બધી ?

નારાયણ : એટલે તો દેસનો ઉકાર ચતો નથી. જાત
જૂદી, નાત જૂદી, તક જૂદાં, આદાર જૂદા,
વ્યવહાર જૂદા ! અરે ! દેસની શું; દુનિયાની
દરેક જાતનો આપણે ત્યાં આદારો છે.

નીલાંજના : કેણે કહ્યું ?

નારાયણ : અરે ! અમારે મૂગાળમા એ કણુવાનું
આવે છે.

વસુધા : નીકુ, આ જોયું ? અસહની પાઈ એ
રજપુતાણી વનવમડા વસે, જગમે બહાર-
વટિયાને ઢેલી હંકાની રહી છે !

નારાયણ : અને અત્યારે તો બખો...

[નીલાંજના નયન લાલે છે એટલે નારાયણ
આનન મોઢકું માંડી ચાલે છે.]

વસુધા : (મનમાં) જામ્મે બહેનપણીએને એકરો,
અવધૂત પૂરો, પડે છે !

[અવધૂત અને નારાયણ, વસુધા અને
નીલાંજના જાડી જાડી દિશામાં ભર છે.]

અવધૂત : નારાયણ, પેલી સારી જોઈ ! હું મયે વખત
અંદિ આપ્યો ત્યારે પાટ કહેનું હતું કે એ
એટલી મુલાયમ છે કે આપણી વીડી-
માથી પસાર થઇ જાય ! શી વાત ?

નારાયણ : હોય, બાપ. કાસે સવારે તો પાઈ બી-
રસામાં સમાય એવડી મુન્દરીઓની વ મોઢ
કરો !

અવધૂત : (આસ્થેથી) આસો મોઢ, આસો મોઢ.
નહિનર નીલાંજના.....

નારાયણ : એતી તો ઘરે પહેર્યાએ પાંડી વાંત છે.
અંદિ તમારા મેના કેખનાં બહુ બકબક કરે

નીલાંજના, વસુ, જગદમાં આ અનુપમ મદાસ ગણાય છે, એ કઈ અમરણ દશે ?

છે. હું તમણી જોઈને જોતો નથી.

[નમુષા ને નીલાંજના તાજમહાલની નાની રી ઇલિમિતિ જોતા હોય છે.]

નીલાંજના વસુ, જગતનો આ અનુપમ મદાસ ગણાય છે, એ કાલ અમરણ દશે ?

વસુધા વાતુ તો અનુપમ છે જ, પણ એની શાહજની ભાવના મારે મન વિશેષ મદત્વની છે. પોતાની પ્રિયાના સ્મરણમાં આમ હૃદય વેડધી દેનાર કેટલા ?

નીલાંજના : (હોશીલા દાસ્યથી) આપણી પાછળ

કાલ આતું કંઈક કરે તો જેવું સાફ !

વસુધા : (હેલના ધબ્બાથી) મારી મુમલાજી, કાલે શાકજલા રોધી લેજે.

નીલાંજના : (ધીમેથી) ધીમે, ધીમે. કાંઈની જરો તો નારાયણ ઘેર ચાડી આગે.

વસુધા : (પાપણ પટપટાવી) કાલ ખ્યાલમાં ખોડે! નીલાંજના અવસર આપ્યે કહીશું એ અગાડી એની વાત રી ?

[અવતૂત આવે છે]

અવધૂત : જોવાનું જણ જોઈ લીધું કે ખાલી મર્યા જ મલાવો છો ?

વસુધા : થઈએ પતી મર્યા.

[નારાયણ આવે છે]

પાછા ફરીશું !

અવધૂત, નારાયણ : આવો.

[પાછા ફરતા એમની નજર મિસરના મખો પર પડે છે.]

અવધૂત જોઈ લો. આમણુ જોવાં, દલિવાર જોવાં, રંગ ગના રમકડાં જોવાં પણ માનવીની આ આખર અવરયા ! ધરણીને યોગે આપણેવ એક દિ આમ પોંડતુ પડશે !

નારાયણ : (હસાથી) ત્યારે છાંછીનાં ઘુસાને સખી જમે અને કાઈ સ્વર્ગીય શાન્તિ રથપાઈ દરો. મુકુને મન સી સરખા છે.

[નારાયણ સામું સી જોઈ રહે છે.]

નીકુ, વાંચ ગણ ગણ કાગર વર્ષ એને વીસાં છે. તોય એકે અક્ષર ઉચ્ચાર્યું જિના, માન મોનથી, આપણને એ અનેક વાતો કહી રહ્યું છે. ધરણું પું કે માફ કાઠપીંજર પણ લોહાને આમ કંઈક પથાર્યામાં આપે લો સાફ.

વસુધા : (તોરથી) હા વળી, હું છોકરી જેવો છે,
અમે નથી.

અવધૂત : (વકતાથી) નથીજ.

[ત્રણેના નયનોના ત્રિશૂળ રચાય છે.]
અદિથી હવે ખસતું છે ને રાતગર રહેતું છે ?
[અવધૂત થયે વચ્ચે છે. વસુધા ને નીલાંજના એને આગરે છે.]

વસુધા : (નીલાંજનાને) છેવટ છેડયો.

નીલાંજના : (વસુધાને) ખોટું થયું.

વસુધા : અવધૂત !

[વતર આવેલા નથી : કારણ અવધૂત મૂનમંત્રી
(નીલાંજનાને) કાં તો ખોલશે જ નહિ.

નીલાંજના : (વસુધાને) તો તારે મનાયો પડ્યો.

વસુધા : (નીલાંજનાને) એમ અગેલા તો લઈ રહ્યો
પણ પળવવાનો.

[સફેદ મુઠ્ઠા આસપડાણની ચોરસીમાં
એણે આવે છે ચોરસીની વચ્ચેનવ મહાન
લાગી એક પુરતી ને તેની સામે સ્વચ્છ એવો
અડીમાં છે.]

અદિ : વાળ એજાબના.

..હૂત : (અવધૂત) ના; હજમત કરવાની.

વસુધા : (હારેખમ રહી) અવધૂત, તને આવી
સાલથી ગમે કે ?

અવધૂત : (કંઠા થયે) ના. હું હાથે કર છું. મારા
માથે ગમે તે જેવે તે મને નથી ગમતું.

[વસુધા ને નીલાંજનાનો હંધણુ જમાઈ નથી.
અવધૂતનો કોઈ સંજોગ ફરતો નથી.]

નીલાંજના : (વસુધાને) મેં કહ્યું તે તારે કરતું
પડ્યો, એ વિના આડું નીચે નહિ ચડે.

વસુધા : અવધૂત, આમ આવ.

[વસુધા ને અવધૂત આગળ આવે છે. નીલાંજના
ના આંખ અંત નબરે છે]

મહા ! મને તે નહિ, તો જાણ આવે એવો
એ મને છે !

[વાગે તોય વધુ મારે એવી મોટી હાથ
પડેલા અવધૂતના માથપર ધરી કે છે]
(અતિશય આરતે) એ અવધૂત, ખોલવાની
બાધા કાં લે ?

[વિચારમગ્ન મને અવધૂત વસુધાને તરે
ભય છે.]

(ખમ્મા પકડી) સુરખા મારાથી રીસાયો !
મારી મગાવરી છે ?

અવધૂત : (નીરસ રહી) ના
વસુધા : તો જોણુ બાણુ 'એણુ' છું. બા; હું છોકરી
ને તું છોકરો પછી ?

અવધૂત : પછી કાંઈ નહિ 'ત્યાંજ સમાપ્તિ.

વસુધા : (ઉડાં હતરી) ત્યારે તો નીકળે કંઈક ત્રાણ
લીધે-લાગે છે, લીધે લાગે છે !

અવધૂત : ના રે !

વસુધા : હું ન માનું.

અવધૂત : તો હું તું કર ?

વસુધા : લીલાલહેર. (પાછી ફરી) નીકળ !

નીલાંજના : (પામે પહેલિયાં) થું !

વસુધા : અવધૂત કેમણે આવી મળે છે ?

નીલાંજના : એટલો વારમા !—સારું થયું. નહિતર
આજની મન મારી જત.

વસુધા : (મનમાં) આજની કે આખા જીવનની !

અવધૂત : (મનમાં) ત્રિધંક, ત્રિધંક, ત્રિધંક.

[એણે અઘરીમાં આવે છે.]

વસુ, પેલી વસુનાં દારમાણા જોઈ ! નાની
ચની થતી તે ફટકી આવી ચાલી ભય છે !

વસુધા : (દફથી) એટલી આવી કે ત્યાં દિલની
કંઈ નહિ હોય ! મને તેમાં ખોવાઈ જવાનું
અન થાય છે !

નીલાંજના : (હચકો કરી) વસુ, અમને આ
નથી ગમતું. તું આવું કરીશ એમ અમે

સ્વપ્ને નહોતું ધાર્યું.

વસુધા : માણસનું ધાર્યું થઈ હોત તો કુનિયામાં
કુળ ચાતું રહેત ?

અવધૂત : સમજી વસુ, કિંદુશીનો અત્યારે સમય
નથી. એટલું તો સમજ કે તું, હું ને નીલુ

આમ આનંદ કરવા કરી એમાં ક્યારે થઈયું.

નીલાંજના : મારી વસુ, કહે તો ખરી ?

વસુધા : (મનમાં) આપના લગ્નમાં, ત્યારે અત્યા-
રના આનંદ એણેથી કેવો લાગશે.

નીલાંજના : (ગરજ એમ) બહેન, એણીથી
પણ નહિ ?

[નીલાંજના વસુધાને લગીર દૂર બેઠી
નથી છે.]

બોમ, બાપુ, તને અવધૂતે કંઈ કહ્યું છે ?

વસુધા : કહેવા જેવું કશું છે ક્યાં ?

નીલાંજના : તે કહેલું ?

વસુધા : તેં જાને અવધૂતે

નીલાંજના : અરે ! એવું તે અમે કહી નીંખ્યું છે ?

વસુધા : આવશ્યું એ.

નીલાંજના : અમે કે તમે ?

[પ્રખોતર અદિ ચર્ચા છે.]

(મનમાં) જાતરી નહીં જમ્યાં છે !

વસુધા : (મનમાં) અવધૂતે બહેનને પડાવી છે.

[ધીમે ધીમે ચાલતાં જતાં એના મહેલમાં
પરધિયા પર ઉભરે છે. ત્યાં સંભળ લેવામાં
આવે આવી આવી ઉભરે રહે છે.]

અવધૂત : તમે એસતાં થાઓ. હું જાને પતાવતો
આવું હું.

[આજને શેઠ આવી, એની બીજી સલામ
સ્વીકારી, અવધૂત ગાડી આજી નથી છે. આ

રેલ એ નીલાંજનાની સાથે ને વસુધાની સાથે
ગાડીવાળ છે.]

નીલાંજના : (મનમાં) વસુ મારી.

વસુધા : (મનમાં) પાસા ફેંકાય છે !

[મનની બોલો (વિના મુખ્યત્વે મોવમાં
એમના મોર્ચ કપાતો હોય છે. અવધૂતનું ચિત્ત
ચક્રોએ ચડ્યું છે. વસુધા એ આડી બદાર
ભેટો હોય છે.]

નીલુ, આ અવધૂત મારે ખાવાનો લાગતો નથી !

નીલાંજના : છેવટે, લાગશે.

[વસુધા દાંધે ઉભરે છે. જલુ એ પડેલાં-
નો અગીર અવધૂત બનેને એકી સાથે ધબ-
ધબ ધબકા કરી દે છે.]

(દસી) વસુ, કોનો કાલ બારે છે, કેમ ?

વસુધા : (અંબીર રહી) એ તો લાગે.

નીલાંજના : (અંબીર થઈ) તને લાગે. (રાજીથી)
મને વાને છે.

વસુધા : (દસી જઈ) એ તો વાગે.

[વગે ચાલ્યાં જાય પડે છે શેઠ વાગે-]

અવધૂત : બાબો, એવું તમને નાપમંદ હોય તો
દરેકો હું નહિ કરી.

વસુધા : કરજે, કરજે. પર્મદગીતો આમાં પ્રસન્ન
નહોતો. ખરી વાત ને, નીલુ !

નીલાંજના : (શીર નમાવી) આજમી.

[સુપ્રસંતી થાય છે. આજરે-]

(અચાનક) અવધૂત, તને એમ નથી લાગતું
કે દરેક મારે તને તમે કહેવું ભેલ્યો ?

વસુધા : મનેય લાગે છે.

અવધૂત : સું !

વસુધા : (ફેરવી તોળી) કે મારે પણ તને માનથી
બોલાવવાનું વિવેક વાપરવામાં મોકલું હું
નથી છે ?

અવધૂત : એ હશે. પરંતુ માણસની છબી અને
કૃતશક્તિ પૂંછડી જેવી લાગી છે. વળી
એમ વળી.

[આમને આમ, કઠારના નરસાદ વચ્ચે
એએ ચાટાની ઈસ્તિપતાએ આવે છે. કોઈક
શાન્તચિત્ત, કોઈક આશ્ચર્યમય, કોઈક ચોળા
વાણી : સિન્ન સિન્ન લાલના થઈ એવા ક્ષેત્રો
હવેલા લાલ પણ સાવિસાસ પહોંચે છે.
વસુધાને તે નીલાબ્જને સી વિભાગમાં જુડ
પરચું હોય છે. અવધૂત ધ્રુવ વિભાગમાં આંચે
મારી આવે છે પણ એએ પુનઃ એકા ધામ
છે કાકર સાહેબ એમનામાં ભજે છે.]

(ચિંતનથી) નીલુ-વસ, માનવદશા ઠીકી !
આપણા મગજમાંથી એ પ્રુથગ પવન જરાયો,
અને પરિણામે એ જોખાનાં અપાટિયાં ઉડી
ગયા તો આપણે પોતે અહિં આવતું નહિ
પડે, આપણને કોઈક લાવવા પડી.

કાકર સાહેબ : સાચી વાત. અહિં એક એવો
જાગ્યો પણ છે ત્યો; બોલાવી મંગાવું.

[પટાવાળા મારૂત તેને બોલાવી ખંજાવે છે]
તમે તેને શાન્તિથી સાબળજો. એ હરેકરાય
એવું કોઈ બોલશે નહિ નહિતર તેનું હૃસ્ત
મરણી જશે.

[આપણા વેંદ એ અલ્પ વાણી હજો રહે છે.
વસુધા તે નીલાબ્જના અંજારાં જુડે છે, પણ
એમને અવધૂતની એવ છે]

અભ્યા, તારું નામ ?

ગોડા : (છટાથી) માઈ નામ શું પૂછો છો ? કામ
પૂછો. નામનો વિનાશ છે, કામનો વિનશ છે.

[નાજના ચારે વૃષ રહે છે.]

હું રેશ્વેમાં નોકરી કરતો અને, નરી રૂપસુંદ-

રીએને જોતો. ત્યાં હું પ્રેમમાં પડ્યો. કેમ
તે તમારે જાણવું છે !

[અમીન પર તે પણ દેખાડે છે, પણ
હજો વર્ધ-]

પણ એના પ્રેમમાં હું પડેલો, પ્રેમમાં પડેલો
તે મેં તમને કહ્યું, તે સાચી ઓ હતી.
સમજ્યા, સાહેબ !

[કાકર હતર આવ્યું નહીં]

ન સમજ્યા હો તો દબે સમજો. (અવધૂતની
છેક નંજક નહીં) કાકર, બાન નથી કે હું
બેરી વિનાનો છું તે હું બખ્ખે બેરી જાકને
ફરે છે ? ચાલો, આપણે વહેંચી લઈએ. ભા
દોસ્ત, સારી એ તારી. બાકી વધી એ મારી
કમુલ કે ?

કાકર સાહેબ : (કામર તાણી) પ્રસાદ, બસ કર.
નીકાંજના : હેં; પ્રસાદ ?

પ્રસાદ : (તાળીઓ પાડતો) વાગી, વાગી, રૂપાની
પંડી વાગી !

વસુધા : નીલુ, પ્રસાદ તને ઓળખે છે ?

પ્રસાદ : વૃદી, વૃદી, મોતીની માળા વૃદી !

અવધૂત : વસ, એનું અર્થ...

કાકર સાહેબ : ખરેખર. વચ્ચે બોલાયું એ
ગરાબર ન થયું.

પ્રસાદ : (રૂબાળથી અવધૂતને) ચિસ્તર, મેં ખતા
ખાધા છે. તમે ખાવાના છો. મારે માઈ માનો.

અવધૂત : (દસી) બોલો.

પ્રસાદ : દબ, એમ વાત કરો. દબે તમે ગાલો
લાગે છે. (ફૂદી ફરી) હું ગાલો છું, આ
આઈ ગાલો છે, પેલી આઈ ગાલો છે, આ
કાકર ગણે છે.

[કાકર સાહેબ શાન્તિ સાચવે છે.]

અરિય: ખાઈ નામ મું જણા છે? જાન પૂછા

અવધૂત: બહેનપણીઓ.

પ્રસાદ: તમે?

અવધૂત: તેમના મિત્ર.

પ્રસાદ: (ડોકું દબાવી) ના: એ મિત્રા નથી, તમે તેની બહેનપણી નથી.

અવધૂત: ત્યારે!

પ્રસાદ: (આત્રિજી દેવનો) આ ધારે હું કે તમે આના વર છે, તમે માને છે કે તમે

એના વર છે, હું કહું છું કે તમે આના .

એના નથી, મારા નથી, સાહેબના નથી.

સકતર સાહેબ: કહે તો એને મોઢી દઉં.

વસુધા, નીતાંજના: નાહ

પ્રસાદ: મહેરબાન, મારે બે આંખો છે, તોય એક

જાણે બહેનો નેહનો નાક મારે બન્ને

છે, એક કહે છે માફ, બીજા કહે છે માફ

કહે: કાનું!

અવધૂત: (રસપી) કહે: કાનું!

પ્રસાદ : કાં તો બન્યુંતું અથવા એકેયનું નહિ.

[વસુધા, નીલાંજના ને અવધૂત સમજાવે છે.]

એટલે હું મોરી આંખોને સલાહ આપું છું કે સાધું, સોપાને રહેા. તમારામાંથી એક કુટુંબી તો સૌન્દર્ય નંદ થશે. તમે એક પ્રાજ્ઞ રહી નહિને કાપશે તો મોરે જીવવા જેવું નહિ રહે.

[નારાયણ આમતો જણાવે છે.]

(હાથ ઢાંચા કરતો) આ મારા જીવનના દોરતાં

નીલાંજની : દાક્તર સાહેબ, એને ચોકસી દો.

[વસુધાએ પ્રસાદને લઈ નવ ઇ. દાક્તર

સાહેબ પસુ રત્ન લે છે. નારાયણ આવે છે.]

નારાયણ : ચું જોયું ?

અવધૂત : સંસાર.

નારાયણ : (વસુધા ને નીલાંજના પ્રતિ) સાચું ?

વસુધા, નીલાંજના : (નીચા નંચને) હા.

નારાયણ : શુ આવ્યું ?

અવધૂત : જાણુવા જેવું ન નીકળ્યું

નારાયણ : તોય ?

નીલાંજના : (વચ્ચે પડી) જાણ્યું ?

વસુધા : ચાલો.

અવધૂત : ચાલો, માસો, નાસી છૂટીએ.

[વસુધા, નીલાંજના ને અવધૂત મુંઝે માંકે આવવા લાગે છે. વિમારજના પાંચ વચ્ચે નારાયણ એમને અટકાવતો દોડે છે.]

સંમાસ

ત મા રી આ ણ ચિ ત્ર પો થી

ગ લ ગો દા

જનનાર. દેશળજ પરમાર :: ચિત્રકાર. રવિશંકર પંડિત

હાથ લખાણવાળાં ચિત્રોની ૪૦ રંગબેરંગી રહેશે

બેરંગી ભાતીગર પૂઠું—હંચી ભાતનાં ગંદા કાગળ

પશુપક્ષીની વાતો

ફળપુલની ગંભીરો

અજાણ્યાં બાળખેલો

સંસારનાં ઠંકા ચિત્રો

કીમત ૬૨૫ આના

(૮પાસ ખર્ચ એક આનો વધુ)

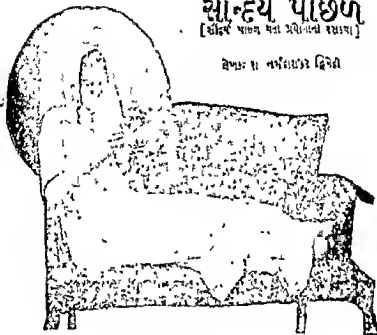
રેતાની સડીનાળી પવના ખાર આના

લખો : દેશળજ પરમાર, સલાપોસ રોડ, ગવારો, અમરાવાદ.

સૌન્દર્ય પાછળ

[સૌન્દર્ય પાછળ થતા પ્રયોગોનો સંગ્રહ]

લેખક: શ. નર્મદાસજી દિવેલી

કુચરી જમા મહેલ

સૌન્દર્ય કેને નથી મળતું! સૌન્દર્ય એક એવી વસ્તુ છે કે જે નાનાથી મોટીને મેળવે, અમલથી મોટીને કવિ મુખીના સાદરોને અને શીર્ષનથી મારી છેક રસ્તે ભોળા ખાતાને મળે છે અને તેની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ કાઈ જની શક્તા તમામ ઉપયોગ ચોજે છે.

ખાસ કરીને રંગોને સુંદર રેખાંતુ જાડુ મળે છે, એ એમનામાં રસવાચી જ છે; અને તેથી તેઓ પોતાના સૌન્દર્યમાં શક્તિ કેમ યાગ એવા પ્રવાસો અનાદિ કાળથી કરી આવી છે. ચંદ્રિની ઉત્પત્તિ સાથે જ સૌન્દર્યના સૌન્દર્યવાતા જાગી છે અને તેઓએ પોતાના શરીરના સૌન્દર્ય પાછળ અનેક વિક્રમો કરી છે અને અત્યારે પણ વિજાનની આ વીસમી સદીમાં પણ સૌન્દર્ય-શક્તિના આ પ્રવાસ નિરંતર અનેક મળે આપુ છે.

સૌન્દર્ય માધ્યમમાં માત્ર સ્વાભાવિક સૌન્દર્યની જ જાણવતા થાય છે એવું કોઈ નથી, તેથી ઉચ્ચ કુત્રિમ ઉપાયો અને સાધનોથી સૌન્દર્યની શક્તિ કરવામાં આવે છે, એટલું નહીં પણ કરવાને કેમકે સુંદરતા લાવવાની વિક્રમન થાય છે.

કુત્રિમ નૃત્યાર તરફ સૌન્દર્યની અતિ પ્રસારથી ચાલી આવે છે. કુત્રિમ નૃત્યાર પદકાંડા કાળમાં પૂજા આ અતિ અસ્તિત્વમાં હતી. તે કે તેઓ કંઈ કંઈ ચોત્તેને ઉપયોગ કરતી હતી તે જણાવું નથી, ખોટા કુત્રિમ સૂત્રારથી તેઓ અભ્યુત્થા તો નહોતી જ. જાપ રોગવા અને માથું મૂંધું એ આ પ્રકારની સૌન્દર્ય શક્તિનો પ્રથમ પાઠ કરી ઘટાવ. તે પછી અખંડા અખંડ અખંડ અને હાથે પગે રંગ લખાવો, આ-

મૂવળો પહેરવાં, વસ્ત્ર બાંધી
રીતે પહેરવાં વગેરેને પણ
એ જ કક્ષામાંથી ગણાવ.
ઈ. સ. પહેલાંના સૈદ્ધાંતમાં
રોમન ઓગિસ્ટ પાણી પર તથા
ગાસ ઉપર સાલ રંગ લગા-
વવાનો પ્રયોગ કરતી હતી
અને આગિમાં અંજન
પણ કરતી હતી.

ઈ. સ. પછી પહેલાં સૈ-
દ્ધાંતમાં રોમની મહારાણી
પોપિયા પોતાના ઘરોરને
કાન્તિમય બનાવવા માટે
ગંધેડીના દૂધમાં સ્નાન
કરતી હતી.

સુપ્રસિદ્ધ સોદીયા રાણી
ડી સુઝાઈ મહિરાપાન
હતી; તે એટલા માટે
તેની મામડી પાવડરોંક
'આ સંગ્રહમાં એમ
જણાવે છે કે અપારે
મેરી સાલ રંગનો દારૂ
પીતી હતી ત્યારે તેના મળા
ઉપર એક પ્રકારની મુસળી
રેખા દેખાતી હતી.

ભારતવર્ષમાં પણ રામ-
ચણ, મહાભારત, મુગલ
અને તે પછી મોગલ ઇતિ-
હાસ સુધીમાં જે કદાચ તે
લખાયેલી છે તે ઉપરથી
પ્રમાણ છે કે ઓગિસ્ટ અને
આસ કરીને રાજકુટુંબની
ઓગિસ્ટ સૌન્દર્ય માટે અનેક-
નેક પ્રયાસો કર્યા કરતી હતી.

બાવળ સૌન્દર્ય-સમય

ગોમત સપ્તાગીઓનાં સ્નાનસ્થાનોમાં રત્ન મઢવામાં આવ્યાં હતી. તેઓ પાણીમાં ગુલાબનાં પુરો નાખીને સ્નાન કરતી હતી, તેટલા ઉપરથી પણ તેની સૌન્દર્ય પિપાસાનો ખાસ આવે છે. ગુલાબજાળ અતરની શોધ પણ આ ગોમત યુગમાં જ થઈ છે અને એ ગોમત રમણી નરજીવાનની સૌન્દર્ય સાધનાનું એક રણ છે.

સામાન્ય રીતે એવું જોવામાં આવે છે કે કોઈ પણ વસ્તુને એકને એક સ્વરૂપમાં જોવી મનુષ્ય પ્રતિભે અનુકૂળ નથી. દરેક વસ્તુ અને સ્થિતિને નવા નવા રૂપમાં જોવી તેને પ્રિય લાગે છે. મનુષ્યની કમ્પે બદલાયા કરે છે એ પણ તેમાં કદાચૂત્ત હોઈ રહે. માણસ પોતાની અંધે તે દશામાં કંઈને કંઈ નવીનતા શોધે છે. એક વખત દિશમાં મોટા ઉપર ગાજવાં પાનથાથી સૌન્દર્ય વૃદ્ધિ થાય છે એમ માનવામાં આવતું હતું. હજી પણ મોટા બાગની ઓછાં છુદ્ધાં પડાવે છે. ધરોપમાં તેા પુરવો સુદાં લાય ઉપર છુદ્ધાં પડાવે છે. Tobooing. પણ હવેની ઓછાની રસરસિ તેજા ઉપરથી ધીરે ધીરે પડતી ભય છે મેંડી લગાડવાના મંજુષમાં પણ એમ જ છે.

ધરોપની પ્રભ આજથી બસો વર્ષ પહેલાં યરીરનાં કટલાંક વિશિષ્ટ લક્ષણોને મુન્દરતાનાં ચિન્હ તરીકે માનતી હતી; તે તરફ આજ તે કરાણથી દસે છે. કમ્પર પાતળી હોતી અને કમ્પરની નીચેનો અને છાતીનો બાજ ભારી હોય તે એક સુન્દર સ્ત્રી ગણવા માટે આવશ્યક હોખાતું. ઓછા મોટા અને લાંબા યાજ રાખતી હતી. પણ હવે એ કિંદનમાં પણ તણાવું નથી. આજની કમ્પે યરીરનાં કોઈ પણ અંગને વિશિષ્ટ રૂપે ભારી કે દલકું જોવાનું પાંદ નથી કરતી. આજની મુન્દરીઓને તમામ અગ્નિ મુડાગ અને ગોગાકર જોઈએ છીએ. માસ-ચરણી અલિષ્ટ હોય તે તેમને પમંદ નથી. બાજ ઢુંકા, છતાં મોઝાં-

વાળા જઘાડા, મોટું કમ્પેથી વખરું અને બાંબો ચમકારા ભારતી જોઈએ છીએ.

અહીં જ ગણુવી દેવું જોઈએ કે જે ઓછા સૌન્દર્યના વર્તમાન આદર્શને મટોચવાનો મકલ્પ કરે છે તેને તે માટે કદાચ તપાસા કરવી પડે છે.

રામચાર વીનાનું સૌન્દર્ય

ગોમત કરી પછી આરમ લેવાની હજી યાય છે, પણ એક સૌન્દર્ય પ્રિય મુન્દરીને લેતા રહેવું પડે છે. કારણ કે એમ કરવાથી એની મુન્દરતા વધે છે એવી તેને ખ્યાલ છે. સતી વખતે 'વરિયા રાખવાથી યરીરના અમુક ભાગમાં ઓલવા ત્રા લાગી ભય છે; એટલે તેનો પણ લાગ કરવો પડે છે. મીઠી અને સ્વાદિષ્ટ ચીજોને ખાઈ થકતી નથી. અતિશય તરફ

લાગવા છતાં થકું સરખત પીવાનું સાદસ તેનાથી મધ સહતું નથી. ફરી વખતે વાતચીત કરવાની તેને છુટ નથી. સોફા ઉપર બેસવાની તેને મનાઈ હોય છે, અને સાયળ ઉપર બાર દબને બેસવાની તેને માટે આવરવડના છે.

કલાકો સુધી ટકોર બાથ કે અન્ય પ્રકારનું નાનું ડરબુ, શરીરના બૂદા બૂદા ભાગોનું મસજીડું, ડેકલું ડેકલું તેના ઉપર પડી બાંધેલી, જે જગ્યાએથી માંસ ઓઢતું કરતું હોય એ જગ્યાએ કાંઈ બીજાથી મારવે, તેના ઉપર રોલર ફેરવેલા : આ સર્વ આદર્શ સુન્દરીનું કર્તવ્ય બને છે. અમુક વચન કરતા શરીરનું વચન વધી જાય તો તેમાં તેને સરમ લાગે છે તેથી આજની બીએ પાતળું અને સુડોળ શરીર બનાવવા અત્યંત કષ્ટદાયક ઉપચારો સુધી સહન કરે છે.

ધૂંપ અને અમેરિકામાં સ્ત્રીની જગ્યાએ તેની સુંદરતાને મોટામાં શુદ્ધ માનવામાં આવે છે. એટલે લા શરીરની સ્થૂલતા દૂર કરવામાં નિત્ય નવા સાધનો તૈયાર થાય છે. યંત્ર કામ, રોલર અને બીજા સાધનોની મદદથી એક બહી બી થોડા વખતમાં પાતળા બની જાય છે કોઈ કોઈ વાર આ ઉપચારોનું બપોરે પરિણામ-મત્તુ પણ આવે જો.

ફ્રાંસની બીએને પાતળા યંત્રો એટલે બહો શોળ છે કે શરીરમાંથી ચરબી દૂર કરવા માટે તેઓ પેટમાં ગોરા પડાવે છે.

ઓપરેશન કે એવી કોઈ કિવાઈ કોઈ પણ રીતના શરીરનો વિદુત-બેટરી વાળ સુડોળ બનાવવાનો આધુનિક મુખ પદોરતના કાળમાં એક પણ કાબલો મળતો નથી. શરીરના કોઈ પણ ભાગને સુધારીને પ્રિયજનસાર બનાવેલા તે પાશ્ચાત્ય દેશોના ડાક્ટરો માટે સાધારણ વાત બની ગઈ છે. એક ડાક્ટર કુપ્ર નાકને ઓપરેશન દ્વારા સુંદર બનાવી દે છે.

અમેરિકાના એક સૌન્દર્ય શાસ્ત્રના ખાસ જાણકારે કહેલાં તેઓ કોઈ કરીને એક નવીન પ્રકારનું તેજ બનાવ્યું છે, આ તેજ પીચકારી મારી ચામડીની નીચે રંગમાં છતોરી દે છે. આ તેજમાં નસોમાં નડું જીવન ચેતારે કરવાનો શુભ રહેલો છે. એ જાણકારનું એમ કહેતું છે કે આથી કોઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષનો ચહેરો પંદર વર્ષ અગાઉ હતો, એવા સુવર્ણ બની જવાનો અને આ પ્રયોગનું પરિણામ કામગીરી નીવડે.

આપણા દેશમાં Glaxo હોરવાળા સર દુધમંદે ડૉ. વેરોનેઝ પાસે ફરીથી સુવાન થયા માટે વાંદરાની નરસી (Glaxo) મોકલી છે. તેનું મું પરિણામ આવ્યું છે તે જાણવામાં આવ્યું નથી, પણ તે માટે લાખો રૂપિયા આપ્યાં કહેવાય છે.

પાશ્ચાત્ય દેશો અને ખાસ કરીને અમેરિકાના રહીશો અનેક ઉપાયો દ્વારા સુવાવરવાનો હેતુ જાળવી રાખવા આદર્શ ઇતિહાસ કેમ છે ? જીવન માટે ખૂબ સુરતીને તેઓ આદર્શ અનિવાર્ય કેમ માને છે ? આ પ્રશ્નોનો જવાબ ટુંકામાં મળે એમ નથી. ગંભીરતાથી વિચાર કરતાં જણાય છે કે આ લાક્ષણિક કારણ માત્ર બ્યક્ટરિયા રૂપ-પિપાસા કે સ્વાભાવિક સૌન્દર્ય પ્રિયતાજ નથી, પણ એથી થે કઈક વિશેષ છે.

એ દેશોમાં થોએટર, બોક્સી શીક્ષણ, સ્ત્રીના કાર્નિવલ વગેરેના ધંધો અત્યંત વધી ગયો છે. તેમાં લાખો એન્ટ્રેસો (અભિનેત્રિણો) કામ કરે છે. એ નડીઓ પોતાના એ રોજગારમાં કરોડો રૂપિયા કમાય છે, અને તેમની કમાણી સુંદરતાને લીધે જ છે. ઉમ્મર વધવાથી તેના માનસિક શુદ્ધો નાશ નથી પામતા પણ તેનામાં રહેલી મનમોહકતા, ગૌરવ સુલભ ઉકલવા, લાવણ્યતા અને સરસતા જતી રહે છે, તેથી તેના શુભની અગાઉના નેટલી કિંમત ઉપજતી નથી; તેથી જ વધારેમાં વધારે વખત સુધી યૌવનને રોકી

પોતાની સ્ત્રી ઉપર એવી શ્રદ્ધાદેવ મારી હતી કે તે બેટલા રૂપેના ઘરમાં લાવી પોતાની સ્ત્રીને આપતો હતો તે તે પાઉકર અને હોઠ ઉપર લગાડવાના લાલ રંગમાં અર્ધા નાખતી હતી.

યુરોપીયન અને અમેરિકનોની અનન્ય સૌન્દર્ય-અક્રિયતા સમાજના નિયમે ઉપર પણ પ્રેરણા રીતે ધણે પ્રભાવ પાડ્યો છે. ત્યાંની હજારો વર્તમાન પત્રોમાં દરેકને લાખો! "નર" છે. મેન્સધર ની" બહેર ખજારો છપાય છે, પરંતુ તેમાંથી એવી એક પણ બહેર ખજાર મળવી કઠિન છે કે જેમાં યુવાવસ્થા અને સુંદરતાના ગુણોની આવરમણતા ન હોય. ધણી ખરી બહેરખજારોમાં તો ૨૫૯ લખડું હોય છે—most of the best of the best of the best એટલે સુંદરી અને પચીસ વર્ષથી ઓછી ઉંમર આવરમણ હોવી જોઈએ.

એટલુંજ નહીં, પણ ડુકાન ઉપર માથે વેચાતી તરિક રહેવામાં, ડાકટર, વકીલ, લેખક કે રાજનીતિ-જ્ઞાની એકેટરી ધવામાં, કોઈ ઓછીસમાં ટર્નિસ્ટ બનવામાં—આવા પ્રકારની સેંકડો નોકરીઓ માત્ર સુંદર સુવર્ણીઓ માટેજ અનામત રાખ્યાં હોય છે.

ઉપલી બાબતોથી આપણે સરળતાથી અનુમાન બાધી રાખીએ કે યોગ્ય ગતિ પછી એ દેશોમાં સ્ત્રીઓને ધણી મેળવવામાં અત્યંત મુશ્કેલી મેળવવી પડે છે. આથી જીવનને તેજો પોતાના કાર્યમાંથી કેમેષ કરી જવા દેતી નથી. જીવનની જતાજતાપ ધણે સમજી પીતી નથી તે ત્યાંની દેકે સ્ત્રી વધારેમાં વધારે સમય યુવાન રહેવા માટે પ્રાણુની સુધ્ધી દરકાર નથી કરતી. ભારતની સ્ત્રીઓની પેઠે પચીસ ત્રીસ વર્ષની વયમાંજ સર્વસ્વ કુટારી જેવું તેમને પસંદ નથી. પચીસ ત્રીસ વર્ષની વયે તો એ પોતાના ધૌર્વનું પ્રજાત ઉત્પન્ન એમ માને છે.

તે પોતાની જન્મતિથિને બુધીને સૌન્દર્યની દિશામાં આગળ વધતી નથી. તેનાં મધુર જીવનનાં વર્ષ ગણના પાસ પેઠે એકપણ એક આવતાં નથી. તેની અવસ્થા—ઉંમરની છાયા તેના ચહેરાની સુંદરતા અને શરીરના બાંધા ઉપર પડતી નથી; કેમ બહુ સમય તેમની પાસે આવી તેમના સૌન્દર્યથી મુગ્ધ બની પોતાનું કર્તવ્ય ભૂલી નથી.

ધૌર્વનની આ તીવ્ર આકાંક્ષાનું એક બીજું પણ કારણ છે. સ્ત્રી અને પુરુષના બનેલા રૂપને તે એક જરખું લાગુ પડે છે. જીવનના ઉવાનમાં ભારે પાન-ખર કાઠ આવે છે ત્યારે મનોભાવ પણ મોતમની કોરતા બેડું અશક્તિનો અનુભવ કરે છે. જીવનનીમાં જે કામ કરવું સફળ લાગે છે તે તે વખતે અત્યંત દુષ્ટ લાગે છે. એટલે ઉંમર યવા જતા પણ આરંભમાં જીવનને તે મુગ્ધ કરચલી વગરનું, જીવનના જેવું દેખાત આવે તો સુખનીનો ઉત્સાહ ફરીથી દિલમાં ચંચાર કરે છે. જીવનનોકાને ફરીથી દર દર બેડવાનું સાક્ષ્ય આવે છે. નિરાશા અને મરકારને રચાને આજી અને ઉત્સાહ દેખાય છે.

આગકાસ અમેરિકા પ્રેરણમાં સૌન્દર્યમંથની વસ્તુ-ઓને વેપાર ધીકતો આસે છે. પાઉકર, ફેસફીમ, લિપસ્ટીક, વગેરે બનાવવાનાં સેંકડો કારખાનાં ઉપરાંત ખાસ નજીકનો-પણ એ કામમાં લાગેલા છે. ન્યુયોર્ક, લડન, પેરિસ જેવાં કહેરોમાં તો સૌન્દર્યના ખાસ નજીકનો પુકાગ છે. ધણીએ તો લાખો રૂપિયાની પૂંજ રોકી સુંદરી બનાવવાનાં કારખાનાંજ ઉદ્યોગ્ય છે. આ કારખાનાઓમાં બહુ કામ વૈજ્ઞાનિક રીતે ચંચાની મદદથી થાય છે.

આ દેશના છાપાં અને સામયિકોએ તો કેમ બહુ સૌન્દર્ય સાધનાનો પ્રચાર કરવો આરંભ્યો હોય! વીસ વર્ષ પહેલાં જર્મનીનાં છાપાંઓમાં આ વિષયનો

એકપણ દેખ મળવા
અસમર્થિન હોયો, ત્યાં
આજે કેટલાંય પત્રો
એજ વિષય મુખ્યત્વે
થયો છે વાતાંઓ અને
મબીર લેખો આપનારા
સામર્થ્યો પણ આ વિ-
ષયે ચર્ચા કરે છે, એટલે
મુખી કે મબીર ધાર્મિક
વિચારો ફેલાવનારે પણ
પણ આ માળખાનાં મોટા
ભાગમાંથી મુક્ત નથી
દિનની ઓઝો પણ
સૌન્દર્ય-રચનાના ઉપા-
યોથી તદ્દન અલગ તે
નહોતી. મુરોચ-અમેરિકા
કાગ્ર નેટનો તેનો વિ-
શિષ્ટ નહીં થયો હોય એ
ખરું, તેમ ભારતના
સીએએ પોતાની ઓઝોને
પાડેડર અને રમ લખાડી

ઉપરની મરીયાની સૌંદર્ય સત્તર

મુશોભિત કરવાની નરમ નહીં લાગી હોય, પણ દિનની
ઓઝોને સૌન્દર્ય પ્રાપ્ત કરવામાં કુદરતની પ્રજ્ઞા
મદદ મળતી હતી સરિંગના અંદરના કાગ્રોમાં કાન્તિ
પેદા કરે એવા તુલસી અને પ્રજાતિ ઉત્પન્ન કરે
એવી દિકાઓ આશ્ચર્યમાં મળી આવે છે

હાથ ઉપર મેલીતા રંગની વિવિધ માત્ર, વનમા
અગતા, હોય ઉપર સદર રમ, મુખમાં તણિય અને
અંખોમાં કાગ્રજ બારિ ભારતીય નૃત્યાર્તી કાવ્યોમાં
સામ્ય થયેલી ભારતીય રમણીઓ મુ સંદર લાગે છે
મુ એવી રમણીઓમાં સરસતા અને માલતી ઝોડી છે.

આજ કાગ્ર કેટલાક દિવેરીઓને હાથ સાથે કરવાં
માટે પાડેડર વાપરવાની આદત પડી છે; પણ લીલા
માઝાં, ખાસ કરીને લીલામાં મનમુક્તી દાંતની અગ
રસી નીકળતી હોય તે બધ પો છે માલગ અને
વસમી દાનજ પણ ચુલકરી છે

ઓઝોના સરીરથી મુગ્ધતા અને તેનું મગીર મુદે ના
સખવામાં માથે પાળીનું બેઠું ઉમડીને અગાધ પળો
લાસ થવ છે એ પ્રકારનાં કમગતથી સરીરના કેન્દ્રમાં
અંધો સાગી રીને ખાંડે છે અને ઓનું એવું દીપ્ત
છી છે

એ બધું છતાં, સૌંદર્ય સંમંથી હિંદી સામગ્રી જે હોય તે; છતાં વર્તમાન ઋષિને તેથી સંતોષ થાય એમ નથી. વિદ્યાનના મુખમાં નવી શોધ ચર્ચા લેકો જૂની વાતો જૂની જાય છે અને તેને અચરજન ગણવા લાગે છે.

આવી સ્થિતિમાં આપણી છોકરીઓ મરી ઘરા-ડવાનું કે છુંદણા મગાવવાનું શી રીતે પર્ચક કરે? તેઓ પોતાને મહેત્તા લજીતર, સોખત અને આયુષ્યને અપૂરણ આવે એવી હમેશાં નવીન સૌંદર્ય સામગ્રીની શોધ કરી કરે છે. આવી પોતાની જરૂરીયાત પ્રમાણે ઋષિને સંતોષવા અને શૃંગારકલામાં સુધારા કરવા આપણે પાશ્ચાત્ય દેશીનો શૃંગારકલાને પોતા ઉપયોગ કરીએ તો શું ખોટું છે?

આ સૌંદર્યકલાના હિંદીઓ જેટલા બીજા કોઈ દેશવાસીઓ ભાગ્યેજ વિરોધી હશે, એટલે આપણે આ બાબત ઉપર ગંભીરતાથી વિચાર કરવાની જરૂર છે.

પાઉડર લગાવેલો મહેરા મૂણા-નિતરકારને પાન નથી, પણ પાઉડરનો દુરપયોગ થયો હોય એવો મહેરા છે, આધુનિક શૃંગારકલાને વિદગ્ન સાથે ગાઢ મંજબ છે. તેમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરવા માટે ઘણા અનુભવ અને સમયની જરૂર પડે છે, અને તે સાથે મનોરૂતિ પણ કલાપ્રિય અને સુઝવિધું હોવી જોઈએ.

અમુક સ્ત્રીના મહેરા ઉપર લગાડવા માટે કયો રંગ કામ આવશે તે માત્ર અંગન અનુકરથી ચમત્કાર છે અને તે માટે મહીનાઓના અનુભવ આવશ્યક છે, અને તે લગાડવામાં કુશળતા હોવાની પણ તેટલી જ જરૂર છે.

જેટલાક લોકો કહે છે કે સુન્દરતા સ્વાભાવિક છે, વેને કૃત્રિમ બનાવવી ઠીક નથી. આ સમજેતો બ્યારનામાં અર્થ થતો નથી. જેટલીક ખાસ વિશિષ્ટતાઓ જતી કરતાં પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયેલી સ્ત્રીઓ સ્વભાવથી જ સુંદરતા નથી હોતી, ન્યાં સુધી તેને પ્રાણસનો દાણ નથી લાગતો ત્યાં સુધી તેની સુન્દરતાનો પૂરો વિશ્લેષ નથી થતો. બાળનાં તમામ સુંદર અને શેમજ ફૂલો માત્ર માલીના કાંધુ પરિશ્રમ અને વિશેષ ઝાનથી ઉગે છે અને ખીટે છે.

સંસારની તમામ અસંખ્ય ભૂતિઓમાં પણ સુન્દર બનવાનું થોડું ઘણું જ્ઞાન તો હોયજ છે. ખરું છે કે સંખ્ય ભૂતિઓની દૃષ્ટિમાં તેમનું આ ઝાન ટુચ્છ અને હાસ્યજનક લાગે છે, આ ઉપરાંત એમ કહી શકાય કે અનુભવ જેમ જેમ સમય લાંબીકરતો થતો જાય છે તેમ તેમ તેની સૌંદર્ય ભાવના અતેજ ઋષિ પણ બાળજ વધતી જાય છે; અને તેની એ ઋષિસંતોષવા માટે તે નવી નવી શૃંગાર સામગ્રીઓ બનાવે છે.

પ્રકૃતિ આપણને જે બીજી આપે છે તેથીજ માત્ર સંતોષ માની બેસવાતો મુખ રહ્યો નથી, વિદ્યાનનો ઉપયોગ કરી તેને સુંદર બનાવવી જોઈએ આ પેલાનિક યુગમાં જ્યારે જીવનની બધી દિશાઓ વિદ્યાનના લેખથી ચમકી રહી છે ત્યારે માત્ર સૌંદર્યના શ્લેષને તેનાથી વચિત થી રીતે રાખી શકાય? કુપતાતો ગાય કરી એસારને સુંદર દરમ બનાવવા જેવા મહત્વના કામમાં જો વિદ્યાનનો ઉપયોગ નહીં થાય તો બીજા કયા કામમાં થશે ?

• હિંદી ઉપરથી.

રત્નરાણી

[એક શ્રેય કથા]

સેખક: રા. દેસાઈ પરમાર

કમળપુલ દસતા દર્તા અને વાદળ દારામાં હડી
અર્ધા દર્તા. મુખળી વનરપતિ પુલભારે લગી દર્તા
અને અંદર વનરપતિ રમતા ઉતરી હતી નજારે
ધીવનનાં રવનો...એવા મુખપુર દિવસોમાં રમણકુમાર
રત્નરાણીને કમળપુલે એક નાની દરણીની બેઠ
ધરના આમો.

આવી સુંદર બેઠ અને સુંદર દરણીને જોઈ
રત્નરાણીને બહુ આનંદ થયો, અને વળી આ તો
રમણકુમારની બેઠ હતી ! એટલે તેના આનંદનો પાર
ન હતો. કેમ કે તેઓ અ-ચોખ્ખને માદના દર્તા-એ-
મનો મંદન થયો હતો અને એની માને લખનું
મુદત પછી હતું.

મનમાં ને મનમાં રત્નરાણી બોલી.

‘ મોર’ રાજકુળ ઉંચું છે એટલા માટે જ એ
મને આદે છે એમ નથી. મારી જાગીર મોટી છે
માટે એ મને આદે છે એમ પણ નથી. એ તો મારા
મુલોને આદે છે, મારા સ્વર્ગકારને આદે છે, મને
પોતાને જ આદે છે. ’

એટલું બોલી તે જોરમાં ફરવા અને પોતાના
લખના સાથની ડોર જોવા માંડી. બરાબર એ ધડીએ
રત્નરાણીની વધ આવા જોરમાં આવી અને તેને
રત્નરાણીને પૂછ્યું, ‘ બા, એ કોણ મળવા આવ્યું
હતું ! ’

‘ એ તો, માનજાઈ ! રમણકુમાર દવા. માટે
આમણાં લખ છે. ’

એટલે માનજાઈ મોં મલક્યું અને તે કહેવા
સાગી. ‘ હિરકુશળી લગુ મુખી તો બાપુ બરાબર
પાર ઉતરતું આવે છે. અર’ કહું તો આ મધળી
જાગીરનો દરવાર તો રમણકુમાર છે, અને હું પણ
બરાબરી રત્નરાણી નથી જ. ’

‘ અરે માનજાઈ, માનજાઈ ! આ હું શી માંડી
વાત કહે છે ! હું બોલે છે તેનું તને જ્ઞાન છે કે ? ’

‘ હું બોલું બોલની દોડ તો મને પરણ પુછે.
હું સાચુ જ કહું છું કે હું મારી દીકરી રત્ન જ
હો. રમણકુમારના ૨૬ સદમન કન્યામદર માનના
દીકરી હતી પણ એ તો બચપણમાં જ મારા જો-
ળામાં મુગડી ગઈ હતી. માઈ જ વદાણું બાળક
દેખ એમ મેં મારા આ દાણે તેને દારી હતી પણ
આ વાત જાની જ નથી એમ મેં તે ડાની રાખી
અને એ ફંદરીને જારે મેં મારી ડોકરી-તને કુચરી
જાગી દીધી. ’

‘ અરે મા, તે’ બહુ બૂઝું કહું. તારી વાત સત્તી
દેખ તો તે રમણકુમારને બારે જનવામ કર્યો છે.
કન્યામદરની જાગીર રમણકુમારની છે-મારી કે આપણી
નહિ આ તો ઉતરપોડી મઠ. ’

‘ કહે એ થયુ તે થયુ માટે એ જાળન કાંઈ
બોલીય નહિ. આ બાપુ તારા મનમાં સમગ્ર રાખારે
અને આગળી કાલે તમારાં લખ ચર્ચ તપ એટલે
સૌ મારાં વાનાં થઈ રહેશે. ’

‘પણ હું તો હલકા કુળની તો ખરી ને! હું અંબધીએ’ રમણકુમાર પાસે જઈ બધી વાત કહી દેશ. મારાથી જુદાણું નહિ ચલાવાય. આ મુવજુ-’ હાર અને મોતીની માળાઓ કાઢી નાંખ, મા. મારે એનો કશોય ખપ નથી.’

‘અરે મેટા, મારું કહ્યું માની જા, અને આ વાત તારા કાલા વાસ્તે જાની રાખ.’

‘મા, એ માથથી ન જ થાય: અને રમણ-કુમાર એ ખરા અંતરથી મને ચાહતા હશે તો એના સાચા પ્રેમમાં હું શકા રાખીશ.’

‘દીકરી, આ કુનિવામાં સાચો પ્રેમ! અને ચકા! રમણકુમાર આ બધું ત્વજીએ એટલે જગીર ઉપરનો પોતાનો હક રજુ કરશે.’

‘તો હકની રીતે એની જગીર છે તે એ લેશે. એમાં શું? મારે આ મહેલમાંથી નીકળી જવું પડે તે જગલમાં બેઠકો બેઠકોને જીવ ખોલે! પડે તો પણ શું?’

‘ત્યારે બેટા, આવ મને છેલ્લીવારની મળા લે. મેં તારે સાથ થઈને મેહું પાપ કર્યું છે.’

‘અરે મા, મારી મા, આ બધું શું કારણ? બની ગયું! મને તો હંઈ સજા પડતી નથી. પણ તું તો મારી જાનતા છે, તે હું તને બેઠી લઉં, અને તું મારા માથે હાથ મુકી અને આદિપ દે. હવે હું છેલ્લી વારની વિદાય લઉં છું.’

હવે રત્નરાણીએ જાકા પછેડાં જોડી લીધાં. હવે એ કંઈ પ્રથમની રત્નરાણી ન હતી: સાદી રત્ન હતી. પછી રત્ન મહેલ છેડીને ચાલી નીકળી. મ્હાયાના અંબેડે ફક્ત એક મુલાબાજુસ ખોલી તે ખાણે અને જાણેમાં થઈ આગળ ચાલી.

પણ કમળચેત પેલી નાની દરણી બેઠી હતી ત્યાંથી તરત ઊઠી; પોતાનું માથું રત્નરાણીની હાથે-લીમાં ઘસ્યું; અને તેની પાછળને પાછળ દીઠવા માંડી.

પણ રમણકુમાર પોતાના રવેશ પરથી એને જોઈ, અજુબાણે પગે તે રત્નરાણી કને આવ્યો અને બોલ્યો:

‘અરે રત્નરાણી, આ તું શું કરી બેઠી છે! આ તને શીએ છે? મંસારનું અનુપમ રત્ન આમ બીખારણને વેચી કેમ લાગે છે?’

‘એ હું બીખારણને વેચી આવી છું તો મારું પ્રારબ્ધ જ એવું છે. હું ખરેખરી બીખારણ જ છું હું કંઈ રત્નરાણી નથી.’

‘હવે એ ટીપ્પણ કરવાં જોડી દે કેમ જે મેં તો મારું તનમન અને ધન તને અપાંજુ કર્યું છે. વાચા મનસા કર્મણ હું તારો જ છું. આ તારી રમત મારાથી સમજતી નથી. સાચું કહે શું છે?’

પછી તો રત્નરાણી ટહોર થઈ ઊભી; અને એના હૃદયમાં બળ આવ્યું. એકી દસે રમણકુમાર ત્યારે જોઈને તેણે માનવાઈએ કહેલી બધી વાત કહી દીધી. એટલે રમણકુમાર મનઃકર્મા અગ્નિપ્રકટ કરી પડ્યો. પછી તેણે રત્નરાણીને હાથ ઝાલ્યો. તેના મસ્તકને એ ચુમ્યો, અને બોલ્યો:

‘જે-તું જન્મથી રત્નરાણી ન હોય અને જો જગીરનો હકદાર વારસ હું હોઉં...મારી રત્નરાણી! માની લે કે જન્મથી તું રત્નરાણી નથી જ, અને આ જગીરનો હકદાર માલીક હું જ છું...તો પણ આવતી કાલે આપણે હવેવાણે પરણીશું જ; આવતી કાલે જ મારું બધું તારું થશે અને તું મારી સહાની રત્નરાણી જ રહેશે.’ (કેનીયવતી કાવ્યપરથી.)

પ્રાણના પ્રકાશ

પ્રાણના પ્રકાશ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૧]

હૈયાના હોજીથી ઉડતા કૂઆરા,
પહોંચી અલસ્ય એક ઠામ
આરે બાજુએ લિંબી અશ્વમેધતા,
બીરે પ્રસાદના ધામરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૨]

સદાય જગતા અંતર મંદિરમાં,
ઠોટિ કિરણના ઉત્તરઃ
એક એક કિરણે લાખ-લખ ઉત્તરે,
યાતો તિમિરનો નાશ રે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૩]

સૂરજ આધમે ને ચન્દ્રમા આધમે,
આધમે ના આ ઉત્તરઃ
ભરતી ને જોઈ તેા સાગરને લાગતાં,
અસપ આ પ્રાણના પ્રકાશરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૪]

લિખા સૂરજનીને શીતળતા ચન્દ્રની.
ચન્દ્રમાની મુરખી ભરેલી.
હેવી કેમગતા મનહર નૂતનતા !
પ્રેમલ પ્રકાશમાં પૂરેલા
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

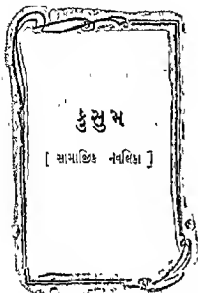
[૫]

આભની અપ્રાપ એના વિરાટ રૂપમાં,
અખંડ રાશનીની રેલઃ
સઘળે સ્થળે એક આરમતા ભોમવે,
સૂર્યમાં સૂર્ય એની વેલરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

[૬]

આવો પ્રકાશ દિયોલે આ જૂતીએ,
જગલે અનનીનાં ગાનઃ
એજાજ દુળનાં બાગક આપણે,
ઠરીએ સમરસનર્તુ ધનરે.
હેવા પ્રફુલ્લ, મારા પ્રાણના પ્રકાશ !

માદિનીચન્દ્ર

લેખક :
શ્રી. મધુવનરાય શુક્લ
ચિત્રકાર :
શ્રી. કે.કે.જી.

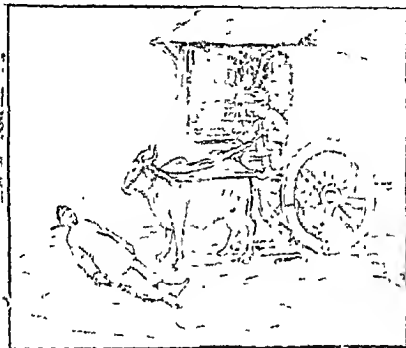
અસમત મેં કોઈનેય સંતોષ સુખ અને શાન્તિ
અર્જા નથી. એટલે તમારે પણ મારી કનેથી એ વસ્તુ-
ઓની જાણ તો રાખવી પડે જ. મારી આ કહાણી
તમારા પર વિશાળી ડાયા જિવાન અન્ય કરુ નાજે
એમ મને તો લાગતું નથી. હશે

મારું નામ કુસુમ છે મારી કોઈને શાપ દઉં છું કે
મારું નામ સમ્યાકેમ ન પાડ્યું. મારી કહાણી જો તમે
ધીરજ રાખી પૂરેપૂરી સાંભળી લેશો તો તમને ખાતરી
થશે કે હું માત્ર નામે જ કુસુમ છું બાકી ખરું કહેવડાવે
તો પચાદશિ કોર છું લોકોનું દીપ્ત દેખી ભણી
જાણનાર વચ્ચે કેમકા જન્મ્યા છતાં મેં જેટલાં
લોકો પીધાં છે તે જોઈ તમે કેમકરી ઉઠશો.

મારી ચૌદક વર્ષની ઉંમરે સારું કુળ જોઈ પાંચસો
રૂપિયા જેરામણીના આપી મારાં માળાં મારું લગ્ન
કયું. જેને તમે દાધાળા કહો એવા મારા સ્વામીનાથ
હતા. એના બોલવાકરવામાં ખાલપીનામાં, જેરામાં,
જેરામાં કશાપ દગ ન મળે. એના વાળ જાડા,
એની આંખો જાડી, એની શુદ્ધિ જાડી.

મારું સમગ્ર દુર્કાંડનું કના. મેર એક નાતું જળ-
દીપ્ત અને એકાદ ઉધરાણી વારસે રાખેલાં. મારા સ્વામી-
નાથને જ્યારે જ્યારે મેં પેલા બાપોરીઆ વારસે જોઈએ
ત્યારેત્યારે એમના પિતાશ્રી માડી મોડી ખંદાર તીકે, એ-
ટલે રસ્તા વગેરે સુધી જઈ કોઈની પેટે તાણ કરે. માંથી
મહાત્માની મારકે સત્યાગ્રહ આરંભ અને લે ત્યારે જ
હુડી જમ ગાડીને આમળ જળાદે ખાતી વખતે શાક
અમર થી જોણુ પડ્યું હોય ત્યારે 'ઓ મારી મારે !'
કહી બેઠી હું. એમની વીસબાવીસ વર્ષની ઉંમર
યજ્ઞ તપસ્યા એમનું આત્મું ધર્મન હતું. આ દેશ મેં પણ
મારી આજે અનેકવાર જોયલાં. વિધાને ને એમને વેર
હતું એટલે લાણેલા લાભોળ સુધી જ. આવા પતિ સાથે
મારે પાતું પડેલું.

અને મારા પેલાનાં વખાણુ મારાથી મારે મોડે
જે કેમ કરાયું છતાં જો સત્ય છે તે તો હું કહી નાખીશ.
વળી મારી લાપજી વિશે તમે પણ છેવટે તમારો સ્વ-
તંત્ર મત જાણી શકશો અને મારા જ મતને રોક

મારા સામીનારને ત્વરે ભારે બે દિવસ બાંહેધરીઆ વખતે મોઢિએ ત્વારે ત્વરે એમના પિત્રની પાસે જઈને નિહાળે, એટલે જન વચ્ચે મુઠ્ઠા થઈ જાયતી થોડે તાણ હરે.

આપણે, માન મધ્યમ વર્ગનાં પણ શરેરી માણસે અને શુભશાની હાથે પિરજી પામ કરવા હા અંજારેછ બે ત્રણ ચોપડીઓ ભજુવા દીધેબે. મારી વિવધાં અનુચિતો મારે નાજરની, ખરસુની, મધ્યમની, સત્તેની, પા રસીની હોઢરીએની કિશિવ મંજન હતી એમનું રેખ-રેખી દુઃખ સાં" એમનું, વળતા શુભા પાઠવા, મેવેમેલ વાંચનું ચિખી.

મારાં અને મગ પનિતાં શુભાઈન તમે અંતિ-ભાઈ શરે અમાને મેળ મી રીતે મળે" મેં આજનાર વધી મેળી પાડી મુકુટના વળા દોઢા દોષ અને

અંતરથી મેળેને. શુભા દેશને દોષ ત્વારે એમના માથામા જુઓ અંતરથી દોષ અને વાગ રસારીના માથા નેસ દોષ દુઃખી દાખલાત્તાર નોવેલ વાંચની દોઢે ત્વારે એમને 'અજસામાઈ' વાંચણની અનમ પણ ન દોષ.

પરેલ આજ્ઞાની પડેની મને જ મારે અને મારા પાનિને પુદ ઘણ. એમને મન દુઃખી મીની નાખ્યું. મેં એમને જયકો કર્યા એમને મારો ચોટાંગ તાણી પણ હજેરી નાખ્યા મેં એમને સારી થોડેલીઆ કર્યા એમને અને અપાણા મળી મેં એમને મુંગીએ

દીધી અને હાલો મારી. હાથમથા કર્યા સુધી ચપ્પું પથ્થુ
હું એમની કપ્પાસાગ્રિની ન જ ચડું. એમણે એમની
કુએલી માને કુંભારી. મેં મારાં હવનાં મજાપણ
નામની પેટ પાડી. આરોગીપારોગી બધી હડી દેરી
આપ્યા અને અમને છૂટાં પાડ્યાં. હો હો શ્વ નર્મ.
ખગલગાટથી પેળ એકડી ચડી. મધદાન થવાઆવેલી
હોય માણસની એટલી મેલિની કે ન પડે વાત.
હિન્દુ લખના ખસ વરણા તે આ લેખા થયલા
લોક તેઓ અવેદમ મન દર્શાવતા હાથ. વિશ્વવિધ વાનો
કરવા લાગ્યા ' હોય હોડાડાં છે. નાશ છે એમ જ
થાય અમારે પણ એવું જ થયું. મોટા થયે અકલ
ગારી એટલે એમની મેં સમજ્યો. આ તોફાન
સાંમજી આવી પડેલી રાનેશન મારાં મ.ગાપ મને
હત મયાં અને મોડી રાને તમારો એવા લેખા થયલા
મોટ સાનમાલની વતી કરતા વેરાળ.

૨

વરેંકે શીતી ગપું અને બીટ વાર મને સામ્રે
વગાવી. ફરી પાછો પણ એતો એ જ ફોતો નોતા
માત્ર સ્વામીનાથ સુધર્મા કે નોતો મારો સ્વચાવ ર્ધો
પણ આ વેળા મારા સહરાએ અને સમજવી, પડતી
શાન્ત પામી પોતાની પાસે જ સુવાડી.

સદ્યારે હાતામારમાં જ મેં અમરા પરની સા-
મેની બારીએ એક પાડીડ લટકતું બેપુ અને એમાં
' કંઈક કુમાર રમાતી. ' એમ. એ.

પ્રોફેસર, મહારાજ ડૉરેજ

હાથેલું વાંચ્યું. એમનાં એક જુદ વિષય મા
અને એનો ખીલક રહેો એવો એકનો એક દીકરો
એમ જે જણા માં ખાવાપીવામાં, ન
ન મળે. એના વાળ બા. હનો.

કેસમ, એની કુદિય બાડી.

માડી

પેં દેરીઆડીનીમાં કરતાં કાગાં મેલન, હજો જા
સા એવો પેજો પટલન, પાસી ફેલનો મો
વેલીશવનો હાથે કાપ અને એજોર ટેપી પેડી
દારમાં રમાલ બુધાવનો બુધાવનો એ બ્યારે ફોલેજમાં
જતો ત્યારે હું મારી નજર પેલિ ત્યાંસુધી મારા
જામમાંથી એને એક રહેતી. વગી રિન કલન
મંથવ અને મચલાની પાંખ જેવું રંધીડ અને પે.
રજ પેડી એ બ્યારે એના આંકુઆગા. કેચાઈ
કનગી મેંથી પાડેલું માથું ખુટું રાખી એની સ-
ગ્રીમમાં વાંચનો કે લખતો ત્યારે પણ હું એને મા
મારીઆમાંથી નીકળ્યા કરતી. એ વખતે હું મારા
મન સાથે વિચારતી કે એ પરણેતો હશે કે કુવાર
અને પરણેતો હોય તો એની પત્ની કેવી માલ
શાગી હશે

એ સાહિત્યનો પ્રોફેસર હનો. એને ત્યાં જોય
ટપાકના પેપરો અને મોપડીઓના ચોક્કા આવા
મગરો એ " અમુ તરણ આ ઉચ થયો સુ
જોયો મતા લોક " નામનું પ્રકાશીત આવો ત્યાં
હાથથી આરોગીપારોગી પણ પોતપોતાની પથારીને
ત્યાગ સત્તર કરતા. રાને સુરી વખતે " પ્રેમજ બેલિ
તાયે દાખરી મુજ છત્રન પંથ ઉમળ " ની ચમત્
કરતો ત્યારે અમુમાણતું વાતાવરણ શાન્ત અને
પવિત્ર તથા શુભમય ભતી ચમત્ લાગતું. વગી રાને
દિવસે બપોરે પોતાને દાંચકે બેસી એ બ્યારે " મુજ
વતમાં નથી કે નાશા સિવાય પણ તું શું કરું " વળું
હિન્દુ વિષવાતું વર્ણન કરતો ત્યારે તો મને એમ જ
લાગતું કે એમાના એકેએક ઉદ્યાર મારા જ છે.

એની સ્ક્રીમ વચ્ચે માગ હતી. અમરા મહાની
એવું મહાન એક હાથ દુર હતું બિાં
પાસે જ એવું રેગજ રહેલું. રોજ બડતી
નવી ટપાલ એ ટેબલ પર પડી રહેતી. એ ત્યાં

.....એટલે હું સમી રહીને એકેએકી બેંચી લઉં ...

નવી એપડીએ મંત્ર રતો વાંચીને—અને તેના પર મોંઘ
લખતો, એના અને અમારા મહાનવી હૃદયને એક
ચલનના તાકીઆથી જ અંગતી એ તાકીઆ પર
એનો કેટલોક એપડીએ રાતરિવસ પડી જ રહેતી.

હું બહુની હતી તારથી જ મને એપડીએ વાંચવાનો
શોખ હતો એ તો તમે જાણો છો જ. મારી બિયો-
માધી હું રહેજ હાથ લગાડુ તો મને રોજરોજ નવી-
નવી એપડીએ વાંચવા મળી રહે એમ હતું આ સામ

હું એજ જવા દઉં એવી ખરી ? એ ક્રોધેજમાં લોકચર આપવા જમ અને મારા સસરા પોતાના પતેતા પુત્ર સાથે દુકાન પર જાય એટલે હું સાચવી રહીને એક ચોપડી ખેંચી લઉં અને એછી પક્ષાડીએ પૂરી કરી પાછી મુખી આવું. આ મારો નિયતકમ. એની મા તો પરમેશ્વરનું માણસ એટલે એ તો પોતાના દીકરાના સ્વમીકમ તરફ રહેતું પણ શાની ?

પણ મારી આ લેગેલ મારા સહુણા સ્વમીનાથે દેખી હશે અમર તો કોઇ ખાઈપી ઉતરેલી વૃદ્ધ પંડાસને એમને કારખાયા હશે, એટલે એ એક દિવસ રાંધણી બહારથી આવ્યા અને તકુમ્બા.

“અહીં છે ! એને માંડી બાંટી કરવો છે સું ? એ થી લેવેલ કરે છે ! શાનો તાર મોડેલે છે ?”

“અખરદાર, કમાલીને મોલો જાઓ, આવ્યા તેવા પાછા આવ્યા જાઓ નહિ તો નેવો જેનું મશે.”
એ આંખ ઠાઠી જવાબ આપે.

મારા પતિને એટલો પતેતા ઉતરી ગયો અને એથી બચતા રહેતા પાછા દુકાને ગયા એ ૧ આ બદલ એમણે ઠાઠ દિવસ માફનામ દીધું નથી. અમારો સસાર એ પછી ગદાપાટું કરતાં દોડેલ વર્ષ નજીવી.

મારા સસરાએ મારા સ્વમીનાથને જેમતેમ કરી પોતાની દુકાને ગોઠવ્યા હતા, અને દર મહિને નવું ચાર રૂપિયા હાથખર્ચાના બાધી આવ્યા હતા અને રાંધણી તો આજની બજેલી છોકરીએને જેનું આવડે છે એવું આવડતું. હું રોતિજા આક પેટ ન ભરાઈ તે મારા પીપર જઈ ખાઈ આવતી. ને બોડીએ પીવાનો અને હોટલની ચ્હા પીવાનો છઠ્ઠ તો મારા સ્વમીનાથને નાનપણથીજ હતો. અને હવે બાપાએ હાથખર્ચા આપવા માંડી એટલે બેટા કળ્લજા, પુરી

અને બટાકા ખાવા રોજ કુષા શાન્તિગૃહમાં જતા થઈ ગયા હતા. બીડીએના ખાવાપીવાથી તને ક્યાં અજાણ છે ! એમાંથી એમને મેમહલુનો રોજ થયો. એ મટાડવા દવા દારૂ શરૂ કર્યા પણ પરેણ પાને તેનાજ બાપના સમ. એક પાસે દવા ચાલે અને બીજી પાસે એમની છઠ્ઠ મોઢળી મહાસે પરિણામે અને પાંચ વર્ષ સધવા રાખી ગાસ રવામીનાય સ્વધામ સીધાવ્યા. એમના અવસાનથી મને શોક થયો નેત્રએ તેવે ન થયો. હું પરજેની કુંવારી રહી.

એ પછી મારે વરો કરશે એક વર્ષ ખુલ્લો પાળવો પડ્યો. અલબત્ત, એ રિયનિમીય મારો વાચનઅવસાન તો પહેલાંની માફકજ ચાલુ હતો. ઉઠેરા ટેલેકે અમે બળવત્તર પણ જાઓ હતો.

જેમ તેમ વર્ષ પૂર્ણ થયું એટલે મહેં છૂટકારાનો દમ ખેંચ્યો. શોક પૂરો મર્તાની સાથેજ મારે કંઈકુમ્મર સાથે વાતચિતનો સંબંધ તરૂ થયો. એમાં કુદરતનો હાથ ખરોજ. હું એના રૂપ પર કુમ્મર થઈ. હું એના બાથુતર પર આદરીત થઈ. હું એની દબ્બજબથી કુબ્બ જતી. મારી સહીએની સાથે હું એના વિષે ચર્ચા ચલાવવા લાગી. મારા એના વિષેના આંદાશજુના ઉદ્ધાર તમાગ પણ અચકાયા વગર બહાર કાઢવા લાગી. એની સાથે વાતચિત કરતી હોઈ ત્યારે પણ હું મારી ઉર્મિએ માર્મિકતાથી જાણીતવા લાગી. બેડુ ડોને કહેવું અને કનેડુ ડોને કહેવું એ વિષે અમારે રિષિવિષિ વાતો થયા વખત મુખી થયા કરવા લાગી. મારી એક સમોવરી પંડાસણુ આમળ એક દિવસ મારાથી બોધી પણ જવાઈ. “અહીં ! આવો થઈ હોવ તો કેવી મજા ! આપણો અવતાર છૂટીજ પડ્યોને !”

થયુ મારા અવિચાર, મારી ઉતાવળ, મારા

સાહસવું ટકવું' રૂળ ભોગવવાનો સમય જરૂરીજ
આવી પહોંચ્યો.

પોળ આખીમાં અમારા બે વિરે ચણકણ આંલી.
પછી મારી અને કાચી કાચી મંછા, ફેણ અને નેત્રાર
માશી સરાક ચોરે ભેગા થયાં અને વાત કરવા લાગ્યાં
“હાપ! હાપ રે આપ! આ તે શું? એમણે માંકણ
છે શું! આ તે વસ્તી છે કે વરણ? એમને કાંઈ
જેનાર કરનાર છે કે નહિ? આવા અધમવેડા અદિ
દેમ ચાલે!” સરાક ચોરે રાવ થયો કે આ વાતનો
રિપોર્ટ સંમત કરતાંનાં માગાપને કરવો અને એ
મહા કાર્ય મુદે ડેપુટેશનનીમાઠ સભા જરખાસ્ત થઈ.

કંઈપંકુમારની મા બોળી પણ ઝાઝી, જાણે
શંકરનોજ અવતાર! બીજેજ દિવસે એણે અમારા
બેનો હાથો લેધે. કંઈપંકુમાર કાંતેજમા પ્રેંદેસર
તરીકે એ એવો કાનેસ હોય પણ આ ધડકા આજળ
તો અવાકજ બની ગયો, અને કંઈ નિર્દોષ માણસ
હડકતા આરોપ આગળ ચૂક ચિત્ર બની જતું નથી!
અમારી બેની નિર્દોષતા પૂરવાર કરી આપવાની
જવાબદારી મારે ગાયે આવી પડી અને એ રજૂ
મેં કુનેહથી સજળ રીતે બજારી. ડાહ્યોને કું ચાન્ત
પાડી શકી.

કંઈપંકુમારની સાથેના મારા વાતેચિતોના વ્યવ-
હારનું અતુ ગંભીર પરિણામ આવ્યું તોયે અમે
અમારા આ ગંમંધ તોડી વાળ્યો નહિ, ઉલ્ટું જાણે
કું' ફુનિયાને રેદ મારતીહોડ તેમ હવે તો પાડોશીઓ
સારી રીતે સાળળે એવી રીતે એની સાથે ભાત
ભાતની વાતો કરવા લાગી. અમારા ધર આગળથી
જતાં આવતાં સ્ત્રી પુરુષો પર રીકા કરવા લાગી. મારે
કંઈ બજારમાંથી જોઈએ કરીએ તે પણ એની માર્ગત
મંચારવા લાગી. મારે વચિવાની ચેતણીએ હાથે

છેમે આપ લે કરવા લા
સભા બસાઈ. પોતાનો
જગી ધૂકી એ સભા નવેસર મસવત
જોડા સુધી કરવા લાગી.

એવામાં એની મા એમણીની માંડી પડી. પથારીમાં
જણ હવાય ચલાવતહિ. એમણીના મંદવામાં એમણીની
સહાય અનિવાર્ય છે એ તો તમે જાણો છોજ, એક-
લગણો કંઈપંકુમાર પરદેશમાં શું કરે? પરનિદામાં
પૂરાં પોશીએ. તો પા કલાક હોઠા કરી આશ્વા
જતાં, જણ એને તો બેનની અગર બેરીનીમદ્દ આ
વખતે આવરણક હતી મેં' મારો પોશીધર્મ' વધાર્યું
પીઠાવ્યો. કું' આપોપાછો વિચાર કરવા ન રહી.
લોડો શું કહેશે તેની પર્વા ન કરી. મા જણી બેન કે
પરણેતર બેરી પણ ન કરી થકે એવી કાલેક કરી
મેં' ડાહ્યોને સાઠ કરી મારી આ શૂંપણા ડેવળ
નિન્નવાધીજ હતી

બસ. યજ્ઞ રહ્યું મહું જગત સર્વ'ન મદવાજન
દેમે છે એને લોઅમારું બાપ સામિત કરવા પૂરાયો
જોઈતો હતો, અને આથી સમજ બીજો કયો દોષ
રોકે? ડોહી સારી થન એટલે સદાચેતરની સખાનાં
સખ્યોએ એના કાન સારી પેડે ભર્યાં. ડાહ્યોને ચોલુ
આ એર ન ઉતરું તે નજર ઉતરું.

હવે એ તો અને કાળ દેખરા લાગી. વળી
પોતાના દીકરાને પણ વાતવાનમાં ચારવા લાગી એણે
જાપમાંજે કાંઈ દિવસ ચાની આમન્યા તોડેલી નહીં
એટલે ડાહ્યો ને કહે તે મૂને મોડે સાંભળ્યા કરે,
અને એ ચાંભળ્યા કરે એટલે ડાહ્યોને વધારે સ્વચે.

“મેં મોરી ધો નેરો છે! એક ચન્દે લોચાય
છે! જાણે તેવમાં માખ છુડી પણ બોલાય શાનું!

કુસુમ

આછી દાળમાં કાળું છે, નહીં તો સામે જવાળ
' ન આવે ! "

આ રોજનું રામાયણ. માણસની સદનસંકિત
કયા સુધી રહે ?

૪

રવિવારનો દિવસ હતો. મારા સસરા દુકાને ગયા
હતા. કંઈક દુમારની માએમના એક સંબંધીને મળવા
ગઇ હતી. હું રસોડામાં સાજનું શીડું, એકડું ઠરતી
હતી, એવામાં એ ધૂજતે ઓછે ઓછર આવ્યો અને
એક બેઠ કરોડો કાગળ મારી પાસે નાખી આવ્યો.
હતો તેવોજ ચાલ્યો ગયો. એનો રોજનો અને આજની
રિથિતિમાં મને આસમાન જગાનને તફાવત લાગ્યો.
હું પેટલીક વાર રતબધ રહી, પણ પછી તરતજ
સાવધ થઇ ઝડપટ કાગળ ઉપાડી લઇ પાણીનું ટબ્લર
ઠરી ભાજુમાં લેતી, અને પરબીલીલ ફાટી કાગળ
વાંચવા માંડ્યો.

"કુ કહી સંબંધ ?

શબ્દ ? વાંચ્યો ? મારે કંઈ પ્રવાસી કર્યો છે અને
એક મે વાત કહેવી છે મીઠાઈથી સંસારનો રાગિણી
સંસારનો.

લગભગ ચારે વર્ષથી હું તમારી પ્રેરણામાં રહું છું.
તમે મને એાજબી છે. હું તમને એાજબી છું તમે મારી
પેઠે ભણો છો કે અધ્યાપકપીઠા મે નથી કાઢી દિવસ
તમારી મરહમી કરી કે નથી તમને અડધાઈ મળે. મે કાઢ
દિવસ પણ આ હલે એવો સબ્બ ઉચ્ચારી નથી કે નથી
તમારી લાગણી દુઃખાય, તમારે અપમાન થાય, તમને
કશંક લાગે. મારાથી તમારે કાઢ દિવસ લાગતું પડ્યું
નથી, સંતાઈ પડ્યું નથી

પણ આપને કું રોજનામાં આવે છે ? મને ભય હતો
જ અને તે પ્રમાણે જનું પણ છે કે પેટબળા અને પા-
નિન્દા તત્તર માણસોને અપણને નજર લેવેવે પાદનાં

ફેવે કાઢ છે. એકો ઈશ્વર જ નથી છે કે વનુકુળી
આપણે નિર્દોષ છીએ. આપણાં છીએ. અલગ, કું પોતે
તો આવી ફેવેલીથી કરતો નથી; વિનુ તમને પાવને કેવ
લામે છે તે મારે ભણતું છે.

દબે પ્રવાસી વાત. આપણાં વર્ષના મારા અનુભવ મને
બતાવ્યું છે કે તમે મોટા મનના અને મોટા જેવા છો.
હું માનું છું કે દબે પછી મારે એ કહેવાનું છે તે સાંકડ
તમને માનું તો નહીં જ લાગે. એ વાતો તમે કુસ્તો તો
નહીં જ લાગો. અને ને કદાચ કુસ્તો પામો તો હું
કહું છું કે પચેપચેને ખાતર સાન્ત પમે તમને મારું,
લાગે તો મને કદાચથી મારું કરો.

સાંભળો. કાઢકો નહીં. દબે તમારે આપણે વિના
કાણુ વચોવામાં છીએ, નિર્દોષ હોવા છતાંય મારે વચમાં
છીએ, ત્યારે કું તમને કંઈક કહી નાંખવાં સાંકડ મે
હું કરતો કરતો અને અભાગો અભાગો કહું છું કે હું
તમને ચાહું છું. હા કાઢક છું. તામા વખતથી કાઢક છે.
પણ વર્ષથી કાઢક છું.

રામાયણી કહું ? તમારો વાર અવતો હતો. તમાર
કોઢી કાગળ થતા હતા, મનુષ્યત્વ અને પશુત્વ વચ્ચે વચ
વાળી રહ્યું હશે. હા ત્યારથી જ હું તમને કાઢક છું.
તે સમે તમારા ખર ને ને વીતવું તેથી મારો અવ નહીં
જતો હોય તમારો એક રાજ થતા ત્યારે હું એકો
તમારી કથા આજ દિનું સમાજને સારતો.

આજથી આપને ચારે વર્ષે પચે કું એક મોટા અને
સુખી લોચી માણસને મળવા ગયો હતો. એણે, મારું
રહેવાનું કેમણું પુછ્યું અને ત્યારે મેં એને તમારા સમ-
જનું નામ કીધું ત્યારે એણે કાચ મારી રહ્યું.

"હું એને સગી રીતે એાજબી છું. મારા આપણને
કાઢકી એના છેાસા સાથે પચણાઈ છે. વાપલીની અંદર
બરખાર કરી છે, દરિયનું ગમ્યા સાથે પાનું પડ્યું છે.
એને તો કાઢક સરહરી પવિ એાજબી, કે એની મદર કો
કાઢ. હું એને મારી પેલાનીની કાઢકી માનું છું, અને તેથી
એને મારે અને મારી લાગણી થાય છે, અંદરોસાં એનું
અવન શી રીતે સુધારાય ? "

આ રાખેલ કન્યાવત્તા દલુ દેવાન છે અને અદિ-
જાન છે એ સુખેએ માણ જર થઈ અજર કરી. માઠં
છવન એણે સુદી રીતે ધણું ત્યાગી ન અને તમારી
લાગણી થયા રે છે. અત્યાર સુધી અને હિંમત નહોતી.
હું સારમાતો હતો, પ્લોટો હતો. એમ હોવાથી હું મારી
લાગણી દયાથી યાત્રો નહોતો. મારો ઉર્મિઆને હું અંદર
ને અંદર ન રાખાવી દેતો હતો પણ હવે ત્યારે જવતે
આપણને કૌશલ્યનાં કુવેલ રાંધે છે ત્યારે મારી રાખ દહી
નથી. હું જધારે વાર મૂક દહી યાત્રો નથી.

જનવને સારાસારની પરીક્ષા નથી એવી મંત્રે બાબો
સપને અંદાજ ન દેખા રહે છે એને નિર્મલતા મળતી
નથી. એને જીવનના પસંદ નથી. ખરજી વાતોને ન એ
વ્યવસ્થા અને કનેક્શન બાબી રહેવ છે. ખુબી એ છે કે
એ જધારે ખરજીવા દોષ છે તે ન જોતે હાથમાં મોટે
અંજોરણથી નિર્જીવ અને નિર્માલ્ય મણતો રિતે નસતાર
સુદી વાતો વચ્ચે રહેલ છે આથી દુનિઆમાં રહેલું દોષ
તો તે કેમ અને ? વાચ તેવા વરિષ્ઠે તે રાખ વચ્ચે
રહીએ એ કહેવલ તમે ભણવા હેવાં નેહો.

તો યુગ્મ ? તમે અને ચાહી રાખી ? તમારા સાજન
જર બધી રાખી મેં માઠ હાંવ તમારા આજન આજ
મુલકું હું છે. તો તમે પણ તમારા અંદરના પડા
વંચડી ? અને એમ તમારી લાગણી વાચ છે તેમ તમને
પણ મારી લાગણી વાચ છે કે કેમ તે હું ભણવા માણું
હું. અલગતા, હું તમારા જર બળનાર કરવા નથી
માગતો. એ રિતે તમે નિર્મિત રહેને આ સોડો રાજ-
ખુશીને છે અને નહીં કે નેરજીવનને.

હાં ? હું ? તો તમે મારી માગણી કણુવ નહિ કરો
તો મારું છવવર પણ જમણ ન જરી. કારણ જણ
વખતથી મારું અધ્યાત્મમાં મારું જિત કમી થયું છે અને
છવરે મારે મારો આવરણ પૂરો કરવા કાંઈ દૂર રેલ ચોધવો.
પડી એ ચાકલ છે

કાલ્ય માતા દુર્ગાને તમે મારી માગણી કણુવ ન
કરી રાજો તોપણ વિશ્વાસ રાખજે કે હું તમને કદિવણ
પળવનાર નથી. સુવવનાર નથી હું નીચ નથી. હું કાલ્ય

તમારા કવરથી નીરામ થવસ તોપણ મારા વરણી
તમારે સેલ પછુ દરવાજુ નથી.

પણ હું માણું છું. અને ખાવિ છે કે તમે કોર કા-
નવા નથી-દૂર નથી અને તેથી તમે મારી માગણી કણુવ
કરો છો ન

હું છું
તમારે ન થવા માગતો
કદમકુમાર

આ રાખ હું એક એ તણ વાર વાંચી મઈ
અને પછી ઝીણી ઝીણી ઠાપણીઓ કરી પલાળી
સેવો થયો એટલે કાલ ન ભણે એવી જગ્યાએ
નાંખી ચાવી.

મને કહેવા દો કે મુંબરે માઈ ચામકું જોડ બના-
વ્યું નથી કિન્તુ અને ઠાપણી અને કાંઈ કરવા
આવે છે અને એમ હું સૌંદર્યવતી નહીં હેખાની
દેડેકે પણ આડેકે તો બની છું હું. હું ત્યારે બ-
દાર નીકળતી ત્યારે લગભગ બધા અને લીધીલીકોને
ભેળા. કેલકાક મુલાનીઆથી અલગતા બચેલા છાના
માના ઝીણી ઝીણી કાઠરીઓ પણ મારવાનું મુકતા
નહી. એ બધામાં એમ. એ. ની કપાધિ તથા પ્રાકે-
સરની જાવી ધરાવનાર સપિલ્યપ્રેમી યુવક મારો
વાચક બન્યો.

મને અભિમાન આવ્યું. અને કેમ ન આવે !
મેં જઈ ખાસી લાધી કલાક મેં આપનામાં માઈ
મ્હેં નીરખા કહું અને ત્યારે. એ નિરીક્ષણથી હું
ચાહી અને શરમાઈ ત્યારેજ આપનાથી દૂર થય.

મને ભાવનું મળી મ્હેં તેથી મારો આનન્દ મારો
નહીં અને એ આનન્દ હું જરેથી રાકી નહીં. હું જોત
જ વાચના કરનાર હતી પણ હવે એ જ વાચક બન્યો
એટલે એને લગાર સવાવવાનું મન મને થઈ આવ્યું.
એ કાળગથી અને જાણે કોમ ચર્યો હોય એવો ડાંગ
હું કરવા થાગી. એની નગરે પડતું મેં એકદમ બંધ

કર્મ આરા વાચન શેલપર મેં' પરાણે પરાણે મંબમ
રાખ્યો એમ છતાંય હું છાનીમાની તો એની દિલચાલ
જોવા કરતી જ. હું જોઈ શકી કે એ બાપડો લેવાઈ
ગયો છે. પોતેજમાં જવાનું પણ એણે બંધ કરી દીધું.
વાનજુઓ પણ એટલો બની ગયો કે વારે વારે એને
એની માતા દપકા સંભળવા પાતા. ડોશી એને
પાગલ બની ગયેલો માનવા લાગી. મને એની આ
સ્થિતિ જોઈ મજા પડવા લાગી અંકરાડીયું પીતી ગયા
પછી મેં' એનાપર બીટી લખી.

"બિ. ક'૧૫'કુમાર !

વિ. વિ. એ બાપ મોઢા છે, હું નવાની છું. વાન-
જુઓ લખાય તો માફ કર્યો. હું તમને સો વાતની એક
વાત કહી રાખું છું કે ખગદેર એ આગતેડું ફરી લખ્યું
તો. તમારે મદદને મું' બેસાને તો મરડુ થશે. શાહ
શખો કે હું અને કાળો રીશી રિપિયુ લારવા દેવાર નથી.

લી કુસુમના પ્રણામ વાંચ્યો-

કેમ કેવો જવાન ! મને લાગુ કે ખરી અમન
જોવાની દહે મળશે.

૫

મહેજ તણ્યો આપું' ધર બાળી મુકે છે. સટાક
ચોરાના કોમલની અમર પણ અરજ રાની જાય !
મારી બીટી એના હાથમાં પોતેથી તે જ રાતે માલીકરા
વચ્ચે સારી જાળી હતી. મેં' કાન મહિષા.

"કુમાર આશું ?"

"શાનું ?"

"લોક કહે છે કે તે કંઈ જોડું નથી. તને એ
રાતે કંઈ કામજી કર્યું છે. મહેરની બાઈડીઓ મહેરિલી
જ તો ! આજ કેલકાવ રિવસથી હું પેટ ભરીને ખાતો
નથી, તેમ પોતેજમાં પણ જતો નથી."

"લોક તો નવરા એમને કંઈ મૂકી એકએને
એમની સગાહે હું નાહતી સું કરવા ફાળી ચાલ છે

અને સામાને કરે છે ! અને વગર તહમજો, વગર
જાણે કેઈના પર મને તેવો આજ સું કરવા યુક્તો ?
જાણ હોય એટલું' ખવાય ને ! અને સગીર સાઈ ન
હોય તો કેલેજમાં ન મે' જવાય !"

"શાનું જવાય ! ફક્ત મરીનું આડું જોવા કરવું
હોય તે ? હું બધુંય સમજી છું. દહે મગમાથી
જમ કાઢવા મહિષા છે. રાંડીપુત સાદગાઠ કરે છે તે
કંઈ જોડું ?"

"બા ! બા ! મહેરખાની કરીને મને તેમ ન
મોલ અને લોક ન દેવાન તને કેઈએ જાત બરબંધ
છે. બીટું કર્યું નથી."

"મને તેમ. આ નોંડનમાં આપણે ઘેર જવું
છે અને ત્યાં મારે તારા કમળનું ચોક્કું બેસાડી
રેડ છે."

"બા. તે નહિ બને. મને એ આગામાં નાંદે
મને. અને મારે લગન તો કરવું નથી. કરી રહી !"

"આમમાં શાનું મને ! ત્યાં કંઈ બાની મુલ
નંકાવતીએ હોય છે તે મને ? અને લગન કરવું નથી
કેમ ? કંઈ કાલેજોસ તો આપ્યા નથી ને ?"

"બા ! હું તને કેટલી વાર કહું ! મરડામાં
જાવે તેમ જાહે જાય છે ?"

"ન કેમ જડું ? મારું તો કાળતું કપાઈ જાય
છે. તને આ રાતે જાગત જોવા જવાની દીધી છે
તને અઝઝ સેવારી જનાવું એટલે નિરાઈ"

"બા ! સાંભળો લે હું કલિપજી પરજુનાર નથી.
મારી અજાણ્યમાં એ દેહ કર્યું તો પછી તારી વાત
હું જાણુ જો"

"તો સું હું જો કિરે મળો વધ કાડું ? તારે.
તો એ રાંડ નોકે નાનું કરવું હતો કેમ ? મારા બાપમાં

એ નહિ ચાલે હું તો ભગમનો આનિ. બાળોને કામ કરી નાખું."

"પણ તને એવું કહે છે કાણ?"

"તો પછી તારે કાળા બનવું પડશે."

"કાળો જ છું ને?"

"એ ના. હું બોળું છાતું તેની સાથે તારે પરણવું પડશે. એ વધી ગયેલી તે હજી તો મારા ધરમાં ધાસવા દેવા નથી. રદમન્યો?"

"તે નહીં બને. માથાપની ફજા મંતાને બચાવવાની છે, નહિકે પરણાવવાની. બે બોલ પરણું મારે છે કે તારે?"

"પીરશે વધી ગયેા દાદી ગયેા. દાદી ગયેા. દાદી દાપરે બારાં એને કહેના કરનાર કાંઈ ન મળે! એ મુશ્કેલી તેના કરતા હું મે ન મે છું."

ડોશીએ એ પ્રમાણે બાળકો વચ્ચે ક્યાં જાતિ માયાં કુટ્યા. જ્યારે કાંઈ એજ વખતે મરી ગયું હોય એમ તાણીને છેડા વાળી. શુ છે, શુ છે કરના લોકે બેમા ચર્ચ ગયા. કંઈકુમાર તો બાપડો આ રજેતાથી ક્યાકા ગયો. હું પણ ધરમા રહી રહી રાકેજાની મઠ. ડોશીનું જોર જોરે કમકમી ગઈ.

રહવારે ત્યારે મેં બળમાદી ડોશીડ કહું સારે કંઈકુમારને પોતાની બેઠ તૈયાર કરતાં જોયો.

"બા! હું સદત જઈ છું. મિટિંગ છે મારે" રહામદસના સુમારે હમરો બોળજતાં બોળજતાં એણે કહ્યું.

"પાછો ક્યારે આવશે? કાલ?" ડોશીએ પૂછ્યું.

"બનશે તો કાલે કાસમા" રહી એણે ચાલવા માંડ્યું.

એ ગયા એને બીજેજ દિવસે એની મામા નામનો કામગ પોષ્ટમાં આવ્યો. ડોશી અને જોડને કાણુ મેષ્ટ મોહું કરતી અને પોતાનું ચાલે તો અને ચાલવાથી

પાછો નહીં એવું વર્તન રાખતી. પણ પોતાનું કામ કમી લેવામાં તો પૈક હતી. સામા માણસની કને પોતાનું કામ સંધાવી લેવાની અવગ આવડત એનામાં હતી.

"મડમ સાહેબ! આટલો કામગ વાલો જોઈએ" કરતી ડોશી મારી પગથીલાં ચડી. એ બમણ હતી એટલે પોતાના કીકરાની ગેરહાજરીમા અચરતો એની ન્હામરણું એવું કાંઈ લખવા વાચવાનું કામ મારી પાસે કરાવી જતી.

મેં કામગ દાયમાં લીધો અને સરનામું જોયું તો પોંડેસરના પોતાના જ દસ્તાવેજ, અને એ જોતા જ મને કામ પડી અનેક વિચાર પળવારમાં મને આવી ગયા. પરત્વીરીકે કાંઈ કામગ કંઈકે પહેલી લીટી વાંચનાં જ માગે જોઈ મરો પડે એમ લાગ્યું. એટલે હું સમસ્યા ઉપર ટપકે આમા કામગ પર નજર ફેરી બી. કામગ દાદમાથી પડી ગયો. મને કાણે તો પોલી નવીકણે એવું થયું. હું ધન લઈ મણિ દાવ છું બેસી મઠ.

ડેરી બાપડી કશું કશી ચમી નહીં. છતાં એને કુશળ તો આવી જ એટલે એણે પૂછ્યું:

"મહામણી સાહેબાં એમ કેમ છે શું? વચ્ચે તો ખરા?"

જેમ તેમ સાવધ યઈ, કાળજી કંઈક કરી. અગ્ર મણીમાં પસણે બાળી મેં કામગ વચ્ચે માંડ્યો.

"પણ માન્યો."

આ વખતે મુરવડ નામ મેં જુકું જ ફીરે છે. માણસની સદનસંજિને હાં દોષ છે. દને મામાથી પોતા-દને લુપ્ત સદન થઈ રહતો નથી. અને તેથી કંઈકની જઈ આજ રોજ હું વિચારીય તરફ ચાલી નીકળ્યા છું. તો એ સમ્યક્સીએનો મઠ છે એ મામાં હું અન્વસ ધર્મની રીત લઈયા આ કામગ વને નીચરી ત્યાં રુધીમાં તો હું કાણુ જોઈ ફરેલ્ય ફર પડેઆ હઈયા.

:: લોક પ્રિયતાના પાશીશી ::

વર્ષો વર્ષ 'કુમાર' ની આહુક સંખ્યા ઉત્તરોત્તર વધતી જ આવે છે હજી
 વધે જાય છે એ તેની લોકપ્રિયતાની પાશીશી છે. 'એના ત્રિરંગી
 ને સાદાં કલાત્મક ચિત્રો, એના ઉત્તેજના પૂર્વ દેખો, એના બોધક ને
 પ્રેરક લેખ વિભાગો, એની સ્મૃદ્ધ વિવિધતા,—બધું જ અદ્વિતીય છે
 એના એક પણ અંક જુઓ, અને તમે આહુક થવા લલચાશો

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬ : પરદેશના શિ. ૧૧. કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ

હા બનવા કળ બને છે અને થયું ન થયું થઈ નથી. તેથી હવે મારે તમને ઉદવેશ છે એકઠું ન હોવાનું છે કે નાકોના સંતાપ ન કરો. વાજાલેકા ન કરો. ફક્ત સોડાનું કહેવું સાચીએ જ તમે મને ધણી કડવી ત્રસવિભા મુજી લીંગેલા છે. ત્યારે મને ખાતે કોઈ રસો ન જ મુજબો ત્યારે જ મારે આ મારું પકરના પદથા છે મારી ઢાલની ધણી સાલવી, કેટલાકને હું આખની કણી થઈ પડયા હતાં મારા માથા બનાથી એમને મારું મોઢા બન્યું. એમને રમતાં નિમ્ન ટક બનશે અને ધણી યાદ વળશે તથા ધણીના સંતાપ મદરો હું પાછો આવનાર નથી મેં જાહેર થતાની નજી છે અને ધરધરી બીજા મારી આવીશ હશે એટલે હું તમારા કામને રહો નથી માટે મને પકડી મનાવવા કહેને મારી પાછળ ન દોડાવવા કે નકામા પૈસા ન બચાવવા એ થયું છે તે કીજ થયું છે એમ કામની સંતોર માનશે! આપણું મારું કંઈ થઈ નથી

હું તમારે પગે પડી માથું ઘડું છું કે આજ થયું તે બદલ કોઈને દોષ ન હોતો મારી તમને હવે ઉવટની જે ન સલાહ છે કે કોઈની સાથે લડવડી નહાય અને આમનું ન બાધતા કે પરમેશ્વરના મુ દેવાર ન બનવા આપણે છાવણ હાથે તો કોઈ રિવરે થયું મળ્યું એથી લઈ હું આટલે દૂર જવા માગુ છું અને ત્યાં રજુ થશે અને પગપા નેજુ કરશે અમર મને તેડી માણવા કોઈને મોહકો તો ચાર રાજને કે હું છાવણ તો પાછો નહિ ન જાય

આ બધા કપાલ મૂળ શું છે, સય સુ છે તે કુજ ઉધર ન લાગે છે જ્યારે જણાવવાની તરજ નથી કાલ કે એને એની પર્વા નથી. પોતે નેના પર સીલપા અંદર છે તેના પ્રત્યે એની સહાનુભૂતિ નથી અને કોઈ કલ્પ જ નથી સોડા ફોવે તેમ જોવાના સીલા અને રાખ એમને પણ ફિનિયા ભાગી નથી થાલી તો આપણે તે કાણુ ન પાછી દેખી મુજી મારનારા, રજર દેખી પો જાનના, સમાસમાના દર્શન કરનારા અને એવેક મત

નિષ્પ કાલના મનના જ આજ નસખ દિનું નુવલીએના સોડા પી રહેવ છે

આતમા માટે તમને એ ન ઉપદેશ છે કે તમે આ આમ ન જવા પણ નહિ ન રહો. તે અર્થે ન જ રહી સકાય, તો પછી કોઈ જ નહીં બધી માયા રામદેવ કાઢી નાખાને.

કરી પણ કહું છું કે હું આપો નહીં છું તેથી કોઈને માલો ન દેતા કે થાપ ન આપવા કાઢી છાવણ પરિભ્રમ કહિં પણ સારાં નથી આવવા બધા સાથે મળીને ચાલવાના જ મુજ છે

અહોરોડા મારી એક નજરની મુખી આવ આવી મર્યા છે દિનું સંસારની આવધુદીને મન આગે સંભારી બનાઓ છે આ રવાનું હું જાણુ તો તથી જ છેદતાં છાવણી આપે ન હું ગાડીમા લેતા છું

હવે મારા પ્રજામ છે મેં કાણુ તે પ્રમણિ વર્તને બધા ખોટીએને મારા પરિહાને લાગેજાને મેં કોઈ લાગણી કુખની દોષ તો એ સોડા મને માફ મેં એવી મારી માનણી છે મારા જોવાનાવવાથી એમને કોઈને માફુ લાગુ દોષ તો કહેશે કે હવે કોઈ એમને કુખનારો મળી પ્રજામ સહુને પ્રજામ

શી

તમારો નાશ જાક

કદર્શના પદેલાનુ નાચાને

કેવો કાલજ 'હું પા જાગેનાવ નહિ લગી રહી હોઈ એટલામાં તો 'હવે કોઈના તને આ છું સનુ હું' કહી કોઈના મારા પધારના એટલા પડ પકાક પડી એવી કારણી થીસે પોગનાં માણસ એકદમ કોડી આખ્યાં એ સોડા તો નાણુ બસ કાંપી જ નરવા દોષ! મારી અને કદર્શક મારની વચ્ચે આડી વેધાર છે એવી વાત કલાના મળી તો એ સોડા અમારા ધરમાં રહેજ વાણીને બોલાવ તો પણ કહ

સ્ત્રીઓની શક્તિની દવા

સુંદરી સાથી (૨૯૨૬૬)

આ દવાથી સ્ત્રીઓના પ્રદર, રક્તપ્રદર, સ્વેતપ્રદર, ધાતુગ્રાવ, લોહીવા, ખરબ, મહાંશયના દરદો, અનિયમિત માતૃગ્રાવ, ગર્ભ ન રહેવો, પેટમાં દુ:ખાવો, અર્જુનવર, કાંઠા, કળતર, ગોળો ચપ્પો, લીસીરીલા, માથું ચપ્પું, હાથ ચપ્પો, લોહીનું પાણી યવુ, શરીર મળી જવું, સુવાશન, તમામ દરદો મરી સ્ત્રીઓનું શરીર પુષ્ટ થાય છે, ગર્ભ રહે છે, લોહી સુધરે છે, શક્તિ વધે છે કીંમત રૂ. ૧ ત્રણની કીંમત રૂ. ૨-૨૦-૦.

દરેક સ્થળે વિલાયતી દવાવાળાઓ પણ વેચે છે.

ધાતુગ્રાવની તબીબી મટાડી શરીર રૂઝપુષ્ટ બનાવે છે.

મહાન ટોનીક-શુકલ (૨૯૨૬૬)

હળવો માણસોએ આટી કરેલી ધાતુને પુષ્ટ કરનાર દવા.

આ દવા ધાતુની તબીબી મટાડી, બળ, બુદ્ધિ અને ધાતુનો વધારો કરે છે, વીર્યનું પાતળું પડી જવું, શીશીલના નસોની કમજોરી આ શુકલનું સેવન કરતાં મટશે, માથું પથી મુખ ધલો ઉઘડશે, પચીને દસ્ત થશે, છુની કમજોરી મટાડશે અને ધાતુ ધટ થઈ વધશે આ દવા લોહી મુખારી શરીર પુષ્ટ કરી જળિયાન બનાવશે સ્થાન દવા છે, પેટનો મેદવાયુ મટાડી શરીરની સ્ફુર્તિ વધારશે. શુકલ-ગમે તે કારણથી ગુમાવેલું પુરુષત્વ પાછું લાવશે. ૬૦ ગોળાની બાટલી એકના રૂ. ૨-૦-૦, ત્રણના રૂ. ૫-૦-૦ ત્રણથી પુરુષ આરામ.

અથવા દવાવાળા અને ગાંધીઓ વેચે છે

ધી દવે કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ,

નં. ૩૮૯, કાલબાદેની રોડ—મુંબઈ અને અમદાવાદ ટેલીફોન નં. ૨૨૪૧૬.

તમાસો છે કે શું તે જોવા દોડી આવતાં. સટાક ચોરાની માત્રા કેવી અસર ઉપજાવે છે એ જાણવા એ ખડે-પડે રહેતાં.

નેમતેમ કરી ડોહીને ઉચકી એના ધરમા સંવાડી બેળા થયલા ટોળાએ મારી પાસેથી કાગળ લઈ વાંચી અને ફેટલાક મોંનાં છુટાં ઝીપુરો મારે મોઢે કહેવા લાગ્યાં : “ રાંડ ! તારા પાપે જ આ દેવજેવો છોકરો આશ્વે ગયો ”

હું તો હોબીલી બની ગયું. પ્રેક્ષકો એક કહિરે એ પછી મારાં હાત્તાં એ કાગળ મને અને એની માટે બન્નેને દેહા લગાવતો દેહો. મને શી ખબર કે પરિણામ આતુ બચકર આવશે ? હસવામાથી ખસતું થઈ જશે ? મારે તો હમાર મજા ભોજતી હતી. હું સવાર માત્ર મામવા મઠ, બાવ માવા મઠ પરિણામે ફટખારું થઈ રહી.

હું પસાવા સાગી પથુ એ પસાવો ખરો ક્યારે કહેનાય ? હું ગારા પાપતું પ્રાપ્તિત રીધિય લાગી.

પ્રેક્ષકોની મા દીકમ્બી હાલમાં પગારી વડ પડી એવો ખાતુંગીતુ છોડી દીધું. એને ચિત્રાત્રમ થયુ હોય એમ લાગ્યું એ રાતને દિવસ લપરી કરવા લાગી.

અમાઉ-આ ડોહીની સુશ્રુષા મેં મારે પરોષોધર્મ પીજાની કરી હતી આ વખતે મેં મારા પ્રમદના પ્રાપ્તિત તરીકે કરી. એ વખતે ડોહી મને જય આપી પધારીમાથી હાં પથુ આ વખતે હું એને પધારી ન છોડાવી શકી. એ તો “ બાક ! બાક ! કુમાર ! કુમાર ! ” કરતી ધંદર દિવસ ડેરખસડા પાડતી. આપી પોજતું હાંય ચોરતી, હાંયકાંટ આ-કંડ કરતી દશરથ રાખની માથે પંચલ પામી.

૬

પ્રેક્ષકોના ગ્રહસ્થાન અને ડોહીના હાથથી મારખને વર્ષ વીધું. મને વિધવા બને મથુ વર્ષ મરું ગયાં.

તમે કલ્પ સવાહ કરો કે હાર પુવાની. વિધવાવસ્થા રહેલો સસરા અને હયાત માતાપિતા એવી સ્થિતિમાં સાસરે પડી રહેવાનું કારણ શું ? તો આનો અુશ્વેષો કરો નાખીલ કે મારા જીવનમા બનાવોની પરંપરા એટલી તો ત્વરિત બનતી આવી કે હું શાન્ત મગજે અમુક ચોક્કસ નિશ્ચય પર આતું એવો સમય મેળવી શકી નહિ.

માખાપને હું એકનીએક લાકડવાળી દીકરી હોનાથી એમણે મને ન્હાનપણથી મોઢે મારેલી. મારી કેટલીક ચેત્તિસવોગ્ય માગણીઓ પથુ પૂરી પાડેલી. એવામાં વળા હું બે બાકડા બધી લકી. એટલે અને પારખીવાળેદારીમાં રહેતું ગમતુ નહિ. પીપર જઈ વધુ તો માખાપને એાશીવાળો રાંદલો ખાવો પડેને ?

હું રહેલી અને સસરા પથુ રહેલા એટલે એમને શેટલાનું કુ.ખ ન પડતું એમણે એવો મારો બધાવ હતો અને એ બધાવ આગળ મારાં માખાપને નમતુ બધાવ પડતું ધણેખરે દેહાણે રોડેલા સસરા રહેલી વડુએકા બનેક કારણસર દખાવણ અને એાશીવાળા બની રહે છે. અને એમ હોવાથી એમને પોતાનો રહેલી વડુએકો કેટલીક રવચંદતા નજારી લેવો પડે છે. મને એમતાથી એક અધર પથુ કહી શકતો નથી આની સ્થિતિમાં સાસરે રહેવામાં મારી રવન પ્રતિ સચવાઈ શકે એમ હતું. મારા માખા-પને એક એ આશ પથુ દતો કે રહેલો વેવાઈ અવશે રસે પડી કલ્પ મોક્ષતનાં ક્તાક્ષીનીઆ કરે તો દીકરીને બંધિખમા કુ.ખ પડે, હું સાસરે રહું તો એમના પર કેટલોક અંકુશ તો ખરો !

Professor Amanullah Khan B.A.

Special in Palmistry
will read your hand scientifically
and say of your chances in life.

Send impressions of your both
hands, date of birth or approximate
age with Rs. 5.

Fee for personal consultation
Rs. 10. (appointment to be made
before hand)

The Scientific hand reading
Institute : 76 Tamarind land
Fort BOMBAY.

પોતળની નામની પલેટ

Great Reduction

1/2 & 1 1/2 Inch letter Name
Plates.

(a) Re. 0-2-6 & 0-6-0 a letter
WITH BRASS FRAME

New Brass
IN OUT
Plates

(with moving slide arrangement)

at Rs. 1-4-0 each

TELE. ADD.—"GREENHILL"

THE FAVOURITE NAME
PLATE CO.

9, HAMMAM STREET, FORT,

Bombay No. 1

સાસરે પડી રહેવામાં મારો એક બીજો પણ હિસા હતો. અને તે કદાચક્રમાર પરનો મોઢો મોઢો. તે હું નીવારો હજી નહિ અને પીપર મળી રહી નહિ.

આપણામાં કહેવત છે કે કાણે કળશોએ અને રાડયો સસરા સાયવવાં મુજેલ આ મુકિતની સત્યતાના સ્વાનુભવ થવાનો કેટલાક પ્રમંથ મારે આવી ગયા. મારો સસરા મુવાનીમાં પશુ હતો અને પછીથી મારા પર પણ એનો ડોળા હતો. એ હું મોઢો સમયે સમજી શકી. પણ પોતાની મઠા પરી પાડવા અલગત તેને મોઢો તક મળી શકી નહિ. મારી નાંદનોમાં એણે મારી સાથે કેટલાક નજાજતા અટકચાળાં કરેલાં તેની ત્રાંખી યાદ આજ મને આવે છે ખરી, ઉવટ સુધી એને મારી નિષેજ લાગુતા રહી હતી અને એ વિષેની મને પછી ખાત્રી થયા સમયે યાં પશુ હતી. પ્રેરિશ્વર અને મારી વિષેની કેટલીક વાતો અમારે મારાં મામાપને પેઠેથી ત્યારે એમણે મારા સસરાને અને હાજમાં રાખવા કમવેલું, પણ એ મને એક અક્ષરે કહેવાની હિમ્મત કરી શક્યા નહિ હું યાનું છું કે એને કદાચ એવો ડર હતો કે જો એ દંધ મને શિખામણ આપવા આવે તો એની પોતાની મહેચ્છા પરી થવાનો સહેજ સંકેત પણ અટકી જાય.

મારા સસરા વિવશી હતા એ તો તમે જાણીચુંકા. પણ મારાથી એ પોતાની ઘડ મળી કરી પોતાની પરમકમની પતાકા ફરકાવે તે પેઠેલાં તો એ બાપડા અકસ્માત અર્પણ બન્યા. એમની મનની મદમા અને તળની તળમાં રહી ગઈ અને હું એ પાપમાંથી ઉગરી ગઈ.

માગ મત પ્રમાણે સ્ત્રીએ બધિયારી ઘણ છે તે બે કારણો તે લઈને. એક તો પૈસાની તાણ અને બીજું નીચનો સંમર્ગ જે આ બે ન હોય તો ઘણી સ્ત્રીએ બચી જાય

મારા સસરાની કઈ સ્વતંત્ર દુકાન નહોતી, એ તો બે પંતપણી હતી. જ્યાંવુધી મારા સસરા અર્પણ નહોતા ત્યાંવુધી એમનો ભાગીઓ એમની હયા પર જ જીવતો. પણ આજ હવે એ નિરંકુશ બન્યો. એણે હવે માલ ક્રયાપત કરવા માંડ્યો, દિસાબમાં મોટાણા કરવા માંડ્યો, દિનપ્રતિદિન નશને બદલે બોટ જ બતાડવા લાગ્યો. અમારે ભાગીદાર મરી તાનેશ્વર જનનું પડનું અને એણે અમને અમુક માસિક રકમ ધરખર્ચ મારે બાંધી આપી

આ રકમમાં એ જાણનું કદાચ માંડમાંડ પૂરું થઈ શકે પણ આજનો જમાનો તેમજ મારો સ્વભાવ તો તમે જાણે જ છેજ ? હું મળથીજ હમણે હતો. થોડામાં ઘણું કરતાં મને આવડતું નહીં. મારા પર ઘાટ રાખી રહે એવું કોઈ નહોતું. મારી આલ સુધારના કોઈમાં શકિત નહોતી, મામાપ બોલી શકેલાં નહિ સામું નહોતો, સવાળીમાં કંઈ મુકકરવાર હતો નહ : અને સસરા પોતાની અતમાં એકદે એને મારી શેલ પડી જતી. પછી મારી પ્રકૃતિ સુધરે કે બગરે ?

એક દિવસ મારા સસરા ખાતાખાતા શાળા પર લાંબા યાત્ર મયા. હું આથી સ્વનત તો બની પણ પૈસા માટે હું ખરી પરતાપ ક્ષામાં આવી ગઈ. કેટલાય વર્ષોથી હું એકલી રહેલી એટલે મામાપને ત્યાં જવાનું તો મને જ યાનું !

મારા ઘર સામે એક વાણીઓ શેરલાલ રહેલો. મારે કદાચક્રમાર સાથે ગાંઠો સંબંધ છે એવી અર્થના ઉરાડવાર એજ. એને એમ કરવાનું કારણ હતું. મને વગર કરવા એણે કેટલાય વખતથી પ્રયાસ આદરવા. એ એવા જનમથી મારા જનમાં મીઠાજન પડીને અને રૂટમાં લુપ્તમાં, સેન્ટલવડરની સીસીએ તમા રેશમાં હાથમાયો તેમજ નાટકી બાપામાં લખેલા

કાગળો સાથે મોટા ખીડી નાખતો. હું એને મૂર્ખ જાણવાનાતર જ, સ્ત્રીકારી લેતી એટલે એને શકા મોટી એક દિવસ લાગી જતાં મારે મોઢે એણે ખુશી રીતે પોતાની કુવિદા તૃપ્ત કરવા મામણી કરી. પણ તે વખતે મેં એની કુવિદા માફી નાંખી.

ત્યારથી એણે મને ફળેત કરવા કમર કરી, એને હસી ગયું કે કંઈક મારે જ મને ચડાવેલી. બાકી મારી રીતલાત જોઈ એને ખાતરી થયેલી કે હું એની મામણી કહિય નહિ અવગણું. એણે પ્રેરેસર પૂરે તો અચ્છી રીતે વેર વાળ્યું. સાચું બોલાવો તો કંઈક મારે તો એના વિષે મને હસારો સરખો પણ નહીં કરેલો, મને જ એની ગમતી પડેલી ચરદન અને મોળી જેવું પેટ જોઈ તીરસાર આવતો.

એક વખત પાછા પડ્યા એટલે પોતાને પ્રખસ પડે એવા આ શ્રીમંત નહોતા. એને તો દેશ ન આપીતી લાગતી. પણ એ માલ્યો, એ એટલે એના માર્ગ મોકળો થયો. બાકી સંતોષે પણ એને અનુકૂળ થયા. મારો આર્થિક સંક્રમણ એણે જોઈ લીધી અને એને લાકા એણે પોતાના પેસાના બળે લાક લીધો.

માણસ એક વાર લયકાઈ કે ઠીક નીચે જવાનું. કાંઈ કામચલાણ અથવા અટકી ખડું ચર્ચ જન્ય મારું પણ એમજ થયું. પેટા ભેગા નક્કેથી મોટા થયલા અને પેટા બની રહેલા પણ પાછળથી લોનીતુ રીધુ આખવાથી પોતાના જાતિચરમાર પર આવી ગયલા પેલા સિદ્ધની વાતે તો તમે જાણતા જાણો. શેરશાલ સાથે મજાદમાં આવ્યા પછી ચારી દશા પણ એ સિદ્ધ જેવી જ ચર્ચ. એણે જેમ આખું ટાણું ઉત્તર કર્યું તેમ મેં પણ યથેચ રંગ માલ્યા વામ.

માર્ગોએતો પેટો મોકલે પીતું, પીતું, ફેર પીતું, બેભાન બનાવ અને અતોડા પડે ત્યાં સુધી પીતું એ મેં મારા આચરણમાં લીધો. પણ આખા આચરણ કંઈ લાગે વખત અધારમાં રહ્યા છે! ખાપ તો હ દહાડાજ છાતું રહેને!

મારું માળાપને જ્યારે આ બધી વાતની પાકી ગાહિતી મળી ત્યારે મારી માતા ફરી પાછી મારે ત્યાં આવી. મારા પિતા તો જ્યારથી પ્રેરેસર અને મારા વિષેની મિથ્યા અથવા એમને કાને પોગી ત્યારથી જ મારું મોઢું નોતો જોતા. મારી માતા મારે ત્યાં અવારનવાર આવી કહ્યો ફરી જતી. બાળ ફરી પાછો એણે જ્યારે જંગ મચાવ્યો, પણ આ પ્રસંગે હું એક શબ્દ પણ સામે લાગી શકી નહીં. એણે જેને કહ્યું તે સમયે મેં નીચે મોઢે સોજા લીધું.

અને બીજો દિવસ રહવાના પોરમાર્ગ મેં સાંજનું કે એમણે બન્નેએ એ આપ આપવાત કહ્યો છે. લાંબી દવાખાને ચીરાઈ અને માલના સોજાન અગિર્મરકાર પાખા, કારણ કે હું સમુપ પાકી.

માણસ મને એટલું હાથથી ગયું હોય જુવ માતાપિતાનું મોત અને તેમાં કહેતો અને તેમાં વળી લાશની અવસ્થા આ બધું કેમ અસરકારક ન નીવડે!

વળી શનિ પરમપ્રતા પંચમ્યાસ વખતે આપવાતના કારણ તરીકે મારીજ...એ વાત ફરી કહેવાથી શો લાજ?

શેરશાલે મને પરણવાનું આપેલું વચન પાળવાની ના પાડી, અને મને તરોડી મથો. એને પોતાની આજીવ જીવ એમ લાગ્યું ત્યારે મારું જીવન તો ધૂનમાં મળી ગયું.

બીજે દિવસે સવારે હું મારે હાથે બેઠી હતી ત્યાં ટપાલી ઝોંઝેસરની મામા નામનો કામજ નાજી મેં. સરનામાના મર્યાદા પરથીએ કામજનો લખનાર કોણ હશે તે હું કળી મઠ. ધરકેતે કામજે એ કામજ મેં વચ્ચે માર્યો:

“પૂજ્ય માલમી.

હવે કાળે હું તમને પત્ર લખી સહુ છું. હીલો એકસાર એ પાપની માફી અપાને છે અને તે પ્રમાણે તમારી હાલે એ પાપમા હું મર્યાદા છું તે પાપની માફી (એ માફી આપવડ દોષ તે) તમે મારી આ એકસાર નાંચ હવે મને આપરો હીલો. એકસાર મારુપવારીને માર છે અને હું પણ મોલને કિનારે ન પત્ર મૂકી રહી છું.

હું મર્યાદા મારી સંખ્યા નથી, હું ‘પ્રજ્ઞેશ્વર’ હું છું કે હું મેં પાછું છું મારા અંતઃકરુણી ચાકું છું મારા મનમંદિરમા એ મૂર્તિનો પ્રભુપ્રતિજ્ઞ મેં આપણે એ મારા રહેવા રસા અને મેં સંસાર મારા નીલાલ-વાર્માં આવી ત્યારથી ન કરી છે. અલગ, ત્યાં મુખી તે હું એના દુશી ન રાઈ કરી તુષ્ટ રહેતો મારી એ હામણીએ દર્યાવાળી મને એ વારે દિગ્મત નહોતી. પણ મારે જમતે કોની મેળે ન અમને મેડી દીધા અને તમે પણ મેં શુદ્ધિ આપવા હાથ ત્યારે ન. ત્યાર પછીથી ન મેં એ પ્રસન્ન માંથી લીધો અને મેં મારે એક હાલિ પત્ર લખી મેં મારા અંતઃકરુણા આજનાં હાથની નાચા. પણ મારાની મહિતાએ એવો જવાબ મારે મેં મારા જવાબ એણે મને મારી એ પત્રનો આપી એકે અમારા વચ્ચે એ સંબંધ માંથી ભઈ તમે નજ મર્યાદા તે સંબંધ તે વદન પામરવિદ ન છે.

એક પાસ મારે વંચન નિમ્ન નીવડું અને બીજી પાસ તમારી સાચકી તેા શેકના સમાજવાળી શાકુ ન રહી. મેં એણે મારી મામણીને અપરિકાર થઈ લેવે મેં તેા અને મારી મદારાણી મારી લીધી કોવાળી (એનાં દરજ્જા અપરણીને નાચા હાથ (કામજ) એ

મીઠાસવાળી અને હામ હોતી) તમારી હાથ અને દળાણ પ્રમાણે નાચા હામને મેંસાવ મારાથી કબુલ ન રાખી શકાયો. તમને સાર સમજવાની સામ નહોતી, મારા પત્રની કદર કરવાની મમ નહોતી.

હું તમારી હાથને વસ ન જાની શકાથી તમે મારા પત્ર અડગાલ હતા. મારી અભિલાષા હાથ વાચ એમ ન જાણાથી હું મુંઝવે હોતો તમને કહેવા થયા હોતો. જેથીને ત્યાં કાંઈ વાદ્ય મારે શાન્તિની આપરવડતા હતી. આવી સ્થિતિમા મુદતપાત્ર દિવાલ અન્ય રસ્તો મારે પ્રાપ્ત રહી હતો.

નવા નવાં આગામીમા અને એક સ્વામીને સમાજમા કુમારિત પરથી ન એમણે મારા કદર થાપી નાખ્યું કિન્તુ મારે મોટા ન એમણે મારે જ્ઞાન નહીં એમ એ મારા વચ્ચે આમણિા તેમ અને પણ એમને મારે પૂજ્ય જાન ઉપજ્યા.

વૃદ્ધ સ્વામીનું જ્ઞાન એક નવજ્યા એકું ન છે મ. મીશિયા એ જ્ઞાનવાળી છે. એમણે સ્વરસિવાળી એક માં હામણી છે જ્ઞાનસમર્થજ્ઞની મર્યાદા મર્યાદાના મહાનુભાવે અર્થે એકાં વસી રહ્યા છે અને જેવળ અર્થ વચ્ચે સહુ જાની પીઠાનું જ્ઞાનસારસ્ય હતી રહ્યા છે. સ્વામીનું આજ્ઞા આપવા મુદતિ શોખી અને ક રહ્યા છે એમણે મને પીઠાનો અંગત મહાનીય નીધો. મ

અતઃકાલ વાચનાં દલાલ મુશ્કેલી સૈનિક વરતિ અને પીઠાનું આજ્ઞા વચ્ચે અસમ જ્ઞાન પ્રકાશ થઈ મને પણ મર્યાદા એ ન આપું

મ. માંમીને સારી દુનિયા એકાને છે, આજ માને છે, મારુ વર્તે તેા પૂરે છે. નાચાનવાળા મારાપણા હાથને દીકારો દેના નવા મીશિયાને સરકારે સેવા અને પાણ પાવવા પણ સમયસર પુવાસો થઈ એકે અનુ શેકેસાળાને ભગતું ન સમજ દેના તોણીને ક્યાં. આ વતેનો તમે સાંચળી હવે ન. અપણા-વાળી અશાન્તિ અસાધ્ય હતી. કદરિયાવા રોજાને દાસ પાકે વીધેની નામવા એ રહેલ હાપ નથી. અમારા મર્યાદાથી પીઠાનું કાંઈ અનંતવા પ્રાણી

ત્રણ અમુલ્ય વસ્તુઓ

દીક્ષીના પ્રખ્યાત ફારસ અતિભા હકીમ માદિર સાહેબની નીચલી ત્રણ દવાઓ સમગ્રાણ સાબિત થયેલી છે.

હજીએ જ્વાહિર મોહરા

આ ગોળીઓ ઝવેરાત અને હીમતી દવાઓથી તૈયાર કરી છે. નબળા પડી ગયેલા ચરીરાને કૌત આપી બળવાન બનાવે છે. કામકામના વધુ મોજાથી મેજા અપાવનાર લુવાનો મારે અકસીર છે, વિષમ વધારે કરી ચહેરાને ખીલવે છે. કીમત ૪૦ ગોળીઓના રૂ. ૫ એક ગોળી સવારે અને એક ગોળી રાતે દુધ સાથે ખાંચી જવી, તેમ ખટાસ અને વાધુ પેલા કરનાર વસ્તુઓની પેશ પાળવી.

હજીએ મુકબ્બીએ બાહ

નિરાશ થએલા લુવાનો આ ધાતુપ્રધાની ગોળીઓ વાપરે તો તેમની નિરાશા દુર થઈ શકે છે, સમાવેશી શક્તિ આના વધારાથી ખાછી ગયે છે અને મગજને શાંતી આપી પાલકિત વધારે છે, સવારે અને રાતે એક એક ગોળી દુધ સાથે ખાંચી જવી, તેમ ખટાસ અને વાધુ વધારનાર વસ્તુઓની પેશ પાળવી ૧૬ ગોળીની કીમત એક રૂપીયા.

હજીએ ધમસાક

ધમસાક મારે અકસીર છે, લુવાન અને ધરાબળ મારે એક સરખી રીતે આનંદ આવે છે, કીમત ૧૬ ગોળીના રૂ. ૨ વાપરવાની રીત, એક કલાક પહેલાં દુધથી એક ગોળી લેવી.

દીન ઓફીસ પાંચપટી અમદાવાદ

સોરઠી ઝવાહીર

કઠીયાવાડ-સૌરાષ્ટ્ર દેશની નાની વાતાંજીનો સંજલ-શોધ, પ્રેમ, દેક અને વાચન તથા જીવન સમયે તેમને ઘણું જો અર્થુત લાભવાતું આપશે. વાતાંજી રસ-ભરી અને પ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨૫ પાંચ રૂકું.

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૧, ટેમરીન્ડ સેન ગેટ-મુંબઈ.

દરબારે અકબરી

શ્રીયુત સાહીબે મહાન મોઝલ શહે-નશાહ અકબરના દરબારની હકીકતો અને તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં રજુ કર્યો છે. પ્રેરિસર કામદાર જો પુસ્તકની વિદ્યતા ભરી પ્રતાવના લખી છે. ગુજરાતી ભાષામાં આજ સુધી આવું એક પુસ્તક પ્રગટ થયું નથી. સંખ્યાબધ દોટા ચિત્રો સાથે; મૂલ્ય રૂ. ૩૫ ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૫, ટેમરીન્ડ સેન ગેટ-મુંબઈ.

પર્લા શબ્દા વચર ખડાર પડવા. અમારા ઉપરેશથી તેમ સરકારની સલાથી સોનિ પ્રસરી રાખી.

પણ તેા ખુનામરની, આપ, લુંડે, સાર્વિકોંડ, બંદના આરોપસર સરકારે પકડ પકડ કરી. બળવાળિરાના અગેવાન ઠરીકે મારા ૫૨ કામ ચલાવનામાં આપુ છે અને મને ફાર્સીની શિક્ષા ફરમાવી છે. હારા. હું ઉંચ્છતો તે મને મળ્યું છે. મારી બધી બળવરા હવે મધી જશે તમારો સહયોગ સંતાપ હવે સહાને નહિ ઠરી જશે.

પ્રેક્ષના વખતમા માણસો પોતાની આ જામમાં અણુ પુરાણથી અભિલાષાઓ આવતા જનમમાં પુરાણ એવી આશાએ કાથી જાઈ કરવત મુકાવતા. મારા મત પ્રમાણે અમારા જેના મટે આવરે સ્વદેશ અર્થે જોગ આપવ એ પણ પૈલી કસીની કરવવ છે. મને મળ્યા છે કે મારી અદ્યત વાખનાઓ આવતા અવવામાં વધ વશે જ. મેલની વ્હીક મારી વાલી જ નહિ છે. ફક્ત કંઈક જ ખાલી થેલીને પણ પકડી રાખે છે.

હવે મારે વધારે હું કહેવાનું હોય ! સ્વામીએ મારા પ્રત્યે સદાનુભૂતિ દાખવી છે કારણ કે એમણે પણ દુનિઆ દેખેલી છે, અત્યાર મુંખી એમણે મને એમને તારા કાર્થ જ દેખ્યા છે. આપણા આપ કહ્યુંએ ને સતેવ મને નથી આપ્યો તે સંતાપ આ વસ્તુષૈવ કહ્યુંએ મને આપ્યા છે હું એમને એકાગિન જ છું.

અને એ ઉપકારમાં પણ એમણે ઉમેરે ક્યાં છે અને ઉઠા મળ્યા ત્યારે એમણે મને તમારી બરકાસ રાખવાનું વચન આપ્યું છે. વલી મારી આસપ્ત થેલીને પણ અવિચારમાં ત્યારે પણ કાઈ પણ પ્રકારની સદાચ એમને ત્યારે તે વિનાસકારી આપવા એમણે કમણું છે. શી એમની ઉદારતા ? જરૂર નહાય ત્યારે તમે જાને એમની પાસે પુછીથી જાને. એ સ્વચરિત તમારા દ્રસ્ટી બન્યા છે તમારી મુજબોએ એ જરૂર મદાદથી

હવે બસ હું મારું હું કે મારા અત્યાર મુખીતા છવનમા મેં મહું જ જોડું કમું નથી. એટલે આ તકાળે મારે ભવનીત બનવાપણું છે જ નહિ. તમે મને નહિ સમજી શકેલા એટલે કદાચ તમારી હાજરીએ દુ.ખાઈ દશે એવી થીતે પણ તમને ફલાવવા બદલ હું તમારો માણી

માત્ર હું હું તમારા મનથી ઉતરી અથેલા હું અને તમે મારી કૈઈ માનસીકમુદ કરી નથી મિન્ટુ ‘અંતમળની આ માનસી તેા નહિ’ જ પાછી ઠેલા.

શી.

તમારો નાશન આગલ

કંઈ

હું એકવાર તેા છુટે મોહે રહી

હવે મને ત્રિકાલ યાન થયું છે. મેં કેટલાકના ટવ લીધા? મારા સ્વામી મને કંખતા જ મરી ગયા પ્રોફેસરે ફાર્સીપર પણ મારે જ’ રટણ કહ્યું છે. પ્રોફેસરની મા પોતાના દીકરાની હાથમાં મારા લીધે જ અરણ્યને શરણુ મહી, અને મારા માઆપ પણ મારા પારેજ આપશાન કરી આપ્યાં મળ્યાં. મારા પેટના મેતાનને પણ મેં મારી નાંખ્યા પ્રવત્ત કરેલા. કેટલી બધી કૂટા! નિરંપના! નિપુરતા! કમળા!

“હું અધિળી માનનાં મહં મરી રે.” સારાસર સમજ નહિ માણસની કિમત કરતાં મને આપવી નહિ. મારા સ્વામીને તેમ જ પ્રોફેસરને કહ્યો રહી જ થયો. પ્રોફેસરની મા તેમ જ મારાં માતાપિતા આપકાં મેતાન સુખ દેખી રહ્યાં નહિ.

મને હવે આ સ્થાન પર સગરે મોઢ મમતા છે નહિ. પ્રોફેસરના પતના આધારે હું તદુપ સ્વામી પાસે ચાલી જામ્યા. ત્યાં મારાં પાપ પ્રકાશ કરીયા. મારાં અવિચાર બદલ પ્રાપ્તિત કરીયા. નિર્ભય બની પ્રસવ કરીયા અને એ બાગકને ઉઠેરી સ્વામીના ચરણમાં સોંપીયા. પ્રોફેસરની વાદમાં હું એનું નામ કંઈપ્રકાર પાડીયા અને સુવાચકમયિની! ઉઘા પછી સ્વામી એ બાવચરે તે સેરા હું સ્વીકારી લઈ મારો આવરણ પ્રોફેસરનું નામ રમરણ કરતાં પૂરા કરીયા.

સાહિત્યમાં જોણેઅનોખી સાત પાડી છે
સમાજમાં જોણે ક્રાન્તિની વાતો કહી છે

તેવાં પુસ્તકો તો તમે અવરથ
ચેઆતાં હો, વાંચિ, અને વિચારો

શ્રી. યશવંત પંડ્યા

૩૮

પ ડ દા પા છ ણી

પડયું પાનું ન નિલાવનાર
જે જીવાન હૃદયનું જાંડજોર નાડક.
ધૂધવાજેલાં જીવાનો શું શું કર્યો,
તેની અંદર આબેદન આગાહી છે.

દસ આના

મ ઠ ન મં દિ ર

મઠા, નિષ્ઠા, મહેલ અને
કૃષ્ણ પક્ષ મનુષ્યમાથી ન
રેતો અનેલા તેની આબેદન રીતે
જોખી કાવર્તા નાચકોનો સંમેલ

દસ આના

ત્રિ વેણી

ચહેરના, ત્રિશ્ચળના
મેળાવાયો જનતે
અજવાતાં ચાર
સચિત્ર ભાવ નાચો

પાંચ આના

મગવાનું મુખ્ય ઠેકાણું

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી.

રા વ પુ રા, વ ડો ક રા

સર્જનું સાહિત્ય

હવે પછીના પુસ્તકોમાં

શું જોશે ?

અંગાકાકી: શ્રી. ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતાની
સરકારી દાસ્તખતની નવલિકા.

અગળણી: શ્રી. યશવંત દેસાઈની રોમાંચ
પ્રેમકહાણી.

તમે યુવાન કેમ દેખાઓ છો ? શ્રી. ધનસુખ
(ધનજી ભક્ષીદાસ)નો જાતિ અનુભવ નવલિકા લેખ.

ચિત્રકલા: ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈની રમતી કલમથી
લખાયેલો ચિત્રકલા સંબંધ વિવેચન કરતો લેખ.

બસિનની બસિદારી: શ્રી. ઈન્દુલાલ શાસ્ત્રિ
પોતાના પગમો યુગ્મરહિત કે નહીં મહે. છે.

મારી નોંધણી: શ્રી. ગુપ્તાની લેખનિવ નિવોધ
નોંધણીમાના ચોડાં વધુ રસભર્યા પૃષ્ઠ.

સોમાભાઈ: ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ કલમખેડ જાને
કલ્પકર શ્રી. રવિશંકર રાવલ ગુજરાતના એક કલ્પ
ત્મક ફેરોઆકરનો જાને તેની કલાનો પરિચય કરાવશે.
પુષ્કળ હોટા જોશે સાથે

એ ભરપોત શ્રી. ચન્દ્રવલ્લભ ચીમનલાલ મહેતા,
શ્રી કેશવજી પરમાર, શ્રી. ધનશંકર ત્રિપાઠી, અને
ગુજરાતના બીજા સુપ્રસિદ્ધ સિદ્ધસ્ત લેખોના
વિવિધ લેખો પ્રગટ થશે.

શ્રી. કનુ દેસાઈ, કલાધિય, મુદ્રદેવ, કલાકર્તા
શ્રી. રવિશંકર પંડિત, અને બીજા ચિત્રકારોના ચિત્રોથી
હવે પછીના પુસ્તકો ચલુઆરવામાં આવશે.

છૂટક નકલના ચાર આના. વાર્ષિક ૨૪ પુસ્તકો
માટે અમારેથી રૂ. ૫ શ્રી. નયોનીન્દ્ર દેવેનું
આખું દાસ્તખતી બારપુર ૧. આ નું પુસ્તક ભેટ
તરીકે આપવામાં આવશે ભેટનું પુસ્તક છપાય છે.

માલક તરીકે આજેના તમાકું નામ નોંધાવે.

સર્જનું સાહિત્ય

૭૧ રમેશનંદન-ગૌડ-સુબાહ.

ખર્લિનની ખલિહારી

- સર્જનું સાહિત્ય માટે જર્મનીથી ખાસ -

લેખક :

શ્રીયુત મન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક

બી એ એલએલ બી.

હેતલા મહામુહની યોગપર્મા અસર-ફેચ તરફ

જર્મન રેરગેરની લાગણીઓનો શ્રી મન્દુલાલ

માનિકને ઘણેસે અનુભવ.

ખર્લિન તા. ૨૪ ૧૨. ૩૦

નાચરગની સહેલગાદ

બાઈ સાદીક,

હું બર્લિન આગ્યો તે પહેલાંથી જાણુવો હતો કે હેતલા લગાઈમાં જામેસો ઇંગ્લેન્ડ સામેનો દેશ જર્મનીમાં મળે અંતે શ્રી થયો હતો, તો પણ કાંસ સામે તો જર્મન પ્રજાના દિલમાં એરની હોળી સગમતી જ રહી છે. બર્લિનમાં પગ મુક્યો (૧૪ ૬ ૩૦) તેને બીજે જ દિવસે સુટણી હતી, તેમાં હોટલના નેચનલ સોસીયલ હોટલ પક્ષને પહેલાંના કરતાં ઘણા જ વધારે મન મળ્યા તેથી આખા યોગ ને અમેરિકામાં રાજગ્રહ પડ્યા વેપારવણજર્મની જાણના મુજબ મ્યાં તેનું કારણ પણ તેજ. જર્મનીને ને ખડણી હજી પણ કોણ જાણે કેટલાય વર્ષ સુધી કાંસને લરવાની છે તેનો હોટલર પક્ષને સત્તર મંડાર કરવા છે ને જાણે કાંસને આ જર્મની નાણાં ન ભરે તો પછી કાંસ અમેરિકાનું હેવ પણ શી રીતે વાળે.

આમ જર્મન સુટણીના પારીજામથી છતીવામાં તેમજ લગનમાં પારીસમાં તેમજ ન્યુયોર્કમાં ખજાજગાટ મળી રહ્યો. ને તે પછી પ્રમુખ લીન્ડનર્ગને ને આલે-લર દાં જુગિએ અંતે તેરલી ડાકી વાતો કહી છે તો પણ બહોળાં તો કાંસનો સામે પ્રજાના દિલમાં એર વધતું જ જાય છે ને હેતલા વર્મોની સુવેદથી જર્મનીને ને ભાગવતુ પડ્યું છે તેનું વ્યાજ સાથે સાદુ વાજવાને

જર્મન પ્રજા મારે પમે યનયન નામી રહી છે એ નિહક છે. ને હેતલા થોડા માસમાં તો હોટલર પક્ષનું જોર વધતું જ મુકુ છે-કીન હેતમેટ મંગલ (હેતલી લગાઈમાં લોસા મુદ્દાઓ ને સીપાલ્યોનું મગલ) પણ જોર પડતું જાય છે-ન્યા જાઈ છુ ત્યાં તેના બીલ્લાં કોટ પર લાગેલાં જોડ છુ-ને આ મડને પણ કોઈના નના ને સહેરમાથી હેતલા ફેચ સિપાઈઓ વિદ્યવ થવા છે ત્યાં આમજાજ મોગી પડે કરીને ફુનીપાને જાહેર કમું છે કે ૧૫ લાખ જર્મનો કાંસ સામે લગા-ઈમાં મુકાવવાને તૈયાર છે.

...પણ મનુષ્ય સ્વભાવ રીતે વિચિત્ર છે જ બર્લિનમાં પહેલા થોડા દિવસમાં કરતાં ઘણાને પશુ કે "ઉમેથ થોડું પણ જાણો છો?" ત્યારે સામે સવાલ પૂછે કે "આર્યોનું કાંસે" - "તમે ફેચ જાણો છો?" પછી કોઈ માથું તેટલું ઉમેથ જાણનારની મારફત વાત કરતાં માલમ પડે કે ઉમેથ કરતાં ફેચ ઘણા અંધારોને વધારે આરો છે ને તેમને ઉમેથ ને જર્મન કરતાં પણ ફેચ જાણા વધારે માહિતે મધુર લાગે છે. ને છતાં આવી કણ્યાન કરવારને પણ તમે રાજ-કારજની ચર્ચામાં મુકાવો એટલે તરતજ તેમનો રમા-જ જાવળાજ જરી ને ફેચ પ્રજાને રેસી નાખવાનું મનુન તેમના જાણનાથી તરી આવશે.

બર્લિનમાં આવ્યા પછી થોડાં અઠવાડિયામાં
“પારીસના ડાપરા નીચે”-એટલે કે પારીસમાં
છેકછેલા માળખે ડાપરા નીચે વસતા કેવાંવત
અવસ્થાઓની-એકે દીલ્લમ અહીંયાના નોકરોડાર્
આરંભના મુખ્ય સીનેમાંમાં આવી.

આરે બાલુએથી મને તે શીલમ જોવાની સચના
ગળી. મેં તે ધણી જ રસથી જોયું. વાર્તા તો જૂબડી-
બારમ કલાકોવાળી છે. એક ધુવક “સુસેક ડી પારીસ”-
તું સુંદર ગાયન ગઈ ગઈએ ગાઈને પેટ ભરે છે. એક
ગરીબ છોકરી પર આયક થાય છે. તેઓ બંને
ડાપરા નીચેની તેમના નાના મોરડામાં તરફવાર
રૂંતે રાત પસાર કરે છે ધુવક કેટલાક જોરોના મંચને
હાથે કેદમાં પુરાય છે. છોકરી તેના મિત્ર સાથે
ખારમાં પડે છે. ને પાછો આવી નાચક તેના આ
મિત્રને બદમાશોના પત્તામાંથી ધણે જ સાદસ કરી
બચાવે છે. ત્યાર પછી પછુ તેનું પ્રેમપાત્ર તો તેના
દોસ્તને જ પસંદ કરે છે. ને તેથી નાચક જેમ રાજ-
આતમાં તેમ ઉપરે પછુ તેનું ક્રેધારસિક ગાયન
ગાઈને પ્રેક્ષક વર્ગની વિશ્વસ્ય છે. શીલમમાં ધણી
પ્રખ્યાતિ છે પછુ તેના મુખ્ય મોદતમંત્ર તો તેના
આ એક દેસ ગાયનમાં જ, છે ને તે દેસ ગાયન
પર બર્લિનની પ્રજા માંડી થક ગઈતેથી આ શીલમ
તરફે મહિના સુધી જુદા જુદા સીનેગારમાં ચાલતી
જ રહી. કદાચ હજી પછુ કેટલું નાના સીનેમાંમાં
ચાલતી હશે.

પછુ ધૂરોપની પ્રજા આવા ગાયનેને માત્ર સીને-
મામાં સંભળાને તિલાંજલિ આપતી નથી. તે
છેરછેર પીયાનો પર ને મામેશિનમાં દરેક રેટરોમાં
ને કહેમાં, સંગીત ને નાચના જલસાઓમાં-જેમાં
જાઓ ત્યાં સંભળાયા જ કરે છે. આ ગાયનનું પછુ

એમ જ બનું. બર્લિનમાં થોડાં અઠવાડિયાં સુધી
તો આ ગાયનના મીઠા મોઢક સર સંભળાયા જ કરે.
રસિકી રમણીઓ પોતાના ઘરમાં પીયાનો પર બળવે
ને નાચ. પ્રોડ પુરશે મોટા કહેમાં તેમના કલ્તાડી
મલેનગીકરેલા અરાજમાં ગાય બને મોટા રેટરોમાં,
મામેશિન રેકાર્ડના બોઝ કાર્ટોગ્રાફી એના એક સર
કાન પર અધગાય.

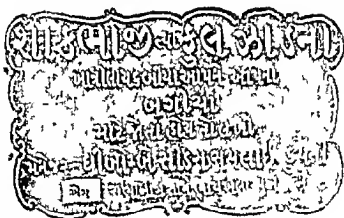
પછુ આ સંગીતની ખરેખરી ખૂબી તો મને એ
નાચારંખના સ્થાનકમાં (Danseuse hall) સમ-
ભણ. મુંગાઈ ને લંડનમાં પછુ નાચારંખના કંઠ ખ્યાલ
આવી જ ન શકે. લંડનમાં નાચનાં સ્થાનો ધણી
થોડાં ને તેથી ધણી ઓધાં હોય છે. પછુ બર્લિન
આ બાબતમાં પારીસ જેવું છે. ચકસે ચકસે નાચ-
રંખના હોલ હોય છે. શેરીએ શેરીએ બીર ને હુંથ
દારનાં નાનાં પીંડાં હોય છે તેમાં પછુ આઠ બાર
આનાનું પી પીને પીયાનો કે મામેશિનના સંગીતથી
તમે તમારી સહચરી સાથે કે છોકરી સાથે નાચી
શકો. પછુ વધારે નાચના ખરેખરા મુયોગ્ય જલસા
તો મોટી કહેમાં ને તેનાં ખાસ સ્થાનકમાં થાય છે.
આમાંથી કેટલાટમાં cabaret-ઓ પુરોના વિવિધ
પ્રકારના ખાસ જોવાના નાચ પછુ હોય છે. તેમાં
કેટલાંકગા ઓઝો લગભગ નજી જ હોય છે. માત્ર
નહિ જેના લગભગ પહેરીને છેક મુલ્લા કદીરે બે તપ્પુ
કે આઠ દસ છોકરીઓ રટેજ પર આવીને જુદા
જુદા છોકરોમાં જોલવાઈને ઓઝ સિલ્વરકલાનું સ્મરણ
કરવે છે. અને આવો એક ખેલ ખલાસ થાય કે
વળી તરતજ પાછાં બધા પ્રેક્ષકો નાચવા મડિ ને
નજી પુતળી રૂપે દેખાયેલી રૂપકાઓ પછુ કપડાં પહે-
રીને જે આદે તેની સાથે નાચવામાં મુકાને.

ઉપર જણાવેલી જેમ શીવમ જોવા પડી આવ્યા એક નાચરંગના જલસામાં હું કુદરતથી ધુસ્તી મચો. રાત્રે સાડા બેગીનાર વાગે આ નમસમાજ સર શરો પાછાં નાચવા મહિ-ને પાછો બીજી જાનનાં નમદરવ રમખૂમિ પર ખડાં યાવ. હું તો જાણે મજામાં ઠોડ તેમ જાણું જોતો એક દેખણ પર ખેતી રહો

વીજળની ચેતનીની ને મુદર પોષકથી કલાથી આ નમ દસ પછી ખરેખર મર્યાદિ અવસરજોનાં હોય એવો ધરીક ભાસ થતો હતો. તેવામાં એ દસ પૂરે થતાં નાચ સગીન રા. થયું-ને તે પેલી જેમ શીવમનું-મુલેદ દીપારીસનું તરત જ આ આવ ગાય નના મુર સોડો ઓપુરોવા મગામણી એક સાથે નીકળવા લાગ્યા-અધવિ તોડમણિ નાચવા લાગ્યાં જધવિ માવન માનાં જેમ કંઈ જોર છુટા ને હમ જામી નાચનાં ભવ. ખરેખર આજ જન્મસામાં કંઈ જોરજ લગતી લાગી રહી-કંઈ જોર રત જામી રહો.

અને તો ધરીસર એમજ લામુ કે જાણે હું જાનને જાતે પારીમમાં ધુ-નહિ તો આવ્યા ડોમળ મોમ જેમ મુર બીજો ક્યાં સજાગાવ ? નાચનો મયો-રમની રલમહેલ થઈ રહી-જમન રમણીયો કંઈ જોર દેસથી જોર જોનમથી આ જેમ મુવ માતી રહી.

આ સમયે ધરીસર મારી કમળા ઉભી લા. ધર્મા જેરવેર તરર વળી-લાસમાં પછી જર્મન પ્રમમાં ચારેવાસ જેમ પ્રમળી લામે જામી રહેલી કળાડગ જેર મળી લાગણી મારા મમજમાં તરવરી રહી. હું નાચરમમાંથી લડી આ વિરે વિચાર કરતો મારી જો. દરી તરક વળે ને મુને મુને પછી આ જેમ મંચોનપ મુર સમજતો રહો અને એ વિચાર કરતો રહો કે જેમ જાવન પર આગથી જામી આશીન થએલો પ્રમ સુ ફરીવાર પોતાના લાખો માણુએને એજ જેમ પ્રમળી સામે સમરાગલમાં બેઠો કરવા મોખરોજ.

GRANT ROAD, BOMBAY. 7.

સ્વાદીષ્ટ પુરાણોદાર મહાન
મનપ્રસાદ

विद्यया विमुक्तयेति

TEA & COFFEE
GROCERY
DRY FRUIT
SOAP & DYES
PROVISIONS
MERCHANTS

1. **Introduction**
 2. **Background**
 3. **Methodology**
 4. **Results**
 5. **Conclusion**
 6. **References**
 7. **Appendix**
 8. **Index**
 9. **Glossary**
 10. **Notes**
 11. **Footnotes**
 12. **Endnotes**
 13. **Supplementary Material**
 14. **Tables**
 15. **Figures**
 16. **Equations**
 17. **Formulas**
 18. **Equations**
 19. **Formulas**
 20. **Equations**
 21. **Formulas**
 22. **Equations**
 23. **Formulas**
 24. **Equations**
 25. **Formulas**
 26. **Equations**
 27. **Formulas**
 28. **Equations**
 29. **Formulas**
 30. **Equations**
 31. **Formulas**
 32. **Equations**
 33. **Formulas**
 34. **Equations**
 35. **Formulas**
 36. **Equations**
 37. **Formulas**
 38. **Equations**
 39. **Formulas**
 40. **Equations**
 41. **Formulas**
 42. **Equations**
 43. **Formulas**
 44. **Equations**
 45. **Formulas**
 46. **Equations**
 47. **Formulas**
 48. **Equations**
 49. **Formulas**
 50. **Equations**
 51. **Formulas**
 52. **Equations**
 53. **Formulas**
 54. **Equations**
 55. **Formulas**
 56. **Equations**
 57. **Formulas**
 58. **Equations**
 59. **Formulas**
 60. **Equations**
 61. **Formulas**
 62. **Equations**
 63. **Formulas**
 64. **Equations**
 65. **Formulas**
 66. **Equations**
 67. **Formulas**
 68. **Equations**
 69. **Formulas**
 70. **Equations**
 71. **Formulas**
 72. **Equations**
 73. **Formulas**
 74. **Equations**
 75. **Formulas**
 76. **Equations**
 77. **Formulas**
 78. **Equations**
 79. **Formulas**
 80. **Equations**
 81. **Formulas**
 82. **Equations**
 83. **Formulas**
 84. **Equations**
 85. **Formulas**
 86. **Equations**
 87. **Formulas**
 88. **Equations**
 89. **Formulas**
 90. **Equations**
 91. **Formulas**
 92. **Equations**
 93. **Formulas**
 94. **Equations**
 95. **Formulas**
 96. **Equations**
 97. **Formulas**
 98. **Equations**
 99. **Formulas**
 100. **Equations**
 101. **Formulas**
 102. **Equations**
 103. **Formulas**
 104. **Equations**
 105. **Formulas**
 106. **Equations**
 107. **Formulas**
 108. **Equations**
 109. **Formulas**
 110. **Equations**
 111. **Formulas**
 112. **Equations**
 113. **Formulas**
 114. **Equations**
 115. **Formulas**
 116. **Equations**
 117. **Formulas**
 118. **Equations**
 119. **Formulas**
 120. **Equations**
 121. **Formulas**
 122. **Equations**
 123. **Formulas**
 124. **Equations**
 125. **Formulas**
 126. **Equations**
 127. **Formulas**
 128. **Equations**
 129. **Formulas**
 130. **Equations**
 131. **Formulas**
 132. **Equations**
 133. **Formulas**
 134. **Equations**
 135. **Formulas**
 136. **Equations**
 137. **Formulas**
 138. **Equations**
 139. **Formulas**
 140. **Equations**
 141. **Formulas**
 142. **Equations**
 143. **Formulas**
 144. **Equations**
 145. **Formulas**
 146. **Equations**
 147. **Formulas**
 148. **Equations**
 149. **Formulas**
 150. **Equations**
 151. **Formulas**
 152. **Equations**
 153. **Formulas**
 154. **Equations**
 155. **Formulas**
 156. **Equations**
 157. **Formulas**
 158. **Equations**
 159. **Formulas**
 160. **Equations**
 161. **Formulas**
 162. **Equations**
 163. **Formulas**
 164. **Equations**
 165. **Formulas**
 166. **Equations**
 167. **Formulas**
 168. **Equations**
 169. **Formulas**
 170. **Equations**
 171. **Formulas**
 172. **Equations**
 173. **Formulas**
 174. **Equations**
 175. **Formulas**
 176. **Equations**
 177. **Formulas**
 178. **Equations**
 179. **Formulas**
 180. **Equations**
 181. **Formulas**
 182. **Equations**
 183. **Formulas**
 184. **Equations**
 185. **Formulas**
 186. **Equations**
 187. **Formulas**
 188. **Equations**
 189. **Formulas**
 190. **Equations**
 191. **Formulas**
 192. **Equations**
 193. **Formulas**
 194. **Equations**
 195. **Formulas**
 196. **Equations**
 197. **Formulas**
 198. **Equations**
 199. **Formulas**
 200. **Equations**
 201. **Formulas**
 202. **Equations**
 203. **Formulas**
 204. **Equations**
 205. **Formulas**
 206. **Equations**
 207. **Formulas**
 208. **Equations**
 209. **Formulas**
 210. **Equations**
 211. **Formulas**
 212. **Equations**
 213. **Formulas**
 214. **Equations**
 215. **Formulas**
 216. **Equations**
 217. **Formulas**
 218. **Equations**
 219. **Formulas**
 220. **Equations**
 221. **Formulas**
 222. **Equations**
 223. **Formulas**
 224. **Equations**
 225. **Formulas**
 226. **Equations**
 227. **Formulas**
 228. **Equations**
 229. **Formulas**
 230. **Equations**
 231. **Formulas**
 232. **Equations**
 233. **Formulas**
 234. **Equations**
 235. **Formulas**
 236. **Equations**
 237. **Formulas**
 238. **Equations**
 239. **Formulas**
 240. **Equations**
 241. **Formulas**
 242. **Equations**
 243. **Formulas**
 244. **Equations**
 245. **Formulas**
 246. **Equations**
 247. **Formulas**
 248.

RECEIVED
MAY 14 1964

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

उमावती प्रियम्

સર્જન આહિત્ય

સર્જનનું મુલ્ય પુસ્તક પ્રકાશન

एकही स्वरः पत्तिथीना स्मरणार्थं
भी कार्यसं गुजराती समाने
श्रीधुत अह्याभाष आशुंदं आवश
तरस्थी सविनय सभेभ भेट.

સર્જનું સાહિત્ય

સાહિત્યકર્તાનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન

: ત્રીજા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

પ્રજાસત્તા વિભાગે આ પ્રકાશન,

વિતરણ : ૬૫ રૂબાઈ, દલાલિય બજાર, નીચી અને પ્રકાશન

અપારકતું નિવેદન	માનિક	૧
નિર્મળ	નંદલાલ મહેતા	૯
અભ્યાસ	ધનનુભવાન પટેલ	૧૦
શ્રી રાખિને	દીર્ઘિલ દિવનંદ	૧૬
દત્તાત્રય	નાનુભાઈ દે	૨૦
ખર્ચિની બધિયા	કન્દુલલ યાનિક	૨૭
અનંદી	ચક્રાંત એમ દેભાઈ	૩૧
દીપખાલ	કન્દુલલ મહેતા	૩૬
પ્રભ દીપ્તિ	નાચિંદન વ દેભાઈ	૩૬
અભ્યાસ	અમૃતલાલ પંડ્યા	૩૭
મારી મોધરોષી	મુશ્મ	૪૧
મે ના અને મારાભાઈ	દેવચંદ પંડ્યા	૪૬
પુત્રાન કેમ દેખે છે ?	ધનંદ લેખક	૪૯
મુગ્ધ	કૃષ્ણ વ ઓપલાલ	૪૮
એક દાસી એક મ	નર્મલચંદ કિરોડી	૪૮
વેદન ૬-૮		
પુત્રાન દાસી પીર બીચા	માનુભવાન કાલી	૫૫
અભિપ્રાય	પંડ્યા	૫૭

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે રી નં લે ન કો ૮ : મું ખાઈ

સર્જનું સાહિત્યનું ચોથું પુસ્તક રવિવાર ૧૫:૩:૩૧ ના રોજે બહાર પડશે

सर्ग पुं सा छि त्य

भद्विरे

५५

चित्रकारः

जगमोहन भीम

પુસ્તક :

: ત્રીજું

સંપાદકની નોંધ

સારું સાહિત્ય ભેઠએ, ગિપ્ત સાહિત્ય ભેઠએ, સારા લેખકોએ સર્જવેલું સાહિત્ય ભેઠએ, ઉત્તમ ચિત્રો ભેઠએ, કલાત્મક મુદ્રણ ભેઠએ એવું કહેવું વિવેચકો માટે અને તમારા બધા માટે નેટવું સહેલું છે, એટલું તમે મુશ્કેલ બનાવી દે છે એ કહીએ છો. પાઠકો પાસેથી મંત્રીને લાગતું, મિત્ર પાસેથી ઉછીનું લાઇ વાંચતું, નેણે પેાળને વાંચના માટે ખરીદ્યું હોય એનું લખને વાંચતું એવી તમારા માંના બહાની ટેવને લીધે આકાંક્ષ સરેહું હોવા છતાંપે મુશ્કેલ થઈ પડે છે એમાં કદિ તમે વિચાર કર્યો છે? જે વસ્તુ તમે ખરીદી નથી, ને વરદ માટે જત્યે ભેગ આપ્યો નથી, એ વસ્તુને સાવ ખુલ્લેબંધ લેવા-પોત કરતાં તમે કદિ તમારા નજવા લાગ સિવાય કોને વિચાર કર્યો છે? તમારા પેતાના એકલાના

વાચન માટે સર્જાતું સાહિત્યની જે એક નકલ છપાવે તો એક જ નકલના તમને સેંકડો રૂપીઆ ખર્ચવા થોડાં-ધારે એ માત્ર ચાર આનાની નજવી કમિયે વેચાય છે એનું એક માત્ર કારણ એ છે કે એની ધણી વધુ પ્રતો છપાવી હોવાથી એ ચાર આનામાં આપી શકાય છે. પણ 'સર્જન સાહિત્ય' તમને સાવ મફતજ મળી શકે એમ થતું તમે પોતે જ અટકાવો છો; એ તમને ક્યારે મફત મળે? જ્યારે તમે માગીને વાંચતું બંધ કરો એ માટે તમે ખર્ચ કરીને એટલે મફત વાંચના બંધ થશે તો અત્યારે એની નેટવી પ્રતો છપાવ છે એથી હવેમત્ર ૧૫ ગણી વધુ પ્રતો છપાશે. અને જ્યારે ૧૫ ગણી વધુ પ્રતો છપાશે તો એવા રૂપરંભ-એના દગ્ગા-વધારો કરી શકશો. જેમ વધુ દેશવો ચાપ તેમ એ સર્જન ચાપ, અને

જેમ સરતું થાય તેમ એની પાછળ વધુને વધુ ખર્ચ કરવાનો અવકાશ મળે વધુ ખર્ચ થાય એટલે એના લેખકોને સાગ લેખો બદલ થોડા મહેનતાણું આપી શકાય, એના પૃષ્ઠો વધારી શકાય, એમાં વિશેષ કલાત્મક ચિત્રો આપી શકાય એનું ખુદશુ સુધારી શકાય. અને પરિણામે ૨ રૂપિયા ખર્ચતા તમે મેળવી શકો એટલું ને એનું સાહિત્ય માત્ર ચાર આનામાં મેળવી શકશો. પણ તમે મરત વચ્ચેનાનું માંડી વાલો તોજ એ બની શકે, માગીને વચ્ચેનું એ તમે અથો-અસમજે તો જ એવું કરી શકાય; બાકીની-હા-એજન્ડા જાપાવેચનાર ફેરીયાએ, વગેરે પાસેથી આના બે આનાના બાકીથી વચ્ચેનાનું માંડી વાલો તો જ તમે મળો છો એવું સાહિત્ય તમને પુરું પાડી શકાય ને ખુદાખુદ થયો છો—તેથી આવક થતે છે—ને યુએ લેખકોને પુરતો બહો આપી શકતો નથી.

તમારા સંસ્કાર અગ્રત કરે, જેઓ તમારા હલ-વાલો કહે, જેઓ પ્રતામાં પ્રાણ રહે, તે લેખ-

એમાં સારા લેખો બદલ થોડા બહો આપી શકાય એથી રિયલિટી આવેલી ને તમારે નેવી હોય તો તમારે 'સર્જનું સાહિત્ય' ખરીદીને વાંચતુ જોઈએ તમે નકામા નાદોડો, દમ વિનાશ સિનેમાઓ, મદ્ય, પાણી અને પરદેશી સિગારેટ પાછળ ગોટી રકમ સુધારો છો ત્યારે સાચા સાહિત્ય માટે ચાર આઠ આના ખર્ચતાં શા માટે લોક કરો છો? તમારા મિત્રે પોતાને માટે ખરીદી સિનેમા ટીપ્પટમાં તમે જેલ નોર્થ ચોક? નહીં, પણ તમારા મિત્રે ખરીદી 'સર્જનું સાહિત્ય' ખુદાખુદ વાંચી રહો એ રિયલિટી અસલ છે. સારું સાહિત્ય સત્તાના—નિયંત્રીત વાંચ-કોને નથી મળી શકતું એનું કારણ એ છે કે એવા પત્રો કે પુસ્તકો ખરીદીને વચ્ચેનારા કરતાં માગીને વાચનારા થયા છે. તેથી અત્યંત નમ્રતાએ વિનંતિ

કરું છું કે. શુદ્ધ સાહિત્ય—મૈત્રી સહિત્ય નિયંત્રીત અને સરતું તમને મળ્યા કરે એ માટે તમારે તમારા મિત્રોને ખરીદીને વાંચવાની બસામણું કરવી.

તમને એક સાધારણ ઘખનો. આપું. 'સર્જનું સાહિત્ય' માં આવેલી સાહિત્ય સામગ્રી જુઓ, જેના ૨૫ રૂંડ જુઓ, એ ચાર આનામાં આપવાનું પેસાય છે એનું કારણ છે કે એનો 'મહેનિ' ફેલાવો છે. 'સર્જનું સાહિત્ય'થી એણું સાહિત્ય આપતા માસિક પત્રો-વિશેષિકા ૨. એક આઠ આના ને ચાર આનામાં છુટક વેચાય છે તે મધ્ય કરતાં એનો ફેલાવો ત્રણ ધણો વધારે ન હોત તો એ પછુ આઠ ચાર આનામાંજ આપવું પડતે. પણ વધુ ફેલાવો છે તેથી જ ચાર આનાની નકલી કીમતે આપી શકાય છે.

અને હજી ફેલાવો વધરી તો એનું કદ વધારવાનાં આવશે, એમાં લખનારાઓને વિશેષ બહો આપવામાં આવશે—મિત્રો ઉપર વધુ ખર્ચે કરી શકો, રૂપિયા ચાર આનાની વસ્તુ ચાર આનામાં આપી શકાય એ શું મરત જેવું ન મળ્યા!

માટે મહેરબાની કરીને તમારે હવેથી ખરીદીને વાંચવાની રેખ પાડવી—અને જેમણે પોતાને માટે ખરીદ્યુ હોય તેમણે પોતાના મિત્રો સ્નેહીઓ કે એળખીતાને એ મફત વાચતા મળે ત્યારે નમ્રતાથી કહી દેવું કે 'સર્જનું સાહિત્ય' વધુ ને વધુ સરસ બની શકે એ માટે એના વધુ ફેલાવાની જરૂર છે, માટે એક નકલ ચાર આનામાં ખરીદી વાંચી એ સારી વાત છે એક સાહિત્યના સારા કાર્યને ઉત્તેજન આપવા સરથું છે, અને વાંચક ને તું 'સર્જનું સાહિત્ય'નો આકક ચક્રને વાંચતો હોય, એની છૂટક નકલ ખરીદીને વાંચતો હોય, તો તારો આભાર માનું છું અને જો એ બેમનના એકે વર્ષનાં તારુ રચના ન

હોય તો તારો આત્મર ત્યારેજ માનીશ કે જ્યારે તું ખરીદીને કે માલક થઈને 'સર્મતું સાદિય' વાંચશે. અવગત જે વાંચનારની સ્થિતિ ખરીદીને વાંચના જેવી નથી, તે પોતાના મિત્ર મંડગમાંથી લઈને જાયે, એમાં કેહને વધિર દોષ છે નહીં. તેમ 'સર્મતું સાદિય'ના મંડગને પણ એમાં વધિર નથી. અર્થાત્ અને જેઓ ખર્ચ ન શકના હોય એવા દરેક વાંચક પોતાના મિત્રમંડગમાંથી લઈને જઈ જાયે એ વિનિતિ છે.

સર્મતું સાદિય માટે જેમને માન દોષ-જેમને સાદિયના એ વાન નવા પ્રપલ પ્રત્યે સદાગુરુતિ દોષ તેમને સ્વિનય નિવેલ છે કે એવો પોતાના રોદિ થિયેને, એગખીનાએને એની છત્ર નકલ ખરીદવા કે વર્ધના રૂપ પ્રતીત માટે સ્થળી માલક થવા લક્ષમણ કરેલી. એ લક્ષમણ તમને પોતાને 'સર્મતું સાદિય' નો તમે તોજ કરશે અને તમે પ્રદા છે કે તમને 'સર્મતું સાદિય' મધ્ય છે અને તમે વમાર મિત્રોને એના માલક થવાની કે એ ખરીદવાની લક્ષમણ કરશેજ.

હવે પછી ?

: લેખો :

૧. રૂઝિદાર રોનગ
 ૨. હિપ્રસાદ દેસાઈ
 ૩. ધમોડુ
 ૪. નેપોલીન હવે
 ૫. મિન્ડુલાલ માગિક
 ૬. નટર વીમાલાલ
 ૭. અરુનરાય ગુરુજી
 ૮. નિત્યામુદીન કુરેશી
 ૯. હમનસલ પંડ્યા
- અને ખીલ મિલ દગત લેખોના વિવિધ વિષયના લેખો અને
- : વિદ્યા :
૧. રવિશંકર રૂપલ
 ૨. રવિશંકર પંડિત

૫૦૦૦ નકલ

'સર્મતું સાદિય'ના ચોથા પુસ્તકની એની ૫૦૦૦ નકલ ચોખ્ખી પ્રમદ થશે. એના વાચક સમુદાય વર્ધનો જાય છે, અને મલોમા અગળ વધારો થઈ રજો છે, એની છત્ર નકલોની વધુને વધુ માગણીઓ થઈ રહી છે, એના પદેલા અને ખીલ પુસ્તકની એ નકલ વેચવા માટે અમારે પામે રહી નથી, વર્ધિઓની વધુ ને વધુ માંગણીઓ થઈ રહી છે; તેથી 'સર્મતું સાદિય' ના ચોથા પુસ્તકની ૫૦૦૦ નકલો પ્રમદ કરવી પડશે-અને આશા છે કે એવીજ વધુ પ્રતીતી માગણી વર્ધશે તરફથી થવા કરશે. જેમ જેમ એની વધુ પ્રતીત પ્રમદ થશે તેમ તેમ એના લેખ-વિવ અને મુદ્રણ પાઠગ વધુને વધુ ખર્ચ કરવામા આવશે. આ તેમજ અત્યંત નિખાલસપણે સખી છે છતાંજ જેમને એવી કુખ લાગે તેમની મારી મારી લઈ પુ, અને જેમને આજખી લાગે તેમના સદાકારી આત્મર સાથે માગણી કરે. પુ સાદીક

૨. કનુ દેસાઈ

૩. કાવિય

૪. સોમામાઈ

૫. મીઓ

૬. દલાકાન્ત

અને ખીલ દયાકારીના દોડા મિલેથી, બરપુર પુસ્તક માટે ચોથું પુસ્તક લેવાનું ચુકના નહીં

૨ પંખા

૭. નેપોલીન હવે એમ. એ

મુખવાનના અત્તેઠ મરદારો લામ્ય લેખકનો 'સ્વપ્ના' ગંદપે ખડખડાટ દર્શાવેના લેખ તેવાજ ચિત્રો સથે ચોથા પુસ્તકમા જોશે.

વર્ષિક ૨૪ પુસ્તકોનું લગભગ ૨ ૫ પાંચે સિલિંગ ૧૫ પુસ્તક નકલના ચાર આના.

સર્જનું સાહિત્ય

સાહીકરું નવું પુસ્તક-પ્રકાશન

વિવેચી મોજ ના અદતરી તરીકે ઘળતા વાંગમના શોખીનો, 'તેમજ' ઘિંટ વાચકોમાં ભણીતા થએલ શ્રી સારીકના હાથે નીકળતા આ નવ્ય પ્રકાશનના પહેલાં છે 'પુસ્તકો એક વિશિષ્ટ હાથ માટે છે, શ્રી 'સાહિત્ય ટ્રિપ' તેને વિષે વેળે જ કહે છે કે 'તેમજ' વર્તમાન લખ્ય કારિના લેખોના પહેાં અરો મૌલિક લેખોના સંગ્રહ હોય છે; અને નવું ઘળતું આદિત્ય હોઈ નથી પણ મધ્યમકોટિનું સાદુ સાહિત્ય હોય છે લેખોના પસંદગીમાં ખમખમાર કરતાં કાવ્યકાવ્ય વિશેષ છે, અને વિના અંગેચે વાળ, રુખા, રુદ, કે, શ્રી-પુરુષના હાથમા તે મૂકી સહાય તેલું છે.'

પહેલાં પ્રજા પુસ્તકના જ લેખકો લુગ્યો

ભોળીદાસ દવે, લખનલાલ દેવ, પંડ્યા, ધનસુખલાલ મહેતા, નાનુભાઈ દવે, મુનીલાલ વર્ધમાન સીઠ, ધનુલાલ ચાક્ષી, હેલજન પરમાર, ધણવંત પંડ્યા, ધનસંકર ત્રિવાળી, વ્રંદાનન સુવર્ણ, સ્વયંનરાય, રૂઝ, -મોહનવીર, નર્મદાસંકર દિવેદી, વિશુધ, કાન્તિ, નેશી, સારીક પોતે -ગોને, પેલી -વિખ્યાત 'નૈમિષી'ના આ કલાક-લેખક 'શ્રીમા.'

દર પેખવારિયે ૦-૪-૦

એકલે રોજનો પૈસો 'વારિક' લખાતમ ૧૮ પ. પરદેસના સિ. ૧૫. પાંચ આનાના સ્ટેપ મોકલો નમોનો મંથાથી નુઓ બધા મુખ્ય સંદેશમાં ફેરીવાંચે પાસેથી તથા રેલવે સ્ટેશનો પર બ્લોક્સના કુસ્તોલ પરથી મળશે.

સર્જનું સાહિત્ય

૭૬ રેખરિન્ડ લેઈન ડેલ

મુંબાઈ-૧

ગુજરાતી સાહિત્યમાં અનોખી ભાત પાહતું પુસ્તક તમારે માટે તૈયાર છે

શ્રી. યશવંત પંડ્યા કૃત

મદન મંદિર

પૃ. ૧૨૫, કિ. ૦-૧૦-૦

આ માસિકોએને વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાય છે : પણ તમારો અભિપ્રાય તો તમે જ નક્કી કરજો.

સાદુ યશવંત પંડ્યા ગુજરાતી સાહિત્યમાં મૌલિક, નિવિર અને નવી નીતિના નાટકો લખવા માટે ભણીવી થએલી વ્યક્તિ છે ૧, આ નવીન કૃતિમા ચાર નાટકોએ છે. ચારે નાટકોએમા ચાર રેવો, -કૃષ્ણ, રાંધે, વિષ્ણુ અને પ્રજ્ઞા કપર પહેલાં ગુપ્તધના મહાના પ્રકાશનો રત્ન લેખકે લખાઓ છે. મદનની ચોટના નાનુક પ્રસંગોનુ આલેખન કરું અને રેવોના રેવલનો વિગ્રસ કરી બતાવવો એ અઠવડું હાથે સફળતાથી કરું છે. ૧, સમસ્ત ગુજરાતમાં જાણી ભનની નાટકોએ ભદ જ ચોટી સંજ્ઞામા છે ૩, લાપા અને આલેખન આકર્ષક અને રૂંદર છે ૪, તમને તેમાં જુલિવાલની ચીનમરીએ રેખાશે. ૫, સત્યધુમથી અનંત વધેલાઓની આપો કપાલવામાં આવાં આદિત્ય જરૂર મહમાર બની રાકે ૧, નીતિના ઉન્નરદારોને કાચ આ પુસ્તકે લખા કરવા એનુ હાસરો. રા પડયા એની નકલો હટ વેચી નાખે તો આર, ૭.

૧ નવગુજરાત, ૨ પ્રજાપ્રધુ, ૩ પ્રજામિત્ર, ૪ અમિત્ર, ૫ ગુજરાતી પંચ, ૬ નવસુગ ૭ ગુજસન્દરી.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળલિ. રાવપુરા, વડોદરા.

નિમંત્રણ

— ઇલંગર —

લીલા બહેની ! નમ સુષિ માટે,
આવીશ કોઈ દિન કોઈ પાસે !
વિધાન લાગે બહુ લાજ સાથે,
ને તું મુને જુલો જાડો જ રહેશે

(૨)

એ સુષિ તોડે નવ સુષિ ભરી,
આ સુષિથી તો ચતવાર ચારી
ત્યા સ્વર્ગ વિદારી વસે છે લોક,
શુ આવીશ આટલું હું બહેની દોહ

(૩)

ત્યાં કાજનામે સદુ પ્રાણ લેઉં,
આથા સારા અનથી ત્યાં કહે છે
આ શબ્દ સુષિ મમલો ધને શું કે
શુ આપશે બહેની નદિ જ ત્યાંતું ?

(૪)

ત્યાં મુખને કુખ સહેવ કહેડે,
કોઈવ ત્યાં કાજ મહોં રહેડે,
આરોગ્યની ભયોર જાને જામડે,
ત્યાં નમ સુધારીશ અપી નમ,

(૫)

પાપા વિઝી સી કાગેડું બહેની
ગરડ શાં હિમ્મત એ બહેની
બોમે મુખી લારલ સાથે રીડે,
કોઈ દિન લારલ ને ન પીડે

(૬)

એ ભોલસનામા શું ઉડુ સાથે,
ને હું રમુડ મમ લેવ દાથે
ક્યારેક સામે ગુણ તેની હું તો,
વારીજ સુષિ બધી કાજી થતી

(૭)

આવી જી ને ઉ દિવ્ય સુષિ ?
ભયા પ્રેમની રોજ પડે છે વહિ,
ત્યાં કાજનામાં કલુહું બહેની,
કે બહેની ! મુને દરમિય રોની ?

(૮)

આપો ધને બધે કાજ ભાડે છે,
તેલ નકારે તવ જાળે શું ?
કે સુષિ લારી રમુ ચારી વારો ?
લીલા ! જની થા કહે છે ધરે હું

નવરસાદ પટેલ

[એક હાસ્ય કથા]

૬૫૩.

રા ધનરામજીએ કૃષ્ણજીવ મહેતા
વિચાર : કન રેણા

“ સાંભળ્યું કે ! અંબાકાકી બોલ્યાં. મુંજ-
ધના એક પરાના એક નાના પથ્થર સરસ બંગલાના
ફાઈંગ રૂમમાં નેતરના મેડા ઉપર અંબાકાકી બેઠાં
બેઠા બાંદીની સાદીને ઠોર દેતાં હતાં તેમના પતિ
ભગવાનદાસ દોઢ બે હાજારના પગાર સુધી ચડી
નિવૃત્ત થયા હતા મૂળવનની તરતના પથ્થર બધા
.” મુનાઈમાં જ ગાયેલાં અને પેતાને એટલે
એક છોકરા મોઢીસીટરનું બહુતો હોવાથી મુંજ
અને સુરત આવજી બંન્ને પતી હતી છેકરી તરવા
કાલેજમાં હતી એ પથ્થર મુનાઈમાં રહેવાનું એક
કારણ હતું

“ કંઈ, શું ? કે નવીન ! ” ભગવાનદાસે
અંબાકાકી સાથે જોઈને કહ્યું. ભગવાનદાસે અનેક
જમાના બેઠ નાખ્યા હતા હિંદની પ્રાચીન બાબા-
ઓના પિક્કાન હતા, જુદા જુદા ધર્મોના તેમજ
અબ્યાસ કર્યો હોના સાથે સાથે મનુષ્ય સ્વભાવની
પથ્થર એમને સારી માહતિ હતી.

“ બહુ તો આપણું નાક કષ્ટવચ તૈયાર થયો
છે ? ” અંબાકાકી બોલો હાથા. એમના મોં ઉપર
હલેમની નિરાશીએ જાણી આવતી હતી, એમના
રીવાજમાં બાબતાં હતી અને દેવામાં મિત્રતા હતી

“ આપણું નાક ! ” ભગવાનદાસે આવી આવી
લાચણીએને છતી જ લીધી હતી એટલે પાતિથી

ખીડું દસતું દસતું બોલ્યા. “ તમે જાણો છો ?
કોઈ બીજાં મનુષ્યો આપણું નાક કાપી શકે જ નહિ
માથાનો પોતે જ પેતાના નાક કાપી શકે. ”

પોર્તુગીસ-આઘીસ વરમના પરણેલાં પતિ-પતિનીમાં
એક પ્રકારનો એકને સહેવાનો, એકેની પ્રતિ-
બદલા છતાં—જનુભાષા છતાં પથ્થર એવાથી સારું જ
સમાજવાનો, એકેના સહવાસમાં કઠો પથ્થર કડવ થને
રમત નહિ આપવાનો શુદ્ધ દેરલાં મન્ય દંપતિમાં
હોય છે. ભગવાનદાસ અને અંબાકાકીમાં એ શુદ્ધ
હતો એટલે ભગવાનદાસના વાકવધી અંબાકાકીને
સહેજ દસવુ આપ્યું તેમજે કહ્યું. “ આટ આટલાં
વરણે પર્વા તમારી સાથે રહી છું પથ્થર તમારી કોથ-
સુરીમાં અને સમજણ પરી નથી અને પર્વાની નથી
એટલે તમારે આ સાંભળવું હોય તો મુંજા મુંજા
સાંભળો ”

“ હા હા, બોશોને, પથ્થર એમાં નાક બાક કષ્ટ
વવાની વાત નહિ લાવતાં. ” ભગવાનદાસે કહ્યું.

“ તે જુઓને, અંબાકાકી બોલ્યા. “ હવે સુરેષ
તો પરણવાની ના કહે રે. ”

“ કંઈ ! તમે શું કહેા ? ” ગમે તેવી રીત
સુધી અને શાંતિને પથ્થર અમુક મર્મીદા હોય છે,
ભગવાનદાસે આ સાંભળ્યું એટલે એ મર્મીદા વૃદ્ધી
મૂર્છા અને કાષ્ઠજાર એ અશાંત થઇ ગયા, પથ્થર તર-
તજ એમણે સ્વાસ્થ્ય મેળવી લીધું પથ્થર એનું કારણ

કેં જાણુ ! એના વિવાહ પ્રિયવદા એડે યથા ને આજે ચાર વરસ થયાં, ઊઠકરી આ વખતે મેટ્રીકમાં બેસવાની છે, દેખાવડી છે, બીજું બધું સારું જાણે છે પછી એને વધી શેમાં જાણાયો ! ”

“ હું તમને બધું મનગતી સમીક્ષા નહિ, પણ જાણે એના કહેવા ઉપરથી એમ લાગે છે કે અંબાકાકીએ કહેવાનું ઘર કંઈ નજરે જોતાં વિવાહ થયા ત્યારે એ પોતાની મેળે આ બાબત ઉપર નક્કી મત પામી શકે એવી એની રીયતિ ન હતી એક શીમાં તો કશી જોડ ખાંપણ નથી એમ એ કહ્યું કરે છે પણ એ કે કંઈ એવું બોલતો હતો કે સ્નેહના લગન લીના સરીરના લગન થાય એ જોડું જ છે અને એટલા માટે એ સિદ્ધાંત ખાતર પણ એ ગમે નેવે ભોગ આપવા તૈયાર છે ”

“ હા, હા, હા, એમ માફ વાડુ છે કે ”

ભદ્રસ અટકાવ કરતા બોલ્યા “ આ તો દમસ્કન, સ્નેહવત્ અને દેવકનની શીલ્પના દરિયામાં ભાષ ખડા જણાય છે એમને ! ”

“ હાહા, છે કે ” એમજ બોલતો હતો, હવે થાક આપ્યું. “ હજી પણ તરતની પરજોશી યુવતીની પેઠે પતિની કુશાલ કુદિતી પ્રુથ યતાં અંબાકાકી બોલ્યા. “ પણ આની સારી ઊઠકરી એની અવેશ થયો કે ” જવા થોડો દેખાય છે. ”

“ એ બાબતની વાત જ મેં કમા કરી છે. પણ મને કેં રસતો કુંજે તે ગદિ જાણે હકીકત તો જાણવી જોઈએ ને હાં, ત્યારે જાણે, હમણાં આદિની કોલેજ જતી યુવતીઓના સંસ્કરમાં ભાષ કરતા જોવામાં આવ્યા હતા તેનું પરિણામ તે આ શીલ્પમુદ્રી હશે ? પછી તમે શું કહ્યું ? ”

“ ચોરો તો મીઝસ, સાચું પૂછવો તો, ખસીજ

અથા અને મેં તો કહ્યું-કે રિક્ત. હું પણ જોઈ છું કે હું કેમ એને નથી પરણતો. ” અંબાકાકી કેંકે વીઠી પડીને બોલ્યા.

“ ત્યારે તો એ પણ ગામો તત્કાલે જ હશે ! ”

અગત્યનાસે સહેજ અંબીર થતાં કહ્યું.

“ અરે હારે, એણે તો કહ્યું કે પાંદરી સદીના લુલ્લો વીસમી સદીમાં નહિં ચાલે. ”

“ હારે હા, એ તો હું ધારતો જ હતો. તમને મેં ધણીએ વાર કહ્યું કે વીસમી સદીની વાત હોય ત્યારે તમારે જરા મને પહેલાં પૂછીને કામ કરજું. ” અગત્યનાસે બોલ્યા. “ તમે જાણો છો કે આ તો બેંગ્લોર આત્મના જન્મભૂમિ છે ! બગીચી તમે કહ્યું જ કરી શકો નહિ. બધું કલમથી જ થાય. ”

“ પણ આમાં કશું ને બગીચી વાત ક્યાં રહી ! ”

અંબાકાકી કેંકે અધીરો થઈને બોલ્યા. “ પેલો તો એમજ કહે છે કે તમે મને જોર લુલ્લમથી પરણાવશો તો હું બાવો થઈશ. સાબરમતીના આશ્રમમાં બેસી જાઉં અરે. હું તો એવી ગજારાઈ થઈ છું. ”

“ તમે શાંત થાઓ. આ પાંતરીસ વરસમાં તમે અનેકવેળા આથી પણ ધણા ખરાબ પ્રસંગ-માથી પસાર થઈ ગયેલાં તે કેમ છુટી જાયો છો એમ બાવા બનતું પણ સહેલું નથી અને વાંધીજના આશ્રમમાં એવી જગ્યાઓ પણ રેહી પડી નથી કે ટપ લાઈને ત્યાં બેસી જાય. ” અગત્યનાસે બોલ્યા.

“ પણ હા, એટલાં સાથે પૂછી શકું કે કોઈ બીજી પોદી એના ધ્યાનમાં છે ખરી ? ”

“ ના, એવું તો કેં જાણતું નથી ” અંબાકાકીને પતિની શકિત ઉપર પાછો વિશ્વાસ બાવાતા તેમણે શાંત પડતાં કહ્યું. “ ને બે ત્રણ બહેનપણીઓ

“ સમજ્યા વગરનું બોલ નહિં ત્યાનું કણ ખત્તું તો જાણ આરસીચોખ જુવિમ ? મને
તો એવી જુવિમલા પાત્રે નિરસાર જ છે ”

એમને છે તેમાંથી તો કેમ એમની નોકે વરણે એમ
લાગતું નથી. ”

“ તો પછી કશા, ચિંતા ઠભી ? ” બચવા-
નકાએ સ્વસ્થતાથી કહ્યું. “ એને મનેદલમ નોંધતા
હોય તો તે આપણું. આતમકમ નોંધતાં હોય તો
તે એમની આપણું દવે વધારે તો કે આ જાતનામાં

કહેવું નથી કે ! તો કશા, નિશ્ચિત મદો—શને વડું
વાન કરશું ”

અમારાથી ઉઠિને માત્રામાં મળ્યાં, બચવાનવામ
ચંચલામાં પાયા વચમા વચમાં ને મોડાં પત્નીએ
જેનાની મને મળુ કહું હતું તેના હોય તેની રીતે
વારવો એના વિચાર આવવા દવા. રાત સુધીમાં

ચુર ડાસાએ સુરેશભાઈ સંબંધી વિચાર કરી લીધો. બાઈના વર્તનની આખી પંચુ કરી લીધી. નીતિયા-રત્ના ઉમા નિયમોનો સેજસાજ લેમ કરી પુત્રની જેરહાજરીમાં એના જોરવાની મુશાકાત લઈ આસ-પાસ નબર દેરવી નેહ.

છોકરાંઓ ગમે તેવાં લખ કરે તેમાં આપ-હુને શું ? ડાસાએ મનમાં વિચાર કર્યો. પંચુ —ને બની શકતું હોય અને તેમની હિંમતને આડે આપ્યા વીના યદ્ય શકતું હોય તો ગા બાપ આવી બાપતોમાં પંચુ પોતાના અનુભવનાં સારાં ફળ પોતાના છોકરાંઓને ન આપી શકે ! બાપી તો ભવિષ્ય કાનાથી પરખાયુ છે ! ગમે તે પ્રકારના લાભ કહેા પંચુ તેમનાં ક્યાં લાભ—કેટલા ટકાના લાભ સુખી નીવડે તેની આત્મી કાજુ આપે છે ! પ્રિય-વંદા બોટી નથી. માત્ર લજ્જાકરતા તરફને લઈને રંગી સુવાનો આડે મારો જામ તેમણી તેમને તેમના . કુભાખ્યા વીના જમણી લેવાતા હોય તો બચા-એ તો વહીવેળી ફરજ છે.”

રાત પડી, વાણુ કરીને ધોડીવાર આખા કુટુંબે સાથે બેસીને ગામ ખપાડા માર્યા. ધોડીવાર અમેઝેન વગાડ્યું રેડીઓનો પોમ્મમ યદ્ય ગયો અને સુરેશ તેમજ તરફ પોતપોતાના અડમા યાદનાં ગયા ધોડીથી હાજવાનદારી વાત લેવાડી. જુઓ, હમણાં વેકેશન પંડવાની છે. દરવરસે આપણે કાનોસી કે માથેરાન કે એવે ડેકાણે જતાં તેને બદલે આ વખતે સુરતમાંજ રેન્ન ગાળો. હું પંચુ ત્યાં બાવળવ ક્યાં કરીશ.

“સુરતના કરનાં લાનોસી કે એવે ડેકાણે જઈને પ્રિયવંદાને સાથે લઈ જઈએ તો વધારે સારું નહિ.” અંબાકાકી બોલ્યાં. “સુરતમાં મુ-આઈના લોહાં વાતનું વલેસર કરશે.”

“હે હે હે ! મહાભાઈ અંબાએ આગળ પાડ્યા મથે છે પંચુ અને તો તમારા લોહાંમાં જરા વિશ્વાસ બેસતો નથી.” હમણાંબાસે કહ્યું. “પ્રિયવંદાને સાથેજ રાખવી હોત તો તો સુરત કરનાં બીજું ડેકાણુંજ હું કહેત પંચુ આતો એના નામ માખને હમણાં બાઈકાટ કરવો છે, સમજનાં ? સુરત તમે જાઓ, સુરેશ અને તરફાને પંચુ સાથે લેતાં જાઓ. પ્રિયવંદા તો આપણી છોકરી જેવીજ છે એટલે એના કાનમાં જરા ડુંકે મારી દેને કે બાઈને જઈએ તો શું પંચુ એની નજરે પંચુ હમણાં એ ચડે નહિ. ધરમાં અવારનવાર એના મુજબાન પારકાં તરફથી થયા કરે એવી ગોઠવણ રાખતો પંચુ તમે તો મોજ મચડયા દરજો. હું પંચુ મણુખડે ત્યાં હોયજ એટલે વધી નહિ” આવે પંચુ તમે બાઈલા ઉપરથી મારું કહેવું તો સમજનાં ? કે જે વધુ સહેલાઈથી મળતી હોય તે બહેને પડી લાખતી હોય પંચુ માણુસને નમણીજ લાગે છે. મેળવતાં, મેળવતા નવનેગ પાણી ઉરે એજ વરતુની કિંમત. બાહ્ય ગમે તેવાં બાપડીમાં મારે પંચુ પ્રિયવંદા જેવી છોકરી નહિ મળે, પંચુ તે તો હાથમાળે છે એટલે આ બધી શીલસૂકી આસી રહી છે હાથમાંથી જાય છે એટલું જતાવો તો નોમાથી નવાણું માણસો એને પડી રાખવા શરૂ મારવા મંડી જાય. બાપી તો મનુષ્ય પ્રયત્ન અને ધરવરપા.”

x x x

સુરત જવામાં સુરેશભાઈ તરફથી પહેલાં તો, વધી કાઢવામાં આપ્યો. પંચુ પિતાના “તમારે સુરત નહિં જવું હોય તો બેલાશક ન જાઓ. માથેરાન ફરી આવો, અને સુરતમાં જવું છે પંચુ શું ! લજનોની ધમાલ અને સાથે સારું બાઈને પેટ

ખગાડવાનાં । પણ આનો પર્યાય જતા આજ્ઞાપ્રમા
કાચવું છે એટલે જાને ત્યાં રજા લીધા છુટી નથી”
એ કબજાથી મુરદમો વધી કંઈ નમ્મ થઈ ગયો અને
એ પણ ત્યાં ઉડી ગયેલ

મુરદમો સરખસત મધ્યોહાર ચાલી રહી હતી
દર મંત્ર તો વરણામાં રસામાં તેમજ ને જોવા
માન પસાર થતાં નવો પણ ઉપાસણી જમણી
આવે દેહ પ્રમંથે મુરદમો જાને તેમાં જાત
લેને કીમે કીમે લીનખીસતીની ઉમ જાલા યાન
પડતી ગઈ અને તેના હવેમાં છુટા મંત્રોરો જાણ
થતા મધ્ય સ્વપ્નમુક્તિઓ એની સ્વપ્નસંદિખાથી
સરી પડતી ગઈ અને તેને ખરે જાને કંઈ જાણ
વિચારોથી થતાની મનિઓ ઉભી હતી ગઈ જાણ
જાણ, દૂરી અને દૂરીવામજી, કાચ, અનિમિષ અમદ
કાચ, એકોતો મનાધિકાર, કાચો વગેરે રિપટ
રિપોતી જાણ વિવિધ પ્રકારના જમણ, એકોતો
જમણ, કમળા રોષી અને જોડાઓની વિવિધતા
વગેરે અસ પ્રાપ્તિથી કીધી રિપમા કેક તેને આ
જામણ મધ્ય સાચુ ન્યાયોમા લે જાને ત્યાં બીજી
સુવતીઓથી જોવાના મંત્રાર અને સૌર્યના જમણો
કરિને છુટી પડી જતી રિપવદા અધ્યપત્રવે તેની
નજર પડતી પણ પાછી સેજના જ નજર પણ મેળ
આ લીના અન્ય મધ્ય જતી વરણાઓમા અનેક
રોજી રિપવદાને અનેરી ખુમમંત્રીમધ્ય વગેરેથી
આનંદાદિ જોને પણ કોણજાણે શાથી રિપવદાની
નજર તેની સામા કરતી નહીં ધેર પણ આદલા
રિપમા માત્ર અમુક વગેરે એ આવેલી એમ તેને
જાણવતું પણ તે વખતે પોતે ધરમા નદતેલ અને
આસિમિક મેતુજા જાણતું કે પોતે આમને જાણેથી
દાખલ થાય તે વખતે રિપવદા પાછો જાણેથી
જાણ જતી, દોષ ।

જોવાના હવેમા થતા ફેરફારોની એને જાણે
સમજણ પડતા માત્રી જાણે રિપવદાની મેરજાણે
તેને સાવજા જાણે ધરમા કેને છુટું, છુટું એમ
તેને મધ્ય માંડુ જાણે માત્રી વધારોથી કાંઈ આ
ફેરફાર જાણી જાતી અને એથી એજે એક પડી એ
જાણે હવેમા કમળા માંડુલ

એક વખત જાણ એમ દના મુકે જાણ કમળ
જાણે રોજ કરને કાંઈ પણ તેનું વિન મુકોતે
કનું જોવાના માદરવાનું જાણવાજા જ એક
રોજ છે કે જેમા અધ્યક સ્વપ્નને રજાવજા નથી
જે રજા હોય તેજા રિપવદા, જાણે અનિમિષ
અનિમિષ રિપવ જાણે રજા છે તેમા પણ
અનિમિષ એજે તે પુણ્ય જાણે એજામા કીમેથી
તરલા જોણી જાણે રજા મરજા તે જોવા
જાણે દના । ”

“તારે મને કેમ કનું નદિ ।” જોવા જોણી
જોવા “કું જાણે આવન. ધેર રહીને મને કું તે
જાણે નદી ”

“મને શી ખજાર કે તમને આત્રી જાણેમાં
રજ પડી ।” જાણે મરજા માત્રી, કમળી તરલા
જોણી “અદિ તે કે મુજાના જેમા કાચો છે
કે કાચી ગમે છે । ”

“સમજા વજાનું જોવા નદિ “મુરદમ તાત્રી
કાચો.” જાણે મરજા તે જાણે “જાણેથી કાચો-
મરજા મને તે જોણી રિપમા પ્રતે વિન-
રજ છે ”

મા અને કાચાની નજર મુજાના જાણે મુજ
ઉપર મુકે જાણે રજા “અને જા.” તરલા
જોણી “રિપવદામાં એ જાણે મરજા મરજા
દના તે તે જોવા રજા જીવાણ દના । ”

“ખજરાદર! તરસા, મરહરી કરતા નદિ આપડતી હોય તો મરહરી કરેવી નહીં, દરેક આપડતમાં આવડી દેશ્યા જેવડી થઈ જતાં સુ હીલીલીલી કર્યા કરે છે” સુરેશ ગરમ થતા બોલ્યો તત્વા વધુ દસી પલ્લુ એટલામાં મા બોલી. “નારે, એ ખૂમ છે તો ખરી પલ્લુ એમ કમ પ્રિયવદા માને એવી છે.”

એટલામાં તો ભગવાનદાસજી નીચે આવ્યા. “કેમ મા અને ઊંઠેરાંઓ મળીને શું કારતકે ધડમા મેંડી, પંડ્યાં છે?”

“નારે ના, એ તો બાની તખીયતને સાઈ નથી એટલે પ્રિયવદા બાબીને બેસવરાતો વિચાર ચાલે છે.” તરસા આપડી સામા આંખ મીચામણા કરીને બોલી.

“તે તને કમ કરતા સુ થાય છે? તારીએ તખીયત નવળી ચાલે છે?” આપે કહ્યું એ “પરમી સદીના વખત ગયા હવે. નવી વડુ રાજનારી તરીકે નથી. કેમ બાહ?”

“ના-અ-અ, એમાં પંદરમી સદી શા માટે?”

“બોલ્યો વીસમી સદીમા પલ્લુ સીએએ રાંપલુકલા મળ્યુની તો નોંધએજ ને.”

“પલ્લુ ભણે મારા, ખરા રનેદપસ દોષ-આ-ત્મસમ દોષ ત્યા રમેષ્ટ જેવા યજ્ઞ વિચય આવેજ ક્યાંથી? એ તો બધુ દેહલગ્નમાં.”

તરસાં વખતે બોલે મારતાં બોલી. “આપડે તો રનેદગ્ન કરવાનાં એટલે ધણીએજ રાંધતુ પડશે.”

“બા, તમારે આને કે કહેતુ છે?” સુરેશ તપી જઈને બોલ્યો, પિતાએ તરસાની સેદમી કમપડી પકડી તરસા મોટેથી અંદાસ કરતી કરતી બહાર ચાલી ગઈ.

ભગવાનદાસ કેકે ગંભીર થયા તેમજો કહ્યું. “સુરેશ! શરમાયા વગર ખરે કહેજે. આ શુ તારો બા કહેતી હતી? તારે પ્રિયવદા જોરે કમ તકરાવ થઈ છે?”

“નારે ના, બાની આગળ દવેથી હું શીઘ્રસુદીની વાતજ કરવાનો નથી.” સુરેશ બોલ્યો. “હું અમરુ

બોલું એમાં એ મમે એમ લઈ બેસે છે હવે હું ન કરીને આપડું નાક કપાડું.”

“હાહાહા, વળી પાણી નાકનો વાન આવી ખરી,” ભગવાનદાસે કહ્યું. “ભાઈ, નાક એમ તમારાં કપાડ્યા કપાળ ખરા કે? પલ્લુ દગે, ત્યારે હવે લખીને વિચાર હમણા મુદ્દની રાખવો છે કે કેમ કરતુ છે?”

“આપ અને બા કહેા તેમ હું શીઘ્ર હુ અને અને,” સુરેશ બોલ્યો.

“આવી બાખડમા શરમ નહિં રાખવી. ચોષે-ચોષું કરી નાખતુ.” અંબાકાંત્રીએ કહ્યું.

“હું એમ કહેતો હતો કે આપણી ન્યાતમાં બધા દરામખોરાજ એમ થયા છે, એટલે વિનાહ—” સુરેશ અચકાતો અચકાતો બોલ્યો.

“હાહાહા! મોડા! એની ચિંતા કરતો નહિ વિવુદ્ધ કંઈ હટે છુટે નહિ, સમજ્યો.” ભગવાનદાસે ઊંઠાખાન્ય વાંસા ઉપર મમતાથી હાથ મુકીને કહ્યું. “અવો હવે ઉપર ચાલો, હવે જેમ બને તેમ વેશ લગન લઈ લઈશું.”

પિતા, માતા અને પુત્ર ઉપર ગયા શેડી જ વારમા ધમધમદ કરતી તરસા દાસના તરંગો ઉઠાગતી દાદરે ગડી. પાછળ દોષ ધીમા પગથી પાડતું ચડ્યું.

“તરસા! બીજું કાલુ છે?” અંબાકાંત્રીએ પ્રુણ્યું. પિતા અને પુત્રની આખ પથ દાદર ભણી વળી.

“નારે, એ તો જાહ નહિ, એક મારી બહેન પછીને એત્યારે આપણી સાથે બીચીક રમના બોલાવો લાવો છુ.” તરસા તોશાની દાસથી બોલી. એટલામાં પેલી બીજી સુવતીની આપડી જલ્લાપ.

“બા, બોળખી મારી બહેનપણીને? હાહાહા! તરસા બોલો.”

“એ તો પ્રિયવદા ભાણી, પલ્લુ માક કરતો હું, હું મુતી. ભાણી કહું કે નહિ એ જાણત મારે પહેલા સુરેશભાઈને પ્રુણી બેલુ પારો ખઈને, બા!”

સ્રી શકિતને

વિગે તું વીલસે છે જનની રૂપ ધરી વિશ્વનો આદિ માતા
 પોણે સત્તાનને તું નિજ ઉરધિરે પ્રેમથી રમેહપૂર્ણ;
 રેલંતી વિશ્વમહે તુજ ઉરધરી પૂર વાત્સલ્ય દેરી,
 વંદું તે માતા રૂપે વીલસી રહી જગે શકિત તું માતૃરૂપા.
 છાડીને તાત માતાતણું ગૃહ મીકું મુખનું પામ બહાણું,
 વાસો હેતાં વસે ને પરગૃહ મહાં પ્રેમ ને ધર્મ સારૂ;
 સેવા અર્થે સમર્પે જીવન નિજ અને બૃહતી આત્મને જે,
 શોભાયે ગૃહને ને ગૃહિણીરૂપ જગે પ્રેમથી વદું તેને.
 બાલારૂપે ઉભજે જગજન ગૃહને મીકડા રિમત કાચે,
 મીકી મહેમાન પિતૃમૃદુ તણ અને આત્મી કાય રહેજે;
 પામે છે લાઠ મોઝાં નિજ સ્વજનતણાં તોય રહાતી બધાને,
 પુત્રી રૂપે તપે છે તપ મૂકપણે શકિત તુ બાક રૂપે.
 વાગીને ઠેગ પાયે રૂધિર નીમળતું તોય ને બહાલી પેલી,
 “અગમ, માસ વીરાને” મુખધરી વદે બાતૃરૂપે બીજેલી,
 પાતાના પ્રાણુથીયે પ્રિય અધિક વીદા વળણતો માનતી જો.
 શકિત તું મહેતીરૂપે અવનવી સ્ત્રીસા વિશ્વમાદી કરે છે.
 માતારૂપે તું પોણે, ગૃહિણી રૂપે જનની સેવના તુ કરે છે,
 બાલારૂપે તું લાડી, જાગિનીરૂપે જની લાડ મીકાં કરે છે,
 જનનીને મૃત્યુ મુધી તુજ વિજુ નથી રથાન વિશ્રાંતિ દેકું.
 શકિત તું આદિ માતા વીલસી રહી જગે તુજ વિશ્વને જીવું.
 કીર્તિ દા દિવાનજી

જેમનું વળન પડે. કોઈના હાથમાં મોઢી પુસ્તક મૂકતા પહેલાં મુજરાતના ચોમાકે પ્રાણવાળા માણસોના હસ્તાક્ષર મ્હારે મેળવી લેવા હતા. પણ એ બધા એક ટેકણે જોઈ મળી રહે છે ? એટલે જે હના તેમની ઉપર મ્હારે બોસો મૂકે પડે.

પણ મ્હને તો ખીલ્લુંજ પાતું નહયું. સાવ સાદી વાત હોય તેમ મ્હારા હાથમાંથી પેન લઈ એમણે બાળબોધમાં એમનું ચાર અક્ષરનું નામ લખી, પુસ્તક મને પાછું આપ્યું. એમનું હસતું માંડું ન હતું. અને હું, જોજ નથી પામ્યો એમ દેખાવા જરી હતો. એથી વિશેષ કેજ લખવા એમણે ના પાડી. એટલે મ્હારે તો નમન કરી ઉઠવું પડ્યું.

ને તે પછી તે ટેકણે તો નામ લખવા ની ના સાબળવી પડી એમનું સ્વાગત માર્મિક હતું એમનું મંજાપણ લખા અર્થ હતું એમનું હરપ શોકાત્મક હતું.

“ત્હમે છુના કોજ નહિ કરે ? હજીમાં !”
હાના જેવા કોલેજના ચાર વર્ષો—તેની રમ્મ એ ત્હમે વડેથી મારેશો ? ને અતુલજીમાંથી ક્યારે છૂટેશો ?”

મ્હને આ ગલીર ડહાપણની ખજાર હતી ને તેથીજ મ્હે આમ હસ્તાક્ષરો ઉપરાવવા શરૂ કર્યું હતા. પણ એમાં એમને અનુકરણથી વિશેષ ન દેખાયું. એક ક્ષણમાં મ્હને વિચાર વિસ્તાર પામ્યો. હસ્તાક્ષરો ઉપરાવ, તે સૌ સમજતોની દૂડી રૂપરેખા લઈ એમને હવન હેતુ રહમણ મ્હારો એક ભાઈ કાવે તો ધરાઈ મ્હં એમની સમજ મૂકે. પણ તે માટે હસ્તાક્ષરોની જરૂર નથી, એ એમનો ખ્યાલ તો નજ બદલાયો.

હું જઈ તે પહેલાં એમણે મ્હારી નિરાશા પારખી લીધી, અને ફરી મળવા આમંત્રણ આપ્યું. અમારા

કાંઈથી પરિચીત થતુ હોય તો અમારા સંસર્ગમાં આવો ને હવતો. માર્મ બદલી નાખો. એવું એવું પાણું કહ્યું. પણ મ્હારી નિરાશા એટલી જ્વલંત હતી કે એ સવશ્યુ ખાનમાં લેવાનું મને ત્યારે નજ સૂચ્યું.

એમ ટેકણે મને ત્યાં કેક રાહત મળી. એ ક્યારે મોટા થઈ ગયા તેનું આશ્ચર્ય એમણે બતાવ્યું અને છદ્દ છતવિ મોટાઈના સંતાપ વિવતા એમનેજ હજુ તો આત્મજ.

એમ આજા-નિરાજામાં હસ્તાક્ષરનું પુસ્તક એવા પાનાં શોભાવનું થયું. સરખાતમાં, સોના ટેકાકામાં વેશ હોય છે ને ?

કેમકે એમપણ કહ્યું કે અમારા હસ્તાક્ષરોમાં ત્હમે અમારી પ્રતિમા છુઓ છો, તો એનું જાહેર, રિસ્પેક્શન કરવાની જરૂર નથી, હું તો મ્હારા કાર્યને બનેલા ખજાવનો હતો, અંજત ને જાહેર એટલે લખત આવ્યો. હસ્તાક્ષરની ખજાર મ્હારે મને નેમ વાક કરી લેવા પડે. મામ પરમામ જતો ત્યારે એ પુસ્તક સાથે લઈ જતો. તે નોખમાં સમાવેશ થઈ શકે એવું કોઈ પણ જાણે, તેની સાથે એ પુસ્તક મરી રહેતો. આમ ધીરેથી પણ થોમ રિવસમાં ત્રીસ અંગીસ પાનાં લરાયા.

જ્યારે એ મંથ હજારવા જતો, ત્યારે એર મંથ આવતી. એમનાજ સંસર્ગમાં હોઈ એટલે આમનું લિખતો આખું વાતાવરણ ફેરવાઈ જતું. અને જ્યારે અમલુએ એ પુસ્તકથી ચર્ચ ઉપજતો મંથ ગયો.

અખીસાજી સર્વના કોટને દસવાર કાઢી લગાવી હું મ્હારા કાર્ય નીકળી પડતો. હજારે કેકવાર સખલ લેણુ સાબળવા પડે છે એની એ વાત ફરીથી સોની ખાસે કહેવી પડે છે, ને ઘણીકવાર વીંધે મેં પાછ

આવડું પડે છે. આવી અનુભવ પણ અસહકારી-
ઓજા કરાવતા.

“ રુ છે ? ”

“ આપના હસ્તાક્ષર માટે વિનંતિ..... ”

“ એટલે ? ”

કરી પાંતું આપું એ પુરાણ ઉપવારી જનું પડતું.
તે પણ ટૂંકાર્મ, વિનયસર ને ગજરાના.

“ રું કરો છે ? ”

હસ્તાક્ષર લખ જનાર કોઈ છૂપી પેલીસના આ-
જુલો પણ હશે ખરા. નહિતો આમ હંકારીય કેમ
ધાય ?

“ સારું આરજી, ” કહી પાછાએ હાથમા
મથકુપ થઈ જાય. દિવસ ને સમય નક્કી કરવા એટલું
એમને મહત્ત્વ દેખાય નહિ, એટલે મહારેતો પ્રતિ નમ-
નની આરા વિના સીધું દાર તરફ જવું પડે

કે નહિ એવા પ્રસંગોથી હું દેવાઈ ગયો હતો.
એટલે તે પછી તે કેકાશે જવા ઉપગ્રેહ દેકના સર-
મા મેળવી લાવતો, ને અચાતો. કારણ કે ઘર
સેવાય નિરૂપિત ન હોય ને ?

એ આરતેથી બારણું ટોકતું ને સદનેતો ખમી-
સની કરચલીઓ સરખી કરતો ઉભો રહ્યો. છેક અંદ-
રથી કોઈ આવડું હતો, એટલે આગમતા રાખ્યા
ઉભસમાં બે થકી ખમી સેતુ પડતું ઘર પૂરું એટલે
અંદર ગયો.

“છે ? ”

“ ના બહાર ગયા છે. ”

“ ક્યારે આવશે ? ”

“ આવતા હશે. કેટલા વાગ્યા ? ”

એમના આવવાને પા દલાકની વાર હતી.

“ શુ કામ છે ? બેસોને ”

“ હું એકો ત્યારેજ મને દેખાડું કે હું જે
સુંદર કુમારિકા સાથે વાત કરી રહ્યો છું, એ હસ્તા-
ક્ષર વિષે જરી લગાણથી વાત કરી. ને પુસ્તક સાથે
ધર્મ. તેમણે એક પછી એક પાનાં રસથી વાંચ્યા. જ્યાં
ન ઉઠે એવું હોય ત્યાં પૂછતા ગયાં. એમના વાત
ઉપર જે પુસ્તકથી ઉપજતો આનંદ મહેં, જોયો, ને
મહારૂં અપ પણ મલકતું.

“ હજુતો બહુ પાના બાકી છે. ” એવડી
પાછી આવી.

“ તેથી તો આજીયો છુ, અને હજુ મહેં હમણું
જ રાઈ કર્યું છે ને ? ”

પછી તો થોડા અનુભવો કર્યા. એમને રસ પડતો
હતો અને એકલા દિવાલો તરફ જોઈ વખત વિતા-
ડવા હું તેવાર ન હતો. એટલે સાહિત્યકારો અને
રાજકીય ઝૂંબેણ હાલનારાઓના સ્વભાવની, રહેણી
કરણીની, વિચારની એવી કેક વાતો ત્યાં મહેં કરી નાખી.
એ વાતજ એવી હતી કે કુલદલ ઉપર, તેથી એમના
પ્રયોનો આરો ન હતો ને મહારા ઉમેશની અવધ ન હતી.

આમ અડધીક કલાક વહી ગયો, પણ એવી વધુ
વખત રોકાઉ એમ અને એમ નહોતું, તેથી હું ઉઠ્યો.
“ કાલે આવીશ ” એમ કહી સાયકલ મારી મૂકી. મહારા
એ, જીજી બે વિભુનીઓના હસ્તાક્ષર મહેને તે સોને
મળ્યા ગયા ને જીજી સ્વવારે પણ એજ પ્રપત્ને એક
પાનું વધુ ભરાયું.

સ્વાભાવિક રીતેજ એ ત્રણ પાના વંચાવવા હું
ત્રણ કાલ કરતાં પણ આજ જરી વહેલો ગયો. મહેને
લાગ્યું કે કલમ મહારી રાફ જોવાતીજ હતો. આજ તો
એમનાં સ્મિતનાં સ્વાગત પણ પારખ્યો.

કરી પાછી વાત થઈ. વિવાદોં આવમની નૈતિક
બગની સમાજની શદિઓની, એમ એક વિષય ઉપરથી
ખીજે અને તણાઈ ગયાં. અને મને તો મહેં કાસની જોમ
આજે પણ ફેરી અંદર જરી એમ લાગતું મથું.

“કાને તો બહુ મોઢા આવેલા એમણે આજનું
પણ નકકી ન કહેવાય તદ્દમારે ઉતાવળ હોય તો,...
તકે ભણો.”

“નહિ, ઉતાવળ તો નથી પણ કાકની જેમ
છેક મોઢા આવે તો? અને હું બહાર જઈશ તો
વળી શામને મળી શકીશ એકાદ પાતું...”

“એહો! લાવોને, હું લખી દઈ ન આપે”
હા, ભવે” મહે જોન અને પુસ્તક સામે ધસ્યાં.

તેને લાગ્યું કે મને તે લખી નાખતું એ યોગ્ય
નથી. વાચેલામાંથી કે વાદ આવી જતું હોય, પણ
તે ન રચતું હોય એમ એ ઠેડું ધુણાવતી, ક્યામુખી
આમ એ વિચારમાં ગરક રહી ને પછી નીચી નખી
કુલકલમે માથે હું એ પાછળ જઈ ઉભો રહ્યો.

“છાત્રીમાં અસહ્ય ન હોત તો ઓઝોમાં
છાત્ર આમ નિર્વેક જવાને બાંધે અશ્વત રેવાવી
ચકત”

નીચે સહી કરી એણે પુસ્તક સામે ધસ્યું ઉઠી
મખમીનીમાંથી પરાણે ખેંચી અણેહું સિત રહેજ
કરતી મધુ પણ તેથી એનું દૈંદ્રીય નહિ પુસ્તક
શીઘ્ર ત્યાજે એના હાથ હપના હતા એ હું જોઈ શક્યો
એક કાણુભર અમે સાસુ નેપું, સમજ્યાં, ને
ખેડાં કુતુહલમાંથી ધણીકવાર સહાનુમતિ પ્રગટે છે
ધીરે રુરે તેણે અંતર ખોલ્યું

‘તકે નથી જોઈ શકતા કે અમારા દેશની રીતપર
છે? ક્યાં સુધી ચાલે ત્યાં કરીએ’

“ભૂઓ, પંદરમે વર્ષે પરણી, તેમારે જરી અદ-
ધુતતા જેવું હતું; એટલે તે વખતે જૂનું ઉદ્વાસમાં
રહેતી કલામ સદૃ પરણનારાંની એવી જ રહેવાનો
હશે. એટલે બે અઢી વર્ષ તો મજાથી પસાર થઈ ગયા

પણ, તે પછી સિતિ પડ્યાની મઝ આ છેડું
વર્ષ તો કેમે કહ્યું જતું નથી.”

મને લાગ્યું કે લાગણીઓથી વિદુત્ત થયેલી સિત-
તિમાં જે કહે જવાની સ્ફુરણ છે, તે સાંભળે
જવાની મને છૂટ ન હોતી એમણે કાઠની હંઠગોનાં
રમરણે સનેજ કરી એનાં હૃદય પારખી હું શું કરવાનો
હતો? ને અમારો પરિચય પણ કેટલો? એટલે એ-
મને ચોતાવડનું મંદને સૂચ્યું પણ એ મણુકારે એમ
ન હતું. એમને એ કહ્યું છટકો હતો. એમની
સહાયતા કહો કે નિષ્વાસપદ્મ, પણ તે તરફ મઠાઈ
મન હતું

“કાણુ બળે આગળનો વિચાર કરવાની આપ-
ણે ક્યોરેય સમજ આવશે ને આપણા સમાજમાં
તો એ બધી જવાનદારી તમ પુરોથી જ છે”

મહેને કે’ બહુ મમ પડતી ન હતી, પણ એ સિત-
તિનું રહસ્ય સાંભળ્યા સિવાય દવે તો છટકો જ ન-
હતો. એટલે મીઠા માડી એમનું દૈં વડચી ભેવા
નિરતિ એકો.

“મહેશા બે અઢી વર્ષ તો પંડો આવતા, ઉપ-
હાર આપતા કઠીક દર્શન થતાં, વાતચીત થતી, કેક
વાર સ્પર્શ પણ.”

પણ ભણે એ ઓસરતાં પાણી હોય એમ બાણુ
ધીમે ધીમે આપમનું અધુ આજ રેવીમ વર્ષ એમની
અવધાસનો ધમકા થમની નથી ને ત્યાંસુધી મદારે
આ કારણમાર સેવશે રહ્યો”

મહેને લાગ્યું કે મેંબની છાત્રીથી ને જરીએ
ટવાવમાં નથી હોતા તેમના દૈંમાં થોડાજ અર્થ હોય
છે ધણીકવાર તો કારણપદ થવા ઉપરાંત એ ઉપા-
લભ પણ મામતાં હશે

પણ, ના હું જૂનો હઠધ

"પરભર થયા વિના લાગણીઓને બેટી ધૂકાનાં પરિણામ ત્યારથી મને સહનગલા છે. હું એમ નથી કહેતો કે હવે મારાથી એકલાયું નથી છવાતું પણ, બધું એકવાર ભરપા પછી, મારા પછી વિસરવું એ એ સંભવિત છે.

દેલ્લા વર્ષથી હું સુંઝાઈ છું હવે એમને મારા પરવા હોય એમ નથી લાગતું પરિણામ મધ્યમ પરિણામ જણાયું, ત્યાં સુધી મને આશા હતી. લોકોના વિવિધ આલેખો સામે હું ત્યાર સુધી નવર મથુ ન કરતી હવે... છૂટકા નથી.

"કાલેજનો કોલ એ મને મારા કોમે પાજવો પડ્યો. કે પછી જીવન સાથી યોગા લેવાની ઉતાવળ કરી હોય એવું લાગતું હશે, પણ, જતી વચ્ચેના કે આશિષ સહાયતાના લોભે એમણે આમ છેક મો'તું કર્યું.

"પરણ્યા પછી અમારી સ્થિતિએ સમજી જને, મહત્તમ ન ધપો તેનાં જ એ પરિણામ. એમની પરભર થવાની અશક્તિ એ અમારા અંતરનું મૂળ

"દેલ્લા અમે મળ્યાં, હારે સુનેકાર જેમ એ મારી પાસે આવી ચાલ્યાં ગયા, એક શબ્દ પણ બોલવાનું એમને સમજ નહિ, કે કિંમત ન હતી; પણ ત્યારથી જાણી ચાલ્યાં છોડી મળી.

"આત્મારે એ હેઝમિ ગાર્ડનના કેઈ ખુણામાં ચમન કરતા હશે. હું અદેખાસ નથી કરતી. ફક્ત જમના પ્રજ્ઞની શુંય ઉલ્લેખો મુંઝાઈ છે.

"એ અને કહે છે ઘણાએ પાણીતોળાં જીવન આમ રેગી જને છે. ધણીકવાર કાર્પનિક, પ્રેમચીંપતિ વિસરાઈ જાય છે, એ સમ પછી ફર ને ફર રહેવાનું ન હોય તો એ અસંતોષ ન પ્રગટે એવું તમને નથી લાગતું ? "

મારે કે જ કહેવાનું નહતું.

"કાલે બાવીશ " કદી ઉઘો, ને-મારે કહેશે ઘેર પાછો ફર્યો. મુજબા ઘણે એમના હસ્તાક્ષરનું પાતું ફાડી, વાળા, મારા ખીરસામાં મુંઝી રીધું. રાજ એ પાતું ભેઈ' છું, ત્યારે એમનાં હાં મહેલ સતાવે છે.

ફરીથી હું ત્યાં હસ્તાક્ષર માટે ગયો જ નથી.

ખર્લિનની

ખર્લિહારી

બાપ સાહીક,

આજે સદવારથી બ
રફ પડેલો દેવો. બરફ
પડે ત્યારે કંઈ કશો દોષ
છે પણ દેવે બપોરે સૂર્ય-
નારાયણનાં પાઠાં દર્શન
થયાં છે. મલ્ટી બારીમાંથી
તેજનાં ફિરોજી કંતાકુકડી રમે છે તેથી દુઃખ
ચાકી ફરે મેળવોને બર્લિનની બર્લિહારીનું બા નરુ
પુરુષ કહ્યું છે.

બે એક માસ પર મારા ફેરવાક સામાન, યુ.
મુકેશ વગેરેની કાપે મારો પાસપોર્ટ પણ બેવડા
બેસા; તેથી મારે બર્લિનની બર્લિહારી મેન્ડરનેનાં
પડેલીવાર ફીન કરવા પડ્યાં પણ ફેરવાકે મુકીને
ત્યાં જતાં માનુષ પડ્યું કે મારીસ ૧૨-૩૦ થી
૨ વાગ્યા મુખી બેઠ રહે છે તેથી કચ્છકે દવા બા
વાને સામે આવેલા રીયર માર્ટનના સરખ બગી-
ચામાં બેઠા માનવી ફરજ પડી.

બર્લિનનાં ફેરવાકે ખુબ બગીચામાં છે ને તે
મજા જ વિદ્યાગ દોષ છે. તે વિરે વિદ્યારથી તો
જાઈ બોને પ્રવેને રીયર માર્ટનનાં બગીચો છુલ
બગીચા સાથે કાંઠાપેલો છે તેથી તે દાનવ વિદ્યાગ
સાથે છે વચમાં વચમાં જોગ વર્તુલ મારે છે—
જેમાં રીતસર મોકાં જોવેલા દોષ છે ફેરવાકે
બામ જાંબલ જેવો રેખા બે ને તેમાં ફિટી દર્જનાં

ચુગરાનના આવેશન રુદ્રિય સેવક અને મોહપિય
પરકાર જર્મનીમાંના પોનાના અનુભવે—જોવેલા
ફરેમની ગસિક કથા સખે છે :

જેખા :

મી ઇનુલાલ ફેનેવાલ લ ચાલિ.
બી એ મેલમેલ. બી.

વાસની મીપોનાં ભુષ
પણ જેવામાં બાને છે,
તેમાં સરીવામ રમના પ
દોષ કે જેમાંથી મોહ
ને બીન વાદ્યો પડ્યા
બંધ પસાર થઈ બાવ
ફેરવાકે ફેરવાકે બપોરને
બને જામવાને જતા મ
વર્ના માણુમે તળીને

મારે ફરવા ફેરવાકે છુલ નરનારીઓ પણ દેખા
ફેરવાકે ફેરવાકે માતાઓ કે નર્મોની મંત્રાગ ની
ફરવાકે કીપકોચાર કરતા સુર કોકરાઓ પ
બર્લિનની મોખામાં જાઈ ફરે છે.

આ બર્લિનમાં જેમ તેમ વખત જાળવ
કર્તા મારે કામે છે સુમધુર મારે પડ્યા તેમાં
પડ્યાથી તે મંત્રીનની રીસામાં મે આસવા મા
એક નાના પચ્યાંએ આસવાં છેવટે એક નાના રેખ
બીધ તળવરને મિત્રે દુઃખવા પડ્યાંએ તે તળવર
ફેરવાકે લાખી ફેરવાકે મેનવજી દંસ (કે સામ
જેનાં પ્રાણીઓ મોજ કરી પ્રેમોને જાનકે આપ
દવા ત્યારે જાણુર આવેલા એક રમોની જાખ
એક આપવે માનુષ નતી સારગોના તાર પ
મેનાની જાણુર અજા ફેરવાકે મેક મોર કમ
રસિક મર જોડોને દેવે. તજામ કરનાં જાણુર
આપ મજા—ફેરવાકે દર્જનાં માણુરો ડેશી સજા
એક કે બીજી રીતે આપેત બનાવાથી આવાં જો
વાજાં બળવોને, રીતસરના જેવી કંઈક નજર
બીજે વેચાને કે જાની જાની મિત્ર બીધ મામી

પોતાનું પેટ ભરતા હતા. જે આ વાતમાંથી ફરી શુદ્ધ માંડે ચિત્ત આ માણસનાં વાણનાં યત્નમાં રિત્તુ. ને જેવા મીઠા-દેવા કરીગારીએ, જેવા હલ્લ મેલક હતા. માંડે હલ્લ પલ્લ બીજા-લગભગ વધાર્યું ને જે મહાસાગરથી આવ્યા હાથે માલુસો અર્થ ને નિરાધાર થયા છે-કેટલાયે ગાંધી યાદ ગયા છે ને કેટલાયે મગજની તાલપાક નીમીઓ દલ પલ્લ મોઢાવે છે તેનાં કુર રમરેખાં પરીવાયુ. મને તો બેરખર એમ જ લાગ્યું કે આ માણસ પોતાની અજ્ઞા અગિયોથી કિલ્લાસે ને બેલકપમ ને ચોલેન્ડ ને તુકીના રમુદેવર વધારેલા ને મરમુ પામેલા સર્વે પ્રજાઓના લાગે માણસોના હલ્લની રેલા-તેમની હલ્લમેલક બીસવારીઓ સંગાથો હતા.

મારો વખત પૂરો થયો એટલે હું બીજીય યોગ-ગાંધીમાં જઈ મારું કામ કરી આવ્યો. પલ્લ તે બલિતનાં કરતાં મોટા રસ્તાએ પર તેમજ મહીઓમાં-છુપી રીતે બીજા મગતા કે ખુલ્લો કંઈક-સામાન (ચિત્રો પલ્લ) વેચતા કે કંઈક જામવતા પલ્લમે માણસો પર મારી નજર છે. કુરકુરેનાગળા રસ્તાપર રવર્થિય વિલાસ

છે તેમાં નાચરજતા ખાણું પીણુંનાં અનેક રચન મોની વચ્ચે છેલ્લા કુર વિચલથી અર્થજ બનેલા માણસો અધકાય છે ને કાઠ કાઠ નરનારીઓનાં હલ્લ પીગળાવી પલ્લ દલ ફેરીય (૧૦૦ ફેરીસને એક માઈ-ડે ફરીયો) પગાયે છે. સમયની શી બલિહારી છે? લગાઈ પછીનામે ચાર વરસોના જે બલિત ને જર્મનીમાં સકલબલવતા શોક ને હર્ડ જવાઈ રહ્યાં હતાં-તેમાં હવે ઉપર ઉપરથી તો જલ્લે લગામના બધા મા ફાગળ ગયા હોય. એમ જ લાગે છે. ગાંધીપાસ સમૃદ્ધિ ને રંગદાગની રેલમહેલની વચ્ચે

અલગતા યોગ, રમ્યા ખાણા માણસો ને છેલ્લી લગામની કારમાં વીતીની યાદ આપે છે.

પલ્લ તે વીતીની પલ્લ કયા તે સહન કરનાર માણસોના મોંમાંથી સંભળવાનાં કેટલાક અવસર મને મળ્યા છે. આ લીલાગળાની કારઆતમાં એક જર્મન ગ્રેડેસરની કારમાં હું ગયો. ત્યારે તેની બહી પત્નીએ મને કહ્યું: આજે જરા કડી છે તેથી જે (દરેક કાઠી ગરમ કરવાની મોટી બહીમાં) અગાસ સળગાવીને ગરમ કરી છે, કેમ કીક છે ને?

“પલ્લ દલ કીક કીકી કડી નથી-ને જ્યે કાઠી ચેતાવનાની જરૂર પડે” તે કહ્યું.

આ વાત માવી એટલામાં ગ્રેડેસર સાહેબ આવી પહોંચ્યા તે બેરખર સાદા ને લાલા પલ્લા જ વિદાન હતા. તેમના જમરાના બોરમાં ચોપડીઓથી બધાં કચાટ ચીકાર બેરસાં હતાં. ફરીથી કડી ને બહીની વાત તીકળતાં તેમણે જણાવ્યું

“હવે તો બહીમાં કાલસા નાખીએ છીએ પલ્લ તમને ખજર છે કે લાકડાં છેલ્લાં ત્રણ વરસ. દર માન ભર શીઆતમાં પલ્લ બહીમાં તાપસને કાલસા મળતા ન હતા? બધાં માણસોની બધી બોરડીઓ કડી ગરમ જ્યે લાગે. ને ખાવાને પલ્લ કાળી રોટી ચિવામ લાગે જ-કંઈ મળી શકે. તે વખતની તો વાત જ ન પૂછેલ તે દિવસો અમે કેમ વીતાડ્યા છે તે તો અમારું મન જાણે છે! તારા બચ્ચાંના મારે પલ્લ કંઈ ન મળે તેથી મરખીઓની માફક પલ્લ છેકરચિત્ત કરી ગયાં ને. પુરોનો માણ લગાઈએ કાઢ્યો. તેથી અત્યારે જર્મનીમાં પુરો કરતાં અમોનું

સાતાનું પેઠું
પાછું માફે ઉઠ્યો—અલકે લાખો માણસો લોખંડોનાં
શિવ્ય, ને ત્ય (દોઢો કોલોલો) બીજાં લગા-
સેલકે હતા. જે જગ્યાવાને કલાપત કરે છે—જગેન
ને જે મહા સપાટાએ આગળ પ્રગતિ કરે છે
મે તેવી જગ્યા ને અપાર સુસીખલોને
મે નિરાધાર જગ્યા આગળ—અપાર સૌંદર્ય ને મહાનગી
ને કટલાય જગ્યાને જીવનનું જીવ—સીજો ને
મેગવે છે તેમાં ને સુવતીઓમાં માઈકેસો પર
અરેખર એમાં છોડરા ને છોડરીઓમાં અજબજ
અજબ આંખ સદન કરવાની શક્તિ હવે ફળવી છે.
મેગવે છે આ સૌંદર્ય ને જીવ—અમિ જેવું ઉમ
તરવાર જેવું તીવ્ર આપણી પ્રભાવી રોશનમાં
મરી ત્યારે જીવને એકધારે દરદર કરી નહિ

સર્જન સાહિત્ય

સંપાદક : સાદીક

એક વર્ષ દરમિયાન પ્રગટ થનારા
૨૪ પુસ્તકોના અગાઉથી એક ધનાર પાસેથી
૧. ૫ પરદેશ શીલીંગ ૧૫
૨. આનું હારફરસતું લખેલું પુસ્તક અગાઉથી
લવાજમ ભરનારને લેટ આપવામાં આવશે.
સર્જન સાહિત્ય : છુટક નકલના આનાં ચાર
દરકે રચણેથી મળશે.

સર્જન સાહિત્ય

૭૧, રેમેરીંગ રોડ મોટ-મુંબાઈ.

ત મા રી બાળ ચિત્ર પોથી

ગલ ગોટા

લખનાર દેશજી પરમાર :: ચિત્રકાર રવિશંકર પંડિત
હાથ લખાણવાળાં ચિત્રોની ૪૦ રમણેશી રચેટા
બેરંગી બાતીગર પૃષ્ઠ—ઉચ્ચી બાતના બાક કામળ

પશુપક્ષીની વાતો

અજબ બાળખેલો

ફળપુલની ગમ્મતો

સંસારનાં ઠંઠા ચિત્રો

કીમત દસ આના

(દપાસ અર્થે એક આંતો વધુ)

કર્તાની સહીવાળી પ્રતના બાર આના

લખો : દેશજી પરમાર, સલાપાસ રોડ, ગવાંગે, અમદાવાદ

અમણી

નવલિકા

લેખક

શ. યજ્ઞન એમ દેહડી બી. બી.

ચિત્રકાર શ. કથારાવ

રસેષ કવિ હતો. છવનનાં નાંખાં મન્ય એવે એવા
હતાં છવનકવિનામાં, બન્ન મંગીનમાં તેણે કરેલ્લાનો
એક જ પ્રાધાન્ય સર સાંભળેા હતો. દુધી છાંત્રીની
અધલ, તીવ્ર વેદના, તેને બને તેટલી સાચી જાણ
વાળી માંડી હોયતે, શીશુનો પગપોટો ફાલુબજુર છે
એમ ભલુવા છતાંય તેને મોઢ રમનીઆગ બાજક
મેરો તે મેરો કરવાનો ઉત્સાહ રાખે તેમ જોઈ
નિરંકુશ, મૂર્ખાંધબરી લેખકો, અને નિરાશામાં બપ-
હોડે કે “માનવનો મહાન શુદ્ધો એજ કે તે જન્મ્યો.”

જાતની જવાબાએ સમી, તેનાં દુખી બન્નાસ
દેખાંતી કમ્પનાએ ઉઘી ઉઘી ઉઠી, સાંકડાનેય ભલે
ફાવતી તેનાં મીઠા નેમ કવિતામાં ઝીઝી એ જા
વાને આપતો અને રસમૂખી, રસીકી જનતા એના
કાન્મે જાતી, જવાડાળી, ઝીઝી-ઝીઝાવતી

છતાંય રસેષ રખડેવ, ઉદન, અસ્તિત્વની જનાલો
એનું નામ સાંભળતા જ બપા ભલુકારો અર્ધચંચક
માયુ હમાતી, મૂર્ખાંધની કંઈ દવા નથી એમ કહી,
એનું ભાવિ અધ પતન ઉચ્ચારતા

પણ તેને એની કામંપણ દરકાર નહોતી. એનું
નિરાશાથી વ્યાપી રહેતું મન છવનને સામણીએના
યોરાથી મુઠાપતું માનતું અને છવનને છવન એન્મે
તો સામણીએનો પુરેપુરો, વિનંદ બાનન વેગવેગ,

તીવિ અને ધર્મના બધાંથી જવાન રહી આ માની
સર્વ સામણીએ અને વાખનાએને ગીતાગી, એજ
છવનનો એણે મુખ્ય હેતુ રસીકોનો હતો. જન્મ અને
પ્રેમથી કટાયેતો રસેષ ફાલુબજુર સામણીએને આ
નંદ અને મગ આપતું છવન વીનાડી રહો હતો.

x x x

ઝીમની રાતે મૂશ આકાશમાં ચંદની અમન
રેડી રહી હતી પત્થાનનાં અધિતા ઉભાડ રખા ઉપર
ચંદ્રમાના આખા કીરણે જોર પ્રગય આપી રવા
હવા તેમા રસેષ રખડો હતો, યાનિ એની રેનડુ
બરી હતી કે ફરિત પીમા પગલોએ અશાન, કેદ
મદીરની અખા સાન્તિમાં શકશુ બન્ની પ્રથંબના
ધર જેવો સામતો હતો.

આજ નિર્નન રતા ઉપર રાત્રીએ જોનાનામાં એ
જા યાદે એન્મે ભાવતો હતો જન્મન થયેયો કોઈ
શુદ વાસનાને સંતોડવા તે બપોરો હતો, કે અમન
અંદનીયા બાપમા કમ્પના કુમ્પોને તે ગોની ગ્નો
હતો? “આ છવનનો સાર શો?” તેનું મન અત્યારે
ચિત્તરી રહ્યું હતું, “આજે બિલકું દુઃખ તો કાતે
મત્સુના શીતળ વાપરાથી કરમારાનું હોય, હાલન
નબાજક રજ જો રાત્રીના બપઝારમા જ વિલેન
યશનાં હોય ચેતનમું વેગવગ છવન જે મનુનાં

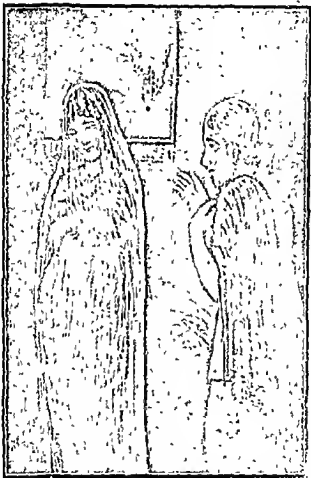
“સ્પર્શથી જડ બનવાનું હોય—તો આ જીવનનો સાર શો ?” વિચારના ખૂનમાં જ વાગમમાં પોતાનો હાથ ભેરવી ગુચ્છા પાછી રહ્યો. નિરાશામાંથી જન્મતા જન્મવાદે તેને એ પ્રશ્નનો ઉકેલ સમજાયો, મધમાખ જેવે કુલમાંથી મધ ચૂસે, તેમ જીવનની પ્રેત્રેક પળમાંથી, હેઠનો આનંદ ચૂસ !”

એવા અનેક વિચાર કરતો કવિ જતો હતો, રખડો હતો. તેવામાં એક બારીમાંથી સ્ત્રીનો અવાજ તેણે સાંભળ્યો, “આવો—આવો—” અને કવિએ શૂપકાથી તે બાલુ નજર ફેરવી, તે અટક્યો, જાણે તેને વિહ્વનનો ઓચીતો આચોટ લાગ્યો હોય, બારીના પાદમાંથી કોઈ મુંઝર વ્યક્તિની કીલચાલ તેણે જોઈ. એ અથળ ગતિનો ગૂઢ મંત્રેત સમન્વેષ. અને એ આમંત્રણનો જાણે સાહાર સ્વીકાર કરતો હોય તેમ, તેણે કોઈ ક્ષણીને છાજે તેણે નમન કર્યું અને નિરાશ દેખાતી જડતાને ફર ફેટી દેતો હોય તેમ એક દલાની પેલી મુંઝર નામતીના ઘરમાં તે ધમિ ધમિ પ્રવેશ્યો.

આરણ્ય આગળ જ તેને એક નોકરડી મળી, અને કોઈ પણ રાજક ઉચ્ચાર્યા વિના તેને અંતર્યામી લઈ ગઈ તેને આરામ ખુરશી પર બેસાડી, ટેબલ પરનું મીઠું સરખત પીવાનો આગ્રહ કરી અંદર ગઈ. કવિએ હવે તે વિશાળ ખંડનું બારીક નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું. પ્રાચીન નકશીકામનો જમતો નમુનો હોય, એવો એક મુંઝર દીવો ત્યાં જાળવાયું પાસરી રહ્યો હતો. ઉપરની “સીસીંગ” ને કુદ. અને વેલની મુંઝર આકૃતિઓ અલંકારી રહી હતી. યુવાનો ફોરમ ઉપરની ચિત્રો ભીંત ઉપર ટંગાવેલાં હતાં. અને એ ઉપરાંત તે ખંડનું ઉત્તમ ધોરીચરીવણું ફર નીચર અને પરચીપન માસીમા તે ચૂકની સમૃદ્ધ દર્શાવતા હતા.

કવિ વિચારમાં પડ્યો. આવા સમૃદ્ધિભર્યા શૈતન દાર મકાનનો માસિક યતારો કાચુ હતો ? આવી વરં જરીનો રક્ષક ધવાને તે નાલાયક હોવો જોઈએ. અથવા તો પોતાની સ્ત્રીની વધાઈમાં તેણે અપરિણીત મદા સખી હતો ? અથવા—તેને એક નવો વિચાર ધડ્યો— તે કોઈ ખારકી સ્ત્રીઓનાં ફપપોશન પાછળ જા-હતો ખૂબી હોવો જોઈએ—ફે જોને આટલોય ખ્યાલ નથી કે લેની પોતાની જ સ્ત્રી પરપુરો. સાથે દીકરી કરી રહી છે—એ વિચાર કરતા કરતાં તેણે સરખત ખાધી હોમે અડાડી, ચોટું પીધું. જમનમાં આર્થ પ્રમંથો ને બતાવો ઘણાંય બંનતા હતા તે એ બલુનો હતો સહનુભૂતી આપવામાં ઉત્તમ એવા મલાન સ્ત્રીના જીવાનીઆઓનાં અધર રસ પીવા તત્કાલી તિરકમરામણી, ત્વળપણી, નેરકારીથી નિકરન બનેલી ધર્મપત્નીઓ સમાજમાં હોય છે એ પણ તે જાણતો હતો. એવા સ્ત્રીઓમાંના તે પણ એક હતો. નાના. ક્રિયાના તિરકમરામાંથી ફરમોલેથી લીધ નિરાશથી તેને એવો બતાવ્યો હતો.

પેલી નોકરડી પાછી આવી અને છદ્દાસથી તેને બાલુના ઓરડા લાસી લઈ ગઈ. બારણું ઉપરડું અને જોતની જેમ તે અંદર ગયો. અને જાળાનળ ગેબી ધડા જોડું એ બારણું તેની પાછળ બંધ થઈ ગયું. અનેકાળથી તે જાણી લાગ્યો કે જે સુન્દરીનો અવાજ તેણે સરતામાં સાંભળ્યો હતો તે આજ ખંડમાં હતો ! પરંતુ તેણે સુખ દેખાડું નહિ, કારણ તે અજાણી સુંદરીએ મ્હેં ઉપર ઝીંજો ખુરમે વીંટાળ્યો હતો અને તે ખંડમાં ફક્ત આણું અજાણી જ પડતું હતું. છતાંય તે ખંડમાં બેઠેકવી મહુર પરામ તે કવિના મનની લાગનાને ઉતેજ રહી પાણું પ્રેમભર્યું નમન

‘હરો, પણ તમારા અવાજ આ પુણ્ય સ્ત્રીએ મને એક નાની બાંધકાના
અવાજની માફ અચિ છે તેને હું તરીકે પહેલાં મળ્યા પ્યારથી ચાહતો હતો.’

કરી તે આ બેઠી રી પ્રત્યે મોંઘે, “આજે હું
માઈ છવન તને અર્પુ હું !” આ મત્ત દહું છુરખાના
જાડએ તેની આખમા ઇશ્વરનાં અંજલિ આજિયાં દતાં.

“એ કદાચ ખરી વાત હશે.” તે વિસ્તાર કરી
મોઝી તેના શબ્દના વણકારા રમેશને કાંઈક પરીચીત
લાગ્યા, “દિશ્વરીર છુ કે સંજ્ઞેગવચાત હું તમને આમ

દીપખાણુ

(પ્રેમજાળ્યોતિ તહારા દાખવી)

જ્ઞાનદીપ તેજસ્વી બક્ષો

બક્ષો તિમિરનું જ્ઞાન.

જન તિમિર એ પારજવાને

દો શક્તિ મહાપ્રાણુ,

કેવી જગજગતી દીપખાણુ !

માયાએ દ્વેષ સ્વયં મીઠાબો

પંથની જેને ન જાણ,

અજ્ઞાની-હું એ અથડાયા

કરતા તાણાતાણુ,

પ્રગટોને એ દીપખાણુ !

સુસાદરીની વાટે પડતા

વચ્ચે મર્યા બેચાર,

હુંટે ફુંટે અરધા કચરી

ફેકયા ફેકે પહાણુ,

નથી ઉઘડી શકી દીપખાણુ !

શસ્ત્ર નથી મુજ રક્ષણુ કરવા

મજબે સૌ મળી સાથ,

આપો એવી અજબ શક્તિ જો

જ્ઞાનનો થાએ પ્રકાશ;

ઉઘાડોને એ દીપખાણુ !

વિશ્વ ફરે જ્યમ ઇચ્છા થાએ

આપની—જગદાધાર,

અધમૂએલાને દયા દાખવી

રેટો પ્રભુ કોઈ પ્રાણુ,

કયાં છૂપાઈ એ દીપખાણુ !

જગજગતી એ દીપખાણુ !

ઈન્દુમાર શહેરાવાળા

બ્રહ્મ હિંચકો

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

આનંદ સાગરની માંહી,

પરમાનંદ પ્રેમમાં પમાય,

ગગન—વિહારી ગણાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

જગદાનંદન મહીં દેભાય,

હૃદયાનંદ મહીં સુલાય,

દયાનાનંદ મહીં ધરાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

હેમ-રશ્મિ સમો મોહાય,

ગગન ગાનમાં સુણાય,

પ્રેમ ધામમાં ધરાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

આનંદ નદમાં હિંચાય,

પરમાનંદ મહીં ચમાય,

ઉરે ઉરમાં ઉભરાય,

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

વિશ્વાનંદ અનુભવાય,

ગોવિંદલાલ દેસાઈ

બ્રહ્મચારી

કેળાક -

રા અમરનેશ્વર બ્રહ્મચારી પંથના

ચિત્રાચાર - રા. કલ્યાણી

[દરમ પહેલું]

વ્યાસઃ આઃ શુ કહેા હોઃ મારા પિતા મારાચર,
માતા સેવનની ? પિતા મહર્ષિ અને માતા દીગર
કેળા ?

શિવ મનક અવનત કેમ કરું કશિવર ? પારાચર
કશિ હતા, તેથી શુ ? શું તે મનુષ્ય નહોતા ?
માનવ મુવન કોમ દુર્ભાગી પતે તેના પર વિનય
મેળવ્યો, તેનું પરમજન ન થયું. અને તેમજે મુન
વ્યાપી તપ કરી અને તેમજે મુન બાધન
વડે તેનું પ્રાપ્તિ કરું જાએ વ્યાસ, તમે જો
પુણ્ય પનાના અપરાધન કરોને છુઃ કરી છો
તો પિતાની નિન્દા કરમે તેમ કરી છો તો
તમે મહાદેવ હો.

વ્યાસઃ પ્રભો, શુ જનન બરમા કોષ કામને નથી
હતુ ?

શિવઃ હતો છે. વ્યાસ, ચોપાર અતીમાં એક એવો
માનવ છે, કે જેણે એ મહાન વિનય કર્યો છે.

વ્યાસ દેવ, એ મહામાનું નામ ?

શિવ બીમ.

વ્યાસઃ દેવન બીમ ?

શિવઃ હા બીમ એજ
પ્રથમ હનેદ્રી છે.
તેણીજ તે બીમ
છે, તેથીજ તે
અજય છે.

" અંબા, ભપારી આ એક નિર્ણય છે, બીમની પ્રતિતા અચળ છે. "

દીપખાણુ

(પ્રેમજન જ્યોતિ તહારો દાખની)

જ્ઞાનદીપ તેજસ્વી બક્ષો
બધો તિમિરનું જ્ઞાન,
જ્ઞાન તિમિર એ પારખવાને
દો શક્તિ મહાપ્રાણુ,
કેવી અગજગતી દીપખાણુ ?
માયાએ દૂત સઘ ત્રીધાબધો
પંથની જેને ન જાણ,
અજ્ઞાની-હું એ અચર્યા
કરતા તાણુતાણુ,
પ્રગટોને એ દીપખાણુ !
મુસાફરીની વાટે પડતા
વચ્ચે મધ્યા બેચાર,
લૂટે ફૂટે અરધા કચરી
દે કચા દે કે પડાણુ,
નથી ઉઘડી કા દીપખાણુ ?
શશ નથી મુજ રક્ષણુ કરવા
પજવે સૌ મળી સાય,
આપો એવી અલબ શક્તિ બે
જ્ઞાનનો થાએ પ્રકાશ,
ઉઘાડોને એ દીપખાણુ !
વિશ્વ દૂરે જ્યમ ઇચ્છા થાએ
આપની—જગદાધાર,
અધમૂએલાને દયા લાવી
રેડો પ્રભુ કોઈ પ્રાણુ,
કયા દૂપાઈ એ દીપખાણુ ?
અગજગતી એ દીપખાણુ !

ઈન્દુમાર શહેરાવાળા

બ્રહ્મ હિંચકો

બ્રહ્મ હિંચકો રે,

આનંદ સાગરની માંહા,
પરમાનંદ પ્રેમમાં પમાય,
મગન—વિહારી ગણાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

જગદાનંદન મહીં દેલાય,
હૃદયાનંદ મહીં ઝૂલાય,
દયાનાનંદ મહીં ધરાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

હેમ-રશ્મિ સગો સોહાય
અગન જ્ઞાનમાં સૂણાય,
પ્રેમ ધામમાં ધરાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

આનંદા નંદમા હિંચાય,
પરમાનંદ મહીં સમાય,
ઉરે ઉરમા ઉજરાય,
બ્રહ્મ હિંચકો રે,

વિશ્વાનંદે અનુભવાય,

ગોવિંદલાલ દેસાઈ

ધર છે. શકુનો અંગે છે ના-ના-હું કામદેવનો
જ્ઞાત્યાર નથી, ના નથીજ તેથીજ હું મારથી
ડકું હું મા-મા-કહીને એ રનેહના પવિત્ર તીર્થ
માં પાત્રીની પેઠે જવાને બદલે ખીજ પાસ ભાગ્ય
હું-જેમ માણસ અજગરથી ભાગે છે તેમ
(જવા ધગે છે)

અગમ્યા કયાં જાઓ છો શિવતમ ? હું તમારે પગે
પડું છું મને અપાર સામરમા ન દાસ્યો.
(કુટલુબર નિવે એસે છે અને ગે છે)

લીધ્ય મેલી ન દપડાવો દેવી ! હું હૃદય પુરવું
કરીને વળ્લો પા ઝીલી શકું છું શુભ વાવના
ચર્મને નુચ સમતું હું, રણ મેદાનમાં લાખો
નાં મરતક રાણી શકું છું, પરંતુ દેવી ! હું
સ્ત્રીઓનાં આસુને નથી ભેઈ શકોતો માત્ર એક
જ વસ્તુથી મારું હૃદય ઝો છે અને તે એક
સ્ત્રીઓનાં શ્વાસ.

સ્ત્રીઓનાં આશુજ માત્ર મને ભય કર અનિદ્રની
આગાહી કરાવે છે અગમ્યા ! આને મારું ચિત
ચમળ બને છે આને હું આ વતને એવ ખર
હઈ જઈશ

બહેન ? તને આજના આ મુઠ મહર્તમા મારા
હૃદય સિકાસન પર માતાને રથાને બેસાડીય
અન્ધ વાસનાઓને આજ મૃત્યુ દડ આપીય
કામતાનું મણુ લાખીય, પાપના પત્રને મૂઠમાયો
કાપીય અગમ્યા ? તું મારી માતા છે !

અગમ્યા શું કહ્યું ? આ શું ? નિહુર દલાસ ? આ
તારા વાણી વિવાસ હું નહિ માનું ? ના-ના-નહી
માનું ? મને ચક્ર આંધે છે હું પડું હું અરેર ?
પડું હું મોઈ પડેડા.

(નીચે પ તી આગાને બીધ્ય થોલે છે)

લીધ્ય આ શું ? તું કાઠી રાજની કન્યા ? તું બા
ળકે નથી અમુ દીન આચરણ તને શોભે
મારી પ્રાણ પ્યારી દેવિ ? મે તને જનનીતા પં
ચાથી છે આપણો માતાપુત્રનો પવિત્ર સંજ
આમ રીત આચરણથી કમકાન કરવાનું છોડી ?
આપણો સંબંધ ગાંધપણ સંબંધથી પવિત્ર અને
ચીઆવો છે

અગમ્યા અસલ ? દેવના અસલ ? હું તમા
માતા નથી તમારી માતાનું કંઈ કાંઈ મે તર્થ
કર્તું માત્ર હુન્નરમજ એવું કહું બંજ છે જે
સત્તને શુભારી દેશે ?

લીધ્ય અગમ્યા, તમે શું સમજો ? માતાના હુન્નર
માત્રમા ટેટલી અમિત સકિત છે, તેનું તમને
ભાન કયાંથી હોય ? એ એ અજાણા અધેવી-
ચબ્દમા જે અર્થ ભર્યો છે તે આપના ચબ્દોમાં
નથી રાજકલ્યા પર પડેડો રાણી ભયારે “એકમા
મા !” કહીને પોત ની વ્યથા કરે છે ત્યારે તેની
અરથી વ્યથા તો એ અમૃત સરોવરમાં મળી
જાય છે માતાના નામથી પશુ પક્ષ વદ્ય થાય
છે માતાનું નામ શોકથી તપેના હૃદયને સિતળ
કરે છે માતા’ ચબ્દ કાળોને સ્વર્ગીય સંચિત
મંથનથી છે માતાના નામથી પૃથિવ પવિત્ર થાય
છે માતાનું નામ સાંભળી જમદીધરી પાર્વતિ
પોતાને ધન્ય સમજે છે

માતા ? આજ તમે તમારા કમિતી ભાવને દબાવે
દેવી બનેડા માઠી ? તમારા આ દુર્ભસ સ્વચ્છ
આરને રમ્મ અપો પૃથિવ રાશ્નિતી અમૃતધાગ
વરસાવો જુઓ, જુઓ, મા તમારી ઝાની કુપર
આ જગત આગેની પેઠે નિર્ભય સુનું છે

અગમ્યા નહિ સામળું બીધ્ય ? હું બગેરી છું મને
કઈ મંથનનું નથી હું અદિશી નહિ જગ

પહેરતો નથી એ વાનગરત જાણીતી છે એ યુનો એની હાલો પેટીમાત્ર કેઈ પણ પર્વને કદી કરી નથી, એ યુનો એની હાલો પેટીમાત્ર કોઈ પણ અનુભવ કરે એવો સંભવ નથી, તે યુનાનો આરોપ ગ્રીકોને શિરે મૂકવો એ શુ સમુક્તિ છે? અને એ ગ્રીકોના મૂલ સ્વાત્વની જ વિરુદ્ધ છે તે કાર્યના આરોપણના પૂરાવામાં જના મર્દઅવતેજ રમુ કરવામાં આવે, એ તો અન્ય નો પરાકાષ્ઠ છે. પરંતુ મને કહેવામાં આવ્યું છે કે આનો ખોલ પ્રતિનિદેવ તો એ હતો કે આપણે જાન્યેની વિદેશી વસ્તો પહેરનારાઓને ગણેમ સ્વયં જાણતા તેમને શોધતી નજરમાં દવસ પાડવા આવેલો હોય. શી કદમ પડ્યું એ હોય એમની પ્રતિનિધિતા એ જ ખરી? અને આજે હોયથી પ્રવૃત્ત થઈ ગયાં છતાં જ નહીં કરવું એ શુ અન્યાય છે? ગ્રીકોને વિદેશી પહેરાવવાથી વિદેશી વસ્તો પહેરવું જાન્યેની કદમ હોય, એમ મને લાગતું નથી; જો જાન્યેની પહેરનારને પોતાને પણ લાગતું હોય એમ એમના વર્તનપરથી જણાવતું નથી પણ ઉલટું એ માર્ગથી જાણવું અપમાન થયું છે.

વિદેશી વસ્તો પહેરવાનો આમલક રાખનારોએમાં દેશાભિમાનનો અભાવ છે, એ ક્યોવા એમને ગણેમ સાથે સરખાવવા તે કોઈ પણ રીતે મુક્ત છે? એ ઉપમા શુ અવગતનિક નથી? ગ્રીકો કેઈ પણ વસ્તુ માટે જાણીતા હોય તો તે પ્રચંડ અગ્રજો જૂકેરા મોટે-દેશાભિમાનના અભાવ માટે નહિ ઉલટું, ગ્રીકોની પ્રતિનિધિ તે પ્રતિનિધિ જેને જરા માહતી હતી તેને એના દેશાભિમાનની ને એની સ્વતંત્રપ્રિયતાની પ્રતિનિધિ થવા વગર રહેશે નહિ. માનુષ્યોને એ ધુનને આ પછે કવિતામાં વખાણીને આપણે મારે ચાલીએ છીએ, તે ધુનમાં ગણેમ માત્ર કવિતામાં નહિ પણ

ખરેખર આગોટે છે. વિદેશી વસ્તો જ નહિ, પણ એએ વસ્તુનો એના એવા સંપર્ક પશ્ચિમી દેશો કરી છે? પશ્ચિમી મંદિરને પરદેશી મંદિરોની ગંધમાત્રને પણ પોતાના જીવનમાં પ્રવિષ્ટ ન થવા કોઈપણ હોય એવા, એના જેવા કેટલા છે? અને જ્યારે કોઈ ગણેમ પ્રચલિત થાય છે, ત્યારે કુટીરી જેવામાં આવેલી જેનાની સ્વતંત્રતા પાછી મેળવવા માટેના મંદિરો પોતાને એવા એનો અવાજ નથી લાગતો? આમ જ્યાં દેશાભિમાનના અભાવનો આરોપ મણેમ ઉપર મૂકવો એ ધીર અન્યાય છે.

અન્યને અન્યાય કરવો એ માનવકુળનો જાન્યેની સિદ્ધિ હોય એમ લાગે છે. સમાવધાનને, મિત્રને, જોગખોરને, અભાવને, શત્રુને, પશુને, પક્ષીને, કુદરતને, છપરને ને આપણને પોતાને એમ આપણે અન્યાય કરતા જાણ્યેની છીએ, પરંતુ એ સર્વમાં સૌથી વધારે અન્યાય આપણે કોણને પણ કરી દેએ, તો તે ગણેમને છે, જે આપણો વધ કરે છે તે સિદ્ધિ અને વ્યાધને, જે રસ્તે મજાતો આપણને ઉચ્છાતી પાડે છે તે આપણને આપણે ચોઈના ઉપર ખનાવ્યા છે, અને જેણે સ્વપનામણે આપણું અહિત નથી મિત્રવ્યુ, એ જે આપણો ભાર ને માર મૂકે મોઝે પગથો જાય છે, તે ગણેમને આપણે અપમાનને, ઉપદ્રવનો ઉપરોગ ગણ્યો છે! શી કૃતપાના! કેવું વિષદીત થઈને!

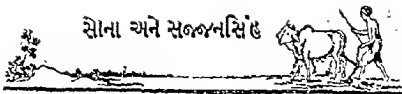
બીજા પ્રશ્નોએ કરતા અનુબંધને પ્રથમ સાથે વધારે સંબંધ છે. રોકે માણસને એકાદવાર તો ગણેમનું અભિમાન મળ્યું જ હોય છે, આપણે મોટે નહિ તો પાછળ પણ આપણને ગણેમ ગણનારાઓ જોવા હોતા નથી. સિદ્ધિ કે વાધનું નામ તો કોઈને જ મળે છે, પણ ગણેમની સંતા સાર્વજનિક છે.

આ પ્રમાણે જે અધેશ સાથે આપણે સર્વેએ પરીક્ષા કે પ્રત્યક્ષ રીતે વાણીમાં એકતા સાધી હોય, તે ગણે-
ડાને મૂખ, જડ, કે ઉપહસનીય ગણવો તે આપણી ભાવ-
ને જ મૂખ, જડ, કે ઉપહસનીય ગણવા જેવું નથી !

ગણેડાને આપણે મૂખ ને જડ માનીએ છીએ, તેવું કારણ એ છે, કે એને પાશ્વત્ય મંરુતિના બ્યા-
મોદમાં ફસાઇ અવળે પૃથે ચડી જએલા કેટલાક અધ્યક્ષોની પેઠે, ધધિસ ને તોષાન કરવાની રેવ નથી; પશુ એ સ્વભાવતઃ નિરુત્તિપ્રસવશુ છે. હિન્દુધર્મ નિરુત્તિનો બોધ કરે છે, અને એ નિરુત્તિધર્મના ઉપા-
સકો નિરુત્તિના પરમ સેવક ને ઉપાસક એવા જઈ-
ભતી અવગણના કરે એ અસહ્ય છે. ડાહ્યપણ પરિ-
ચિતિમાં ડાહ્યપણ કારણથી અધેશનું આનંદિક સ્વાસ્થ્ય ચળવું નથી. હળમે હોશ પસાર થના હોય, વાહનનો અવાજ કાળને બેડી નાંખતો હોય તોપણ મોં અવગી દિશામાં ભીંત તરફ રાખી બાજુ કંઈજ બનવું ન હોય એમ શાન્તિથી ઊભા રહેલા ગણેડાને જેણે ડાહ્ય મહાન તત્ત્વવેત્તાનું મને સ્મરણ થાય છે. લાકીપ્રહાર વરસાની ધારા મારક પડતો હોય તેવે નિષ્કવ ને અડચ રહેવાનું કાવ્ય બદાકુર સત્યપ્રતીએને પશુ એ શીખવી શકે એમ છે. સુખ અને દુઃખ, શૂન્ય અને તરસ, લાભ અને અલાભ, જય અને પરાજય, માન અને અપમાન, શીત અને ઉષ્ણ, આહાર અને અપયો, પ્રત્યાદિ દંત્રોથી એ પર છે. યોગીની મારક એ વિવેકે શાન્તિ સેવી શકે છે ને રાત્રે જાગી-ને જાગાડી-યો છે. ડાહ્યને પશુ એ તુડસાન કરતો નથી એને મન ડાહ્ય શત્રુ નથી, બહુ થાય તો લાલ મારે, પશુ મારા એક સમાને બાદ કરતાં, દંડમૂલી એ કોમને કરડ્યો હોય એમ જાણવામાં નથી. ગીતા-શિક્તા નિષ્કામ કર્મભાવનાથી એનું ઇવન વધું જાય છે. એના જેવો રિલેયુર જન્મતે દંડ બીજો ભોલો નથી.

એનો અવાજ ધણાને હર્ષ, એકસરો ને તીરસ લાગે છે. પશુ વસ્તુતઃ તેમ નથી. એકજ પ્રકારના લક્ષણ એના અવાજમાં એ અનેકાનેક પ્રકારનું ભાવ-વૈવિધ્ય સમાવી શકે છે, એક વખતે આખી રાત એક અધેડાને, મારે પરાણે સાંભળવો પડ્યો હતો, ત્યારેજ એના અવાજમાં રહેલું ભાવવૈવિધ્ય મને સમજવું. પાડોશીની પત્ની ચેતાની પત્ની સાથે લડી હોય તે કારણથી ચેને પાડોશી સાથે લડતો હોય એવા ભાવથી એણે જૂઠવાનો આરંભ કર્યો હતો રસ-પૂર્વક સામગી રહ્યો. યોડી વાર યદને કાલ બન-લાયો. આજીમાનુભા મનુષ્યોને પાડોશીની પત્નીની મૂર્ખતા સમજાવતો હોય એવા ભાવ એના શ્રૂંઠવામાં આવ્યો; ત્યાર પછી પાછો પાડોશી સાથે 'મજાવટ' થયે કંટો હોય એવી રીતે એણે જૂઠવા મંડ્યુ. તેમાં સમજાવટ, બનાવટ, ધસતી ઘરેરે અનેક લાવો. કમઝ આવી ગયા આખરે 'તને પશુ ડાહ્યકે દિવસ નેજા લાગ્યો' એવી ધમકી આપી એ જૂઠતો બંધ થયો. જરાક વાર રડીને એણે પાણુ શરૂ કર્યું. અને એ ઘેર ચાલી પત્ની આગળ જહાડુરી મારતો હોય અને 'કેમ' પોતાને કેવો મજાગ્યો !' એમ કહેતો હોય એમ એના અવાજ પરથી લાગ્યું. પરંતુ આ માન મારી કંઈવાળું જ પરિણામ છે એમ મારા એક મિત્રને મેં આ લાન કરી, ત્યારે તેમણે જણાવ્યું. તેમ ડાહ્ય વાયકને લાગે, તો તેને એ વાન મનવવા મારે મારો ખાસ આગ્રહ નથી.

આવા નિર્દોષ, બચા, તત્ત્વજ્ઞ ને નિરુત્તિપ્રસવશુ અધેડાને અનાય કરી આપણને 'છે માનવી જીવનની ઘટમાળ એવી, દુઃખપ્રધાન સુખ અપયયી ભરેલી' એમ કહેવા યોગ્ય ન આવે તો બીજું શું થાય !

સોના અને સત્જનસિંહ

(હાલના પરિવારની એક કથા)

લેખક :

સ. દેવગજી પરમાર

સામેના શહેરમાં રહેતારી માંડી સોના અને ખારજે સાથે મળ્યાં, એણે મને પૂછ્યું કેમ સત્જનસિંહ, મેં તો પરણી હતાં ને વધુએ આણું વળાવતી કાં!

‘મીઠી સોનાએ મને આપ પૂછ્યું ને હું મનમાં ને મનમાં મરતો એક બાજુ ફરી ગયો. પછી મેં ખારી વાત માંડી. ‘મીઠી સોના, સત્જનસિંહના ‘હવે પ્રેમને સ્થાન મળી શકે એમ નથી.’

‘સોના મને ખરા અંતરથી આહવી હતી એના પત્ની તો ને કે સખા ના મરણ હતી. આજે સોનાના સમયમાં એક કલાક એણે અને ખૂબ દેખી શકતી થયો.’

‘રવિશયે એ શરમાળ હતી. મેં માન્યું કે એ સાચાણી વગરની છે; અર્થથી છે, એટલે પછી હું પરદેશ આવ્યો ગયો. નવારે હું દેશનગરમાં મુખાઈ અને રિરતિપી જગા રહી હતો ત્યારે સોના મારે મારે દિલ્લસાથી અપમુર્ષ થઈ હતી.’

‘મેં એને બહુ દુર શબ્દો કીધા હતા. અને એ દુર શબ્દોની અસર હતી હવે બુધાની નથી મેં ક-

હેલું ‘તારા જેવી માંડી વેલીને સત્જનસિંહ પોતાનું હાથ હતું, કે એવો એ મોજા નથી.’

પણ પછી હું પાછો આવ્યો. જગજગતા મનથી એને મતાડી મેં એને કહ્યું, ‘સોના, હું સાચાર હું મેં તને ને કંઈ કહ્યું હોય, ને કંઈ વતન મધ્યમ્ હોય, તેના મને પરિવાર સાથે છે. સોના એક શબ્દ તો બોલ.’

‘પછી મેં હાથમાં પેન્સિલ લઈને શેવાળ નમેલા એક પત્થર પર લખ્યું. “આ નદીકાંડે સોનાનું શરીર જળીને રાખ થઈ ગયું છે અને તે જોડે સત્જનસિંહનું રિલ પણ સળગી ગયું છે.”

પ્રેમનું પંખી આવે અને જાપ અને એક સાથે બીજે ગાંઠે; પણ પરમવત્માં સોના પાછી ના મળે, ત્યાં લગી સત્જનસિંહને મારે આ દુનિયામાં બીજે પ્રેમ છે નહિ. એ પત્થર આગળ હું મોખાર વાસુએ રેણો, પછી હું કારેખાત હાથે પાછો ફર્યો પણ ત્યાં સોનાનું શરીર જળીને રાખ થઈ ગયું છે, ત્યાં સત્જનસિંહનું રિલ પણ સળગી ગયું છે.’

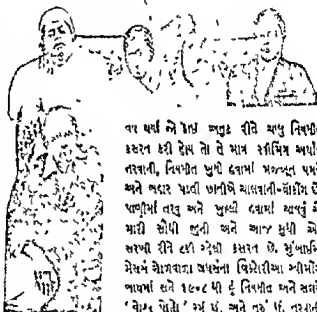
યુવાન કેમ દેખાઓ છો ?

: સ્વાસ્થ્યની એક વાત :

લેખક :
રા. જનક લાખીયા
'ધનવંતા'

દાઢવન અને તેમના પત્નિ

અધિદ અને તેમનાં
પુત્ર

“કેમ બસા, કે કાણુ ?
તોપણ ૪૦-૪૨ તો ખાન
કે નહીં ?” મારા મિત્ર
બાઈ સાદાંક મને સહજ
પ્રશ્ન કર્યો હશે ધારી મેં
હતર આપ્યો, “કોરન, જે
છોકા અમ પચાસ કે ઉપર
મયા દપ.” તપમાં દાખવ
ધયો છું. જોખમ તો ખર.
લોકમાન્યતા છે. મારી વાત
બાઈ માદીક ન માને.

“એકાવન વર્ષ તો મયા
નથી હાજનાં !”

“હને ૧૮૮૦ માં ‘ફોલો
પ્રવેશ મન્યુ લોક વિદ્યો’ના
ન્યાયે તે ચાલમાં આ મન્યુ-
લોકમાં આવી ચડ્યો છું.

જતા નિવૃત્તિ જીવન અને કસરતને દાખ એટલે
તમને આમ લાગે છે.”

“તો શું તમે દહ કસરત પણ કરો છો ?”

“કેમ નહીં, સેન્ડો, મોરેન, સેન્ડો” જેનેદ
અને આપણી દેહી કસરતને દંડેકને બધી
મેળ તો વર્ષો સુધી નીલાવ્યો. પણ આજ ૨૨-૨૩

વર થઈ જો કાંઈ જગત રીતે મનુ નિવૃત્તિ
કસરત કરી દેખ તો તે માત્ર સીમિત અર્થોન
તરવાની, નિવૃત્તિ પુત્રી દવામાં મગ્નપૂત પમને
અને બહાર પાલી છાનીએ માસવાની-વૈદ્યોન છે.
પાણીમાં તરવ અને પુત્રી દવામાં ચાલવું એ
મારી સોપી જુની અને આજ મુધી એકે
સરખી રીતે રહી ગેંથી કસરત છે. મુંબાઈમાં
મેકમ મોગવાના વધમના વિદ્યોરીઆ મીમોજ
બાવમાં સને ૧૯૦૮ થી દં નિવૃત્તિ અને સમયે
‘વોનર પોલો’ મુધુ છું. અને ૧૭૦ છું. તરવાની
અને સારે દિવસ કદિ આપવાની કસરત મેં
સેરી જ છે અને તેવો સખ્ત તાપ દોષ. અથવા
ચીવાગારી દંડી દોષ, કે પછી ધર બહાર પડ
મૂનાં પાણીથી તરમેજ દવામ તેરી વર્ષો દોષ,
પણ રિચામણ પાણીવાગા તરવત બાવમાં
સેરકની દાવરી અમુક નેપ મેની જ દોષ
૧૯-૨૦ વર્ષો ઉપર એક વખતે તર-તાર-થી

• વિદ્યો માટે સો. દંદા મટેલામે ‘દીમાલય સ્વાસ્થ’ નું દાઈદક મેન્યુ છે

હેરાન થતા હશે; ત્યારે કલ્પના ધણકાર જરા વધુ થવા લાગ્યા. ડોક્ટરને તે સંખ્યા પુછ્યું: સાળ, થયા પછી પથુ તે બધા ડોક્ટરે તપાસી અભિપ્રાય આપ્યો કે તમારું હૃદય નાનકું છે. વધુ પડતી દોષવાળી કે એવી ખીણ કોઈ કસરત કરવામાં નોખમ છે ! ડોક્ટરો 'નોખમ' શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં પાવરશા હોય છે; એ હું તે વેળા પથુ ભણતો હતો, તોયે ડોક્ટરે કહ્યું એટલે કે એમાં તબ હશે એવી સંભાવી મેં એને ઉત્તર આપ્યો, "હું" દોષતો નથી, પરંતુ પાછાંમા ધોસોતી રમત રમતાં દોષતું પડે છે." ડોક્ટરે કહ્યું "તમારે સંભાળતું એકએ."

ડોક્ટર સાહેબની એ ચેતવણીને આજે મેં દસકા ધવા વાળ્યા, પરંતુ પેલું કમખત "હાર્ટરિઈઝ" હજી સુધી ન થયું તે નજર થયું. હજી હજી પથુ ધણકારા મારે જ લખ છે, કાસમત !

"કસરત આપે આવું પીવું પથુ કરીને ?"

"હા આવું પીવું એટલે નિરપીત ખાવું; ખાવું તેટલું સાલ્વીક ને ચોખ્ખું ખાવું; એ મતો નિયમ છે તે જાણે હું જરા "ખાધતો" તો મજાઈ છું જ ન તોયે હોટેલમાં "એક પહેલ પતરવેલીમાં આવે" તો લગભગ નામ જ નહીં. હાલના સ્વાદને ખાતર અને તેવું ખાવું-ખેવું ત્યારે ખાવું એ રીતે મેં પાળી નથી. ખાવામાં આવો નિયમોત્તમ રાખવા જતાયે, આખી જીંદગી સાદાઈ ને શુદ્ધતાથી વિભાજ્યા કરતાયે, મારા જીવનમાં અહમર્યાદા પાલને પણ ઠીક કાળ મળ્યો છે. આજ ૧૫-૧૬ વર્ષ થયાં મૃદુલેંગ થતાં- દીમાજી સ્વચ્છ 'તું' રાષ્ટ્રલ છઠ્ઠને મુખમાં જીવન શુદ્ધ હું; અને જાજનમાં સાથે પ્રજા મિતનમાં-પથા પ્રાપ્ત સમય માણું છું."

"ત્યારે તો તમે Free Hindoostan સ્વતંત્ર દ્વિદમાં જરૂર જીવતા ભગતા હશે." સાર્થ સાદીક હતા હતા આશિર્વાદ આપ્યો.

"તે તો મનકી નામ મળ્યું."

"પથુ મુંબાઈ જેવા મહાભોજી શહેરમાં ૫૧ વર્ષે આવું કરીને એ તો અપવાદ જ છે તમે પાતામાં આવતાં દોષ ઉઘા-કરાવ-છાતીવાળા પૂર્વ જેવા લાગે છે તમારી જ ઉપરના એકાંકી પ્રકારે તમારી સાથે વાત કરતાં આકારા તરફ જોતા હોય એવી રીતે ઉઘી કરવી પડે છે. સ્વ. હાજી મલમ સિવજીએ તમારી એ વિશેષતા પારખવામાં ભૂખ નથી કરી, મારા પથુ નમને એ વલ્લ અભિનેદન છે."

"હું ઉઘો પું-પથુ લામિ તો નથી. અને તમે ખીચારી મુંબાઈ નગરીને-જેની મારે તરફ સમુદાય મોળાંઓ લગ્નની રસાં છે-એવા એક શહેરને મહિલાઓની નગરી કહો છો, એ જોતું છે. એમાં મુંબાઈનો દોષ નથી, પરંતુ મુંબાઈમાં મુખગમે દોષ વધારે છે. કલપોમાં ભેલી મળ્યા મારણ, કોટલોમાં ઘુસી લાટવા વધારે ઉઘાવવા, દરિયાની પુલ દવા છોડી પુરસદની વેળાને કાઢના અંધારા કરમાં પાતળ રચ્યા કરવા, એના બાલ ને કપાં મળું હોય તો દામ પા અમ ને બદલે આમતો ભણાવે તો, વખતો વખત દરિયાની ચોખી દવામાં રહે તો, દિવસમાં પાંચ કે દસ મિનિટ નિયમિત કસરત કરાવે તો, અને અહમર્યાદ પાલન થાય તો તંદુરસ્તી વધે, આશુખ વધે, રારીર વધે, એમાં નવાઈ શી ! અને આપણી ઓમો પથુ પુત્રી દવામાં કસરત કરતી થાય, મરિદોના મસીઅ વાતાવરણને વધે તેમજે સ્વાધારણ કરસતને શોખ લાગે તો તેમજ નરીમે લખાએલા કાપ અને મંદકણી તેમ જ મુલા-રોમીથી જરૂર જમી ભય, મુદક અને સોનપંચતી પથુ જરૂર થાય એવું કરવું નહીં; અને મારા પથુ, જીંદગી હુંગવરી અને મુંબાઈ નગરીને માથે એમો બધો વાંકે દોળવો એ ન્યાય નથી

એવાથી જીવન અને અનીયમિત રહેલીકરથી
સુધારી પ્રાપ્ત એ આધુનિક કલ્પન કરે તો, એમાં
એવું છે.”

“તમારી ૫૫ ખરી ડે-પણ મુશ્કેલી એટલે
એ વાત જાણે જનમાં પડી પણ તેઓ તેનો અમલ
નહી કરે એવા મત થતા છે.”

“થય જ ના તેમને શું જતા માત્ર દેખવા
મુશ્કેલી દેખાવા કે દાખલે ગો દવાથી ૮ મા ૧૫
જવાબ માટે કમરત જમનની શી જરૂરી એવા
આપણા ભણેના રિચર ગ્રંથો થયા છે શરીરનું
સ્વાસ્થ્ય જાળવવા માટે જરૂર પડેલા મુશ્કેલીમાં
ધર હરી એટલી દવાઓ ગળા નીચે ઉતારવાની તો
કોને રેરજ પડી શકે છે આ કુલ્યો દુઃખને મુશ્કેલી
જ ગણુ છુ જરા માત્ર કુશ્યુ કે જો એકાએક,
જરા મુશ્કેલી દેખાઈ કે જો રોગોડેગીન, અને નવી
જાણી તો દિવાદાઈ ક્યાં નથી મળતું? તેમની દેહો
આપણી એવે જાગ્ય, તેથી કુશ્યુ દોઝરીમાંથી
‘વેપરીન’ કાઢીને ખરાબવામાં આપણા વિચારો
વેપારીઓ આપણા માટે મંગલ ક્યાં નથી રાખતા
અને કને તો જરા છીવર બચાવું કે ‘મીવર એકસ
દાઢ’ અને તેથી જ રીને ‘એડ્યુકર રેપીડ’
ને નામે દિ કુશ્યુ મુશ્કેલીના વેપારી છિવર જાણે
તેની રીને અપવિત્ર અને જાલીકર વચ્ચે આ
વિચારો દવાનામે ની મુકે રીએલા આપણા ડાહ્યો
ધોતે શમે યે વચર સમજે અને મુશ્કેલી મને આ
પણે આ વચ્ચેનો ઉપયોગ કરી આપણા કુશ્યુ
રેવેલ સર્જાએ શરીરને દવાઓના મુશ્કેલી જાણી
જાણવનું સત્યાનંદ વાગ્યે કીએ અને કાલ આ-
રોગ આ જાણી દવાઓ ઉપયોગ મદાનગીની, દર્શન
ની અને આદરની મદાનગીએ માટે જાણેથી કે
વચ્ચે આજીવન એવો પ્રાપ્ત જીવનનું સત્યાનંદ વાગ્યુ
છે આપણા ગળા મદારાજીએ જાણે આપણા દોષ

રા. ધનંત હાનીસ

એવી ૫૫ પાનની જરૂરને એ તો આપણા કુશ્યુ
જાણે વચ્ચે છે આ એવી તેમને બહો

જાણે રીએલા આપણા રીએલા મને
જાણે અને જાણે મને છે ને ‘મીવર’
મનાની આપણા જાણે અને આપણે
જાણેનાની, જીમ સ જેડરખતે જાણે આપણા
જાણેનાની રાની મુશ્કેલીને વેપારી સર્જન દવા માટે
રિચર છે દવા વેપારીઓ તેમને વેપારી રાખે છે,
આજીવન પાણી પોણાં પ્રકાશન મુશ્કેલી છે, જાણે
મુશ્કેલી પડી છે ૮-એ જાણે તમે દવા જાણે
દિવાદાઈ મુશ્કેલી રીએલા રીએલા મુશ્કેલી
એવો માની જાણે તે પ્રાપ્ત મુશ્કેલી રીએલા
તો જાણે પરિણામ ને કલ છે જ

જમલ ન્યારે શાંતિની નિદ્રાસ્થિતી ઇચ્છતું હોય, ત્યારે મનુષ્યભૂતિનો બંધકર વિનાશ કરવા સૈનિકા તૈયાર રહે છે.

પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે હતો તેની ઉપલી કડી અને અનેક વાર વચ્ચેની, એટલે કેલી અને અર્થ પણ કરેલા પણ તેનો મધ્યમ ખાસ તો વેળાજ દિવસ પહેલાં મુલાકાતમાં ન્યારે 'એલિઝ કપાએટ્ટે એન ડે વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટ' નામની અસાધારણ શીઘ્ર ભેષ્ટ ત્યારેજ આવેલો.

સદ્ભાગ્યે કહો કે દુર્ભાગ્યે કહો પણ ૧૮૫૭ પછીથી હિંદી બ્રિટિશ સરકારે પ્રભને નિઃશ્વજ કરી ત્યારથી પ્રભનો મોટો ભાગ સત્ત્ર વાપરવાની અકિત મુખાની એટલે છે, એટલું જ નહિ, પણ ખૂબ નીકળતું ભેષ તેને મીનરી એ એવું તેનું હૈય પોયું જની ગયું છે, સમયમ ૧૦ વરસના આમ સત્ત્ર સન્યાસ પછી

અને યૌદ અને જેન ધર્મતા પ્રવણ 'સરકારવાળા હિંદીમાં આંધોળની અદિસા સોપામાં સરમાન્ય તાપ એમા જલુ આશ્ચર્ય સાગતું નથી, અને હિંદીમાં માની લગત લગવા કરતાં અદિસક લગત લગવામાં જનમાલને એણુ ભોળમ છે એવો દેખીતી વાત છે.

એક રીતે તો અદિસા અને સત્ત્ર સન્યાસ એ બે બાબતોમાં હિંદે જગતને સરસ લાખતો પૂરો પાડ્યો છે, પણ એકંદર જમત તે માટે હિંદીમાં કે હિંદીની બ્રિટિશ સરકારનો ક્યાં આભાર માનવાની છે ? જોછ પ્રભનો સત્ત્ર વિસર્જન કરે પાન કરે પણ હિંદે તો તેનો અમલ આત્મી ૧૦ વરસ

પહેલાં ફરજિયાત કરેલો અને ૧૯૩૦થી સ્વેચ્છાથી કરેલો છે.

'મોલ ક્વાલેડ મોલ ધ વેસ્ટર્ન ક્રૅટ' નામની રીકમનો કુદા ઇન્ડિયાસ બજાર વખતે એ રીકમની અસાધારણતાને ખ્યાલ નહીં આવે મારી માન્યતા પ્રમાણે એ નામથી શરૂઆત અંગ્રેજી બજારો વખતે પરિચિત છે મોલ ક્વાલેડ મોલ ધ વેસ્ટર્ન ક્રૅટ' એ નામનું મૂલ્ય તો જર્મન બાણમાં સખાવડું એક જમમહદર નોલેસ (નરસ કથા) છે આ નવજ કથા ઉરથી એટીક મેરીઆ વિમાઈ નામના એક જર્મન પુત્રો સખી છે અને તેનો અર્થ 'અગ્નિમ સરસ ઉપર તમામ શાન્ત છે' એવો થાય છે.

જર્મની સાથે અગ્નિ, ક્રૅસ્ટ રહેતે ૧૯૧૪માં થયેલું યુદ્ધ જે એક પાણીય વાતચાટથીના નામને વધુ સાબક છે તે યુદ્ધમાં આ નવજ કથાના નેપાઈ બાગ થીત દરેક ના, ફરજિયાત બાગ લેશે પડશે દેનો કારણ કે પરીપના એ સુધરેલા મજાના રેશીમાં રોક પુરવતે માટે અમુક વર્ષ સુધી ઘરડરી તાણેમ ફરજિયાત છે, તેમ લાગ્ય વખતે અમુક ઉપર સુધી પુરવતે ફરજિયાત કરારમાં માહિત્યમાં આ જ દવા.

સફાઈએ લેખક લાગુમાંથી છુટવા પાડે રહેલો અને ત્યારબાદ સમર્થ દરમ્યાન પોતાને સંતોષની રિયતિ, યુદ્ધ દરમ્યાન તેમની અને દલા, વગેરેનો જે ભાવી અનુભવ થયો તેને આધારે-એ પોતાના મનની રિયતિ લેખના તેમજ ઉપલી નવજકમાં સખી નાખી.

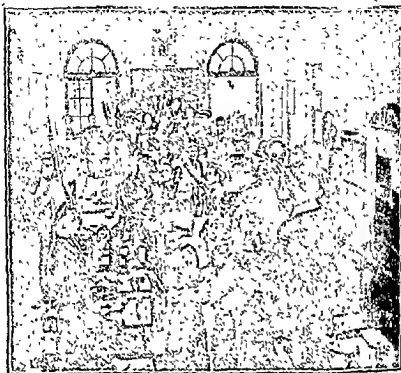
એ નવજ કથા તેને એવી તો વધાર્યતાથી સખી નાખી કે તેની સાથેના નાનો અપેક્ષા ઉપલી ગઈ, એમુલુ નદિ પણ પુરોપની મુખ્ય મુખ્ય બાગઓમાં તેના બાગાનરની પણ સાથેના નાનો ખજી મદ તેની અંગ્રેજી આરતિ ૧૯૨૬ ના મર્ચમાં પ્રથમ પ્રકટ થઈ ત્યારબાદ ૧૯૩૦ ના એપ્રિલ સુધીમાં એ પુસ્તક

કેને સમસ્ય ૨૨ વખત ફરોથી છાપુ પાંચ અને ક્રૅસ્ટ તેની ૩, ૪૭, ૦૦૦ નકલો વિપરી મર્ડ, એક માત્ર અંગ્રેજી આરતિની સાથે પણ સાબ નાને ઉપલી ભવ એ પુરોપ અંગ્રેજીમાં પણ સલામત બનાવ નથી, તે પછી દિદમાં તે રા કહેવું મૂલ જર્મન પુત્રક ૧૯૨૬ ના ભનેવારીમાં સખાવડું દનું એમને સખાઈ પછી ત્રણ મંદિતમાં નો તેની પુરોપ ની ઈનર મુખ્ય બાગઓમાં અરતિ નીકળી એ તત્ત અસામાન્ય અને અનકરે બાગન છે.

આ નવજકમાં વિખ્યાની થયા પછી ભૂખિ જન વિખ્યાન અંગ્રેજીકન મોડુપર માર્કવામેને એ નવજકમાં રી મ જનારના માટે ખતેરી લીધી અને અગાધ પરિચમ અને પાણવાર દ્રવ્ય ખરડીને તેને એ નવજકમાં ઉપરથી એક અમુલ શીમ તંવાર કરી, જે એવાનું સફાઈય મુજાઈમાંએને દમ-લોગ પ્રાપ્ત થયું હતું.

આ શીમ તંવાર મદ ખતી, પણ પુલ જર્મન મદ તે બનાવવાની ત્યાની સરકારે મનાઈ કરી મનાઈ કરવાનું કારણ એ હતું કે તેમાં જર્મન સરકારની એનવારકમાં મુલ્ય કેટલાક રચેો આવવા દના, તેમજ તેમાં વિમદલો થતા માણુમના અપ પાતનું કુગડ દમ દેખાડવામાં આવતું હતું.

જર્મન પાણમેન્ટ પ્રભુ સાચવવાથી છે, છતાં ત્યા ફેલીક પાતનું જર છે અને ઈર્લાન્ડ-ના ફેલીકોની જેમ આ લોક Iron fist લોકની બનામોગ માલ નાશ છે, એટલે જર્મન પ્રાણના સહારની અનવારકા રજુ થાય છે, અગર જર્મન પ્રાણને યુદ્ધ તર અખુ-અથો સાથ એવી શીમ તેમજો પેવાન દેવમાન દેખાડના કે એ સ્વામાનિક છે.

વિદાયોગિતે પ્રેરેસરે લગાડમાં જવા ઉતર્યા પછી યુવાનો લગાડમાં ભેદાષ જવાના દર્શનો.

અધાપિપત એ શીશ જર્મનીમાં દેખાડવાની રાત્રી વરસેથી મનાઇ છે, ત્યારે ઈતર દેશોમાં તે છુટથી દેખાડવામાં આવે છે.

મુંબાઇમાં ત્યારે આ શીશ દેખાડવાની તહેવાલ યર્ષ ત્યારે લક્ષ્મીએ એ નવલકથા ખરીદી અમર પ્રત્યક્ષ કે ત્રિત્ર પાસેથી મેળવી વધી વીધી; કે જેથી તેઓ શીશ અત્યંત સમગ્ર રહે. જેઓએ એ નવલકથા-અગાઉ વાંચી હતી, તેઓ એ શીશ ભેગા એટલા તો તલવાપડે હતા કે પહેલે અને બીજા દરેકે બધાએ શ્વાક અમાલથી રીતેના હાલસની પીણી.

અષી ગઇ હતી. લોકોના દરેકો એટલો પ્રયત્ન હતો કે શીશને ત્યુ અલગાગા ટુકી લખાવવી પડી હતી.

નવલકથાની વસ્તુ

હવે એ જગમગદ્ગર નવલકથાની વાણ (plot) વારં જાણે.

જર્મનીની પશ્ચિમ સરહદ ઉપર જ્યાં પ્રાન્સની સરહદ જર્મનીની સરહદને મળે છે, જ્યાં એ બંને વિભાગીય દેશોની ભૂમિ ક્યાપણ એક સાથે વસાઈ એકરપતા ધારણ કરે છે એ પશ્ચિમ સરહદ ઉપર

ફ્રાંસ અને જર્મનીની સેનાઓ રાજ સભા થઈ પોતી છે. પુલક સ્વરૂપ પછી ઇતિહાસિક વર્ષો લીટી ચલાવે છે, જર્મન સેના કાંઈક યાદી મળે છે, ઇરાણ મળે છે, બેરારક પશુ ખૂવા આવ્યો છે, કાપાકાપી રાજ માણ છે ફ્રેંચ અને અંગ્રેજોનું મુખ્યત્વે સૈન્ય અંગ્રેજિ અને નાણાં વિશેની મત્તથી સભા છે, યાદોડ નથી યોગ્ય પોતાનું મેળવતું હોવાથી તે કલ્પાદર્ભ છે અને બાકીએ મર્થામસુચક મટાવાના તારથી વોડો બધિલી છે આકાશમાથી વિમાનો યતુલ્ય ઉપર ભેગ ફેર છે અતુલગતા ભેગને ધાર્મિક તોષે માથી ગોળા છુટે છે મુરગા પુટે છે હેરી મેકથી વાતાવરણ ભયકર અને છે સૈનિક દુવ ગયાસ્વા ખાખખોમાં લપાઈ ભય છે પશુ મૃત્યુ એ ખાખ ખોમાં પશુ ઘસી ભય છે અનેતો ધાવક ઘર્ષ પડે છે કોહના પથ કપાય છે, કોહના ધાથ કપાય છે, કોહના પેગમાથી આંતરમાં બદાર આવે છે, કો પ્રતી આંખો ભય છે સર્વત્ર હાદાશર મચી ભય છે

આવા બીજા રણક્ષેત્રમાં પાંચ મિત્રો એક ટુપી માં થોડી અગાડથી લાલીમ લીવા પછી પ્રવેશ કરે છે, ત્યાંથી વાતો રાક થાય છે એ પશ્ચિમ મિત્રો શાળામાં બસવા નવજુવાન વિદ્યાર્થીઓ છે, નેઓની આગળ તેમના સિદ્ધિકાએ રવેશભિમાનની અને પિત્ર-પુત્રિની રક્ષાનાં ઉત્તેજક આશ્ચર્ય કરે તેમને ૫ આ recreats તરીકે મેળવ્યા છે

આ પુલાનેએ મદી લીની યુદ્ધી જોઈ નથી કદી પિતૃગદની ડાવા તટ નથી, કદીએ યાગનાં પુસ્તકો અને શાળાની રમતગમતો અને કુટુંબ આનંદ સિવાય ખીજ કશાનો આસ્વાદ લીધો નથી. અત્યંત આશ્ચર્યનાં જેનાં મોઢાં સ્વપ્ના એમજોક અધુરું રહ્યાં છે

આ પાંચ મિત્રોની મઝગામાથી વાતોનો મુખ્ય નાચક પાંચ છે તે જ આખી વાતો કહેતો હોય, પેતાના વિમલના અતુલભવો આતેખનો હોય એમ એ કથા લખાઈ છે

રણક્ષેત્રમાં એક પડી એ ગિરસો લીંગતા ભય છે, તેમ તેમ આ પાંચ મિત્રોમાથી અનુક્રમે એક એક જમ્યુ મૃત્યુ પામે છે ત્યારે પ્રથમ એક મિત્ર જેનું નામ કેમેરિક છે તેનું મૃત્યુ થાય છે, ત્યારે આ મિત્રમઝગાના વિલાપની સીમા રહતી નથી છતાં મુ. મે. ન, ત્યાંનું વાતાવરણ ત્યાંની પરિસ્થિતિ સતત અઘીના ખેડવાના ભેખમ કાં બરીએ કવી રીતે કેનું મૃત્યુ થશે તેની અનિશ્ચિતા, આ સર્વ મઝગાને લીધે સૈનિકો માનવી મદી પશુ જેવા કેમ બની ભય છે, તેનો આમાં અસરકારક ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે

બોળનો મારો થતાં સૈનિકોને ખાખખોમાં-વરસાદથી ભીજાએથી અમર પડેથી ટકાએવી-ખાખખોમાં કેવી રીતે પોતાના જીવ મચાવવા છુપાઈ રહેવું પડે છે તેનો લાંબ ચિતાર અપાશે છે

ગોળના મારાથી કે દુરથી ટુપી તોષેના મેળાથી સૈનિકો એકએક મૃત્યુ પામે છે, કોઈ ધાવક ધાય છે, કોઈ ભેજાન ધાય છે અને તેમની સારવાર મુદ્દા કરવા જવાની રોઈની કિમ્મત સ્વી નથી, મૃત્યુ પામેલો કેમલો પાગલાનું બની અમરું નથી અરે! કોવ કોવ પાંચ પાંચ છે તો ખ્યાલ મુદ્દાં લણીસાર રહેતો નથી આવા દિને કચમચાચો ના-ખનાસ અનેક પ્રવેશોનાં મથાસિયન વર્તુનો નવલ કયામાં એક પછી એક આવેલ ભય છે

આ મિત્રમઝગાને પુલકી-પુલકા આ ભીરણ દશથી કદાગો આવે છે, તેમના મઝગામાં અનેક

વિચારો ઉભરાવા લાગે છે, તેઓને પોતાની જાત ઉપર તિરકાર છુટે છે. તેઓ પોતાને ઇતર મનુષ્ય સમાજથી જુદા જ માનતા થઈ જાય છે. તેઓને બહાણું વતન, જન્મભૂમિ, ખુદબ, સાગા, સંબંધીઓ પ્રિયીઓ યાદ આવે છે; પરંતુ ત્યાં જન્મ સ્થાન એવું કંઈ હતું ! એતો મૃત્યુના મુખમાં હોમાવા મારે જ આપ્યા હતા. પોતાની અંતિમ આશય રોજ રોંદેડી નવમુશનેને મૃત્યુ પામતાં તેઓ નેતા હતા; એટલે પછી તેઓને લાંબુ છવવાની કે આ મુદમાંથી છવતાં પાછા ફરવાની અપ્રાજ્ઞ નહોતી.

જર્મન સૈન્યના અમલદારો સારાં બોરાક ગેજવાના હોય છે, જ્યારે આ નવા રિટ્ટોને ઉતરતા પ્રકારનો બોરાક મળે છે; આથી તેઓ અસંતુષ્ટ અને છે, ઘણીવાર બોરાક પૂરતા પ્રમાણમાં મળતા નથી રાકેતો. આવે પ્રસંગે રાહસાના એક ટુકડે સીમારેટથી એ સૈનિકને સ્વયંશ્રાંતિ એવા નાંક થાય છે તેવું વર્ણન રવા ઉર્લા કરે એવું વર્ણન છે.

આખરે પોતાને ૧૫ દહાડાની પોતાને ઘેર જવા નાટિ રત્ન મળે છે. લાં તેની જદ અને જિમ્મર માતા તથા જહેન જન્ને તેની ગેરહાજરીમાં ચિંતા અને વ્યથિથી દુખળાં થઈ ગયા છે. પોતાના એકના એક પુત્રને મુદમાં મોકલ્યા પછી તેની માતા લગભગ પધારીવ્યા થયેલી હોય છે. પિત્ર પોતાનાં માતાને અને જહેનને મળે છે તે વખતે ત્રણેની હલ્લમાં તમતી લાગણીઓનું ચિત્ર અત્યંત રૂચર છે.

પોતાને પોતાનાં મામનાં માથાસે જાદાન પ્રકારનાં લાગે છે; પોતે જાણે નથી દુનિયામાં આવ્યો

હોય તેમ લાગે છે. ઘણીવાર તેને જોઈતું પણ નથી... પણ રમના દિવસો પૂરાં થતાં કેટલીવાર તેની માતા અને જહેન તેને જવા દેવા રાજ નથી; પણ પોતાથી રોકાઈ રહ્યાં નથી. તેની માતા તેને રજુ-લેવમાં તેને જવા રીતે રહેવું પડે છે તે વિષે બે સમાચાર મળે છે અને પોતે તેના ઉત્તર આપે છે તે અને વિદાયગીરીને પ્રસન્ન.....રૂચર રસની પ-વિસીયા છે.

પોતા ફરીથી રજુસેન ઉપર પહેલી જાય છે. ફરીથી જોખનો મારે અને તોપના ધમાકા સાંભળે છે. ફરીથી તે મનુષ્ય મરી પણ નેવે જની જાય છે. મનુષ્ય સંહાર—નિર્દય મનુષ્ય સંહાર માણ છે, પોતાના અન્ય મિત્રો એક પછી એક મૃત્યુ પામતા જાય છે.

એક દહાડા પોતે કેટલાક રશિયન ફાસીને મળે છે. ફરીથી માનવ લાગણી તેના દેખામાં ઉભરાય છે. મિત્રમંડળમાં એકવાર મુદ ઉપર ચર્ચા થાય છે. અંગ્રેજો કે ફ્રેંચો કે રશિયનો આપણા દુરમન કેવી રીતે થયા ? એવા પ્રશ્ન મુલાય છે. તેનો સંતોષકર ઉત્તર મળતો નથી. 'મુદ કાણ છપ્પે છે ?' પ્રશ્નજનો કે અમુક અધિકારીઓ ? આ મુદની ચીમાંસા નવમુશનેને જોએ તેની રીતે ફરવામાં આવી છે અને તેમાં મુદ તરફ પ્રવળે સહાને મારે અણ-મળે છે એમ જાતાવવામાં આવ્યું છે.

અપૂર્ણ.

પૂરાણ કાળની વીર સ્ત્રીઓ

સેખ.

સાહેબખાન કાઠી

“ જે હાથ વૃણાયે પારણ: તે જગત્પર શામન કરે. ”

સંસારચુરો સંસારી “યુદ્ધરૂપી” ની પરીને સાર્થક કરનારી સ્ત્રીઓને બધાં આપણે આજકાલ સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધમાં ‘સંપ્રજાતી’ “રાષ્ટ્રવદ્ધ” નું ઓરણ કરતી નિદાગીએ હોએ ત્યારે અભયબીમી હંતમાં આંતરમાં પકડનાં પડે છે. ભરે રતી અને ધુડળા કુશ્યમાં હાથે આકાશ પાનાળેના ફેર રાખ્યો હતો, છતાં ફેરસીક વખતે કાલક્રમે મધ્યમાં પરિચિતિની સંક્રમણમાં “યુદ્ધિ કુસમાદિપિ” કહેવાતું ઓરણ “વળાદિપિ કોરાણિ” મળી જાય છે.

પુરાણો ભરે કોશ કરિના સ્થિત દારકાશનો દગો એમ આપણે માની શકીએ, તો પણ તેમાં દિગ્ધ પાર્વતી પવિત્રતા, ઉજવળતા, આભિમાન, સૌન્દર્ય અને નેજા મળી આવે છે અને તેથીજ નેત્રી મળતા આર્ષ સંસ્કૃતિના ઇતિહાસમાં કરવામાં આવે છે. દિગ્ધોના જે કેરલાક કુસરો (વંદનારો) છે; તેમાં કેરલાક રેગના (પ્રણેતા) છે અને કેરલાક રેતીઓના (ઓગેના) છે નવરાત્ર મદોદરવ એ એવેજ એક સ્ત્રીઓની સ્થિતિ રાખતો રાજકીય નરેશ્વર દોષ તેમાં ને સમજીતો. જાડ કરવામાં આવે છે, તે મધ્ય અવધી તે સ્ત્રીકુષ્ઠ રાજકીય બાળનેતા ઇતિહાસ બરપૂરથી દોષ તેણે યોગે ઓગેમાં હોનારી રેતે સ્થિતિની વધારે કમલ હરી સ્થાય છે. એ સંપ્રજાતી મધ્યમાં સ્ત્રીઓની ઇતિહાસનું જેનું વર્ણન કરે છે તે આપણે જોઈએ.

પણ વર્તી જેનું મુખ નામનો આ આર્ષાર્થનો સમાહ દેના. તેના પહેલો યુગે પાર્થવે હરી વરામવ

ક્યો. તેમાં મુખ રાજના કેરલાક મરજે નોકરો અને ધેરુરી પ્રધાનો હાથ લેને, મુશ્કેલી હાથ લેનાં તે રાજ્ય હોડી માકેવ સ્ત્રીના આશ્રમમાં જઈરવો. રાજ્યે પહેલેથી તે હેરજે મુખી બનેલી વાન સ્ત્રીને કરી અને એ પછી કાળે સ્વરાજ્ય અને મત-રેશ્વર પાંડુ કેમ મળી શકે એ વિષે ને વાન લેને કરી દલી તેને ન ‘સત્તાતા’ કહે છે, એ રૂંધમાં પ્રાચીન કાળની મન્યતાનિતો ઇતિહાસ દોષ તે રૂંધ જે નરેશ્વરના વાયવામાં આવે છે, તેને નવરાત્ર કહે છે દલે મળીએ જે ઉપદેશ મુખ રાજને સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરતા હોઈ દલો તેમાં યુ રતું તે મેષ્ટે, કારણ કે ને ઉપદેશમાં ન પ્રાચીન દેવરાષ્ટ્રનો દરજ્જામ ઇતિહાસ ઉપરેથી છે.

જે દેવ અને રાજા એમનું યુદ્ધ વર્ણ. રેતોના રાજ્ય હોં અને અમુકોના રાજ્ય મદિયામુર દને. આ પાળેર યુદ્ધમાં રેતોના પરાજય થયો અને મદિયામુરે કનક કચરે કયું તેથી રેતોનું આર્ષત્ર નાટ થયું, એટલુંજ નહીં પાંડુ દેવકા વખતના મુખ અધિશારી એ સુવચસ્પદિ દેવ દના, તેમને મદિયામુરે કરી મુખ રાજ્યની દગ પેળના હાથમાં રેતે રેતો સર્વ બલથા કરી અને તરે હાથ પેળના વનવાળાઓના હાથે ડગાબાળો. ટનનામે દુરેલાને રાજ્યાસન નો અનુભવ ન લેતા રેતો એ રાજનીતિનો એક નિયમ છે, અને એ નિયમાનુસાર અમુકો દેવરાષ્ટ્રનો કાગર પેળના હાથમાં લેને.

આપનામાં લોકપ્રિય પ્રકાશનો બહાર પાડવાની વિરલ શક્તિ છે તે ઉપલક્ષ્ય નજરે 'સર્ગતું સાહિત્ય' જોનાર પશુ કહી શકે એમ છે. ઈન્દુલાલ યાજ્ઞિક, દેવળજી પરમાર, જ્યોતીન્દ્ર દવે જેવા પ્રસિદ્ધ લેખકોના લેખોની પરપરા દમેશ પ્રમટ કરતા રહેશે એવી મને ખાતરી છે. આપના સાહસને સર્વે પ્રકારે વિજય મળે એવી પરમ કૃપાળુ પ્રજ્ઞને મારી પ્રાર્થના છે.

જનાદિન વીરભદ્ર પાઠકજી

ખરેખર, એ સર્વાંગ સુંદર છે.

ધનમુખલાલ મહેતા

સાહિત્યમાં અભિવ્યક્તિ કરવાનો તમારો દાર્દિક પ્રયાસ જોઈ તમારા અવિરત ઉત્સાહનું પુનઃપ્રવચન થાય છે. આ પ્રયાસમાં ઉચ્ચ આદર્શોને તેમજ સૈવમ, સદાચાર અને શેષસ્તી મહાકાવ્યનાં રસસમેત પ્રવૃત્તિ કરવા નોંધેલા ઉચો કરશે તેટલે બંધે તેની સાર્થકતા થશે તમારા શુભ પ્રયત્નોમાં તમારી નિતિ માર્ગ હું.

જયેન્દ્રરાય બા. દરકાળ

'સર્ગતું સાહિત્ય' એટલું મનનું અને હળવા

રતું સાહિત્ય છે કે એ વાંચક આશ્ચર્યને ચોરી

રમાં પ્રિય થઈ પડશે. વિશ્વાવતારમાં આ કાવિની

બહુ રસદર્શન તીવ્રતા છે ને જોડેલા રસાવા

રમાં છે. આપણી બધામાં એ દળનું આ પહેલુંજ

પ્રકાશન કહેવાય. 'સર્ગતું સાહિત્ય' એ નામનો જાદુ

તો પત્ર માટે ત્યાં લગી ખુટે તેવો નથી મને ખાતરી

છે કે તમે એ વાદનદારા સમમ, સાહિત્ય અને

રસદર્શની ધર્મિક સેવા કરી શકશો. દેશળજી પરમાર

તમારા પ્રયાસનું દિલ્લિ-દુ સરસ છે ને ઉષ્મ

છે. કદ નવું ને આકર્ષક છે એમાં શંકા નથી. સર્ગતું

સાહિત્ય એને એ પરી મેળનું વધારે સંસ્કારી સ્વરૂપ

માનું હું સાંજતા ઈચ્છુ છું.

નરસલાલ વીમાવાળા—જેવમાંથી

'સર્ગતું સાહિત્ય' મનું બહુ મનનો પ્રયાસ છે; રસદર્શન મનું.

ગાંધીલાલ રાયચુરા

સાધવાદના સર્જન કાળમાં સાહિત્યનાં નવા સર્જન થવાનું જાહેર્ય. તમે એ દિશામાં આવશ્યક પત્રનું બન્યું છે. સાહિત્ય એ જીવનનું અંશ છે, યુગનાં અસિલોતો ગ્રીએ અને જોમકરી બાપમાં જનના સમક્ષ રજુ કરે તેજ સાચો સાહિત્યક, એ ગ્રિહ તમે સાધ્યક કરવાનું બીજું કારણ છે અને તમારો પ્રથમ પ્રયાસ જોતાં તમે તેમાં મોટે બંધે સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે.

દરિલાલ ભરુવા

સર્ગતું સાહિત્ય બાઇબી સાદીકના પુસ્તક પ્રકાશનનું પહેલું પુસ્તક અમને અભિપ્રાય અર્થે મનું છે જેનો જામે સર્કડ સ્વીકાર કરીએ છીએ. બાઇબી સાદીકની ઓગમ આપણની અત્યંત હોમજ નદિ કારણકે શુનર સાહિત્યની એમની વિવિધ સેવાઓ માત્ર જમળાડેર થઈ છે એટલુંજ નહિ પરંતુ લોકપ્રિય પશુ નીવડી છે. છતાં થી સાદીકે બાઇબીના સાદસો ખેડી તેને સાંજતાથી પાર પાડ્યા છે સર્ગતું સાહિત્ય એ એમનું બીજું સાદમ છે. અને ઘણાવતમાજ એજો બાઇબીના સેવામાં નો સદકાર મેળવી જે રમમય સાહિત્ય કૃતિ બહાર પાડાને સમર્થ થયા છે, જેજ એમના એક પત્રકાર વરીશો લોકપ્રિયતાનો જ્યવંત પુરુષો છે. અને શુનર સચિરાના અભ્યાસીઓને આ પ્રકાશનના કદક થવા એવંચ જાતમજ કરીશુ કારણકે એ આખા સાહિત્ય પ્રકાશનનું વાર્ષિક લગાજમ માત્ર ફૂંચીયા પાંચ છે.

"સર્ગતું સાહિત્ય" ૩૧ ડેમરીન લેનકેટ મુંબઈમાંથી મળી શકે છે. "૫૫૫મા ગણક. ૨૮૧૧:૩૧

શ્રી સાદીકના “સર્ગ”નું સાહિત્ય”નાં પહેલાં બે પુસ્તકો એક વિશિષ્ટ ઊપ પાઠ છે. તેમાં વર્તમાન ઉચ્ચ શાળાના લેખકોના બહુ અંગે મૌલિક લેખોનો મેગ્ઝ હોય છે અને તે નવું હળવું સાહિત્ય હોતું નથી પણ મધ્યમ શાળાનું શિષ્ટ સાહિત્ય હોય છે. લેખોની પર્ગટીમાં લઘુલઘુ કરતાં યાવકાષણ વિશેષ છે અને વિના મેકેએ બાળ-પુરા-વૃદ્ધ કે સ્ત્રી-પુરોના હાથમાં તે લેખો મૂકી શકાય તેવા છે, છતાં તેમાં ત્રુટિઓ છે. સુમધુપર એકવી સંસ્કૃતિની કૃતિ યાચારે ભેદભેદી પુસ્તકનામ કાઢી લેખ, કવિતા, વાર્તા કે નારિકાનું લાવન્યમયક દસ્ય સુમધુપરને વધારે પ્રેરક અને લાવન્યવાદી બનાવી શકે તેમ છે. પ્રથમ પુસ્તક કરતાં બીજા પુસ્તકમાં ચિત્રોની વિપુલતા છે. અને શ્રી. સાદીકના પુસ્તક પ્રકાશનની એક વિશેષ ત્રુટિ એ છે કે શ્રી સાદીક પોતે તેમાં બહુજ થોડું લખે છે! એ ત્રુટિઓ શ્રી. સાદીકના પોતાના ખ્યાલની બહાર નહોતી હોય એમ દુ માની લઉં છું.

સાહિત્યપ્રિય: પ્રભાત્યુ. ૧૫-૨-૩૧

સર્ગ”નું સાહિત્ય” શ્રી. સાદીકનું સાહિત્યની દિશામાં આ નવું પ્રકાશન અને વધારી લઈએ છીએ. ‘મે પડી મોજ’ ના સ્વતંત્ર તરીકે પ્રકાશનવાળા સાહિત્ય પ્રદેશમાં ભાઈ શ્રી સાર્દકે જે સેવા સાધી છે, એ સેવાને અનુરૂપ યાદ પડે તેવી એમની આ નવિ પ્રવૃત્તિ આવકારદાયક છે. સર્ગ”નું સાહિત્ય નામની પુસ્તકમાળાનું પ્રકાશન થોડું વર્ષો સુધી પાંચલા ૨૪ પુસ્તક આવવાની આ શ્રેણીના પડી ભાઈની સાર્દકે આ પ્રકાશન કાર્ય-ચર ‘કે’ છે. આ પુસ્તકમાળાનું પહેલું પુસ્તક અખે મળ્યું છે. મહાશુભવાતાના ગાળીતા લેખોનો સંગ્રહાર મેળવી પુસ્તકની સાહિત્યસામગ્રી રસસ્તરી બનાવવાની સંધ-

કની શામળ પુસ્તકને પાને પાને તરી આવે છે. સારા અને શિષ્ટ લેખો સાથે તમા ઉજરતા લેખ” કોને સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં બહાર લાવનાર શ્રી. સાદી-કના પ્રયાસ વધારવા જેવા છે. આ પહેલાં પુસ્તકમાં પણ આવે અને આટલો મોટો સંગ્રહ મેળવી શા સાર્દકે આ નવા પ્રકાશનની શુભ શરૂઆત કરી છે એ માટે અમારા અભિનંદન આ પહેલાં પુસ્તકમાં શિષ્ટ છતાં લોકમોહ્ય બને તેવું સાહિત્ય આપી પુસ્તકની ઉપયોગિતા નબારી છે. હળવું પણ મંદકારણી સાહિત્ય આવાં પુસ્તકોદારા જનસમાજ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી સાહિત્ય સેવા છે. શ્રી. સાદી” સાદી કના સાહિત્ય સેવાના આ અભિલાષ પ્રભુ સાર્દકે કરે એવી પ્રાર્થના સહિત અને આ નવા પ્રકાશન આવકાર આપીએ છીએ. શારદા દેવુઆરી : ૩૧ :

“મે પડી મોજ”ના રચાપ્રકાશના એક અને તંત્રી ભાઈ સાદીકે બનુભવી પત્રકાર છે—શુભતા તના અભિલાષ શિષ્ટ લેખોના લેખો મેળવવા અને એક પત્રને તેની હનનિતી રેખિ પહેલાંથી માટે તેઓ જાણીતા થયા છે. મે પડી મોજના મંચસત્થી છુટા પાડીને એમણે પ્રંથવાટિકાની એક નવીન યોજના પડી છે, અને એનો પ્રથમ મહોળા જામને અવલોકન બધે” મળ્યો છે. આ યોજનાનો ઉદ્દેશ જુદા જુદા લેખોના ઉદય લેખો લેવા કરીને વૈ દરમાન નાના નાના પુસ્તકો પ્રકટ કરીને વાંચન રસીલી જનતાને પીરસવાનો છે. તેમણે પહેલો મહોળા આજ્ઞાજનક છે. આ મહોળામાં ત્યોતિન્દ દેવું “પ્રખ વીરાત” ઉચા પ્રકારના હાસ્યરસથી ભરપૂર છે. શ્રી. દેવેએ મહુજ થોડા વખતમાં હાસ્યરસના લેખોમાં ઉચ્ચ સ્થાન સંપાદન કર્યું છે શ્રી. સાર્દકે “એક વર્ષની મનાઈ છે” નાના લેખમાં એક બેઠાર વાચનની હાસ્યકથા લખી છે. શુભતામાં શ્રી. શુભાની

અભિપ્રાયો

૬૦ 'સર્વોત્તમ સાહિત્ય' મળ્યું બહુ મનની પ્રશંસા

નોંધણીથી સાર્થિક કરાણ માટે ખુબ વખણાઈ હતી. એ રા. ગુપ્તાની નવી નોંધણીથી "સર્વોત્તમ સાહિત્ય"ની ઉપયોગિતામાં વધારો કરે છે. તે ઉપરાંત શ્રી હનન-લાઇ પંડવની હુંકી વાલી, શ્રી ધનચંદર ત્રિપાઠીની "એ રાણી"ની ટિપ્પણી દ્વારા પણ વાંચનારોમાં છે. અમને ખાસ છે કે આ પ્રથમખંડ ગુજરાતી જનતામાં લોકપ્રિય થવા વચર રહેશે નહીં, એના નમુનાની નકલ પાંચ આનામાં રૂપિય બીડવાથી સર્વોત્તમ સાહિત્ય, કાર્યાલય, ૭૬, રેમેરીન્ડ લેન-૩૦૮ મુંબઈમાંથી મળી રહેશે. અને જાણ સારીકની સર-ળતા કમ્પીએ છીએ.

૨૪ : ૧ : ૩૧

દિવ્યદુષ્ટાન

'સર્વોત્તમ સાહિત્ય' બાદ સારીકનું નવુ પુસ્તક પ્રગટ્ય. બાદ સારીકનું નામ ગુજરાતી વાંચનના સોખી-નોમાં કોટમુ સો લોકપ્રિય થઈ પડ્યું છે કે તેમને કોટ-ખાવવાની કમરે બંદર નથી. લેખકી મોજના જન્મ પહેલાં પણ 'અશ્વ-કમાલ'ના તંત્રી પટેલી એમના લેખો ને બહુવંદો લેવાતા આવ્યા છે. મુંબઈ સમાચાર, સર્જન પર્તમાન ને બીજા પત્રોમાં એમના લેખો વાંચવા હતા. ને આને પણ વંચાય છે. 'લેખકી મોજ'ના પ્રગટનથી એમની ઉમી લાખકાતનું સાહિત્ય સિંહાને ચાલ થવા પડ્યો. સારીકનું નામ ઘેર ઘેર પ્રખ્યાત થય રહ્યું આને તેજી સર્વોત્તમ સાહિત્યદ્વારા પોતાની સાહિત્યસેવા ગુજરાતી વાંચકો સમક્ષ રજુ કરે છે. વાર્ષિક પાંચ રૂપિયા-માં ૨૪ સર્જન પુસ્તકો સરજાઈ રહેવાનું. દરેક પુસ્તકમાં દરેક પ્રકારનું ઉત્તમ સાહિત્ય પીરસવામાં આવશે. પહેલાં પુસ્તકનું મુખપટ આકર્ષક છે. સર્જન લેખો વાંચવા આપક છે. તેમાં "કોઈ વર્ષ માટે મનાઈ છે" વાળી સારીકની કોઈ મુશળના ઘરણી જીવનની દાણ-કમા વાંચવા લાયક છે. પુસ્તકિયમ, વ્રજોત્તમ, લામો અને દિવ્યની સર્જનો, અર્ચીની બહિદારી, મારી તોલ-પોથી, બીચરો રાજની, મુસાદર, એ રાણી રોષેવેતા

વિશેષ છપ્પું છું

નકલ પોસ્ટ

નામને રૂ. ૩૦

ગાકુલદાસ રાધનુરા

કાળમાં સાહિત્યની નવું સારીકનું નવું પ્રકાશન આવાસવાસ ગુજરાતી જનતા સન્મુખ રિપ્લે મળ્યું રસીક સાહિત્ય પીરસવાની દરખાશ શ્રી. 'એ લકી મોજ' પત્રદ્વારા વરસોની વાત પર હતી અને તે કાળ માટે તેમણે ગુજરાતના લેખક વર્ગનો સારો સફાર મેળવ્યો હતો. શ્રી સારીક ધોડક થયાં 'એ લકી મોજ' પત્રના વલીવટમાંથી પુરા થવા છે અને દાખમાં તેમણે 'સર્વોત્તમ-સાહિત્ય' નામનું કાલે ઉપાડ્યું છે. આ સાદસમાં તેમણે કોઈ વરસમાં ૨૪ વિવિધ પુસ્તકો સર્જન આપવાની યોજના પડી છે. આ યોજનાનું પહેલું પુસ્તક ૭૬, રેમેરીન્ડ લેન-૩૦૮, મુંબઈમાંથી દાખમાં બહાર પાડ્યું છે. આ પુસ્તકમાં શ્રી. તથોતિ-દ. દવે. એમ. એ. નો દાવરસથી ભરપુર "પ્રખવીરામ" નો લેખ સોથી પહેલું આવે છે. વળી શ્રી. હનન-લાઇ દરીલાઇ પંડવની 'લાયો અને રિવાજોની સૌરાષ્ટ્રની પ્રેમકદાણી, દાવરસ ભયો શ્રી. સાદસને 'કોઈ વરસ માટે મનાઈ છે' નો લેખ-સ. ગુપ્તાની મારી નોંધણીનો લેખ, રા. કનલેકર સોપાઈની 'એ રાણી' ની ભેદશરી નવકથા, શ્રી ઈન્દુલાલ યાતિકની 'બરસીનની બધીદારીનો લેખ પણ અસ વાંચવા લાયક છે. આ ઉપરાંત 'બિચરો રાજની'નો લેખ, રા. પીપ્પાની જીવનની કોઈ પ્રેમ-કથા-તથા 'ઉગતો આત્મ'નો કાળ્ય પણ છે. આ રીતે આ પહેલાં પુસ્તકમાં ભરપુર રસીક વાંચન આપવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તકની કીમત માત્ર ચાર આના છે, શ્રી સારીકના આ નવા માનસની ગમે દરેક કોઈ ઈન્દ્રીએ છીએ.

૨૪ : ૧ : ૩૧. સાંજવર્તમાન

સર્જનું સાહિત્ય

૭ સાદીકનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન ૭

: ચોથા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

કવિશ્રી દેવિશ્વર ને. નાઈ ટુલ્કિયોજ ગોલ આપનાર

કે મુદ્રાલિની હસ્તલેખ

પ્રથમ પીઠસન રેલુગમે મુલસાની નાદી ગોલ્ડ અને ફેરિશ્વરી,
ચિત્રકારો કનુ રેશ્મ; કલાલિપી ગીતસ અને ફેરિશ્વર
પીઠસન રેલુગમે

મપાદની ગોલ	સાદી	
પે	જ્યેષ્ઠીન્દ્ર દવે	૫
શુભાની નાદી મોલ્ડ	નરિયોર રાવળ	૮
મીનાઈ ચાતુરી	નગર પીથાવાળા	૧૭
એલે	પુરોત્તમ ત્રિમહામ	૨૫
ભવાનક નમા	અયનરાવ મુખ	૩૩
મોરોમા કે મલુખ	ચન્દ્રમર પ. પા	૪૭
મો મદમત્તલી	નિત્રામુદીન મુગ્ધા	૪૭
એલ કલાએ	નર્મદામર દિવેગ	૪૮
પુરુષ કે પ્રમદા	ધનરાજ ચિપાળી	૫૭

મર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે ગીન્ડ લે ન કોટ : મુખાઈ

મર્જનું સાહિત્યનું પાંચમું પુસ્તક ગ્રંથિવા ૫૪૩૧ ના દિને બહાર પડશે

‘જુનનાલી નારી સૌન્દર્ય’ અને ફોટોગ્રાફી’

ગાંધી આદિય

ફોટો : વીરચન્દ્રભટ્ટ

પુસ્તક :

: ચોથું

સંપાદકની નોંધ

‘સર્ગતું સાહિત્ય’નું ચોથું પુસ્તક આગલા ત્રણ પુસ્તકો કરતાં કેંઈ વિશેષ મહત્ત્વ યોગ્ય વચોને લાભને આપ સમક્ષ આ પ્રકારને જે સ્વચ્છિન્ન મેળવી છે; અને ખરીદનારાઓનો જે જાણ સદાકાર મેળવે છે, તેના પરિણામે ચોથા પુસ્તકના જૂનોમાં અને ફોટોગ્રાફમાં ખાસ વધારો કરવામાં આવ્યો છે, અને વાંચકોનો જેમ જેમ સદાકાર વધતો જાય તેમ તેમ ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ વધુ ને વધુ આકર્ષણ સાથે પ્રગટ થતું રહેશે, તેણે અમરા અભિલાષ દરમિયાનના નથી, અને જે અને જેટલું કરવા માંગીએ છીએ તે દરમિયાન કરી શકવા નથી મુશ્કેલીના સુચકો અને દયાકારોનો અને સદાકાર મેળવે છે, વિચારોને વિવેચનોની દૃષ્ટિ અને બેઠી છે, તેણે અમને માને છે કે દરમિયાનમાં કરવાનું બાકી છે. વિવિધ

વિવિધના યોગેના અમારા સનન પ્રપ્તો છે, અને બીજા અને આકર્ષણને ‘સર્ગતું સાહિત્ય’માં સ્થાન આપવાને દરમિયાન છે. પરંતુ અમે હાલમાં ચોથા ત્રણ સિદ્ધ કરી શકીએ કે ત્રણ ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ની ઓળખો એક પંદર કાલ પ્રતો દર પચસાડીએ મુશ્કેલી બાવનારો. દરેક દરેક શોખના નાનારીઓના કાલમાં ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ દોનું મોટું એક એક કહેવાની સાથે બેની એટલી યોગ્યતા સિદ્ધ કરવા અને આતુર છીએ પરંતુ એ બધું વાચકોના વિશેષ સદાકાર વીના અને નાના કરી શકીએ એ દરમિયાન છે. તેથી આજે અમારા વાચકોને નમ વિનંતિ કરીએ છીએ કે દરેક વાંચક ઓળખો એક પાંચ પ્રાદ્ય ‘સર્ગતું સાહિત્ય’ના બનાવી આવતા પ્રગટ કરે અને પોતાના એકદિવસો તેમજ પુનઃપ્રવેશો

‘સર્વજન સાહિત્ય’ નિયમીત ખરીદવાની જરૂર સમ-
ન્વે. જે વાંચકો આરક્ષિત ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રત્યેની
પોતાની મમતા કે સેવાભાવે કરે તો ‘સર્વજન સા-
હિત્ય’ સારામે ગુજરાતનું એક અપૂર્વ પ્રકાશન
યથ શકશે.

આજના પુસ્તકમાં

આજના ચોથા પુસ્તકમાં રા. રવિશંકર રામજીને
‘ગુજરાતીનારી સૌન્દર્ય’ અને ફોટોગ્રાફી’ એ વિષય-
પરનો લેખ વાંચકોનું ખૂબજ ધ્યાન ખેંચશે અને
આમર્ષક નિવડશે એવી આશા છે. રા. રવિલાલની
કલાશક્તિથી ગુજરાતની પ્રાચીન પુરાતી માહિત્યાર
છે, એમણે મુખ્યમંત્રી જડવાતરજીમાં રહેતા યુવાન
ફોટોગ્રાફર રા. સોપ્રાભાષને અને એમની
ફોટોગ્રાફીની કલાનો પરિચય ‘સર્વજન સાહિત્ય’ ના
વાંચકોને કરાવી અમને આભારી કર્યા છે. ‘સર્વજન
સાહિત્ય’ ને રા. રવિલાલ પાસેથી હજી થયુંએ
મેળવવાનું છે; ગુજરાતમાં કલા સૌન્દર્યનો શીખ
પ્રસારવા અને પ્રત્નના સંસ્કાર કાઢવા સાહિત્ય સાથે
કલા પણ અત્યંત મહત્વની વસ્તુ છે, અને ગુજરા

તી એ જરૂરીઆત રા. રવિલાલ અને એમનું
ધણે અંશ પૂરી પાડવા ખૂબ ખતથી-સવા
વે-મંડ્યું છે; એ આનંદનો વિષય છે. અને એ
જાતો લાભ લેવા માટે ‘સર્વજન સાહિત્ય’ એક
ઉમેશ્વર છે.

રા. મહેશ

રા. મહેશ આ વેળાએ ગુસ્સા યથા થયા નથી,
પરંતુ એમની નેધિવેધીમાં ખૂબ છેડાકા દેવાથી
અને હાવના માટે ઉઠેલી ચડવા નથી તેથી આ વેળા
તો લાજ ન્યોતિન્દ્ર દલે વેદપંકજી હસવા ‘વેદ’
પર લખી એ ઉલ્લખ પૂરી કરે છે. તિગીર
છાએ આવતા પાંચમા પુસ્તકમાં નેધિવેધી વિશેષ
પ્રમાણમાં પ્રગટ થશે.

રેશનું લાવિ

આપણને ગર્વ થવો જોઈએ કે આપણે દુનિયા
એક બલ્લંત સંત આંધીછળા યુગમાં જન્મ્યા અને
જીવ્યા છીએ. એમને આપણે એવા, અને સાંભળ્યા
એ આપણા જીવનનો એક અત્યંત મહત્વનો કાળ
છે. ૧૯૩૮-૩૯ ના દિવસા રાજકારણમાં આંધીછળી
પ્રશ્નિ દુનિયાનું લક્ષ્ય એકાંતરી નિવડી છે, અને
દિવસા દત્તિકાસમાં એ સંવત મહત્વમાં
લેખાથી એ નિઃકંદેશ વાત છે. પારડોલીના દિવસા-
તંત્રના મુદ્દ વેળાએ સારામે દેહને ‘રૂઝનાઓ’ કહી
ચંચાલી દેનાર દબરો ને લાખો નવ યુવાનોને નિરાશ
ને હતાશ કરનાર આંધીછળું વ્યક્તિત્વ-લેખનું સાર-
ચારણ અને એમની સાવિત્રતા દસ વર્ષ પછી પહેલાજ
પ્રવલને ફાવી અને દાડી દુનિયા એતિકાસિક પ્રત્યક્ષી
સારામે દેહના એ કુરુષો યુવા આંધી કક્ષિતમાં તરીન
યથ થયા. આ ધરના નેવોતેરી તો નથી જ
પારડોલી પ્રત્યે રૂઝનાઓ કહેનાર આંધીછળે
લગતાં નથી આવડતું, એ પ્રગતે છેતરે છે એનું
કહેનારો વર્ગ માત્ર દસજ વર્ષમાં આંધીછળા મોહન-
ચંચમાં મુગ્ધ બની ગયોએ દત્તિકાસમાં એક અમલત
જનાવ તરીકે નોધારી દાડી દુનિયા આંધીને યોગના
અંતિમાથી આંધીછળા બાહ્ય આગ્યા સુધીમાં લાખો
એ પુરશે, યુવનો અને આગ્યાએ પોતાનું સમર્થણ
દેશને ચરણે ધણે, દબરો જ્ઞેસમાં ગયા, સંકેટના
માર્ગે લંચા અને અંતેકના પ્રાણ પ્રયા. સરદા પર
મુસ્લિમોએ અંદિસાના આંધીછળા સિદ્ધાંતને મહણ
કરી પોતાના પ્રાચીની આધુનિક આંધી, મુખાછમે હદ
કરી, ગુજરાત એડુએનાક રાખ્યું અને આંધીછળે દિવસ
પત્તજીતના અમેજ સરકારના પ્રતિનિધિ વાવસોમને
મળવા ગયા નિહાજ રહી લગતા રાજના સૈનિકો આસા
અને ચંચાની દોષ્ટી આંધી ધરનીની મુસામાનું પરિ-

જામ નિહાળવા ઉત્સુક થવા અંગ્રેજ સરકારના વાઙ્મયોગી ધરવીન અને ગાંધીની મહાનૈહતના પરિણામે રાષ્ટ્રીય યુદ્ધની તહકુબી થઈ, અને સરકારનું દમન ચક્ર ઉપ સ્વરૂપ ધારણ કરતાં અટકી પડ્યું. યુવાનો કહેવા નિકળે છે કે અંગ્રેજ સરકારની યુગ્મદારીએ વિજય મેળ થયો, સુરત માધીચાદીઓ કહે છે કે ગાંધીજીની સાત્વિકતાએ રાજાઓ સરકાર પાસેથી નૈતિક છત મેળવી બારોડાની તહકુબી વેળાએ દેશમાં અનેક પક્ષો પડી ચલા દતા તેમ અભારે દેશમાં પક્ષો પડતા જણાય છે. યુવાન કહેવાતો એક પણ છે, જે ઉદ્ગમનવાદી છે, એ જયારે નમતું નહીં આવવાની વાતો મે છે, અને બીજા પક્ષ ગાંધીજીના ચત્રનો વધાવી લેનારા છે તેનું કહેવું છે કે આજની રિયલિટી અને સંસ્થામાં ગાંધીજીએ ધરવીન સાથે યુદ્ધ તહકુબીની જે કારતો કરી છે તે સિવાય બીજા એકે કારત થવી શક્ય નહોતી રાઉલ ટેલ્ય ફોન્ડરકને આખા દેશની નજરમાં ઉતારી પાડવાના દેશનેતાઓના અગ્રીય સર્ગ પ્રપનો પછી આને રાઉલ ટેલ્ય ફોન્ડરકના જુડુ સત્તાકર્તા છે, એમ કહેવામાં થી રાજધારી કુતેક છે તે નહીં સમજી શકનારા એક મોટો વર્ગ છે, અને તેમજા મોટો વર્ગ નહીં સમજી શકનારા છે તેનું નાવ આ રીતે બે પક્ષોના વિચાર ભેદમાં ઊભી રહ્યું છે, અને એ બંને પક્ષ કરાજીની મહાસભાની બેઠકમાં એક નિર્ણય

પર આવવા માટે બાંધી ચઢાવી રહ્યા છે ગાંધીજીએ ધમકી આપી છે કે મે ધરવીન સાથે મળીને ને નક્કી કર્યું છે, એ જો દેશને ગમતું ન હોય તો હવે પોતાની કાર્યવાહી સમિતિ ગાંધીની, અને હાલની સમિતિને બરખાસ્ત કરવી ત્યારે યુવાનો ડોળા દુર કરી કહે છે કે અને જો કોઈ લેશે ગાંધીજી આ દેશના ધનાઢ્યોના હાથમાં સિંકાર બની ગયા કે, વેપારીઓએ ગાંધીજીને મંધી કરવા માટે ખૂબ દનાયુ કર્યું છે ગાંધીજી દેશના કેપીટલીટોને આધિન થવા છે અને એ રિયલિટી વધુ વખત સંધી રહેવા દઈશું નહીં ત્યારે ઉત્તરમાં કે કારવીન પક્ષના નેતા આ ક્ષીને લોડ ધરવીનની ગાંધી સાથની મંધીને વખોડી નાખી છે, વાયસરોયે જાણે દિને સ્વશાન્ય આપી દીધું હોય, અને ધર્મ્માં અને એલે નકરારી નાખ્યું હોય એવી પોક મૂકના રાજ્યની મંખ્યા ઉત્તરમાં કે એકી નથી કેટલાક માને છે કે ઉત્તરમાં લોડ કરવીન સમજી શકે, ત્યારે દિલ્હા પશુ ધણ માને છે કે યુવાનોની આજની નીરાણા અને શૂમો તથા હુસ્તો ગાંધીજીના એકજ સાજીમા નરમ પડી જરી ગાંધીજીનું વ્યક્તિય યુવાનોને અંકુશમાં રાખવા જેટલું સમજ છે ચોક્કાઓ, મેનિકો, કાર્યકરો, પ્રભ અને સરકાર સાથે આશાખવેર પોલીટી શીખો હાલ દુરત પ્રાચીના નિર્ણયની વાટ બોઈ રહ્યા છે

ફોટોગ્રાફીના ક્ષેત્રમાં
બે વિભાગ ચોખ્ખા પડી
જાય છે. એક વિભાગ,
પ્રસંગ વસ્તુ કે માનવીનું
સર્વ સાધારણ નિરૂપણ માત્ર
રજી કરે છે. રીજના બતાવે,
ગલદેરમાં આવેલા માનવી-
ઓ, અરેમ્માતો અથવા
અન્યપ્રાણીઓ પદાર્થો કે

વિગતવાળા દરચોખ્ખા ધંધા
કે માહિતીની પ્રક્રિયા દેખેલાની
ચાંપ માત્ર દાખી સરળ છાપ
પકડવાનો જ ફોટોગ્રાફર ચાલ
કરે છે. પણ બીજો વિભાગ
સાવ ઝિલ્લ પ્રકારના માનસને
પોષે એવો તત્ત્વ ધરાવે છે.

૪૬૫ના, વસ્તુસંચો-

ગના અને સમયની વિવિધ છાયા, પાત્ર કે ચરિત્ર
નિરૂપણ વિગેરે તત્ત્વોની સહાયથી ચિત્ર નિર્માણ થાય
છે. આ વિકાગમાં સરળતા મેળવનાર માત્ર ચાંપ
છાપનાર હોતો નથી કે પોટેટો ઘોવાની અને કામળ
પર પોટેટો લેવાની કુશળતાવાળા કારીગર માત્ર નથી.
એ ફોટોગ્રાફીની કુશળતા ઉપર ધંપૂર્ણ કાનૂ ધરાવના
ઉપરાંત એ સંસ્કૃત દ્રશ્ય છે. પાત્રમાં રહેલી વિવિધ
બુધ્ધિઓ અને અંગમૂર્તિમાં સાત્ત્વ મમજનતા કલા
કાર છે. ફોટોગ્રાફી તેનું સાધન હોવાથી તેની મર્યાદા-
ઓ અને શક્તિને કાનૂમાં સ્પષ્ટ ચોતાનું ચિત્ર દેખ-
નાર ચિત્રકાર પણ છે. ચિત્રકારની હૃદય શક્તિઓને
તે સ્વામી નહોતો તો તેનું ચિત્ર નિષ્ફળતાજી રહે છે.
ગુજરાતમાં હારીકાર ફોટોગ્રાફીના સ્ટુડિયો દર્શાવે

ગુજરાતી નારી

લેખક :

- ફોટોગ્રાફર :

ધરતે છે પણ આગેજ ઠાઈ સ્ટુડિયોમાં મુજરાતી
ઓને ટેબલ ખુરશી કે સ્ટુડિયોના ફુનિમ ફર્નીચરની
સહાય વિના તેના સ્વામાયિક સ્વરૂપમાં કે અંગમૂર્તિ-
ઓમાં ફોટોગ્રાફ ચંચેલી જોશે. આપણા ફોટોગ્રાફરોએ
ફોટોગ્રાફીની કિમતો શીખી લીધી પણ ફોટોગ્રાફીની
કળા બાગેજ પ્રકટાવી છે. દરેક દરેક સ્ટુડિયોના
અંચલકે ધરોપીયત સ્ટુડિયોના દબોજ ફોટોગ્રાફીની
પડદા, ફર્નીચર, કુલત્રાડી કે બીજા માનવો અંગ વધાવે
છે, અને લગભગ અધેજ તેમાં એ જ અધ્યયનો ઉપ-
જાવતો પ્રકાર જવાઈ રહેલો જાય છે.

પુરુષો મારે તો ધરુવાર એ સાજ બાંધે

બંધબેસે તો ચર્ચી જાય છે
કાનૂ કે પુરુષોના છત્રમાં
કેટલીક ધરોપીયત દબ આવી
જઈ છે. તેની ઓછીસમા
તેની ખાનગી સ્થિતિમાં તે
ધરુવાર એવા ફર્નીચરો ને
ચોટાના છપપોત કરતો હોય
છે; પણ ગુજરાતની નારી
એ સામાન સાથે જરાય
બંધ બેસે એવા છત્રનો
સ્પર્શ બાગેજ પાની દશે.

આગણી સડીની વડાડી હોય કે સામાન્યથી
પધારેલાં સદાચારીશુ હોય અથવા રોજ દીવ્યે મુજરી
કે પોળ અથવા રાણીના રાસ લેતી કુમારીના હોય,

સૌંદર્ય અને ફોટોગ્રાફી

રા. રવિશંકર રાવળ

ગ. મોમાભાઈ

એ બધાને ફોટોગ્રાફરના રુઝિઓમાં 'અપહુડેટ' પણ આપુ જ્યાનાનું જીવન ધારણ કરતુ પડે છે, ભરે તેમનો દેખાવ કાગળી પ્રદિમાં અત્યંત દલસ જનકે સમ પડે છે કમ્પારિસને તો ખેડજ યાજ કે જીવનની આડી કૃત્રિમ દશાનાં ચિત્રો પ્રાપ્તની રમૂતિમાં આપવાથી શી સાર્યકતા થાય છે? બાવી પ્રાપ્તના મન ઉપર ખોટી ડાપ પડે છે કે યંત્રકારી જીવન તો આજ કહેવાય અને ખોટો દેખાર નિજાની સેવાની આપત પડે છે

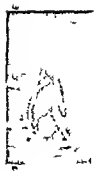
મુજમતી સન્નારીયા પોતાકમા રહેવી ખુબી, તે

૪

કેમાં સુરચિપૂર્વક લાવવપ, યોગના કે ફોર્સર કે ખીજ સાધનોની ગોઠવણ સચે પાત્રી બેઠક રચા એકી જેવા મજાને છાપ, પ્રકાશ કે ચિત્રોની સજ્જતા દમણા બાજુ રાખીને માન પાત્રી તરફ નજર

કરશે, તો ફોટોગ્રાફર ફોર્સ- અને જે રીતે એક ખીજ નીચે આનું પાતું દમણુ હોય છે, તેથી જ દાડતે બેસતાવસ થાય, પથ, કેડ, ગરદનને આરાધી રાખ્યાં હોય છે અને છેવટે આખની દિશા તો કેમરા તરફ ફોલીજ હોય! એકાદ પ્રમિદ ફોટોગ્રાફર ફોર્સ

૨

૫

નાખાંકત નગનારીની અમુક બેઠક જોતી હોય, તો પછી બધાજ રુઝિયો વગર વિચારે તેના પાત્રો, રેતળ, મેજ, પુરણી અને એમદ કોડે આપી ઉપીએ બદલ પાડમે તલ છે વર્તી થયાં આવાં એક જે જોખા ઉપર તેમનો ધણો ધપે ત્યજ છે ફોર્સ પથ ફોટોગ્રાફર

પામે આ ફરિયાદ કરતા તે પોતાના માદકોના મીન અને અને પેસાની જરિયાતને ન કારણ તરફ રણ કરી પોતાનો જથ્થા કરશે. પથ એમલે પડી માદકો આજગ મુશ્કેલિયાં નયુના રણુ કરી હોતા નથી, કરી તેમણે નરીનતામણુ વાતાવરણુ ઉપગતવવા મહેનતજ કરી હોતી નથી પોરોપ અને અમેરિકાના ફોટોગ્રાફરે દર વર્તે દમણે નરી મતો અને પ્રયોગે કરી જ્જરિયને સદકાર આપી પોતાનો ધણો અને નામના કરી રચા છે એ ફોટોગ્રાફરે ઉચ્ચ પક્તિજા કલકારો હોવાનો લવો સાતીન કરી રાકવા છે, ત્યારે આપણા બધુઓ માન મીના જ બદાને બૂબ વેરી રચા છે સારા ફોટોગ્રાફરે આને ફુનિયા

પરતી ધરાશી પામે છે. પછી તે અને તે મુલકના
કામ દેશના ધાંધોની રૂઢી સાચવીને પણ કોઈ
સંજો સુંદર ફોટો-ચિત્રો ઉત્પન્ન કરનારને બહુ ભોગ
માપવો પડે છે એવી દલીલ તો થાય જ નહિ-

એવા અનેક ઉદાસી ચિતારો ધગવનારને સોમા-
નાઈની ફોટોગ્રાફી નવી આનંદ આપે તો આ લેખની
। મનાશે.

૮ મુબારકા વીજસન રુઢિ-
યોનું નામ તો દર્શિયાના
અઠવાડીક સચિત્ર એક
ત્વેનારને અભાવપુ ન જ
હોય એ ત્રણ વર્ષોથી યુગ-
રાતી રીવાજો અંકમાં પણ
એ નામ અમરણ પડતું
સાચુ છે. ધણને અમરણ
થઈ હશે કે આનું નામ
ધરાબર રુઢિયોના મંચ-
કો ધોખીયનો કે કિમિયનો હશે અને એ રુઢિ
ગામથી યુગરાતી પેશાક અને પરિવારવાળો સુંદર
ચિત્રો બહાર પડતાં જોઈ ધણને આશ્ચર્ય થયું હશે.
તે ચિત્રોએ કંઈક મરહુરોશી રસિક દ્રષ્ટિઓને

તૃપ્તિ અને આનંદ આપ્યો હશે પણ બહુજ થોડા
જાણતે ખચર હશે કે એક અસહ્ય યુગરાતી યુવાન એ
રુઢિયોના મુખ્ય મંગલક અને કેલાકાર છે.
શ્રી સોમાનાઈ સ્વપ્નામયી અને અનેક અનુભવોથી
ધરાયેલા અભાવના વતની પારીવાર યુવાન છે. ફોટો-
ગ્રાફર તરીકે તેણે અનેક અંગ્રેજ રુઢિયોમાં કામ
કરીને બાટોશી મેળવી છે અને આજે તો મુનર્મ
'ગ્રોફેસનરો' (ધધા/પરીવો)માં તેનું અને તેના રુઢિ-
યોનું નામ આગળ પડતું છે. અને તે કારણથી તે
પોતાના રુઢિયોને 'વીજસન રુઢિયો' તરીકે બહુથી
રહા છે છતાં એ રુઢિયોમાંથી બહાર પડતા ફોટો-
ચિત્રો મંડુલુંપણે કિંદી કપનાં છે એમ નિર્ણય
કરી શકાય.

૬ બી

સોમાનાઈના કેમેરાએ એક મોટી ચિત્રમાળા
તૈયાર કરી છે અને તેમાંની કોઈપણ કૃતિ તેની કિંયા-
સિદ્ધી અને કળાની બચક સાથે પ્રસારો, પ્રેરતા
અને મોદરીબરો પાસેની મુલાકાત અનેક રુઢિયો-
માં થતી હશે પણ તેવાં પત્રોને થોડા ચિત્ર નિર્માણ
કરવાની શક્તિ સોમાનાઈએ જેટલી બતાવી છે તેટલી
બાબેજ બીજે જણાશે.

બોમ્બે જેટલાક સુપ્રસિદ્ધ રુઢિયોમાં ફોટોગ્રાફરની
કિંયા-સિદ્ધી વધારે જણાશે પણ કલા નિષ્ણુના અને

ચિત્ર દેવિષ્ણુને કાઢી આપવામાં સોમાભાઈ આવળ જણાયો

સોમાભાઈ મોઢા બાંધે તેમના ફોટા ચિત્રો વીજળીક શેઠનીથી ઇનારતા હોવાથી ચિત્રોમાં પ્રકાશ કરતાં ડાયાએનું પ્રમાણ વધારે રહે છે. પ્રકાશની આ મર્યાદામાં રહી હમેશા કામ કંવાથી તેમનામાં રહેથી ચિત્ર નિર્માણની સફિતને મોકલ્યાં રહેતુ પડે છે એમ લાગે છે

ચિત્ર નિર્માણનો પહેલો કાષ્ટો એ છે કે નિયત કોણી જગ્યામાં પાત્રને અને તેને સહાયક સરળપત્રને સરખીપૂરી ચોગર આપમાં અને શોષ્ય અવકાશમાં જોડવા. આ નિયમ સોના બાઈના લમ્બમ્બ દરેક ચિત્રમાં પૂરેપૂરાં સચરાયો જણાય

૧૩

છે, પણ આટલી જ રચણ જરૂરિયાત પૂરી કરી પત્રી ચિત્રવિષયનું વાતાવરણ ઘડતા પત્રો અને સરળપત્રી સમજવાનું રહે છે

ભાઈની સોમાભાઈ કિવાનપુણ્યમાં બહુ સાચવના હતાં આ બાબતમાં ઘણી વખત રોષ કરી બપ છે અને જો તેઓ ચિત્ર દરની વખતે વધુ વિચર અને પ્રકાશપ્રકાશ દરપનાત્રી પ્રયોગ કરે તો જન પ્રસિદ્ધ થઈ શકે

સોમાભાઈનાં ૧ ૨, ૩ ૪ ચિત્રો એક સાથેજ

૧૨

જુએ અને તેમનું પાત્રવિધાન કેટલું જૂની જૂની તારેલુ છે તે એકદમ સ્પષ્ટ થતો પાત્રોના સ્વરૂપ નેટલાં સુકોમળ અને લાવવારી છે, એમની જ સરળ અને સુખ્ય સિધિ (Pudg) તેમને અપાઈ છે ચિત્રના ચોક્કાં જગ્યાપણ આગળ કે પાછળ, ઉપર કે નીચે તથા જરૂર પૂરતો જ અવકાશ હોડનામાં આવ્યો છે આ ચિત્રોના વિશો પણ બહુ સુખ્ય અને કામચલાઉક છે પાત્રોના સરીતા સુકુમાર અજમરોડ અને વહોની કે સાધનોની રેખાઓ ક્યારે કુચિત થતી નથી લમ્બમ્બ બધી જ કેખાઓ નરમ અને સમ્ય વહતી લાગે છે

જના તેમાં એક જ ઉદ્યમ લાગે છે, તે (શાસ્ત્ર)ની હજીય વાતાવરણની એક દમ કળા અને ધોળા વર્ણની વચ્ચેના મોળ અનેક ધોરથી લખવલખ ચતા વર્ણોની જરૂર રહે છે. કયા કોત્રે આના ચિત્રને જરા (Hard)કક વર્ણના કહે

૧ ૨ ત્રી મીમાત મુંઝરી ગામડી એક તારો મે તે જતા અલુગનું છે.

ખીજ તરફ સંસ્કૃતિ અને પરસ્પર અંગેષધરાવતી સૌભાગ્ય દેવીને પણ કોઈ અવકાશ કે તુપર કાં નહિ !
વસ્તુઓ અને સામાન તરફ નજર રાખીને કાંઈ એ ચિત્રો તપાસે, તેને નાની નાની બાબ-તો અઢકમા વિના ન રહે. નં. ૧ ના ચિત્રમાં મધુર કલાની મધુર ઉપ-સિકારને બેસવાની પાટ કોઈ હોદી નકશીવાળી હોત તો તેણે તૈયાર કરેલી બખીની ઉપર બીસતી પુતળીને બદલે ખંસીધર કુંજલ કે લામી-ચરવતી હોત તો, ચિત્રનું વસ્તુ યુગ્મન ન ખીલી આવત.
ચિત્રો ખોડકથી

શ. સોમાભાઈ

વાલ્મીકી સ્ફુટિયોના માલીક અને કલાકાર

ઉપાય છે, ત્યારે વધુ કંઈક બની જાય છે. એટલે મૂળની ખૂબી સમજવામાં બાકીનું મદદ મળે છે.

નં. ૫ ના ચિત્રમાં કોઈ-વધુ જાતના ફર્નીચરની મદદ લીધા વિનાજ પાતના દાચ-પગ અને વસ્ત્રોની છટાટીનું લાવણ્ય પ્રગટ્યું છે. પગની જતા કમકચરી આખા અંગમાં જે વાંક આપ્યો છે તેની મધુરતા કેટલું નજર સુધી પસરે

૧૧
છે, પૂજા કરવા નીકળેલી આ મુંદરી ઉપર પ્રભાતના અજળવાળાનો ખ્યાલ આપવા તેના ચિત્ર સ્થિતિમાં પ્રવળ કર્યો છે તે થણે અંશે સફળ થયો છે; પણ આ

નં. ૧. ૧ ચિત્રમાં અટારી પર ચઢેલી ઉગ્રા છે રંગભાષાનું કોઈજ પાત પરણે ઉત્કૃષ્ટ રોજેશું લખતું નથી. આ ચિત્રની વિધાન રેખાઓ ખુબજ સચ્ચિત્ત છે. પાત કંઠેકા નાટકી બનાવટનો નહોત એટલું લાગે છે.

નં. ૭-૮. ચિત્ર વિવિધતાવાળાં હોવા છતાં લાવના જમાવવામાં જ-કુજ યોગ્ય પડેછે. જૂના નવાં સંચારથીલી અને વસ્તુઓમાં બેળસેળ માપ છે

નં. ૬ આ બે ચિત્રમાં યુગ્મરાત્રી પોશાકની મ-નોહરતા મૌલન ઉપરથી રાજે છે તે સમજાવતું પડે તેમ નથી. નં. ૬ આ માં ધરતી અંદર બળતા ઝાંખા પ્રકાશની ચોળના ઠીક સમજાવેછે. પગાણી સાથે રમી રહેલી યોવનનાં સ્વ-ખા ધડતી એ મુંદરીની લીલા બહુજ સ્વાભાવિક લાગે છે ચિત્ર રમતા મંપુરું છે; પણ ફરીવાર અતિશય કાળી બ્લેક કાઉન્ટ (પુટલા)નો રોષ નજરે પડી જાય છે.

ચાંલી મહાલતી ધુવળી

તેથી કૃત્રિમતા આમળ પડી જાય છે.

નં. ૮ ના ચિત્રમાં પાત્ર ઉપર જાણની સચોટ જાણ પ્રત્યક્ષ થાય છે પણ એનું વાતાવરણ મેળવી આખાની પીછવાઈ જશેબર મળી હોત તો આ ચિત્ર એક નણીરૂપ બની જાત.

નં. ૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩-૧૪. સોમાભાષ્ટ્રીના Female portrait (નારી પ્રતિમા) ના અલગ નમૂના છે. મુંદર અને સમજાવવાળા પાત્રો જાણી પાડવાને મળે એ પણ સોમાભાષ્ટ્રી એક મુલાખ છે અને સોમાભાષ્ટ્રીએ તેને માટે પોતાની લાયકાત સાબીત

કરી આપી છે, એમ સ્વીકાર્યું નિર્ણય હોયો નથી.

શ્રી સોમાભાષ્ટ્રીના ચિત્ર લેખનની વિરલમત સદગત હતરી છે અને તેઓએ વધુ વિંતન ધેરકૃતિની સમજ અને વરણનો સુમોચ ઉપયોગ કરવા પ્રયત્ન કરે તો તેમના ચિત્રો મુજરાતની સમૃદ્ધિ રૂપ ગણાશે. પ્રવાસ અવસોકન અને વાતલાતના જીવનનો માદ પરિચય મેળવવાથી આ શક્તિ આપોઆપ આવી જાય અને જમતરી ફેરોમારીક ચિત્રમાળામાં ઉચ્ચ સ્થાન પામે એવી આગાહી સોમાભાષ્ટ્રીને મળા એવું દરેક લેખકોમાં મુજરાતી વર્તે.

મુજરાતી સાહિત્યમાં અનેઓ લાત પાડતું પુસ્તક તમારે માટે તૈયાર છે
શ્રી. યશવંત પંડ્યા કૃત

મદન મંદિર

પૃ. ૧૨૫, કિ. ૦-૧૦-૦

આ મંદિરો અને વર્તમાનપત્રોના અભિપ્રાય છે : પણ તમારો અભિપ્રાય તો તમે જ નક્કી કરો.

જાણ યશવંત પંડ્યા મુજરાતી સાહિત્યમાં મૌનિક, વિચિત્ર અને નવી નીતિના નાદોર જાણવા માટે નવીની જાણી જાણી છે ૧. આ નવીન કૃતિમાં માર નાદિકાઓ છે મારે નાદિકાઓમાં માર દેવો, —પુત્ર, રાંકર, નિષ્ક અને લાલો ઉપર પડેલા પુષ્પાવના મદનના પ્રમાવનો રસ લેખો લખાઓ છે મદનની મોહના નાલુક પ્રસંગોનું આલેખન કર્યું અને દેવોના દેવલોનો વિલસ કરી જતાવનો એ અટપટું કાર્ય સફળતાથી કર્યું છે. ૨. સમસ્ત મુજરાતમાં આવી જાતની નાદિકાઓ જાણ જોડી સંજ્ઞામાં છે ૩. જાણ અને આલેખન આકર્ષક અને મુંદર છે. ૪. લખને તેમાં મુદ્દિવાતની વાનવારીઓ દેખાશે. ૫. સત્યયુગથી અંભઈ ગણકાઓની અભિા ઉજાડવામાં આવ્યાં. સાહિત્ય જરૂર મદદગાર બની રાકે. ૬. નીવિના ઉત્તરદારોને કાલ આ પુસ્તક બંધ કરવા જેવું લાગશે. ૭. પડવા જોની નકલો જરૂર વેચી નાખે તો સાર. ૭.

૧ નવમુજરાત, ૨ પ્રગમણ, ૩ પ્રગમિત, ૪ અભિપ્રાય, ૫ મુજરાતી પંચ, ૬ નવયુગ ૭ મુજરાતી.

પુસ્તકલેખસહાયક સહકારી મંડળ સિ. રાવપુરા, વડોદરા.

પેટ

[માર્ગિક કટાક્ષ કરતો હાસ્ય હોય]

લેખક :

અયોદ્યાના હું દેવે એમ એ.

એક સામાનિકના તંત્રીને હું એમને ઘેર મળવા ગયો હતો. એઓ લોજનાદિથી પરવારીને આપ પડ્યા હતા-આરા નહિ પણ ચતા આપ પડ્યું એમને સ્થૂણતાને લીધે અશક્યતા હતું સત્તા સત્તા એમણે આપકાર ફર મને સામે, જમીનપર, મેસવા કર્યું. હું બેઠો તે આમર્થ્યનુચ નયને પ્રચડ વિસ્તારમાં પથરા-એક એમનું શરીર એક રંગો પણ પેટની વિપુલતા આમળ, સંચરિત્વ આમળ દીપકની જ્યોતિ પે, ગમના શરીરની વિપુલતા દંઘાઈ જતી હતી. એમના મો. ઘેરાવો તે હાસ્ય એવા આશ્ચર્ય હતા કે તેના ગળા એમનું મોઢું પણ મારાપો એક ચકાત્ર નહિ. એ બેઠતા તે પણ જાણે એમનું પેટ એમનું હોય એ મને કામનું. એક ખાણ વિનાનું બરાબદાર, તસવ-સતું ઉપસેલું તે ચારે બાજુએ ગોઠાટિયો પિત્તસતું ને વિકસતું એવું એમનું પેટ એમના શરીરનું મુખ્ય આકર્ષક અંગ ન હતું, પણ એક માત્ર અંગ હતું. એમ મને કામનું, પેટ એ એમના શરીરનો ભાગ નહિ, પણ એમનું શરીર; તે એમના પેટનો પેટાભાગ હોય એવો આભાસ થયો શરીરને ખાતર પેટ નથી પણ પેટને ખાતર શરીર છે, એ સત્તો સહેલ અવતાર થયો હોય, એમ એમના કેખાવ પરથી કામનું. હું કાંઈક કામસર એમની પાસે ગયો હતો પણ દમવંતી પામે ફૂલકાર્ય કરવા ગયેલા હંસ જેમ એનું રૂપ એમ અકિત થઈ ફૂલત્વ બૂધી ગયો હતો, તેમ હું પણ એમનું પેટ એમ અકિત થઈ ગઈ-કાર્ય બૂધી ગયો, અને યોદ્ધા આદી

અવળી વાત કરી પેટ અને માનવજીવનમાં તેનું સ્થાન એ વિષે વિચાર કરતો ઘેર આમ્યો. એ તંત્રીના વિશાળ હૃદય સાથે સરખાવાયેલાં એ બહુજ ઓછાં પેટ જોયાં છે. એમના પેટને મુકા-જલે માઈ પેટ કાંઈ વિશાલતા નથી. ડોંગરના આમ-મુતની અહેરખમરમાં વાજવાના એક પક્ષમાં છ નિર્ભય છોડાર ને બીજા પક્ષમાં એકજ છોડાર બેસારી એકજ છોડારવાણું પક્ષુ નમતું દર્શાવ્યું છે, તે રીતે હું ના એમનું એવાનું પેટ એક પક્ષમાં મૂક્યું હોય અને સામેના પક્ષમાં મારા જેવા વીસેક પેટ મૂક્યાં હોય, તેણે એમના પેટવાળું પક્ષુ લગનમાં ભારે ચામ આમ છતાં હું નચારે, ભારે મારા પેટ વિ-વિચાર કરે છું ભારે ભારે હું એને મનન કરીશો કહું છું. 'મારા નાનકડા' પેટ! તું બીજાની પેઠે આમળ-ધસી ગાળી લોકોનું પ્યાન બેથેલું નથી. તારું કંઠ જોઈ તું શરપ ધને સીંચાઈ જાય છે, વિપુલ વિશા-રમાં શુદ્ધિ પામી મારા સર્વ અવલમમાં મેળવે આન-વાનું માન તે નથી મેળવ્યું. બોજન સમયે મને અચાનક આવી એકે એક જોઈને મારા મિત્રો તારી અદ્યતનતા કારણે મને જમવા બેસી જવાનો આશ્રય કરતાં જરાપણ અચકાતા નથી. તારી અંતઃ આર રહેલા જડરાગિની દીપ્તતા બોજન શરૂઆતના ઉપહાસનું પ્રાત્ર બને છે પરંતુ આ સર્વ છતાં તારે નિરાશ થવાનું કારણ નથી. મારા જીવનમાં તારું સ્થાન અનન્ય છે. તારે ખાતર મે

ઉત્તરના કર્યા છે. તારે ખર ને આદર્શ અધુરા મૂકી શકાતું સેવન કહ્યું છે. તારે ખાતર મે મૂર્ખોની ખુશમદ કરી છે. તે પ્રસન્ન થઈને મને સુખના ઉચ્ચતમ શિખરે પહોંચાડ્યો છે; તેં કાપીને મને દુઃખની મહત્તમ પ્રતિમા ધોડ્યો છે. મહાભારતની પેઠે તારે મટે પશુ દું કહી ચકું કે જે દુનિયામાં છે તે સર્વ આમાં છે. જે આત્મામાં નથી તે કપાય નથી કોઈ સુલભ વાચો નહીં બોજ વ્યો હોય એટલે સારનાથ તેં ચર્ચ્યો છે; કોઈ કોઈ કપાટમાં નહિ સમાઈ હોય એટલી દવાએને તેં તારામાં સમાવી છે. આકાશના અગાધ ઉદયશુભા કેટલાયે પદાર્થો સમાઈ ગયા છે. તેમ તારા પોશાકમાં પણ યં રૂ સગાઈ ગયું છે તેની કંપના પણ કરી ચકાચ એમ નથી.

અમિ, વાપુ, પૂઠી, આકાશ ને સ્વર્ગ એ પાંચે મહાભૂતોને તે એક સાથે આપ્યો આપો છે તારા જઠરામિની કળ આગળ કાલાનકની પ્રવળતા જ અગાધ થય છે, તારા વાયુના મગધને ઉત્પાત આગળ વરોગિયાનાં તોફાન વાલકની રમન જેનાં કાગે છે પાંચિય પર્વારના તારા ચોક અને વપરાશથી થએલા તારા વિકાસને લક્ષમાં લેનાં, તારા યોગના આગળ પૃથ્વીનો ગેલો, ભૂરા કોના આગળ નારંગીની પેઠે, તુરં જામે છે કહીએ ન પૂરી રકમ એનું તારું આકાશ—યેલાલુ ભેન, ચૂર, ચર અને અનેકાનેક તારાએ થી ભારાઈ ગયેલું આકાશ, ખૂલ્યા મેળ આગળ ગીચેગીચે ભરાઈ ગયેલી પ્રાંતની ચાલી પેઠે, દક્ષાકાત કીમે છે. પાણી, કૃષ્ણ, કોશી ને ખાસ કરીને વડાની તે તારામાં સમાજેવો નગીઓ આગળ ખૂલ્યા પડેલી નગીઓ વિસાત વગરની લામે છે તું તો એક ને અદિતીય છે, અનેક ને અવિલામ્ય છે.

જેવું પિંડે તેવું પાનાડે, અથવા જે વ્યક્તિમાં તેજ સમશિર્ષાં એ ન્યાયે भारी મારક સકળ માનવક-લખા—અરે ! પ્રાણીજાતમાં પેટના પ્રવાન્ય એમને છે પ્રાણીની પ્રત્યેક પ્રતિ પ્રોતાના પેટના પગિતોય અર્થેજ હોય છે.

જોવાનું જગત બ્રૂખા આદમીના જગત કરતાં બૂરું જ હોય છે જેનું પેટ પૂર્ણ મંત્રિય પામ્યું હોય છે, તે મનુષ્યમાં દયા, માયા, ન્યાય, પરમાર્થજિતિ વગેરે ઉચ્ચ નૈતિક મુલ્યોની સહેલાણી વિકાસ થાય છે દુનિયામાં જેટલાં પાપ થાય છે તેમાંના મોટા ભાગનું કારણ જગત પેટ જ હોય છે. મુશ્કિતઃ કિં ન કરોતિ પાપમ ! બ્રૂખો માણસ કહ્યું પાપ નથી કરતાં ય એમ કહ્યું છે તે વ્યર્થ જ છે.

મહાત્મા ગાંધી અને અર્વિન વન્ગે સુચેદના કરાર કેમ થયા તેનું કારણ કહીને સમજાવું નથી. ઈંગ્લંડનો ડોન્લેવિંડ પક્ષ અર્વિને દીક્રું મૂક્યું એમ માને છે, અદિત્ય ઉદામતવાદી ગાંધીજીએ કાન્યુ કાન્યુ, એમ ધારે છે, અને આમ સાથી થયું તે કામને સમજાવું નથી, પરંતુ આ સુચેદન સાચુ કારણ બધું જ સાદું છે, એટલું બધું સાદું કે તે તરત સમજાઈ જાય નથી. મ. ગાંધીજીએ વોઈસરોયના મહેલમાં પડેલા ખીરા બહેન પામે ખાંડુ મગરોને ખાઈ એજ સુચેદન બ્રૂખ કારણ છે, વોઈસરોય તો બ્રૂખા નદિજ હોય અને જમના પછી એકનીગ પ્રત્યે જેવમ ઉદારરતિવાદા થયા હોય એ રવામાલિક છે, અને અને એક ખીજના દર્શિનિદુ સહેલાણી સમજવા હશે પડેલી મુશકાત વખતે, ન્યારે મ. ગાંધીજીને એકુ થત ગયું હતું અને એમના જમવાના સમય વીતી ગયા હતા. ત્યારે સુચેદના મેંદલા પડી લાગશે, એ લગભગ ચોક્કસ લાગતું હતું. ઉવટની મુશકાત

વખતે માધીજીએ ડહાપણ વેપરી ત્યાંજ પોતાનું આણું
ગંગાબું, અને બધીજ અડચણો ઓગળી ગઇ. આ
ઉપરથી પેટનો પ્રભાવ કેવો છે તેના ખ્યાલ આવશે.

‘ પેટની વેઠ ’ ‘ પેટમાં વાત રાખવી ’ ‘ પેટનું
પાણી હાથનું નથી, ’ ‘ મોટા પેટવાળો, ’ ‘ પેટ
પાટા બાધવા ’ ‘ પાણી પેટ ’ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ.

પેટ એ સર્વ મનુષ્યનો સ્થૂતમ સાધરણ જાગૃક
છે. એ મોટામાં મોટા મનુષ્યને અને નાનામાં નાનાને
એક પક્ષીએ આણે છે. ચોર બપોરે કોટમાં બચાવ કરતાં
કહે છે, કે ‘ સાહેબ પેટ ખાતર આવું કરવું પડ્યું ’ ત્યારે
વ્યાપારીજ, ‘ બસે ’ એ કહેતો ન હોય, પણ સમજતો
તો હસીજ કે એને પણ પેટ ખાતરજ સળ-પોતાના
કરતા અનેકંધા ઉતમ એવા મનુષ્યોને પણ સળ-
કરથી પડે છે. આમ ચોર અને વ્યાપારીજ, શેઠ ને
ગામડાં સ્ત્રી ને પુરુષ, બધાં વચ્ચે પેટ સામાન્ય છે;

‘ એ સામાન્ય વસ્તુથી ત્રેણાં મનુષ્યો ને પ્રાણીઓ
આમાન્ય કાર્યો કર્યા જાય છે.

એકમ, વિરૂપ, વિચાર, અનુમાન, ઘુસના
‘ જીદ માનસિક યુગ્મો; પ્રેમ, ધિક્કાર ઝગમગ, હર્ષ
ગોષ્ટ ઇત્યાદિ હૃદયની લાગણીઓ અને ખુદ અન્તરા-
ત્મા એ સર્વ પેટને આધીન છે મનજ ન હોય તો
ચામે, હૃદય રાક્ષ થઇ ગયું હોય તો વાધો નહિ,
આત્મા ઉપતોજ રહે તોપે કંઈ દરકત નહિ. પણ
પેટનો સ્વસ્થતા વિના કોઇથી કંઈ પણ યર્ષ રહી
નહિ. આમ આધિભૌતિક, આધિરેદિક ને આધ્યાત્મિક

પ્રશ્નો તે પેટનાજ પ્રશ્નો છે ને પેટના પ્રશ્નોનોતો નિમ્મલ
યજ્ઞ જાય તો જગતમાં મનુષ્ય કૃતકૃત્ય યર્ષ જાય એ
અલ્પ પ્રાપ્ત કરી લે. પછી જગતમાં કંઈ પણ કર-
વાનું બાકી ન રહે.

પરન્તુ પેટના પ્રશ્નોનો ઉકાર લાવવો પશ્ચાન્ન
કઠીન છે. એ પ્રશ્નો તો બેજ છે. સ્વધ્વ દ્રષ્ટિએ વૈશ-
કીય પરિભાષામાં લોકો કહી કનનિષાતથી પીમા
છે કે કહી સંમદસ્ત્રીથી. અને એ એ રોગમાંથીજ
અનેક રોગો ઉદ્ભવે છે. આર્થિક દૃષ્ટિએ જગતમાં
બેજ મુખ્ય પ્રશ્નો છે; પેટ મંત્રોષાય તે ઉપરાંત
ખાનારાઓને ને પેટને સંતોષવાનો જનનસિદ્ધ દષ્ટ
અને ઇચ્છા છતાં, પેટ સંતોષવા પુરતું નં મેદની
ચક્રવારઓનો. ઉપસા વર્તના માણસો અવશ્યતા
ને દબાવિતકપત્ય રોગથી પીમાલ છે, નીચલા વર્તના
જૂષમસાથી અને નિર્ધનતાથી પીમાલ રહ્યા છે. આ
ભેદથીજ અનિષ્ટોનાં મુક જન્મે છે. એના ઉપાયો
રેલો ને ચિન્તકો પોગ્યા રહ્યા છે, પણ એ રોગ
અસંધ અને તેમ નહિ તો કષ્ટસાધ્ય તો છેજ.

મને તો એકજ ઉપાય યજ્ઞ છે. દરેક પોત
પોતાના પેટની વ્યવસ્થા કરી લેવી. એક કવિએ કહ્યું
છે કે ‘ પેટ પોષી પરમાર્થ ન જાણે તો શિર પર
પડશે સોહા ’, પરન્તુ જે પેટને આપે છે તે પરમાર્થ
નથી જાણતો એમ કહી બનતું નથી; ડારણ કે
પેટને ચોરણ એજ પામ અર્થ છે.

ચીનાઈ ચાતુરી

ચીન દેશની માનિક કાવ્યવરો

—ટૂંકી વાર્તા—

લેખક

રા નરવરલાલ વીમાલાજી

ચિત્રકાર 'ફીનક'

ચા એની બારે આફતમાં આવી પડશે હતો એનાં એતર તો બહુ રોગપ્રુએ ખા ગે હતી હતી જના હતો એનાં વ્હાના બપોયા તો ગર પૂર પૂપથી ખૂબ મધમધી રવાા હતા એના રેવમના કાકાએનો લઉર સૌથા સરસ અપ્રસિદ્ધ હતો. દેશમાં આ વરસે તો એના જેવો રેવમનો કાલ બીજા કોઈ તોપ નહોતો બરે ખુદ ચીની સંસ્કારના દરજાદાર વડે લખાયેલી એક ચિટ્ટી ચા-એ-એની બાબતમાં કર કમલોમાં આવી પડી હતી કે સો વરસનો કલે બને દેશના આનદમાં બને સીબાઓમાં જલિ કરશે”

વા રો માઠ કરવા આગ્યો એત કરવા લાગ્યો ત્યારે તેને પળ ચામ્યોએ દરમેલી કાઢશે

પ્રુદ સ્વર્ગીય સાત્તાત્વવા શહેનશાહનો આ-ઓ-સી પર આવો આશીર્વાદ તે આ જ્ઞાતીય ચક્રી નવ્ય એવી એના પરમ સુખી પરાક્રમ્યો તો હલુ હવે આવે છે; એનો કદો દુશ્મન પિ-કોઝ, ચાઓસીને પાક વાડી એનું ભયંકર અપમાન કરનાર પિ-કોઝ હમ-જા જ શેડા દહાડા પર કોઝ ખૂતીને કાચે દુકડે દુકડા ચમક માર્યો એવા હતો !-ને એના રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર જેવા દુકડા પ્રુદ આ-ઓ-સીએ પોતે-પોતાની સમગ્રી અખિ ભેષા, હતા !

પણ સૌ કોઈ પૂછશે-ને પૂછેરતો-કે આમ છતાં આ-ઓ-સી એવી તે વળી શી આશતમાં આવી પ-હેલો ? આવા સુખી માણસને તે વળી બીજી આશત શી ?-કળતું મુશ્કેલતો ખરું જ છતાં આશતનો-કારણી આશતનો કાળ હતો એમાં શંકા નહોતી નહિ તો વળી ફેર જેવા વિકરાળ દેવની માદીતી પ્રતિમાને એ કોઠરે મારી ફેડી નાંખવા જેવા કુકમ કરે પ-રેની રતિમાં એમ બારી તૂટીને ધૂળમાં રેળાઈ આ-ઓ-સી પોતાના પરાક્રમ્ય રસોડાને ખૂબ જ ધમકાવ્યો. "વાંક કંઈ નહોતો એવું અધિષ્ઠુ તો એનું સરસ, કે બધામ મહેમાન વાહ વાહ પોકારી ઉઠ્યા હતા. અરે, એકાંખાણે સુંદર મધનવતી મ્હા વજ્ર એણે રેળા દીધેલી, એટલે સધી કે એનો પાણેલો લાડકવાળો વાંદરો લાડ કરવા આવ્યો-ગેવ કરવા લાગ્યો, ત્યારે તેને પણ આ-ઓ-સીએ હડસેલી મારી કાઢી યક્યો.

આ-ઓ-સીના ત્રણે મહેમાન ઘરમાં પહોંચીવાળા નિરાંતે બેઠા હતા. ખાવા પીવાનું કામ પત્ની મયા દેડ તેમને ઉદ્દેશી આ-ઓ-સી બોલેલો "માઈઝા, આશતનો, આપ સૌ ભણો છે, કે હું મારા દીકરાને મહા મહિમામય કષ્ટદ્રવ્યતિમા સ્વરૂપ શ્રીમાન થી સુસાદના ચરણોમાં રણુ કરવા કહ્યું છું."

સમ્રાટનું નામ સાંભળતાં જ-બોલતાં જ, વળા, શ્રોતા, સીએ લગા લગાને માથું નમાવ્યું-વચ્ચી પડ્યાં સહેજમાં જ બચ્યા; ને વાંદર માંડો પણ બચત એ અભિનય કરવા ગયો તેથી તેને રાણી નકામી કાઢવામાં આવ્યો.

આ-ઓ-સી એ આમળ ચલાવ્યું, મારો દીકરો દિ-કુ માણસાઈમાં આવતો જ નથી, એને જે કેળવણી તો રૂઢી રેરે આપી. તોયે કંઈ પતો લાગતો નથી. ૧૮ વાર બૂકીબૂકીને બાદશાહી સલામ ફેરી રીતે કરવી તે એને આવડતું નથી, આપણાં સમને મુનિવેડી સમાજના સનાતન નિયમોના રજવાખ ખ્યાલ એને નથી-આપણી અધિચળ રીતકાંતો એ સહેજ પણ સમજતો નથી. છુએને આ લિંગ-સેતી દીકરી-વાળી જ વાત. આવી રૂપાળી છોકરી, જેને કુલ-પચલે બાપમ ખરે, કાણ ખરે, તેને પરણવાની પણ એ મરણ ના પાડી. ને સૌ કરતાં બરાબ તો હજી બાકી છે. તમે સૌ સાંભળાને સુમા ચંતર ખતી જતો, કે ન્યારે ચાંગ-હોએ એને દુકડુદનો પડકાર કર્યો, અને કહ્યું કે "તું તો બાવલો છે, તારામાં આવપલાવ કરવા પૂરતી, પોતાની જરી પોતાના પેટમાં ખોસવા પૂરતીય દિંમત નથી," ત્યારે એવા આકરા રાષ્ટ્રો સાંભળવા છતાં દિ-કુ આમળ ધબો નહિ અને ચાંગ-હોએ તો દુદ દહને કહ્યું તે કરી દેખાડ્યું; પોતાના પેટમાં પોતાની પાળા ખોસી દીધી અને ત્યાં ત્યાં સ્વર્ગે સંમર્ષો. આથી કારણી કાળો દીકરી બીજી શી હોઈ શકે ? હવે કુદરતની પુરણી પ્રતિષ્ઠા અને ધન્યજન ભગવાની રાખવા માટે મારે શા ઉપાય કરવો ઘટે, એનો વિચાર આવ સૌ કરો એ તોડ, મને કાની આપો. આપ જે કંઈ નહોં કર્યો, તે પ્રમાણે હું વરતીય.

“હા, એવો સરસ વસ્તુ છે. આ નેઈ નું આનંદ દિગ્ગદ થયે જાય, દરેકે મુગીમતર થયે જાય.”

સાજીને સાદિત્ય

ચીત્રાણ ચાવડા

મહેસાન મંડળમાં જેવી સૌથી વધારે ઉમ્મર હતી તેણે કહ્યું; પટેલાં તો દિનને તમારે કાઠી ચૂકવો નેમ્મએ, એ તમારો દીકરો નથી એમ જાહેર કરું નેમ્મએ.

બીજાએ મુમના કરી; આને પાંચ તમારા સગાં છીએ, તેમની વચ્ચે તમારે તમારી મિલકત વહેંચીને આપી દેવી નેમ્મએ.

ત્રીજાએ નરસ ઘેંસ જેવી સલાહ આપી; આપણે સૌ એક જ અસલી ખાનદાનના નળીયા છીએ. તમારા દીકરાના કુવર્તનથી અમારું-આપણું સૌનું મોં કાચું થયું છે. એના-પાયથિત તરિકે તમારે મળે કાસો ખાઈને આત્મભાત કરવો એ જ ઉચિત છે. નહિ તો, આપણા ખાનદાનનું કલંક ધોવાસો નહિ.

આવી સહક આપીને સગાઓ તો વિદાય થયા. પછી એમને બોલાવી આણી, એમની આ પરમ નર સહક સચનાઓ માંગવા માટે ચા-એના-સીને નિ મનમાં ખૂબ પસાવો થયો.

સાને પોતાની નાની વહુ દિ-માન પાસે જઈ પહોંચ્યો. હાથમાં હાથી કાતની એક શૂંદર, રદિયાળી નક્કીકામ પાળી પેટી લઈને ચા-એના-સી દિ-માન પાસે રહ્યું થયો.

દિ-માને મોંઘાં મલકાવ્યું, પેટી નેમ્મ મનમાં રાજ થઈ તેણે પૂછ્યું. 'મરે મટે કયાંક ભેટ આણી છે શું?'

ચા-એના-સી.કે. 'હા એવી સરસ વસ્તુ છે કે તે નેમ્મ તું આનંદ-દિમ્મદ થઈ જશે હરખે યુગી-મંતર થઈ જશે.'

દિ-માન એ નેમ્મ એકંદમ જાતુરતાના હસારમાં આડી પડેલી હતી તે બેડી થઈ થઈ. ચા-એના-સી એ બિછાનાપર પેટી પેટી પ્રકી, અને કહ્યું 'તું આદર્શ યજ્ઞના છે અને એ રીતની તારી કીર્તિ

ધતિદાસમાં કલમ અમર રહે, તારું ગુણવર્ણન સર્વોત્તમ આત્માનામાં સૌને મેટે વસે એવી તગલીજા હું કરવા પ્રયત્ન છું. આપણા પુરાણા કુળની સનાતન ધર્મજાત અદ્વૈત રાખતા માટે એક બલિદાનની જરૂર છે. અને તો આપણા મહામહિમામય સમ્રાટશ્રીએ પત્ર લખીને જણાવ્યું છે કે તારે ખૂબ જ લાંબું જીવન, એટલે હું હાથે કરીને એમનો બોલ લાંબું એ કેમ બને! હું આત્મભાત કરું, તો એમનો બોલ પાછો પડે, તે તેથી એમનું અપમાન થાય. એટલે જો ગૌરવલક્ષી કામતો બાર હું તારા ઉપર નાંખવા માંડું છું, આ રૂપાળા પેટીમાં એથીયે રૂપાળા એક રેશમની રસી છે. તેની પુલકમળા બજે પડેલી તું આ લોકમાંથી દરેક સંચર, અને આપણા કુળની ધર્મજાતનું રક્ષણ કર.'

દિ-માન બારે બીધી ને કહેવા લાગી. 'પ્રભુ આપની આજ્ઞા સુપ્રેમ છે. પણ હું તો જન્મ બ્ધીકષ્ટ છું. અને કરીને મારાથી મારા પ્રાણુ લેવાનું કામ નહિ બની શકે.'

ચા-એના-સી દિ-માનને શાંત પાડતાં, સર્વજન દેતાં બોલ્યો; કરીક મા તારે એકલાને હાથે જો કામ ન બને તો ઘરડા રસોઈના કિન્નેને મદદમાં લેજો એ તારે મદદ કરશે. એમ કહી ચા-એના-સીએ ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું એ ખદાર થયો.

દિ-માને ઘરડા કિન્નેને બોલાવી મંગાઓ અતિથિવ કરતો કરતો તે આવી હાજર થયો.

દિ-માન બોલી. 'કિન્ને, તારે હવે આરામની જરૂર છે.'

કિન્ને અગ્નિ યોગજો યોગજો બોલ્યો. 'મને રાત્રે જરાજર ઊંઘ જ નથી આવતી.'

દિ-માન બોલી; 'તે' અમારી ખૂબ સરસ સેવા જાળવી છે. એથી પરલોકમાં તારે માટે અતિથિ

કુંદ પારિતોષિક નહીં ચક્ર છે ને તે લેવાનું બર નાહર બન્ને હાથે.

કિન્ને બોલ્યો: 'શીશુદેવે મારે માટે સી વ્યવસ્થા કરી છે, તે હું નથી બચતો, બાઈ સાહેબ.'

દિ-બાન હહે: 'તે જો, તને એ એક કામે બોલાવ્યો છે. મારા સ્વામીનાથના આદેશને લીધે મારે અને રેશમની રસી ફરી પુલ્કમાળા વિંટાળી રવળે મંચરવાનું છે. પણ તદ્દન સાથ મંચાથ વિના, એકલ-વાર્ધા જતાં અને અકળાટ થાય છે. જેવી રીતે જવું તે સમજાવું નથી. હું પણ મારી સોજતમાં જ્યાં એ ઠીક પડશે. એકાદ પણ બાજુ પિંજાજુના વિશ્વાસુ માણસનો સાથ હોય તો ઠીક જ પડેને વળી અહિં પણ તારા મેકને તારાથી ત્વેકમે એવે મંતેલ નથી. જો ને, હમણાં જ તે રિવસે રસે હને દેલ મારેલી. પછી અહિં રહીને શું કરવું હતું?'

કિન્નેનો તો બિચારો! બીજી ઝીણી આખો બજની મારી પહેળા થઈ મળ. દિ-બાન બોલી: વિચાર કરી જો ત્યાં જ ઠીક પડશે, જો તારી ખુશી હોય તો આ રેશમની રસીની પુલ્કમાળા મળે વિંટાળી રવળે મંચર-મૂલી પડ. હું મેં થરેણાં માર્યાં લઈ આવું છું ને પછી રેશમી પુલ્કમાળા સજલ.

કિન્ને કહ્યું બોલતો નથી જોલ દિ-બાને પેટી-ગાંધી રેશમની રસી કાઢી તેને મળે વિંટાળી આપી. પછી બોલી: 'ઠીક આ બારીની બહાર જઈ વાંસડા પરથી બૂઝી પડ. હું મેં આની જ સમજ.'

કિન્ને ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યા જતો હતો એટલામાં બહાર એટલા પર કહક અવાજ મેંબળા-યો: 'અરે, પેલો વાહરો! કુલકયો' કરતો કિન્ને એ તરફ દોડ્યો. તે વેળા એના મનમાં વિચારની રેશમિત માલની હતી કે જે કારણોને અંગે મારે આત્મજાન કરવે ઉચિત નથી. એક તો એ કે એકવાર મરી

બધા પછી ફરી જન્મનું કે જેમ તેનું કંઈ કામ હેકાલું ન મળે. બીજું જે કોઈના કુલકમથી ફેલેવનાની પ્રતિમા તે દહાડે રેસે મારી ફેલી નાખી પરતોડમાં તેને કામ પડ્યો કે, તે મારા પર સતજડ વેર લીધા વિના નહિ રહે નરિ બાઈ, એ કામ આપણું નહિ-સરો જવા બવાનું આપણે તો કાઢી છીએ તેજ ઠીક છીએ. આમ વિચારતો વિચારતો પેલી રેશમી રસી મળામાંથી કાઢીને નાખી હઈ તે આગળ ચલ્યો.

બહાર વળી પાછો અવાજ મેંબળાયો કિન્ને. તે એ અવાજ વારાનો કામેયો, પણ ખડે જોતાં તે બિચારોને કયો વાંક ના મળે આ-આ-સીના ઘુણી-અથ રીકાણ દિ-કુ બાઈનાં એતો પરાક્રમ હતો તે પોતાના બાપની મોખમી ચિત્તેરી બોલીને કિમ્તી હીસ મોતીની ચોરી કરી રહ્યો હતો-તેણે જ એ અવાજ. પાસે જ ખુશી બારી હતી, તે નીચી હતી ને તેમાંથી બહાર આવમાં નીકળી આસ્વા જવામ તેમ હતું દિ-કુએ એક ખાસી મોટી તાસકે હીરા મોતીથી બરચક તૈયાર કરી હતી. મણિમુખા એ તાસકે માંથી ચકચક કરી રહ્યા હતા.

કિન્ને ઘણો જતા જમાનાનો આકર રહ્યો. આ મામલે જોઈ તે ખૂબ ઘુરસે થયો અને ટિકુંને વડા ઘાગ્યો 'અરે, પાપી, બાપલાપણને લીધે બાપ-દામનું નામ તો ભોળા મારું-તેને કપાને કાળી રીલી આણીને વળી હવે આ બદમાશી!'

દિ-કુ બોલ્યો. 'અરે, ચૂપ, ચૂપ! કાંઈ સંભળા જશે.'

પણ કિન્નેની હાથને એકવાર ચારી મળી, પછી તે અડકે શરીર! તે તો વધારે જ જોલજોર. બૂરો પાડ્યા હાથો.

આથી ટિકું ખૂબ હાકલો. તે બોલ્યો. 'ઠીક, ઠીક, જા એ બધી વાત સંભળી છે. રેશમી રસી મને

આંખ કુળને કપાલે ને કલક મેં આપ્યું છે તે બુસવા માટે મારે મરી જતું એજ ઉચિત છે.’

કિન્નેને એ વાતમાં વાધો ન હોતો. તે બેઠો, બસે. તેણે ઝટપટ પેલી દોરી આપીને ટિકુને ગળે વીંટાળી આપી. દોરીને એક છેડે બારી પાસેના વાંસડા પર બાંધી શ્રેણી પડવા માટે ટિકુ આશ્ચર્ય, પણ પહેલાં તો તેણે પેલી તાસક-મણિમેલી બરી તાસક-કાંધે લાઇ લીધી. કિન્નેને તે પ્રત્યે અત્યુત્સાહથી નીરખતો જોઇ બોલ્યો: ‘મારે લાંબો પંચ કાપવાનો છે, એટલે ખરચાપાણી તો સાથે થોડુવધું જોઇએજ ને’

કિન્નેને એ વાત પર બરોસો ન બેઠો, છતાં થયતું હોય તે શાઓ કરી તે કંઈ એલ્યો નહિ. ટિકુ-બારી પર બેસી જઇ બોલ્યો: ‘તું અદિથી સાચો જા. માઈ છેડાં વખતનું કુખ દરદ લેવાથી તારી આંખા કાઢી જશે.’

કિન્ને સીધી પરથી ઉતરી નીચે ચાલ્યો ગયો. બાજમાં જવા જતો હતો તે વખતે દરવાજો ઉપર દેવાનો અખડતો અવાજ અને સાથે સાથે મૃત્યુની ડાઘારી પણ સંભળાઈ. કિન્નેને પહેલાં તો વહેમ પડ્યો. રસી પર ઝૂંકી પડવાનો દેખાવ કરી છોકરો છેવટે ડેહીવા પાણી લાઈ અગ્નિમાસા મણી ગયો કે શું ?

ત્યાંથી નજર કરી તો બારી પર કોણનું ચરીર ઝલતું તેણે દીઠું. નીચે જગીન પર પણ કંઈક લાલતું ચાલતું પોટકું પડ્યું હતું પણ કિન્નેની નજર તેના પર પડી નહિ-તેને એ સમજતું નહિ. ગમે તેમ, પોતાનાં હાથમાથું ડાલાવતો ડોમલતો તે બોલ્યો: ‘જવાહો, રે જવાહો પાપીયો! પરવારી ગયો. હવે ટિ-ચાન બાઇસાહેબને સરજો જવાનું એકકણનું નહિ લાગે, સંગાય સારો છે.’

કિને તો ખાસો પહોંચ્યો પોતાને ચારડે-સોડામાં તે લહેરથી ચરીલુની લહેજત ઉઠાવી, ડોમ ખાતો પડ્યો.

બીજે દિવસે રહેવારે ચા-ઓ-સીને ઘેર લગ્ન-પહોંચાનું કુંડ ભેજું મળ્યું. સૌએ ધોળા ધાગા સળેલો. મીનમાં શોડની નિશાની ને એ. શો કાઈ ચા-ઓ-સીના મતરેલને છેલ્લેલું નજરાણું દેવા આવેલ.

ત્યાંથી નજર કરી તો બારી પર કોણનું ચરીર ઝલતું તેણે દીઠું.

પણ ત્યારે ખુદ ચા-ઓ-સી જ ધોળાં કપડાં પહેરી અંબાર મહેરે તેમની સામે બારી રણ થયો ત્યારે બધા અત્યુત્સાહથી મુંઝામતર ખની ગયા.

એક જણ ધણો ગુસ્સે થઇ બોલ્યો: ‘અને વાહ! તમે શકતા છો ? અરેરે, આપણા કુંડની કન્યા

આખરે મળ્યાં !

હારે ચા-એ-સીએ બધી વાન વિચલવાર કરી - સમારે એને તો ખૂબ લાંબુ જીવન આપા કરેલી. તે આપા તોડીને મરાય કેમ ? બાહને-પત્નીને કહેલું. તે કરી મારી મરી ન શકી. છતાં કિનેયીએ એ શબ કામ ન થયું. ને છેલ્લે પ્રુદ યુ-હેમાર છોડી દિ-ક પોતે જ જાતે રવેગાપરેક રસીએ લટકી આલખાત કરી ચૂકે છે ને એમ કરી તમામ ખટખટ મિટાવી મેલો છે. સર્ગ વદાલાએ ખૂબ કાળો વખત ચર્ચા રજાક ચલાવીને પછી નક્કી કર્યું કે કંઈ નહિ, ૧૨-કે મર્યો એટલે માલશે.

પછી ચા-એ-સી એ સર્ગએને કહ્યું. 'આતો આગમાં જઈએ. કલુ કોઇ ત્યાં મર્યું નથી. આપણે હુઆંગી દિ-કને ખત રેડ ઉતારી આણીએ.'

બધા દારબંધ તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યા પણ ન્યાં ઠોકાંને જઈ પહોંચ્યા તો બધા સ્તબ્ધ જ થઈ ગયા. રેલમની રસી મળે લગાવી એક ઘડીર મુલકુંડું ખઈ, પણ તે માલુસનું નહોતું-માલુસના આપણાનું હતું. ચા-એ-સી વિરમય પામી બોલ્યા: 'આ માતે છોકરા ન હોય. કિનેને બોલાવી આપણે તેણે આવીને કહ્યું મેં પોતે મારી સગી આંખે દિ-કને જો રમો વાંટતો જુઓ છે. આપણે વાંટો તમારા કીકરોને વેલ ખારણ કરી ચાલ્યો મેલો ને અર્કિ પોતાનું સરીગ મૂકી ચકો છે. કંઈ પણ જલ્દી મતર માલુબગ આલતો લાગે છે ન, બરાબર ! આતે દ્રો રેલમની તરફથી દશે. તેમની મતિ તમે ફાલાવી નાંખીશો. તે વેર લેતા દશે.'

કિ-ક મરી જાય તો ચા-એ-સીના વારને સર્ગએને જ મળે કેમ ? ચા-એ-સીને, જીજી બધાં-કમ્યાં નહોતાં. સૌ કર્માં લેઈ સાથે એકે અવારે બોલી ઉપર ખા, ના એવું ન હોય આ તો દિ-ક જ છે. જુઓને, એનો ને એના આપનો નહેરો-કેવો મળતો આવે છે !

ચા-એ-સી ગુસ્સે થઈને બોલેલ 'મારા ચહેરા ન મળતો આવે છે ! અરે, જરા બરાબર જુઓ, આ ચહેરા બરાબર જુઓ.'

સર્ગએ કરી એકે અવારે બોલ્યાં 'નરાબર આપણે જ ચહેરા છે.' ચા-એ-સી કહે: 'એના મે કાન તો જુઓ.' સર્ગ બોલ્યાં 'તમારા જેવા જ છે.'

ચા-એ-સી વળી કંઈ ગરમક કરવા બનેા કનો એવામાં એક જલ્દી લેના કાનમાં કહ્યું: 'અરે, અરે, મને તેને એક જલ્દી મરવું જોઈએ. બોલી ધોધ થા મારે કો ઊંડા બહેને બુધાવા ખાતા.'

ઉપરે લાચરીયા ચા-એ-સીએ કહ્યું કે

સાચ દીકરા ટિ-કુની જ છે, જો કે દેખાવમાં તે બહુ બગડી મ્મ છે.

સરકારી નોકરીખાતાને લખી જણાવવામાં આવ્યું કે ટિ-કુ મરણ પામ્યો છે. વાંદરાની સાથેને બારે ધામધૂમથી દફનાવવામાં આવી. સૌ સમ્રાજ્યોએ એકે-બીજાને કબુલ્યું કે કુળનું ક્ષત્રિ કુસાઈ થયું છે, ખાનદાની ધત્તવ્ય અચૂક જળવાઈ રહી છે.

ચા-ઓ-સીને મહા મહિમાવંતા સમ્રાટે ખૂબ ઘણું જીવવા આરા કરેલી, તે પછી તે વધારે જીવવા ન પામ્યો. તેના અવસાન પછી એક જીવાનિયે દાખર થઈ તેની મિશકત માટે પોતાનો દાવો રજુ કર્યો. તે બોલ્યો: ‘મારું નામ ટિ-કુ ને હું કેટલાક વરસ પર મારે ઘેરથી બારીમાંથી બાગમાં થઈ ચાલ્યો. અહીં હતો.’

સમ્રાજ્યોએ વાત શાના માને ? હરેકે કચેરીએ મામલો ચલાવ્યો અને પક્ષનું સાબળાં ન્યાયાધીશ સાહેબે મિ પ્રમાણે મુકારો આપ્યો.

‘ટિ-કુનું અવસાન થયું છે એ જાતની નોકરી દેવરમાં મોજુદ છે. ને જીવા ચા-ઓ-સીના

ધરમથી નાસી ગયાની વાત છે, તે તો ફક્ત એક વાંદરા નાસી ગયોતો તેની છે. તે વાંદરા ક્યાં ગયો છે તે કામ જાણતું નથી. જો આ જીવાન પોતે તે ઘેરે નાસી ગયાની વાત કરે છે તે ખરેખર માની લખએ તો એ પોતે જ પેલો વાંદરા, બીજા કામ નહિ અને એ જો જુદું બોલતો હોય તો પછી એણે મળે રેશમથી રસી બાધીને ઝુલી પડતું નેકલે-એકરો.’

ટિ-કુ બિચારો તો સુડી વચ્ચે સોપારી થઈ પડ્યો. પેલો ઝુલી પડવાની વાત કંઈ એને મન આવતી ન લાગી. તેના કરતાં વાંદરા તરીકે પછી જીવવાનું વધારે ફૂલું, એવી એણે ગણતરી કરી. પછી એક વાંદરા નવાવસવાગા મદારીને; થોડાક રૂપિયા લાઇ, એના સમ્રાજ્યોએ એને વેચી દીધો. તે પછી મનશાવતી રીતે ચા-ઓ-સીની પુષ્કળ દેહકત એ સમ્રા વફાઈ લહેરને લહેવતથી ઉઠાવવા લાગ્યા.

ચિનાઈ ચાતુરી !

* આધાર.

એટલે ?

[પારમી મંસારી નાટિકા]

લેખક :

રા પુરોહિતમ ત્રિવિમલમ

વૈદીપટ્ટ

છત્રક પુનમની રાત્ર મેળીઅનાતીરોડ પર આનેશા એક બંધાની પાછગની સેન જમણી બામુએ નાને પોમ અને પોમ પરથી સેન પર આવવાનાં પમથીઆ દેખાય છે પોમમાં, વીજળીનો દીવો જાગે છે. કામી બામુએ એક કાગળી નીચે આવસને બાંધેા મોરો છુ છમી અને આશા પમથીઆં પરથી ઉતરતાં દેખાય છે છમી ડપ વાંતો મોરો સાધારણ કહીને છે અને કહાની બીક દોષ નો તે મોરોની છે એમ કહી છમી, તે છતાં મોરોની એ માનીતો છે આશાં રપ વાંતો પોનાને મોરો કહે- વધાવવામાં મોજ માલુવારી રવરપવાલ અને દદ સ્વભાવની સ્ત્રી છે તે જમણને દાધ પકડીને પોનાની પાછગ એમી કાવતી દોષ એવું રપટ દેખાય છે, આશાં (ઉશ્કા પમથીઆ પર) આ દો દો ! (કડી પાસ સેનાં)

છમી (જરા મજરાએરો) યુ છે ?

આશાં હવે છત્રમાં છત્ર આવો

છમી પન થર્મ યુ !

આશાં કાપ, મોરોજાવતી મરમીમાં અટપા નધા મોરો એક રમમાં સરાપ તારેના મોને છત્ર જ જતો રી (છમીને બેઠી આશાં તરફ ઘર્મ બપ છે)

છમી (૨ મોરોનાં દોષને દોષ તેમ) પન એ—

આશાં (સાંમત્યુ ન દોષ તેમ) આજે માંની કેની સરમ નીકળી છ !

છમી આજે માંનેકારી પુનમ છે.

આશાં એ તે મુ દોષે !

છમી આખા વરમમાં આજ જેટલી સરમ થઈ કહી પણ નથી દોની

આશાં એમ કેની કે કાવરેટ મૂન છે.

છમી તેને જ માંનેકારી પુનમ કહેજ. પુનમ મોરો કીલો 10000

આશાં છમી તું આપણુ બધુ જોન જને કાથી રીની કારોજ માઈ સો માયુંની પાણી જમલ, ન અને એવો મોજ અને જવ જોવો સરમ બાંક છે ! કાંતીમાં જોવો મજોજ !

છમી આવમનો છે

આશાં યુ મીન મારજા. (બેમે છે જમણુ જરા મજરાએરો કીરો રહે છે) બેઠની (છમી જરા છેરે બેસે છે. આશાં ખરડીને દેની તદ્દન પામે જઈ બેસે છે અને તેનો દાધ પોનાય દાધમાં સેરે)

છમી (પુટવાને પ્રવત્ત રતે) આ. ૨૫, આપણે અંત જઈએ

આશાં ૩૧૫ સ્ત્રી તું પોડુ છ ! મારી પમે બેઠું નહીં મમડું !

છમી: નહીં નહીં એવું તો—

આર્થ: Of course તુને મારી પાસે ગમે છે
billy, યું હું જાનતી નહીં !

છમી: પન બહી સરહી લાગસે.

આર્થ: સરહી, dont be absurd (મૂર્ખો ના થા)
(પોતાનો એક હાથ તેના ખજાની બાસપાસ
નીંચાળે છે અને બીજો હાથે તેનો હાથ પકડે
છે. છમી ગભરાતો પોર્ચ તરફ નજર કરે છે.)

છમી: (ઉઠવાનો પ્રયત્ન કરીને) પન તારે માટે
wrap લઈ આવું.

આર્થ: તમે માટીમાંથી તો તાલન ઘેલા છેવ. મારે
માટે તુને એટલી બધી કાલજ થાય છે !

છમી: પન સરહી—

આર્થ: I know (હું જાણું છું) છમી. લોશ લગભગ
આટલા ઘેરા થઈ જતા હોય—

ડ: ૫૫...૫૫—આર્થ.

કે કે બી બોલવાની જરૂર નથી. હું બધું
જાણું છું.

—બી: હું...હું.

આર્થ: તે મને કશું નથી પન હું કે' આધિપતિ છઉં !
my darling (મારા બહાવા) (મોડી કરીને
ચુંબન કરે છે. છમી ઉઠવાનો પ્રયત્ન કરે છે
પણ નિષ્ફળ નીવડે છે.) છમી આપણી ચીજ-
નીમાં આપણે હમેશા બેસી રહીએ લો કેડું
સરસ ? પેછું યું છે, તે કેડ.

છમી: શાનું ?

આર્થ: Harvest Moon ને વાનીગામ્બોની બો-
લીમાં યું કેડ !

છમી: મામેકકારી પુતેમ.

આર્થ: અને છમી આપણે પગીધુ તારે આવોજ

બાંક આપણી લોન પર મુકાવશું. અને છમી
હું તુને એમ પ્રણું—

છમી: યું !

આર્થ: કે તું પરમદાર રત્નાને સીનેમાંમાં કાપ લઈ
ગયો !

છમી: એવે કશું એટલે લઈગીએ.

આર્થ: Of course ! (અચમત) હું જાનતી જ
હતી કે એ જ રાત વચ્ચી પડી હોસે. The
cat (બીલાડી !) અને પેલી એમી પન
એવી જ છે તેની સાથે પન તું સીનેમાંમાં
ગયો.

છમી: હું.

આર્થ: હું જાણું છું એમી એવીજ cat- (બીલાડી)
છે. એમ તુને લઈ ગઈ હોસે. અને મે
છમી that reminds me (મને આ
આવે છે) આપણે આવતી કાલે કીવા સીને-
માંમાં જઈશું ? એમપરમાં શીલમ સરસ
છે, નહીં ? (છમી કે બોલવા બધ છે લેને
અટકાવીને.) darling (વહાવા !) (કીવી
kiss કરે છે.) એ છમી !

છમી: (ફૂલતે આવળે) યું છે !

આર્થ: do you realize that you have not
kissed me. (તને લાગ થાય છે કે તે
મને ચુંબન કર્યું નથી ?)

છમી: હા. હા—આર્થ તને કીવી ચુંબન કરે છે.)

આર્થ: Kiss me darling ! yes again.
(વહાવા ! મને ચુંબન કર. હા, ફરી એકવાર)
અને હું એમ પ્રણું—

છમી: યું છે !

આર્થ: તું મને કાચી લવ કરવા લાગો !

છપી: આહુ, પણ દું—

આહા: Of Course you stupid. હું ભનુજ. આપરે પેલી કીધમસની પાર્ટીમાં મણીઆ તારથી જ.

છપી: આહુ—

આહા: હું આપ કેમ ભનુજ? કોઈ અધિક્ષે પન જોઈ શકતે. પન આટલા દલાસ બોલીઆ કાવ નહીં?

છપી: આહુ—

આહા: પેલી ભની જોઇને તુંને encouragement (ઉત્તેજન) નહીં આપ્યું. પન તું આપે મને અહીં જાર આવવનું લેસ કરીને કેવા લાગ્યે તારથી જ મેં ભનુ. અને હું ભનુની નહીં ઉડી કે તું આવા આરતીસત છે.

છપી: કેવી રીતે?

આહા: કે મને આપ કહેવાને માટે આવા સરસ ક્ષેત્ર અને આવી જગ્યા શોધી કાઠી. You darling! (વદાલા!) (ચુબન કરે છે.)

છપી: (ઉભો થઇને) ચાલ આહુ

આહા: (તેને પકડી ને ખાંડો મેસાડે છે) કા ચાલ. મેસ. હા આપરે બધારે વાર મેસનું લો પેલી મીઠાવહી રતા અને એમી વાતો કરવા લાગશે.

છપી: હા ચાલ.

આહા: પન તેની મને કે પરવાજ? આપરે હજી થતી વાતો કરવાની છે.

છપી: પછી કરીશું.

આહા: આપરે કારે પગીશું? પન એ dais (ડિવસ) તો મારે fix (નક્કો) કરવાનીને. ને આજની રજા માએ. અને આપરે એનરેજમેન્ટ (વિરાહ) લો એનજેન જાપને કહીશું.

છપી: આહુ, પછી વાન બધી આપરે કરશું.

આહા: Of Course, darling! You are right (અવગત વદાલા) તું ખોલ છે.) પેલી રતા અને એમીને હું એમ કેમરાવવા નથી માગતી કે આપરે આનેમ એનજેન થવા.

છપી: પન ને તને સરહી થશે.

આહા: (ઉડીને) Kiss me darling! (મને ચુબન કર, વદાલા!) (છપીને ચુબન કરે છે.) I am so happy. (હું એટલી સુખી છું) ચાલ

છપી: તું પહેલી ભ હું જરા વારે આવજી.

આહા: Of Course darling. (અવગત, વદાલા!) (જાવ છે, છપી પણ બાકાડ પરથી ઉડીને પોતાં તાર જાય છે. પગથીઆ પરથી રતા ઉતારી કેમ્પજ રતાં પણ રજા વર્ગની જોડાઈ રી છે.

રતાં: Hello, છપી!

છપી: (બોલીને) Hello. (પગથીઆના જાય છે)

રતા: કા આહીઆ?

છપી: અંદર.

રતાં પણ હું તે અહીં છું. હું ઉકેલ you idiot, પેલી અહીં નથી

છપી: ચાલ અંદર જઇએ.

રતાં: અંદર તો હું જાણ મહ આમ આપરે અહીં મેસીએ.

છપી: અહીં સરહી લાવશે.

રતાં: અને તું અહીં કારે આપો?

છપી: કોઠીવાર થશે.

રતા: Poor છપી હું સમજ પેલી આહા તુંને પકડી લાવી. જક જ હેસન કીધી.

છમી: હા, હા.

રતા: રાત્રી છે જ એવી બહુ જ પડપટારો કરવા સીમી છે. માઈ તો એનો ખવાજ સાબરીને જ માથું ફરી આવે છે. The tho.—

છમી: cat! (ખીલાડી).

રતા: Yes tho cat, I darling, ચાલ આપે તો પેલા પર બેસીને વાતો કરીએ.

છમી: કેટલા વાગ્યા છે ?

રતા: હજી ધનો વાર છે. (બેસે.છ અને છમીને બેઠીને પોતાની પાસે બેસાડે છે) આજે કેવી સરસ ચાંદની છે.

છમી: આજે માનેશ્વરી પુનેમ છે.

રતા: હું જાનું છ. પેલી shakespeare ની લાઈન્સ તને પાદ છે ?

છમી: કમ.

On a night like this.

In a night...

રતા: In a night! absurd પત તે જવા દે. તુને મળે ને in a night like this તુને બહો બેસવાનું નહીં મમતું ને હું સાથે હોજી તો ?

છમી: પત રતાં સરદી—

રતા: nonsense, હું અંદર બેસીને જરાઈ જ ગઈ. કેન જાને લેકિને કાંઈ અંદર બેઠાંપાઈ રહેવાનું મમતું હોસે ? પત સાઈ છે નહીં તો જવા જ બહો આવીને બેસતે.

છમી: ને રતાં—

રતા: અને છમી પેલી યાકન—

છમી: good!

રતા: મું good.

છમી: મને લાગું કે બેસીએને એક જ આ બાવડે છે !

રતા: કેઈ ?

છમી: cat.

રતા: Oh, you dont mean કે પેલી-પેલી—

છમી: cat

રતા: પેલી નકડી યાને મને કેટ કડી.

છમી: એવું કેજ—

રતા: છમી જાને તે સામસી લીધું.

છમી: પત રતાં—

રતા: I am so disappointed in you. (મને તારાથી એટલી નિરાશા છે ને છે.)

અને બીજું શું કહ્યું !

છમી: કેજ નહીં.

રતા: અને હવે ખારેથી છુપાવવા માંને છે ?

છમી: પણ કેજ નથી કહ્યું.

રતા: મમતા દે પછી વાત બની એવું નાક જ કાપી નાથું અને બાથ પીંપી નાથું.

છમી: એતો સીંગલ કરાવે છે.

રતા: મોઢને લાગે છે કે જાને મમ જ દીસે છે. કેવી ખીલામતી લાગે છે !

છમી: પણ તેં કેમ કપાબા બાથ ત્યારે ?

રતા: એટલે શું એને મારી સાથે Compare (તારખામણ) કરવા બેઠા છ ? અને તુને શું કહી નાખ્યું.

છમી: આજ અંદર જમશું.

રતા: તુને અંદર જવાનું કેમ મને છે. પત છમી—

છમી: શું કહ્યું ?

રતા: તું જાને છે કે તે મને કીસ બી નથી કીધી.

છમી: અંદ. અંદ—

રતા: You shy, darling ! (મારા શરમળ)

વદાના !) (બેઝીને ચૂંચન કરે છે. હાથી
હુડા ચાલે નિમ્ન પ્રપત્ત કરે છે) તું
મને એવો મને જ. તું એવો તો Hascal છે.
હાથી મે શું કહ્યું !

રત્ના: તું દેહમાંથી હાંતે બહાર આવે તારે મારી
શામે જામને આવે તે શું મે નદી ભેડું ?

હાથી: અંદ અંદ.

રત્ના: પત્ર દું આશું તેટલામાં તો પેલા આશાએ
તને પકડી લીધે. એ ઉજાએરી અને હાથી!

હાથી: કેમ ?

રત્ના: તારે એનાથી જડ સંભાળીને રેતું લેકાએ.

હાથી: પણ મે શું કીધું છે ?

રત્ના: કે' કીધું તો નથી darling પત્ર એ હમેશ
બધાને કસારવાન કીધે મારે છે.

હાથી: મારા કે

રત્ના: અને હાથી આપે જાણાએ રાત કીધું

હાથી: (અભાગે) કાનું ?

રત્ના: કાનું કુટેજ ! કુચ્ચો !

હાથી: હું નહીં સમજાયો !

રત્ના: તું કાંઈ મને ચીડવે છે. just like you,
you darling (ચૂંચન કરે છે)

હાથી: પણ રત્ના !

રત્ના: તું કાંઈ આવજો આપરે સાથેજ કપડું કે
આપરે એન્જેજ થયાં છે

હાથી: રત્ના, પત્ર—

રત્ના: પત્ર શું ? તારી સાથે તો પત્રવાનીજ હું
ને અને હાથી !

હાથી: શું છે.

રત્ના: એ મને સાંતા એન્જેજમેન્ટની જમના
આપને જાણી પત્રીયું સમજાયો ? (ચૂંચન
કરે છે.) Kiss me darling. (વદાના !

મને ચૂંચન કર.) (હાથીને બેઝી ચૂંચન
કરાવે છે સામે પોર્ચમાં થઈ આવતું દેખાય
છે) આજ હોમ આવું ? પેલી કાન ના.
માથ હાથી અરી માથું ખાઈ જાય (જાને
કહે છે અને પોર્ચ તરફ જાય છે. આખાં
પત્રીયા પર હાથી રહે છે. હાથી અને રત્ના
પામે આવતાં.)

આશા: રત્ના !

રત્ના: શું છે ?

આશા: મારે જારી સાથે વાન કરવે છે.

રત્ના: મારી સાથે ! શું કહ્યું છે ?

આશા: હમના જાણ કરું છે.

હાથી: Darling તમે જાન કરી કો દું અંદર
જાઉં છું (જાય છે) (આશા અને રત્ના
લેનની બચ્ચે જારીને હાથી રહે છે.)

રત્ના: શું છે ?

આશા: હું હમના પોર્ચ પર આવે ત્યારે તું શું કાની
હાથી ?

રત્ના: તારે તેની સાથે શું પંચાન છે ?

આશા: પત્રી પંચાન છે.

રત્ના: તુને જીવનની આજ કામ પત્રી પંચાન
પત્રી છે

આશા: રાત ચોર !

રત્ના: જાન ચોર !

આશા: તું.

રત્ના: You-you મોનું સમજીને મોય,

આશા: ચોર નહીં તો શું ?

રત્ના: મે તરી શું ચોરીયું ?

આશા: હાથીને જાન કીધ કાનું તું ?

રત્ના: હું જા તેજ પ્રજા માઈ ?

આલા: હું ચોર્ય પર આવી તારે એ તને જોઈ.

રતા: અને તું અહીં છતીને એવી લાવી તારે તે
શુ કીધું તે હું પત્ત નહું. નકરી !

આલા: તેમાં શું થઈ ગયું ?

રતા: I like your check (મને તારી ધૂજલ
અમે છે.)

આલા: I don't like yours, nor does he
(મને તારી નથી ગમતી, તેમજ અમે પણ
નથી ગમતી.)

રતા: ગાઢન !

આલા: મુઠ્ઠા ધીલી !

રતા: અરેમ્મી, મરીઅટ. બા. બા.

આલા: કુબરી. રાન !

રતા: ભામરી !

આલા: હલકટ !

રતા: I am ashamed of you. (હું તારાથી
સરમાઉ છું.)

આલા: તુંને સરમ છે નાં ?

રતા: આલા, તું તો પોતાને એડર્ન કેવરાવે છે.

આલા: Of course હું કે તારા જેવી Grand
mother નથી

રતા: modern લોકો આમ exalt નહીં થઈ
નથી.

આલા: મારા ખાસકૃં પત્ત exalt નહીં થાય. ઉભી
કે મારો બર્ડ કેવો છે. કેવલ તુંન મીરી
તાપસે.

રતા: અને હું છતીને કેવલ.

આલા: છતીને !

રતા: અલબત્ત.

આલા: શું અલબત્ત ? છતી તો મારા fiancé
થાય.

રતા: છતી, મારા fiancé થાય.

આલા: liar (છતી) કરે તારી સાથે આરોગી

રતા: તુંને શું કામ છે ? પત્ત તારી સાથે મારે
આરોગી તે તો અમી મરે

આલા: આજે, અને તારી સાથે !

રતા: આજે,

આલા: તે નાં એમ માની લીધું હશે.

રતા: હું આલાં નથી.

આલા: હું રતાં નથી.

રતા: જો આલાં આપ ખરું હ ?

આલા: Of course, એને મને કશું અને કીક
કીધી.

રતા: અને મને પણ કીક કીધી તે તો તેં પત્ત
જોઈ.

આલા: તુંને એને કીક કરતી જોઈ એ. તો કે કરશે
નહીં હશે.

રતા: જો આલાં આપરે બન્ને પ્રેમને છીએ.

આલા: હું તો છેલ્લે.

રતા: તારે આપરે ચાલાચાલી નહીં સોજો.

આલા: કદ રાત માલ આપે છે ?

રતા: જો આલાં તું કે હ કે છતી તારી સાથે
એનજેન થયો છે.

આલા: હા.

રતા: અને હું કહું છું કે મારી સાથે. તારે આપ
રાખાં એક સાચી ને બીજી છતી.

આલા: હું તો, સાચી ઉઠવ.

રતા: જોઈશું.

આલા: પત્ત તું કેવા શું માને હ.

રતા: આપરી બન્નેની સાથે તો coquette નહીં
ના થઈ સોજો.

આમાં: Of course નહીં.

રત્ન: તારે આ મોઝાસો મું છે તે સોધી કરવું
લેખ્યું.

આમાં: મોઝાસો તો કે નથી.

રત્ન: એ આમાં, આપગ્રાંથી એક અને આમાંથી
ખસી જવું.

આમાં: હું તો ખચવાની નથી.

રત્ન: આપરે common senseથી મોઝાં બેરેની
માફે વાત કરીએ. એ તારાથી સ્ત્રી દોષ તો.

આમાં: બોલી મા.

રત્ન: હું એને ચાહે છે.

આમાં: No modern person loves (આ
આધુનિક વ્યક્તિ મહત્તરી નથી.) અને હું.

ગત: Ditto. But I can't (એમજ. પણ મને
સાર છે.)

આમાં: So do I. (મારી ગાળનમાં પણ એમજ છે.)

રત્ન: પન હું એની સાથે પનચ માણું છું

આમાં: અને હું પન.

રત્ન: પન આપરે જ-ને કેમ પન્ની સડીએ.

આમાં: પન તારે કરવું છે મું?

રત્ન: આપરે હમીને પુછી લેખ્યું?

આમાં: સાવ એને બોલારી આવું. (પેચ તરસ
જાય છે.)

રત્ન: હમી રે.

આમાં: મું છે વધી.

રત્ન: એ પેણે હમી જ આવતો કેવાય છે. એ માં
એ. આપરે પેણાં નાં પાછડ હુપાઇ જાયને.

આમાં: તાં બેસીને મું કર્યું.

રત્ન: એ હમી અને નહીં તે તુને સ્વ કરતો કરો
તો જેને સ્વ કરતો દશે તેને જરૂર મોઝા-
વરા આવતો દશે.

આમાં: Of course, (અલગન.)

રત્ન: તારે આપરે પેવા ગાળી પાસે જરાય બેસી-
એ અને લેખ્યું. કાને સાં કરે છે.

આમાં: એટલે જેનું પેડુ નામ મે તેને સાં કરે છે
એમ જામજવું.

રત્ન: એમજ.

આમાં: splendid! (સરસ.)

હમો પેચ પે આપે છે તેની પાછળ એમી
છે. એમો તેનો દાવ પકડીને

એમી: What a splendid night-come
along, Jimmy (કેવી સુંદર રાત! આવ
હમી! હમી આમનેમ એવા માટે છે. મું
લેખ્યું છે.)

હમી: પેલી એ જણાવો અદોથી પડી કે નહીં તે
એમી: કેમ? (નાંકા પાછળથી આમાં અને
રતાં ઝડપથી ઉમાં ઘડાં કેવાય છે.)

આમાં: } એટલે.
રત્ન: }

(પડો પડે છે)

ધી ગુજરાત પ્રોવીડન્ટ

એન્ડ ઈન્ડ. કંપની લીમીટેડ

માણેકલાલ ટી. શાહ.

ગાંધી રોડ, સુકશનિવાસ—અમદાવાદ

કુલ મુદતમાં સુકવેશ દાવાઓ.

રૂ. ૧૨૫૦) પટેલ કાળીદાસ હીરાજી રે. ખેડપ્રદાનાં એમના માતૃશ્રી બાઈ કુવર ગુજરી જવાથી સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) બાઈ શરણીબાઈ તે અલાના ખદ્દનનાં વીધવા રે. કરાંચી. એમના પતી ગુજરી જવાથી સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) બાઈ મણી જાની સુનીલાલ મોલીલાલનાં વિધવા રે. અમદાવાદ, ધના-સુતારની પોળમાં સુદીનીપોળ. એમના પતી ગુજરી જવાથી સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) શીવાભાઈ વીરદાભાઈ રે. મન્છરપુરા, ખનાદી શેરી, સુરત. એમનાં માતૃશ્રી મંછાબેન ગુજરી જવાથી સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) ગોપાલજી રણછોડજી દેસાઈ, રે. સારંગપુર, ધાસીરોમની પોળ અમદાવાદ, એમનાં પતિબાઈ શાન્તા ગુજરી જવાથી સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) સો.માલાઈ અમયાભાઈ ખારોટ રે. લાંટવાડા, દહેગામ, એમના પિતાશ્રી બારોટ અમયાભાઈ ગુજરી જવાથી સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) ત્રવાડી લક્ષ્મીશંકર શીવલાલ રે. અમદાવાદ, સારંગપુર, પીતળીઆ પોળનાને પોતાના પિતાશ્રીના વીમાના સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) શાહ મોહનલાલ ઝોધવજી ગંગલાલ રે. નાગપુર, ઇતવારી ખબરનાને પોતાના પિતાશ્રીના વીમાના ઘેર બેઠાં સુકવી આપ્યા છે.

રૂ. ૧૨૫૦) શાહ ગીતમલાસ સાંકળચંદ અને મણીલાલ સાંકળચંદ રે. પુના સીટી, કરખાપેઠ, ઘર નં. ૪૫૭ નાને પોતાના સગા ભાઈના

વીમાના ઘેર બેઠાં સુકવી આપ્યા છે.

અમારી વીમાની પોળના પસંદ કરીને આ પોળ અને બીજા રાજ્યના અમલદારો, વકીલો, ડોક્ટરો અને શ્રીમંત વેપારીઓ વીગેરે સમાજીક વીચારવંત વર્ગ પણ મેં અતીથિ ઇખત યહ સામ સહ રચા છે.

આખા હિંદુસ્તાનમાં આ એકજ કંપની છે, કે જે મરણ થયેથી અગર હયાતીમાં રૂ. ૧૨૫૦) સુધીની રકમ આપે છે.

બચાનક સંસાર

—એક યુવાનના હુબી ગત્તાની કરુણકથા—

લેખક

સા. ચંદ્રવંશી શંકર
ચિત્રાદાર - શા. દુર્ગાદાસ

ટોચાંક તમ ભાણે રોજ નહીં નીચે છે ત્યારે
ટોચાંક થોડા ભોડા પણ થાપણું યુવાનની રવી બની
રહે છે

પણ મોટો ભાગ તો આ બેની વચ્ચેના છે—એવે
કે પૂરની પર વણે છે હજારની કાઠ આસા વચ્ચે
પોતાનો અવધાર એમ ને એમ પુરો કરે છે રવરમા
કથે જવાની ભેમ એને આસા કે સાધન નથી તેમ છેક
નર્મમા ચબી પડવાની પણ બહુ હશેત એવું નથી. એની
કાશ પાલિત દેવાની એવી છે એ આસે આસે અવની
હપર ઉતરે છે. કાઠવાર કીચ અને કાઠમા એને ચાલુ
પરે છે તે, કાઠવાર કીલીકમ વાકીયા અને કુસા બગીચામા.

આ જીવનના પ્રકાર, પરિસ્થિતિઓ અને અસરોતો
પણુ'વા બેસતું એટલે આ હમ અને યુવની આખી આલ
મને સમાવી દેવી એમ ન બને

એટલે અહીં તો આપણા પચાળી નિવજીવનમાનાં
કેટલાક દરમિયાન ટાંકી હું થતોય માનીશ અને એ પાછો
તમે બધાને ખ્યાલ કરી સારો

એક દરમિયાન

રમણ એક રસોડું છે. સાત-
ન્ય રસોડામાં એટલી સરકાતા-
સુધાતા અને દવાઅગવાનુ કાચા
વ્યવસ્થા એક રસોડા જેટલી
અહીં છે

એ જણ સામસામા બેમાં છે એક સ્ત્રી અને
એક પુરુષ.

પૂરની ઉમર પચીસત્રીસની હતી. જીની કંઠર
વીસપત્રીસની જણાય છે પુરુષ સ્ત્રી, તંદુરસ્ત અને
વીર્યવાન દેખાય છે સ્ત્રી રાંતી-ભરી, ખુબી અને
મર્યાદાથી છે એ જાતે મરદન તો હોવા જ નોંધાયે
પણ કંઈ દેખાતી નથી—એવું માલુમ નેટવું માલુ
અણે એમને એક ક્ષણ ઉપર મોઢાની દેવામાં આવ્યું
ન હોય! વળી, એણે પોતાની ખુબના મોઢાને મંતાડી
રાખવાને જે કંઈ તરકીબો કરી કરાવી છે તેણે તો એ
સંતાડી દેવાની વાત અજાણી જ રાખી છે—પણ ઉશ્ક
આજ એવોજ ખીન્ને ખુબો બનાવી દીધો છે. કુંકારમાં,
એવું પ્રત્યેક અંધ વક છે એના દીમચા જેવા કાચ
પર અંગૂળથી મારી ખસા મુધી માતભાવના અવ-
કાસે ચડી રહ્યા છે. ચાલના જેવા પગની આગળીઓ
અને પાનીઓ પણ બાકી નથી કાન પર પણ
નવન્યાતા કાંચ, કાપ, નખમીઓ અને એરીઓ

ખડી રહ્યા છે મળે પણ ભાત
ભાતના ગળુબધો કંપરાછાપરી
શીશાક રહ્યા છે

તમે સમજાવ નસો કે આ
બંને પતિપત્ની છે. બંને જણુ જમવા બેમાં છે

ત્રી જમે છે. પણ નથી વાતનું કે
જોતમમાં અને રૂંધાપોતો હોય કે સ્વાદ
આવતો હોય: કારણકે ભરેલો કોળીએ એના
મોઢાના જોખમમાં ને દાંડ પચ્ચે અટ-
વાયા કરે છે. અને ખોલે એક કોળીએ
દાઢમાં મૂલો રહ્યો મોઢાની અંતર મુઢા ગારી
બુસી. જવા પોતાના વારાની વાટ જોતો
તંપાર જાહે. આ કંઠાથાં જોશાય ભેરી રખી
નથી. કારણકે એની ઓખમાંથી આસુએ
ખરખર કરતાં માથ પર મરી પડતાં જણાતાં
નથી. પણ ધરીએપણે એને નજારાં તો
આવી કમ્પોગ પડે છે, તેમજ એનો આજો
ખજા જેવવાળો અને ભૂરું જણાય છે એ
કાઠીને પેતાનો કોરેશો હાથ ધાળીયા થયારે
અને પ્રુપ મેનુંક માંડાતરી અને દવાદ
ર માટે છે અને એની દ્રષ્ટિ મેજ-
રાઈ લુમે છે, રિતવે છે.

પણ એ દ્રષ્ટિ નથી મળતી

પ્રુપ મપાઈએર નીચી નજરે પોતાનું પેટ

ભૂલેનય છે અને શાન્તિનો ભંચ નહીં થવા દેવા ઉત્સાહ
દાખવે છે. એ કહાં આંસુ વહેતો નથી કે નાક ખંમે-
રતો નથી. પણ એના વલન પર પણ વર્ષો રૂતનાં
વાઝાંની. શ્યામતા આવી રહી છે એ એક એવા
જેમરા અને દૂધા દંદથી પીડાત રહ્યો છે કે જે એના
તેમસના બહારના દેખાય પરથી કાઠે. ભૂલેજ કણુવ
કે-દજ જેમ જનીનનું પેટ ચીરે તેમ એ દંદ એનો
હાથને ચીરી તારમે છે.

આ મૂક પણ વહેતો નોખના દાય પરથી દ્રષ્ટિ
ખસેડતા નાં.

દેહલીક વારે પેલી ભેરી બહીનીબહીની, અચાતી

અચાતી જાણે કોઈ જમીર મુઢો કરતો હોય તેમ
પુછે છે.

“કઈ લેરો? મુક?”

જાણે માથા પર લીમળા પડી હોય તેમ પેલો
પ્રુપ આ સવાલથી ભડકે છે. એ ઉચું લુમે છે,
સાધું વાણે છે અને પછી જખરો. અસલ કટાંગી
આણી રહ્યો મરી ઉચરે છે:

“ના”

આ “ના” શુરસાથી—તિરસ્કારથી ઉચરાય છે.

અને જેને જવાબ વળાય છે તેને એ એક પ્રકારે જે-
હોવા, જોખમે.

આ સવાનજવાળ પછી પુરૂષે સ્ત્રી તરફ કંપા સુધી તાક્યા કર્યું એ તકવામાં તિરસ્કાર, પશ્ચાત્તાપ જખરજલત કરાગે રૂપકી રહ્યા હતી એ તાકવામાં જોણે કે એ પોતાની 'સહમર્મકર્મચારિણી' ની સમજા બોડાને બારીક અભ્યાસ કરે ન હોય, જાણે કે

'એ યાદીને પોતાનો ભરેલો દામ યાળીમાં યમાવે છે, અને પુરૂષ તરફ મહાભરી અને દયાળ નજર માટે છે. એણે પોતાની "અલ્પજ્ઞતા ને અત્યાર સુધીમાં થયે ૨૦ નીકાળી ન હોય."

એ વાગ, પોપડાં એ મળ્યાં એ ખુબ એ લીમચા જેવા દામ અને યામલ જેવા પત્ત, એ વેલ્લીડીઓ, એ બાલુમધ બેરખા, એ ગળચવા, બજુ-

બંધ, એ કાટા, એડીંગ, સંધ્યા, સીંઘોએ બળ સંચય કે મેળા ન હોય.

આ બેડીંગ સ્વરૂપ અને સાદા પશુ કેડીલ નવજુવાનને એ જોને એમદમ અજાણી મોં ચોમ અને છુરપલ વેચી મરાણ છે વરસ અને બેઠર વરાકના દાધના નહીં જ્યાં "વદાનુ અને ચદાનુ" તદ્દન અજાણ્ય છે, ભવિત છે

આ બને ન જુને તોંકાની દરીયાના મે અમુક સમય ઉપર એમના કુરુબીઓ અને એએ દહસેલી મેળ ન હોય અને આ બ ને ઝીઝ ને ત્વ ધી "આવા" મુખને ફેરડો પણ શક્યો નથી પવિત્ર પ્રેમ માસ અને લક્ષ્મીના વિનિમયમાં ફેલી નખારો છે વૈમાળા અલ્યામા લ તથા મેવાઈ છે

સ્ત્રી પ્રેમના વળા બની રહી છે! પણ ફો મજાર જીવાન છે

આ રપલીકાળના દશનું સ્થળા બલ્યાઈ અને બદલે યવનમરિ આવે છે

જ્યાં પરવારીને સ્ત્રી વધુ સ્વાસ્થ્ય સંપત્તિમાં પામે પામે સ્ત્રીએ સ્ત્રી કુલલતાથી સ્મા છે ને કેડે એકવાર પરી જેવી આજ તોપમ ના જેવી વિદ્યુત ઉપખલે છે પુરૂષ પોતાનું મોં છુટ્ટ છે અને જોમ કરે પણ એને એનું મોં પાણુ પુરુષ નજરે એવી પત્નીની જેવી કરતુ!

એ એ આગલ આજનામાં પોતાના હિંદાર નીકાલ્યા
જોઈ પોતાની સ્ત્રી સંપત્તિ પથેચ સ્વરૂપમાં જોઈ
આજને એથી એ વસ્તુપરિધાન હમેશાં એકાન્તમાં
મેકેરતી: પણ આજ એને એ વિધિ પોતાના
પાત્રી સન્મુખ જ કરવાનો ઉઠાજો થઈ આવ્યો.
હા, અંગના જે પ્રદેશો સર્જથી વધારે પાપમાય
ઈ કાયા, હતા, સાર વિરૂત બની ચલાહતા તેને એ
અત્યાર સુધી કુશળતાથી નજર બહાર રહેવા દઈ
સર્જન-દેશના સાહવા નીચે છુપાવી રાખતી. પણ
આજ તે એની પોતાની નબળાઈ બજવાત બની
આવી, પોતાની આરડત પર અવિશ્વાસ આવી ગયો,
સંકેતોનો જખરો સપાટો લાગ્યો અને પેલા પુરૂષની
આરપાર થીંધી નાખતી કાલીલ નજરથી એ કાવ-
બીત બની ગઈ.

એનું ઉઠક વસ્ત્ર એકદમ એના હાથમાંથી સરી
પલકારામાં જોઈ પર દગલો થઈ પણ એનું
સ્વરૂપ એના અસલ ઘાટ અને રંગમાં એકદમ
લાડું થઈ ગયું. એની કે તેની મિલકલ દવા વગર
એ દેહે પોતાનું પ્રદેશન માંડ્યું મનુષ્યની બેનકુશી
ઉપર, જાણે કેરતાથી અજખાટ હસી રહેવું ન હોય !

હી સ્ત્રીથી એકદમ મીસ પડાઈ ગઈ. એ લાજની
હાય દઈ એકદમ નીચે જેસી ગઈ-ના, છુગડાના
પર પોતે પણ જાણે દગલો થઈ ગઈ.

હવે પેલા મરદનો પ્રીમજ કાણમાં નં. રહેશે
આ દેહે એક વારના એના યૌવનકાળમાં પોતાને
કહેવાતો આનંદ આપેલો તે અપારે એ સાવ
વીસરી ગયો.

અધ્યાત્મથી એકદમ ઉઠળી હલન મારી એ
તકેરી ઉઠે:

"લાજવતી ! સુડ ! હવે તો કંઈ મગીલ અને
વિવેક થીજ !"

એ રાતથી-એ પળથી એ બંને એક બીજાની
હડકડતા યત્ન બની ગયા.

[સંપૂર્ણ]

[સંસારનું બીજું રસિક ચિત્ર પાંચમા
પુસ્તકમાં પ્રમટ થશે]

અમદાવાદ-પાટનગર માટે :

સર્જનું સાહિત્ય

છુટક નકલ ખરીદવા અને વાર્ષિક લેવાખ
અમદાવાદના માહોને કારવાની સગવડ માટે અગ્રેએ
અમદાવાદ ખાતેના અમારા સોલ એજન્ટ તરીકે
રા. માધવલાલ હરિલાલ વઝીર નીમ્યા છે (ન્યુઝટેલ,
સેન્ટ્રલ એક સામે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ એ
સરનામું નોંધી લેવું.

ખોરત મીજ ન અમળ ! વડીલી ચાલાઈથી સદમ
સાહેબને કદી રમેશે રાજકાલ ગૂંથી.

પણ મનોરમા વાગ્મિપ્રદમા રમેશથી ઉતરે તેમ
ન હતી. તરેણે તરત જ રોકડું પરખાવ્યું : “ સાહેબ,
સફાઈ રહેવા ઘો. પુરખો નથી આપતા પ્રેમ કે નથી
આપતા ન્યાય. પ્રેમને નામે પ્રેમાલાસ આગળ પરી
નર્તન બાપને હાડી મૂકે છે પુરખો જેની પ્રપત્ની
અને પાખંડી ત્રિતિ દહાડી બીજી રત્નની બાજી છે.
‘દમ, કપડી, પૂતારા, લૂંટારા હો, પ્રાણપતિ !’
એમ કાંઈ અમરુ ગયાં હશે ? કયને તુ કેવિ
કરખે તુ દાસી ! ‘રેવી’ કદી કદાને બીચારી
ભાળી ભામિનીએ ! ‘દાસી’ બનાવી દીધી ! કાંઈ
કરામખોરીની હક છે ! ”

પ્રથમે સ્ત્રીગતિને લાખી હલા આપી છે એટલે
વાદચિવાદ તો એમનો પોતાનો જ-પુરખગતિને કામ
‘પ’ એટલે એ પાકવે નહિ. વિવાદથી બહાલ વહે તે
‘ર’ રમેશે સ્ત્રીગતિની સાથેના પ્રમંથમાં રાખજાય
પણ સાધન યોગ્ય અનેકા સ્ત્રી સુત છે :

“ પ્રેમપ્રથ પ્રસંગમાં ‘કેક’ સવ-કેકેક. ”

“ કેક ” નું પ્રેમદાન એટલે પ્રમદ પાવદાન.
પતિને પ્રેમદા ને-પત્ની પ્રેમપ્રતિમા

૨

મજુરુડુ

માણસને-મજુરી ‘મજુરી’ ન લાગે-‘આનંદ’
લાગે, એ કદર હોય તો કદર મજુરીને આનંદ
બનાવી દે છે-કદર એ પારસમણિ છે. એ ને એ-
જ સોજાં, સુવણ, તેમ એ ને એ જ મહેનત-મજુરી
આનંદ, એ સેવ્ય જનની કદર તો. એક જ સંતોષ-
રિમત, એક જ પ્રાણભર્યો કોતેજનસખ, એક જ

‘કીક’ હણું’ એક જ ‘સામાજ’ અને ‘મજુરી’
‘પરિશ્રમ’ ‘પ્રસાદ’.

રનિવારનો દિવસ હતો. રનિવારે રદાને મનો-
રમા દમેશાં કાંઈ ને કાંઈ સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ બનાવી
રમેશને રાજ સમજી. રમેશ તે સારી રીતે સમજી
અને તેથી મને ત્યાંથી ગમે. તેમ કરીને રદાને મેર
આવતો એટલું જ નહિ, પણ કેણે તાઈમિત્રને સાથે
લવનો, જેથી પોતે કંઈ પોતાની પ્રિયાની પ્રસંગને
પ્રદિ તટસ્થ રીતે મગા શકે. આ પ્રસંગે મનો-
રમાએ ખાસ હોંમતથી બદામની કચોરી કરી હતી
અને તે રમેશની ખાસ મનમમતો-મેશક, મનોરમા
પણી. કચોરી ખાનાર માટે સારી, કરનાર માટે કષ્ટ-
રમરુમિ ઉપર નટને જેનારને પાછળની-તેવણીની
તકનીયનો. રો ખ્યાલ આવી શકે ! એક તો કચોરી
એટલે જ કરનારના કૃત્યા; રહેમા વળી ઉદાસીએ
ધોષાટ-મગકાટ ન એકલો નહિ, તેઓ વાંસીકરની
બાદેલા બદામ તાણી વળ પછી કોચેરામાં પરીપાક
મતિએ મેરકાગર હોય તેમના બાનું મને અને
તે પણ માગલુનની દકમેર-દકથી-સંતોષાદથી
સ્વરાખ ખાક. મૂળ તો મનોરમા બીચારી બી,
તેમાં પાછી માતા અને માનનારાં સ્વમંત્રી, પછી
નાથે કેમ પાડે ને તે કેટલી પાડે ને તેમાં વળે છે !

બાદલા તે બાલક-એમાં બીચું બાજી હું !

બીચારી મનોરમાએ મહેનત કરવામાં. પણ મજા
રાખી ન હતો એને. એમ જ થયાં કાંઈ હતું કે
“ એ કચોરી ખાશે ને. મુદ પશે, એટલે બસ યંચ
નંદાઈ. બીચું બેરાને શું નોંધએ ! .. બીચારી બોળી
ભામિની ! ” આદર્શ અધુરાં રહે, દરિ કરે સો હોય ! ”

મનોરમા રાંઠ બેતી. બેઠી હતી, હાથમાં રાંઠ
બેતી બેઠી હતી. પણ રમેશ-મેરો મેર આવે !

પડીયાનું સ્થાનું વારવાર નોંધાં કરે-નમેમ નમેમ
સમય આગળ વધતો જાય તેમ તેમ સાથે
અધીરતા પણ વધતી જાય.

“આજે વહેવાર વહેવા કેમ આવ્યા નહિ ?

આવ્યા નહિ—ખબર કહાયા નહિ.”

આજે વહેવાર.

પ્રતીક્ષા કરી હોય તે એનું તતપરપરપણું
નજી-નહેમાં પણ સ્વાર્થપ્રતીક્ષા નહિ પણ
પ્રેમપ્રતીક્ષા રહાજે રહાપણે આવે તોને
રથાને છ, સાત, આઠ થતા બીચારાં છોકરા
તે ખાવાની ઓગળી કામગીરીમાં પિતાજીની
નહ નોવાળા પેટપ્રાર્થનાઓને પેટથીવાર
વીસરી શકે ? સહકુટુમ્બ સહનોજનના જ્વન
તો ઉડી ચર્પા, રમેરની સાથે જમવાની છોક
વેંતી હોંસ કાળી ચર્પ મનોરમાની આંતર
બચાવો પાર ન હવો છેકેરંચો કુદરતી અધી-
રાર્થ શખવતા અને મનોરમા સ્વાભાવિક
હતબતાથી એકની રીસ ખીંગ ઉપર ઉતારતી
વાંક વિધવાનો ! છોકરાંઓની આગા ભાગીને
કટક ચર્પ ચર્પ હશે તો બીચારી મનોર
માની તો ભાગીને બૂકા ચર્પ ચર્પ હતી અને
તે પણ બારીકમાં બારીક શું કરે ? છોકરાંને
જમાડી સલાદી હીધા પડી તો સર્વ સુખ-
સુઆકાર નવ વાગ્યા, દસ વાગ્યા, અગીઆર
વાગ્યા સેકંદા સંકારવા અર્ચાગીન અવતાર

સમી સહનસીમાવરણ આર્ષણી જ આમ મલિકની
પૂજ કરે-પાશ્ચાત્ય ધોરણે ઘડાતી મૂર્તિઓ તો એ ન
દર્શી શકે તો કળી તો શું જ શકે ? અને કહી
શકવાની તો વળી વાન જ શી ?

ખારનો ટોરો ઘણો અને મનોરમાને પોતાના

“જમણુ તમે તો એવાને એવાજ રહા-ડે પ્રગ્નિ
પણમ છો !”

આર વાગ્યા હાગ્યા એક તો આખા કિલસની મજુરી
કામજુ કચેરી એટલે જ રૂંધો-અને તે પણ કુટુમ્બ
માટે, પનિચિતોની અનિચિત નેખ્યા માટે, કાલે
આજને ઉપયોગી થનાર પાકોરોઓ માટે મજુરી
મનેરમની અને “જય” ત્યારે રમેશભાઈને નાખે

જમે. “શુ રમેશભાઈ ઉઘાર છે ! ખરેખરી ખાનદાની તે ખાતું નામ !” એમ મિત્ર મહેમાનો ખુશ થઈને કહેવો, રમેશ રાજી થાય જ ને ?

... “કાપડાની આંખમાં પતિ-પત્ની એક છે”

અને ‘એક’તા અર્થ પતિનું જમે ખાતું અને પત્નીનું ઉઘારખાતું... ચાલુ આવે છે. બિરથ લોભા દિન્દોરે ક્યાં છુટી ગયે છે ?—હિન્દુનું તે શ્રિદાનનું જ છે ને ? “બળીયાના થો ભાગ” એ સાચો સુદિનિયંમ-ત્રાયે પછી સારા તરસા રાખે માટે મારામારી કરે.

આખરે બારણું ઠોકાયું. મનોરમાએ—બૂખી, તરસી તરફડતી, મનોભંગનો ભોગ બનેલી મનોરમાએ નવ-ચેતનનો મધકરો અપહરણો, લી, દોરી, તરત બારણું ખોલ્યું. બીચારીએ રોડદશાઓના નિયમાનુસાર નક્કી કરી રાખ્યું હતું : “આજ તો એમની સાથે મેલ્યા કાઠડી, એટલે એમની મેજે મનવતા આવશે, ‘મારું કર, મનોરમા,’ કહી કહાંતે કરતરો—સ, ત્યારે મ્હારો દાવ.” બહો બીચારી મનોરમા ! અસહકાર અસહકારક ત્યાં ત્યાં રહેને રોકે હોય, અને રમેશને રોકે અત્યારે અત્યારે છડી મરે હશે.

મગે મ્હોંએ અને મંબીર ચહેરે કપડાં કાઢી રમેશ પલંગમાં પડ્યો—નહિ રિમત, નહિ મીઠો બોલ ને માફી માગવાની તો વાત જ રીતી હોય ?

મનોરમાના હૃદયમાં રમેશ-કોરતાથી કટાર ભોંકી દીધી હોત તો એને આ નિહુરતાથી જેટલી વ્યથા થઈ તેથી વધારે જાણે થઈ હોત પણ આખરે સ્ત્રી એટલે સૌક્યમાર્ગદર્શિ—ગાંધીની બનવા મમતે ચહેલી સ્ત્રી અને તહેમાં પણ આર્ષપત્ની પછા પુછા નહિ સુકમારતાની સીમા. આર્ષપત્ની એટલે નૃપ્તિ હવે. પ્રત્યક્ષની બર્ધાવ કડવાસ મળી

જમને મનોરમાએ નરમાઈથી પતિદિવને નમ્ર નિવે દન હતું : “કચેરી તૈયાર છે.”

બેદરમર જવાખ મળ્યો : “સાતવખી સાથે બહાર ગયો હતો એટલે બૂખ નથી” મનોરમાને કોઈ “આશ્રમ”માં આશ્રમી, બહુમા ને પૌચા, બરાડા ઉઘાળ્યા દરે કે કાલુ બધે છું મે કહ્યું હતો ? સાત-બાળીના તામ્રનિદેશો મનોરમાના મન ઉપર અવુ-ધાર્થે પ્રગટ પાડી—અસહ આત્મ કર્ષો. વળી મળી મળી રહેવાનું નહિ એટલે ઉમેર્યું—

“પણ મ્હેં જાણું હોંસથી કરી છે, જે ન્યા આખરી હોય ને મ્હોંરવાદની મરજી હોય તો.” બીચારી મનોરમાએ સંકોચાતે શોધાવેતે કુણું.

“તે ત્હારી ખાતર કંઈએ પેટ કરે !” બાળુ-બાળીની ખાતર બારીસ થાય, કંઈ મનોરમા ખાતર ને થઈ કો ? તે વખત અપારગમ્ન—નિયમો સંસ્તરે અને મંયમ સચવાયે.

આર્ષશક્તિથી મનોરમા બીચારી પત્ની પ્રતિજ્ઞ કરતી બૂખી દરે રહેને ખાલ જ ને પતિદિવે કરવાનો ન હોય તો પછી એને ખાતર પોતાને કંઈ કરવાનું તો ચાતું જ હોય ? પતિદિવે એટલે પરમેશ્વર-સૈવર્ણ રત-રાત્ય Absolute Monarchy ! ... બધી શોધા-શુ જ મંડાઈ છે તે અનિયમિત અધિકારથી, બારી તો પતિદિવસ પાસરહોર થઈ નય અને પૃથ્વીપ્રકાસે પણ.

માચુકોતે મજુરી ચારે તે વ્યર્થ બેદરમર મે-દરમરતાની લાધિ-આધા તો માનવજીવનની મીઠાસ એક બીજાને માટે કંઈતે કંઈ ‘મજુરી’ કરવામાં છે. આ પ્રયંસ તો એક વાગમી રૂપે જ—આવા તો કંઈક બનતા. મનોરમા, “મનોરમા” મરી ‘મજુર’ બની હતી.

૩

પાછી મનોરમા

પ્રેમપક્ષા પ્રવેશને પીઠાકારક છે-પણ પ્રશ્નિ તે પ્રકૃતિ. માણસ માણસ છે ત્યાં સુધી આવરણો આપો જવાનાં, રખવનો થયે જવાનાં, આખરે ઠોકરો ઠોકણે આણે ત્યારે પાણું આઠલ રસપ.

"To err is human, to forgive divine"—

"જૂવ કરવી એ માનવ છે, ક્ષમા કરવી એ દેવી છે."

તેમ રમેશમા પ્રથમ પરિવર્તન થયું તેમ જ પુનરાવર્તન. સુલોની સંગીનતા કરતાં રૂપની ભ્રમકચી પતંગ મારક અંતર અને આકર્ષણ ત્યારે બીજું યુ યાચી બીન અનુભવીએને આધાત ઘણ એ સ્વાભાવિક છે, બાપી તો સુદૃઢિમ છે. જે ચંચલતા પરિવર્તન કરે છે-જે ચંચલતા જટ કરે છે તેજ ચંચલતા પાછા ઉદ્ભવ કરે છે ચંચલતા એટલે ચંચલતા-નહિ નીતિમાં અચલ, નહિ અનીતિમાં.

રમેશ ભૂલ્યો હતો, પરંતુ ભાનુમતીની કામકમા જેમ રમેશ ચોતે અંતરો હતો તેમ ઈતર પણ અંતર જ તે! અને ભાનુમતીની ભ્રમક જે ભેતારી ઈતરને ન હોય તો ઈતરને તો રાત્રો જ હોય! સૌન્દર્ય સર્વોચ્ચ છે-સ્વામિત મતુભૂત ક્રિમિ મોઝય છે. પ્રભુએ સૌન્દર્ય સર્જ્યું; મનુષ્યે ઈતર કર્યા-અને જ્યાં ઈતર ત્યાં ઈતરો રમેશ એ સાદી બાબત વિશે વિચાર કરતો જ નહિ. ચોતે કાળના અધિકાર ઉપર આત્મચાર કરેલો એ વાસતી જઈને ઈતરને પોતાનું અનુકરણ કરતા ભેદ એને આધાત થયો. ઈતરના ઈતરથી કાળીદાસ કેમ ખમણે!... આધાતે આંખ ઉઘાડી ભગો ઉઘો કરેલી બળિ લાગી.

ને પછી... પક્ષાતપ

"હા પાતાલો વિદ્યુત્ત ઝરણુ રમંથી ઉતરું છે"

પક્ષાતપ પાપવિપતો ઉતાર છે-પાપમંથી પુણ્યમં પોછા જવાનો પત્ય છે-રખવનશીલ માનવાનો જે મુખ્યાધાર છે રમેશ પાછો- ફરો-The Return of the Prodigal—"મયેશાનું પાણું આવતું" એ હમેશાં કહેવું આવડ અને નિરતિ ભોજવે છે. રખવનોના શિખરુ મ્યાથી હોય છે.

સિતેમા બેરા ભાનુમાની સાથે પધારેલા રમેશમાઈ બીજું જ અણુધારું અવતર નાટક પોતાની જ હાજરીમાં પોતાની આંખ આગળ જનનું ભેદ આમળ અને છે-આધાત ખમે છે-પામે ફરે છે..."આ મહારી ભાનુ માશી!" જેમ આધાત અનુભવનારને મનોરમાના આધાતની કથના કથાંથી આવે છે "હા મહારો રમેશ આવો!"...હા હાં થયું જે મનુષ્ય પૂર્વપરતો વિચાર કરવા બેસે તો છતી ન થો છતી...એ તો "જે દાહર તે વહર," જે વખતે જે ઉમિં થઈ તે તે વખતે ભોજ-કપાળી બાત કર. દેમા ભૂલ્યા અને આ માત પાપીઓની જ દિશ્વુરી કઈ નથી, "સુમેતત્ ચોષમ્" પણ એ જ દિશ્વુરીનો ઉદ્ગાર છે એમાં માનવજનની ઉર્ધ્વચક્ષુતાનો રવીકાર છે-સદુપયોગનો ઉપેચ છે.

ભાગ્યાના શીર જેવી મનોરમા પાછી હરખ ઉમે છે- પૂલોમે છેડા પર ને મરતો છેડા પતીનું હલ્લ-"થાક વાતે વીસામે!"- "પાપીઓની પતિવધા પતી ગયા," સુખમય દયતીશ્રવણના પૂર્વાનુભવોના રમ્ભતિચિત્રોની પરપત, માનસ ચિત્રપટ સિતેમા- ઉપર પ્રતીત થતો પસાર થાય છે પ્રશ્નોના પાઠ, આર્થપત્તીને સ્વતરને સ્થાને પતિવન બતાવનાર યાચિએનો પાઠ કે પૂર્વાનુભવના પુનરનુભવનો પ્રમેશ હાટ હતો. આર્થપત્તી એટલે નરી કામા"...મનોરમા "અનુરૂપ" મરી હતી; પાછી "મનોરમા" બની હતી.

મો. મહંમદઅલી

એક આદર્શ
પત્રકાર

‘દરેક ધર્મવાળા પત્રકારને પોતાના ધર્મનો
ગણે અથવા એથી પણ સારું એ છે કે
તેની ધર્મ વગરનો ધારે.’ - મહંમદઅલી

લેખક : રા. નિઝામુદ્દીન ઝો. કુરેશી

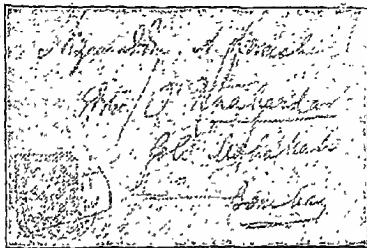
જ્ઞાત સમગ્ર ઉર્દુ સાહિત્યના એક અગ્રગણ્ય કવિ અને ગાંધીના એક સેવક મો. મહંમદઅલી
સાહેબના હાથનો લખેલો એક મૂળ ઉર્દુ ભાષાનો પત્ર તેના અનુવાદ સાથે અમે પહેલી જ વાર
પ્રગટ થાય છે એ પત્ર મો. મહંમદઅલીનું જીવનચરિત્ર લખનારાઓને અને એમનું જીવન રહસ્ય-
ભણ્ણવો ઇચ્છનારાને ઉપયોગી થઈ પડશે. એટલું જ નહીં એ પત્ર પત્રકારિત્તની દ્રષ્ટિએ પણ મહત્ત-
વર્ધી છે. એમાં એમણે પત્રકારને આપેલી દિબામણ વાંચવાથી એટલું તો પ્રતિત થશે કે મો. મહંમ-
દઅલી એક કુશળ નીતિપૂર્ણ પત્રકાર હતા. ‘કોમરો’ અને ‘હુમદ’ પત્રની ખ્યાતિ એમની કશ્મિને
આભારી હતી. મારા શ્રેદ્ધિ મિત્ર રા. લાહ નિઝામુદ્દીન કુરેશી સાહેબે મો. મહંમદઅલીનો અસલ પત્ર
અને તે ઉપરની પોતાની નોંધ ‘સત્યનું સાહિત્ય’ માટે આપેલો અગ્રગણ્ય સેવા કરી છે એમાં શક
નથી. એમનાં આભાર સાથે પત્ર અને લેખ અને રણુ રહે હું

સાદીક

૨૮ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. ના. માયકલાં સર-
કારની નોકરીમાં મહંમદઅલી નામનો એક અલીગઢ
કોલેજના વિદ્યાર્થી આવ્યાનું સાબળું. કુશરને આઠ
દસ વર્ષ પહેલાં જ અલીગઢનું નામ સાંભળેલું ને
ત્યાં મુસલમાન બાળકોનું હૃદય ભાવી ધડાપ છે એ
પણ સાંભળેલું તેથી કબૂલા ગણેલા મુસલમાનો
અલીગઢના નામને વ્હાલથી યાદ કરતા હતા. અલી-
ગઢ એટલે રાખી હંમદલીને સમૂહ, અલીગઢ એટલે
મુસ્લિમ લાગણીઓના વાંકાર, અલીગઢ એટલે ધરલા-
ખી સંસ્કૃતિનો આદર્શ નમુનો. કુદરતી રીતે મારા
મનમાં એ અલીગઢવાળા મહંમદ અલીને જોવાની
છકંદા થઈ. મહેસાણામાં મુકામ-હેતો, જોયા, મળ્યો
તે પારવા કરતાં વધુ હેતાળ લાકડી મુલાકાત લીધા-
ની મારા એતરે સક્ષી આપી.

સને ૧૯૦૪ માં અમદાવાદ ખાતે મુબારક હજી
કાની કેળવણી ૧૯૧૨-૨૨ની બેઠક મળી. નવાબ
વિહારલ મુલક બદાદુર ધમુખરમાને બિરાખા હતા
થીના દિવસની બેઠકમાં યુરોપી - પોશાકમાં સ્વભ-
ગણેલા મહંમદઅલીએ મુસ્લિમ યુનીવર્સિટી મંજરી
એક લાખે લેખ વાચ્યો. સાંભળનારાઓએ આશીર્વાદ
કારી. મારી મન હર્ષિત થયું. ને તેમણે કહ્યું : “ આ
વિદ્વાન અલીગઢની મિલતાનું તને માન મળેલું છે.”

સને ૧૯૦૩ થી ૧૯૧૭ સુધી સીકંદર, વગે-
રા, અમદાવાદ ને અમદાવાદ અનેક મુલાકાતો થઈ.
મહંમદઅલીને દરેક રંગમા રંગાવણ જોવા. લીડરો-
ને વિદ્વાનો અનેક જોવા. અલીગઢના પણ અનેક બિરાહ
જોવક” જોયા. પણ એમના રોમાળ હૃદયની અર્થ
જોયે નં જોઈ. નાના મોટા, અદના આલા બધા

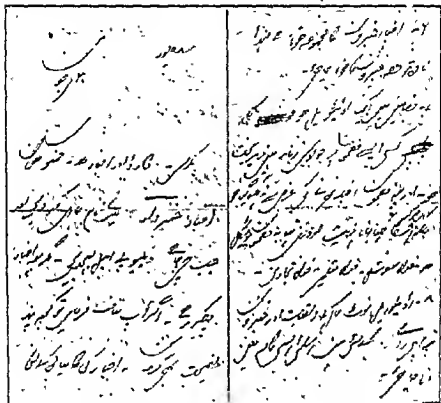

મો. મદમદઅલીએ ૧૯૦૭ માં લખેલા પાટનાર પત્રનું કવર.

એમને આદના અને એ પોતે તેમને સજા લાગવી પડે સમજતા, ગાયકવાડી રાજવંશમાં આવેલા પ્રેમાગ્રામ અમલદાર બાબે ન અગ્રણી દત્તે એમ ઉચ્ચેસરે લેખાવું.

સને ૧૯૦૭ માં મુજાહિદી મારા તંત્રીપદ હેઠળ 'અમરદાસ' નામનું સચિત આંતરિક પત્ર બહાર પડ્યું, બીજા મિત્રોની પેઠે મો મદમદઅલીને પણ મોકલવામાં આવ્યું, તેનો ને જવાબ આપ્યો તે વચિત્ત મારા અંતરે પોકાર કર્યો. આ તો અવીગ-દનો વિવાદો આકાશમાં મેળપુએટ, ગાયકવાડ સરકારના અરીજી ખાતાનો ઉપરી કે એક પત્રકાર. એ પત્રને મેં જીવ પેઠે સંઘરી રાખ્યો. બહાદુરે એમને સને ૧૯૩૧ માં લઈ લીધો; જંગમે એમનાં અરિત લખ્યા. એમાં એમને પત્રકાર લેખક, પણ એમના

દાઘનો લખેલો પ્રચાર કપાલ ન ભયો. બાઈસાદીક અમરાવાજ આવતા મદમદઅલી વિશે વાતચીત થઈ. એમણે ૧૯૦૭ ના પત્ર વિશે કહ્યો. ક્યો. એમણે એ પત્ર લેવાની હઠ પકડી. વળોઈ ને પોર્ષા પરા-દીના તથાવે બેઠાં દત્તા તે કાઢ્યાં, પત્ર મળી આવ્યો. વાઘ સાદીકે ઝડપી લીધો ને મને પોડી. લીટીઓ લખવાની આગ્રહ કરી. તે સમયના મો મદમદઅલી મરુમુલ્લ અતેક અરિતો લખાયા છે, ને હજી લખાશે એટલે એ માત્ર પત્ર મંદિષે એ સખે લખી નાખ્યા. હજી પેઠે મંગાવેલા પત્રને મેં એટલા માટે ન અગ્રણી કર્યો કે જગત મરુમુલ્લા વિચરે. બહો ને હુલે કે મદમદઅલી ૨૪ વર્ષ પહેલાં પણ કોમી-વાણી ફર રહેલોના ભોલ અપતા દત્તા. અસલ પત્રના કોઈ સાથે તેનો અપુવાદ પ્રગટ થાય છે. મુજરાની

મો મહમદઅલીના હસ્તાક્ષરમાં એમનો પત્ર ૪૪ ૧-૨.

સાહિત્યના પ્રાચીનો એને વાંચે ને ઉડું સાહિત્ય-
રસીકો એને મંપરી રાણે કે ઉડું ભાગના 'જવડર'-
ની કવચથી-લખાવતા શબ્દોના દર્શન થાય છે.

મો મહમદઅલી સાહેબે લખેલા પત્રનો અનુવાદ
આ રીતે :

મહેરબાન : કાંઈ અને પેપર-મત્તા. વાચારી
હું. "અમરદાર" પત્ર મારા નામ ઉપર ચાલુ કરેલો

અને મરદમ આપે તારે વેપુરેમન મોડમનો, પણ
આ પત્ર ચાલતે જ રહે. કદાચ તમે કમા કરે
તો થોડીક ગ્રીવામણ અને બોધ પણ આપું. પત્રની
સરજવા ખાતે આદલી વાતો અવગત થવી લેખકે.

૧ : એમનાં વાતોથી તારા અગત્ય રહેતું. ૧૪
દુશ્મન વિરુદ્ધ કેંઈ લખતું નોંધવે નહીં; તેમ વચ્ચે
કારણે મનોનાં વખાણ કરવાં લેખકે નહીં.

નદી કે ખજાર પહોળા મગજની ચેતનચકિત જતાવવા માટે અથવા કાષ્ટ અંગત ચર્ચા મેળવી.

૧૨ : પણ ધાર્મિક તકરારથી તદન અજાણ અને અને નિરાશુ રહે અને ખસુસ રીતે એ વાત કેટી પણ બાંહેધ ન થઈ ગય છે તંત્રી સુત્રો છે કે શિઆ દરેક ધર્મનાથો તેને પોતાના ધર્મને ગણે અથવા એથી પણ સારુ એ છે કે તંત્રીને ધર્મ વચરનો ધારે

૧૩ : તંત્રીએ પોતે અથા સવાધો ઉપર વિચાર કરવો અને બીજા ધર્મો તથા પુરતો ઉપરથી ફરજિયાત રીતે માનીતી મેળવવી તંત્રી કેટલી બધી સખત મહે-રે છે. મારે પોતે મિસ્તર ન કે ક સખવાનું છે. જે કે જની વર્તમાનપત્રો ઉપરથી જાણીતી માનીતી મગતી રહે છતાં પણ ચાર પુસ્તકો પહે-લા ઉશ્વા સુધી વાચવા પડ્યા છે. તેની ઉપર ચિન્હ કરવા પડ્યા છે, મોટા લીધી છે, ત્યારે બધને એકાદ મહામનુ સખાણ લખી શકીશ, જે કસમ ઉકાવીને લખવા મોટું તો થઈ શકે છે પણ વાચનારને મુશ્કેલ છે.

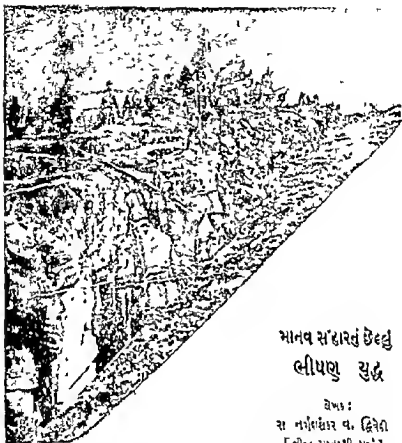
મો. મહામહાશયી

આજા છે કે આ શીખામણો માટે દરમુખર કરશે. આપની સાથે એક ખાસ પ્રકારની લાગણી છે તેથી હામ ખીટી છે. મહેરબાની કરીને નિઃશુ-લક અજાણી સહેજને ફરી દેશો કે કાગળ મળે છે. હું તારી જગજ આપના મન કરીશ, પણ મરસ આજર થયું છે અને હાનરો સરકારી કામ

બાકી છે કયા વાર લાગે તો મારે કરે.

આપનો દર્શનાભિલાષી મોહમદઅલી * ૧૩મી જુનના ટાઈમસ એક પત્રિકામાં મારો એક લેખ દાલની અશાંતિ ઉપર પ્રગટ થયો છે. મોઝ લાગે તો તરલુમે કરી સેટો. એ ત્રિપ હજુ આપુ છે બીજો લેખ પણ પ્રગટ થશે.

ઓલ ડવાએટ ઓન ધ વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટ

માનવ સંહારનું ઉદ્ધુ
લીપણુ ચુદ્ધ

લેખક :

સા નર્મદાસર વ. દ્વિવેદી

[ગ્રીન પુસ્તકાળી પુસ્તક]

જાહેર ભેટી માનવ સંહારની રમત રમતાં પેલિયા.

મિત્રમેઘને જૂતાગળતા રમરસો ઘામ છે એક
જણ પૂછે છે કે “ તારા મોટે આપણને રવેરાલિ-
માન અને દેશ પ્રેમને નામે આપણા શિક્ષણ અને
ખીનચો કુધ્મતા મેતાનમાં મરવા ધકોલે છે અને
ચોતે ચોતાનાં કુટુંબ સહિત ધરના ખુણામાં બેઠી
હોદ્દાનિક આનંદ લીએ છે ! શું તેઓ ગ્વેરાલિ-

માનને નામે આપણી નાની હામર અને કાચી ભુ-
દિનો મોટા લાલ લીએ છે ! શું એ લેણામાં દેશ-
પ્રેમ નથી ! મિત્રમેઘને એ શિક્ષણ અને એ
મોટરાઓ ઉપર તિરસ્કાર આવે છે. કુખ્ય એટલે
એ દેશના જીવનોનું અકામે મૃત્યુ, તેની હાલત
આજાઓનો અકામે પવસ, તેમના અમુખીયા મનો

ન્યારે તેણે લખવાની શરૂઆત કરી ત્યારે કોઈ આવી લાંબી નવસકથા લખવાનો તેનો ધરતો ન હતો પણ એક વખત લખવાનું શરૂ કર્યું પછી તેનાથી આવા પ્રકારની કથા લખાઈ ગઈ.

રિમાઈ કહેજે લઘાઈના મેદાનમાં સાથીઓ સાથે જે સંબંધ બંધાશે હતો, પરસ્પર સંબંધની જે ભાવના પૂર્ણ હતી, તે લઘાઈના મેદાનમાંથી યાજી ફરી આવતાં સમાજના બીજા માણસો સાથે જુલાઈ નહોતી.

રિમાઈ ન્યારે અવધાસ કરતો હતો ત્યારે પુસ્તકોના વાંચનને અને સંગીતના શોખને હતો, પણ જે પડીએ તેને રજુમેદાન ઉપર લખી જવામાં આવ્યો તેજ પડીએ એ બધું બદલાઈ ગયું તેવોના અવાજ અને મનુષ્યોની ચીસોથી તેનું હૃદય પથરાઈ ગયું-સાંતરે પથરાઈ ગયું.

રિમાઈ આ નવસકથા લખીને જગતમાં જાહેરિતો થયો, પણ તેની તેને પડી નથી. તેણે પણ તેને જે આર્થિકલાભ થયો છે તેથી તે પ્રસન્ન છે તે કહેજે 'એ વર્તમાન દેખતથી તે હાલનીતારને માટે આર્થિક દૃષ્ટિએ સ્વંત્ર જાતી થયો છે જે પુરાતન સામાજિક લાભ નહોતો અંગ્રેજી અનુવાદની ખાતે અને જેની જગવિખ્યાત શીશ્વ કિતરે તેમાંથી તેને ફેટ્યો નહોતો મળ્યો હતો તેની તો કપતાજ કરી લેતી.'

રિમાઈને આ નવસકથા લખવા માટે જર્મનીમાં યાદતા નથી. ધણી જર્મન મિત્રોએ તેની સાથેની મિત્રાચારી હોડી લીધી છે આથી તે ધણે સખ પોરીસમાં ગાજે છે. તેને ફ્રાંસમાં રહેવું વધારે મહે છે ફ્રાંસમાં લગભગ ૨૭૫૦ માર્કિટની મુસાફરી તેણે મોટરમાં બેસીને કરેલી છે. તેને લાગ્યું છે કે આખા ફ્રાંસની જગતમાં પ્રાચીન સંસ્કૃતિ પસંદગી છે.

ન્યારે રિમાઈ કામગીર કે અન્યન્યરસાયી કંટાળે છે, ત્યારે પેરીસની હોટેલની અગાળીમાં બેઠી

બેસે છે અને સીગારેટના ધુમાડા કાઢતાં રસાકિપ-રથી પસાર થતા માનવી સમુદાયને જોઈ રહે છે.

આમ કરવાનું કારણ તેના શબ્દમાં આપણું "એ માનવી સમુદાય હવેન છે અને બીજા ભલા કરતાં હું હવેનની વધુ પૂલ કંઈ છું. પુરાતનના વાગ-નથી જો હું હવેનને વધારે ચાહી શકું, આપણેહીએ છીએ એ સદુષ્ટી મહાન અને આલપનનક પ્રજ ઉપર વિચાર કરી શકું, તોજ એ પુસ્તક પણ મને મહે છે."

All Quiet ની ક્ષેત્ર

હવે આ લેખનાં ઉપરના વિભાગ-જગમગદ્ગદ નવસકથાની જગમગદ્ગદ શીશ્વ ૩વી રીતે લેવામાં આવી તે જોઈએ.

પશ્ચિમના દેશોનાં વેપારીઓમાં પૈસા કમાવવાની જે કળા છે તે દિલ્લા વેપારીઓમાં નથી તકનો લાભ લેવાનું દિલ્હીએ મળ્યું જોણું સમજે છે અને વધારે ખર્ચ કરી મોટી કમાણી કરવાને બદલે જોણું ખર્ચ કરી જોણી કમાણીથી સંતોષ માનવારા છે અચરતો વેપાર હંધાની ખરી કલાથી મહિતમાર નથી.

ન્યારે, વીર વૃદ્ધાંત ની પ્રસિદ્ધિના જગતમારમાં કંઠા વાગી રહ્યો અને શરૂવર્તિ અંધમાં તેની જગતમાં ચલા લાગી, જગતની મુખ્ય મુખ્ય કાપાઓમાં તેના અનુવાદ થઈ તેની લાખો નકશો ઉપડવા લાગી ત્યારે શીશ્વ કંપનીઓનું તેના તરફ લક્ષ ગયું સાત કંપનીઓ તેની ક્ષેત્ર ઉતારવા મેદાને પડી, દોઢ દિવસોની કમ્પનમાં ન આવે એવડી મોટી રકમ તે બદલ તેના લેખકને આપવા માંડી પણ ઉતરે આ મજા વધી કાંઈ લેખકોએ સદુષ્ટી વધારે રકમ આપી તે ખરીદી લીધી.

અને કહેવું જોઈએ કે જનસમાજની કાચી આવી છે અને આપણે તેથી છે, તેને આપણે પસંદ અને આ નહીં

પર્સ પડે, એના બ્રમમાં પડવા વગર તેણે જે રીતે એ નવલકથા લખી છે તે- રીતે તેને શીલ્પમા ઉનારી છે. અલગત રિધ્મ અને વર્ના લગાવ્યું થાય એ દૃષ્ટિએ કેટલીક વારો બની કરવી પડી છે, તોયે નવલકથાના પાત્રોમાં કે પ્રત્યેગામાં કર્વાય પણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો નથી. આખી નવલકથામાં સ્ત્રીપાત્ર એકાદ બે આવે છે અને તે પણ ક્ષણભર- એટલે સ્ત્રીપાત્ર વગરની કદી લગાય એવી આ નવલકથાને તેણે રફીન ઉપર એવાજ રૂપમાં ઉતારવાનું સાહસ કર્યું છે અને એ સાહસ સફળ થયું છે એમ આપણે ભાવીએ કીએ. આ કારણથી મને તો નમે All quiet નવલકથા વચિ અગર તેની રીધ્મ જુઓ-ત-મારા મનજ ઉપર એકસરખી ડાળ પડે છે.

રિધ્મમાં લગભગ બધાજ પાત્રોમાં ૧૭ થી ૨૦ વરસના જુવાનીપાસેને પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. પાત્રોનો પસંદગી કરવામાં પણ અસાધારણ કુશળતા વાપરવામાં આવી હતી. પોપની જૂનિકા ભજવવા માટે ૨૦૦ ઉમેદવારો તેવાર હતા. તેમાંથી એકની પસંદગી કરવાનું કામ કેટલું વિકટ છે તે સહેજે કમનજ યામો.

A Scene from "ALL QUIET ON THE WESTERN FRONT"
UNIVERSAL SUPER-PRODUCTION

એક ક્રાએટ એન ધ વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટમાં એક દૃશ્ય.

અન્ય પાત્રો અને સલાહકારો તરીકે રશીયન રાજકુમારો, જર્મન ડ્યુક, સિટિય સરકર અને નીકા-સેન્યર્ગ કમીયન બોમ્બરનાર માયુસેલ લગાઇમાં સામેજ પાત્ર લીધેલા જર્મન સેનિંગીની એક દુકાન, અમેરિકન સરકારની એક દુકાન, ફ્રેંચ, જર્મન અને રશીયન માણ સેનિંગી વગેરેની મદદથી આરિધ્મ ઉનારવામાં આવી છે.

મુખ્ય સલાહકાર વામનવલ મેાર્કાઈ ૧૮૧૪થી ૧૯૧૮ મુધી લગાઇમાં સામેજ હતા.

આ શ્રીલમ હિતારવા માટે હોલોવુડની દક્ષિણે ૩૬ માઈલ દૂર પાસિફિક મહા-સાગરને કિનારે બાસ્ટોઆ અને લાથુના વચ્ચેનો ૧૧૦૦૦ એકરનો પ્રદેશ નિયત કરવામાં આવ્યો હતો. ૨૦૦ એકરના વિસ્તારમાં લગાઈનું ગેસન તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું.

શ્રીલમ માટે તૈયાર કરેલા લગાઈના કેમ્પમાં ૫૦૦ લડનેયા, અમલદારો અને બીજાં મા-ને રાખ્યાં હતાં. બસીલ, રીમ, તોપો વગેરે લીધું તે તાત્કાલિક લગાઈનો ચિતાર

ગ્રાપવા યોજવામાં આવ્યું હતું. રાત્રિએ ચાલની લગાઈની શ્રીલમ હિતારવા માટે ૫૦૦૦૦ મા-ણસોના શહેરને પૂર્વે પડે એટલા વીજળીક બનના રિયાલ્ટો ગોળ્યા હતા.

દારગોબાની સામગ્રી પણ લગાઈની ખેંચે જાઈવી હતી. બેન્જિ, સુંદરો, બધુજ સ્વાભાવિક રીતે હાડતુ પડ્યું હતું ૨૦૦૦૦ રતલ નેટલો ફૂલ કાઢે પાછા અને બાકી ચાપ એવી પાછા વાપરવો પડ્યો હતો અને ૬ ટન નેટલો ઢીનેમાંઈટ વપરાયો હતો.

નાના મેટા મારીને ૬૦૦૦ યોન ફેંટા દના અને ૧૫૦૦૦ નેટલા નાના બોનો સગમી હાથા હતા. બુદ્ધી બુદ્ધી પ્રખ્યાત માછ સંતિશ ૧૨ ચત્રિકે તોપો લઈને લગાઈમાં લાગે લેવા સળંગ હતા. ૨૦

A Scene From "ALL QUIET ON THE WESTERN FRONT" A UNIVERSAL SUPER-PRODUCTION

એલ ક્વાયેટ એલ ધ વેસ્ટર્ન ફ્રન્ટમાં એક દ્રશ્ય.

જર્મન હોલીવુડની એક બેટરી સાથે લગાઈનું બન કરાવતી હતી અને એ હોલીવુડની સાથેની હતી શેલ (ગિળા) અને ગોળીઓનો સાચો અવાજ બાવી રોકે તેટલા માટે દરમ લેવાની વખતે સાથે શેલો ફેંટાવી પડી હતી અને એ જોખમકારક કાંખમાં અત્યંત આવચેતી લેવી પડી હતી.

હુકામો લગાઈનો આબેહુમ ચિતાર આપવાને માટે એક સારું એવું અથવા તો ખરબચડું રજૂ મેંદાન ગોઠવવામાં આવ્યું હતું અને શિલમ ભેજા પછી આપણને લાગે છે કે આપણે કૃત્રિમ સુદ ભોના વધી પણ સાચેજ સુદ ક્ષેત્રએ હોએ. શ્રીલમમાં ખતાવાયેલ દરમ સ્વાભાવિક લાગે એવી ખીટ વિશેષ સફળતા થી હોય શકે!

૮૫૨૬૪.

આ ભેષ પૂરો કરતાં પહેલાં બે શબ્દો કહી દઉં
All goods ની શેખ મહાન છે આશ્ચર્યજનક છે.
અદ્ભુત છે, પણ All goods ની નવનયા એ
ધીરે વિશેષ છે, એક અદ્ભુત છે તો બીજી ચક્રવર્તી
છે, એક આશ્ચર્યજનક છે તો બીજી આશ્ચર્યની પરિ
શીમા છે.

એક દરખાશ છે, બીજી શબ્દચિત્ર છે દર
ચિત્ર મને તેમજ પ્રેમજ હોય, રસભાવિક હોય, ભાવ
પૂર્ણ હોય, છતાં દૈન્યચિત્ર અશિષ્ય જાણુ ખરું છે.
અને આ શબ્દચિત્ર તો એમજ પરિપૂર્ણ છે કે શબ્દ
ચિત્ર વાંચ્યા પછી દરખાશ ભેવાની અદર રહેતી નથી
આ શબ્દચિત્ર એટલું તો ભાવથી, સરળતાથી અને

અને સ્વાભાવિકતાથી દેરાયુ છે કે એ વાંચતી વખતે
તમે શુદ્ધતા મેલનમાં હો એમ તમને લાગે છે । ભણે
જવાળ ભણકર દરમિયાન તમારી સમુખ આવી ખર્ચ
શર્પ છે એમ તમને અનુભવ માથ છે પુસ્તક વચિ-
તારને પરિણામ પણ એના જ રસમાં આવે છે અને
થોડા દંડમાં સુધી તો એ બીજી રજાનેતાનનાં અભિ
કરજુ દરમિયાન છાપ તેના મનઃકર્મમાંથી ભૂસાતી નથી

આમ દરમિયાન સૈનિકની મનોદશા-નિમ્ન
પાછળ રહેલી તેની યાતના અને તેને બગીચી જે
વિષિત મનોદશા-તેનો ખ્યાલ દરખાશોમાં અર્ધ
પ્રમાણમાં આવી શકાય, તે માટે તો શબ્દ ચિત્રજ
નેત્ર ભેષજી અને આ નવલકથામાં એવા કેટલાંક
શબ્દચિત્રો છે કે જેની ભણુ 'સર્ગપત્ર સાહિત્ય' ના
વાંચકોને પહેલી તકે કાવવાની ખારી ધ્રુવજ છે

સર્ગપત્ર સાહિત્ય

સાદીકતું નવું પુસ્તક-૨૩૩૧

'વેપાર પ્રાણ'ના સંવર્ધન કરીકે દળવા પામના શોખીનો તેમજ પિંટ પાલકોના ભણીલા મણેલ
શી સહીશના વાંચે નીજતા આ નવા પ્રકાશનમાં પહેલાં બે પુસ્તકો એક વિશિષ્ટ છાપ પાડે છે
શી 'સાહિત્ય રૂપ' તેને વિશેષ જ કહે છે કે 'સેવા વર્તમાન વચ્ચે કોટિનાં ભેષકોના અને
અરો મોક્ષિક લેખોના સમૂહ હોય છે, અને નવું દળવા શાહિત્ય હોઈ નથી પણ અંધકોટિ
પિંટ સાહિત્ય હોય છે લેખોની પદ્ધતિમાં કથકશબ્દ મળતા શાવકપદ્ધતિ વિશેષ
છે, અને વિના સકાંચે ભાવ, શુભા, વર્ત, કે સી-પુસ્તકના હાથમાં તે મૂકી શકાય તેવું છે'

પહેલાં ત્રણ પુસ્તકોના જ લેખકો ભુએ

રવિશંકર રાવળ, અયોધીન્દ્ર દવે, કનકલાલક ૧૭૫, મનસુખલાલ મહેતા નાનુલાલ દવે, બુનીલાલ
નર્મદાન રાઉ, કનુલાલ અગ્રિ, રેણુલાલ પરમાર ચણીલાલ પટેલ પ્રભાકર ત્રિપાઠી, નરેન્દ્ર
વોમાલાલ અદ્રસાન્દ મુલવિયા, અવનલાલ રાઉ, પીલિનીચન્દ્ર, નર્મદાશકર દિવેદી, વિમલ, અનિ
ભેરી, સારી પેતે અને પેલી ચિખાલ, મેષવેણી પાના કલ્યાણ-લેખક શુભા] -

દર પખવાડિયે ૦-૪-૦

એટલે જોશના પૈરો વાર્ષિક લગભગ રૂ ૫ પરદેશનાં રૂ ૧૫ પણ આનાના રૂ ૨૦ મેલવી નમૂનો મનાવી
અભિલાષના કૃપા શહેરોમાં ફેરીવાળાં પાસેથી લઈ તેવે રૂ ૨૦ને પર ન્દીવરના પુસ્તકોલ પાસે મળે.

સર્ગપત્ર સાહિત્ય

૭૬ ટેમ્પલ સેન્ટ્રલ કોલ

સુમાઈ, ૧

ગુણગુરવી ગુજરાતનું સર્વોત્તમ માસિક

નિયમિતતામાં આવેલું

વાર્ષિક રૂ. ૦-૦
ઉપર પાનનું
વાંચન

ગુણસુંદરી

૧૫૦ ઉપરાંત
ચિત્રો

તંત્રી :
જયકૃષ્ણ ના. વર્મા

આસ બાળવિભાગ પથ
રૂ. ૩ થશે છે.

ઉપનંત્રી :
યજ્ઞેશ હ. શુક્લ

આ ઉપચોગી આસ વિષયોના પ્રેરક લેખો, બહુતા રવિ-લેખોના રાસ-કાવ્યો, સુંદર અને રસિક નવલિખાઓ, આદ્ય નવલકથા, જગની શ્રી પ્રકૃતિના સમાચાર, એ ઉપરાંત હિન્દની રાષ્ટ્રીય ચળવળમાં હિન્દની મુદિલાઓ આને જે સર્વોત્તમ શક્તિ આપી રહી છે, તેની સવિસ્તર માહિતી આપતી માસિક સચાલોચના, અધ્યાત્મિક ચિત્રો, વર્તમાન વાર્તાઓ, મહિલાઓ, દીપોત્સવો અને બાળકો અને એ ચર મુખ્ય એકા ઉપરાંત રૂ. ૧-૮-૦ ની કીમતનું ઉપચોગી બેટ પુસ્તક આપવામાં આવે છે.

લવાજમ હિન્દ : રૂ. ૪-૪-૦

પરદેશ રૂ. ૫-૧૩-૦

ગુણસુંદરી કાર્યાલય : ૧૦૪, ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઈ-૪.

પમી સ્વ. પતિચીના સ્મરણથી
 ધી કર્ણકે મુઠા લી નમાને
 હી - - - - -

પુરુષ કે પ્રેમદા ? -

—એક ભેટાચી ચમત્કારિક કાળી પોલિસની નવલકથા—

લેખક

ડા. ધનગકર હીનાશંકર ત્રિપાઠી

સાં જનો સમય છે; ધર્મનારાયણ આખા
 દિવસની મુસાફરી પૂરી કરીને પોતાનાં
 સોનેરી કોરચો સમેટી સેવા અટક યવાની તૈયારીમાં
 છે. આ પવનની બહેરો વાતાવરણમાં ફેલ્લ રહી છે.
 ભદ્રપુર નગરના સિમાડા ઉપર આવેલા એક
 ભંજામાં આ વખતે એક વૃદ્ધ પુરુષ બારીએ બેસીને
 સાંજની કુદરતી શાંતિ નિહાળે છે—આ પવનની
 મજા ભોગવે છે.

એજ ભંજાના એજ ખડમાં વચ્ચોવન્ય
 ગોળ ટેમણ આગળ એક છુરશીમાં બેસીને એક
 ખૂનસુરત કુવતી ભરવખમ કરી રહી છે. આ વૃદ્ધ
 પુરુષનું નામ નવનીતલાલ છે. કુવતીનું નામ આશા
 છે. આશા નવનીતલાલની પુત્રી છે તેની હંમર
 વીસથી વધારે નથી.

હરોઈ માણસ આશાના મહેરા તરફ નોંધને
 અત્યારે કરી શકે કે, તે ગુસ્સામાં છે તે ભરતકામ
 કરે છે ખરી, પરંતુ વયમનિયમાં ગુસ્સાખાજ
 નજરથી તેના છુદા બાપ તરફ જોવા કરે છે. વૃદ્ધ
 તરફ જોનારને પણ અત્યારે એમજ લાગે કે તેનું

તિવ કુમાવણ છે. ખુલ્લુમાં સાંજનો દેખાવ તે નિહા
 રહ્યો છે. તોપણ ધરીએ ને પત્તે પોનાની પુત્રી ત
 તે ભવશીત નજરથી જોના રહે છે, અને જ્યાં
 જેની નજર એક ઘાવ છે કે—તરતર તે જુદા એ
 ફેરવેને બારી બહાર જોણ રહે છે.

આ બે આમ કેમ કરતાં હશે ? બેઠક, એ
 બેઠક ધીરે ધીરે વાંચેલા સમગ્ર ખુલ્લો

આ પિતા-પુત્રી આમ કુમારવની લાલના
 હતા તેવામાં એક મોડે બારી ખખર બા
 “જમવાનું તૈયાર છે છ”

આશાએ ભરતકામ ટેબલ પર પડાણ ખુલ
 જોતી ખત્રેડી અને છછજાટ કરતી તે ચાલી ગા
 વૃદ્ધ જમીનદાર નિસાસો નાખતો ઉઠ્યો અને ધં
 ધીરે તે પણ જમવા ગયો.

જમ્યા પછી આશા તે ઓરડામાં વૃદ્ધ
 સાથે આવી નહીં. એક આરામ ખુલ્લોમાં પણ
 તે બોલ્યો “આના મિત્રજ પર છધરનો ફા
 હતો.” થોડી વખત મિથારવન ખુખમ
 સમ્યા પછી તે બગાડવા લાગ્યો. “જોના બેનમા
 એકે હરે અદીવી માથા જગુ નેહલે.”

હાવામાં સાથે નદિ રહેવાય પણ...” તે પાછો સુખ થઇ વિચારમાં પડ્યો.

આતમ ખુશીમાંથી ઉઠીને તે કમો થયો અને અહીં તહીં ધીમે ડગલે ફરતાં કહેવા લાગ્યો: “પણ હું સામાટે જાઉં છું તો કદાપિ અહીંથી નહીં જાઉં એને જ કાઠી મૂક્યા વિના છૂટો નથી! જે બની ચુક્યું છે તેનો અશ્વસાન કરવો નહીં ઇ; પણ ભવિષ્યની દેશન દુર કરવી જોઈએ.”

જારી તરફ ઉભો રહી આગ્રા તરફ જોતો તે બોલ્યો: “જો પ્રજા! મારી આ હાથ તો હા માટે કરી! મારા નાગિયમાં યું સુખ લખેલું નથી? અરે! હું કંઈ જ હોત; મરી જ હોત, મરુટી કરીને જ પેટ ભરતો હોત તે જાણું સાઈ થાત! પુત્રો પુત્રી આ જનમાલમાં જહાનમાં નહીં આ જમી સાહેબી! પેસો! પેસો! પેસાવવાને ટકું કુખ છે તેમજ મરીખને નથી!”

તે એરામાંથી નવનીતલાલ બહાર જવા ગયો. ચંદ્રમાએ હવે અજવાળાં રાડ કરી દીધાં. પવન જોસનું પ્રકાશ છે. તેના ભેરથી જરૂરી પ્રજા હાલે છે. કસાડ સુધી જંગલના ચોમાનમાં તે ફોં. એકલામાં એકાએક આદમી પ્રકાશ મેં પડ્યો. અંધારૂં થઇ ગયું. પવન ખુબ વાવા લાગ્યો. આગામીથી વીજળા ચમકાર અને વાદળોની ધોસ મગાડ થવા લાગ્યા-ધોડીક પગમાં વરસાદ પડી પડ્યો. ધોધમાર સખત વરસાદ!

નવનીતલાલ, મગાનમાં પાછો ગયો અને આતમ પુરછી પર બેસી રહ્યો. પણ તેને એન મેંડું નહીં. હવામાં ઘરની પ્રેસરી ગઇ છે. વરસાદને શીથે જમીન પસગવાથી એક જાંતવી મધુરી સોડમ આવવા લાગી છે. હરોહરના દિવસે ઉગાડ ચાન

રઈ જાય; પણ નવનીતલાલ બેરમયો: “હા! માં દિવ જે આશામ શોધે છે તે ક્યા છે? હવે તે આ છત્તરમાં તે આશામ—”

“હં: હં: રસનામાં પણ નહીં મજા! હા હા—” મધુરે તેનું અધુરું વાક્ય પૂર કર્યું.

નવનીતલાલે ચમકીને આશ્ચર્યમાં એવા ચાંપુ તે પુરછી પરથી સફાતો ઉઠ્યો. જુએ છે તે એરામાં ઉઠવા પર એક ઓ ઉભી છે. એ જોને જોઈ જા છુટો ચમક્યો!

પ્રોણ હુંડું? આ જાગતીમની બચાવ રાને હું અહીં આવી! —”

વરસાદમાં જોની ક્યેશ પોતાનાં વંચ ખંખેરી તે જો તેની નજીક આવતાં બોલ્યો. “હા! જમીન દાર સાહેબ! હું હસખતી! તમને હસવના આવી છું!” તે એના તરફ આંખોમાંથી આજ વરસાવની હોય એવી હમે ટંચર ટંચર જોડ રહી!

“જો મલા! મને ન સતાવ. હું જતી રહે”

“આખું છત્તર હું તમને સતાવીશ. જે આશામ તમને જોઈએ છે તે નહીં જ આખું સમજ્યા!

તે એરામાં બોળ ટેમમ નજીકથી પુરછો. તે જુદા પાસે ખમેરી લાવીને, હુંડ તેમાં નિરવિ બેઠી. તે એક વાધેક ઉમરનો ઓ છે. તેના ઘરિતની અવલોકા મરાવલાર છે. તેના મહેરા ઉપરથી અને આંખો ઉપરથી હરોહર હલી સો કે તે એક મજબુત ચનની આલાક ઓ છે.

તેને પુરછી પર બેઠેથી જોતાં તે વહે આતમ પુરછીમાંથી ઉઠવા કોશિષ કરી. તે જોએ પોતાની હાથથી તેને અટકાવીને કહ્યું: “સખર! મારી વાન સાંખળી દો—”

‘તારી વાત ! તું બીજા શું કહેવાની છે !
બ્યારે ને ત્યારે બમ એકજ વાત કહેવા તું આવે
છે ! !’ કંઠાળાબરેલી રીતે તે વૃદ્ધ બોલ્યો.

“એક, મારે એજ વાત કહેવાની છે. મને
શ્પીઆ જોડએ છે.”

“શ્પીઆ ? શું મને તું વિગતો નાખત મારે
છે ! ! જા, નહીં આપુ કોઇથી નક્કીતલાલે
જવાબ દિયો.”

“જુદાંજી !” કરશમી બરેલા અવાજે હૃદય
બેબી જો આનાકાની કરશે તો હમણાજ આશા
પાસે જઇ ફક્ત એકજ શબ્દ કહીશ અને એ પછી
શીમાન ! તમને ઇશ્વરું મારે પડી જશે ! સમ-
જન્ય છે ?”

“એ ન જાન ! કીમેથી બોલ કીમેથી—”

“શ્પીઆ આપો છો કે નહિ ?”

“પણ.....”

“શ્પીઆ આપો છો કે આશા પાસે જઈ ?”

“જમ મારી કે, મારું પાતું તારી સાથે પડ્યું !

ધીમી પડ, અને શ્પીઆ લઈ ચાલીથી જતી રહે !

આરામ ખુશીમાંથી ઉઠીને તે એક તિનેરી
પાસે ગયો અને તેમાંથી થોડીક તોટો કાઢીને તેણે
હસના કાથમાં મુકી. તે તથાની તે નોટા ફેંચી દેતાં
બોલી: શું બચે જ નહીં ચાલે—”

“ત્યારે કેટલા જોડએ છે ?”

“પુરા પાંચસો.”

“લે, બાળ તારું મોડું !” એમ કહીને તેણે
વધુ તોટા તેને આપી. જમીન પરની મોટા અને બા
વધુ નોટા એકઠી કરી પોતાના ખિરસામાં મુકીને
તે સ્ત્રી ઉભી થઇ અને હવે ફરીથી મળીએ ત્યાં
મુધી ‘જમ જમ’ એમ કહીને તે ચાલતી થઇ.

“સત્યાનામ જાને તારું મો બજા !” એમ
જમડતો આ હુદી જમીનદાર એક કોચ પર મારું
નીચું નાખીને પડ્યો

વરસાદ વરસે છે. માનવીજ ચાલુ છે. રસ્તામાં
કોઈ માણસની અવરજવર નથી. રાત્રીનો મધ્ય અંધ-
કર ચારેપાસ બિદામણાપણુ ફેલાતી રહ્યો છે.

મધ્યરાત્રિ થઇ તે વેળા તુલનીતલાલના બગલાં
આગળ જો કોઇ ઉભુ હોત તો તેના સાંમજવામાં
કાંઈ વિચિત્ર વાતો આવી હોત. પણ ત્યાં જહારના
શામમાં કોઇજ ઉમેરું નથી.

એ મકાનમાંથી કાઢુદી બરેલા અવાજ મેલ-
જાયો “ઈશ્વરને ખાતર મને મારી નાખો નહીં,
દયા કરો, બરે ! નિર્દેપના સોદીમાં તમારા હાથ
.....ના...ખર...ડો...એડા ! ...”

એ શબ્દો પછી કોઈક જમીન પર પડ્યાજ
પડ્યુ હોય એવો ધ્વનિ સંભળાયો. એ બદ કોઈ
હજમ હજમ દોરી મરું મેલજાયુ

અને પછીએ મકાનમાં ચૂપડીની પથરાઈ રહી.
જહારની ચાલવીજ અને વરસાદ વરસેલા
ચાલુ છે. આસપાસ કોઇ એવું નથી કે-જેને આ
જંઘલાની અંદર શું બન્યું તેની ખબર હોય !

શું થયું હશે ? ધનશિ રોનો હશે ? દોડી-કોણ
મરું હતે ?

સહશર પડતા બંધવાના નોકા ચાકરો જાગરા
ત્યારે તેઓમાં ખગલજાત થઇ રહ્યો.

જમીનદાર નક્કીતલાલનું પૂત થયુ છે ! તેની
લાલ દિવાનખાનામાં પડી છે. તેના પેટમાં ખંજર
બોંકાયેલું છે. તેના હાથમાં કોઈ સ્ત્રીના વળ છે.
તેની નજદીક સોદીતું ખાખેલીયું બરાડું છે. હર-
કેઈને આ દેખાવ જોતાં કમકમાટી ઉપજે !

નોકરો ફક્ત તે ખૂનથી મલરાયા નથી. નવ-
નોતલાલની પુત્રી આશા શુભ થઈ છે ! તેને પતો
નથી ! !

હું પિતાનું ખુન કરી પુત્રી નાસી ગઈ છે ! !

ચિવાચતુરનો અભિપ્રાય

“ ખુની કોઈ સ્ત્રી નથી ”

ભદ્રપુરા પોલીસ ખાતાએ ખૂનવાળી જગ્યાએ
તપાસ ચલાવી. નોકરોને પૂછપરછ કરી અને
આખરે એમજ નિષ્પત્તિ કરી લીધી કે, નવનોતલાલનું
ખૂન તેની નાસી જવા દીકરી આશાએ કર્યું છે.

પોલીસ ખાતાને આ શક સાવચાતી મારણે ખુશ
હતા. નોકરોને પૂછવાથી જણાવું હતું કે—તે રાત્રે
ખૂન થયું તે આખો દિવસ પિતા—પુત્રી વારંવાર
હાથપાંચ કરતાં હતાં. બન્નેએ બગેરે અને સારું
દેહની રક્ષા મુજબ હસી ખુશીને વારો કરતાં ખાધું

હતાં મધુ, ચૂપચાપ ખાધું હતું. સડવાનું મારણ
નોકરો સંમત થકયા નહતાં; પણ નવનોતલાલ ધણી
વખત એમ બોલતો સંમત થઈને હતા કે “ મારે તારું
કામ નથી. હું વાંત્રીઓ રહી હોત તો દીક યાત્રા ”

આશા પર શક સાવચાતું આ પહેલું કારણ.
જે ખંજર નવનોતલાલના ચેટમાં ખોસવામાં આવેલું,
તેના ઉપર આશાનું નામ હતું આ બીજું કારણ.

મરનારના હાથમાં એક બીના વાગ હતા તે
આશાનાજ હોવા જોઈએ એમ પોલીસ ખાતાને
શક ઉપજ્યો, એ ત્રીજું કારણ.

આશા નાસી ગઈ, એ ચોથું કારણ

અને છેક છેલ્લું પાંચમું કારણ એ કે—જે દિવાન-
ખાનામાં મરનાર પડ્યો હતો, તેમાંથી એક ચીમજા-
યદી મોટેથી ચિટી મળી હતી. તેમાં લખ્યું હતું કે:

“ મારા ઉપર જે તહેમત મૂકે છે તેથી હું અજાન
ચાઉં છું. હું ‘ચલતલ’ કરવા માગતી નથી, તમારા
ઉપર મને વિશ્વાસ નથી. મારી ખાતર તમે તો
વાત છૂપી રાખો, એમ હું ઈચ્છતી નથી. અને
તમારી પડવા નથી.

શ્રી. આશા ”

આ ચિટી ખૂની તરફ આશાને હાથવજર
મુખ્ય પુરાવા હોવાનું પોલીસ ખાતાએ માની લીધું છે.
આશપાસ ત્યાં જતી શકે ત્યાં માણસો દોઢા
વીને નાસી જવારનો પતો મેળવવા પોલીસ ખાતાએ
પ્રયત્નો કર્યા છે પણ તેના પતો મળ્યો નથી. આખો
દિવસ પસાર થઈ ગયો છે.

ભદ્રપુરા રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર સાંજના સ્વત
વાગ્યાને શુભારે પોલીસ ખાતાના વડા ફરેલો હતો
તેનામાં અમદાવાદ જતી ટ્રેન આવી પહેંચી. સહેજ
ઠોનકતી ખાતર તે અમલદાર ટ્રેનના ડબ્બાઓ
તપાસતો હતો; તેવામાં અચાનક પહેલા વર્ગના
ડબ્બામાં એક શુદ્ધને જોઈને તે બોલી ઉઠ્યો:

“ ઓહો મિ. ચિવાચતુર ! આપ આ ટ્રેનમાં
સવાળી ? ”

જેને સંમોધીને પોલીસ ખાતાના વડાએ
સવાલ કર્યો તેણે જવાબ દીધો, “ મોપરા ગયો હતો
ત્યાંથી પાછો અમદાવાદ જઈ છું. ”

“ કોઈ ‘પેલ’ માં શકાયલા છે કે ? ”

“ ના હમણાં જવા આરામ છે— ”

“ ખસ. ત્યારે અહીં કુતરી પડો. ” એમ
કહીને તેણે ડબ્બાનું ખાતરું ઉઘાડ્યું અને તેનો
કાચ જે રીતે બહાર આવવા દબાવ્યું કર્યું.

“ પણ તમારો મારો વખત શા માટે ગુમાવો
છો ? ”

‘નકાઓ નથી. મારે તમારી સલાહની જરૂર છે. બસ, ચાલો ને ચાલોજ.’

‘ઠીક, બાઈ, આવા આમદ આગળ ! સાચાર ! એમ કહી તે હજીમાંથી બહાર આવ્યો તેની પાછળ એક યુવક પણ તેની ‘એમ’ લાગને બહાર આવ્યો.

લીચક ! આ વિદ્યાચતુર મેણુ છે ! એ યુગ-રાતનો એક બાહ્ય દરિકરીય છે; અને મોટા મોટા ગુનાઓમાં પોતાના ‘સુદ્ધિબળથી’ તેણે અર્ધ-ગુણેયોને પકડી પારખા છે. તેની સાથેના યુવક તેનો સાથીદાર કિશોર છે. એ છેલ્લો વિદ્યાચતુરની ‘નાની પ્રતિમા’ રૂપ કહીએ તો ચાલે. આ જુગલ જોડીનાં પરાક્રમે, સાહસકર્મો વગેરેથી અબજ હોષ, એકું ગુનજાનના કાળેજ ટાઇ દશે.

ભરપુરનો વડો પોલિસ-અમલદાર આ સમયે દરિકરીયને બહુ સારી રીતે જાણે છે. નજનીતલાસના ખૂનની શોધમાં દરિકરીય વિદ્યાચતુરની સલાહ લેવાનો વિચાર અચાનક તેને જોતાજ સૂઝવાથી અને દરિકરીય અત્યારે ટાઇ રેસમાં રોકાયેલો ન હોવાથી તેણે તેને ભરપુર ખાતે ઉવારી-લીધો છે.

એક ઘોડાચાકીમાં બેસીને આ ત્રણે જણુ નજનીતલાસના અંતરા આગળ આવી લાગ્યા.

અંતરા આગળ પોલિસ-પકેસો જોઈને દરિકરીયે પેતાના સાથીદાર વરે અર્ધસૂચક નજર-કરી, એટલે તે બોલ્યોઃ “મને ખાતો પાંચ વહેમ દતોજ—” દરિકરીયે તરે અગિયો અરકાદી. સાથીદાર ત્રણ ઘડ ત્રણ.

-તેઓ સંવશમાં ગયા પોલીસ ખાતાના વગર

ખૂન કેવા મંજોરમાં ઘડ્યું; ખૂની મેણુ છે; પોલીસ ખાતાએ પૂછપરછ કરી થી થી માહિતીઓ મેળવી છે; એ બધી હકીકતનું ખ્યાન કર્યું ને ચિંતી મળી; આવી હતી તે દરિકરીયના હાથમાં તેણે મૂકી.

“ઠીક. એ મારી પાસે રાખું છું.” દરિકરીયે તે ખિસ્સામાં મૂક્યા બાદ આસપાસ અવલોકન દર કર્યું. પોલિસે બધી વસ્તુઓ હજી નેમતી તેમ રાખી હતી. દરિકરીયે સાથ પર વાંકા વળાને તેના હાથમાંના વાળ લઇ લીધા. તે તરખ દત્તા. ચોકળા દત્તા; લાંબા દત્તા. એ બાદ તેણે લાંબા અંતરમાંથી ખજીર જેવી કાઢ્યું. તેના હાથના કીમતી કીરા જોયા દત્તા. વચ્ચેવચ્ચે “આશા” નામ લખેલું હતું. મરનારની આસપાસની જગીર તરફ નજર નાંખી, તે એક બારી આગળ ગયો ત્યાંથી તેણે બહાર કૂદકો માર્યો. જમીનપર ઊંઘના પત્રમાં ખૂન બારિશકથી નેમ્યાં. બારી વાટેજ તે કિનારખાતામાં ખાંડો આવ્યો.

“તમારે ત્યાં ગઈ રાત્રે ખૂન વરસાદ પડ્યો લાગે છે ! ઓપરમાં જરીકે નહોતો.” દરિકરીયે કહ્યું.

“એ, બહો તો ઘાંબાર વરસાદ પડ્યો દત્તા !” પોલિસ-અધિકારીએ કહ્યું.

“ખૂનીનાં પત્રમાં તેરીજ ચોદા ઘણાં જુસાઈ ગયા છે, પણ ચિન્તા નહીં. ૪૮ કલાકમાં હું ખૂન કરનાર મેણુ છે તે કહી આપીશ.”

“ખૂની આશા છે એમાં તો શક જ નથી.”

“નહીં તે બહુ તદ્દન બિનગુણેમાર છે !”

દરિકરીયનું આ કહેતું સંભળીને પોલિસ અધિકારી તેમજ કિશોર બંને ચોક્યા.

“શું તમે પોલિસ સોમા નિર્દોષને ગુણેમાર

કરવી ખેસાડીને જ તોમના મેળવો છો કે ? ”
ઠીકઠીવે પુછ્યું,

“પણ પુરાવાઓ તો તપાસો ?” સહેજ
મિદાઈને પોલિસ અધિકારી બોલ્યો,

“તપાસના અને તે પછી જ હું એમ
કહું છું.”

“પેશો ચિટ્ટી ?”

“એ આશાએ પોતેજ લખી છે, એનો શો
પુરાવો છે ?” અને આ બાબત મોજેજ તેણે તે લખી
છે, એમ શા ઉપરથી તમે કહી શકો છો ? ખીણ
કાંઠા બાબત સંમંથી તે કેમ લખાઈ નહોત ?”

“વારુ,” પોલિસ-અધિકારીએ વધુ કબીલ
કરવા માંડી. “એ નાસી ગઈ એ તો પાકો પુરાવો
ખોતે ?”

“એ તો એક સામાન્ય ફનીલ છે.” ઠીકઠીવે
કહ્યું. “કાંઠા ખૂન થાય ત્યારે નાસી જનાર પર એ
કાંઠા પહેલો રાક લાવે; પણ મિત્ર ! જેના તરફ
કેસનું ધ્યાન ન હોય તેના ઉપર શા માટે રાક ન
લાવવો ? કિશોર ! તને યાદ છે આપણે ઉડતો ‘કેસ’
જેમાં આપણે તપાસ કરી આવી ?” ઠીકઠીવે
સંતોષ સાંધીધારને પુછ્યું.

“હાજુ, જે સીએ પોતાની કીમતી બંગડીઓ
ચોરાવાનો શક પોતાના ડોકર ઉપર આપ્યો હતો,
તેનોજ પુત તે ચોરી જનાર હતો એમ આવે
સાબીત કરી આપ્યું હતું.” કિશોરે કહ્યું.

“આમ પણ બને છે, માત્ર મિત્ર !”
ઠીકઠીવે પોલિસ-અધિકારીને કહ્યું. “આથી જેના
પર કોઈનો રાક નથી જવો તેને હું આ ઘણલામાં
ખુની કહું છું.”

“એ કાણ છે ?”

“હજુ પુરતી તપાસનો જરૂર છે; પણ તમારી
જાણશા ચાલત કરવા હું કંઈપણ કે ખૂની કાંઠા
જોરત નથી.”

“શું ? ખૂની કાંઠા જોરત નથી ?”

“મેસો. હું સમજતું.” ઠીકઠીવે ચાલત કરી
જવાબ દીધો.

ખાનીની શુભવચ્છું હરેલી નિશાનીઓ.

ઠીકઠીવે અને પોલિસ-અમલદાર એક કેમમાં
મેસો. ઠીકઠીવે કહ્યું. “ખૂનીએ કાંઠાપણ સી સામે
જ્યારે રાક ઉડેથી છે. તેથી આપણને દોક સી
ઉપર વહેમ જાય; પણ ખરી રીતે તેમ બન્યું નથી.
જુઓ, વાઝા, મારનારને અંગ્રૂડે, બાંધવામાં આવેલા
હતાં. સી સામે ઘડ ઉડેલા; માટે તેમ કરવામાં
આવેલું છે. નથી, આ પ્રમ્સા જુઓ, વરસાદને લીધે
એ કે તે ખુલા નથી પણ પુરુષના સ્કીપરનાં એ
ચિહ્ન છે.”

પોલિસ-અમલદાર મુઓ મુઓ મેસો રજો. ઠીક
ઠીવે બાબજ. ચલાવ્યું : એ રેલીપરમાં પણ સરખા
વાપરેલી છે, એ રશ્મિ પર ખુદ મરનારના છે.”

“દે ! (શું ખૂનીએ તે પહેરેલા ?”

“મને તો એમ લાગે છે. આપણને ચાંચમાં
નાંખવા આ કારીગરી કરવામાં આવી છે ! ખૂની
આલાક અને હોકમતજાન છે તે સી નથી, તેનું
એક વજુ કારણ એ છે કે, મરનાર સાથે તેને કંઈ
કંઈ યદ છે. એ સી હોત તો આ હુકા પણ જોરત
મરનારે તેને જરૂર કંઈકાવી નાખી હોત; કદામ ધકો
મારીને પાડી નાંખી હોત; પણ તેનાં કાંઈ નિશન
નહી હોવાથી ખુની મરનાર કરતાં વધારે બળવાન
હોવો જોઈએ.”

ટીકડીવ ઉઠ્યો. તેણે દિવાલ પગની ધડીઆળને ચાવી આપી તે ધડીઆળમાંથી બારણું ટોડતા વાગ્યા. "મારા વડાલા મિત્ર !" તેણે સેપિસ અમલદારને કહ્યું : "જૂનીની હુઆઈ સમગળ છે ? કહો તેણે તજ ઉપર મૂક્યો છે. પણ ક્યારે ! બાર વાગવાના હતા ત્યારે ! એટલે કે ખૂન બાર વાગે થયું છે પણ કહો જલ્દી વેદફને તજ પર ફેરવી દેશમાં આવ્યો છે અને ધડીઆળ બંધ પાડવામાં આવ્યું છે. "

"વાદ ! મામલો ગુંથવજુ ભરેલો બન્યો જાય છે ! "

"એક સ્ત્રી એકાદમાં આવેલી છે." ટીકડીવે આમતેમ કરતા અને અડીનદી લેવા કહ્યું "પગ જૂની આવનાં પહેલાં ! રૂબીનાં પગલાં પ્રવેશ હાર-મંથી જાણ્યા છે. તે સ્ત્રી બારી તરફ ચલ નથી. જૂની બારીમાંથી ફરો મારી બદારની લીની જાળી-નમાં મળે છે અને ત્યાંથી વળા પાડે અંદર આવેલા છે. હાથ બારી મારફત આવેલ દોષ અને ખૂન ક્યાં બાદ તે બારી વારે જ નાકી મૂવે દોષ. જુઓ સ્ત્રીપરના યોગ્ય પગલાં બારી તરફ જાય છે અને ત્યાંથી પાછાં મરનાર પડ્યો છે તે તરફ આવે છે. આ સામસામી નિહાનીઓ જૂનીની કીલયાસ બનાવી આવે છે. "

"તમારું કહેવું વ્યવસ્થા જણાય છે." સેપિસ-અમલદારે ટીકડીવને કહ્યું "પણ એ જૂની તો જ દોષ ? "

"ધારે ધારે આવ્યો એની શરત પડીશું. " ટીકડીવે કહ્યું.

"મિ વિશ્વામિત્ર ! " સેપિસ-અમલદાર બોલ્યો "ગોપરમથી અમારા ખાતાવાળાઓ કહે છે એ દોષ મને ખૂં સજો છે 1—તમે, સ્થાપિકામની પોં, પાઠ

ધેનામની મદદથી કામ કરો છો ! આ ધડીઆળનો બેઠ, આ પગલાંની હુઆઈમી નિહાનીઓ, એ બધું મને તો મુશ્કેલ પેના કરનાઈ સજો છે. પગ જૂનારો ચડેલો તો તારા શાંત જણાય છે ! "

ટીકડીવ કહ્યો અને પોતાની યમંગા અટકાવતા તેણે ચેલાના સાથીદારને કહ્યું : "કિશોર ! પેની સામેની તિમેરી ઉપર જે વાજ પડી છે, તે લાગ લેકે. "

કિશોર તે વાજી, તે કુચીએનું ચૂમણુ દનું. ટીકડીવે તિમેરી તરફ અને જૂમખા તરફ મગીમર લેયુ અને પછી ઉઠીને દેજ જૂમખામાંની એક કુચીવની તેણે તિમેરી ઉપાડી. ધોડીઃ નોરોનાં બાલ તેમાં દર્તા. તેમજ બીજાં કાલકાઃ કાલકામાં દર્તા. નોરોના બાલમાંના એની રોરી જરાક ટીકી દી એમ લેને લાગ્યું તે બાજ તેણે વચમાં લેયું એક ઉપરી નોટ પર ૭૦૦નો આકાશ મળેલો દનો ટીકડીવે તે નોરો ગળી લેકેલો તે ૨૦૦ ની ધમ ! ટીકડીવની અંખમાં ચમકારો જણાયો.

તેણે કહ્યું : "આ બંધવમાંથી ૫૦૦ રૂપિયાની નોરો મરનારે જોઈકને આપી છે; અથવા તે જોઈક ચોરી થયું છે પણ ચોરાવાનો મંત્ર નથી. કારણ અનીઓ તિમેરી ઉપર જ રાખીને જ્યારે એનાં મોઝ દોષ ? અને ૫૦૦ લઈને ૨૦૦ રૂપિયા શું કરાય જાય વળી—"

તેણે એક બીજું બંધ લેયું તેન. પર ૧૦૦નો આકાશ દનો. નોરો તળી લેકેલો તો બનાવર ધમ એવાં બીજાં એ બંધોમાંની નોરો ૫૫ તેની ઉપર મળેલા આકાશ મથે મળી રહી. ટીકડીવે તે ઉપરથી કહ્યું : "આ જૂની નોરો સમગળ રાખવામાં આવી છે. તે ઉપરથી ચોરી થવાનું માની શકાતું નથી. મરનારે નોરો જોને આપી દ્યો ? ક્યારે આપી દ્યો ? "

પોલીસર આમતેમ જોવા પછી ડિટકટીવે કહ્યું: "હા, એ બાબતની તપાસ પછી ફરીશું. હવે ચાલો, ઉપર જઈએ."

તેઓ ઉપરના માળખે જવા તૈયાર થયા. ડિટકટીવે એ પગથાંમાં ચડતાં જ યોથી જાણે બોલ્યો: "સ્તીપર પહેરીને ખૂની ઉપર પથ મુકો છે. ચાલો, સ્તીપરના નિશાનની પાછળ—"

તેઓ સંભાળપૂર્વક દારૂ પર ચડ્યા. ઉપર જતાં જણાવું કે તે માળખાં વિશાળ ઝોરડા છે. તેમની એક કે ને દારૂ નહકજ દતો તેમાં તેઓ પેડા. એ ઝોરડો કોઈ સ્ત્રીનો જણાયે. "એક આશાને ઉદ્ધેસ કરવાનો આ ઝોરડો હોવો નહીંએ," ડિટકટીવે કહ્યું.

"હા, તેમજ છે." પોલિસ અમલદારે જવાબ દીધો.

એ ઝોરડાનું મોતરર અવશેષન કરતાં કરતાં ડિટકટીવે ખૂબ વિચારમાં બસ્યકે એવો દિગ્મુદ ખૂની થયો.

"જાતરી શુંમરણ હમી થઈ સામે છે, ખઈ ને સાહેબ!" ફિરોરે ડિટકટીવને પૂછ્યું.

"હા, પેલી દિવાસ જુઓ. તેમાં પેડો ને લાલ ડાઘ જણાય છે તે મને મુઝવે છે. ખૂની આ ઝોરડામાં પથ આવેલો છે. મને લાગે છે કે, મારા આગત્યા વિચારો પડ્યાવલા પડશે."

"ખૂની આશાજ છે, એમ હું નહોતો કહેતો? હવે આપ સીધી રાહ પર આવ્યા? "પોલિસ-અમલદારે જરાક ઉત્સાહભર્યા અવાજે કહ્યું.

ડિટકટીવે તેને કોઈએ જવાબ ન દેતા વિચારોમાં મડકે રહ્યો.

એટલામાં નીચેથી અવાજ આવ્યો: "લેશી

સાહેબ! જલ્દી આવો, ખૂનીની અમે ધરપાસ કરી છે!"

"મારા જમાદારનો અવાજ!" પોલિસ-અમલદારે કહ્યું: "ચાલો, ડિટકટીવ સાહેબ, એ કોણ છે તે જોઈએ."

ચોદ વર્ષના છોકરાએ કહેલી વિગતો.

મહુમ નવગીતલાસના ખંગલા આમળ મોડાનું ટોળું એકઠું મળેલું હતું. અને વચ્ચા પોલિસ સિપાઈઓએ ૧૪ વર્ષના એક છોકરાને પકડી રાખ્યો હતો. પોલિસ અમલદાર-મિ. લેશી, ડિટકટીવ વિલ અતુર અને તેના સાથીદાર ફિરોરની સાથે જમાદાર સજાગતખાન ત્યાં જઈ પહોંચ્યો.

"શું આ ખૂની છે?" છોકરાને જોઈને મિ. લેશીએ સજાગતખાનને પૂછ્યું.

"સાહેબ, એ શું કહે છે તે સાંભળો; એટલે આપને આપોઆપ જણું સમજશે." જમાદારે જવાબ દીધો.

"છોકરા! તું કોણ છે?" મિ. લેશીએ તેને પૂછ્યું.

"હું એક એકતનો છોકરો છું. મારું નામ નાપી-જો મારા બાપનું નામ પૂત્તે." એ છોકરાએ જવાબ દીધો. "આ જમાદાર સાહેબ અમારા ખેતર આજળથી સિપાઈઓ સાથે વાતો કરતા જતા હતા; ત્યારે તેમની વાતના થોડાક શબ્દો મારે અને મારા "વરસાદની રાત્રે એ નાસી ક્યાં જાય?" "જાતરી ખૂની હો કે?" આનું આનું તે બોલતા હતા ત્યારે હું એ વાત જાણતો હતો તે-એ તેમને કહી, તેજાસી મને પકડીને તેઓ અહીં લાવ્યા છે,"

વિદ્યામત્તરે પોતાના ખિસ્સામાં હાથ નાખ્યો. ફપીઆ પાંચની નોટ કાઢીને તેણે તે ઊંકરા તરફ ધરીને કહ્યું: "તારી હેશિયારીના બહારમાં હું ચણ-ખુશીથી તને આ બહિસ આપું છું."

"નહી, સાહેબ" તે ઊંકરાએ જવાબ દીધો: "અમે જેકુત લોહી કદી કાઢતું ઇનામ લેતા નથી. જો હું એ લઈ તો મારા બાપા મને અધમુઓ કરી નાંખે."

"ઓહો!" ટીટકરીવે દસીને ફક્ત એટલું જ કહ્યું અને નોટ પાછી ખિસ્સામાં મૂકી ધને લેધીને કહ્યું: "આવો, આપણે ઝાડી તીચેનાં નિશાન જોઈએ."

"અમને આ ઊંકરાએ તે એ જગ્યા ક્યાં ઉર્લાં દતાં તે બતાવ્યું છે." જમાદારે કહ્યું: "ચાલો, સાહેબ! હું બરાબર જગ્યા બતાવું."

તેઓ ઝાડીઓની અંદર ગયા. જમાદારે જગ્યા તાની, અને કહ્યું: "જુઓ સાહેબ, ઝાડને લીધે - બહોં ખૂબ પડ્યો નથી તેથી પગનાં નિશાન સાફ સાફ જણાય છે. જુઓ, થોડાંક પગલાં મરદનાં છે અને થોડાંક બોરતનાં છે."

ટીટકરીવે બારીકાઈથી તપાસ કરી. તેના મનમાં એક અર્થનો ઉત્પત્ત થયો. તે એ કે-તે પગલાંમાંનું એકે 'રસીપર' વાળું ન હતું! જને ખુશ્લાં પંજાવાળાં પગલાં હતાં.

તેણે મિ. બેથીને કહ્યું: "જે સ્ત્રીનાં પગલાં છે, તે સ્ત્રી મરનારના બોરકામાં આવી ગયેલી છે. તે સ્ત્રીને મરનાર સાથે અથવા તો ખૂટી સાથે સંબંધ છે જે પ્રકરનાં પગલાં છે. તે જીવાન છે. ખૂન કરનાર તે નથી," તે ઝાડીમાંથી બહાર નીકળ્યો; પથ જડી બહારનાં પગલાં બહાર પડ્યાં ગયેલાં હતાં, વરસાદે તે ગુસ ક્યાં હતાં.

"ચાલો, આપણે હવે ત્યાં જઈએ" ટીટકરીવે કહ્યું.

વિધવા હમુની ધરપકડ

તેઓ સર્વે હવે ત્યાં ગયા. સિંપાઈએ તેના મધન બહાર ઉભા દતા અને તે મકાનના અંદરના બા-અર્માં રેશિયો કાંતતી હતી. અમલદારોને જોઈને તે બોલી "અને રાંડીરાંડને શા માટે સતાવો છો, સાહેબ હું આમાં કાંઈ જાણતી નથી અને એમાં કાંઈ લાગતું વળગતું નથી."

"મરનાર નદીકર" મિ. બેથીએ કહ્યું "ખૂન કરીને પાછી સફાઈ કરે છે?"

"શું મેં ખૂન કર્યું છે? એની કાંઈ સામિતી દેશે તે?"

"સામિતી પછી બતાવીશું પણ ચાલ, તારે જમવું હોય તો કહી દે તો ખૂન શા માટે કર્યું અને તારા સાથીદારો કેાણુ દના?"

"પથ મહેરબાન, મને એની કાંઈજ ખબર નથી."

"તું એમને એમ નહોતો આને. તને જેલમાં પૂરી કેરડાનો માર મારીશું ત્યારે જ કેમણે આવવાની! જમાદાર, લઈ જાઓ આ બાઇને જેલમાં!"

મિ. બેથીના આ હુકમ મુજબ જમાદાર આગળ ૧ આખો એટલે વિદ્યામત્તરે પોતાના હાથમાં ઇશારત કરતાં કહ્યું: સખર! એ બાઈ સાથે મને એકલાને ચોડી મિનિટ વાત કરવાદો."

રોસિસ અમલદાર અને બીજાઓ બહાર ઉભા આગળ જમ રહ્યા હતા. એ પ્રકારે વિદ્યામત્તરે છડીસર તે સ્ત્રીનાં પાયાથી તે પત્ર સુધી અવસોના કહ્યું. તેણે તે બાઈ તેને પુછ્યું "મરનાર જમાદાર નદીતટલાંને - તું શા માટે આવ જા કરતી હતી, બાઈ?"

“હું ! હું કદી એમને ત્યાં જતી નહોતી.”

“ભૂલું” ના બોલીશ એથી તને નુકસાન થશે, એ ખબર છે? જો, બધાઓ તને જ ગુન્હેગાર કહે છે. હું કહું છું કે-તું ગુન્હેગાર નથી.”

ધનરા તમારું સાફ કરે. આ બધામાં તમે એક જ સાચક માન્યુસ છો.”

“પણ બાઈ દેખીતી સાબિતીઓ તને ગુન્હેગાર કહેતે તેવી છે. ખૂન પહેલાં-તું નવનીતલાલને ત્યાં ગઈ હતી, હું તારા ખાનગી યાત્રા કરું ! તે” એવી ખાસેથી રૂ. ૫૦૦ લીધા હતા—”

“એ પ્રભુ ! એ શું બોલે છે. મહેરગાન !”

“તારા સાચું, તે ધીમેથી બોલે છે. “હા તો તું મરનારાની રજાવ હતી અથવા તો તે તારા ખર્ચામાં હતો ન છુટી ઇલાજ એવી રીતે તે તારાથી દુશ્મનો હશે.”

“તમે હવે ઉપરાંત બોલો છો-મારી આખરને જોડો લગાડો છો.”

“જો તને એમ લાગતું હોય તો સાચી વાત કરી કે; અથવા મરનાર પાસેથી નીકળ્યા બાર તેના ધર નજદીકની કઠીઓમાં હું જોતી સાથે યુવયુવ વાળ કરતી હતી તેનું નામ જાતલી રે.”

હવે અર્ચાથી તેના સામે જોઈ રહી. તેણે મોં આડું ફેરવીને જવાબ દીધો. “હું ડાહ્યને કામે રાતે ગયા નથી.”

દીકરીને એકમ ત્રેસરમાંની લીટ પર સ્થિતતાં કપડાં છાંયી તે સ્ત્રી આગળ ખસીને કહ્યું: “જો, બાઈ, એના પર કોઈમના અણ છે કે નહીં? હું રાતના બહાર ગઈ હતી, એ ચોક્કસ છે.”

તે ખસીઆણી પડી ગઈ. “હા, હા; મને જાણ આપ્યું.” તે બોલી: “હું દીવાસગાની પેટી ભેગા બજારમાં ગઈ હતી.”

દીકરીને હસીને પૂછ્યું: “તે ત્યાંથી તે ખરીદી

હોય ત્યાં મારી સાથે આવીશ ! જેણે તને દીવાસગાની પેટી આપી હતી તે કુશલદાર સામી પ્રસંગે ?”

“એ તો હું કેમ કદી કહું ! તેને વખતે વાદ હોય અથવા ન પણ હોય !”

“મજાતરતાં શું કામ કરે છે ! બાઈ, જો, આ તારા વાળનું ડુંગળું છે ?” મોનાના બિરસા-આથી વિવાદપુરે તે ડુંગળું કાઢીને બાતમ્યું કે જે મરનારની આમળાં ખરીદી મળી આપ્યું હતું

હવે શીઝી પડી ગઈ. તે બોલી: “આ વળ ? એ તમારી કને કમાણી આપ્યા !”

“બાઈ, સો જન તરફ સખત થતું તે મને પર્મ નથી. જો, હું ગુન્હેગાર હોવાના આદર્શ દેખીતા પુરાવા મેં તને બતાવ્યા તે છતાં હું માનું છું કે-તું ગુન્હેગાર નથી. છતાં ખૂની વિને તું કંઈક કદીકન જણે છે. કાઠીઓમાં જોને હું મળી હતી તેનાં અને તારાં પગમાં અમે જોવા છે. હું અત્યારે તેનું નામ અમને નહીં કહે તો આખી રાત મહેનત કરીને પણ અમે તેને શોધી કાઢીશું અને પછી વાન બિલકુલ કાચમાં નહીં રહે. ખાતે માની જન.”

ઘોડીચાર ધુધી તે યુવ રહી. તે બાદ બોલી: “તમે મને નકામા મશરોની નાંખો છો ! તમે જ કહો છો કે, હું ગુન્હેગાર નથી તો પછી મને કેવી રીતે આ ખૂનમાં સામેલ કલો છો ? હું કંઈ જ જાણતી નથી. હું નિર્ણય છું. મહેરગાની કરી મને ના સતાવો.”

“બહુ સાફ” એમ કદી વિવાદપુર મિ જોઈ પાસે ગયો અને તેને કહેવા લાગ્યો: “એને તમે ખુદીથી તમારી ત્રેસરમાં લઈ જઈ લાગો. પણ તે પછી ને બાળક કરવાની. તેના મક્કમની કાની ભેગા-

ની અને કોઈ સી મારત તેની પોતાની ઝડતી લેવાતી.”

પોલિસ-અધિકારીને તે તેજ પરવાનગી નેહલી હતી. સમાપ્તખાન જમાદારને તેણે હુકમ કરી દીધો એટલે હુકુને કેદ કરીને તે ત્રણ સિપાઈઓ સાથે ત્યાંથી ગયો.

“હવે પંચ રૂબરૂ આ બાઈના ધરની ઝડતી લઈએ.” મિ. લેશીએ કહ્યું.

“હા, મને અમુક શક છે, તેનો પુલાસો ઝડતી વિના થશે નહીં.” વિલાયતુરે જવાબ દીધો.

ત્રણ રાફદારીઓને બોલાવી મંગાવવામાં આવ્યા અને તેમના દેખતા મકાનની ઝડતી લેવાઈ. જે કપડાં ડિટેક્ટીવે ખોદી પરથી ઉતારીને હુકુને બતાવ્યાં હતાં, તે તપાસવામાં આવતાં તેમાંથી એક રમાલ નીકળ્યો. એ રમાલની એક કિનાર પર “આનંદ” એવો શબ્દ લખેલો હતો. ત્યુ તપાસમાં એક પેડીયાથો ર. ૦ ની નોટ મળી આવી.

“મરનારની વિજેરીમાં ખુટીજ આ નોટો.”

લેશીએ દીકા કરી

“એમાં શક નથી.” વિલાયતુરે જવાબ દીધો.

આ ચીજોની તપસીલ કરી લેવાઈ અને તેને લગતા લખાણમાં પંચના માણસોની સહીઓ કરાવી.

લેશીએ તે ચીજો પોતાને રવાના કરી લીધી.

“સાહેબ, આ બાઈ ખૂતી છે ને ?” લેશીએ પૂછ્યું.

“ના” ડિટેક્ટીવે જવાબ દીધો.

“ત્યારે ખૂતી છે કાણ ? પુરુષ કે પ્રમદ ?”

લેશીએ થેજો કર્યા

“ડિટેક્ટીવે જવાબ દીધો નહીં.

હોહીવાળાં કપડાંની પોટકી

મિ. લેશી, ડિટેક્ટીવને આંને કિશોરને પોતાને ઘેર

લઈ ગયો. જમતાં જમતાં ડિટેક્ટીવે કહ્યું : હુંસ ખૂતી નથી છતાંપિ એને મેં કેદ કરાવી તેની મતલબ લુંદી છે.

“આપ તેને નિરપરાધી માનો છો તો પછી એક કેદ કરાવવાની આપની મતલબ થી ?” લેશીએ પૂછ્યું.

“એકજ, ખૂતી અથવા તેના મળતીઆએને આ બાઈના કેદ થવાની ખબર મળતાં તેઓ કાંઈક એવું તકલ્લ કરેલું પગલું ભરશે કે જેથી તેમને રોષવામાં આવેલુંને અતુલગતા મળશે.”

“હું આપનું કહેવું સમજી નહીં.” લેશીએ પૂછ્યું.

“કિશોર, તું સમજે છે કે ?” ડિટેક્ટીવે કિશોરને પૂછ્યું.

“હા, હુંએને ખૂતી સાથે કાંઈક પણ સંબંધ છે. વળી મરનાર સાથે પણ તેને સંબંધ હતો—”

“મરનાર પછી ?”

“હુંસ પર પોલિસખાતાને શક છે અને તે કેદ થઈ એટલે ખરો ખૂતી એમજ માની લેશે કે પીઠ પતી !—

“મરનાર પછી ?”

“અને પોતાના તારક કાંઈનું લક્ષ નહીં એમ ત્રણીને તે પુણ્યપુણ્ય એવી વર્તણૂં મલાવશે કે જે તેને પોતાને જ દેવામાં નાંખશે.”

“તારક અતુમાન મારા જેવું જ છે.” ડિટેક્ટીવે કહ્યું : “મિ. લેશી, કિશોરની મારણ ખતી છે. પણ આપણે કાંઈ જાણીને એસવાના નથી. જે રમાલ આ બાઈ પાસેથી મળી આવ્યો છે તેની કિનાર પર જે ‘આનંદ’ શબ્દ લખેલો છે તે કાંઈક માણસનું નામ છે તે કાણ છે અને કયાં રહે છે, એ જ પછે તપાસવાનું છે.”

“જમાદાર એકાદ કાકામા અહીં આવશે અને હસુની પોતાની ઝડતીમાંથી શું નીકળ્યું તેનો ‘રિપોર્ટ’ કરશે. તે વખતે આપણે ‘આનંદ’ વિષે તબીબી કરાવીશું.” જોશીએ સૂચના કરી.

તેઓ જમી રહ્યા અને નિરાશ બિં. બેરોશા બેસવા ઉઠવાના ચોરડામાં આરામ લેવા કાગળા આપને એકાદ કાકા વીતતાં સુલાખતખાલ જમાદાર બે તથુ પોલિસ-સિપાઈઓ સાથે આવી લાગ્યો. તેણે ખબર આપી કે -હસુની પોતાની ઝડતીમાં પાન બનાવવાના સામાનની કોપણી નીકળી છે, જેમાં થોડાંક પાન, સોપતીના ફરચારીયાં અને એક નાની સરખી સૂઈ છે. અમે તે જપ્ત કરી છે. એ સિવાય તેની પાસેથી કશું નીકળ્યું નથી જમાદારે તે કોપણી જમાવી. તે રેશમી કપડાંની હતી, અને સૂઈ ઉપર હંદર ટ્રાવરઝમ હતું.

“માત્ર ચાંખીન જણાય છે !” જોશીએ ટીકા કરી. એ વિને ટીકાટીક કાઢી બોલ્યા નહીં પણ તેણે જમાદારને કહ્યું “આનંદ નામનો શબ્દ કોણ છે ?”

“તે એક કાપડની કુડાનવાળો છે તેનું આજુ નામ આનંદવાસ છે.”

“લુવાન છે કે ?”

“હા. વળી લહેરીલાલ જેવાં એ છે.”

“હસુની નજીક રહે છે કે ?”

“હા. તેનો શાખપડોશી છે. હસુ તેને પોતાના મમીઆઈ ભાઈ તરીકે ઓળખાવે છે.”

“કેમ, સાહેબ, એ જામાસને પકડીશું” જોશીએ પૂછ્યું.

“ના તે મુન્દેગાર નહીં હોય, એમ હું માનું છું.”

“ત્યારે મુન્દેગાર છે કોણ ?”

“જોશી કાઠીશું. ખાતેશી રાખેલું હવે તો આ

કુમતો પુરો પતો મેળવવા વીના હું અહીંથી નહીં જઈ એની ખાતી ગમતો.”

તેઓએ બાદ મરનાર નવનીતશાપને મોકલે ગય મકાન ઉપર પોલિસ-સિપાઈઓના ચોપી પહેરા હાથમ હતો. ટીકાટીકે, મિ જોશી અને કિંગારસારે મકાનની અંદર જઈ અવધોક્ત દરવા કબ્જો અને પોતે મકાનના ચોરાનમાંના બગીચામાં તપાસ કરવા શરૂ કરી.

રુચિના લગભગ હતો સુમાર થયો હતો. બાજુ માંની ખોરી રહી હતી વરસાદનું નામ નિશાન નહીં બગીચો ચાંદનીમાં સુંદર દેખાતો હતો. બગીચામાં કંઈ નવું જાણવાનું મળે છે કે કેમ તે તપાસ કર કરી. મરનાર ને ચોરામાં હતો તે ખતો આજાગી તેણે પત્રમાંની નિશાનીઓને આંખો જમીન તપાસવા મોકી આગળ વધતાં વધતાં એ જમાદારે તે ઘોળી ગયો પૂવના વેવાઓની ને દારૂ દારૂ ત્યાં આની રહેલી હતી ત્યાં તેને એક વેસાવાળ જમીન રાક પડતી જણાઈ તે જમીન પર બેસી ગયો પોતાના ખિરસામંથી વીજળીની ખતી બહાર કાઢી અને તેમની પ્રકાશ આમ તેમ ફેંકયો. એક છાંયે તેણે હાથ લગાડ્યો અને તે બાદ તે તરતજ ઉભો થઈ ગયો.

વીજળીની બની ખિરસામાં થકીને તે મકાન દરવાજા આગળ ગયો દરવાજા પાસે માગીનું ઝુકા આવેલું હતું તેણે માળીને ઢાંકે મારીને બહાર ખેલાવ્યો અને પેશો રાક પડતો છોડ કે નેતે તેણે હાથ લગાડી જોયો હતો તેની પાસે માળીને હાથમને પૂછ્યું “આ છોડ કાઢે છે કેમ ? શું તો આ છોડ નવો જ રાખ્યો છે ?”

માળીએ છોડને હાથ લગાડ્યો અને હવાની નેતે તેણે મોઢું ઉતારી ગયું. તેણે જમાન દીધો આજાગીની વાત છે, સાહેબ ! આતો એક લુનો છોડ છે. અજાર પહેલાં મેં આ હાતમાં તેને જોયો નહીં.”

“ત્યારે તે તે ઉબેડો નથી ?”

“ના. સાહેબ.”

“એ તદ્દન ઉબેડી નાંખ, ભેડ ?”

માળીને લાગીર મહેનત પડી નહીં. જરાક જ આંચકો મારતાં તે ઉબડી ગયો. “આસપાસની ધુળ ઉબેડી નાંખ.” ડીરકડીવે કહ્યું.

માળી એ ધુળ ઉબેડી નાંખી અને એ ખાસ ત્યા આગળ પછો તેમાંથી ડીરકડીવને નવીજ વત તાલુકાની મળી. કપડાંની એક પોટકી તે ખાસની બંદર દાટવી હતી. ડીરકડીવે તરતજ તે હાથમાં ધક ધીધી અને તે છાંડી નાંખી તે પોતે તેમજ માળી બંને, એ પોટકીમાંનાં કપડાંનો હાલત જોઈને તાલુકા દયા. એ કપડાં લોઢીથી લદખલ થયેલાં હતાં. અને તે એક પ્રરપનાં હતાં. ! !

“આ શું ?” માળી બોલી ઉઘે.

“તું કેવો બેદરકાર બાગ્યાન છે ? કુસો આ તારા શેઠના ખૂનીએ ઉબેડ્યો; આઠો બોલી તેમાં નાનાં લોઢીવાળાં કપડાં મૂક્યાં અને પાછો વેલો. તેમ રેપી દીધો ત્યાં શુંથી તને ખજારજ ન પડી ?” ડીરકડીવે માળીને પૂછ્યું.

“સાહેબ, આ ગરબઝ મારી માહિની બદલ થઈ છે.”

“એની તો મને ખાતરી છે. તને ખજાર પડે એવી રીતે આ કામ કરનાર “બોટ” જ હોય. કવેથી બહુ કાળજી રાખ, સમજાવો.” એમ કહીને ડીરકડીવ કપડાંની પોટકી લઈને મકાનની બંદર ગયો.

તેના હાથમાં પોટકી જોઈને જોશી અને કિશોર બંને દયા. ડીરકડીવે તે પોટકી ખુલી કરી. તેમાં એક ખમીસ અને એક પેાતીલ હતાં અને તે લોઢીથી ખરબચડાં હતાં. તેણે ખમીસને કોશર તપાસ્યો. પોતીઆની કિનાર તપાસી. બંનેની ઉપર “ન”

અક્ષર લખેલો હતો. ડીરકડીવે ખમીસ લાઇ પર લોઢીને એનું અને પછી કહ્યું; “આપણી વાત છે કે આ કપડાં તો ખુજ મરનારાનાં જ છે.”

“વાહ ! શું મરન રેજ પોતાનું ખૂન ક્યું ?” જોશી પૂછવા લાગ્યો.

“ખૂનમાં સીવાયલાએની આ ગંધી કરામત છે. મી. જોશી, આપણને આ કપડાં મળ્યાં છે એ વાત મામમાં લોખને કાને પ્રસારો છે.”

“કારણ ?”

“સકલારે તમને તે જણાશે. ઉપરાંત માનસ મટે એક નિરાશો બંધાવત કરવો જોઈશે. તમારા જમાદાર અને બીજાં લોકો યજમાન સિવાયબેની બાને રાતે આ મકાનમાં અને બહાર લોઢીપહેરી રાખે. કોઇ પણ સકમંદ આદમી અહીં આવે તેને તેઓ પકડી લે એમ કરમાવે.”

“અને આપણે શું કરીશું ?”

“તમે અને કિશોર તમારે ઘેર જઈને નિરાતે “લંબી બેલો !” પ્રકાશનો પહેર પતાં અહીં પાછા આવશો.”

“અને તમે ?”

“હું ક્યાં સોઇય અથવા શું કરીશ તે કહી શકતો નથી.”

“વાહ, ” જોશી બોલ્યો; “તમને મેં બોલાવ્યા બેટલે તમારા દિલના મોહપણ તરંગને હું મંજુર રાખુ છું; પણ મિ. વિદ્યાવતુર, અહીં પૂછવો તો આ તમારી નક્કામી ધાંધલ છે. બોટાં રહ્યાં છે. ખૂની એ રીતે લાઇ આવે એમ હું નથી માનતો.”

ડીરકડીવ કાંઈજ બોલ્યો નહીં. જોશીને પૂછ્યું;

“આ પોટકીનું શું કરવું છે ?”

“તે અહીં મકાન પાસે બાંસે પડી રહી.”

“વાહ ! મુદા માલ આમ રજગતો મુજી શાય ખસે ?”

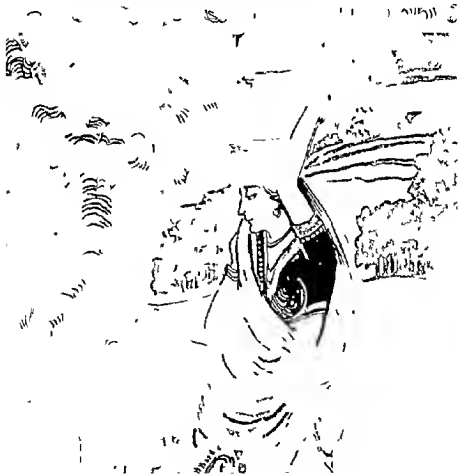
[આ રમજરી વાતો પાંચમા પુસ્તકમાં પુરી થશે]

સાજી આઈ

આદીકમ

૫૫ પૃષ્ઠ

પ્રકાશ

સર્જાતું સાહિત્યના તંત્રી-સાદીક

ચાલુ માસથી પ્રગટ કરશે

નવું સુંદર સચિત્ર હળવા સાહિત્યનું સાપ્તાહિક

ચેતનયુગ

સારાથે ગુજરાતના એકેએક સિદ્ધહસ્ત લેખકોની કલમે લખાએલા વિવિધ લેખો હળવા સાહિત્યના પત્રોમાં અનેરી ભાત પાડતા અવનવા વિષયો ફેાટા અને ચિત્રોથી શાસ્ત્રમારિને દર આઠવાડિયે માત્ર ૧ જ આનાની નજીવી કિંમતમાં આપવાની અમે નવી યોજના કરી છે.

૧૦૦૦૦

પહેલાજ અંકથી એની દસ હજાર નકલો અમને પ્રગટ કરવી પડશે. કારણ કે સારાથે હિંદમાં દરેક ગામ અને શહેરમાં એના એજન્ટોની વધુમાં વધુ મુદકે નકલની માંગણીઓ આવી રહી છે. અને હજી તે 'ચેતનયુગ'. બહાર પડે તે અગાઉ સંખ્યાબંધ આહુકો પોતાનું વાર્ષિક રૂ. ૫ નું લવાજમ ભરી રહ્યા છે. તમે જરૂર 'ચેતનયુગ'નો પહેલો અંક જોશો. એક જ અંક જોતા તમને ખાત્રી થશે કે એક આનાની નજીવી કિંમતમાં 'ચેતનયુગ' સૌથી વિશેષ સુંદર, સંગીન વિવિધતાભર્યું સાહિત્ય આપે છે. ૧ લાજ અંકથી ૫૦૦ રૂપીયાની ઇનામી હરિદાઈ પણ પ્રગટ થશે. નમૂનાના અંક માટે ૧ આનાનો પોસ્ટ સ્ટાંપ ખીટો.

ચેતનયુગ

અમદાવાદ ઓફીસ

રતનપોળ લીંબુપોળ.

દરેક લવાજમ ભરવાની અને પત્રવહેવાર કરવાની ઓફીસ,

૭૬. ટેમેરીન્ડ લેન-કોટ-મુંબાઈ.

સર્જનું સાહિત્ય

● સાદીકરતું નવું પુસ્તક પ્રકાશન ●

: પાંચમા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

અવપ્રકાશન : રા. જયંતી બચી. ખાંડારી :

અવપ્રકાશન : અદર્શરે ગુણમુદતી ચિત્રકાર : રા. સારાભાઈ.

ચિત્રકાર : કલાનિધિ, અમદાવાદ.

સંપાદકનું નિવેદન	સાદીકર	૫
પ્રગટ નહીં કરવા સમિતિ નોંધ	ધુમકેતુ	૭
જ્યાં માઠ ત્યાં રસ નહિ	ચુનીલાલ વ. શાહ	૮
વિગ્રહ પ્રેમની વાતો	છગનલાલ પંડ્યા	૧૯
મેવેદન	કલાધર્મી	૨૭
કલ્પનીત કોઈ	દેશજી પરમાર	૩૧
મારી નોખપોથી	ગુમા	૩૩
નગ સત્ય	પૂષ્પ શુક્લ	૩૫
જલ્મ મિત્તલી જાણીકાને	પુરુષોત્તમ શાહ	૩૬
નમીન કાકાની કાઠી	કિશોર વઢીય	૩૭
રજકાવુ	ખાલુભાઈ દેસાઈ	૪૧
સ્વિત્તવમ	ભગવાનલાલ મોઢી	૪૧
ગોરીયા	કૃષ્ણસાહ વાટ	૪૨
સંસાર ચિત્રો	મયવનરામ શુક્લ	૪૮
અમદાવાદથી મુલાઈ-હવાઈ	કેતુ દેસાઈ	૫૧
હસ્યાંજલિ	મનહર ચૌહા	૫૫
પુરુષ કે પ્રગલ્ભ	ધનદેવર ત્રિપાઠી	૫૭

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, ટે મે રી નં લે ન કો ટ મું બા ઈ

ન સર્જનું સાહિત્યનું છું પુસ્તક રવિવાર ૨૬:૪:૩૧ ના દિવસે બહાર પડશે ન

सर्जितुं साहित्य

शुद्धमहिरे अणुमहिरी

चित्रकार :
रा. साठगाव

પુસ્તક :

: પાંચમું

સંપાદકનું નિવેદન

‘સર્જન સાહિત્ય’ ને મળેલા અદ્યતન વિજયથી અમારા હૃદયમાં વધેલું છે. સારાથે ગુજરાતના કેળવણી અને સંસ્કારી વાંચક વર્ગમાં ‘સર્જન સાહિત્ય’ પોતાનું સ્થાન મેળવી શીકું છે. એના સ્થાપી આદેશની સંખ્યા દીન રૂપે વધતી જાય છે; તેમ એનું છટક વેચાણ પણ સારા પ્રમાણમાં વધી રહ્યું છે. અત્યાર સુધી પ્રગટ થયેલા ચાર પુસ્તકોના અનુભવ પછી અમે ખાતરી માગી શકીએ છીએ કે શિષ્ટ અને સંસ્કારી સાહિત્ય વાંચનારાઓની એક મોટી સંખ્યા હતી ધરાવે છે; પરંતુ અત્યાર સુધી એ જાણ વાંચકોને યોગ્ય પ્રલયમાં

નિષ્ણતાવાળા પરંતુ જે વધુ પ્રમાણમાં વાંચનની જરૂર હતી. તે જરૂર મોટી કીમતના સચિત્ર માસિક પત્રો દેટલેક અંશે પૂરી પાડી શક્યા નથી. ત્યારે ‘સર્જન સાહિત્ય’ એક માસમાં બે વાર ગુજરાતના પ્રતિષ્ઠિત અને સંસ્કારી લેખકોના લેખો તેમજ ગુજરાતના સ્વીકારાયેલા કુશળ ચિત્રકર્તાઓ ચિત્રો સાથે પ્રગટ થતું હોવાથી—અને વર્ષ દરમિયાન ગુજરાતના એક સિદ્ધાંત લેખક શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દ. દવે એમને એનું હાથપરસનું એક કીમત હાથપર એટ પ્રસક્ત વાંચકોને આપવાની યોજના કરેલી હોવાથી એને હાથ કરતી ઘણી વધુ કિંમત મળી છે. તેથી ‘સર્જન’

સાહિત્ય'ના હવે પછીના પુસ્તકો વધુ ને વધુ પ્રમદ પ્રગટ કરવાના અમારા હેતુસાધર્મી ગળા આ-
નું છે. અને અમારા અધિક્ષણ સફળ થયે એવી
પ્રતિતિ થાય છે.

સંસ્કારી ગુજરાતે અમારા નવ્ર પ્રયત્ન પ્રત્યે
દર્શાવેલી મમતાભરી સહાનુભૂતિથી અમે આશ્ચ-
ર્યથી મરતન નમાવીએ છીએ, અને દીપ્ત સાથે
પ્રેમીએ છીએ કે 'ગુજરાત શિષ્ટ અને સંસ્કારી
સામન વાંચવા માટે કેળવણું નથી, ગુજરાત ઉંચી
પંક્તિના લેખકોનું સાહિત્ય છરવી ચઢતું નથી' એ
વાર્તા ખમ છે. ગુજરાતમાં વસતી—ગુજરાતી વાંચી
લખતી—ગુજરાતમાંની દરેક પ્રામા—અવગત પારસી

પુસ્તકોના અપવાદ સિવાય—'સર્જનું સાહિત્ય' પ્રિય

પણું છે. એના હવે પછીના પુસ્તકો ક્યારે પ્રગટ

એની આતુરતા સાથે રાહ નેતા પગે અને

અમારા પ્રયત્નમાં અમને ઉત્તેજ રવા છે.

સર્જનું સાહિત્ય 'વિવેની આ ડુંધી આશ્ચર્ય નોંધ
અર્પણ અને આજે વાચકોને એક નવી આનંદ-
દાયક ખજાર આપવા ઉત્સુક થવા છીએ.

ચેતન યુગ

'સર્જનું સાહિત્ય' ના કેટલાક વાંચકોની
ચચના છે કે તમે જેમ સંસ્કારી ને ઉંચી પ્રતિનું
સાહિત્ય 'સર્જનું સાહિત્ય' દ્વારા આપો છો—
તેમ હળવા પરંતુ શિષ્ટ સાહિત્યનો એક વિશાળ એ
પુસ્તક પ્રકાશનમાં રાખો તો જેઓ હજી મુખી સંજોગ
અને ઉચ્ચ પ્રકારનું સાહિત્ય વાંચવાને ખરેખર ટેવા-
યા નથી. તેમને એથી પણે અંચી સખારો મળશે;
સારે મારા અનેક શુભેચ્છક મિત્રો અને પત્રકારિત્વ
જગતમાં મેં કરેલી અત્યંત નમ્ર ને નહીં સેવાની
કર કરનારા હળવા સાહિત્યના શીખીન વાંચકો
પ્રતોદારા અને અંચત પુરાષાતોમાં કલા કરે છે

કે, તમારે 'સર્જનું સાહિત્ય' ઉપરાંત હળવા અને
શિષ્ટ સાહિત્યનું એક સાપ્તાહિક પત્ર પણ પ્રગટ કરવું
દર્શકત એ છે કે 'એ વડી તોળ' ના એક માર્ગે
અને તંબી તરીકે લગભગ ૭ વર્ષ સુધી એ પત્રનું
એક સરખું સંચાલન કરવાથી હજારો વાંચકોનું મારા
કાર્ય પ્રત્યે-અવગત, એમની મારા પ્રત્યેની સદ્મા-
વના હીધે જ આકર્ષણ છે; અને તેથી તેઓમાંના
અણા અને હળવા સાહિત્યનું એક સાપ્તાહિક પત્ર
પ્રગટ કરવાનું કાર્યોન કરે છે; અને હું પણ માનું છું
કે ગુજરાતની જનતાને શિષ્ટ સાહિત્ય તરફ આકર્ષણ
થવાનું કારણ હળવા સાહિત્યદ્વારા તેમની કેળવણી
રહિ છે; અને હજી વાંચકોની રહિ જેમ જેમ
હળવા સાહિત્યદ્વારા કેળવવાતી જશે. તેમ તેમ વાંચકો
પ્રાચુવાન ને પ્રેરક, સંસ્કાર પ્રચારતા અને મનવતા
કેળવતા સાહિત્ય તરફ વધુ આકર્ષાતા જશે. એ વિશે
અને આથી હોવાથી હું અંચર પર અક્ષા શખીને વાંચ-
કોના સંપૂર્ણ સહકાર મેળવવાની ખાત્રી સાથે આ-
વના થોડા જ દિવસોમાં ચેતન યુગ 'નામક એક
આવર્તિક પત્ર પ્રગટ કરવાનું આરંભીશ. 'ચેતન
યુગ' માટે મેં એકી કરેલી સેખ અને વિચારામ-
ત્રીઓ તેમજ ખીલ અનેક અવનવા આકર્ષણે તેમાર
હોવાથી એ નવા આવર્તિક પત્રના સંપૂર્ણ વિનયની
અને ખાત્રી રહે છે. તે હતાવિ હું એક આનવી રહેા
મારા કાર્યમાં તુટીઓ કરો ને રહેશે. પછીવે ઉપયોગો
પણ હશે, તે ઉદાર તુતિના વાંચકો નમાવી સેશે
એવી અક્ષા રાખું છું.

અને આશા છે કે 'સર્જનું સાહિત્ય' ના વાંચકો
થોડા જ દિવસોમાં પ્રમદ અતારા સાપ્તાહિક 'ચેતન
યુગ' ના પ્રચારમાં-એની સમૃદ્ધિ વધારવામાં મારી
સાથે સહકાર કરશે અને અખંડલાની-સાહિત્ય દેવી
સરસ્વતીની સેવા કરવાની મારી સક્તિ વધતી અને
સદનો કાણી કરશે.

સાદી

પ્રગટ નહિ કરવા માટે લખેલી કેટલીક નોંધ

એક અમેરિકન મુદત્રણે જાપાનમાં લખાતું 'દર્શ' કે 'wanted an unpractical education' જુવાનોને કમાતા શીખવવું એ કામ કેળવણી માટે હોય જ નહિ. એ કેળવણી જ નથી. એવી રીતે કેળવણી અને કમાણી એ વિચારો સાથે સાથે કરવાથી એકે વિચાર સાથે થઈ શકતો નથી, કેળવણી ને મળે તો એટલું આગે શો કે જુવાન માણસ ગમે તે સ્થિતિમાં કુખ માનતાં શીખી ભવ અને દેહ સ્થિતિમાં મૈતની ભાવને વધુ ને વધુ ધડવાની તૈયારી બતાવે, તો કેળવણીએ જે કરવું પડે તે કંઈ છે એમ કહેવાય. તરીબાધમાં ખુબારી લેતો જુવાન અને ફરતે કાસ એલ. એલ. બી. થઈ ઈર્ટમાં નેક્રૂડી બર્મા કેસ લડવા હોય તો વકીલ એ મેમાં વકીલને કેળવણી લીધેલો માનવામાં આવે છે. એ માનવામાં જ કેળવણીનો ધાણ કાઢ્યો છે. એ અવદાર છે, શક્તિ છે; પણ કેળવણી કે સરકાર નથી. એ-છ નીએરિંગમાં પાસ થઈ એકાદ 'ભગ' શોધી કાઢી સાંચ લેતાં શીખી ભવ ને ધર ભરતાં બાવડી ભવ એ અલખવ જે અર્થમાં વાલીઓ કમાણીવાળી કેળવણી માટે છે તે અર્થમાં કેળવણી છે, પણ એમાં મારી કેળવણી નથી. ખરી કેળવણી આત્માને જે કેળવણીને કમાણી સાથે નેહીતે આપવામાં આવે છે, તે કેળવણીનો નાશ થાય પછી જ દર થાય. જે

કેળવણી પૈસા કમાતા નહિ શીખવે—પણ ભત પડતી શીખવશે—તે જ છેવટે ટકી શકશે.

મણી વખત દુર્ગુણનું સ્વરૂપ નહિ સમજવાથી માણસ મોટાની મણી સજિત તેની સામેની લાકાઈમાં વ્યર્થ રીતે મુખાવે છે. ને એટલું સમજાઈ નવ પ કે કુખની મુકુમારતા ભેતારી જાખ અને કોપથી લાલણ્ય થયેલી જાખ મિતની એ બન્ને અવરધા એ જ ભાવની લાગણીમાંથી જન્મે છે. તો માણસને દુર્ગુણ આને લાકાઈ કરવાનું સ્પૃશ્ય થઈ ભવ કેટલાક મનુષ્યો આવી ચામડીના હોય છે. કેટલાકની ચામડી ભડી હોય છે. ખૂબેલા પ્રકારના મનુષ્યોને કુમળી, રસભરી કંચુરતિ-દવા, અદિસા ને સાચ જેવી બાવડા ખીચવાનો અવકાશ છે—અને બસ જર જાવડા એથી વિરુદ્ધ ચીડીવા, દેવી, માનવ વિરોધી, વિષથી અને વા થવાનો પણ અવકાશ છે; બીજા પ્રકારનો મનુષ્ય અખુદ સદનશક્તિ અને બીરતા પણ બીરને શોભે તેવી ચાતશરી કિમ્મત કેળવી શો: તેમ જ મૂર્ખ, બડ, ને વિવેચીન થક પણ થઈ શકે. જે મનુષ્યો મોટાનામાંથી જન્મેલી લાગણીને તરવ વધ બની ભવ છે, તે લાગણી ગમે તેટલી જંચી મનાની હોય તો પણ તેમાં પમુનાનો

અંશ છે: લાંબણીને લુહિની પાળ વચ્ચે વહેતી કર-
નાર મનુષ્ય જ વિન્નતા બને છે.

હવેન સમર્પણની ધરીએ જે માણસ પાંછો
હકારે નથી, તે જ માણસ ખરી ધાર્મિક જતિ ધરાવે
છે એમ કહી શકાય.

×

ધર્મ' લોકમાં ત્રણ સ્વરૂપે રહે છે. બાળ રૂપે,
આધ્યાસન રૂપે અને રોમ રૂપે. અનુકરણ ધર્મ-
અથવા આચાર ધર્મ-એ વંશપરંપરા અતઃજ્યેષ્ઠ-
લાક રોમ આવે છે તેવા રોમ છે; મંદિરમાં પાણી
હતારી ને મોટે સાંઠે પ્રાર્થના કરતા જાપને જ્યેષ્ઠ
હોકાર પ્રાર્થના કરે તે અનુકરણ છે; એ અનુકરણ
જાપે, જે પ્રકારે ધર્મને હવેનમાં સ્થાન આપ્યું હોય

તે પ્રકારે જ રહેવાતું. હવેન સમર્પણની રેગએ
મણા પુત્રીઓ ઇશ્વર ભક્ત બની જાય છે; એમણે
આધ્યાસન લેતાં થીએ છે; એ પુત્રીની ચિત્તવ્ય
વાણીઓ. સવારમાં દેવની છાંયી પાસે બેસી માથા
ફેરવી, પાછી જ બેઠું બોલવાનું થર કરે, તેના જ્યે
હારજીવિત છે: એ ધર્મ જેમાં હુઆપથી પાંચ પૈસા
કામી, બે પાંચ દેવ પાસે ધરી, ચાર પૈસા ને એ
પામીના નફા કરવાની વાન છે, તે ગમે તેટલા વર્ષ
ને જાત્રો હોય છતાં ધર્મ-ને જીતે હવેનને મળી
જરૂર પડે છે તે સો સોના અનુકરણી વાત જે.
અને તે વખતે મનુષ્ય થી રીતે ઢંકે છે તે જે
ધાર્મિક જળનો પ્રયાસ છે.

ધૂમકેટ

સર્નતું સાહિત્ય

સા હી ક નું ન વું પુ સ્ત ક-પ્ર કા રા ન

‘વિદ્યો શ્રીજ’ના સહતવી તરીકે હવેના વાંચનના રોખીનો તેમજ શિક્ષક વાચકોમાં નાણીલા રમેલ
થી સહીસમા હાથે નીકળતા આ નવા પ્રકાશનના પહેલાં બે પુસ્તકો એક વિશિષ્ટ હાથે પાડે છે.
શ્રી ‘સાહિત્યપ્રિય’ તેને વિશે ચોક્કસ જ કહે છે કે ‘તેમાં વર્તમાન હવેન કલિદાસ લેખકોના મુખે
અરો મૌલિક લેખકોના સંપદ હોય છે, અને નવું હવેન સાહિત્ય હોઈ નથી પણ મુખ્યમંત્રી
સિદ્ધ સાહિત્ય હોય છે લેખકોની જસ્ટીસીમાં ધમધમાડ કરતાં કાવચાચુ રિપો
છે, અને વિના કોઈયે બાળ, યુવા, રૂઢ, કે સ્ત્રી-પુરુષના હાથમાં તે મૂકી શકાય તેવું છે’

પહેલા પાંચ પુસ્તકોના જ લેખકો જુઓ

રવિશંકર રાવળ, જ્યોતીન્દ્ર દવે, હનુમાન હ. પંડ્યા, ધનસુખલાલ મહેતા, પ્રદીપ વગીલા નાનુભાઈ દવે, યુનીલાલ
વર્ધમાન યાદવ, હનુલાલ વાલ્મિકિ, રેશનલ પરમાર, ચંદ્રવંત પંડ્યા, ધનસુકર ત્રિપાઠી, કૃષ્ણલાલ મીશરાણી,
નરસી વીમાનજી, ચંદ્રકાન્ત સુવરિયા, ચંદ્રવનરાય ટુકડ, મોહિનીચંદ્ર, વર્માસાહેબ દિવેડી, વિપુલ કાલિ,
એલી, સાહી પોતે અને જેલી નિખાત ‘નોંધપાત્રી’ના આ કટાક્ષ-લેખક ‘મુશા.’

કર પંખવાડિયે ૦-૪-૦

એકલે રોજનો પૈસો. વાર્ષિક લવાબજ રૂ. ૫. પરદેસીય રૂ. ૧૫. ર્ષિક આપના સ્વેચ્છાશી નમૂનો મંગાવી
જુઓ. નવા મુખ્ય સંદેશમાં ફેરિશાએ પાસેથી તથા રેલને કલેક્ટરના પત્ર ન્હીલેલના મુકદ્દમા પરથી મળે.

સર્નતું સાહિત્ય

૭૬ રેમિન્ડર-લેઈન કોડ

મુંબાઈ, ૧

જહાં ગાંઠ તહાં રસ નહીં

[એતિકાસિક રસપૂર્ણ નવલિકા]

લેખક:

શ. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

(વિચાર : શ. ઠાકાન્નિ)

“ નામ ! ગાયો આને તો ચોપાટ દાગીએ ! ”
સ્વામીને મુખવાસનાંબુસ અર્પણ કરતાં રાણીએ
ઉત્સાદભરિત વદને કહ્યું.

“ હા, આશો : પણ ઘરત કરી પડી હો ! ”
સ્વામીએ ‘મુંડીના ઉમ્મણને મંદ રિખતથી વધારી
બેતાં કહ્યું.

“ કંઈ ઘરત ! ”

“ તમે હારો તો તમારે આઠ દિવસ આ જ
ઐતર્યામાં એકલા જે રહેવું; અને હું હારું તો મારે
આઠ દિવસ અંતર્યામાં પગ મૂકવો નહિ ! ”

મુખમાંથી રિખત રુદ્રાવતી અને કટાક્ષ કરતી
રાણી મોઝાં: “વાહ વાહ ! એવી તે વળી ઘરત હોતી
હો ! આઠ દિવસ અને આઠ રાત તમારે અને
મારે બહાર રહેવું, એટલે હું હારું તો મને સળ થાય
અને હું હારું તોય મને સળ થાય ! તમારા રા-
ત્રમાં આવો ન્યામ તોળાય છે કે શું ? ”

“ એમ કેવી રીતે ! ” રાત્ર હસનાં હસતાં
હસતાં પૂછી રહ્યા.

“હું હારું તો હું એકવી જ જેમાં રહું અને
તમે હારો તો તમે અંતર્યામાં આવો નહિ એટલે
એવ રીતે મારે આઠ દિવસ મુખી તમારણી અગમ્ય
રહેવું ! નારે, મારે તો એવી ઘરત કરવી નથી ! ”

“ ત્યારે ! ”

“ એ ઘરતમાં થોડો મુધારો કરો તો હું
કબૂલ કરું. ”

“ કહે, તો મુધારો કરવો છે ? ”

“ મારે એકલા જેમાં રહેવું પડે, કે તમારે
અંતર્યામાં બહાર આઠ દિવસ રહેવું પડે, તોપણ
તમારે રોજ એક વાર મારી પાંચે આવીને મારે
હાથ પાન ખાઈ જવું: કહે કબૂલ છે ? ”

“ હા, કબૂલ ! ” અભેરિયને દસીને રાત્ર
દેવગદેવીની હથેલીમાં તાગી આપનાં ઘરત કબૂ
કરી આઠ દિવસના સતત વિશેષની ઘરતને કે
રસભરિત રીતે રીઝી પડતી જોષ ને પ્રેમાગ પા
પત્નીનાં મન ઉત્થર્યાં.

દેવગદેવી ગુજરાતના રાજા કુમારપાળની
હેન હતી, અને એ પદમણી રાજકન્યા શાહબંદી
આવી, ત્યારથી અર્જુનાજ્ઞેતા રાજગદ અને અંતર્યા
પુર જાકેટમાગ સધ ગયાં હતાં. ગુજરાતનું પા
નગર વિકાસી તેરમી સદીના પ્રારંભમાં વિદ્યા અ
કાશ્યા પામ રૂપ મન્યું હતું અને તેના મેઘધાર
મુકત દેવગદેવીએ પરપૂરિને શાહબંદી કરતાં
ત્યાંના મેઘધારના દેહાર ફેરવી નોંખ્યા હતા. મદ
ગાઈલામ નવા મંધાવ્યા, સુઝા આંતર્યામાં મજીર
વવરણ્યા અને એમરે મંદરતા તથા મુધાર
પાણી દોષી. અંતર્યાના ઐતર્યાએને તેજે પાટ
થી એવી એવી સામગ્રી મમારીને રસુમાર્ષ દા

અર્જુનશ્રી તો દિવસનોય મેડો, જામ તે, મુસ-
તેજત ઓરડાઓમાં જાળવાતું પર્ચક કરતો દાસ-
સીઓની, રીતભાતમાં પણ દેવજદેવીના આગમન
છડી અર્જુનશ્રીને અજ્ઞાપ દેરદાર, નિયમિતતા અને
વેવેક દેખાવા લાગ્યાં હતાં. દેવજદેવીની કલાચતુર-
તાએ અર્જુનશ્રીને વશ કરી મૂક્યા હતા એમ સ્વી-
કારે તો ચાહે, આથી અર્જુનશ્રી અને દેવજદેવીના
પ્રેમની, વિશ્વાસની અને ઉશ્વસની, કંઈ કંઈ કલા-
શુભિા લોકોમાં પ્રચલિત થઈ ગઈ હતી.

એનાટ દળાઈ, દાવ ખેલવા લાગ્યો. હારછતના
ઉપર દાસ્ય-વિનોદ તરવા તથા ઉછળવા લાગ્યાં.
શ્રીજીનું એક ચોમડું મારતાં અર્જુનશ્રી બોલ્યો: “આ
એક મુશ્કેલી મૂક્યા!”

રાણીના વડન ઉપર કારમી મંબોરતા આવી.
આમાં કોઈમાં કરતા રાજ સમેત તેણે પતિના
સામે જોયું. અર્જુનશ્રી દેવજદેવીની ગંભીર
સામે જોઈ હચમચો. દાવ આગળ ચાલ્યો
મને રાજ્યએ રાણીનું બીજું સોગંદુ મારતાં
કહ્યું: “આ બીજો મુશ્કેલી મૂક્યા!”

રાણીની આંખોમાં રાજના તથાપ્તને સ્થાને કા-
તો અગ્નિ કમળી ઉઠ્યો તે સમય કે રાજ પે-
તાના ધર્મચૂર-જૈન સાધુની-તેના મુંડન કરાવેલા
મસ્તકની દાસિ કરે છે. એક બીજા ધર્મની સર-
પાઈ કરવાનો, ચાઆયોનો, વિદ્વાતાવાર્તા “વિદ્વાદોના,
કેમચાલેના સામર્થ્યની અને ચમત્કારોની જાણથી
જનતામાં જૈન કે શીવ ધર્મનો પ્રતાપ પાડવાનો એ
કેમ વર્તેતો હતો. ધાર્મિક અસ્મિતા ધર્મના અભિમા-
નમાં ઝોમળતી જતી હતી. મુજસતમાં જૈન ધર્મનો
પ્રતાપી ખજા ગૌરવપૂર્ણ રીતે કરજી રહ્યો હતો
અને દેવો તથા વૈષ્ણવો અસુખાકારી આંખથી તે

તરફ જોઈ રહ્યા હતાં. જૈન સાધુઓને મન ચોતાનું
જેટલું માન કે અપમાન નહોતું, તેથી વિશેષ તેમના
અનુયાયીઓને મન હતું. દેવજદેવી તો હેમચંદ સરિ-
ના ભક્ત કુમારપાળની બહેન રહી; તેનાથી જૈન
ધર્મચૂરનું આતું અપમાન થી રીતે સંખાપ ! તે
આંખ દેરવીને બોલી: “મહારાજ ! જરા મ્હો
સંભાળીને બોલો. તમારા વિવેકશાળ્ય મુશ્કેલી સંખા-
સીઓ કરતાં કેસોચથી દીપ્તિમય મસ્તકવાળા
મારા શ્રેયો વધારે પાવન હોય છે.”

અર્જુનશ્રી રાણીના વચન ઉપર તિરસ્કારનું
દાસ્ય દસીને બોલ્યો: “તારા રખડતા લાકડાં શબ્દ
અપાતું એટલે એ મુશ્કેલી પવિત્ર ધર્મ થયા ?”

“જમણક ! જરા વિચારીને બોલો ! મું શબ્દ
રાજેશ્વર કુમારપાળનું અપમાન મારી અપીલ કરતાં
પણ તમે બીજા નથી ?”

અર્જુનશ્રીનું સ્વમાન સ્ફુટ્યું. તેણે ચોપાટ ઉઠાવી
કેલથી રાણીના માથામાં ચારી, તે ઉઠી જતો
બોલ્યો: “તારા લાકડાં અને મું કરી નાખવાનો છે !
જા, તેનાથી ચાપ તે કરી લે.”

“ઠીક છે, પણ જો હું તમારા ચળે મ્હોમાં
પાછા ન પેસાડું, તો હું પાટણનરેડની બહેન
નહીં !”

વિનોદની હાલોની વચ્ચે બેલાતા ચોપાટના
ધવને સ્થાને કલકલો જંગાવાત નાગ્યો. માનિનીનું
અભિમાન સ્ફુટ્યું અને એ અભિમાનના આવાતે
પ્રેમીની ગર્વિષ્ઠતાને જમાડી.

(૨)

પ્રજાએ રાજકંકરીના પ્રભાવનોત્તર વિશ્વ ઉપર
કરમો આપાત ચાપ તેવા સમાચાર ચોખેર કરી
વચ્ચા કે “રાણી દેવજદેવી રીસાળને પીપર નાવ

“ ઘર ભાગ્ય સાથે અને તાલમે રહીનું બીજું શ્રેય” મારતા મધુ “ આ બીજી મુઠિએ મને.”

છે.” અર્ધશીશની તાલુપદામીના મુખમાંથી નીકળેલી એ વાતે મુશ્કેલી થઈ ગઈ તો જન-પટલ, માનસમાં આને ચોં અને ઘેર ઘેર ફરી વળી પુરોએ તેને મપાડે મા શે, ઊંચાને તેમાં અનિચ્છેલિન લાગી, પરંતુ મધુ આગવમાં જરા

ઉચે “માનો અને પડી અપોદી અંતરની તથા ઘણીમોથી વીરવાપસો રમ રાજ્યદમ્ભો નીકળેને મોઠાએ નમ્રોત્તમ તોયો તારે તે મો મોમાં જાવળી નાંખીને દશા જ વર્ષ ગયા. સુરજમય યૌ મારે પાવરી પાછાને મુઠાનેથી

દરવાજે દેખ્યો. શંકર બારોટ પૂજ કરતો કરતો ઉઠીને રથની પાછળ પાછળ ઉતાવળે આવ્યો. રથ નચરતી બહાર નીકળ્યો અને સૂરજમલ રોક તથા શંકર બારોટ પહોંચ્યા. રથ બેઠો રખાવ્યો. શેઠે કહ્યું: "રાણીજી! આતું ન થાય એમાં તો પાટણની અને શાકંબરીની-બેઠની લાજ નાથ પાછાં વળે અને ઝઈ ગુજરી બૂધી જમને તાડીને સધી." "

શંકર બારોટ કહ્યું: "શેઠ સાચું કહે છે, માતાજી! રાજગદના વાવરા છે, તે કોઈ વાર સવળા વાય, કોઈ વાર અવળા વાય, પણ ક્ષત્રિયાણી પોતાનો ધરમ ન બૂલે અને શાન્ત તથા રાખને બોટ લાગે તેવા મારગ ન લે."

પાંચમાં પ્રુજાય એવો સૂરજમલ રોક અને કાણપણના બંધાર-જેવો શંકર બારોટ: તેમનો પગથો બોલ સૌ ઉપાડી લે. અંગેશિજ પથ તેમનો બોલ ઉચાપતા પહેલાં ઢીક વિચાર કર્યા વિના ન રહે; પરન્તુ તેમની શિખામણ દેવગદેવીના ખ્યાનમાં ઉતરી નહિ! રથનો પગથો આથો હસેલીને અને એકલણીની કિનાર જતા આગળ ખેંચીને આખો દાંકતા રાણીએ કહ્યું: "શેઠ! બારોટ! રાજગદના વાવરા સવળા વાય સારે મને તેડવા આવવો."

રથનો પગથો પાછો પથો અને રથ ચાલવા લાગ્યો. રાણીજી પાછાં વળે કે ન વળે પણ તે આવો ઉઠાંછળો જવાબ આપશે એવું તેમણે સ્વપ્ને પણ ધાર્યું નહોતું. શેઠ અને બારોટ વીડે મોંઝે પાછાં વળ્યા.

(૩)

પતિગ્રહની ફરિયાદો પિટૃગૃહમાં સહજપતાપૂર્વક સંભળાય છે. પુત્રવધૂનું સ્વમાન મોહનારું લાસ-સસરા પણ પુત્રીના સ્વમાનનો માત્ર સંખ્યા સકર્તા નથી! ભગિનીવત્સલ બાઈ બ્લેન-બનેલી વચ્ચે પડેલા

અંતરાયોને વિહારવામાં તટસ્થ રહેવા કરતાં પ્રક્રમ જનવામાં વધારે-આત્મવિશુદ્ધિ માને છે! એકસોડિયા સંબંધ-સંસ્કારનો એ પ્રભાવ લાગે પણ હરે અને હાનિ પણ કરે.

કુમારપાળ બ્લેનને મુજેથી બધું પ્રકરણ સાંભળીને ઉશ્કેરાઈ ગયો. તેણે અંગેશિજની મેથ જોવાને શ્રેષ્ઠ કૃત મોકલ્યો. ફરતે, શાકંબરીથી પાછા ફરીને એવા સમાચાર આપ્યા કે અંગેશિજ પ્રકટ થઈ કરી શકે તેકરો! બળવાન નથી પણ તે શ્રેષ્ઠ રીતે

કુમારપાળને મારી નાંખવા મથે છે કુમારપાળને
હવે અર્જુનજી એક કંટક વૃક્ષ લાગ્યો તેણે શાસ્ત્ર-
ભરી છાને પોતાની સેવા દેતી અને શાહભરીની
પડોશના પ્રદેશમાં પડાવ નાખ્યો કુમારપાળ કીધી

કારણો હતો, તોપણ પોતાની બહેનનું, પોતાનું તથા
પોતાના મમ્મનું કંઈ વચનોથી અપમાન કરનાર
અર્જુનજી ને પહેલેથી જ કામ માંડી સે તો યુદ્ધ
નહિ કરવાનો વ તેનો ધરિશો હતો તેણે અર્જુનજી

તરફ પોતાનો ફક્ત યોગ્યવો, કામ
માઝી લેવા કદામ્નું પરજ તેનો
પ્રત્યુત્તર એટલો કર્યો આવ્યો કે
યુદ્ધ વિના બીજો કોઈ માર્ગ રહ્યો
નહિ.

અર્જુનજી પોતાના મિત્ર રામ-
ઓને મહે જોવા આ દના, પણ તે
પોતાના સેનામુખની સ્વસ્થતાને પિષા-
ધુતો હતો, અને શાહભરી સુધી
પહેલેથી કુમારપાળ ને ખરેખર યુદ્ધ
કરશે તો પોતાની ખુશામી કંઈ વિન્યા
રહેશે નહિ એવી વ તેની મજબૂતી
હતી. પરંતુ પોતાના મંત્રી આદલની
સલાહથી કુમારપાળને નાંખી જઈને
સમાધાની કરવાનું અર્જુનજીને કીધ
માન્યું નહિ. કુમારપાળના અમરુદ્ધ
માજુસેને ક્યંથી ફેડીને કપડવો
કુમારપાળને દાંતી કે હથેલી વગેરે
એવી મજબૂતી આદો કરી રાખી હતી,
તે તેણે અર્જુનજી ને સમજાવી
અને અર્જુનજી મંત્રીએ બતાવેલે
માર્ગે જવાને તૈયાર થયે.

“ તેણે જાણી હતી કી અને વૃક્ષના ધુમ્મસો એટલો,
અર્જુનજીની આંધે નગર દૂરી સરખમલ અને કંઈક બારેલ
આવ્યા હતા. ”

પ્રકટ રીતે વેર વાતલામાં લી-
રના ભેદએ છે એ વીરતા વિનાના
મનુષ્યો વેર છૂપી રીતે વાળે છે

અને પરતે સાધનમૂલ બનાવે છે. વીરતા વિનાનાએ વીરનાં ભવિં કાર્યો કરવા મથે છે ત્યારે તેઓ હંસનાં છુછનાં લીધેલાં પીછાંથી કાગડો હંસ બનવાપ્ત થઈ તેના જેવા દેખાય છે; અને તેમાં ભયરે તેઓ નિષ્ફળતા મેળવે છે ત્યારે બાપલાનાં અને સરખતા મેળવે છે ત્યારે કપટકળાકુદરજનાં બિરૂદો મેળવે છે । વીરનું બિરૂદ તો તેમના સલાટે લખાયેલું હોતું જ નથી.

ચાહકને અને કુમારપાળને જીવું વેર હતું સિદ-રાજ અપુત્ર મરણ પામ્યો ત્યારે ચાહકને પોતાના બોળે લીધેલા પુંચ તરીકે પોતાની પાછળ પાટલુની ગાદી મળે એવી તેની હિંમત હતી અને ચાહકને પણ શુભચરિત્ર થવાની મહત્વાકાંક્ષા હતી, પરન્તુ સિદ-રાજ મરણ પામતાં કુમારપાળ આવી પહોંચ્યો, પાટલુની પ્રજાએ તેને રાજ્ય તરીકે સ્વેકાર્યો અને રહી ગયો. ત્યારથી તે કુમારપાળની ઉપર આ બંધન જ રહેતો. અત્યારે તેણે એ વેર વાળવાનો પ્રયત્ન જોયો. તેણે અર્જુનરાજને એ વેર વાળવાના સાધનરૂપ બનવા દીધો.

ચાહકની કપટકળાકુદરજાએ કુમારપાળના હા-ધીના મહાવતને ક્યયથી ફાંચ્યો, પરન્તુ કુમારપાળની પ્રજા બાઅરખાએ તેને ચેતાવ્યો. અને ઉત્તરી પરીએ હાથીના મકાલતરી ફેરબદલી કરી; ચાહકને એ ફેરબદલીની ખબર નહોતી. ચાહક કુમારપાળના હાથી સામે પોતાનો હાથી લીધે પણ કુમારપાળને મારવાનો તેનો હાથ ફાંચ્યો નહિ અને ચાહક લોભે પછ-કાયો. યુદ્ધમાં કુમારપાળ પોતાના હાથી પરથી ઊર્ધ્વ મારી અર્જુનરાજના હાથી પર ચડી ગયો અને તેને પછાડી તેની છાતીપર ચડી બેઠો. અર્જુનરાજ ઉત્તરી પરીએ પોતાની સ્થિતિ સમજ્યો અને તેણે કુમાર-પાળની કામા પામી. પણ હવે એ કામાપચ્છા મોડી

હતી ! કામાપચ્છાથી કુમારપાળનો શપ્થ શમ્યો નહિ તેને પોતાની બહેનનું અને પોતાના ધર્મશૂરનું અર-માન સાલતું હતું, પોતાની બહેનની પ્રતિજ્ઞા સાંભરતી હતી અને યુદ્ધમાં તેનાં કેટલાંક માણસો મરણ પામ્યા હતાં તેનો બહો એકલી કામાપચ્છાથી મનેયો મારી લેવા તે તૈયાર નહોતો. છેવટે અર્જુનરાજના સકામ સંભળ્યો અને તેના સામંતોએ કુમારપાળને વિનવિ કરી, પોતાની બહેન જલજાલેથી કુમારપાળ રો પરણાવવાની અર્જુનરાજે મંજૂર બતાવી, એટલે સંપૂર્ણ રીતે કુમારપાળ તેને કામા પામી અને શાંકભ-રીતું રાજ્ય પામું સોંપ્યું.

(૪)

પોતાનું, ભાઈનું અને ધર્મશૂરનું વ્યવમાન કરનાર સ્વામીને પોતાના ભાઈએ હરાવ્યો અને ઉપરથી પોતાની નસુંક હવે પોતાની ભોળાઈ થયે, એવી ખબર પાટલુમાં સાંભળતાં જ મનિંદ્રી દેવજ-દેવીનું મુખકુ હસી હસી જવા લાગ્યું. તેના મનિંદ્રી-ત્વની નવાજાને હવે આકૃતિ બની હતી. તેનું મનો વૈર હવે શમ્યું હતું. આથી હાર અને આટલી શૂન-હાનિ પાછી પોતાનો સ્વામી શું મ્હોં લાંબે હવે પોતાની સાથે વિવાહ કરી ચક્રો ૨ તે મનમાં મોલીઃ “ખરેખર, પાટલુનરચની બહેને તેમના રાજ્યો તેમ-ના જ મ્હોંમાં પાછા પેસાડ્યા !”

હાથી શાંકભારીથી આવેલા સમાચાર આ-પીને આથી મન અને દેવજદેવી એકલી રહી. તેને આનંદથી નાચવાનું મન ચાતું હતું ! તે હંડી અને એક પછંત્ર મારતી સામે રાત્રિલા ચાંદીના અરિસા પાસે જઈ લીખી. એકાંતમાં તે ઉચ્છ્વેસમ કાંચ ફાંચી અને ફૂટી । પોતાનું વૈદ્ય બરીશોમાં જોતાં તે બાનું થી ઘેલી બની ગઈ. વાન તથા પશુ તે બેસ રહે

હોને તીન અવિગ સ્ફુટ થતો દેખાયો. આ આનંદનો ઊભરો કાષ્ઠની પાસે કાઢ્યા વિના દિને એવ થશે તેમ નહોતું, એટલે તે દોડતી બારણાની બહાર નીકળી. પોતાના બાહ્યા પરકમની માલ કહેતા તે બાંધી પાસે તેના અંતઃપુરમાં જતી હતી; પરંતુ બાંધીના બોરડામાં પેસતા જ તેના પાનમાં આવ્યું કે શાકભાજી લાકડેને માટે નથી રાણી આજવાણી છે એટલે એ રોકાય આવવાની વાતથી પોતાની બાંધીને આનંદ નહિ થાય. દુરાવજ દેવે પોતાના આનંદના આવેરને આવડો. તે એકદમ ખંભીર બની ઘડે. જરૂર નહોતી મનોહરિને સંપત્તિમાં રાખવાનું બળ તેણે કેળવ્યું હતું; સાસરેથી રીક્ષા કરીને પિયેર આવતાં તેને મનોહરિને સંવદ્ધતા રાખવાની જરૂર જણાઈ નહોતી, પરંતુ અત્યારે સંવદ્ધતા મળતો હૃદયોગ કરવાની તેને જરૂર જણાઈ હતી, એટલે તે કાલકે મોઝે શાકભાજીથી આવેલા સમાચારની વાત બાંધી સાથે કરીને પાછી ચાલી ઘડે.

કાણુ પછી કાણુ, ધડી પછી ધડી અને દિવસ પછી દિવસ જવા લાગ્યા. વિભવતિતા માનિરીનો આનંદ જૂનો થવા લાગ્યો અને પતિપ્રદે જવાનો સમય નિકટવર્તી થતો દેખાવા લાગ્યો. એ અંતઃપુર, એ સ્વામીનું વદન, એ મોપાટનો દાવ : એ સુખદ પ્રસંગોના પુનરાવર્તનને તે કંપી રહી અનેક પ્રાર્થનાં જાણી સુખસખો તે પોતાની મનઃકૃષ્ટિમાં ધરી રહી.

કુમારપાળની મેના પાટણમાં પાછી કરી ત્યાર પછી એક અઘવદિવામાં અર્જુનરાજ પોતાની બહેન જાલદણેલીને કુમારપાળ વેરે પરણાવવાને તેને સાથે લાકડે પાટણમાં આવ્યો, તેની સાથે રાજપુરોદિત હતો, રાજમારોદ હતો, નગરોદ હતો, સત્તતો

હતો, સંખ્યાધિપતિઓ હતા. દેવગદેવી પતિને મળવા ઉત્સુક હતી, પણ અર્જુનરાજ તો તેને મગગ આવવાને બદલે લખેનો દિવસ આની પહેાંચી લાકડી દેવગદેવીને દષ્ટિએ પંચુ પાચો નહિ ! ઉચ્ચે ન્યારે કન્યાદાન દેવાનો સમય થયો, ત્યારે અર્જુનરાજ કુમારપાળના દાસમાં પોતાની બહેનનો દાસ આપવાને મંજુપદમાં આવ્યો; તે સમયે જ તેને દેવગદેવીઓ મળે.

પતિને જોતાં જ દેવગદેવીનું હૃદય એસી ગયું તે મૂર્તિમન્ત રોક હતો, જાણે અર્જુનરાજ જ નહિ. તેના વદનની એક વારની તેજદાર ચામડી પર સ્વામી મલતા પથરાઈ હતી, તેની કાળી મૂઠમાં અર્ધો અર્ધ સફેદ વાળ છગી નીકળ્યા હતા, તેણ સુપ્રુટ માત્રમ, આઝ પડ્યા હતા કન્યાદાનનાં વિધિમાં એકાદ પટ્ટિકા બ્ધતીલ ઘડે, પંચુ તેટલા સમયમાં અર્જુનરાજે પોતાની કોમળી આંખને એક વાર પંચુ હંચો કરી નહિ ! પોતાની આસપાસ કાણુ કાણુ છે તે તે જોવા ઈચ્છતો નહોતો, કામને તે ઓગળવા ઇચ્છતો નહોતો. રામીંદગીનો ઊઠરા બહે સોઠા ઊઠરાતો જ્યારે પરંતુ લોખી જ્યારે છે અને સમજે છે તેટલું પોતાનું હંચો અર્જુનરાજનાં પિયર પંચુ અર્જુનરાજમાં રહી નહોતું !

પોતાના વિભવનું આ રજ જોઈને આનંદ પામેરા કે રોક પામવા તે દેવગદેવીને સમન્તપુ નહિ તે મનમાં ને મનમાં ચુસ્કવા લાગી. કાણુમાં તે દ્રવ્ય અનુભવતી, કાણુમાં તે દષ્ટિ અનુભવતી પરંતુ એ એકે અનુભવમાં તેની જલિ સ્થિત થઈ નહિ. અસ્થિરતામાં તથુ દિવસ વધી ગયા, વાન કાંઈ પંચુ પૂરું થઈ ગયું.

(૫)

સેવક સાથે અજાણથી સમાચાર કહાણીને અણો-
રાજ દેવળદેવીને આવાસે આવ્યો. પિયેરમા પતિને
મળવામાં ઉપજતી સ્વાભાવિક ઘનનહુતાથી નીચું જો-
ઈને દેવળદેવી પતિના આગમનની પ્રતીક્ષા કરતી રેઘથી
ગાલીલા ઉપર ખેસી રહી. આંખો ભંચી ક્યાં વિના
કાનથી જ પગદર સાંભળીને તેણે નવધું કે પતિ
આવે છે.

“રાણી !”

દેવળદેવીએ એક જોખરો સ્વર સંભળ્યો, અને
તે ચમકી, તે સ્વર તેના પતિનો નહોતો તેણે આંખો
ઢંકી કરી અને તુરત જ હુમટો ખેંચ્યો. અ-
ચેતિરાજની સાથે નગરથી દૂર સુરજમલ અને
કેર બારોડા આવ્યા હતા, બારોડેજ એ
વન દેવું હતું.

“કાંઈક સંભવથી દેવને કહ્યું.

તેણે જણ્યું આસનો પર બેઠા. બારોડે વાતચીત
કરી. “રાણી ! શાકંભરીના રાજગદના
રા તમે સવળા વાના ક્યાં, માટે હવે શાકંભરી
પધારો !”

દેવળદેવીના કાળજમા એ શબ્દો રહ્યની પેઠે
ચોંટી ગયા. શાકંભરીથી રીસાકાને નીકળતી વખતે
બારોડે ને રિખામણ આપી હતી તે પોતે માની
હોતી, પરિણામે કાંઈ કાંઈ અનિષ્ટ બનાવો બની
ગયા એ બહુ તેને સંભવું. બારોડાના ચાખેલાં ટણો
હતા તે પણ તેના પ્યાનમાં આવ્યો. જવાબમાં તેણે
મીન જ સેવ્યું.

સુરજમલ થોડે કહ્યું : “અને આપને શાકંભરી
પધારવાનું કહેવા આવ્યા છો.”

દેવળદેવી હજી વિચાર કરતી હતી.

“કાસે અને બધાં અહીંથી ઉપડીએ છીએ.
આંખ પ્રવાણની તૈયારી કરી રાખીએ !”

દેવળદેવીએ કંઈ જવાબ ન આપ્યો.

“હવે ગઈ ગુજરી ભૂલી જવાની છે. મે
માણસનો કાંઈ પાત્રને આંગણે જવો નોંધતો જ
નહોતો, તે મણો અને બનવાનું હતું તે જન્મું. હવે
તે બહુ ભૂલી જઈને મન મૂકીને જવાનું છે.” શો
કાવો રીતે કહ્યું.

દેવળદેવીએ જોયું કે પોતાનો પતિ કંઈ બોલતો
નથી. પતિના છેવનમાંથી રસ નાશ પામ્યો છે એવું
પહેલાં દેશને જ દેવળદેવીએ જોયું હતું. તે
પોતાના મનને પૂછતી હતી : એ રસના આંખ જન
પ્રવેશ વહેવા લાગે ? અને પોતે પોતાથી કણકર
જાણ્યો થયેલો જોવાનું સંકી સકતી નહોતી અને ને
પોતાના હૃદયમાં ત્યાં બાકુમાં જ નિત્ય રમતો તે
સ્વામીના એ સર્ગી અંતરમાં પુતી આનંદના પ્રવાહ
ઉઠે !

“રાણી ! એમાં વિચાર શો કરવો ? હવે હવે
આંખ પાંચી કાંઈ દી, છૂટી પડ્યાં સાંભળ્યાં છે !”
બારોડે કહ્યું.

નીચું જ નોંધ રહીને હાથની અંગૂઠાઓથી
પત્રના અંગૂઠાને નમ્ય બોતરતાં રાણીએ કહ્યું :
“મહારાજ ને કહે તે ખત.”

અણોરા પૂતળાની પેઠે આસન ઉપર બેસીને
નીચું જ નોંધ રહી હતી. શોક, બારોડા અને રાણી ત્રણે
અણોરાના શબ્દો સાંભળવાને ઉત્સુક બન્યાં, પણ
અણોરાના ગુપ્તમાંથી એક શબ્દ પણ નીકળ્યો
નહીં ! કણ પછી કણ જવા લાગી અને ત્રણે
જણાં આશ્ચર્યમાં રૂબવા લાગ્યાં.

“ મહારાજ ! કહેા, હવે આપની શી આત્મા છે ? ” શેઠે અણોરાજની વાણીનું ઉત્તરન કરવા ધન ક્યો.

હવે અણોરાજને બોલ્યા વિના છૂટકો નહેતો. તે બોલ્યો : “ આપણે બધા રાણીછને શાકંભરી આવવાનું કહેવા આબ્યા છીએ; પછી મારે બીજું શું કહેવાનું હોય ? ”

એ રસદીન, લુખ્યા, વિનાશટકે હૃદયસાધના અને ઔપચારિકે શબ્દો દેવગદેવીને કાને પડ્યા અને તેના હૃદયના રસતંત્રમાં તણાત પડી ગયા. ઉચ્ચમાંથી રસ છઠ્ઠાઈ ગયો હોય પણ સહૃદયના અવશિષ્ટ રહી હોય. તો હૃદયનું પતાવ ફેડીનેય, રસ-ઝરણા વહાવનાર કોઈ ભદ્રગત - મળ્યા આવે, પણ ત્યાં હૃદયને રથાને કાટવો સુખો કડો જ રહ્યો હોય ત્યાં ભદ્રગત તો શું પણ રિષતા. ૫ ક્યાંથી નવપ્રસ્થવતા આણી શે અને રસ વહાવી શે ?

શાસ્ત્રમાં દેવગદેવીએ નિમણ કરી નખિયો. તે બોલી : “ શેઠ ! હવે શાકંભરી મારે મારે નકામું છે. ”

“ એમ તે હોય ! શાકંભરી તમારું પર છે. સ્વર્ણન મહારાજનો મહેલ - હોય, પણ તે તમારું પિયરે કહેવાય-પર નહિ. ”

“ મહેલ કે શું પર ન હોય, શેઠ ! દિલ

હોય તો મહાશુભા ૫ મહેલના મનોભાવ રહે. પણ એ ફેરી એક વાર વડી તે હવે વડી જ ! ”

“ તમે જુલો છો, રાણીછ ! વૃગને સંધી-શકામ અને એક કરી શકામ; હું કહું છું કે તમે વડીને વહેવા સંધી ન શકામ, પણ હવે તો સંધિ ! ” શેઠના સ્વરમાં કાંઈક આઠાસચકતા ગાળ.

“ શેઠ ! તમે શાણા છો, પણ તમારું શાણુ-પણ બગર છે. વડીને સંધાપ, ૫૩ વચ્ચે ગાંઠ રહી જાય તે જાણો છો ને ? ” રાણીનો એ જવાબ હતો. સંધિવાના ધનનીય હવે અવધ આવી રહી થઈ, બારોટ અને રાજ એક જ શબ્દમાં દેવગદેવીનો મનો-ભાવ સમજીને પાછા આવ્યા ગયા.

કુમારપાને પણ પોતાની જાહેનને સમજાવવા અને પતિશુદ્ધે ને કેસવા ખૂબ ધન ક્યો, પણ દેવગદેવી પુનઃ પતિશુદ્ધે ન જ મળ. જીવનમાંથીય હવે તેનો રસ જોડી ગયો. આ દિવસ સ્વામીથી અગ્રા રહેવામાં પોતાને સખત સળ થતી માનનારી દેવગદેવીએ અનુસૂધી સ્વામીથી અગ્રા રહેવાનું જ હવે પર્મલ ક્યું ! તે પાટણ છોડીને ખંભાત આવી મઈ અને ત્યાં તેણે તપશ્ચર્ય કરીને શેષ જીવન પાં ક્યું !

શેઠર બારોટનો એક કુલો શાકંભરીમાં ધેર ધેર બોલાતો :

પ્રોતિ રોરી કલાં, વડી તે વડી સડી;
પરિવલ સંધિય ગો, જહાં ગાઠ તરી ૧૩ નહિ !

‘યુદ્ધ વીરો અને વીરાંગનાઓનાં ઘર આંગણે દર્શન.’

“મહાભિનિષ્ક્રમણ”

તા. ૧૨ મી માર્ચ ૧૯૪૦ ની સુવર્ણમય પ્રભાતે મહાત્મા ગાંધીજીએ સાબરમતીના આશ્રમમાંથી ઢાંઢી તરફ ૭૬ યુદ્ધ વીરો સાથે સત્યાગ્રહ માટે પ્રયાણ કર્યું તેનું ઐતિહાસિક રંગીન ચિત્ર: જેમાં એ યુદ્ધ વીરોનાં હુબહૂ પુણ્ય દર્શન તમે કરી શકો છો. તેમનાં ઉત્સાહભર્યા તેજસ્વી વદનકમળ નિરખીને વીરતાની પ્રેરણા પામી શકો છો. સપ્ટેમ્બર ૧૪×૨૦ મૂલ્ય ૫ આના (પોસ્ટેજ સાથે). દરેક હિંદી ઘરની દિવાલ આ ઐતિહાસિક ચિત્રથી શણગારવી જોઈએ.

મુંબઈ સંગ્રામ સમિતિના

પ્રમુખોની ચિત્રાવલિ.

મુંબઈના રાષ્ટ્રીય યુદ્ધને ટકાવી રાખનારા અને યુદ્ધ સમિતિઓનાં પ્રાણ રૂપ થાળીસ યુદ્ધ વીરો, વીરાંગનાઓ અને કાર્યકર્તાઓનાં દર્શન તેમની ઓળખ સાથે તમે આ મુંદર અને દળદાર અલ્પભ્રમમાં કરી શકશો. ઉપરાંત મુંબઈ ફ્રી ઇમરજન્સી હોસ્પિટલ, કેન્સિસ હાઉસ વગેરેનાં ચિત્રો વેનગાર્ડ તથા એક્સલસીયર ફોટો સ્ટુડીયોના કુશળ આર્ટિસ્ટોને હાથે ઉતારાવીને આપેલાં છે. ઘરમાં સંઘરી રાખવા લાયક આ એક ચીજ છે. મૂલ્ય રૂ. ૨ પોસ્ટેજ સાથે.

બીજા રાષ્ટ્ર નેતાઓનાં ચિત્રો જોઈતાં હોય તો અમને પૂછો. અમારા પીકચરના સેરપલ માટે ર. ૧-૪-૦ ના પોસ્ટ સ્ટેમ્પ બીડવાથી શાકડી આપીશું.

ગાંધી પ્રેસ, રતન પોળ-અમદાવાદ.

બી. પરીખની કંપની, ગુલાલવાડી-મુંબઈ નં. ૪

વિશુદ્ધ પ્રેમ

(છગનલાલ હરિલાલ પઢવા)

રાખનદાદર અધુરુદનરાય આજ દીવાળીના ઉત્સ-
વોમાં બેઠે વિગેરે બેઠે હોવાથી જરા અવકાશ મેળ-
વીને, દિવસના કામકાજથી પરવારીને પોતાની મોટરમાં
સંલેસ કરવા નિકળ્યા હતા. ફરતા ફરતા તેમને રિવાર
આવ્યો —

‘આજના માર્ગસિંહ અવસરે ફેટલાં ફુડુંબો
બરેબરાં સુખી હશે ? જ્યાંને યુ બધી બનનો મેલો
મને એવી રીતેમાં પ્રભુએ મુક્યાં હશે ?’ પોતાની
અચૂકી તેવા સંતોષીમાં પોને કરવાને સમર્થ હતા તે
મારે અંત કરચુથી પરમાત્માને તેઓ પાઠ માનવા
હાથ આજ તેમને ત્યાં આ આનંદદાયક અવસર
મેળવે રીતે ઉજવવાની સૌ પ્રકારની તૈયારીઓ યથા
રહી હતી, તેમના ફેંકડા આશ્રિતોને ત્યાં બોમ્બડી
બોટો મોકલાતી હતી, મરીમ ગુરમને અન્ન વસ્ત્રનાં
દાન થઈ રહ્યાં હતાં, પોતાના બાલ્ય આપાસમાં મને-
યાએ ના તથા તેમના બીન પખવાજ આદિ વાજીએના
સંગીતના અધુર સ્વરોના અહિસન ચોપાસ પ્રસરી
રેલાથી તે તળીએથી રામ સુધી ગાજ રણું હતું, તેમની
મોટર જાગરી અને હળી કડીમરીની અનાવડવાળી
હોવાથી તે પૂરા અપાટમાં માર્ગ કાપતી
જોડતી હતી માર્ગ એકાન્તને હોવાથી અવર
જવર એકાંતે હતો પ્રતિનું સૌર્વ નિદાગતાં નિદા-
ગતા તેઓ પછે દૂર નીકળી અપા ત્યાં અંધારૂં પહોં
યથે પહોં એટલામાં જરા ગ્રામીણોએ પ્રવેશ આપી
પહેંચ્યો પહોં રાખનદાદર સાદેતની મોટરને તે કઈ
પીસાનમાં ન હતો તેથી તે તે કુદા મારતી આવજ

પરેજ જતી હતી વીજળીના અગદગતા બે મેટા દીવાનો
પ્રકાશ આગળ દૂર સુધી પડતો હતો. તેમની મોટરની
આ અગિ બે સહેરના કોઈ પોતિમે એક હોત તો
તેમને ક્ષાસ્તાએ ગેડી દીધા હતા; પણ અહીં તેમને તેવા
કોઈ પ્રતિષ્ઠ નો એક ન હતું ને સામેથી આવી
ચીતરા પરવની સહેરોથી, તેમનું તથી ગપેટું મમજ
ચાન્ત પડતું હતું, તેથી તેમને ઉત્સાહ કંઈથી હાંક-
વાનો ફિયુસિત થતો હતો. પોતે આ કાર્કમાં જનુ
પ્રવીણ હોવાથી સાથે પોતને લાવ્યા પણ ન હતા
ત્યાં તે એક સાંકડી મચોઆરી જેવું વચ્ચે નડતર
રૂપે આવી ગયું બને તેમાં એક પુરાણું વૃક્ષ કોણ
બળે ક્યારનું એ પહોં પહોં થઈ રહ્યું હતું, તેની મજ-
બુન ઘિરાએ જેવી લાંબી મૂઠીવાની જડોને એમની
મોટરનો મખો લાગ્યો તેની સાથેજ તે મોટર લખખ
કંઈ વળી થઈ ને જોડી પ્રવેશ લાખાએ રૂપી બનુના
વજ પાસમાં લીટગઈ મધ । રાખનદાદર સાદેતનું
મગજ આ વેળા કાપના-સુધિમાં કઈ અવનવાં દરે
એવું હતું તે તેમને પ્રથમ તો કંઈ સમજાવું જ
નહિ તેઓ બળે નિદામથી બાંધા દોપ તેમ માયા
ઉપર આધાર થવાની સાથે સખ્ત જતી ગયા
મોટર તો હવે આને જ ચાલી ! તેનાં ટાપર તોપને
અચાજ કરતા ફાગી મથા ઉપરના બાજના ચૂરેચૂર
થઈ ગયા, દીવાલોનારાજ ગયા ને તેઓ પોને અજ
કાઈ જવાની આરતના આવી પડે એમ હતું પણ
મદાગો તેઓ એકદમ યેમાળીને બહાર કૂદી પડ્યા
ને જવા દૂર જઈ આમને કેવા બપોર જતી ગયો

હતો તે જોતા ઉભા રહ્યા: તેમની પાસે ધમિકટીક ઠોચી સમ્પળ હતો તે કાઢતાને તેઓ પરિસ્થિતિ તપાસવા સામ્યા. હવે આ જગલમાંથી પ્રમાણે થી રીતે પહેાચતું એ સવાલ પહેાચેજ ઉદ્ભવ્યો. ત્યાં પોતાનાં પ્રિય ધર્મપત્નિ અને આપું કુટુંબ આજ સપ્તરવે દિવસે તેમની રાહ જોયાં કરતાં દરો-રોંઠે હમણાં આવશે—એવી આશા રાખી રાત્રીનું મિષ્ટ ભોજન તૈયાર કરાવી તેના સ્વાદ લેવાને તલપપડ બની રહ્યું હતું, ત્યાં તેમને નહિ જુલ્યે-તેઓ ક્યાં છે તે નહિ જાણે તેથી તેમની નિરાશા કેવી થયો, તેનું મિત્ર તેમની કલ્પનામાં ખડક યથ મધુ-પચુ થો ઉપાય ? હવે શું આપી રાત આ ભયાનક સ્થળેજ ગાળવી પડવાની ! એ વિચારે તેમને જરા કમકમાડી પણ ઉપજાવી. પોતાના જેવો બીજો કોણ ફર્યાગી આવી જખતે આ સ્થળે ધમને જામર મળી આવનાર હતો ! આવી ચિન્તાની મગમગમાં તેઓ પડ્યા હતા, ત્યાં પાછળથી કોઈનો અવાજ અણધારે આવતાં તેઓ ચમક્યા.—

“આ તે શી અકસ્માત ?”

તેમણે પાછળ ફરીને જોયું તો એક મજબૂત બાંધાની, ઉંચ, કઠાવર શરીરવાળા પુરુષને આવર-કેટલાં ગળાંમાં હાથ ધાલીને પોતાની દુર્લેષ સમ-ભાવથી દયાજનક દહિયા નિહાળી રહેલો તેમણે દોઢો.

“પ્રશ્નનો ખાંડ કે આપ બચી ગયા હો ! આ-ટલો બાર તો ભલમલા હાથી જેવાને પચુ કચી નાખે તો એક પામર મનુષ્યના શરીરનું શું મરું ! આલો હવે ને થયું તે થયું. મારું મહાન નજીક છે. હું ત્યાંથી મારા નોકરોને લીધા લઈને મોકલું છું તે બધી બેસશે ને બીજા કોઈને અકસ્માત ન થાય તેની સંભાળ રાખશે.”

“આપને ખરેખર ! પ્રથમેજ મારા સંભાળ આ કોટાટીના સમયે મોકલ્યા જણાય છે. હું કે માનતો હતો કે આ નિર્જન સ્થાનમાં મારે રાત્રી રાત કંઈ કાઢવી પડશે. આપનો ઉપકાર આ કબ્દામાં માનવો તે હું બચતો નથી.”

“એમાં શું ! એ તો એક બીભત્તી દરખ છે ને હું મારા બાંધમાં ફરતો હતો ત્યાં મને કંઈ જાણે કંઈક સંભળાયો ને આપની મોઢરના લોક તો પ્રકાશ અચાનક બંધ થઈ ગયો, તેથી મને પ્રભાવો કે દંધક ભયંકર અકસ્માત થયો હતો. બે પ્રથે. અને આવ્યો ત્યાં તો આપની આવી સિધિ જોતા હું રતબજ જ બની ગયો.”

બંને મુદ્દરથો સાથે સાથે ચાલ્યા. અને થોડે વારમાં એક વિશાળ ભવનના દરવાજા પાસે આઈ પહેાચ્યા. તેનાં માલિક તરતજ મોઢરને મોકલઈ મોઢરની સંભાળ રાખવા લીધા લઈને જવાની આજ્ઞા કરી. દિવાનખાતામાં પ્રવેશ કર્યા પછી તે મોઢી પોતાના એક સેવકને આ વિગેરે લાવવાનું કહ્યું. પણ રાવ પહાડુર સાહેબે પ્રથમ પ્રશ્ન કર્યો કે આજે ત્યાં ટેલીફોન હોય તો મારે મારે મહાને ખબર આપવી છે કે હું આજ બનાવાસે ફરસાડ પડ્યો કે તેથી જરા મોઢી મારી સમીચ.

“પણ આપ જરો થી રીતે ? કહે તો મોઢર તૈયાર કરાવું.”

“ના જી, આટલો ઉપકાર શું થોડો છે ! જલમનું ટોપણું હું જણાવીશ એટલે મારી મોઢર બધી થોડી વારમા આવી પહેાચશે. મારા બધા પત્ની મારી વાટ જોઈને બેસી રહ્યાં છે. માલિક ટેલીફોન બનાવશે ત્યાં જઈને સવા દાડુર સાહેબે વાત થાર કરી—

“કાણ ? લકમણ ? હો—એ હું મહાન-મહાન

મ્હારી મોઢરને અકસ્માત થઈ ગયો છે તેથી હું જરા મોડા આવી રહીશ ત્યારાં બાને કહે કે આપણી બીજી મોઢર અડી મોઢરે. છુટકાની એરે-રેખાની પાસેજ આ મોઢર પડેલી છે ત્યાં કાલે. નોકરો ત્યાં બેઠા છે તે મ્હારે ડેઠાણું બતાવશે. "

જેઠ આ વાત કહતા દત્તા તે સંજોગે બંધસાના માલિકની આંખમાં મેણુ જાણે કેમે આંસુભર્યાં આંખાં રેશીરત કરીને પાંખ વળ્યા ત્યાં રામનદાદર સાહેબે તેમને આંસુ જોતા તે મગમગા થઈ ગયેલાં જોયા, તેથી તેઓ જરા ગમરાખા ને પુછ્યા કામ્યા કે "ભાઈ ! આ શું ? મ્હારા ભોલદાથી આપને કઈ થાકે તો લાચુ નથીને ? "

" નહિ-નહિ જેઠ-જેઠુ તે કાઈ દેખ ! હું તો મ્હારી પૂર્વ કાલની રિધતિનું સ્મરણ થઈ ગયતાં "

મ્હારી પોતાની લાલની રિધતિનેજ શીઠ કહે છું એક વખત એવો પણ દત્તા કે જ્યારે મ્હારે પણ એક કુટુંબ-વતરાક પ્રિય પત્ની હતી ત્યારે આપની પત્નીનું નામ લીધું ત્યાં મ્હારો મા તાલમે થઈ આવ્યો ખા કહું તો મને ઈર્ષ્યા જેવું પણ થયે આવ્યું હું મ્હારા પોતાનાજ દેખે આજ કેટલાક વર્ષો મારી ખોતે કુમારો મોઠા છું તે વિચાર મને ગાંઠા જમાવી દે છે. ક્યે વચામે તેને પાછી મેળવી રાઈ તે કઈ મને કમનું નથી. મ્હારે કુ ન જાવી પાસે રહું તે પણ કમનું નથી. આજ આપને મેળવજ આમ દેવ

" હું તો મારી પૂર્વગામી રિધતિનું સ્મરણ થઈ આવતાં મ્હારી પોતાની લાલની રિધતિનેજ શીઠ કહે છું "

એકે થઈ ગયો ને આપ કોઈ પ્રતિદિન મુલમ પાસે હો તેથી આપની રહાગ હસતો વિચારે ખાલી રહાયો નહિ. "

" જાહે, એમ મગરામે શું થયે ! મને આપની નથી વાન કરી સંભાળતો ! શું જાણતાં પત્ની દયાન છે ને આપનાથી જુદા રહે છે ? મ્હારા નામ મધુસુતાનવ તે "

" એ નામ તો મેં સાંભળેલું છે રામ નદાદર ખાતે ! આપનાં દરેક આજ પ્રથમ જ વર્ષા મ્હારી કયા લાંબી નો નથી, પણ ત્યાં વપખને એવી

છે ખરી. આપને કંટાળો ન આવે તો કહી સંભળાવું.
એટલાથીએ મ્હારા હૃદય ઉપરનો ભાર કંઈક ઓ-
છા થશે.

મ્હાફે નામ મંદરીખર છે. મ્હારા પિતાએ અમને
સર્વ લાઘ્યોને સારી કેળવણી આપી. તેથી હું સી-
વોશ એન્જનીયર થઈ શક્યો પરીક્ષામાં ઉચ્ચે નખરે
ઉત્તીર્ણ થવાથી મને સરમતી મળતેર ખાતામાં સારી
નોડરી સહોદાઈથી મળી. થોડા સમયે મ્હારા લગ્ન
પણ થઈ ગયાં. ને સારા ધરતી કન્યા મળવાથી મ્હારો
નંસાર સુખમય નિવડયો. વિદ્યારીને દિવસનો ઘણો
ભાગ એકલાજ રહેવું પડતું. જમીને હું નોડરી પર
અડતો ને રાતે ચોરોઢેર આવતો. આવ્યા પછી પણ
મ્હાફે મન કોઈ વસ્તુના પ્રયોગે આદરવામાં મગ્ન
રહેતું; તેથી હું તેની સાથે બેસીને કે હરવા લઈ જમને
ઈંદ્રિયોદ કસાવી શકતો નહિ. ને કંઈ ધર સંબંધી
કરતી તો મને કંટાળો આવતો. તે સમજતી

મ્હાફે ચિત્ત દક્ષમાં એટલું બધું પરીવાસુ છે કે
તે ને બીજે રસ્તે થોડી વાર પણ વાગવામાં નહિ
આવે તો તે ધીમે ધીમે બગડતું જાય—કદાચ એક
પ્રકારની ગાંડા પણ આવી જશે; તેથી ત્યારેને
ત્યારે આવીને મોટીની ફરીવાર કરીને, કે
માળાની છુલો કાઢીને કે રસોઈમાંથી બેરકારી બતા-
વીને કે પોશાકોમાંની કુચલી કરીને મ્હાફે મન અન્ય
વિષયમાં રોકવા બળતો પ્રયત્ન કરતી, પણ સમજતી કે
એના એ પ્રયત્ન વ્યર્થ હતા. મને તો સંસારમાં મ્હારા
ધર્મનેરી પંથાને લગતી શોધખોળો સિવાય બીજા
કશા ઉપર ધ્યાન દતી જ નહિ તેથી હું તેના સમ્મતી
પણ દરકાર કરવાનું છું જી જ મ્હાફે. મને કોઈ વાર
મ્હાફે આવતું કે મ્હારા નેવા વેઢગીને જરૂરવામાં
એની બૂલ જ થઈ છે. એની સોજાતમાં મને કેટલો
આનંદ થાય તેનો હું વિચારે પણ કરતો નહિ. હવે

મને બધું થાક આવે છે ત્યારે કેવો પથતાપ થાય
છે? એની ધીવનારમાં મ્હાફે ધૂળમાં મેગવી 'રી.ટી.
મ્હારા કરતાં તો કોઈ કંઠાગને પાણી હન તેએ
એનો જન્મ સાર્થક થાય. પૈસાનું મુખ ને કંઈ બધું
મુખ છે? સારા વસ્ત્ર અને અન્નકાર પહેરીને બેસેને
મ્હાફે મલકતું રાખે પણ અંતઃકરણનો કોઈ એના
અવને કારી ખાતો હોય-પતિના આનાદર રૂપી શોધનો
લડો સળખતો હોય તે શી રીતે દર થાય? એની
સદચરીઓને પતિ સમાજમાં અનુપમ રસોઈ ક્ષમ
બોધવતી બેઠકને એને શું નહિ થતું હોય! આ બધું
ભાન મને હમણાં આવે છે હો—તે વેળા તો દમ્બો-
પાર્જન કરવામાં— નામના કાઢવામાં જ હું દિવસ રાત
મંદગે રહેતો; તેથી ત્યારે એ મને બધું બધું પ્રકારેની
વાતો કરીને રીઝવવા લાગતી ત્યારે મને એમ થતું કે
આની સાથે તે અપન કેમ ગાળી શકાશે? મ્હારા
વિચારોની સાથે એના વિચારો કયાંથી મળતા થવાના?
હવે તો એનાથી છુટકારો થાય ત્યારે જ બચાય તેથી
એક વેળા કંઈક મને એવું બૂલ ભરાય મળું કે મ્હાફે
એને છુટાં રહેવાની આજ્ઞા કરી દીધી! તે વિચારી
આ સાંભળી આમી બની મર્મ. પતિના સહવાસ કંઈક
સ્વિક્ષો આવતો તે પણ હવે જતો રહેવાનો! અને
પતિએ વિષમયસ્થા નહિ તો બીજું શું? પણ તે
એની કલાગરી દતી—આત્માપાલક હતી—મને ખરા અંત-
કરણીય માહતી હતી કે મારા સુખમાં અંતરાય આજ-
વાનો જતાએ એને ખ્યાલ પણ આવ્યો નહિ. કળ-
દળતી કાલકળતી એ મ્હારાથી છુટી પડી. એક દિવસ
પણ એણે મને કપડા રૂપે કશો નથી. એના ખર્ચને
માટે મ્હાફે સારી રકમ બેંકમાં જમા કરાવી અને એને
લીક પડે તેની રીતે કોઈ બીજા સમાની સાથે રહેવા
મ્હાફે એને કરી દીધું. ત્યારથી અમે છુટાં પડ્યાં તે
પર્યાં. મને તો મ્હારી ધૂનમાં ને ધૂનમાં એની કેરી

દયા થઈ હતો એ વિચાર કોઈક જ વાર આવતો
મહારા પ્રયોગો સફળ થતાં ગયા તેમ તેમ લક્ષ્મીની
પણ મહારા પર કૃપા થતી ગઈ આખર મહારે કંઈ
કરવાનું ગળું નહિ. આ બંધનો મહે ખરીદો મોકલ
આકરો-મોકરો વિગેરે વૈભવ માણવા લાગ્યો; પણ ક્યા
મહારા મગજ ઉપરથી મહારા કાર્યને બાંધ હતી એવો,
ત્યાં તે પોતાના જીવન સાથીને મંજારવા લાગ્યું તેની
ઉણપ અને સાક્ષના લાગી તેના ચિન્તાનું જીવનને હવે
મને નિરસ ને ધિક્કારવા પેચ લાગવા માંડ્યું પણ
જેને મહે કાંઈ કરીને જ કહેવું તેને હવે મહારે શી
રીતે બેભાનથી મોવાયું તો આવે કે તેમ એની અને
જામરી સંકલ્પવા લાગી હવે તો કિંવચને શત એના
વિષેયમાં ફક્ત મુકે છું આ મહારા મહેટો બંધનો અને
ખાસા ધાય છે મહારી અવગત અંધિત ઝાં અને જરાએ
એનું પકડું નથી. તેથી જ આપ ત્યારે એક સુખી
કુટુંબી રૂપે વાત કરવા લાગ્યા ત્યારે અને મહારે કુખ
પાંખુ તાજુ મધ આપ્યું એનો કિમર કહો, એની
મધુરી વાણી, મહારા શરીર માટેની-મહારા સુખ માટેની
એની કાળજી, પોતાનો અનુપમ સ્વાસ્થ્ય ગનનિરોધિ
માન-એ મધુ માદ કહે છું ત્યારે મહારી છાતી કાઢ
કાઢ થઈ જાય છે.”

હવે એ મીઠો સ્વર ફરી મોઢ સંમળાવે તો હું
આ મહારી નથી નાહોજાણી પુરવાલ કરી દઉં ”

“ તમે એમને માટે નાજી કઈ બેંકમાં મુકાવ્યા
છે ? ” અનુસૂચનરૂપે પૂછ્યું. તે સદર તો છે તે ! કેટલીક
વાર એનું બને છે કે નિશ્વાસથી બાળે છોડી રકમ
બેંકની નાણાંમાં મુક થઈ જાય છે તે આપણે ધારતા
હોઈએ કે તેના દાંત લેનાર તેનો ઉપયોગ કરી છકડું
કરી; પણ તે ચિંતારાની તો કંઈ દી રીતિય મધ જાય
છે; તેથી નથી રહેતા ધરના કે નથી રહેતાં ધાકનાં.”

“ ના, ના, શોહ, એ તો હમીરીય બેંકમાં
એમને નામે મુકેલાં છે તેથી તે જ્યાંની બીક નથી ”

આમ વાત ચાલતી હતી ત્યાં મહારથી કોઈ મો-
ટરના ભુગવાને બેરશર અવાજ આવ્યો તેથી અંદ-
રોખર જરા ચમક્યા પચ શોટ હતું-“કંઈ નથી એ
તો મહારી બીજી મોટર આવી પહોંચી છે, મારો
આપણે જમને લોઈએ ” એમ કહી તેમને હથ ઝા-
લીને તેઓ મહાર આવા. મોટર લાંબારને તેમણે કહ્યું
તમે આજની રાત અહીં રહેજો આ છાત્રને સા-
હેજ તમારે માટે સુવાની મોકલજ કરશે સવારે
આપણી બાગેલી મોટરને છું કરવું તેનો વિચાર કરીને
મને રેહાઈન કરજો.”

“ હો, સાહેબજ માફ કરજો આપને બહુ ખોટી
કર્ણ; પણ આપનો ઉપકાર તો હંમીર્યન ભુલા-
ય તેમ નથી.” એમ બોલતા તેઓ પોતાની નથી
મોટર પર ચડી ગયા અને તેને આશ્ચર્યથી દરવાજા
બહાર કાઢી પોતાના મકાનને રસ્તે દાંડી મળ્યા.

માનમાં તેમને ચંદ્રોખરની કુખી અવસ્થાના
સ્વાભાવિક વિચાર આવવા માગ્યા પણ મકાને પ-
હોચતા તેમના કુટુંબ સાથે મોઢા મોઢા પણ દીરા-
ળાનો અર્થાતિક પ્રમંથ તેઓ ગાળી શક્યા તેથી તેમને
લજા આનંદ થયો.

(૨)

બીજે કિંચ સવારે તેઓ બેંકના અધિક કારકે-
કરોને મળ્યા ને તેમની મારફત તપાસ ચલાવી,
મિલિસ ચરોખરના ખાતાના નાણાં તેમની વતી
મોજુ ઉપાડવા આવતું હતું તેનો ખતો તેઓએ મોક-
લ્યો. તે માણસને બેઠાવાની લાગ એ બાઈ કર્ણ રહે
છે તે તેમણે જાણી લીધું અને તાનડોળ પોતાની
મોટરમાં તે રથને તેઓ પહોંચ્યા. ત્યાં જણાવું કે તે

બિચારી દાઢ તેની ડાઘ વિધવા માણીની સાથે એક માણના મકાનમાં રહેતી હતી તે પહેલાં ભાગ્યે જ મળતી નહિ. તે પોતાનું ઇલાજ તેવી રીતે વીતાડતી હતી તે પણ તેઓએ જાણી લીધું. પછી પાછા તેઓ પંદરને ખરને જમણે પહોંચી ગયા. અને તેમને એકાન્તમાં લઈ જઈને કહેવા લાગ્યા:—“ભાઈ ! મહારાજાની સાથે કાંઈક આનંદી વાત કરવાની છે. જરા ચીરજીવી સાંભળશો ?”

તેઓ મહાર કહેવા જવાની તૈયારીમાં હતા પણ આ સમાચાર સાંભળી રોકાઈ ગયા. શેઠને શી આનંદી વાત કરવાની હતી તે કંઈ તેઓ સમજી શક્યા નહિ તેથી જરા વિસ્મયથી પુરુષો પર બેસતાં તેમની પાસે જઈને પૂછી રહ્યા.

“કેમ, આપને માટે શું મંગલું ?”

“કંઈ નહિ. હું આપને એક પ્રકારનું આ-”

“જે જ આપને હું. બીજા કદાચી આપને એવો”

“કે નહિ જ થાય એ મહારી ખાતરી છે. આપે”

“આપનાં મુખપત્રની વાત કહી હતી:—”

“હાજી:—”

આપ તેમની સાથે પાછો ગાદા સંબંધ વિધવાને તપ્પર છે એમ હું સમજીશું છું તે મને ?”

“અલગત ! જુઓને મહાર ચીર જિન્તા રજા મંજિમાં બળીને તેનું કુર્બાન થઈ જાય છે ?”

“મહે એમનું મકાન શામી કાઢ્યું છે. એ બિચારા કંઈ આવી કહેલીમાં રહેતાં નથી; પણ નેમ જમ કરીને દિવસ વીતાડે છે સાથે એમની ડાઘ માણી પણ રહે છે.”

એકેજીખરનું મહે શીકું પડી ગયું. પોતાના અવિ-
તારી કૃપથી પોતાની પિયને મહેનું કુખ્ય બોલવું મો-
—પોતાની અલગ કદમી તેને કયા કામમાં આવતી

નથી એ વિચારે તેનાં મનમાં જ્વાળા પેલા કરી; પણ તેઓ કંઈ બોલ્યા નહિ.

“હવે હું એટલું પણ જાણી શક્યો છું કે તેઓ પાછા તમારી સાથે રહેવા આવવાને આદર છે. ને તમને ફરીથી કંટાળા ન આવે એવી રીતે વર્તવાને પણ તૈયાર છે. તેમને પોતાની બૂલ મંદુ થઈ એ સમજાવું છે. હવે તમારા તરફથી આવકાર મને એટલી જ વાર છે.”

“અરે એ શું બોલ્યા ! હું તો શેઠનો જમને એને પો કંઈ પડે એવું મને થઈ રહ્યું છે ! કહોને એઓ ક્યાં રહે છે ?”

“તે હું કહું છું. એ બિચારા તો કે કદાચાં આશા રાખી બેઠાં હતાં કે તમે એમને પાછા લેખ-
વશી. પોતે પોતાની ઇચ્છા કામમાં રાખી કદમી નહિ તેનું જ આ માણું પરિણામ આપ્યું એમ-એઓ માને છે ને હવેથી તેવી શુભ ન થાય એની કામજી રાખવા પ્રયત્ન પણ બગીરથ કરી રહ્યા છે.”

“શાંદી રે શાંદી ! એવું હતું તો જરા મને કહારો તો ડાઘ જોડે કરાવવો હતો ! હું શું જાણું કે મહારી જુલની એ આમ માણી આપવા પુરો હતો ?”

“એ બિચારીને એટલી દિલ્લસ ન આવી કામ આપ કહેતા હતા કે એનો મધુર કંઈ ફરીથી જમન કરવો સાંભળવાને આપ જલ્દી આવડે છે-પણ-માર કરને મહારે આપને એ સંપત્તિ એક રવા ખાંડે એવું બેઠકારક સમાચાર જણાવવાનું છે-આપની પાસે આવીને એ કુખ્ય આપનાં મુખપત્રની રૂપે રહી તે-ચક્રો પણ એમને બોલતાં આપ સાંભળી શક્યોય નહિ !”

“એમ કેમ ? જરાએ નહિ બેઠે ? શું એમ

તત જ એવે તપસ્યા રૂપે આવ્યું છે ? તે પછી અહીંયાં આવે ત્યારે તો હોરે ને ?”

“ નાજ-તેઓ મુગાં-અવકાજ બની ગયાં છે ! ”

“ ઓ ભગવાન ! આ વળી કેવું નવું દુઃખ ! ”

“ હરા વર્ષ થયાં એક શબ્દ પછી ઉચ્ચારી શકતાં નથી. એક વાર એમના મકાન ઉપર ઘડને એક એરોપ્લેન ઉડતું હતું તે અકસ્માત વૂટી કુટીને એમની નજીકજ-એઓ ફરવા નિકળ્યાં હતાં ત્યાં-પડ્યું તેના ધડકાની સાથેજ એમનો જિલ્લો બંધ થઈ ગયો છે. ”

“ અરે ! આ શો ગળ્પ ! એવું તો કાઠનેએ થયું સાંભળ્યું નથી. ”-ચંદ્રશેખરે પોતાને અનલ્લ બેઠે દર્શાવ્યો.

“ એઓ બહુ બોલતાં તે આજ સાંખી રકતા નહિ-દેવે એઓ બીલકુલ નથી બોલે એવા-તેવણું તેમનો સહાર કરવા આપ તૈયાર છો ? ”

પોતાનાજ ક્ષેત્ર આ બપોરે પરિણામ આપ્યું છે, રેવેજ તેને માટે પોતાને આ શિક્ષા દેરહી છે-એવું બાન થઈ આવવાથી ચંદ્રશેખર મગજગા યાં જવા ને કેટલોક વાર સુધી કંઈ મોઢી પૂછી શક્યા નહિ.

“ કેમ મ્હારી સાથે આવો છો ? ” આખરે મધુસુદનરાયે તેમને ટોળ્યાં.—

ચંદ્રશેખર જાણે સ્વપ્નમાંથી જાગૃત થતાં દેખ તેમ નોકરને મોહાવવાનો ઘંટ તોરણી વગાડતા લાગ્યા ને તે હાજર થયો એટલે કહેવા લાગ્યા.—

“ જો, પાકુ-આજ ત્હારાં શેઠાણી પાછા આ બંચડાને પાવન કરવા પધારવાનાં છે. જ્યાં નોકરોને ખખર આપી દે સર્વ પ્રકારની તૈયારી કરાવ એકે એક ખતીની આખા બંચડામાં રોહાળી કરાવ. ગ્રમ-હજાની જ્યોત પ્રકાશ. મ્હારી ખરી રીવાજો આજ જ છે. રાતે ફૂં એમને ઘડને જવર આવી પહેચોય

રામજી ચંદ્રશેખરને તેડીને તેમની પત્નીને મકાને આબ્યા ત્યાં સંખ્યા સમય થવા આબ્યા હતો. પેહી બાર્થ બિચારી ક્યારનીએ તેમની આવવાની રાહ બેતી બેઠી હતી. તેને કાને મોઢરને! અજાજ આવ-તા જ તે તેમને મળવાને હમી થઈ ગયો

“ પધારો-હજી સુધી મ્હેં કિશોરી બેનને આ અલ્પધાર્યા મેળાપ વિશે એક શબ્દે જણાવ્યો નથી. એ એમના દિવાનખાનામાં બેઠા છે. ”

“ બાલો-ચંદ્રશેખર-એકદમ પહેલવી જાણો તે એમને કહો કે તમે એમને એમને મકાને તેડી જવા આબ્યા છો. જેમ તમે અલ્પચિંતવ્યા જરો-મસરો-તેમ ફતેહ વધારે થવાની આશા રહે છે. જેવા આ-ઘાતથી તેમની જીભ એકાએક બંધ થઇ ગઈ છે, તેવોજ આઘાત પાછો તેમના મગજ પર એધાયો તો કહાય તે પાછી બોલતી પછી થઇ જાય ! પ્રભુ કરે ને તમ્હારાં ભાગ્ય ઉપરે.”

“ જલુ સાકાળ્ય કરો. ”—બોલના તેઓ ચંદ્રશેખર સાથે તે પેહી બાર્થ ધકકતે દેવે બધાર રાહ બેતી હતા રહ્યાં તે બિચારીનું અંત તો કુટ્ટ જતું હતું. એકદમ તેમને કાને ચંદ્રશેખરનો જરા બોખરો અજાજ આબ્યો પછી પાછી શાન્તિ પ્રસરી મઠ. પેહી બાઇ મસરાઈ ને રાઇ પછી પડી શી આશત આવી હતી. “ રાવજને પછી બ્હીક લાગી કે ધારેલું પરિણામ કંઈ આપ્યું નહિ. એટલામા—

“ કોણ-મ્હારાં બ્હાઈના ચંદ-શુ મને તમે અજાજરે કમ્મ કરી ! ”

—આ શબ્દો જાનેને કહે પડ્યા તેમનો થોડ આનંદના રૂપના જલ્લાઈ મયો ગવા ! થો સુંદર અજાજ ! જાણે કદિ બંધ પડ્યો જ ન હતો ! કેવી મોઢાશ ! કેવો ઉમંગો ! કેવું દર્શનું સમિધન !

રાવડની આંખમાંથી તો હર્ષનાં આંસુઓ સરવા લા-
ગ્યાં । તેઓ પરમજી—ને દયાળુ હતા. તેમની મધ્ય-
સ્થનાથી જ બને આ દુઃખી જન પુનઃ સમાશ્રમ
પામીને પાછાં મુખી થયાં એ વિચાર આવતાં પોતે
હૃત્પ્રકૃત થયા એમ માનવા લાગ્યા.

“ આપણે પ્રાચીન ચમત્કારજ્ઞ બ્રાહ્મ નિદાશ્યો
છે હો ! ” તેઓએ પેલી બાકીને કહ્યું. “ ઘાકતરો
બધે તેને મને તે રૂપે વર્ણવે પણ મારું તો એમજ
માનવું છે. ” એમ કહી તેઓ તેની રજા લઈને
બહાર જવા લાગ્યા.

“ મું ત્યારે આપ તેમને ફરીથી મળવા મારે
નહિ શકાઓ ! આપના મુખ પ્રયત્નથી તો આજનો
હૃદયિક નેવાને અમે ભાગ્યશાલી થયા છીએ. ”

મારે ત્યાં પણ દીરાળી જ છે ને । હજી તો
મને મકાને પહોંચતાં કેટલીયે વાર યાદ ને ત્યાં બિ-
ચારી મહારી પત્ની મહારી રાહ ભોલી બેસી હતી.
“ જુ તમનેએ મુખી રાખો—” એમ કહી તેઓ
માટરમાં ચડી બેઠા. થોડી વાર માટરનો મગજગટ
નજાણે ત્યાં મુખી બાકી ત્રિચારી તેના સાથે ને-
હ ન રહી. પછી તે દૂર જતાં પુનઃ શાન્તિ પ્રધરી
એટલે “ હાલ ” કરતી તે બેસી મઈ ને મનમાં
જ બોલી—

“ પ્રભુએ જગતમાં આવાએ પેરોપારી સત્ય-
જ્ઞો ઉત્પન્ન કર્યા છે ને ! કેટલું પુણ્ય એમને થયું
બને જણ એમનો જેટલો પાક માને તેટલો બોલો
છે. ”

આ ચિર વિન્દિત પ્રેમી મુમયનો પ્રવેશ જલ્દે
નવાજ પુષ્પમાં થયો. હોય એમ તેમને બાસે એમાં મું
આશ્ચર્ય ? કિશોરી પાછી પોતાના બહાવા પતિની
સાથે પોતાના મૂળ આવાસમાં પહોંચી ત્યાં એણે સર્વ
મંગલમય આવકારદાયક ચિન્હ બ્યારે. એમાં ત્યારે
પોતાના પતિના વિશુદ્ધ રનેહનું એને ખડું જાન થયું.
હવે ચંદ્રોખર પણ એના આશ્રમનથી નહું મુખ
રોજવવા લાગ્યો અને એકવાર જે રસ્તે એને કંઠાગ-
ભરેલો લાગતો હતો, તેને ફરીથી પોતે ક્યારે સામગ્ર
સામગ્ર કરે એજ વિચારે એની સાથે એ અદનિષ
વાતે વળમતો—એની પ્રત્યેક કુષલી પણ આનંદથી
સામગ્રતો અને એના મુખના સાધન કેમ વધે એની
કાળક્રમાં પોતાનો સમય બચીત કરવા લાગ્યો.
કિશોરી શુદ્ધ ચંતનપરણી પતિની પુનઃ સેવક કરતી
અને તેને રીઝવવા દિગ્વિખિત પ્રવળ કરતી તેમાં એ
ધાર્યા કરતા પણ વિરોધ સફળ થઈ એ કહેવાની
કંઈ એ જરૂર રહે છે ?

સંવેદન

લેખક રા કલ્યાણી

“ રમેશ, આ સમયે પણ મ્હારી કલાની કદર તો ન જ યશ ” ખિનના વ્યકત કરતા અચાને આરામ પુરતીયા લાંબાગતી નિરંજને કહ્યું

હસિત કલા પ્રદર્શનની પારિતોષિક પત્રિકા જાહેર પડી ચૂકી હતી અને તેમાં નિરંજનનું નામ નહોતું. એટલે જ અત્યારે રમેશ નિરંજનનો સ્વખાવિક ખેલ કરીકે દર કરવાના હવેદથી આવ્યો હતો તેને આવતો લેઈ નિરંજને ઉપર પ્રભાણે ઓળખાવે કહ્યું.

હા સ્ટેજ નિષ્ક્રમ મૂળ રમેશ પ્રત્યુત્તર વાળશે નિરંજન, પરંતુ ખોળે મ્હાકાર એમ લેતોતી કરર એકદર ઉપર ટપે ટ ન કલા. ‘નિરંજનની સામેની આરામ પુરતીયા જગ્યા લાઇ રમેશો સમ બાજ દર્શાવે. “ જે કલા અંતરથી ઉગે છે તેનો સત્કાર વહેલા કે મોડા થવા વિના રહેતો જ નથી ”

‘ રમેશ, હું તુ મને બાણક સમજે છે કે માત્ર એવી બાળ વસ્તુ પર જ મ્હારી કળા અવલભેલી હું માનું છું ? ” અત્યાર સુધી શાન્ત પડી રહેલ નિરંજને નિરાશાનું કારણ મળ્યું હતું તેને આમ રહે-જ ન્હીકારના માર્ગે આપતા કહ્યું “ અને તેના કલાકારને પણ ઉત્તેજતા કે પ્રોત્સાહની અમુક અંગે તો જરૂર રહે છે જ ”

“ જરૂર ” નરમાશથી રમેશ કહ્યું. “ હું તો માત્ર એટલું જ કહેવા માગું છું કે એવી કલાકારે નિરાશ થવું ના લેખએ દરી દરી મલ્લે, દાઢ નીંદ

તો કોઈક કાલે પણ તે પોતાની કલાની કદર મળતી પામે કરાની સકશે ”

“ રમેશ, એ તો બધી આમાન્ય વાતો છે, હું જે ભણવા માગું છું અને મને અતરથી રહે છે તે એ કે મ્હારી કળામાં એની કષ્ટ ઉછરે છે કે એ લાભ નથી બનતી ?

“ નિરંજન, હું પડીત બનું તો માફ કરને ” આરામ પુરતીયા જરા વધારે સ્વસ્થતાથી બે સત્તા રમેશે યદ્ય કહ્યું. “ કલા એ આત્માની મુખા છે સરીરની કુખા જેમ નવા નવા આકાર મામ્ય કરે છે તેમ આત્માની એક વખત મુખા મળ્યા પછી તે કલાની નવી કૃતિઓ માગવા કરે છે તારામાં એ મુખા જન્મી છે બીજી વસ્તુ પણ હું જોઉં છું ત્હારી સ્પૃહ જરૂરીયાતોની સંક્રામણ દર કરવા ની-પજાની ચાલના અને તેને પાર થવા અંગેના અવિરત પત્તો—આ પણ ત્હને આગળ પ્રેરી રહેલ છે ” રમેશ થબી રમેશ આગળ બેઠ્યો. “ નિરંજન હું કલા—નિવેચક તો નથી પરંતુ ત્હને એમ લાગે છે કે ત્હારી કલામાં કશ્વના છે; પણ હલ્લ નથી આ-ધી હું એમ નથી—”

વખે અટકાવના નિરંજને પૂછ્યું “ એટલે રમેશ જરા વધુ સ્વસ્થતાથી ત્હને સમજાવ ”

“ નિરંજન, કલાકારના જીવનમાં એવા કાષ્ટ ઉંઘા અવેદનની જરૂર રહે છે, કે જે કલાનું વેપક કારણ બની તેને મૂર્ત સ્વરૂપ આપે એટલે જ મે કહ્યું

ત્યારી કલાને પાંખો છે; ઉપાં નથી. અને આત્મા
તો કલામાં સમ્પત્તા મૂકે છે એટલું જ. ”

“ ત્યારે કલાકારે એવા નીચ સવેદન માટે હાથ
એડી રાહ એતા એસી રહેતું? એમ ? ” નિરંજન
પાછો રહેજ નીકળ્યો. “ કલા શું એવી પામર વસ્તુ
છે કે જીવન પર તેને આધાર રાખવાનો ? ”

“ ના. છેક એમ તો નહિ. કલા એક રીતે સ્વ-
તંત્ર છે; છતાં કલાની સંપૂર્ણતા—પરીપક્વતા—નેષ-
કતા માટે ગંભીર અન્યન નોંધવું. ”

નિરંજન ઘોડીવાર પસો વિચાર કરતો એસી રહ્યો.
તેણે જરા સ્વસ્થ થઈ રહેતો હતો “ પણ હું
બધી જાણું છું. પાણી ગરમ થઈ ગયું હશે ચાલ,
આપણે બહુ સારો ધોષ કરીએ. ફક્ત મ્હા ખીએ. ”
તેઓ બન્ને અંદરના ખડમાં ગયા.

(૨)

ત્યારે તેઓ મ્હા પીતા હતા ત્યારે નિરંજને
ડાંગ વિષયકતર કરી કહ્યું “ મને એ સાહે છે કે
. . .પણે ત્યાં કલા-સંસ્કૃતિ બહુ ઓછી છે. આપણે
ત્યાં જૂતાગળા મોરવ પર નિર્ભર રહેવાની સામાન્ય
રીતે રેવ પડી ગઈ હોય છે. તેમાં શિલ્પની કલાનો
પણ સમાવેશો થઈ ગય છે. આપણે અજ્ઞતા કે
હિંસારાની શિલ્પ કળાનાં ડીમ્ ડીમ્ બાળકી આપણી
જાતને ગંધેરી માનીએ છીએ; પણ જરા હંકા ઉતરી
જોતાં જણીશ કે આ સ્વર્ણય બનાવવાની શક્તિ બહુ
કંઈ મંદી, અનુભવ એ રીતે વિદ્યા મેળવી કે કેળવી
શકતો નથી. રમેશ, હવે એ હું જરા પંડીત બનું તો
માફ કરજો. શિલ્પકલાએ શું શું સાધ્યું છે તે જોઈ
હોય તો ઓસ પર કાટિ ઠેરવવી નોંધવું. સૌન્દર્યની
માન્ય સેવા કે સમૃદ્ધતા પૂજા એ કાઠ રેડી કરી
ડાખ તો તે ઓસે. એ સૌન્દર્ય પિપાસાએ ઓસને

સુંદર કલા બની અને એ સુંદર કલામાંથી ઓસના
સકલ જીવન અને-રેહમાં સૌન્દર્ય અવતર્યા. ”

રમેશથી બહુમાર નીકળી ગયો. “ આપણે ત્યાં
પણ એવાં સર્વાંગ સૌન્દર્ય અને કલા જન્મે તો ? ”
નિરંજનનું આ શબ્દો પર ખ્યાન ગયું નહિ.
“ રમેશ, મહેને ઘેરો નાં ગણતો. પવન જાતના જીવ-
નમાં ખરા પ્રાણ મૂકનાર કોઈ હોય તો તે કલાકાર
જ છે. ”

આમ ઘોડી રાત મુઠી તેઓ વાંત કરતા
બેઠા હતા.

નિરંજનના એ નાના ધરમાંથી રમેશ બહાર
નીકળ્યો ત્યારે સર્વત્ર અંધારા હતો. એ અંધારામાં
પણ માનવ હૃદયમાં રહેલી વિવિધ વૃત્તિઓ મારફત
વ્યોમમાં તારાઓ આછા આછા ચળછી રણા હતા.
નિરાશાથી ઉત્તેજિત ધણ બગીચા વાળે પણ
રતેક મેળવવા નિષ્ણ કરતો નિરંજન તે સમયમાં
પાણી ફેરવતો હતો.

(૩)

કલાકારે ચોતલા માનસનું સચોટ પૃથક્કરણ
સતત કરતા રહેતું નોંધવું અને તો જ કલા પ્રતિ-
સાધક બને છે. નિરંજન એટલા પ્રમથી પ્રતિભા
તેવાર કરતો એટલું જ ગંભીર ચિંતન પણ કરતો.

આ અર્થતંત્ર પરિશ્રમના પરિણામે નિરંજને
ગંભીર માંદગી બોમવી હતી. તે જરા સામે કશો
ત્યારે તેને દવા ફેર માટે બહાર ગામ ઘણું જવા ઠાકારે
રમેશને આગ્રહભરી કાશામણુ કરી હતી.

રમેશ હરનંદરામ રોહિતા નાના કુમારનો શિક્ષક
હોતા હરનંદરામનો રમેશ પર મહુ પહોંચત હતો
અને એ નિકટ પરિચયને લીધે રમેશી રોહિતે નિરંજનની
સર્વ દબીકત કરી. આથી હરનંદરામની પ્રેમિ સંપા-
દેશમાં કલાના સંસ્કારો નાનપણમાંથી જ જન્મ્યા
હતા તે કેળવવા હરનંદરામની શક્તિ ઉત્તેજિત થઈ.

હારી કહાને પામ્યા છે; કંઈ નથી. અને આખા
તો કહામાં ભળ્યો છે એટલું જ. "

" ત્યારે કહાકારે એવા નીચ સંવેદન માટે દાષ
જોડી રાહ જોતા બેસી રહેવું એમ ? " નિરંજન
પાછો સ્વેચ્છ ચીકારો. " કહા શું એવી પામર વસ્તુ
છે કે બીજા પર તેને આધાર સમ્પાદનો ? "

" ના. છેક એમ તો નહિ. કહા એક રીતે સ્વ-
તંત્ર છે; છતાં કહાની સપ્તર્થતા-પરીપક્વતા-વેદ-
કતા મારે જંબીર અન્યન બેઠકો. "

નિરંજન યોડીવાર પસોં વિચાર કરતો બેસી રહ્યો.
તેણે જરા સ્વચ્છ યદ્ય રમેશને કહ્યું " પણ હું
બૂધી બદલું છું, પાણી મરમ યદ્ય રમું હશે આઘ,
પણે વધું સારો ધંધો કરીએ. કહા એ પામર. "

જાને અંદરના ખડમાં રચા.

(૨.)

ત્યારે તેઓ એ પીતા હતા ત્યારે નિરંજન
વિષયંતર કરી કહ્યું " મને એ સાહે છે કે
તેણે ત્યાં કહા-વસિકા બહુ બોલી છે. આપણે
ત્યાં મૂલકાળના ગૌરવ પર નિકર્ષ રહેવાની સામાન્ય
રીતિ-રેવ પડી ગઈ હોય છે. તેમાં સિદ્ધાંતી કહાનો
પણ સમાવેશો યદ્ય બધ છે. આપણે અજ્ઞતા કે
પ્રસિદ્ધાની વિશ્વ કળાનાં કીમ્ કીમ્ બળની આપણી
જાતને વહેરી માનીએ છીએ; પણ જરા હંધા જનની
જોઈ બહુમતી કે આ સ્વચ્છ બતાવવાની વૃત્તિ બહુ
જોડી નથી. મનુષ્ય એ રીતે વિદ્યા મેળવી કે કેળવી
સકતો નથી. રમેશ, હવે મેં હું જરા પંડીત બનું તો
મારું કરમે. સિદ્ધાંતકાએ શું શું સાધ્યું છે તે બેઠું
હોય તો મોઝ પર દણિ ઠેરવવી બેઠકો. સૌન્દર્યની
સાચી સેવા કે સમૃદ્ધગત પૂલ ને કાઢ રીત કરી
હોય તો તે મોસે. એ સૌન્દર્ય પિપાસાએ મોસને

સુંદર કહા બાધી અને એ કુદૃષ્ટ કલ્યાણી મોસના
સમય જીવન અને દેહમાં સૌન્દર્ય આવતી. "

રમેશથી ઉદ્ધાર નીકળી ગયો. " આપણે ત્યાં
પણ એવાં સર્વાંગ સૌન્દર્ય અને કહા જન્મે તો ? "

નિરંજનનું આ જાણે પર ખ્યાન અર્થ નહિ.
" રમેશ, મને થેલો ના મળતો. પરંતુ જન્મતા જીવ-
નમાં ખરા પ્રાણ મૂકનાર કાઈ હોય તો તે કહાકાર
જ છે. "

આમ મોડી રાત સધી તેઓ વાંત કરતા
બેઠા હતા.

નિરંજનના એ નાના ધંરમાંથી રમેશ બહાર
નીકળ્યો ત્યારે સર્વજ્ઞ અંધકાર હતો. એ અંધકારમાં
પણ માનવ હૃદયમાં રહેલી વિવિધ વૃત્તિઓ મારક
બોમ્બમાં તારાઓ બાજા બાજા મગાડી રહ્યા હતા.

નિરાશાથી ઉત્તેજિત યદ્ય લગભગ પાને પણ
ફેલે મેળવવા નિયમ કરતો નિરંજન તે સમયમાં
પાણું ફેરવતો હતો.

(૩)

કહાકારે પોતાના માનસનું સચોટ પૂષ્કરણ
સતત કરતા રહેવું બેઠકો અને તો જ કહા પ્રતિ-
સાધક બને છે. નિરંજન એટલા અમથી પ્રતિષ્ઠા
તેવાર કરતો એટલું જ જંબીર ચિત્તન પણ કરતો.

આ આવૃત્ત પરિશ્રમના પરિણામે નિરંજનને
જંબીર માંડવી મોઝથી હતી. તે જરા સામે થયો
ત્યારે તેને હંધા ફેર માટે બહાર મામ લાઈ જવા કાઢરે
રમેશને આમહકારી બહામણ કરી હતી.

રમેશ હરન-દશ્ય શોધના નાના કુમારનો શિક્ષક
હતો. હરન-દશ્યનો રમેશ પર બહુ પડપાટ હતો
અને એ નિકટ પરિચયને કારણે રમેશ શોધે નિરંજનની
સર્વ હકીકત કહી. આથી હરન-દશ્યની પ્રતિ મુલા-
કામાં કહાના ચેરકારો નાનપણમાંથી જ જન્મે
હવા તે કેળવવા હરન-દશ્યની વૃત્તિ ઉત્તેજિત થય.

કલગીના કોડ

કલગીના કોડ, તારી કલગીના કોડ.

એ તો લગ્નનો શિરમોડ

મારા પ્રણય યોગીરાજ !

તારી કલગીના કોડ.

કલગીનાં બાણે પ્રિય ! પ્રેમસેતુ બાંધશું;

અશ્રુનાં ઉરસાસ વડે આત્મન થિ સાંધશું;

એવી મધુરી મારે જીતવાની હોડ

મારા પ્રણય યોગીરાજ !

તારી કલગીના કોડ.

તારી ઢેલડના કોડ

-પછી સરખાસરખીંજોડ.

મારા પ્રણય યોગીરાજ !

તારી કલગીના કોડ.

દેવગઢ પરમાર

પ્રેમાનંદના સકલનું અવસાન.

એક મહેતાજી તરીકે હિન્દીના આરંભ કરી રાજ્યના દિવાન અને છેવટે એક મીઠા માલિકની સમૃદ્ધિને પ્લેથિનાર સંસાર સુધારક, પ્રાચીન સાહિત્યના અભ્યાસી અને કુશળ લેખક રાજ્યરત્ન રા. મ. હરગોવીંદ્રદાસ કાંટાવાળાના અવસાનની નોંધ સેતાં અત્યંત ખેદ થાય છે. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં સ્વર્ગસ્થ ખૂબ રસ સેતા અને એક ચંત્રવર રૂઢિ એમણે પરિવર્તે સુખત કરેલી. એ સિવાય સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં એમણે પોતાની ઉદારતાની સારી નેત્રી રકમો ખર્ચી હતી; અને પોતે સક્રીય અનેક પ્રસંગે લખીને ગુજરાતી સાહિત્યની મેવા કરી હતી એમના અવસાનથી ગુજરાતે એક દૈવ વિચારના સાહિત્યકરને સદા માટે ખોલો છે. પ્રેમાનંદ પોતાનો એક સાચો ભક્ત ગુમાવ્યો છે. એમની ખોટ ગુજરાતને વધે સુધી સામ્યા કરશે અને એમના કુટુંબીઓ પર આવી પડેલા દારૂધુ દુઃખમાં અંતઃકરણથી ભાગ લેખે છીએ અને હૃદય સ્વર્ગસ્થને શાંતિ અને એમના કુટુંબીઓ તથા શ્રી. મહુભાઈને શાંતિન આપે એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

નવા ખાસયુગનાં નવાં ખાસકાવ્યો.

દુહૈકા

કરનાર: દેશળજી પરમાર,

ચિત્રકાર: રવિચંદર પંડિત

(પાંચ આના)

‘મન્નગોટા’ પછાનો સંચિત્ર ખાસકાવ્ય સંગ્રહ.

લખે: દેશળજી પરમાર, સલાણિસ રોડ, ગવારક, અમદાવાદ.

મારી નાંધપોથી

લેખક : રા. ગુપ્તા

તા. ૫૧ : ૧ : ૩૦

“તમે લેખક બૂલકણા બધું !” ચંદના પ્યાસામાં હોદ્દર બોળાને લખવાનો પ્રયત્ન કરતાં જોઇ મારા મિત્રે દીઠા કરી. હોદ્દર ઉઠી દશે એમ ધારી મેં તે ફેરવીને ફરી ચાંદના પ્યાસામાં બોળી લખવાનો યત્ન કર્યો. “હા-હા-હા-હા” મારા મિત્રે ખડખડાટ હસતાં હતાં. “બૂલ હોદ્દર મેં મંડી નથી યમ; પણ ચાંદના ખાસને ચાલીને અડિયો માનસની ચીજ છે” “ચરે હા !” કહીને મેં ચાલીની શીશી લઇ તેમાંથી પ્યાસામાં ચાલી રેડી. “ખડિયામાં જ ચાલી રેડો તો ઠીક નહિ ?” મારા મિત્રે નિર્દોષતાને ધારણ કરી પૂછ્યું, “અલબત્ત, અલબત્ત !” મેં હસીને ચાલીનું મિશ્રણ ચંદના પ્યાસામાંથી ખડિયામાં રેડ્યું. મારી આ કૃતિથી ખડિયો ઉમરાવો, મારા છુચડા, ચંદા ને ચાહી ભગડમાં અને મારા મિત્ર દસો, એ વાત બહો અપ્રસૂત છે. હું બૂલ કરું છું, બધું કરું છું, મોરે બાગે બૂલો જ કરું છું, છતાં મિત્રે બૂલકણો કહી છોડામ નહિ, તે વાત પણ અર્ધિ અપ્રસૂત છે; હું લેખક છું એમ હું નથી કહેતા ને ખીન્ન ધણા નથી કહેતા, પરંતુ તે વાત પણ અર્ધિ અપ્રસૂત છે. હું બૂલકણો તેથી લેખકો બૂલકણા કેમ કહેવાય ! હું લેખક હોઉં ને હું બૂલકણો હોઉં, તો હું બૂલકણો લેખક કહેવાઉં. પણ તેથી ‘લેખકો બૂલકણા’ એવું વિખાન શી રીતે ચર્ચા કરે ! હું હું લેખક છું તેથી

બૂલકણો છું, કે બૂલકણો છું તેથી ‘લેખક છું’ હું બૂલકણો હોઉં તેથી મારા પર લેખક હોવાનો આરોપ મૂકવો એ વ્યાપ છે ! તેમજ હું લેખક હોઉં તેથી મારા પર બૂલકણા હોવાનો આરોપ મૂકવો એ પુછા છે ? અથવા લેખકો પર બૂલકણાપણાનો આરોપ મૂકવો, અને બૂલકણાઓ ઉપર ‘લેખકપણા’નો આરોપ મૂકવો એ બરાબર છે ? કે લેખક અને બૂલકણો બંને લેખ..... ...પણ મારે શું કહેવાનું છે તે હું આ મારી પ્રથમ પરખતને લીધે બૂલી ગયો છું. એટલે હમણાં તો આટલી જ પ્રજ્ઞાવલિ બમ છે. ખરે પછે તો લેખક માણસ છે. એમ બધા માણસ લેખક નથી, તેમ બધા લેખક માણસ પણ હોના નથી, એમ જોઇ સિદ્ધ કરવા માત્રે તો તે કરી શકે એમ છે, છતાં લેખકોમાં માણસના જ કુણાવશ્ય હોય છે એનો અનુભવ તો પાંચોને પશુ થતો હતો. આથી લેખકોમાં માણસના જ મુશ્કાવ-શ્ય હોવાથી, ટેલક લેખકો બૂલકણા હોય છે, અને ટેલક લેખકો નિવમ-વ્યવસાય-પદવિની પાછળ મરી શીટલાસ પણ હોય છે. આથી લેખકો બધા બૂલકણા મેં, એવું સાર્વત્રિક વિધાન કરવું એ અનુભવ દર્શિત પરિણામ છે.

પ્રિદેશી (ખાસ કરીને સ્મિતશાસ્ત્રના), લેખકો અને સામગ્રીએ બલકણાનો ભલો ધનરો લીધો હોય એમ માનવામાં આવે છે. છતાં ક્યારેક માણ-

તમા, બેલવાની બાબતમાં, કપડાં પહેરવાની બાબતમાં—અરે! શાક સાવગની ને લેમન પીવણી બાબતમાં અદ્વૈત ચોક્કસાઈ, વ્યવસ્થા ને નિયમ ન્યવનારા શ્રેષ્ઠર, લેખક ને સાદરને—એકને નહિ, અનેકને—મેં જોયા છે.

મારા એક સક્ષરમિત્ર પોતાના લેખની બાબતમાં એટલા ચોક્કસ છે, કે પોતે પહેલાં એક લેખ લખે પછી તેને સુધારે અને સુધારેલા લેખની નવ નકલ, પોતાને હાથે જ—ખીન્ને મદદ આપવા આવે તો તેને ના કહીને પોતાને જ હાથે—ભાડે; તેમાંની બે નકલ છાપવા માટે મોકલે. બે નકલ મિત્રાદિક આગળ વાંચી સંભળાવવા માટે ને બાકીની કાલેજને માટે રાખે. લેખની બાબતમાં જ એઓ આટલા ચોક્કસ છે, એમ નથી પણ બીજા અનેક બાબતોમાં—ખાસ કરીને પુસ્તકોને પૂર્ણ ચકાવવામાં—પણ એઓ એટલી જ કાળજી રાખે છે. સાધારણ ઠોડી નોટલુક પણ એમને લાં પૂર્ણ વિનંતી હોય એ અશ્વેશવિત છે.

વ્યવસ્થા, નિયમ, ચોક્કસાઈ વગેરે બાબતમાં કદ આમક ધરાવનારા શ્રેષ્ઠરો પણ ઓછા નથી. મારા પરિચિત એક શ્રેષ્ઠરની ચોક્કસાઈ ચરપી તેમનું નામ સોશિએ ચોક્કસ પાડ્યું છે. દરેક વસ્તુની તેઓ કાલેજ રાખે છે. રસોડાઆને ચૂકી લખી હોય તો તેની પણ નકલ—કાળેજની—એમની કાલેજમાં હોય જ. નકલ ક્યાં વિના એઓ કંઈ પણ લખતા જ નથી. અને તે નકલ જ્યાં તિયમપુર સર 'કાલેજ'માં તરત જ મોકલી દે છે. લખેલા લખાણની પેઠે બોલેલા ચળેની પણ એઓ નકલ રાખતા હશે, એમ એમની બેલવાની રીત જોઈને લાગે છે. ધીમે ધીમે, તોળી તોળીને પ્રત્યેક ચળેનો એઓ ઉચ્ચાર કરે છે. સાંભળનારને લાગે કે આ ચળ એઓ બોલ્યા તેની

મૂળ નકલ એમના મગમાં—કે મગજમાં—જ છે, અને આપણે કાને પેંચ્યો તે એ ચળેની નકલ, કાળેજ—કાળી, માત્ર છે! કપડાંની બાબતમાં પણ એઓ એટલા જ ચોક્કસ છે. એમનાં કોટ, રોબી, પેસિયું એક સળ વિનાનાં, ચોક્કસાઈથી પહેરવાં ને અદ્વૈત ચોક્કસાઈથી સચવાયેલા રહેતાં હોય એમ એમને જોતાં વાર જ લાગે છે, એઓ ચલા પીએ અથવા સોડામેમન પીએ તે પણ એટલી જ ચોક્કસાઈથી. અમુક જ કુટુંબા જણીને પીએ, તે એક છાટો પણ કપડાં પર કે જમીન પર પડ્યા ન કે ખાદ્ય પણ અમુક રીતે જ પકડે, એટલું જ નહિ પણ ચલા કે પાણી મગમાં ઊનારતાં એમના મગનો કાકડો પણ અમુક જ રીતે અને ચોક્કસ પ્રમાણમાં જ હાથે એવી કાળજી એઓ રાખે છે. પેશ લખ્ય હોય તો ડોળા અમુક પ્રમાણમાં વિશ્લાગીને અને કંડું હોય તો આંખ જરા ખીંચીને પીતુ જોયા દર નિયમ એમણે રાખ્યો છે. બગરમાં ટાક લેવા જાય, લાં પણ દરેક શાકને ચોક્કસાઈથી તપાસી જોવું, એઓએ દુકાને ફરી તેનો ચોક્કસ ભાવ જણી લેવો, ઓછામાં ઓછી કેટલી કિંમતે એ મળી શકશે તે નક્કી કરી લેવું અને ફાંછી વીણી વીણીને શાક લઈ ઓળખાં તેને ચોગ્ય રીતે મોઢાંવું એ એમનો દરેકનો કાર્યક્રમ છે.

લેખકોને જૂલકણા કહેવા એ વસ્તુસ્થિતિનું વિષય રીત વ્યંજ છે. ઘણી વાર અને થાય છે કે લેખો જૂલી સજા હોત તો કેટલું સાફ! જૂલવાની અશક્તિને લીધે જ ઘણાખરા લેખકો તો લેખકપદને પામ્યા હોય છે, વ્યવસ્થા અને ચોક્કસાઈના વિષયમાં લેખકો ખાસ ખીજ પ્રકારના પ્રાણીઓ કરતાં ઊતરતા છે, એમ પણ નથી. નોકરી કરનારા લેખો પમા-

રમાં પૈસાને બદલે પથર લેતા નથી; અને કૃતરાજના બસવાથી કંટાળેલા લેખો કૃતરાજને પથરાને બદલે પૈસા મારતા નથી. જુમ લાગે ત્યારે લેખકો રાષ્ટ્રીયને બદલે ચોપડી આવતા નથી, અને કળાટમાં ચોપડીને બદલે રાષ્ટ્રીય ગોઠવતા નથી. લેખને મથાળે કે હેલ્થ પોતાનું નામ મુકવામાં જરા બૂધ કરતા નથી, અથવા તે નનામા ચર્ચાપત્રની જરૂર હોય ત્યાં પોતાનું નામ મુકી કેવાની બૂધ પણ કરતા નથી. લેખો પોતાને માત્ર દેનારાં વખાણ કરવાની અને વખાણ કરનારને વગોવવાની બૂધ કદાપિ કરતા નથી.

આમ છતાં લેખક, સાક્ષર કે પ્રોફેસરને બૂધ-કણા માનવાની જ જગેની દુષ્ટિ હોય તેમને, નામ એ નિર્ણયને સુંદર પ્રાણી છે એવા મતનો વિરોધ કરતાં આરા મિત્રે કહેવું એક વાક્ય જ મારે કહેવાનું છે.

‘એન હંછેગે ભુજો, એટલે ખજર પડી !’

હંમેરા માગો.

ઉર્મીની પ્રખ્યાત બનાવટો.

અમેક્સ—હિન્દુસ્તાનનો પહેલો ચામડીના રસોપર રામલાલ મધમ.

આઠી હેરએઈલ—મજાને કંઈ આપનાર ઉત્તમ તેમ.

હેર ગાર્ડ—ઉતરના વાગ માટે અકસીર ઈલાજ.

હેર કલીનસેમ્પુ—વાગ પાવા માટે અનુપમ પાકડર.

હીરિસ પાઉટર—અદેરા અને ચામડીને પ્રવગોલત બનાવનાર.

ઉર્મીપ્રાઈસ—ગોઈ પણ રામ ઉપર લેખક દ્વા.

ઉર્મી એગ્રુમીટીયર—રોક ભાતના તાવને દુર કરનાર.

ફ્રે ગાર્ડ ફ્રે પાઉટર—દાંતની લેક રીપલો દુર કરનાર ઉર્મી પ્રીમિયમ વાંસ.

ઉર્મી કેમીકલ વર્કસ

p. s. સ્વપેશી મારકેટ મુખ્યાર્થ-૨

નમ્રસત્ય

લેખક: રા. પૃથુ દ. શુક્ષ્મ

જ્યારે દુ બાળક હતો ત્યારે માનતો હતો, અને મને વિખતવામાં આવ્યું હતું કે, જનતામાં સત્ય, પ્રેમ અને આશાઓ વિગત છે, પરંતુ જ્યારે મેં જનતા અનુભવ્યું ત્યારે જ્યેષ્ઠ કે જે મારું પિતાએ હતું અને ભગણા છે, કૃષિ છે પણ કેટલાક જેવા છે જે સત્ય અને પ્રેમના અંધારા વચ્ચે છતાં ચક્રતા નથી. દુ તેમના એક ધુ.

x x x

જનતા આખું મુખાંજોનો એક મોટો મેળો છે, અને સેનાન અને તેના સાથીઓ એ મેળના પ્રમુખ અને કાંપવાદો છે.

x x x

જે વાંચે તે જણે એ વાત ખોટી છે. સાચી વાત એમ છે કે મુખાંજો મજૂરી કરીને વાંચે છે, અને જામણો તેના મુંદર રાજ લણે છે.

x x x

ગુપ્તાનો કહે છે કે, પ્રજાની ભક્તિ કોઈ-પ્રકારની નંદી કોઈ કારણ તેણે તમને હંદી આપી અને જનતાની રચના કરી. પણ ભણા દુ એમ પુરું કે અને ક્યાં તેને એ જાણ કરવાની અરજી કરી હતી ?

x x x

જરાક અંજો મંપ કોઈ, જરાક કમળાનો સરાજ પીચો અને તમને જણાશે કે સી ભક્તિ દેરીઓને અવનાર છે, પરંતુ જરાક અંજો ઉધાણ, જરાક કમળાના અંધારાને દુર કરો તો જણાશે કે સીભક્તિ રૂંધેરથી પતંગીયા છે. રાક એટલેજ કે પંખાંજો નિર્જીવ અને નુશાળ વચરતાં છે.

x x x

જલ સિંચતી બાલકાને

(અંકકાન્તા)

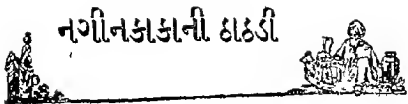
આહું આહું દિનકર તણું તેજ જ્યારે વહું^૧ છું,
ને વાયુ ત્યાં પરિમલ લલ્લ યોદિશે દોડતો^૨ તો;
ને હું પુષ્પો તમીં નમીં નીચે બેટતાં પ્રેમથી ન્યાં.
આવી બાલા નવ કુસુમને સિંચવા પાણીમાં ત્યાં

પાણી પાતી બહુ જલ થઈ, ઊંટતી પુષ્પને હાં,
એથી પામી નવજીવન^૩ એ ડોક ઉંચી ધરતાં,
પસિદાં જે તલી કુંજ મહી કુંજતાં શુ મધુરૂં!
હામે એનું રમણિય અક્ષાં હોય ત્યાં હું અધુરૂં ?

પાને પાણી કતલ અહીંયાં આવીને બાસિયાં છું,
તું તેઓની શબ્દ બરની એક આશા બનેરી;
એ પાણીમાં અમીમય રીસે આદરમર્મી પ્રેરતાં કે,
નયની કેવો પરિમલ મીઠો, યોદિશે પાદને એ.

આ પુષ્પો એ કવિજન લહે, બાત એ વિષ્ણુ બાસે,
તું દેવી છે કવન^૪ તણી ને પ્રેરણા પાણીમાં છે;
તારે કાને કવિજન થઈ ડોક ઉંચી ખરે નો.
હાની પાણી કવન તણું તું સુખમાં રહેને ત્યાં.

નગીનકાકાની ઠાઠડી

લેખક: રા. કિશોર વર્મા

બી. એ. એલ. એલ. બી.

ચિત્રકાર: રા. હર્ષનાથ બાઈ

મોત અવગમ્ય છે એવી સોના હમેશા ફરીવાર કહે છે પણ પોતે મરવાની વાતમાં તેટલાજ અવગમ્ય છે એ સોના જૂની બાઈ છે.

અમારા મહોલ્લાના નગીનકાકાનોજ કાખલો થોડો. નગીનકાકા અમારા મહોલ્લાના લાકણીય, મીઠા, પૈસે ટીકે સુખી એક ડાકણ માણસ છે. આ હોળીના એક માસ આગળ તો તેમણે પોતાનું નીલ કપડું હતું અને લોહમાંથી જોટલા કાચથી સ્વરાજ તેમના જન્મસિદ્ધ હક હોવાનો દાવો કર્યો હતો તેટલાજ કારણથી તેમણે તેમણે જન્મજીવન હતું કે "મરવું છે તો મરુંબનો દહ છે" માત્ર હોળીના એક દોઢ માસ ઉપર એમની છાતીના કુખાવે ઉપડી આવ્યો ત્યારે એમની ખરેખર શેવા આવવાર દરેક વ્યક્તિને કહેતા "મેંતે નથી આવતું કે કુખમાંથી છુટા થયું. ભગવાનને ત્યાંથી મોતના દંડજી દેસણ મળ્યા છે કે મને કચડી નથી લેતે." અને દાકતર-સાહેબને પણ "દાકતરસાહેબ, એક પડીકી આપી દોની કે નીકાલ થઈ જાય હવે તો આ કુખ નથી ખમતું" એમ વિનંતિ કરેલી. પણ દાકતર અસહ-કારી ન હતા અને જોડ અને મહેલને અનેક સાધના થીખ્યા ન હતા તેથી નગીનકાકાની વિનંતિ તેમણે સ્વીકારી નહિ અને તેમને સારા કર્યા ગાત્ર હોળીને દોડે સવારે નગીનકાકાએ વાલિય નીચી

વધા વિજય એ પકિતથી કહી થતા ગીતાનું શ્લોકો ટીકાવાથી અભ્યાસ કર્યો હતો છતાં અમારા મહોલ્લાના હોળીઅમોએ એમના જોટલા આગળ એમની બાંધેલી ઠાઠડી મૂકી "ઓ મા...રાખ્યા... ..નગીનકાકા...રેએએ....." ની પોક મૂકી ત્યારે નગીનકાકાએ કુંડું

નગીનકાકા એક માસ પરનો છાતીના કુખાવે જૂની ગથા છાતીના કુખાવાએ તેમનામાં ફેટશે. કુનીયા પ્રત્યે વેરાન આવશે હતો તે જૂની ગથા તે વેરાનને લીધે તેમણે ડેટલા ડેટલા નિમંત્રણે મોતને મોકળાં હતા તે જૂની ગથા પોતાની નિશાનને મારે એક ધધા-દારી માણસ પાસે તેના ધંધાને અજુબાજુ એ ઘોર કામ કરાવવા તેવાર ધઈ ગયા હતા તે જૂની ગથા. મહાગણ તેમની સુગી કોટેલી દુકડી લઈ સનિય ભગ કરવા નીકળ્યા તેમ સમગ્ર ધુન્ડારી બાવાની જાણવાથીથી મ, જ, અને ચની પહેલી દુકડી લઈ રોષમાં રોષમાં, બારીએ આખા અને તે અપૂરોના થર થર થર અદારી નગીનકાકાએ ઉમરો કાઢવા માંડ્યો "કેમ મહોલ્લામાં એકલા નગીનકાકાજ રહ્યા છે? તમારા ડોસાપોલી છે કે બધા મરી ગયા છે? તેમને પહેલા પહોંચાડો. હું નમને કું બારે પડશે છું? હજી તો તમને એકે એકને અસ્તીકુમાર પહેલો પહોંચાડી અને પછી જાઈય સમન્વાને ખમ્યા હું."

પણ બચ્ચા ઈર્ષ સમજે તેવા ન હતા. તે પણ તેટલાજ અવળગેડા હતા. નારણકાકા અને મગીમામી છવના હતા ત્યાં સુધી તેમનીજ કાઠડી તેઓ કાઢતા હતા અને તેમનાજ નામની પોકા મુકતા; પણ નારણકાકા ગુજરી ગયા અને તેમની નાની નાતમાં ધર-દીઠ એક ડામુ સ્મરણને જાણ અને ન જાણ તો સવા રપીઓ દંડ " એવા નિયમ છતાં ડામુ ન થયા તો પણ ઈર્ષ નીકળ્યું ન હતું અને મગનમામી વખતે " એને લાંબી ડામુ આપણે ત્યાં આવતું હતું કે આપણે જઈએ" એ વહેવારની મણુચીથી ડામુ ભંગા ન થયા અને મગનમામીને સેવામંડળની શારીર્માંલસ જ્યાં પડ્યા તોપણ તેમની છવતા પોક મુકનારા મુખ્યા ન હતા. છતાં નારણકાકા અને મગીમામી પાટલીના માનનો અધિકાર પામેલા નગીનકાકા પ્રાણ પોક મુકતા એ તમે અમારા મહોજ્જાના મીચાએને સમિત્યા હોય તો એમજ યાચ કે મગીનકાકાના દેહની ભરમથી જેમ દિશ્ચીના હાડકાથી દેવતાએને દાનવ સામેના હુદમ્મા વિજય મળ્યો તેમ હોળાઆએને સ્વરાજ મળવાનું હશે અથવા તો નગીનકાકાના રચર્ચમાં જીવને અમૃતની કુખીઓ આ દરેક હોળાઆ માટે મોકલ્યો અથવાના હશે.

છતાં હોળાઆએએ કાઠડી કાઢી તેમાં ખીજવાવા જેવું શું હતું? ઉલટી તેથી ફનીઆ કરમાં ન સાંપ-ડતી તક નગીનકાકાને સાંપડતી હતી. મારી પાછળ શું થયે? અપ્પનિયમરો કડો પાળીય કે નહિ? મારો દેહ પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક સ્મરણ જશે કે નહિ? એ અને એવી ચિંતા માણસને રહે છે. પોતાની પાછળની પ્રાણુપોક સાબળવાનું માન, તેની આતં વેદનામાંથી મારી પાછળ મારા જીવથી ફુગાવા માણસે છે એ

જાણવાનો આત્મસંતોષ, આટલા આટલા ડામુઓ તથાઈ મઈ એક છે તો સ્મરણ પાશમાં ધણી મળક આવશે એવી ઉલટ આપતી માહિતીનો આનંદ અપ્રાપ્ય છે અને તે આમ સદગ્ગ મળી જાય તે વખતે તેની પ્રાણિથી આનંદ માનવાને બદલે આમ ખીજવાઈ જતું શું થોડ્ય છે !

તેમાં નગીનકાકાને શુભાવવાનું શું હતું? ખરેખર મરી ગયા વગર, ખરેખર મરી ગયા હોય તો પાછળ શું થાય તે જ્ઞેવાની અપ્રાપ્ય તક તેમને મળતી હતી, તેમને તટલી નાહી અને મરતા છવની વેદ્યા ખ-મવાની નહોતી. થોડા થોડા છવ હોય તે વખતે સદ્ગતિની સદ્ધામતીને માટે થોડે નંખાઈ થડે પા-છીએ જગજાગવાનું નહોતું; મરતાં મરતાં પોતાની મીઠત તરફ છેલ્લી દ્રષ્ટિ નાખી આના વમર માથા જતું પડશે એવો નિસાસો નાખવાને ન હોય પણ આરામ પુરશીમાં પડ્યા પડ્યા મોતની એક પણ પીઠ ભોળવા વગર મોતની મોજ માણવાની હતી.

નગીનકાકામાં કંપનાદક્ષિત નહોતી, શીઘ્રી નહોતી કાચવરિત નહોતી. નહિ તો નગીનકાકા આમ ખીજવાત નહિ, મનુષ્યના ચારિત્ર્યની, તેની કારકી-દીની, તેના ગુણોધીની ખરી કીમત તેના મરણ પછી થાય છે. છવતા માણસોને 'બોટું' કમ્પાવતાં ક્ષેત્રથી તેમની યોગ્ય દીક્ષ થઈ શકતી નથી. દાખલા તરીકે હું અમારા એક વિદ્યાર્થી જોગખીતાની બા-જતમાં એક હાલ્ય રસિક પુસ્તક લખી છું' એમ છું પણ તે લખી છવાવતાં તેમના કંડાની બીક લાગે છે. પરિણમે પોતાને માટે જન્મતો ખોરા જાણિયાથ શું છે તે જાણવાની તક છવતા માણસને મળતી નથી એ તો આજ કીમત માણવાઈ સરકાર જેવા જેમની ખામતમાં મરણની બોરી અથવા ઉડી-દોમ તેજ જાણી શકે છે. કીમત માણવાઈ સરકારના

મરણની ખોરી અંધા હોતી. હિં ના બને હિં બહારના દેરેરના વર્તમાન પત્રોએ તેમના જીવનની અને કારકીર્દીની નોંધો છાપેલી, તેમના ઔદ્યોગિક સાબ પામેલી યોગ્યતાએ રજા પામેલી અને આવે મહીર અને કુખર પંચે પથ રજાનો આનંદ ન દાખી શકતી મુખપુ જીએ અમે સુરત દોરેજમાંથી નીકળેલા તે યાદ આવે છે ' પોતાની સારી માઠી વાતો જાણવાની, પોતાની કારકીર્દી જાણત નિખપુ અભિપ્રાય મેળવવાની, મર્થ પછી પોતાનું શુ યશ તે જાણવાની અવગણ નક નામકારને ખીછ થી રીતે મળતી.

સાહિત્યકારની બાબતમાં આ વાત વેદશીલ સાથ છે એ દરેક સાહિત્યકાર એક વખત મરીને સજીવન થઈ શકતો હોય તો તેના જીવનને ફેટડું સુખ થાય ' ગોદાડખીય, ચેટ્ટન અને બોલાદાર એક એક વાર જાગી તેમની કદર થતી જુએ તો તેમને ફેટડું સુખ થાય ? એકવાર હાજીમહમદ તેમના કબરસ્તા નમાંથી જાગી હાજીમહમદ રમારક ' ડોક્ટર સાહેબ એક પડીછી આપી દોતી કે નિકાલ થક જાય ' એક એકવારની જાય તો ફેટસા આનંદથી ફરી મરે ' એક પરિચિત લેખકની બાબતમાં પણ એમજ બન્યું હતું તે જીવતા હતા ત્યાંતકથી તેમની કીમત ડોઢાંજી ખાંડી નહિ. અને તેમના મરણ બાદ તેમનાં અંધ પેદા જાણે છેવટાં. તેમના કાવ્યોમાં આવારજ કવિ નાં ચોકમાં સુવન જણાયા તેમના મરણથી 'શુ જરાતી સાહિત્યને કારે ખોટ ચડ' એક દીકરું રત્ન મુખાય. બાટડું સાંભળાતે તે મર્થ હોત તો તેમને ફેટસા આનંદ થાત '.

‘ ડોક્ટર સાહેબ એક પડીછી આપી દોતી કે નિકાલ થક જાય ’

અને આ આનંદ જીવતાં મરી શક્યા વિના કયોથી મળી શકે ? જતાં નમોનમાઝ તેમને જીવતાં જીવતાં મરવાનો આનંદ મળી શકે છે તે એ મારફતી સકથા નથી.

એ તેમનામાં જ્યાં દ નવા હોત તો આ પાવંત જનનથી ઉઘી દટિ કરી અમરાપુરોના વૈભવ નમોનમાઝ કનથી હકત કનપુરીના કનતા દરજારનો હાં અને મેનકા ઉર્વશીનાં પુચો જોઈ શકત, તેમની આગળ

ગમેલાં ધનકોરકાકી “ તમે પહેલા વિચારે બેસી આવજો ” એમ નન્દનવનામાં બોલ્યા. સતકારતા કલ્પી શકત, સુધાના પાન કરી શકત અને એવી એવી કંપક સ્વર્ગીય લહેજોતોની કલ્પના કરી શકત.

ને નગીનકાકામાં શીલ્પકી હોત તો સમજી શકત કે હોળીઆઓ તેમના શુભચિત્રક હતા. મરણ પ્રકૃતિ: શરીરીયાદ મરણ એ તો મનુષ્યને સ્વભાવિક છે, જીવન અસ્વભાવિક છે, અને જે આ ધર્મશાળા જેવા અસાર મંચારને છોડાવી પરમધામ પ્રાપ્ત કરવી તેમના આત્માને તેની સ્વભાવિક રિચિત્તિએ પહેલ્યકતા હતા તે હોળીઆઓ સાથે બીજાવાત નહિ.

ને નગીનકાકામાં જરૂરે કારણકૃતિ હોત તો નગીનકાકા સહેલે જોઈ શકત કે હોળીઆઓ અંદરથી

કંચળતા હતા કે નગીનકાકા બહુ જીવે. ને નગીનકાકા મરી જાય તો પછી કાઠડી કોની કલા ? ને નગીનકાકા મરી જાય તો મધુપતિ ચોથને દિવસે કોના પતરા પર પથરા ફેંકાય ? ને નગીનકાકા મરી જાય તો કોના કનકવાને પાછળથી હથ્થા મારી માથા સાંજાવવાનો આનંદ મળે ? ને નગીનકાકા મરી જાય તો આ તમામ આનંદ મરી જાય.

નગીનકાકા જીવે છે ત્યા સુધી તો વરસે વરસે એમની કાઠડી નીકળશે. વરસે વરસે એમની અચાસીમાં પથરા પડશે, વરસે વરસે એમના પત્ર જરૂર શેરીએ કાશે, વરસે વરસે એમની માણુપોષક મુકશે.

ને નગીનકાકાને આમ દર વર્ષે મરતા અંકગુણ હોય તો એક જ રસો છે— એક સામગ્રી મરી જવું.

શુજશતી સાહિત્યમાં અનેકામી ભાત પાકતું પુસ્તક તમારે માટે તૈયાર છે

શ્રી. યશવંત પંડ્યા કૃત

મદન મંદિર

પૃ. ૧૨૫, કિ. ૦-૧૦-૦

આ માસિકા અને વર્તમાનપત્રના અભિપ્રાય છે : પણ તમારો અભિપ્રાય તો તમે જ નક્કી કરો.

ભાઈ યશવંત પંડ્યા શુજશતી સાહિત્યમાં સાહિત્ય, વિચિત્ર અને નવી નીતિના નાટકો લખવા માટે બહુદી યત્નેશ્વરી બાંધે છે. આ નવીન કૃતિમાં ચાર નાટિકાઓ છે. ચારે નાટિકાઓમાં ચાર દેવો,—મધુ, રાકેશ, નિષ્કુ અને જલ્લા વધારે ખેલાણા પ્રખરના મદનના પ્રજાપતે ૧૩ લેખકે જમાવ્યો છે. મદનની કોટના નાનુંક પ્રસંગોનું આલેખન કર્યું અને દેવોના દેવત્વનો વિશ્લેષ કરી બતાવેલો એ અટપટું કાર્ય સફળતાથી કર્યું છે. ૨, સમસ્ત શુજશતીમાં આવી નવીન નાટિકાઓ બહુ જ માલી સંખ્યામાં છે. ૩, આશા અને આલેખન આકર્ષક અને મુદ્દર છે. ૪, તમને તેમાં શુદ્ધિવાદની ચીનચાલીઓ દેખાશે. ૫, અત્યુચ્ચથી અંબઈ મણલાઓની આખો કલાકારમાં આમાં સાહિત્ય જરૂર મદનના જરૂર છે. ૬, નીચિના ઉત્તરપરોને કાલ્ય આ પુસ્તક જાત કરવા જેવું લાગશે. ૭, પંડ્યા એની નકશો કદ લેવો નામે તો આઈ જ.

૧ નવશુજશતી, ૨ પ્રજાપતિ, ૩ પ્રજામિત્ર, ૪ અંબઈ, ૫ શુજશતી પંચ, ૬ નવશુજ ૭ શુજશતી.

પુસ્તકાલયસહાયક સહકારી મંડળ સિ. શવપુરા, વડોદરા.

રજકણ.....!

વેનાર:

રા બાગુમાઇ દેસાઈ બી. એ.

વિચારી પણ આવર રીન માણુચ, સુરંગી પણ
વાય રીન મુખ જેવો છે ।

x x x

ઉત્સાહ છે પણ ઉલોન નથી, એટલે દોષ છે
પણ પેસે નથી.

x x x

જન્મ, સમ અને મરણ એ ત્રણ મનુષ્યના જીવ-
નના અગ્ની ચક્રના પત્તાઓ છે. જન્મ પર આપણે
શબ નથી તેમજ મરણને પણ આપણે અટકાવી
શકતા નથી. હાલની બાબતમાં આપણે શબ ધરાવી
શકીએ, પરંતુ સમાજ બંધનો એટલો પણ હક
આપણ તૈયાર નથી.

x x x

હાન અને હાન પછીના ફિરસો મોદક અને
આનંદ શબ્દ હોય છે, પણ એ મોદ અને આનંદ-
માં થણી મોટી ત્યાગશી સમાવેશી છે ।

x x x

આજા અમર છે, આઠારીન માણસે કુખીઆ છે.

x x x

ઉનાવળ અને ઉનાદમાં વેર લેવાય છે, પણ
નવરાત્રી વેળાએ વિચાર કરવાથી પાતંગ્રાણ થાય છે.

x x x

દુરમન જનાવણની જેને બીક સામે છે તેને કાઢ
સાથે મિત્ર દેવો સોજ નહિ

x x x

છીછર સુખ માણવા કરતાં, ઘડુ દુઃખ બેગરવું
એ હજાર રાત્રી સારું છે,

દિવા-સ્વપ્ન

શેખર. રા. સ્વચાત્રમાલ હાલનીય કર માંક બી. એ.

મધ્યન્દના યુષ તાપમાં યમિત યોગે જગત
શાંતિને યોગે મોર્ચ ખર્ચ મનુ દનુ.

કુરંગે જ અંધ શાંતિ મળે. અંધ આંધો દોષ
નહિ તેમ પવન પણ શાંત દોષ, તથા માંક પાન
પણ એક જનની વિશાંતિ હાલ રહ્યાં દના. કદા તે
શાંતિને બેઠાં ક્યાંક ક્યાંક મારાવના પુષ્પવદ્ધી
નથા કપાક કપાક તપ્તમાં ધૂપાઈ રહેલ કોકિલના
'કરૂં' થઈ રહ્યો દોષ.

નગર વ્યાપાર પર પણ ટિપ્પિનના ઉતરી દની.

કદા આશરમાં, નીવ-નિરમ આશરમાં, ખા-
નગ મદાસામસ્તી શાંતિની દગીશ કરતાં અપ્રાપ્તમાં
એક પણ વાદળ એવામાં આવતું ન દનું નહીં એ
વાદગમિતે થે કારતના શાંતિ મને આસર કરી
ન દેખ ।

પણ એક ક્ષણમાં કર દરથી એક અપ્રખંદ,
એકમે, રજગતે, રજગતે, કોમ રમણ ઉતારા જેવો
દષ્ટિ મર્ચામાં પ્રવેશ કરતો સહેવનો મારા તરફ
આવતો દેખાય છે.

પવન સુરની સોરીની બીકથી અથવા તે તેની
નયન બહિર્ગી બીકથી તેની આગળ આગળ નામને,
અનેક રૂપ મારણ કરતો, તેની પામેથી હટકા કપ-
વાની પેઠે અનિપદ રૂપ બદલતો, આવવાની પેઠે હતો
હાલે દોરતો, રજગતે અનેક નમરો હાલે દેખાયો.

કેટલો બધો ધૂન ! હું એવા પર મોટી પડ
ધું ! અને મનમાં ધૂન ધું ! 'એ મારું મનમ તો
ન દોષ' 'તેવો તે શામ નિરાશ જનનીથી નિરોપ
નથા થણીથી અદૃષ્ટ વિચારે જલ છે એ મારી દષ્ટિને
તેતિવાન કરી પોનાથી સાથ.

જનુ-જનુ તે હાં ચપો ! હાં ચપો તે એકાદા
આશરનો એકાદ સામગ્રી ।

મને કદા કર છે કે એ તે અપ્રખંદ દોષ કે
મારા માનવનું પ્રતિનિધ દનું ? એ તે મનની સો-
રીથી પુષ્પ, આથી છટકા પ્રતિષ્ઠા જાહેરો 'કનુ
માર્ક મન દનું કે કપવા રમિત 'નું નામનું એકાદા
એક પ્રંગેથી નરક દનું ? એ તે સ્વચંદ્રી મળ્ય તમ મ
દલે કે અને પેઠી મળે સ્વપ્ન દનું ?

વગર ઉશ્કેરણીએ હુમલો કરતા ગોરીલા

અર્ધા માણસ જેવું
ભયાનક વાનરપ્રાણી

લેખક : રા. કૃષ્ણપ્રસાદ શિવસેકર બાદ

માણસ જાતની રજા ઉત્પતિ વાંદરામાંથી થયેલી હોવાની ડાર્વિનની માન્યતાને (Theory) ટેકા આપનારા માણસો પણ નજરે પડે છે અને તે પ્રાણીઓને જોતાં સામાન્ય રીતે એ માન્યતા ખરી હોય એમ માનવાને કારણે પણ મળે છે. ભારત વર્ષમાં પણ વંદરાવન, મથુરાં વગેરે સ્થળોએ માણસના આકારને ઘેરાં મધ્યા મળતા વાંદરાં મળી આવે છે અને ભાવિક યાત્રાળુઓ તેમને મધ્યા વગેરે નાખે છે. આ વાંદરાં પણ અટકચારી હોય છે. અને જો કોઈની પાસેથી મધ્યા મેળવવા હોય તો તે માણસની કોઈ મીજ સંક્રાંતિથી કોઈવી જાતે જીવે આડ ઉપર જીવે એવું છે અને પોતાની કમજાબર આવાતાં તે પ્રાણી લાંબ મધ્યા વસ્તુ પાછી આપી દે છે. આ તે જાનવરોની સમજ શક્તિના પુરાવા માટે બસ છે. અર્ધા મનુષ્ય કરતાં આ પ્રાણીઓ કે જેને કપિ ગોરીલાના નામથી ઓળખવામાં આવે છે તેની અસહ્ય ઉત્પતિ અને સ્વભાવ વિશે ઓળખ આપવાને થોડા અને ઉપયોગી મધ્યા પડે છે અને જાણી કે તે દેખાવમાં મનુષ્યના આકારને મળતાં હોવા છતાં પણ સ્વભાવ વગેરેમાં કેટલો જાણીતા હોય છે.

ગોરીલાઓની હસ્તિ હોવાની બીજા સદીઓથી જાણીતી હોવા છતાં અત્યાર સુધીમાં તે જાતની ઉત્પતિ, સ્વભાવ અને લક્ષણોને લગતી ખાતરીપૂર્વકની વિવરણ કશી જ થોડી જાણીતી આવી છે, તેમાં પણ મતભેદ છે. કેટલાક લેખકો આ જાનવરને મનુષ્ય જ કહે છે અને કોઈને ધનુ ન કહે તેવું-ધારે છે,

જ્યારે-બીજાઓ તે જાનવરને સમજતાં જાનવરોના કરતાં પણ વધુ ભયંકર માને છે.

દુગા-કાવાળા જેમવાદને પોતાના સરકારી રીપોર્ટમાં લાઇબ્રેરી ગોરીલાને સંપૂર્ણ શાંત અને કોઈને ધનુ ન કહે તેવા વર્ણવ્યા છે, જ્યારે ડૉ. હાઇસલ પે જેમર-સર્માં મળી આવતા ગોરીલાઓની-અર્ધકર-વાળા-મધ્યા લાખલાઓ આપે છે.

લાઇબ્રેરી ટાઇપના ગોરીલાઓ-વિશે મળેલી વિવરણમાં લેતાં જણાવ છે કે ઉમરે પહેલેલા-જાનવરો ગોરીલાઓ વગર ઉશ્કેરણીએ પણ હુમલો કરે છે.

ગોરીલા બેરી-ગોરીની પહેલી-સોલ લગભગ ત્રીસ વર્ષની વાત-ઉપર બેરીગર નામના એક જર્મન એન્ટનીયરે બેલ્જીયન પોલિસમાં કોલુ સરોવરની કાવળે (ઉત્તર પૂર્વ) વીરૂં મેળવવામાં આવેલી હતી.

આ ગોરીલાઓ વાંદરા જાતનાં દરીયાઈ સપાટીથી ૮૦૦૦ અને ૧૦,૦૦૦ ફીટની વચ્ચેની ઉંચાઈએ રહે છે. આ પ્રદેશમાં ગોરીલાઓની વસ્તી લગભગ પચીસ હજારની હતી.

છેલ્લા ૧૦ વર્ષની અંદર આ ગોરીલાઓના નમુના મેળવવા માટે કેટલાક પ્રયાસો આ વિશ્વમાં થયા હતા, તેમાં એક ટોળા એકઠીએ ફ્રાંસ-સરની મદદથી ૧૪ જાનવરોને મારી નાખ્યાં હતાં.

ગોરીલાઓની સલામતી થતી હોવાથી અને તેઓ સામે ઓળખાતા હોવાથી એમ જણાવ છે કે તે જાનવરો એટલું તો સમજ મળે હતા કે ઓળખોળે આપણો સામનો કરે તેવા છે અને તેથી

મોખથી મુખથી છુપાવે-ન/વડે. અત્યંત અદ્ભુત અપ્રાપ્ત-મનસ્ય પૂર્વે દેવાના
મારેનય અપને કહી આપને ઉમે છે.

તેઓ ગોરીલાઓને જોતાં નાસી ભાગે છે. ક્યુને ગા ખાતેના મીથનવાળા બહાદુર કાપડર, કે જેઓ ગોરીલાઓ વિષે વધુ જાણતા હતા, તેઓએ જણાવ્યું હતું કે અમારા મીથનની નજીકમાંના ગોરીલાઓએ આદાના દેશીઓને મારી નાખ્યાના બનાવો જન્ય છે અને કેટલીકવાર ગોરીલાઓના શિકાર કર્યા છે અને અમારા એ અનુભવ એ છે કે ૧૦ વખતમાંથી ૯ વખત નર ગોરીલાઓ ખાણુએ જોતાં જ હુમલો કરતા હતા. આ મીથનની પછવાડેના પહાડ પરથી આદેશ એક નર ગોરીલાએ ૩ રહીશો સાથે ગપા-ગપી કરી હતી અને તે ગોરીલાને બાલા વડે વીધી નાખવામાં આવે તે પહેલાં તેઓએ જો જણને મારી નાખ્યા હતા. આ ગોરીલાઓ પહાડો, કે ત્યાં ખીણકુલ નિર્જન હોય છે ત્યાં રહેતા હોવાનું ધારવામાં આવે છે.

ગોરીલાઓ ત્યાં વસે છે ત્યાં કોઈપણ ટેકાએ જોઈએ પહેલેલા નર ગોરીલા એકલા મળેલા જોવામાં આવશે નહીં; જો કે એમ મનાય છે કે ગોરીલાઓનાં કુટુંબોને એમાં ખવાડતી વખતે તેઓ એકલા થાય છે ગોરીલાના કુટુંબમાં સામાન્ય રીતે ૧ નર ગોરીલો, ૪ થી ૫ માદાઓ અને ૧૦-૮ નાનાં નાનાં ઓછીવત્તી હંમરનાં જન્યોનાં સમાવેશ થાય છે.

ગોરીલાના કુટુંબના જન્યોના અંદર અંદર ઝગડો કરવા આદુર હોય છે અને છેવટે તેઓ એક બીજાને જબરદસ્તી કરે છે અને મોટી માદા ત્યાં આવેને તેઓને પોતાના હાથ વડે માતા પોતાના બાળકને કપડાં આપેને માથાથી ચાંતે પાડે તે રીતે ત્યાં સુધી કાંતે પાંડે નહીં ત્યાં સુધી જબરદસ્તી કરવાનું આદુર રાખે છે.

નરગોરીલાનો અવાજ સિલ્કની ગરજના કરતાં પણ ઘણો મોટો હોય છે અને તેની ત્રાસથી ટેકા ચિત્તો કે સિંહ ગોરીલાના જન્યોનાં શિકાર કરવાની તક શોધતો હોય તે નહીં જાણે છે. આમ એમાં બે વખત ત્રાસ નાખીને તે પડેલા આડ પર ચડી જઈને ચોતરફ નજર કરે છે અને વધુ બાંધ હોવાનું ન જણાય એટલે પાછો જતો રહે છે.

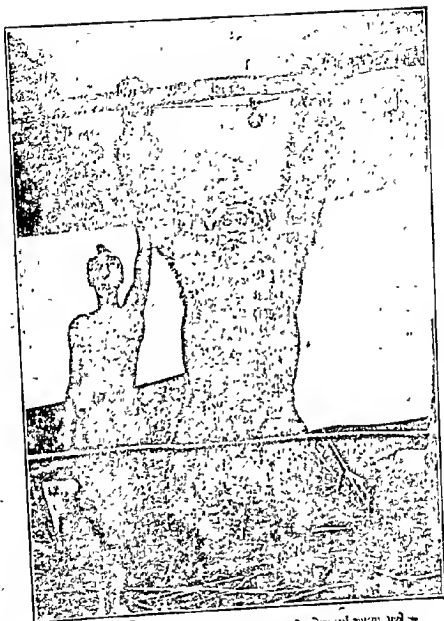
ગોરીલાની જાત મોટે ભાગે આડ પર ચડવાનું પસંદ કરતી નથી; પરંતુ પડેલા આડ પર ધારી નજીકમાં રહે છે.

ગોરીલા હુમલા માટે પોતાના કાખ હાથોના ઉપયોગ કરે છે અને સમતોલપણ જાળવવા માટે જમણા હાથનો ઉપયોગ કરે છે, કારણ કે તેઓ જમણા પર એક હાથ મૂક્યા વગર બહુ દૂર ચાલી શકતા નથી.

સામાન્ય રીતે નરગોરીલાની લંબાઈ ૬ ફીટની હોય છે, જોકે સરેરાશ રીતે ૫ ફીટ ૮ ઇંચ કાંતે વધુ લંબાઈના ગોરીલા મળી આવતા નથી. માદા ગોરીલાની લંબાઈ નરના કદથી અર્ધી કરતાં, પણ સ્ત્રીઓ હોય છે.

નરગોરીલાનો રંગ કાળો હોય છે અને તેની હડપથી પર સફેદ છુરા કાળા રંગના વાળનું બૂંધ હોય છે. તેની આંખ પરનાં ભારાં પર પણ વાળ લગેલા હોય છે, તેના હાથ પરના વાળ ઘણા લાંબા હોય છે અને તેનો દેખાવ કાળા શીંગતા જેવો જ દેખાય છે.

માદા ગોરીલાનો રંગ પણ બહુ જ કાળો હોય છે. ગોરીલાઓ સો વર્ષ જીવતા હોવાનું મનાય છે. લગભગ ૪૦ વર્ષના નરગોરીલાઓના શિકાર કરવામાં આવવાના ઘણા દાખલાઓ મળી આવે છે. ગોરીલાઓ કેમ્પોના આસપાસના વિસ્તારમાં પણ મળી આવે છે. આ વિસ્તારની અંદરના ગોરીલા

ભાણસી રાઈના કોર્ટિન-૦.૫ પગલાંની રોઈના માણસની સોળામાં, આગ પડે -

લોકો તો લગભગ દરરોજ તેઓને બોલતા, બોલાવતા પશુ સાંધાને છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ કીડુ સરોવરના વિસ્તારમાંના હાઇલેન્ડ ગોરીલાના સાનકાલાઈ જેવા હોષ તેઓ વિશે તપાસ ચલાવતાં બચ્ચા છે કે આફ્રિકન ગોરીલાઓ સકાર્થી મુક્ત હોય છે અને તેઓને મોઝામ્બિકમાં હોય છે. ગોરીલાઓના સિકાર કરવાનું કામ સરળ હોતું નથી. છેલ્લા ૩૦ વર્ષ દરમિયાન આફ્રિકામાં તેથી ઘણી ફેલિશો થઈ હતી; પરંતુ માત્ર ૪ ને પોતાની સાથે ગોરીલાની જાતેના નમુના પાછા લાવી શક્યા હતા. કેમેરુન, ગેલન અને બેન્ગુએલ કેમિયા રહેતા ગોરા લોકો તરફથી કેન્ડી-ગુકામખેમાં થોપા નમુનાઓ પુરા પાડવામાં છે. ગોરીલાઓના સિકાર મોટે ભાગે ત્યાંના સિકારીઓ અથવા તો સોલજરો કરે છે મોટા ભાગે તો ગળીયાઓમાં ઘુસી જઈને ત્યાં કામ તો માણસોને ગુસ્સાવતા હોવાના અને દુમલો કરી જાત લેવાના બતાવે પશુ તે વિસ્તારમાં જન્મ્યા છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ ટાંગાનિકા અને કીડુ હાઇલેન્ડના ગોરીલા કરતાં વધુ મનુષી અને લાયક હોય છે. કેંગોની પૂર્વ તરફના વિસ્તારમાં તો ગોરીલાઓ મોટા રાજ અને માલિક જેવા હોય છે. ઘણી મોટી હમ્મરના વૃદ્ધ ગોરીલાઓ સિકાર કેંગોની નજીકમાં આફ્રિક સી. કેલી-સે કંઈકે હતા અને તેને સ્પીકાંગોના શીડ મુસ્કીઅમમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. આ નેર અને વૃદ્ધ ગોરીલાઓને સ્વભાવ સાધારણ રીતે એવો હોય છે કે જો તેને કોઈ મનુષ્ય દરિદ્ર અથવા બીજાને માર્યો હોય અને તેના કુટુંબમાંથી હાંધી કહાડવામાં આવ્યો હોય તો તે એકલો જન્મમાં રખડે છે. ગોરીલાની જાત નરમ

સ્વભાવની અને કાઠને ઈન્ન નહીં. ફરારી હોવાની વાત ને-આરામ ખુશીમાં ભેસી ભેસીને કુલ્લી શીથળેળ કરનારા શોધકો કરે છે, તેથી દોરવાઈ જવાનું કારણ નથી; કેમકે તે વાત ખરી નથી. ગોરીલાનો ટેપાચ અર્થો માણસને મળતો, કળી અને બદરાવાળા રાક્ષસ જેવો હોય છે. ગોરીલાઓનું કુટુંબ ૬-૮ ગોરીલાનું હોય છે. તેઓમાં જે માથાપ દેખ છે તે રહેવાના માળા બધે છે અને તેઓની આસપાસ નાના બચ્ચાઓ વીરંગાઈભેસી રહે છે. નાના ગોરીલાની આંખ પીળાશ પડતી હોય છે ગોરીલાને સ્પર્શિત થાય તે વખતે જ્યાં હોય ત્યાં લાંબવાની રેવ હોય છે, કારણ કે તેઓ ખુબ જ એકાદ માલનારા હોય છે. આખા દિવસમાં તેઓ કામો જ દૂર જાય છે. તેનું આખું કુટુંબ જો તેમને સત્યાવવામાં ન આવે તો એક જ જગ્યાએ બે ત્રણ દિવસ પસાર કરે છે. તેઓ ઘણું કરીને એક જ જગ્યાએ બે વખત રહેતા નથી.

ગોરીલાનું કુટુંબ દમેરા પર્વત આશળ અથવા તો આદીવાળી ટેકરી પર રહે છે. કેટલીકવાર ગોરીલાના કેટલાંક કુટુંબો તવાળાપુખી ઉપર અથવા પર્વત ઉપર રહે છે તેઓ તે જગ્યાને પોતાની મીઠક માને છે. તેઓ પોતાનું રહેવાનું સ્થાન ધરતીકંપ, જ્વાળામુખી શટવા વગેરે મંત્રોમાં આસ કરેજ પડે તો જ બદલે છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાની અસલ શોધ અમેરીકન નીકનરીઓએ કરી હતી અને તે પછી કેમનેચરલેટોએ કરી હતી આ ગોરીલાઓ અવમા આવી પડ્યા ન હોય ત્યાં સુધી કામો જ થાકે પડે છે. તેમણે રાત્રે તો કરી પશુ ત્રાડ માકાત નથી.

ગુજરાતનાં કુટુંબોનું માસિક,

અમુક માસિક બાળકોના ના દોષ છે, અમુક મીઝોલાઈ દોષ છે; મોટેરા પુરો ને નહો વળી
પોનાના અમતાં માસિકા વચિ છે. પણ 'કુમાર' કુટુંબમાં સૌને એકમરમું પ્રિય દોષ છે.

હમતી પ્રભુ માસિક દોષાઢપરાં એની સગમના ને મનેરજક વિવિધતાથી તે

એકામાપણ માનીતું છે. એની ચેતનવંતી ને રસદાથી કામપ્રીથી મોરંગં પણ

આકર્ષાય છે; અને એનાં મિત્રો, વાતો ને બાધવિશ્રામને કારણે બાળકોને

પણ તે ચત્રવચનું છે. આમ, એ એકમું કુટુંબનાં સૌ માણસોને સરખો

રૂસ આપે છે. એનાં મિત્રો, એની કલાબરી રચના, એની

નવીનતા, એની વિવિધતા ને સમૃદ્ધિ મુજવાની

મા સિ મા માં અને છે.

એના ગમે તે અંદે જુઓ ચુને તમે કાહક થવા લક્ષ્યાથી

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧ = ખરોશતા ૧૧ સિ : કુમાર ઠાપોદય, રાપપુર : અમદાવાદ

મેકે તો લગભગ દરરોજ તેઓને બોલતા, બોલાવતા પણ સાંભળે છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ કાવુ સરોવરના વિસ્તારમાંના હાઇલેન્ડ ગોરીલાના સાવકાઓ જેવા હોય તેઓ વિષે તપાસ સ્થાવતા જણાય છે કે આફ્રિકન ગોરીલાઓ સહાયી મુક્ત હોય છે અને તેઓને શોધાક યાત્રીઓ હોય છે. ગોરીલાઓનો સિદ્ધર કરવાનું કામ સ્વરૂપ હોતું નથી. છેલ્લા ૩૦ વર્ષ દરમ્યાન આફ્રિકામાં તેવી ઘણી કેશિશો થઈ હતી; પરંતુ માત્ર ૪ જ પોતાની સાથે ગોરીલાની જાતેના નમુના તોળા લાવી ચક્રમા દતા હેમરેન્સ, એલન અને મેલ્ચમન કેઓમાં રહેતા ગોરા લોકો તરફથી કાન્ડી-ટુલ મુશ્કેલીઓ સાથે નમુનાઓ પુરા પાડવામાં આવ્યા છે. ગોરીલાઓનો સિદ્ધર મોટે ભાગે લાના સિદ્ધરમાં અથવા તેા સોલ્ડરો કરે છે મોટા રીલાઓ તો બગીચાઓમાં પુસી જઈને ત્યા કામ કરતા માણસોને અજાણતા હાવાના અને દુમ્ભેલા કરી જાત લેવાના બનાવો પણ તે વિસ્તારમાં જન્યા છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાઓ ટાગનેલા અને કાવુ હાઇલેન્ડના ગોરીલા કરતાં વધુ ઝડપી અને લાંબકર હોય છે. કેઓની પૂર્વ તરફના વિસ્તારમાં તે ગોરીલાઓ મોટા રાજા અને માલેક જેવા હોય છે. ઘણી મોટી ઉમ્મરના વૃદ્ધ ગોરીલાનો સિદ્ધર કેઓની નજીકમાં આઈડે સી. હેલાન્સે કપો હતો અને તેને ગોકગિના શીલ્ડ મુશ્કેલીઓ સાથે વાળમાં આવ્યો હતો. આ નર અને વૃદ્ધ ગોરીલાઓનો સ્વભાવ સાધારણ રીતે એવો હોય છે કે તે તેને કાઈ મજબૂત દરિદ્ર અથવા બીજાને માર્યા હોય અને તેના કુટુંબમાંથી કાઢી કાઢવામાં આવ્યો હોય તો તે એકલો જગમગ રખડે છે. ગોરીલાની જાત નરમ

સ્વભાવની અને કાઈને ઈર્ષા નહીં કરનારી હોવાની વાત જે-આરામ ખુશીમાં મેસી મેસીને કુલ્લી શોધખોળ કરનારા શોધકો કરે છે, તેથી દોરવાઈ જવાનું કારણ નથી; કેમકે તે વાત ખરી નથી. ગોરીલાનો દેખાર અર્ધો માણસને મળતો, કાળા અને નદરવળા રાસ જેવો હોય છે. ગોરીલાઓનું કુટુંબ ૧-૨ ગોરીલાનું હોય છે. તેઓમાં જે માળખ હોય છે તે રહેવાના આળા બાધ છે અને તેઓની આસ પાસ નાનાં બચ્ચાઓ વીરળાઈ મેસી રહે છે. નાના ગોરીલાની આંખ ધીળાઈ પડતી હોય છે. ગોરીલાને સ્પર્શત થાય તે વખતે જવા હોય ત્યા કોંધવાની ટેવ હોય છે, કારણ કે તેઓ બહુ જ ઓતું ચાલનારા હોય છે. આળા દિવસમાં તેઓ કાળે જ દૂર જાય છે. તેનું આખું કુટુંબ તે તેમને સતાવવામાં ન આવે તો એક જ જગ્યાએ બે ત્રણ દિવસ પસાર કરે છે. તેઓ બહુ કરીને એક જ જગ્યાએ બે વખત રહેતા નથી.

ગોરીલાનું કુટુંબ હમેશાં પર્વત આગળ અથવા તેા ગાડીયાળી ટેકરી પર રહે છે. ફેલકિવાર ગોરીલાના ફેલકિ કુટુંબો જગાણામુખી ઉપર અથવા પર્વત ઉપર રહે છે. તેઓ તે જગ્યાને પોતાની મોક્ષત માને છે. તેઓ પોતાનું રહેવાનું સ્થાન ધરતીકંપ, જ્વાળામુખી કાટવા વગેરે મંત્રેઓમાં ખાસ કરજ ખડે તો જ બદલે છે.

પશ્ચિમ આફ્રિકાના ગોરીલાની અસલ શોધ અમેરીકન મીશનરીઓએ કરી હતી અને તે પછી ફ્રેન્ચેસરલીઓએ કરી હતી આ ગોરીલાઓ લખમાં આવી પડ્યા ન હોય ત્યાં મુશી કાળે જ ત્રાડ પાડે છે. તેમણે રાત્રે તેા કરી પણ ત્રાડ પાડતા નથી.

‘વધુકીની ફેલુ જેવો પોતાનો ચોંટ્યો અને ઉત્ત-ઉત્ત રક્ષરથળેખાડી રહ્યો, મદભરી રતી બની બેઠી’

લીધો, પ્રતાપ હંમે મૂક્યું અને આગળ મરણી બળે સ્વાભાવિક રીતે જ-અકસ્માતથી જ છેડો ખસી ગયો હોય તેમ વામુકીની ફેલુ જેવો પોતાનો ચોંટ્યો અને ઉત્ત-ઉત્ત વૃક્ષરથળેખાડી રહ્યો, મદભરી રતિ બની બેઠી

અમાઉ આ દેજી અનેકવાર ભારે દેખાવને એણે સત્વર નિદારી નાખ્યા હતાં. એણે આ રીતે પોતાના પતિને વિદ્યવધ બતાવી, પડોવી, રમાયે, નરમ વેચ કરી નાખ્યો દુનો પણ એની એ તરફીજ આજ કારખન નીતરે એમ લાગ્યું નહીં. એ નિઃશ્ચય બની ગઈ, કારણ કે આજ એનાં રાત્રી છૂટાં થઈ ગયા,

પેલા પુરવે એકદમ અત્તમાં આવી લાકડી ફેંકી દીધી. રોપી દેખાવે દીધી અને પોતાની વાણીમાં એકદમ આવેશ આણ્યો. પેલા નિર્ધેય કામગરને પણ એણે સારી પેટે મક્કળી નાખ્યો.

“આ વિધવા પેલા ફૂં નથી આપનાર સમજી ? તારી ગાંઠમાંથી તું જ આપશે. તારી પાસે પહેલું છે અને એ મેં જ અપાવ્યો છે-હવે તો એ વેચી નાખ. ખાલી તને સમજાશે કે કેટલી લીમો મો વાલ છે. પાત્રે પેસે પરમાન્દ તો સહેલો છે.” શીમાને સંજગત્યુ.

કુરોઈ અને કેમવત થ દારી જવાથી લગત્યાઈ

અમદાવાદ

૫૧ મુંબાઇ

તમે કદાચ નહિ માનો, પણ
અત્યારેહું જમીનથી એ હતર શીટ
ઉચે હોઉ તેમ લાગે છે આ પત્ર
મારી નરસિંહ મ્હેતાના જેવી નાની
ઓરડીમાં આવેલા ટેબલ પરથી-

અરે! શીટ દીવાના પ્રકાશથી લાખુ હું તેમ છતા
મ્હને લાગ્યા જ કરે છે કે અને રશ રહે
છે કે આ જમીનરૂપી કુદરતી કારણ તેજરવી કિર
લોથી એટલો અધી સ્પષ્ટ એકં ચક્રાપ અવો છે કે
મારે શા માટે ખાશી આ ચાલી અને કામગનો
ઉપયોગ કરવો? પણ તેમ છતાં કુદરતી વાતાવરણ
બહુવરતી ત્હમને રસ પડતો હોવાથી આ કામગનો
ઉપયોગ કરવાનું ધાર્યું હું ભે કે તે પહેલાં મારે
એક વસ્તુ કહેવાની જરૂર છે કે, આ વિશાળ રસમુમિ
એટલો બધો મારી દટ્ટિ આજગ પડી થઇ છે કે
મારી દટ્ટિ પણ એક ચિત્રપ જેવી વિશાળ થઇ છે,
તો તમે પણ તેવી જ દટ્ટિથી મારા તરફ-નહિ તો
ઉલ્ટે આ કારણ તરફ તો જરૂર ભેરો.

ત્હમે માનશો? ત્હમારો ઉચ્ચકેમો આઝ, ઉચી
આંખથીઓ, પીપળા અને વડ મારી દટ્ટિમાં અત્યારે
તો છોડ્યા લાગે છે અરે! ત્હમારો પેલી ખલુરી
અને ઉચ્ચકેમો અદ્ભુત મજાતાં તાડનાં આઝ મારી
દટ્ટિમાં તો આવતાં જ નથી ત્હમારો દવા ખાવાની
ટેકરીઓ અને બપોર પમુઓથી બરેલા ટેકરા પણ
અને તો ઉપરથી સાધારણ જ લાગ્યા. અને, પેલી
વાંકી ચુરી, સજવળની બ્લેટી નદીઓ લાનેને મને
તેટલાં મોટા નાદ કરતાં મોજામાં ઉઝળતી હોય-અને

આકાશમાં ઉડતા

લેખક

રા. કનુ કેસારી

ત્યા ગામડાને પાણી પાતી હોય,
હોકા કે વડાણો કુખાડતી હોય
અને બપોર નાદ કરતા મોજાથી
પર્યો અને મેખો સાથે અપહાની
હોય તો એ મારી આખ આજગ

તો એ નહુ ધીમેહું લાખનું દરિયો
પણ ભેયો, પણ એનો વિશાળ પપ, મારી દટ્ટિ પણ
તેમજ દોષ, વિશાળ આકાશ સાથે સંધાતો લાગ્યો.
એટલું જ નહિ તો, ત્હમારો મોટા મોટા જઢાજ
જે આવા ઉચ્ચ સામરતા પાણીમાંએ ફરવની હિંમત
કરે છે, તે મ્હને તો મને તેમ મોડેલાં શક્તિ
વિભાનાં રમકડાં જેવા લાગ્યા અને ત્હમારો મોટાં મોટાં
ચહેરો? જને માટે ટેટલાએ ચુરી થવા હશે, ટેટલાએ
સતતવો આવી થઇ હશે, ટેટલાએ કિલ્લા અને
ગુરત્તે ત્હાણાર્થે બાધ્યા હશે, સૈકાઓ વિત્યા હશે,
ટેટલાએ એમાં મરણ પામ્યા હશે-અને કેમકે
એમાં નવ જન્મ પામી જીવતા હશે એ ત્હમારો
મોટાં ચહેરો જવા હો! ઉપરથી મુંડે પેલા સાથે છે
તે! ત્હમે દાખ કરશો! ઉપરથી માગીના ખીડ અને
ઘેરા લાગી-લાગીને મોડીને દમવા ર્થો હોય તેડુ
આનેડુગ લાગે છે તમે એમ પણ માનો છો કે તે
દૂર દૂર વસ્યા છે પણ હું જ્યારે મારી દટ્ટિ નીચે
કંઈ છુ ત્યારે તો મને મોટાંમોટા ચહેરો અને નદીઓ પાસે
બેઠી નજરે પડે છે અને એ ચહેરો વચ્ચે જળરક્ત
ઝડપથી ઘોળી આમમાંથીઓ! poor little thin-
gડ બીચારી! એની ઝડપ દીલીપાંચે ઓછી લાગે છે
પણ એ સૌ જવા હો! પેલા આજ અને સમજ

ખૂબ ઉંચામાં ઉંચી ઉડતી ગણે। હો ને ? પણ ક્યા છે
 છે તેની એવડીની હંચાઈ ! ત્હમરી પાસે પતંગ ચડા-
 તવ નો દોરો પછે ખૂટી નાવ । અને ત્હમરી કૃષ્ટિમાં
 સ્વર્ગનો ખ્યાલ કરત હો તો, રહેવા દેને ! હવે તો
 તેની પાંચ તબક્કે શીટ સુધી તપાસ કરી, પણ હજી
 એ એટલું જ હવે લાગુ : હમાયતીએ પર છે. અત્યારે
 તો હું મારી ઉપર અને આગળ પાછળ આવેલા સફેદ
 વાદળા અને નીચે આવેલી અદ્ભુત સૌન્દર્યવતી ગાઈ
 કુદરતી સંધ્યાને મારા તરખી ઝડપથી નીકળતો દોડું
 છું; વિમાનમાં બેસીને !

પેલા ચિત્રકારો નીચે બેઠા બેઠા રેકરી અને
 મોઢા વચ્ચેઓના પડછાતને વખાણતો તેજ છાવામાં
 અનુક્રમિત 'કપા' કરે છે તે ઉપર આવતા બધું જુલો
 રો. એનાં ચિત્રો અને ચંક્રવર્તીઓ અને વિચારો
 રજાલાય. ઉપરથી દેખાતા નાના માનડાના નીલંબ
 રંગીન છાપરા અને લીલી કુદરતને ભેગામાંજ
 તર મગ્ન રહે. અને પેલા કવિઓ કે એમને તો
 નીચેનું સૌન્દર્ય અને તેની રજૂતિ કરવા જુલો
 જતી પડે. ઉપર નથી આવવા એમની કેપલોના મોઢા
 અવાજો કે તથા પંખીઓના કેકારવ. ઉપર એના જેવું
 સંકળાવું નથી કે દેખાતું નથી. ફક્ત દેખાવ છે તથાવે
 માનો ખાખોનીચા જેવાં અને નહીંઓ દેખાવ છે
 માની બહેનાએવી. એ નહીંઓ કે સાચરના પાણીનું
 અજાન દેવાતું સંગીત નીચેજ રહેલું. ઉપર તો અડાચા
 કેવાનું એક ધાર મંગીત અને તેમાં એક ધાર તાલ-

મયનાદથી સંગીતમય
 વાતાવરણ કરે છે
 વહનપંચનાં પંખો !

પર-પર એ કળાના પૂતળીઓને દ્રષ્ટિએ-ઉપર
 નમ, અદ્ભુત, સૌન્દર્યમય વિષય ત્હમને નજરે પડશે.
 પેલા ગરીબ કૃષ્ટિનોના કમલા જેવી રંગી-એરંગી જમણ-
 મિયાએ પહેરેલી આદર-ભાવભાતના રંગોથી, ચોરસ
 લંચચોરસ, ગોળ-કે તદ્દન નવાનજ આકારોથી ભર
 પૂર સુશોભિત ચમેલી સાડી અને તેમાંજ છુટથી ફરતી
 વાઈનુંકી, ગોળકુદડી ફરતી, આગળ ધસતી નીચા
 પાણીથી અજઠાટ કરતી નદીઓ અત્યારે, ત્યારે મળ-
 કાટે મારતી દેખાતી; ત્યારે વધુ સુશોભિત અને
 આશ્ચર્યકારક નીચેની રેતજમિ લાગતી. તેમાં એ વળા
 એવી નદીઓમાં નાનાં મોટાં વહાણો-ઢોલીયો નજરે
 પડ્યાં રાત્રે સૌન્દર્યમય બેનકાનું હેમ તેમ અજબ.

પણ આ જિનન જિનન રમતી ચારમાં બાંહેલાં
 એતરો ગાઈ લીધાં, તો ગાઈ સુકાં, ગાઈ પર પ્રકાશ,
 તો ગાઈ પર અંધકાર : ગાઈને સુખ કે દોષને કુખ તે
 ઉપરથી કાંઈ રાકાતું. જેમ આ રેતજમિ પર વાલી
 માનવીઓ પોતાનું નિત્ય ઇવન છરો આગળ વધતા
 દેખાવ છે, તેમ હું પણ હવે વિમાન સાથે પુર ઝડ-
 પમાં માલી આ મીલન્ય ધુમડાથી ત્હમને દૂર લઈ
 ભાઉ.

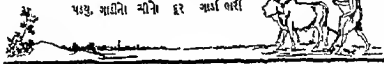
આજ મીલોનો ધુમડો-અને ધુમડાના મોઝાં-
 વાળું સહેર તેજ અમદાવાદ-એટલે આ સહેર વિશે
 ઉપરથી રહેજ જણાવું ! ત્હમે અંધકારમાંથી પ્રમા
 શ્યા આવી, જેમ ધીરે ધીરે બાંબ ખોલો, અને
 જેમ ત્હમને ખૂબ પ્રકાશ છાવે તેમ તદ્દન નહીં, પરનું
 એક કડીન તપ કરી ગાઈ ભાવનામય ચારીત્રવાદ સાથે
 પવિત્ર પ્રેમથી, પોતાની નમ દૃષ્ટિ રાખે, તેમ તમે
 ઉપર જતા બંઓ, ત્યારે સાચી, તમારી દૃષ્ટિ આગળ

સૌ-દર્પ વધશે. આ જેવા અમદાવાદના ઉચ્ચ ભુવળ-
માંથી નીકળતા ધૂમાડા ઉપરથી હવે ગયા, ત્યારે મોટા
સાબરમતીનો પટ નાનો લીસોમ જેવો લાગશે એવું
આ નાનો દેખાતો ગાંધીશેડ, બદ, ત્રણ દરવાજા અને
નાનાં મકાનેને હાંધી દેશે-આ બરાસી મીથોનો ધૂમાડો
અને ઉપર આવી સામે જ જુઓ તો દરથી
પહાડ જેવું દેખાય છે તે જ પાવાગઢ અત્યારે બે
હમત અમદાવાદથી હવે અને ફાકાડી સો માછ-
લની હાથથી છીડીને છીડે. " અને પદર
મીનીટમાં આવશે તરીકાદ. આટલું મોડું
નહીંઆદ ।—પણ ઉપરથી તો છાપરા-છાપરા
અને સાંભળ્યું નાનું ગામડું હોય તેડું જ લાગે કે-
આ જેવા મંદિર આગળ બરાણેલા બે લાખ માણ
સોની મેની તો કુલના ક્યારા જેવા રીપેલા, પચરમી
કુલોનો લાગતો નહીંઆદ છોડતાં ચરેતરની લીવેતરી
અને ઉતરતો પાક બરોગર દષ્ટિ આગળ દેખાતો-વસી
આવ્યું આજુ'દ. અને પછી આપણો વિમાનનો રસ્તો
સીધો જાય છે આગમી વડોદરે રહ થકે રસ્તે
આને છે. આપણને રસ્તો ભરતથી પાછો જેમો
થશે. અત્યારે હવે એ નીચે દેખાતી આગમીના
રસ્તાની નાની લીગેના અદશ્ય થઈ.

બીજા બાલુ દેખાયો ખલાતનો અજાન-અત્યારે
તડકા ઠીક પડનો હોવાથી સાર રહ્યો પણ તપતો-
ચમકતો હતો અને સ્કેન આગળ વધ્યા ત્યાં તો
બે ચાર તુરેલા કાવના ધૂમ્મરીમાં પડેલા ઠટકા
જેવું ને દેખાતા માંડ્યું તે વિમાનમાં મહેલા નકશામાં
તેડું તો વડોદરા માલમ
પડ્યું. ગાંધીનો ચીનો દૂર

આમ્મો મળે હતો. પરંતુ નકશામાં નજર નાખતા
દૂરથી રસ્તાની સમજણ પડતી. અને નીચે બદલત
સૌંદર્ય ઇશિનું પાન કરતાં, ત્યારે માલમ પડ્યું કે
નીચેની જગીરનો રંગ બદલાવા માંડ્યો હતો. લા
જમીન કાળી જેવો લાગી હતી. અને પછી તે
ખાસીઓ કાળા કાલવાની દેખાઈ-થોડી જ વારમાં
તો દરથી ધસમસતી આવતી નર્મદા નદીનો ચીનો
દેખાયો-ત્યાં ભૂગુન્થિનો આગમ અને હાથ આપ્યું.
આ જ મોગી નર્મદા, બુચરો ગોર, મોટા પૂન
અને નગીના પાણીમાં દરતી-કરતી નદીઓ-અહીં
અનુપમ ચિત્ર થઈ પડ્યું પણ ફક્ત ત્રણ મીનીટમાં
તો કાચ્ય પસાર થઈ ગયું નીચે વાવેલા બિનરોમાં
દેખાતા કપાસના છોડાઓ, કળા જમીન; તો ફક્ત
કોઈ જમ્યાને નાના એવરોમાં ચરતી માથો અને
પાછળ દોડતા જોવાનો, હવેથી અત્યંત નાના દરખા
મૂક્યા હોય તેવા લાગતા. કોઈ કોઈ વખતે નાના
ગામડામાં આવેલા તળાવ અને તેમાં ન્હાતી ભેંસો
મોડાથી દેખાતી લગાવના કિનારે, પાણીમાં મૂળ
કરતી, ગામડાની મડીલાઓ કે પછી ગામના છે
આવેલા કુવામાંથી પાણી ભરી થઈ જતી પીચા
ડીંગો, બે થોડી અમરી તરફ, અમરી દોડ તરફ
હવે નજર કરતી હતા રહી જતી દેખાતી-
આજર્ણમાં મરકાવ થતી લાગતો સ્કેન આગ
ગયા કે ગામના પાદર આગળ સીમમાં ફરતા જતા
ભરવાડો એકોઠા થઈ કાંઈ કુતુહળથી અમારા પડ
કડપથી જતા વિમાનને નિહાળતા-અને સીમમાંથી
અકાળજિના
ગઈ ભરી

આવનાર બેકુતો પણ આકાશથી અમારી તરફ મોઢાં ધાડી ઉઠા રહેલા દેખાતા-આ બધાં દરેકો અમારી એવી બધી અગ્ર પેઢવાની હતી કે અશ્વત્થ વિગત પણ - સિર વિગત બની જતી, અને નીચેની રંગભૂમિ સાવ નિર્જીવ હોય તેમ લાગત થતો.

આમ થોડા વર્ણના દરેકો ભેતભેતતામાં તો વાંધા-ચુપી નહીં તાપતી દેખાવા માંડી. અને તેને કિનારે વિવિધ રીતે વસેલું સુરત નજરે પડ્યું. પહેલાં નજર કરતાં તો સુરત શહેર મારે જ ચડે. અર્ધ! મનમાં થયું કે આ જ મહાન શિવાજીએ કુરુક્ષેત્ર શહેર સુરત દરો કે બીજું? અહીં રેલા વળાંકોએ અખાડો જમાવ્યો હતો? અહીં જ રેશમ અને જરીકામનો પીટા ધણે આસનો હતો તે જ આ શહેર સુરત? નીચર તો મનાયું નહિ. -કારણ પેશા કવિએ લખેલા કાવ્ય પ્રમાણે 'સુરત તું સોરાની સુરત' ઉમ, થયા બેઠાલ 'એવા હાસ ઉપરથી પણ લાગે છે. આ થોડાં ખાલી વહાણુ-અને તાપ્તીતો સુકાનો પટ, એ આપાર ફેટલો; આલતો હતો તેની ચક્રરખ નીચાની ખતાવે છે. આ દૂરનો પ્રદેશ દેખાય છે તે બારોડાથી તાલુકો! વેરાન જેવા બધા લાગતો! થોડો થોડો મલુરી સિવાય બીજું તો શું દેખાય? એમાં જ યતી ધીજરતો મારામારી-અને ફેરાપલટો-તો અંદરજ ઘંટાયલો રહ્યો છે.

આ વિચારો આલતા હતા અને મુંબઈ સુધી જતાં દરોવાના કિનારા ઉપર ઉડવા લાગ્યા. કુમાસ અને વસસાડ પણ પસાર થઈ ગયાં અને હવે આખો, નીચે દેખાય

છે તે વસઈનો જૂનો-પુરાણો કોટ, અતારે તો ધાસ ચારા સિવાય હોરા થોડી વણી રહેલી છે. બીજાનો જુનો ઇતિહાસ! વસઈની ખાલી એ-બંગી-તમા તો દૂર દેખાવા માંડ્યાં કુમાઈનાં પરાં; અને જુકુનો દરીઓ-અરીમાં પાંચ મીનીટ આપણને હોઈ થઈ. અને પાંચ મીનીટમા જુકુના કિનારા ઉપર જ! અમારા પગનું સંગીત બંધ થયું-અને સમગ્ર તરાપ મારે તેમ જમીનપર તરાપ મારી-પુખ હોયે ઉઠું રહ્યું, મહેં આટલા વિશાળ પટ પર ભેપેલાં રમ્યો, અને સુરમ્ય દેખાવો! ભોવા ને જમીન પર પગ મૂક્યો તેમ છતાં તે દેખાવો એક ચિત્રપટ માંડે મારી કંઈ આગળ આઠવાળ કરે છે-હવે નીચે આખો તે કુખ પણ લાગે છે; તો ઉપરજ રહ્યો હોત તો? જો! ઉડવાને પાખો મળી હોત તો! સૌથી સાફ તે પક્ષી બન્યો હોત તો? આ કુરુકી નાંદિ અને અપરક પક્ષી વિરાટ મનાતા માનવીઓએ બનાવેલા પત્રમાં મેસી રચીરને-નહિ પણ મગજને તરંગોમાં ઉડવા નાચ દેત! પક્ષી બન્યા હોત તો માળામાં રહી-પરંતોના કિખરો પર હમી માન કરત, કુદરત પર અનુપમ છવન છરી

પસાર કરત; એટલે એવી આરા સાથે દીવામાં કેસરીના ખુટવાથી, પત્ર લખવાનું બંધ કરે. છ. ખામ રચીને મારો પાસે સુતેલા સમયેનું સમીતમય (નરેશરાતું) વાતાવરણ મને પણ ત્હેમની સાથે તાપ આપવા મોઢાવી રહ્યું છે. -એટલે બસ!

લેખક: રા. મનહર શેઠ

[P. S. ઉર્મી—ગીતો]

એક મસ્ત ચિતારાની ચોં ચીતરી છે મ્હે ત્હારી દિવ્ય મૂર્તિ.

ધડીએ ધડીએ, એને ભેળને દિલમાં યાચ છે કે
“કેવરતજ મારે હાથે નિતરી છે.”

હા મારે મને ઉપદેશ આપો છો ?

ફુનિયાનાં સર્વ સુખો મ્હે માયુકના નામપર ફેંકી દીધાં છે; તો શા માટે મ્હને તરવણાનતી આંડીયુરી સમજાવો છો !

જલાવી દો, ત્હમારા તત્ત્વજ્ઞાનને. દિલાવી દો, ત્હમારા હર્મને; મ્હારે કંઠાની નરનર નથી.

‘પ્રેમ’ એ કુખ છે, અને તેથીજ એ અન્નત બો એ ‘ફેનેક’ હત, તો જાકળના મિન્ટુ સમ લય પામત. મારેજ મ્હને પ્રેમી થવા દો !

અપ ફરિયાદી !

માસિકના દરબારમાં પણ તને ફરિયાદ કરવાનો હક ન હોય, તો કંઠાપ દિલનેજ ત્હારી ફરિયાદ સંભળાવ.

ત્હારા ખ્યાર માટે જીંદગીથી જીંદગી, અને બાલ-સોની આલમ ખુદો નાખુ તે પહેલાં મ્હારી એક દિવ્ય અભિલાષને; ત્હારી મંજુલ વાણીમાં, ત્હારા મંજુર નવનોમાં, ત્હારા પ્રયુક્ત એષ્ટામાં સ્થાન આપ.

હું શું કરું !

સારીએ ફુનિયામાં મ્હને આનન્દ કે અપરાધ નથી.

આશાદેવી !

માની આવ. ત્હારે પમનેપમને મંદિરો ચણાવીયા ત્હારી પધરામણીના ઉત્સવ ફજવીય. આશાદેવી ! મ્હારી આશા પૂરવા તું માસી આવ !

શુભશુભ !

સંભળાવ એવું કે રસમીત, જેના માધુર્યપર ખડમ થઈ જઈ, જેના દિવ્ય આલયમાં મ્હારા વિલાપને જાલી જઈ, અને પછી પહેાંથી જઈ એવા કે અમ-મ્ય પ્રેરેશમાં, કે જેમાં કુખો પણ અલોના સુખો કરના ખોડાં હોય !

હું ત્હમે રોડ છો !

હા ! સમજો ત્હમે કુખી છો ! પણ ત્હા રાખતો કે ત્હમે પ્રેમી છો !

પ્રેમીના સુખે સ્વર્ગથી અલગ છે, અને એ કારણેજ પ્રણયનો અંદોલો હર પ્રેમીએને રસાવે છે, નય-નેથી વધે છે.

રમ્યા ! શુભશુભ ! રમ્યા !

જનમ પર ઉતરેલા કંધરનો આશિર્વાદ એમાં તથાજ જયી, માટે રમ્યા !

હું તો એક માસી છું.

જાણને એક નિર્ગન પુણે બેસી માથા ઝૂંધું છું. તેમાં પલે પલે હૃદયરસની સૂચક પુરું છું. રાત્રિ નિ:શબ્દ થતે, અને એ આપણે ત્હારે એને આરાધીય.

જગત ! ત્હારી મુખાંક પર મ્હને દસનુ આવે છે, ત્હારે એ શા સારે જાણતુ નેહએ કે મ્હારી એ માથા ક્યારે પુરી થશે ?

મ્હારે સ્વપ્ને સચ્ચતા આજવા, મ્હારી અપહુંતાએ અપૂરવા પૂરવા, મ્હારે અનિદ્રીએ હું કમારેવીને પધરાવું તેમાં એ જગત ! ત્હને કયું પાપ લાગે છે ?

ત્રણ અમુલ્ય વસ્તુઓ

દીક્ષીના અખ્યાત કબીર અતિથિના હકીમ મહિર સાહેબની નીચલી ત્રણ દવાઓ રામબાણ સામિત થયેલી છે.

હપ્પે અવાહિર મોહરા

આ ગોળીઓ ક્ષેરાત અને કીમતી દવાઓથી તૈયાર કરી છે. નવળા પડી ગયેલાં શરીરોને કૌચત આપી બચવાન બચાવે છે. કામકાજના વધુ ભોળાથી બેઠું ખપાવનાર જીવાનો માટે અકસીર છે, વિયર્મા વધારો કરી ચહેરાને ખીલવે છે કીમત ૪૦ ગોળીઓના રૂ. ૫ એક ગોળી સવારે અને એક ગોળી રાતે કુલ સાથે મળી જવી, તેમ ખટાસ અને વાધુ પેદા કરનાર વસ્તુઓની પરેણ પાળવી.

હપ્પે સુકન્વીએ બાહ

નિરાશ થયેલા જીવાનો આ માતૃપુત્રીની ગોળીઓ વાપરે તો તેમની નિરાશા દુર થઈ શકે છે, સુખાવેલી શક્તિ આના વપરાયથી પાછી આવે છે અને મગજને શાંતી આપી ચાલુકિન વધારે છે, સવારે અને રાતે એક એક ગોળી કુલ સાથે મળી જવી, તેમ ખટાસ અને વાધુ વધારનાર વસ્તુઓની પરેણ પાળવી ૧૬ ગોળીની કીમત એક રૂપીઆ.

હપ્પે ઇમરસાક

ઇમરસાક માટે અકસીર છે. જીવાન અને પર્યાવરે માટે એક સરખી રીતે આનંદ આપે છે, કીમત ૧૬ ગોળીના રૂ. ૨ વાપરવાની રીત, એક દલાક પહેલાં કુધથી એક ગોળી લેવી.

દીન ઓફીસ, પાંચપટી અમદાવાદ.

સોરઠી અવાહિર

કાઠીયાવાડ-સોરાષ્ટ્ર દેશની નાની વાતાવિઓના સંઘઠ-શીર્ષ, ગ્રેમ, ટેક અને વાંચન તથા જીવન સંબંધે તમને ઘણું જો અદ્ભુત જાણવાનું આપશે. વાતાવિ દસ-બારી અને ગ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨૫ પાકું પુકું.

ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૧, ટેમરીન્ડ લેન કોલ-મુંબાઈ.

દરબારે અકબરી

શ્રીમુત સાહીબે મહાન 'સોગલ શહે નર્યાહ અકબરના દરબારની હુરીકતો અને તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાં રજૂ કર્યો છે. ઓફીસર કામદારે જો પુસ્તકની વિદ્વતાભરી પ્રસ્તાવના લખી છે ગુજરાતી શાખામાં આજ સુધી આવું એકે પુસ્તક મળત ચર્ચું નથી. સંખ્યા-બંધ ફોટા ચિત્રો સાથે; મૂલ્ય રૂ. ૩૫ ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૧, ટેમરીન્ડ લેન કોલ-મુંબાઈ.

પુરુષ કે પ્રમદા ?

—એક બેઠકનો વખતારિક ૧૭મી પોલીસની નવનકશા—

લેખક : રા. જનકીબેર હીનલકર ત્રિપાઠી.

[આજ પુસ્તકનો ચાલુ.]

“મિ. જોશી, આજના ન થાએ સફારે કાંઈ નવું જુઓ.”

“હીંક સાઈ, જમ ચારી કે તમને જોવાયા.”
જોશી ખભા કપાવતો જોલો અને પછી જનેરાની બચસા કરીને તે કિશોરની સાથે પોતાને ઘેર મો.

લોહીયામાં કપડાં યુમ!—અને નવી

અમલચળીઓ!

સફાર પડતાં જોશી અને કિશોર મરનારને મોકલે ગયા. તેમાં પ્રવેશ કરતાં જોશીએ જમાડારને પૂછ્યું : “કેમ ‘આવજેવ’ ને ?”

“હો, સાહેબ, તદ્દન આવજેવ! રાતના કાંઈ જ બાંવ બન્ને નથી.”

જોશી અને કિશોર અંદર ગયા. અમલચળ નગર ફરીને કિશોર જોશીને કહ્યું “સાહેબ રાતના આ એમકામાં કાંઈ પણ આસાની જાણો છે ખો.”

“તે તો આવજો કાંઈ પહેરમીર હમે.”

“ના મદદ પાસે પડેલો પોટકીની મરિ પહેર-મરિ છેડે નહીં.”

“હેં પોટકીની મરિ છેડેલો છે? આવો, આપણે તપાસીએ.” એમ કરીને જોશી પોટકી નજીક ગયો. બેઠક, મરિ છેડેલો દલી અને જાહેર કિશોર હાસકાપરી નાખેલ દના તે પુરુષ કરતા જ જોશી ગમ્યો.

લોહીયામાં કેડાને બદલે તેમાં યુજાપાટનો એક કેડાનો દનો!!

જોશી અસીવ લો પડી ગયો તેણે એકામ પામી પાડીને જમાડાર અને સિપાઈઓને જોવાયા : “આ શું? તમને લોકને માન છે કે નહીં? આ પોટકીઓનાં લોહીયામાં કપડાં મ્યાં મ્યાં?”

“સાહેબ, દમના નીલામાં યુમ!” કિશોર સિમન કરતો કરતો જોલ્યો.

“જુઓ સાહેબ, યુગ્મે ના લગો, પડીયામાં નીચેના કેડાના પાલા આમળ એક બ્રાસ પડેલો છે અને તે દામનો છે, એ જોલસ.” કિશોરે કહ્યું.

જોશીએ તે આસ લીધો અને મુંખી જોયો, ખરે જ, તેમાંથી રાતની સોમ આવતી હતી!

“જમાડાર, તમે લોડો અરી” પડેલો બદલાને જણે “જુજાની જદાર” ઉડાવતામાં મરુપુજ દના કે મું?” જોશીએ પૂછ્યું.

જમાડાર અને સિપાઈઓ એક જીનના મેપા સામે ટકર ટકર જોયા માથા તેઓની એ દાવત દરમ્યાન કિશોર તે જોળા બહાર ગયો અને પછીથી જોશીનારે પાડો ફરીને કહેલો માથો : “જોશી સાહેબ, તમારા સિપાઈઓએ તો આ મકાનના મોટલા ઉપર લા પડેલો હતો—અંદરના કામમાં નહીં”

“આ બધું સહિષ્ તું શું બોલે છે, કિશોર ?”
જોશીએ પૂછ્યું અને જમાદારને દબાવવા મંડિલો.

જમાદારે કહ્યું : “સાહેબ, લોહીવાળાં કપડાં
બદલે શુદ્ધપાટ મૂકવામાં આવી, એ તો કે અજબ
જેવું છે પણ આમાં એક બાબત અમને સમજતી
નથી. દારના યીરાડાસ તો આપ સાહેબે જ મોકલાવ્યા
હતા ને ?”

“તે મોકલાવ્યા હતા ? જાણ માણસ, બોલો
છો કે ખરો છે ?” જોશી પમ પછાડતો પૂછવા
લાગ્યો.

“સાહેબ, જે માણસ અમને તે આપી મળે
તેણે એમજ કહ્યું હતું કે ફોજદાર સાહેબે આ મોક-
લાવ્યા છે અને ખૂની પકાર્યો છે.”

“હું તો આખી રાત મારે ઘર જ ચૂરેલો હતો,
જા કિશોર પણ મારી સાથે હતો ! નહીં તમને
ખૂનીએ ખોટો સંદેશ કહીને બનાવ્યા છે !”
જોશીએ કહ્યું.

“ખૂની અહીં આવ્યો હતો એની આ સબિતી,
જનાબ” કિશોરે કહ્યું. “તે માણસ તમારા નામે
અહીં આવી, તમારા સિપાઈઓને ઘેનમા નાંખી પોતે
નિરાતિ અહીં કાંઈ પર દારનો ગ્યાસ પી, જતો રહ્યો
છે !” સિપાઈઓ તરફ જોઈને તેણે પૂછ્યું : “એ
માણસ કેટલા વાગે આવ્યો હતો ? એ કેવો હતો ?”

“બાર વાગ્યાના ચરસામાં તે આવ્યો હતો. તે
કેવો હતો એ જામે જોયું નથી ; કારણ કે, તે ગંધા-
રામાં ઊભો રહ્યો હતો. એણે અમને ધીસાંચો આપ્યા
અને ત્રણ ગ્યાસ આપ્યા તથા આપણું નામ દર્શાવે
તેણે ખાસ કહ્યું કે-આપે તે મોકલ્યા છે.”

“તે ગ્યાસ અને તે ધીસાંચો ક્યાં છે ?”

એક સિપાઈ મમનના એટલા ઉપરના એક

કાંજા પામે મોઝો અને ત્યાંથી ત્રણ થીસા અને મે
ગ્યાસ લઈ આવ્યો.

“તમને ત્રણ ગ્યાસ આપવામાં આવ્યા હતા કે ?
તો તોજે કેમ લાગ્યા નહીં.” કિશોરે પૂછ્યું ?

“ત્યાં દેવે એકે ગ્યાસ પડેલો નથી !” પહેર-
ગરિ જવાબ દીધો.

“That's it !” કિશોર ઉત્સાહમાં આવી જઈને.
જોશીને સલામ કરતો કહેવા લાગ્યો : “નામદાર બેથી
સાહેબ ! એ તોજે ગ્યાસ તે આ !”

તેઓ આ મુજબ વાતચીતમાં રોકાયા હતા અને
મુશ્કેલમાં પડ્યા હતા, તે દરમ્યાન તેમને વધુ કાળ
મળીમાં નાંખનારા બે સંદેશ આવ્યા, જેથમાંથી જેમને
માણસ મોકલ્યો કહેવરાવ્યું કે : “હવે જેથમાંથી
નાસી મળે છે !”

બીજે એક સિપાઈ સંદેશો લાવ્યો કે, “હવે
પરમાં મોટી આગ લાગી છે !”

જમાદારને અહીં સખત પહેરો રાખવા ફરમાવીને,
જોશી, વિરમિત થતો મટો જેથ તરફ દોડ્યો. કિશોર
પણ તેની સાથે ગયો. જેથરને પૂછપરૂ કરતાં જોશીને
તેણે કહ્યું : “કે-મદ રાતે શુભરે ૧૨૫ વાગે મારા
મમનમાં ખખડાટ થતાં હું જામી ઉઠ્યો. જોડપું તો
એક બિહામજો અને પ્રચંડ વાંદો પોતાના કાથમ
એક મોટી છરી લાઇને મારી પથારી તરફ ધાડ
આવતો હતો ! હું ગભરાઈને ઘીસ પાડવાની તૈયારીમાં
હતો એટલામાં મારી પાછળથી ડાહક મારે
મોટે કપડાંને કટકો બીધી દીધો અને મારા હાથ
મારી પીઠ પાછળ લાઇ જઈને દોરડાથી જોડી લીધા.
તે માણસે એક સફેદ આદર માથાથી તે પગ સુધી
ઘોરેલી હતી અને તે ડાહ્ય હતો, એ મારા જોવામાં
આવ્યું નહીં. તેણે અહીં તહીં બધે તપાસ કરીને

મારી પથારી સામેની દિવાલ ઉપર લટકતું નેવની કુંઝીઓનું કુમખુ' લઈ લીધું. અને પછી પોતે ચાલ્યા ગયા. વાંદરા મારી સામે પોતાની છતી ઉમામેલી રાખીને લાતીચાં કરતો ઉભો રહ્યો.

"આશરે ના કપાક થીત્યો અને કુંઝીઓનું કુમખુ લઈને પેટો માદરમાં વિપદાયયો આઠાર પાછો ફર્યો. કુમખુ' દિવાલ પર પાણુ મૂકી ઘરને તેણે એક દારૂગવતી મને એક પુરશી સાથે બાંધી દીધી અને પછી પોતે વાંદરા સાથે પથાર થઈ ગયો. આખી રાત હું બધાયથી હાસતમા ત્યાં રહ્યો સદેવારે માથે નોકર મારા ઓરડામાં આવ્યો અને તેણે મને ઓડયો જેમમા જળને મે તપાસ કરી તો માલુમ પડ્ય કે-તારાં બે પહેરેગીરો ઘણા નીશામાં ચક્રવુર થઈને મોઢપોથ પડેલા હતા અને હુંસુ તેની ઓરડીમાં ન હતી. મોહક, પેટો વાંદરા ચાંદેનો માણુમ તેને ઓડાયીને નાસી ગયો છે એમાં શંકા નથી!"

'મિ કિશોર' જોશીએ ખાજવાઈને કહ્યું "જુઓ, આ તમારા ડીટેક્ટિવની કોડ રહાપણું રજા! મેં પેલા આનંદલાલને પડકાર એમને કહેતું ત્યારે એમણે ના પાડી હતી. હવે એ લઈને સ્કેરી માણુસ હંમને છેડાવી ગયો. ખૂની તેજ છે."

"સાહેબ, હું તમારી સાથે કોંગ્રેસ વાલનિયાદ નહીં કરું." કિશોર જોશી "પણ એટલી ખાતરી રાખજો કે, તે ખૂની હશે તો હવે ડીટેક્ટિવ સાહેબ પણ તેની પૂઠે હશે આજ આપને ખૂની કેણુ છે, એ કહી આપવાનો પોત નો વાંદરા ડીટેક્ટિવ સાહેબ પાલ્યા વગર નહીં રહે, એવો મને ખૂબી વારંસો છે."

"ભરંસામાં ને ભરંસામાં પેલાં કપાકં બેળાં અને હવે આ જેલર સાહેબ સામેની બગજગરી હંમને કુટારો થયાનું અનુભવ્યું—

"હંમને ત્યાં આજ લાગી છે, એ વાત પણ મહાવતી આપ બૂલી ગયા, માટેન!" કિશોરે કહ્યું.

"હા એમાં પણ કામઠં ભેદ હોવો જોઈએ." એમ કહીને તે આગવાળી જગ્યાએ ગયો કિશોર પણ તેની પાછળ ગયો મકાન આખરે બળીને ખાખ થઈ ગયું હતું. અને લોગોનું ટેંગુ ત્યાં ભમી ગયું હતું. બગવાળાઓ પણ આવી પહોંચેલા હતા અને તેમાં આજ ભુગવવા મહેનત લઈ રહ્યા હતા. આ સ્થિતિ જોઈને જોશીએ કિશોરને પ્રશ્ન: "પણ તારો ડીટેક્ટિવ કાંઈ રાતનો ગયો છે ક્યાં?"

'હું શું જાણું?' મારા પર નકામા શુ કરવાં ગિભાર્થ જાઓ છે?"

જોશી બગવાળા સાંગે: "જોશી ડીટેક્ટિવ જાણીને મેં એમનામાં વિશ્વાસ રાખ્યો અને એમણે કર્યું જ કર્યું નહીં. હું તો હવે એમનાં એવો થક લઈજાઉં છું કે નાહિનેદીથી પોતાનું મોટું છુપાવવા માટે મિ વિશ્વાસુર અટકીથી આવ્યા ગયા છે. ગસ હવે હું મારી રીતે આ કેસનો હેથનો લાગુપું."

જોશી, હંમના મકાન નજરીક આવેલા આનંદલાલના મરણે ગયો ત્યાં તાણું વાસેલું હતું. પોરોગી-ઓને તેણે ભેમાં કર્યા અને દમ ભગવાને તેના પિને પૂછપરછ કરવા માંડી તેઓમાંના કોઈને કહીજા જગર નવની કે, તે જ્યાં છે આનંદલાલની કુશન આગળ જળને જોશીએ તપાસ કરી ત્યાં પણ તાણુ હતું અને નજરીકના કેઈ કુશનદારો તેના મંગળી કશી બાતમાં આપી શક્યા નહીં.

"હંમ અને આનંદલાલને પડકારનાં વારંસો હું કહીશ અને તે ઉપરાંત નવનીનલાલની નાસી ગયેલી કાકરી આજા ઉપર પણ હું વાનટ કહીશ આ કેસનાં ખરા ગુનેગારો તેઓજ છે."

“અને સાહેબ, પેણો વાંદરો ! એના પર વારંટ કાઢ્યો હતો ?” કિશોરે રસુજ કરી.

“બા, નાનાનીએથી ડાંગ કરતાં જ તને આવડે છે ! બીજાએને મૂર્ખા કેમ દેખાવવા એવી તારી રીત મને બિદકુલ પસંદ નથી, સમજ્યો !”

“હીક, હારે સાહેબ, આજ સાંજના ટૂં પછુ અહીંથી ચાલ્યો જશો.” કિશોરે કહ્યું.

“હા. હવે તો તું પછુ ‘પોલ’ થઈ જાય, એમાં તારી શોખા છે ! તમે ટ્રિકટિવ તરીકે બિદકુલ આવડત વિનાના છો ! તું અને તારો માલેક પછુ !”

હવે કિશોરે કશોજ સામો ઉત્તર દીધો નહીં. બોધી પોતાને મઠાને ગયો અને ત્રણ વારંટો તૈયાર કરીને વિચારવા લાગ્યો કે, આ બદમાશોની માથ મેળવવા મારે શાં પગલાં લેવા ?

શુભતા પુઝાર સાથે યુસાફરી !

બોધી જે વખતે વિવાચનુર માટે “હાથ ધોઈ નાંખીને” પોતાની રીતે તપાસ કરવા તૈયારી કરી રહ્યો હતો ત્યારે ડ્રિકટિવ ખૂતીને લગભગ પકડવાની રાહ પર હતો. તેણે શુભતા બેખત્રે ખૂતી અને તેના મળતીઆએનો પીછો પકડેલો રાખ્યો હતો અને કેટલીક આમર્શનનક પટનાઓ નજીક હતી.

“ન.” અક્ષર લખેલાં લોહીવાળાં કપડાં કે જે ખુદ મરનારનાંજ હતાં તે બાગમાંથી એક છેડા નીચે ખાડામાં ખેડેલાં શેઘી કાઢવા પછી તે હારે વિચારમાં પડી ગયો હતો કે, આ કપડાંતો બેદ શો ? તેણે એ બેદ બોલવાના માર્ગમાં મદદરૂપ ખૂતી અને તેના કોઈ મળતીઆઓ હોય તો તેઓનેજ મદદનું કામ કરવા દેવાનાં ઇરાદાથી બોધી મારતન આમમાં વાત ફેલાવી હતી કે-મરનારના મહાનમાથી લોહીવાળાં કપડાં અપાં છે. તેણે તે ઉપરાંત મહાનની બાસપાસ

આખી રાત પહેલો રખાવવાની સુચના આપી દીધી હતી. બોધી અને કિશોરથી, તે બાદ, તે પુરો પડીને આનંદલાલના મઠાન આગળ સટાર મારતો રહ્યો હતો. ૧૧ વાગ્યા સુધી તેને કોઈ લીધવાય ત્યાંયેલો જણાઈ નહીં પરંતુ લગભગ પોણાબાર વાગ્યે એક માફુ દસુના મહાનની પાછતી બાજુએ આવ્યું, અને ગાદાવાળો દસુના ધરમાં ગયો. થોડીવારે તે ગાદાવાળો અને આનંદલાલ બન્ને મળીને એક મેટ્રી પટારો બહાર લાવ્યા અને તે મજકુર ખાડામાં તેઓએ મૂકી દીધો.

ખાડાવાળાને તે બાદ આનંદલાલે ધીમે રસ્તે કેટલીક સુચનાઓ આપી અને તે માફુ પટારા ચાલે રવાના થયું.

આનંદલાલ એ બાદ એક પોટથી લઈને તે મઠાનમાંથી બહાર આવ્યો અને આડો અવરો એકાન્ત મલીઓમાં ચડીને નવનીતલાલના મઠાન તરફ ગયો. ટ્રિકટિવે તેની પૂંક પકડી. એ હુવાને નવનીતલાલના મઠાન આગળ આવીને પોતાના મ્હોં ઉપર હુમ્મતી બાંધી અને માથે કાળાઈ લીટ્યું. પોટથી સહિત તે મહાનના બામના દરવાજા આગળ ગયો અને ત્યાં ઉભેલા બે સિપાઇઓનાં હાથમાં પોટથી આપીને તેણે કહ્યું : “આનો તમને ચાહે તે ઉપયોગ કરવો. રોજ હાર સાહેબે કહેવાયું છે કે-ખૂતી પીકાયો છે આમાંની ઓળે પછુ તેમજેજ મોકલી છે.”

“એમાં શું છે ? અને તું કોણ છે !” એ સિપાઇએ પૂછ્યું પછુ આનંદલાલ કોઈ જવાબ રીત વિના ચાલ્યો ગયો, તેણે અંધારામાં ઉભે ઉભે વાત કરી હતી અને અંધારામાં તે ચાલતો થઈ ગયો.

સિપાઇઓએ પોટથી છોડીને બેઠાં તે તેમની દારૂના ત્રણ શીયા અને ત્રણેક રાંધાસ નીકળ્યાં. “અરે

શરામ ! ચોક્કસ એ તો ખૂટી પકડવાની શ્રમ નિશાની” તેઓ બંને તથા અદરતા બાગમાં ગયા ડિરેક્ટિવ દૂર હશે હશે તેઓને ભેઈ રહો હતો થોડીવારે આનંદનાથ ધીમે ધીમે બાગમાં પેડા અને લપાતો છુપાતો મકાનના ઓગતા તરફ ગયો જ્યાં સિપાઈઓ દારૂના નીશામાં ચકચૂર થયા હતા. પથુ માત્ર તે સારો દારૂ હોય એમ જણાવું નહીં. સિપાઈઓ દારૂ પીને આડા અવગળા મુતા હતા અથવા તો અર્ધ બેઠેલા હાલતમાં બીંતને આગળે પડ્યા હતા, તેથી દારૂમાં બેથુદિની રવા ત્રિપાડી હોય એમ સામતું હતું.

તેઓની એ હાલતનો આનંદવાને પૂરેપૂરો સાથ લાધી તે મકાનની અંદર પ્રવેશ્યો અને થોડીવાર તરતજ બહાર આવ્યો સિપાઈઓએ જ્યાં જ્યાં પડતા મૂક્યા હતા ત્યાંથી તેણે એક હાથે અને પાછો તે અંદર ગયો એ વેળા ડિરેક્ટિવે જરજર તેની પૂઠે જઈને એક બાદીમાંથી તેની બીજાથા ભેઈ આનંદનાથે જ્યાં જ્યાં જાય આગળ મૂક્યો અને શ્રમ પાસેથી થોડી દુરને તેઓનાં થોડીવાળાં કપડાં કાઢી લીધાં.

આ વખતે ડિરેક્ટિવની નજર તેના પગ પર ગઈ તેણે જોયું કે-તેણે જે ‘સ્લીપર’ પહેરતા હતાં તે તેના પગને બધ બેઠતાં નહતાં પરંતુ ઢીલાં હતાં. આનંદનાથ થોડીવાળાં કપડા લઈને તે ગંડમાંથી બહાર ગયો એ વેળા તેના ‘સ્લીપર’ ઢીલાં હતા એની ખાત્રી ઉપરાંત એક બીજા ચકની ખાત્રી કરવા માટે ડિરેક્ટિવ બારી વાટે તે ખડખડ ગયો પોતાના ખિસ્સામાંથી બીજાની બેટરી કાઢીને તેના અજવાળામાં તેણે ‘સ્લીપર’નાં પગમાં બરાબર તપાસ્યાં અને પછી તે ગણગણી, “જોહ ! મરનલનાં આ સ્લીપર, કે જે પહેરીને ખૂટીએ ખૂટ કરેશું !” તે હવે ત્યાં

થોભ્યો નહીં અને બારી વાટે બહાર નીકળી ગયો. આનંદનાથ તે પછી તરતજ એક ચુલુપાટના કોથળા માથે આવ્યો અને તે જસલ થોડીવાળા કપડામાં નાંખીને કપડું તેના પર જમડાં દારૂને બાંધ્યાં મારફત આવ્યો ગયો.

ડિરેક્ટિવે તે જાણે નહીં તેમ તેની પકડ પકડી તે આજેનાં આવનાં જેવ પાસેના એક મકાન આગળ જઈ પહોંચ્યો ત્યાં પેટું ગાડું ઉભું હતું કે જે તેના મકાન આગળથી રવાના થયું હતું આનંદનાથે આમ તેમ જેવ બહારના તે મકાન તરફ જોયું અને તેની એક બારી ખુલી ભેઈ તેણે ગાડામાંના પટ્ટણી ભોળ્યો, તેમાંથી એક વારી બહાર નીકળ્યો ! ડિરેક્ટિવે જોયું કે-આનંદનાથે વારીના પગમાં પોતાના પગમાંથી સ્લીપર પહેરાવી લીધાં તેના હાથ પર ચામડાનાં જોત પહેરાવ્યાં અને તેને એક છુટા આથો. ડિરેક્ટિવે બોલ્યો ‘ખૂટી કોથળાં વારી કે આનંદનાથ !’

“શુ તેઓ કોથળું ખૂટ કરવા જાય છે ?” વળી તે મનમાં ગણગણ્યો ‘હવે આ બાબતમાં માટે શુ મારા દેખતાંજ અહીં ખૂટ થવા દેશું ?’ તે આ સજ્જનો કરતો હતો તે દરમિયાન આનંદનાથે પગમાંથી એક બીજા સ્લીપર પહેરી લીધાં અને પછી એક દેરડું તેણે પગમાંથી બહાર કાઢ્યું ડિરેક્ટિવે જોયું કે-તે દેરડાને એક છોટું કાંઈ જનાવરને બાંધેલો હતો તેને કીત પર મૂક્યું કે-સરસ તે ઉપર ચડવા લાગ્યું “આ તો પાખલા થો ! આનંદનાથ ચોરીનાં કાંથોમાં પથુ પ્રવિષ્ટ જણાય છે !” ડિરેક્ટિવ મનમાં બોલ્યો એ પાખલા થો ચડીને ઠેક ડિવાલ પર ઉઘે પડેલો એવો આનંદનાથ અને વાંદો બંને એક પછી એક તે દેરડા વાટે ચડીને બારીમાં બેઠા.

હવે વખત શુભાવવામાં સાર નહોતો. ટીકટીવે ગાડાવાળા પાસે જઈ એકદમ તેના તારા રીવોલ્વર પરી અને ગાડાપરથી નીચે ઉતરવા ફરમાવ્યું. તેને રીવોલ્વરના કુંદા મારફત તે જરાક દૂર લાઇ ગયો અને દમ લાગીને પૂછ્યું: “ગાડુ કયા જવાતું છે ? જોલ, નહીંતર ફાર થઈશે.” ગાડાવાળો મહારાષ્ટ્ર ગયો તેણે કહ્યું: “અમરપુર.” ટીકટીવે તેને પૂછ્યું: “આનંદલાલ અને વાંદો શા માટે તે મકાનમાં ગયા છે ? કાનું ખૂન કરવા ગયા છે ?” ગાડાવાળાએ જવાબ આપવા ના પાડી. એક ગુપ્તો તેની કેડમાં લગાવી હાથે ટીકટીવે તેને જવાબ આપવાની ફરજ પાડી. તે આખરે બોલ્યો કે: “ખૂન કાઢતું કરવાનું નથી. ફક્ત જોસરને બાંધી જેલની કુર્ચીએ લાઇને ‘જેલ-માથી એક જજને છોડી લાવવા તેઓ ગયા છે.”

ટીકટીવે આ ખિના નજીકની યાન્તિ અનુભવી જેલમાંથી મુક્તિ લેવા એક દસનીજ થવી નેપ્રસે, એવી તેણે કલ્પના કરી લીધી. પણ તે હવે ગાડાવાળાની હાલતનો પુરા સાબ લેવા માગતો હતો તેણે તેનું કેડીલ અને ફાળાઉ ઉતારાયા અને પોતે પહેરી લાઇને ગાડાવાળાને ગાલ્યા જવા ફરમાવ્યું. તેણે તેને ધમકી આપી કે: “યાદ રાખજે. આ બાબતની નજી કાઇને કહીશ તો તારા બાર લાગશે. દુષ્કાલિ-સનો માણસ છું એ જુલોડ નહીં.” રીવોલ્વરનો લાય જોઇને આખરે ગાડાવાળો ગાલ્યો ગયો.

વિદ્યાગુરુ એ બાદ નિરાતે ગાડાપર તેના હાક-નાર તરીકે ચડી બેઠો અને તેમાં બેસવામાંથી ક્યારે આવી પહેંચે, એની રાહ જોવા લાગ્યો. એક સિપાઇ એ વખતે ત્યાંથી પસાર થતો હતો તેણે તેની નજ-દીક આવીને પૂછપરછ કરવા માંડી કે: “ગાડુ અહીં કેમ ફરજી રાખ્યું છે ?” ટીકટીવે તેને પોતાની આ-

ળખાણ આપી અને તેને જણાવ્યું કે: “તારી મદદ મારે આ બદમાશને પકડવા માટે નોંધશે.” સિપાઇ ખુલ્લું થઈ ગયો. લાલપુરના બેઠી ખૂનના મહત્વના કેસમાં ખૂનીની કસપકડ કરવામાં પોતાને પણ કંઈક દિરસો મળે છે, એ જાણીને તેણે ટીકટીવેને જોઈતી મદદ આપવા કહ્યું.

ટીકટીવે તેને ફરમાવ્યું કે: “અમરપુરનો રસ્તો કિયો એ મારે જાણવું છે, મારે તું એક કામ કર. એક મામડીઆ જેલો પોવાક પહેરી આત અને હું ગાડુ હાંકી તેનાથી બામળ લગલમ ૧૦૦ વાર જેટલે દૂર તું અમરપુરને રસ્તે ગાલવા માંડજે. હું તારી પાછળ ગાડુ હાંકીશ. અમરપુરમાં પણ ઘેરી મદદની અને કલાય જરૂર પડશે. મારે અને મળ્યા વિના પાછો ફરીશ નહીં.”

સિપાઇ આ ક્ષયના ધ્યાનમાં રાખીને માંસે ગયો અને પાંચ મિનિટના અરસામાં મામડીઆના વેપમાં પાછો ફર્યો. ફોક મિનિટ વધુ વધી જવા બાદ આનંદલાલ અને વાંદો પાછાં ફર્યા પણ આ વખતે તેઓ બારી વાટે ન આવ્યા. ફરતામાંથી આવ્યાં તેઓ બેજ આવ્યા ન હતા તેઓની સાથે ત્રીણ એક એ દલીલ વિદ્યાગુરુની કમના ખરી ફેરી હતી. તે એ હકુ હતી વાંદોને પટારામાં ખૂરી અને દમને ગાડામાં બેસાડીને આનંદલાલે ગાડાવાળાને સંજોષીને કહ્યું ‘રજીડોડ, દુશ્મીઆરીથી જાગે અને હમુ કહે ત્યાં આ પટારો તેની મદદથી ઉતારશે. સદગરે કે આવી મહેંગીસ “ગાડાવાળા ઉર્ફે વિદ્યાગુરુ પોતાનો કાલ લાંબો કરી તેને મેમનિ આપવા મારે કાલો મંડો બે ત્રણ વાર હલાવ્યો અને પછી ગાડુ હાંકી દૂર મામડીઆ આવતો હતો ગાડુ તેની પગદંડી વાટે જવા લાગ્યું.

આનંદલાલ કેમ બદપુરમાં રોકાયો? શા માટે રોકાયો? એવા સવાલ વિદ્યાચુરના મનમાં ઉઠવાની રજા હતી. રસ્તામાં કાલ વાન કરશે તો તેથી વાન-કરાર થવાશે, એવું વિદ્યાચુરે ધાર્યું. પણ હજી પાછો નીકળી મુકાદમી દરમ્યાન તે એકપણ સખત બોલી નહીં.

રિટકરીવ કોઢી પાડેકું ધાય છે

અમરપુરમાં પહોંચતાં હસુએ સામના દરવાજા બહાર આવેલા એક મકાન આગળ માડુ દિયું રજા બુ અને આસવાગાને કંઈ 'રજુગેડ આ મકાનમાં આશા અને પેનો ડેસો ગીરત્તપ્રસાદ છે કે નહીં એ આપણે પડેલા તપાસીએ એ માટે એક હુન્નિ કરવી પડશે કું 'જયાલો જયાલો' એવી જૂઓ પાડુ અને હું ભલે મને મારેલા હોય એવા ડોચ કરશે એ ભ્રમવાન નો તેનું બારણું ધુલશે તો કું અંદર કુસી જતકનું નાસી જશે અને બીજે ક્ષણે છપાઈ રહેશે, સાગ ભેડને આ પગારી મકાન નજીક આગામીથી નીચે ઉતારી રાખશે પછી કું મારું કામ કરીશ."

હસુએ ચેતાલા માથાના વાજ ચોંંચાં અને રેટલીક લેરા ચેતાલા મેં ઉપ આગળના જાગણાં એવી રીતે વીંચીરી કે જ્યાં તેનું કંદો દેખાય નહીં રેટલીક લેરા ખજા પર નાંખી અને પછી મકાનના દરવાજા આગળ જઈને, "ઓ મા રે" "ઓ... રે..." કોઈ જયાલો..મને મારી નાંખી રે" એવી જૂઓ ખૂબ મોટા અને તીક્ષ્ણ સ્વરે પાડવા માંડી.

ડીકરીવે ભેષુ કે એક જાણને ગુપ્તપાને ચેતાને રીક લાગ મળ્યો છે. ગામમાંનું એક આડું લઈને તેના રેટકાઓ હસુ પર લગાવવા તે વિચાર કર્યો હતો ત્યાં એકાએક તે યોબી મળે "એક અને મારવી! વગી તે ચળચી છે તે નો કે મારવાની

છે એમા કંઠા નથી તો પણ આખો મી છે એમે તેને મારવી નહીં" એમ કહીને તેને ચોને જતો તેને માગતો હોય તેમ કોમ ક્યો, બે આગ રેટકા તેને મોટા મોટા લગાવ્યા. હસુના ઘરીરને આડુ રૂખ આડકતું અને તે પડેલાં તે આગને ને ખૂબ વાંજતો.

આ વખતે બદપુરવાનો પેનો સિપાઇ કે જેને ગામડીઆનો વેપ લીધો હતો તે તેજાની નજીક આવી લાગેલ તે પણ આગામીથી એક આડુ લઈને હસુને રેટકારવા આવતો હતો તેવામાં ડીકરીવે તેને કાપની ઇશારત કરીને રોકીલે તે યોબી મળે અને આ દેખાવ જોતો કમો રસો

પેરીવારે મકાનની બારીખાથી એક રૂદ માણને રોકીય માયુ અને જૂમ મારી "કાલ છે એ કમ જખન" આ રાતની વેળા શુ તોજાન માંડિય છે"

"ઓ. મા. રે...મને મારી નાંખી રે... જયાલો. ગામ. જયાલો..." એવી ખૂબ તીખી જૂઓ હસુએ પાડી બારી પણ થઈ મધ અને તે મકાનનું બારણું ખુલ્લું. હસુ એકદમ તેની અંદર નાંખી પેલે રૂદ બહાર આ યો અને ડીકરીવે કહેવા લાગ્યો "શુ લાવલ છે. જાલા આશી! એમન ભલેને મારવા તને સરખ નથી આવતી?"

તે રૂદનો કાલ પકડી પામે માટે રિટકરીવે તેના જખના કહ્યું, "તમે બદપુરની હસુને જોગબો છે." રૂદ રીકો પડી મળે અને ધરમાં નાકવા જતા માટે તેણે ચેતાનું કાડું છોડાવવા માંડ્યું "તમે તેના કુરમન જો કે મિત્ર! એવું કહે પડી કું તમને કાંઈક કહીશ." રિટકરીવે તે રૂદને કહ્યું.

"શ્યામન! શ્યામન હોએ એમન જ" તે ગઈ પહાજ ધીમા સ્વરે જવાન રીધો. "કું અને આઈ જો જોગખું હું"

“એસા” ડીટકટીવ બોલ્યો. “જે આરત તમારા મકાનમાં રહે છે, તેને અને પંકડી લેવા માગીએ છીએ. તમે મકાનમાં જઈ દેગ કરીને તેને આજ્ય આપતા હો. એવો દેખાવ કરો. અમારા પર વિશ્વાસ રાખીને મકાનનું બારણું ખુલ્લું રાખજો.”

“જુદ મકાનમાં ચાલ્યો ગયો. ડીટકટીવે સિપાઈની મદદથી પેસો જીવતો પટારો માઝમાંથી ઉતાર્યો; અને એ મકાનની અંદર લઈ જઈને મૂક્યો. બાદ ગાડાના બળદોના ઊંડીને એક ચાંદ્રા સાથે બાધા અને સિપાઈને કહ્યું: “તારી સમીતો પોતા મનજીવ હાથે પકડી રાખીને મારી સાથે આવ ગુન્હેગારને કદાચ આપણે બહાર પકડી રાખીશું.”

બાદ તેઓ બંને જય મકાનની અંદર ગયા અને બારણાને અંદરથી સંકળ મટારી દીધી. ડીટકટીવે પટારો નેપો. તેની અંદરની સંકળ મનજીવ પકડી બંધ હતી. વાંદરો એમને એમ તેમાંથી બહાર કાઢી દીધો તો તેમ નથી એવી ખતરી કરી લીધા ગાદ સિપાઈની સાથે તે મકાનના મેઝા ઉપર ગયો. મેઝા ઉપર એક ખંડમાં એક કાચ ઉપર મારે કપડું બોંદીને હસ પડી હતી. એક પુરુષોપર એક જીવાન ઊંદરી બેસી હતી અને એક બીજી પુરુષી પર પેસો જુદ ગાણુસ બેસી હતો.

ડીટકટીવ હજી મકાનના ત્રણ વેધમાં હતો. તેને નેહને હસુએ પાછી ખસ મારી : “ઓરે...જવાબો... આ મુજથી અને બ...ચાવો.”

એક મોટા ઘરિયા પાડીને ડીટકટીવે તેને કહ્યું : “અમારા આરત, બાલી દેગ શા માટે કરે છે? એક પથુ ફટકો તો તારા શરીર પર મે લગાવ્યો નથી અને છતાં માગા કરે છે?”

“જા, રે, મેવા...મારી...મારીને તો તે મને અધમુદ કરી નાખી...” એમ, કહીને તે કુરો કુરો રડતા સાગી

ડીટકટીવે પેસી જીવાન બાળા તરફ નેહ કહ્યું : “નહી, તમારું નામ આશા !” તે ત્રીએ દા પાડી. તે બોલ્યો : “જુઓ આ બાળ કાણુ છે ! એને તમે જીવળો છો ?” તેણે હસુની નજીક જઈને તેના વીખરાયલા વાળ તેના મોં પરથી ફર કર્યા.

જુદ એકદમ તેને નેહને બોલ્યો : “ચરે, આતો કમળત હસુ ! પાછ ! શું હું મારો જીવ લેવા બહાર આવી છું ?”

“જા, રે” ડીટકટીવે કહ્યું : “હવે મને ખતર આવી ગયો છે, “તમે બે પાકડી દુરમન છો !” તેણે પોતાની સાથેના સીપાઈને કહ્યું : “દોસ્ત આ આરત પર પહેરો બરવાનું કામ ફક્ત અધા કામ માટે તને કોણુ હું.” જુદ તરફ નેહને તે બોલ્યો : “એક દોરડું લાવી આપો.”

જુદ એક દોરડું લઈ આવ્યો. ડીટકટીવે સિપાઈને ફરમાવ્યું : “હસુના હાથ પર બાંધી દે.” એ સમીતોને હસુએ ફરજ મારીને તે ખંડના બારણા તરફ દોડી. ડીટકટીવે બારણાની વચ્ચે ઉભો રહ્યો. અને તેને બટકાવતો બોલ્યો : “જીવનુ હોય તો ચૂપચાપ તામે થઈ નહીં તર ને ફટકાએ દોડી રીતે તારા પર પડ્યા હતા તે હવે ખરેખર પડશે અને તે એક જ જીવન તરફના નહીં પણ બહાર ઉભેલાં તમામ જીવન તરફના !”

હસુથી આજળ વધી શકાયું નહીં. સિપાઈએ એકદમ તેના હાથ પકડી લીધો હસુએ તે બટકાવી નાખ્યો. પણ જુદનો પિતો ઉઠ્યો. એકદમ હસુ પાસે આવીને એક લપકાક તેને ચોરી કરીને તેણે તેના બેઠ હાથ જાંબા. સિપાઈએ તરત જ શરૂતીથી તે જાને હાથ બાંધી દીધા અને પછી દોરડું તેના શરીરની આસપાસ વીટાળી તેના પગ પણ જકડી લીધા અને તેને કાંચ પર બેસાડી દીધી.

ડીકટીવે સિપાઇને કહ્યું. “આજાઃ જોરત છે. માટે તારા હાથમાંના ધોડા બરાબર સાબુત પકડી રાખીને તેનાપર પહેરો રાખજો. અર્ધા કલાકમાં હું પાછો આ ખંડમાં આવું છું.”

તેણે વૃદ્ધને અને આજ્ઞાને કહ્યું “તમે બન્ને જમ્યુ કૃપા કરીને ડોઈ બીગ જોરડામાં મારી સાથે આવશો! હું તમારો મિત્ર છું એની ખાતરી રાખજો.”

તેઓ તે ખંડમાંથી બહાર નીકળ્યા ડીકટીવે તે ખંડ બહારથી બંધ કર્યો અને એક બીગ જોરડામાં જમ્મને તેણે આજ્ઞા અને વૃદ્ધની સાથે વાનગીન કરવા માંડી.

ધડીઆળમાં સરિના જ ના દોડાર વાગવા માડ્યા ત્યારે આ ત્રણેની વાતચીત પૂરી થઈ. ડીકટીવે તે દરમ્યાન ધણો ભેદ ભણ્યો હતો વાંદરાની કામગીરીથી તે વાંદર થયો હતો; હસુ અને આનંદલાલના શબ્દચી વાંદર થયો હતો, ગીરભદ્રસાહ જોણ છે એ ભણ્યુ હતું, નવનીતલાલના મકાનમાં થયેલા ખૂનમાં જમ્મ-એલી ભેદી નિશાનીઓનો ભેદ તે ભણ્યુ પામ્યો હતો.

તેણે કાન કરી ઈધે. સદવાર પકવાને હજી એ કલાક પાડી છે વહેલામાં વહેશેઆનંદલાલ અહીં આવે તો કલાક પડી આવે. તે પહેલા તેની ધરપકડ કરવા માટે સાટકું રમી શકશે તે વૃદ્ધ અને આ સાથે પાછો હસુરાજા ખંડમાં આવ્યો. સિપાઈ બરાબર પહેરો કરતો હતો. હસુ બંધાયેલી હાલતમાં બોલુક હતો.

હસુને પહેરા ડીકટીવે બંને કરવાનું માથે લાખી સિપાઇને અમરપુરની પોલીસ-થોડીએ મોકલ્યો થોડી વાર ત્રણ સિપાઇઓએ આવી પહોંચ્યાને હસુનો કબજો થયો.

ભેદ ફુટે છે-ખૂનીઓ દાર!

જયા પ્રકરણમાં બનેલા બનાવને બીજે દિવસે અમરપુરની અદાલત બીજાર બરાબર ગણ હતી. તેમાં

નવનીતલાલનો ખૂની જોણ છે એ ભણેર થવાનું હતું હસુ અને આનંદલાલને ખૂનીના મળતીઆ તરીકે પકડીને હાબર કરવામાં આવ્યા હતા ખૂનીને અત્યંત રુબર હાબર કરવામાં આવ્યો નહતો; પણ તેને બદલે એક થોડો પટોળા કોટની વચ્ચે મૂકવામાં આવેલો હતો. અદાલતમાં એક બાણુએ આજ્ઞા અને વૃદ્ધ પુરુષ ડીરભદ્રસાહ માણીઓ તરીકે બેઠેલાં હતાં આનંદલાલને કેવી રીતે પકડવામાં આવ્યો હતો?

ડીકટીવે અમરપુરમાં હસુને રાતના પાછલા પહેરે પકડાવીને પોલિસોને સોંપી દીધો હતો. એ જાણ લાંબા જ દેટલાક બીગ પોલિસોને સાદા પોપાકમાં તે મકાન નજીક તેણે છુપાવવા રેતા રહેવા જમ્મ-એલી હતું અને અમરપુરનાં ગામડીઆ વેપારી સિપાઇની સાથે તે પોતે પણ એવો વેપ લખને તે મકાન આગળ હશે રહ્યો હતો. સદવારના લગમગ ટ ને શુભારે આનંદલાલ એક સાઈકલ પર બેસીને ત્યાં આવી લાગ્યો. તેણે મકાન આગળ ગાડું છોડેલી હાલતમાં બેસુ બગદીવા એક થાંભલા સાથે બાધિયા બેસા તે સાઈકલ પરથી નીચે ઉતર્યો. ગામડીઆઓ તે વખતે માણુમંદિ વડી પડ્યા અને એક-બીજાને માળો દખને મારામરી કરવા લાગ્યા. એ વખતે પેલા છુપાવવા અને આગમવગા રેતા રહેવા સાદા વેપારી સિપાઇઓ પણ આવી લાગ્યા અને મારામારીમાં-લગ્યા. આનંદલાલ આ અપેક્ષા બેસેલો હતો. તેવામાં મારામારી કરનારાઓમાંથી એક જમ્મનો ધણો એને વાચ્યો. “જરા ને, તો ખો રાખા!” તેણે પેલા માણુસને કહ્યું એટલે તેણે જવાબ દીધો, “રાખો તારો બાપ! મ્હોં સમાવીને વાત કર નહીં તો જેણે છે આ અમરપુરીઓ મુઝો!” આનંદલાલનો મિત્રગત ગયો. “હું અમરપુરીઓ મુઝો” થવાનકાનો “જા, જા, હોયરી!” એમ કહીને તેણે

ચાલાકીથી તેના એક પગને એવી હાત મારી કે, તે આંખી પડી ગયો. બસ. બીજાઓ લડતાં લડતાં આટલી જ બાબતની સાદ જોતા હતા કે-આનંદલાલ આ લડાઈમાં વચ્ચે પડે છે ના નહીં. પેસો માણસ ઉઠીને ઉભો થયો અને તે એની વચ્ચે નભી. બધાએ ગામડીઆઓ આનંદલાલ પર તુડી પડ્યા અને એને ખૂબ માર મારવામાં આવ્યો. આદ દીરકદીવે, અગ્રા-ઉધી પોતાની પાસે રાખી મૂકેલી અમરપુરના પોલિસ ખાતાની દસઠલા આનંદલાલને મહેરુથી રીધી.

પટારો, આનંદલાલ, હંસુ, આદા અને બીર-વતપ્રસાદ સહિત એ ગાડામાં પોલિસનાં માણસોના સખત પહેરા વચ્ચે દીરકદીવે સ્વદપુર ગયો. તેઓ ખજોરના પહોઆ. ભોશી તે વખતે કેવળ નિરાશાથી પોતાના મનનાં બેસી રહ્યો હતો અને કિશોર-સંખ્યા એવો " હતો. અપરાધીઓને પકડી આ-નાં ભેધને તે દીરકદીવની પ્રયત્ના કરવા લાગ્યો. ને કિશોરને તેમ જ તેને પોતે ધુરસામાં સખત મળ્યો કલા હતા તે માટે વારંવાર મારી મામવા લાગ્યો.

"અને લાઈ, એવી ડેલા પોલિસ-અમલદારોની મારીઓ ફૂં સંધરતો ફૂં ? તમે લોભ તમારી રીતે ડામ કરી છે. ફૂં મારી રીતે ડામ કઈ પું. આવી અધકામચો યાવ એ કુદરતી છે; પણ એમાં નથી તમારો હોય કે નથી મારો હોય " એમ કહીને ડીર-કિટવે ઉદાર દિલથી આખાએ ટેસની ટેરીઅવ ભોશીને સમજાવીને તેને સંતુષ્ટ કર્યો હતો.

પરિણામે બીજો દિવસે અદાલતમાં ટેસ સર થયો. માઈસ્ટરે ૧૧૧ વાગે આવીને ખુશી પર ગિલાન્યા એટલે ભોશીએ પ્રાથમિક વિગતો રજુ કરી. ડીર-કદીવે જે સંકલનાથી આ કેસ તેને રજુ કરવા નણા-વ્યો હતો, તે સંકલનાને તે અનુસર્યો. એ સંકલના નીચે યુગ્મ્ય હતી:-

નવનીતલાલનું ખૂન થયું તે દિવસે તેની પુત્રી આદા અને નવનીતલાલને આશાના સન્ન-સંગેષ માટે ચરબાડ થયો હતો. નવનીતલાલ આદાને આનંદલાલ સાથે પરણાવવા માગતો હતો. આદાનું વેવિશાળ ઈશ્વાર અથેલા એક યુવક સાથે મધ મૂંધું હોવાથી અને તે યુવક અને તેની વચ્ચેના રોઝનંદેવ પવવહેવારથી દડ થયેલો હોવાથી તે-યુવકને પરણવા મામતી હતી અને દહણ થયું તે વિચારમાં આદા મક્કમ છે. આ બાબતનો ચરબાડ માન તે દિવસે નહીં-બલે વધુ દિવસોથી ચાલુ હતો. ખૂનને દિવસે તે એટલો બધો વધી ગયો હતો કે-જાનને એક સાથે રહેવું અશક્ય બની ગયું હતું.

તે સતે બાર વાગે ખૂન થયું.

ખૂન મેણે કહ્યું કે તે અમારે નિયામીઓ અને આશ્વ સંજોગો ઉપરથી નક્કી કરવું પડ્યું છે; કા-રણ કે-આદાની આનંદલાલ અને હંસુ કોઈપણ જાનની માહિતી આપવા સખત ના પાડે છે. તેઓને મર્દ કાસે આખી રાત અમેાએ ધણું ધણું સમજા-વ્યાં; અપરાધ કબૂલ કરાવવા માટે બીજા અનેક ઉપાયો ચોળ્યા; પરંતુ તેઓ મરણીઆ બન્યાં છે અને આલે તે પોતાને કસી દેવામાં આવે તો પણ કોઈ જાતની એકરાર કરવા ના પાડે છે.

ખૂનની બીજી સહવારે પોલિસ-ખાતાને ખૂનની ખજાર મળતાં એ ત્યાં જઈને તપાસ કરી. મરનારની પુત્રી આદા શુભ થયેલી હતી. તેના નામનું ખંજર મરનારના પેટમાં બોડાપણું હતું. મરનારના હાથમાં એક ઓના વાળ હતા અને આશાના હાથેથી એક મિટ્ટી મળી આવી હતી. જે તે ઉપરથી ખૂન તરીકે તેને માની લીધી. પરંતુ તે જ દિવસે ડીરકદીવે બિ-વિવામનુર અહીના રોઝનેથી ટૂંકમાં પસાર થતા હતા

એનો મરનાર પર કેવો કાણુ હતો કે જેને પરિ-
ણામે તે તેની પાસેથી રૂ. ૫૦૦) લઈ આવી હતી !
તે મરનારના મકાનની ગરિબાર હતી; અને મરનાર
નેનો દેવાદાર હતો. એ કેમ જન્ય હતું ! ત્રણ વર્ષ
ઉપર કાપડીઆ આનંદલાલ પાસે મરનાર ગયો હતો
આનંદલાલ પૈસાપાત્ર ગણાતો હતો એટલે તેની
પાસેથી તેણે પોતાનું ફેટકું પોતાની
જમીનદારીને લઈ લેવા ચૂકવવા નાણાં માગ્યાં
તાં આનંદલાલે નાણાં આપવા હા પાડી તે પોતાની
સાથે હસતે ત્યાં આવવા જણાવ્યું હતું. હું પોતાને
વેધવા તરીકે જણાવે છે. આનંદલાલને તે પોતાનો
મશીઆઈ લાઈ જણાવે છે. તે એનું કમપણ મા-
નું બંધ ગમે તે હોય પણ આનંદલાલના રહેવાથી હસના
નું ગરિબાર થયું અને નાણાં હસુએ આપ્યાં.
વર્ગની મુદત હજુ પુરી થયને દોઢ મહિનો
હી છે. એ દરમિયાન હજી મહિના ઉપર ફરીથી
નવનીતલાલને રૂપીઆની જરૂર પડી. આથી તે
આનંદલાલ પાસે ફરીથી ગયો. હસુ તે વેળા પોતાની
માતાને ગાંધ ગયેલી હતી ત્યાં નવનીતલાલને આવવા
આનંદલાલે સૂચવ્યું. હસુની માનું ગાંધ નામે
પ્રામર્યાપુર આવીથી ત્રણ ગાઉ દૂર આવેલું છે, ત્યાં
આ ગયાં હસુએ રૂપીઆ આપવા ખુશી જતાથી
ત્રણ જમીનદારી ગરિબ મૂકવા જણાવ્યું નવનીતલાલ
ને મરજી હતી. તેણે મંજૂરિ આપી. તેણે પ્રામ-
ર્યાપુર ગયા ત્યારે સંસ્પાદન પડી ગઈ હતી. નવ-
નીતલાલ પાછો ફરી શકત પણ હસુએ તેને આગ્રહ
કરીને રાત રોક્યો અને તેની સાથે સંઘર્ષે બધું
કરી કરવા જણાવી. તેની મહેમાનદારી સારી રીતે
હતી. નવનીતલાલ રાતે તેને ઘેર સુતો. મધ્યરાત્રિ
ત્યારે એવિનાં હસુ અને આનંદલાલે તેની પાસે
આવી તેને જગાડ્યો અને હસુની રૂઢ માનું જૂન

નવનીતલાલે કહ્યું છે એમ નવનીતલાલ પર આરોપ
મૂક્યો. નવનીતલાલે અહીંથી ચોતે કમિ ગયો નથી
અને સુનેરો જ હતો એમ જણાવ્યું પણ આ બને-
એ જૂની તરીકેની સાબિતિ બતાવી. પ્રથમ એ કે
તેની પધારીમાં લોહીના ડાંબ હતા. તેનું ખમીસ અને
ધોતીનું પણ લોહીના ડાંબથી ખરડાયેલું હતા. તેના
હાથો નીચે લોહીથી તરભાગ થયેલું ખંજર હતું,
જેમાં નવનીતલાલે એવું નામ કોતરેલું હતું કે લોહીનું
શય તે ધરમાં બીજા એક ચોરામાં પડેલું હતું અને
તેને ખંજર બેકામાંની મુલ્કી નિંદાની હતી !

આ પુરાવાઓ પોતાની વિરૂદ્ધ જતા ભેદને નવ-
નીતલાલ કબોજ અમરાઈ ગયો. તે કલું કરમથી :
ચોતે નિર્દોષ હોવા માટે પોતાની પુત્રીના તેણે સોમંત
આધા પણ હસુએ કે આનંદલાલે તેનું રહેલું માનું
જ નહીં અને પોલિસને બોલાવવા કસાવ્યું. ફેટકી
ભાજાને અને નવનીતલાલ પાસેથી એક કામગમી
નમેનું લખાણ લખાણો લેવાવવામાં આવ્યું :—

“હસુમતીની રૂઢ મા માતીમાઈનું જૂન મે” કહ્યું
છે. પરંતુ તે છુપાવવા નદ્ય હસુમતીને વાંચિ રૂ.
૫૦૦) તેની હંદગી પરંતુ આપવા દું બેસાડે હું.
નવનીતલાલ” તેના પર તારીખ નાખવામાં આવી અને
રચણ પણ લખવામાં આવ્યું.

આ ચોરીની ગોથ પોલિસખાતાએ આનંદલાલને
મકાન અને દુકાને કરી ભેદ્ય છે પણ મળે નથી.
હસુનું મકાન બાળી દેવામાં આવ્યું છે એટલે ત્યાં
લખાણ કરવી અશક્ય છે.

નવનીતલાલ આ બનાવ પછી દસ અને આન-
દલાલનો દબાવ્યો રહ્યો. આ પછી ત્રણે ગાંધથી
આનંદલાલ, આશા માટે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તેણે
નવનીતલાલ પાસે તેના હાથની મામચી કરી અને

ગુણગરવી ગુનંશતાણ અને તેના ખાલકો માટે

નિયમિત ઉપયોગી આકર્ષક

વર્ષમાં ૯૦૦ પાનાનું વાચન, ૨૦૦

સર્વોત્તમ માસિક

૭૫૨ ફોટો-ચિત્રો, ચાર મુખ્ય અંક,

ગુણમુંદરી.

શ્રી ઉપયોગી લેખો, રસભર્યા શાસ,

લવાજમ:

મુંદર હુંડી વાર્તાઓ, શ્રી જગત અને

હિલમાં: રૂ. ૪-૪-૦. પરદેશ રૂ. ૫-૧૩-૦. મુદ્રિતશ્રામના સચિત્ર સમાચાર.

—ઉપરાંત—

ખાલકો માટે “ખાલવિકાગ” નું વાચન અને લેટનું પુસ્તક

—સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૦ થી આઠમું વર્ષ શરૂ થયું છે—

મેપાદક રાષ્ટ્રીય ખાલસાહિત્ય માહા “ગુણમુંદરી” કાર્યાલય

વાનરસેનાનાં ગીતો.	આવા વાંદરા ન લોખંડે.	વાનર સૈનિક રસેશ.
આપણા નાનકડા વાનરોને	ખાલકોના બડા હોસ્ત અને	“ખાલમિત્ર” અને “વાનર
સરસ, સભા વગેરે પ્રસંગે	એક મોટા વાનર તેમના માની	સેના”નાં તંત્રી કાર્યચંદ્રચંકર
ઉપયોગી થાય જેવા મુંદર	તા ગિલુવાણીએ લખેલી હોંસે	મટે ખાલ વાનરો માટે લખેલી
ગીતોનો અપૂર્વ સંગ્રહ.	હોંસે વંચાય જેવી વાર્તાઓ.	મુંદર લાંબી વાર્તા.
મૂલ્ય જે આના.	મૂલ્ય અતી આના.	મૂલ્ય અતી આના.

આ ત્રણે પુસ્તકો તમારા બાળકો માટે આજેજ ખરીદી લેશે

મળવાનું હેતુ

“ગુણમુંદરી” કાર્યાલય, ૧૧૪, ગીરગાંભ બેંક-રોડ, મુંબઈ ૪.

અથવા

સર્વ જાણીતા બુકસેલરો પાસેથી.

राजीव गांधी

શ
ચ
૨

હેન્ડ

૨૫૨

કોએસનું કર્માન

દેશની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવા અને રાજકીય પ્રગતી માટે દરેક સ્વદેશી વસ્તુઓના વાપરથી બોધાયે. દેશી યાપણ, દેશી કારીગર, અને દેશી વહીવટનીયે આવતા કાયદા હેન્ડ-૨૫૨ સીગરેટો વાપરે.

તમારી ફરજ

સંપૂર્ણ સ્વદેશી વસ્તુઓ વાપરવાની છે.

ઉત્તમ પ્રકારની, સ્વદેશી સીગરેટ

૨૫૨

કાયદા હેન્ડ ખરીદી તમારી ફરજ બનવો

તમારા દુકાનદાર પાસેથી માંગો.

Sole Agents:-

Salemahomed Padamsee & Co.

141, Chakla Street, BOMBAY, 3.

સર્જનું સાહિત્ય

● સાદીકનું નવું પુસ્તક પ્રકાશન ●
: છઠ્ઠા પુસ્તકની અનુક્રમણિકા :

કવિપ્રજ્ઞ વિવહાર ૨૧, ૧૯૫૦ ખરી, પત્રોદારી:
પુખ્તપદ : રૂઢમંત્રિ ગુણમુદત્રી વિવહાર ૨૧ મારાજ ઈ.
વિતરણ : દલગિય, ૧૯૫૦.

સુપાદકનું નિવેદન	સાદીક	૫
પાટીને પુસ્તકો ૫૪	જ્યોતીર્ન દવે	૬
નારીની નીખાલ મત્તા	ધનસુખલાલ મહેતા	૧૩
મારી નેધિયોયી	શુભ	૧૭
દીદી ચિત્ર કળા	ટી. હરિપ્રસાદ દેસાઈ	૨૧
જગનનો ન્યાય	માદેજ ખાન કોઝી	૨૬
મખામાર સંમદ	" "	૩૦
આદર્શ	ધૂમ્રેડ	૩૩
એ શું હતું ?	સાગર	૩૮
સંભારણ દસ્યો	મયનનથ મુકુન્દ	૪૭
ચેનનની ચીકુવારી	ચેરિલીચંદ	૫૧
શું થયું ?	નાનાભાઈ જોશી	૫૬
પુરવ કે પ્રમદ ?	ધનવંતર ત્રિપાઠી	૫૫
રૂઢીમાર અને મખાલોચના	સાહિત્ય ગેલર અને અિયારીયાલ ગાંધી	૫૮

સર્જનું સાહિત્ય ૭૬, દેગેરી નંબર ૧૦૬ મુંબઈ

૪ સર્જનું સાહિત્યનું છઠું પુસ્તક રવિવાર ૨૬:૪.૩૧ ના દિવસે બજાર પડશે ૪

સર્વે તું સાહિત્ય

દેવદાસ ગ્રંથમંડી

વિત્તલ :

૨૬ સારાભાઈ

SARABHAI.

પુસ્તક :

: ૭૬

સંપાદકની નોંધ:

‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’નું આજે ૭૬ પુસ્તક વાચકોના હાથમાં છે. વાંચો! આજ સુધીના ૭૬ એક કુપરથી બેઠું ચક્રના હોરો કે સારાથે ગુજરાતના એકેએક સિદ્ધ હતા સાહિત્યકારોએ ‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’ સાથે સહકાર કર્યો છે અને ગુજરાતના એક એક સાહિત્ય મર્મશ વિદ્વાને ‘સર્ગસ્તુ’ સાહિત્ય માટે પોતાના ફીમતી અભિપ્રાયો આપી અમારા પ્રવાસની અગત્ય સ્વીકારી છે. આ પ્રકાશન શુદ્ધ સાહિત્યનું હોવા છતાં એમાં વિદ્વતા અને માહિત્યને નામે-સુસ્થ મર્યાદા આપીને નામે-કકંઈ અને અવસિકા વાચન પ્રમત થઈ નથી, એટલું જ નહીં પણ આરા અભ્યાસના વિષયો ‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’માં દાખલ કરવાની અમારી તાપરતા છે. અમને આશા છે કે શિષ્ટ અને શુદ્ધ

સાહિત્યના રસિકો આ પ્રકાશનના મોટી હિંમતમાં હજારે પોતાના નામો નોંધાવશે જ.

‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’ની સરળતાથી પ્રેરાઈને અમે આજથી ‘ચેતનધુન’ અઢવાડિક પણ પ્રમત કરવાની શરૂઆત કરી દીધી છે ‘ચેતનધુન’ પ્રમત કરવાનો ઉદ્દેશ ગુજરાતના આમચર્મને સાહિત્યમાં રસ લેતા કરવાનો છે. સાહિત્ય અને સામગ્રી પ્રત્યેની વાંચકોની સ્વચિ જગવવા ‘ચેતનધુન’ દ્વારા નમ પ્રયાસો કરવા એ અમારા સપ્તાહિક પ્રકાશનનો મુખ્ય હેતુ છે. અમને આશા છે કે ‘સર્ગસ્તુ સાહિત્ય’ના માલિકો ‘ચેતનધુન’ને પણ અપનાવી લેશે અને પોતાના નામો એના આઠક તરીકે નોંધવાની અમને પરચાળી આપશે. સાદીક.

નારીની

[નીરસીમાની, નીખાલસલ

લેખક: રા. ધનસુખલાલ

ચિત્રકાર: ઇ.

સૌ મુહાસ
પોતાના ખંડ-
માં બેઠી છે.
મધ્યાહનનો સ-
મય છે. જરા

દૂરના સગા મુંબાઈથી લેને ઘેર પરા-
માં તેના મકાનમાં મળવા આવે છે.

સૌ. મુહાસ: “ઓહોદો! આવો
આવો તમે તો દમણી દમણી જલ્દી
મોઢાં ચપ્પ ગયાં છેને શું? જણા-

તાં જ નથી. મારામાં તો એવી મોટાઈ જ નહિ કે
દેશાણુ મારે ત્યાં આવે તો જ હું એમને ત્યાં જઈ.
આટલી વાર એ શોકો આવે તો મારે આટલી જ
વાર એમને ત્યાં જઈ-અર્થાત્ મનની પ્રીતિ છે ત્યાં
વળી વારા સા મળવાના! હા, એ ખરે કે હું તમારે

ત્યાં છેલ્લાં વરસોકે થયાં આવી જ નથી અને તમે
ત્રણેકવાર આવી ચર્ચા કર્યો. પણ-પણ મારાથી
તો નીકળાય છે જ ક્યાં? એ ઝોરડીમાં ધણી
ધણીવાણી ને છોડી રહેતાં હોઈએ અને છુટકે
આડર હોય તો મમે ત્યાં ફરતાં ફરાય આ તો
મોટું ધર. નોકર, રસોઈશી, આકરડી બધાં હોય એટલે
એ બધાં ઉપર દેખેપરાખવાની, સરસામાન ખૂટશે
હોય તે મંગાવશે, મહેમાનો વમેરે આભાં હોય એ-
મની તરતેજ પણ મારેજ સાચવવાની હોયને!
અમારાં સાસુજી તો મુરતમાં પાયાં પડ્યાં અમન-
ચમન ક્યાં કરવાનાં અને મહીને દિવસે રિપિય મંગાવ્યા
કરી કરીને નણીનો ધરો ક્યાં કરવાનાં. હા-હું
બધું છું કે શેષો તો વાત કરે છે કે હું એ સાસુજીને
રાખતી નથી. પણ શેકીને તો શું છે? એમનાથી
જાઈનું સાઈ ખમાય છે કેમ દિવસે? અને તેમાં પાણ
સાસુજી અને તેમની દીકરીઓ ફારે જોતાં મુશ્કેલ
સુરતમાં બેઠાં બેઠાં ઉઠાવ્યા કરતાં દશે ત્યાં એમને
આવી કુચલી સિવાય બીજું કામ પણ શું હોય?
એમને થોડું મંડોળમાં જવાનું કે સભાઓમાં હાજરી
આપવાની કે બીજી બીજી ઉપાધિઓ માટે હોય
છે! દીકરી રહે છે ને પૈસા મોકલાવે છે એટલે

નીખાલસતા

[અસ્પૃશ્ય આ મકથા]

[વૃક્ષોત્તર મહેતા]

[કલાવિધ]

મક્કતું ખાવું અને મસીદ સુવું । તમે કર-
મણીમાં મોં મરો છો પશુ એવી નિંદાથી
હું તો મમરાતી જ નથી સુધારાવાળાઓને
એવી નિંદા તો નસીબમાં હોવાજ છે ને । એ ધરમાં
દીગમાં સામુજીને હું અહિં રાખું પશુ ક્યાં ? એમને
દહાડામાં ત્રણ ચાર વાર તો દેવ દેવમાં કરવાનાં હોય
અને ધરમાં સાશુસુર કે એટીકેટ જેવું તો એમના મન-
માં આ જનમામાં ઉતરેજ શાનું ? આઠ માણસો સાથે
કમ વર્તવું એવી પશુ એમને થોડી ખબર છે ? ગરીબ
હમાં આખી છાત્રી મચેલી, એ તો દીક છે કે એકરો
બપોરો મરણો અને મારે ચારે પગને સાડું કમાવો
મથો એટલે આ બધા બકર કુદી મુઝે. મુરતમાં બધું
કામ થાય પણ અહિં આવે કે દાહડાં મંદાઈ જ
જાય 'રામા, દસાઈ' સાથે, દીકણું સાવની જુઓ
કોઈ એકણું છાત્રું હોય તેની પશુ ફરકાર કર્યા વિના
ચાલ્યાજ કરે, પાન સોપાંદો વિના તો પાંચક પૂરો
થપાં પણ મડી ચાલ નહિ અને વળી એમને એક-
વળે રાખ્યાથી પાસ હારે એમ છે ? એ અહિં મુંસાર્યા
એટલે એમની ત્રણ દીકરીઓમાંથી એક એમનાં પોણે
અન હોકરોઆ સાથે અહિં અમારા છપ હપર
પરવાની જ અને હોકરાઓ પશુ બધાજ મેરેડ અને

જ નહી

જેવાં

કેમ ?

રામા ।

કાલુના

કને સુ યુગ ? કેમ રહે છે ?

સુ ? તને એવડા તાના છે

કરાએ ખરાજ આ દીધી ।

હું સુ મોલે છે । અને ધારો

કે કે એટલો હોય તો એ

બહુ શીખવનાર તમેના તમે

કેની । નોકરી કરતી હોય તો કરો અને નહિ તો

ચાલની પકડો દં, હું સુ કહેતી હતી । દા-સારી

સોસાવળીમાં રહેલાંજ નહિ જોતે એ નહુદોનાં હો-

કરજીને રીતમાનજ આવડે નહિ અને એ કે

અમારે ત્યાં ચાને । આ જુઓને તમારાં હોકરાઓ-

ચાલીમાં રહેવાં એટલે મગવગ મગવગ કરવાની રેવજ

મડી મચેલી કેય-પુરસી ઉપર પશુ મદા પમ રા-

ખીને એસે પછી ફરીયર સારા રહેજ કેમ ? ખાવા-
પીવામણે મોટા ધરમાં ઉઠેલાં ઊંઝરચીની વાતજ
જુદી. ખડકરાની પેઠે ખાતું, ખાતી વખતે નીચતા
કર્માં કરવી એ બધાં લક્ષણ અમારે ત્યાં કેં ચાલે ?

“કેમ ? બટ, વળી પશ્ચિમીને શું ચલુ ? એ
કેમ રહી ! તમે બોલો છે કે ગણે છે ? પશ્ચિમી
ઊંઝરીયું ઉંધાડીને મુરખો ખાઈ ગયું અને એણે
ખરણી પણ ફોડી નાખી ? એને શું ખાવાતું મળતું
નથી કે એ એમ ચોરીને ખાવ ? હા, કદાચ કેં જીજી
ચીજી સેવા ગઈ હશે અને તેમાં ખરણી પુટી રમ્મ
હશે અને છતાં તમે એને તત્કાલનાર કોણ ? એણે
બંધારીયું છવાયું તે વખતે તમે ક્યાં મથા દતા !
અરે એમને હવે તોફારી ઊડાવી જ લાગે છે. એના
આ બધા ચાલા છે. કોણ જાણે શું છે કે માણસોને
સાફ ધર મળે છે ત્યાં જોખીને રહેવાનુંજ નથી. અ-
મારે ત્યાં જોખના કરતાં ક્ષણ પગાર અને જરા
ટકટક નહિ. એ પોતે તો ધરની બાજતમા બોલે જ
નહિ અને મારો સ્વભાવ તો તમે જાણો છો. મરતાને
ધર ન હતું પછી તો બાપ, કેમ દિવસ બેસતુંવ
પડે. અમારેય ધર ચલાવવાં હોતે ! એ બાજતમા તો
તમારા જેવાં સુખી છે. આ મહીને દિવસે બે પાંચ
ફરડી આપી દીધી કે છૂટક તોફારી ખૂલ ખૂલ ચઢ
જાય. અમારી માથે બે પાંચ તોફારો જાળવવા પડે
તો ખજાર પડે.

“અતે તમે શું આ વાચક પહેલું છે કે શું ?
ઊંઝરચીને પણ વિલાપની જ કપડાં જણાય છે.
હજી તમને વિલાપનીતો મોઢ જવો નથી જણાતો.
અમે તો ઝોગણીસેની સાલમાં પંખખલા બાગલા
પગલા તારથી એક ચીજ વિલાપની વાપરતા નથી.
અમારાં ઊંઝરચી અડો નહિને. થેલા દિવસ પહેલાં

સર બહાંગીરજીને ત્યાં સમન હતો અને અમારે બંને
હતું તે થોડું રેલમાં વિલાપની કપડાં લીધું પણ
એક ઊંઝરચી એને અડક્યું નહિ. આ મેં જે કુમર
પહેલું છે તે સ્વદેશી તો નથી પણ-પણ એ તો જેમ
છે કે છેલ્લાં પાંચ દસ વરસ થયાં મારી તબીબા
બગડી છે ત્યારથી મારાથી બહાં કુમર પહેસતાં જ
નથી અને હાતીરા પણ પહેરવાની ના જ પડે છે.
એટલે પહેરવાં પડે છે અને વળી એમ પણ ખરે
કે એમની ચોક્કસત મોટી રહી અને મોટે મોટે કમણે
જનું પડે એટલે અમારે ઉકે કુમરનાં જેવાં નહિ
નહિ ફરવ; પણ-પણ તમારાં જેવાં હજી વિલાપની
મોઢ ઊડતાં નથી એ તો જુલમ રહેવાય. બહાં
કુમર પહેલાંથી કેં ચામડી ઉઘાડી જાય છે ? મણ
વેરાં એમ ધારે છે કે રેલો કુમર પહેરવાંથી રેલ
અને ચોતાનાં ઊંઝરચીની કુમરચી પડી જાય છે.
દાદાદા ! પાળાં એ બધાં મામદેવાં અવતાર મી
આપણી ન્યાતમાય શું છે ? બહાં મારાં ઊંઝરાં ઊંઝ-
રીચીની નક્ક કરે. પણ એથી શું એ બધાં મારાં
ઊંઝરાં જેવાં જણાય ખરા કે ! અને તમે તો જાણો
છો જ ને કે અમે મુઠાફરીએ નીકળીએ છીએ ત્યારે
પણા મોઢો મારાં ઊંઝરચીને પાસનીનાં ઊંઝરાં
ધારે છે.

“તમે શું પીકેટીંગ પણ કરવા જતા નથી !
અરે, વાદરે ! અમારે અમારા જેવા ખાટસેથી ખમસે
અને ખાટસેથી ખામસે કરનાર પેશાદાર માણસો પણ
રેલને માટે અમારાથી જનતું કરીને જન પડ્યાં.
નાંખીએ છીએ ત્યારે તમારા જેવાથી પીકેટીંગ પણ
ચતું નથી ! તમારે અડચણ શી છે ! ઊંઝરાં કે
પીપરમાં ઉઠે. તમે તો જેમનાં જામો અને પછી
લોજમાં ખાવ. પછી તમારે જીજી પંચાતી શી છે !

ઉઠું પાંચ પેસાનો બચાવ પણ થાય. મું ? લોકોમાં
આવાથી ધણીની તબીબત બગડે ! હાથ હા' આખી
હાંડી હોજીમાં આવ્યાં મહાં અને હવે તનોવત
બગડે ! અને વળી હોજીના ઘોરાક કરતાં તમારા
ધરતો બેરાક કયો સાવે હોય છે ? આટલી જાગ્રત
જતાં હું પણ પીટીશમાં અને સરધોમાં જતી હતી.
સત્તર રૂપિયે વારતી ખાદીની બે તો કેલરિયા સાડી
કાઠી છે. પછી પકડાપકડી થવા માડી એટલે મેં
જવારું માડી વાળું અને અમારા જેવાંના ઊંડાં
પણ બીજે પોપાય નહિ. વળી પાછી મારી તબીબત
એવી છે કે મને 'અમ' વર્ષે મળે નહિ તો બચડી
તપ, છતાં સજાઓમાં તો ભડકુ મારો આવી
નાણક તબીબતવાળો ઊંડારો કોમેજમાં ભણે છે છતાં
કોમેજનું કામકામ તો કરે જ છે. સુખે ઘેર જમતો
પણ મથી. દેશસેવિકાઓની જીવો. પડાવી આવે છે,
જુદાં જુદાં રંગોને મારે જલસાઓ જોડાવે છે, ઘેરમાં
પકડાવે તે વખતે એમને હોઠ-અપમાં બેજતી થીએ
પૂરી પાડવા મધરાતે પણ તૈયાર થઈ જાય છે.
જુઓને, અત્યાર સુધીમાં કે' નહિ તો દસ-અગીઆર
હાપમાં તો એની જગી પણ આવી ગઈ છે. અરે !
મારી પણ પાંચ સાત હાપમાં તો જગી આવી !
પણ અમારે તો ગોરાઈ અને જ નહિ એટલે ધણી-
આને તો અને ના જ કહી છડી છોડે. તમારા
ઊંડારમાં કોમેજ હોડી દીધો છે એમ સંમતું છે
પણ એ તો રખડો દશે ! નેલા તરિકા કામ કરવાની
તાકાત પણ કે' બધામાં હોય છે ? અમારા જેવાંના
ઊંડારમાં તો બધાં વગર ચહે જ નહિને. એથી
જ મારી મોટી ઊંડારી પણ ખાસ બાંજ લેતી ગયી.
પણ તમારા જેવાં એમાં કાજ નહિ લે તો પછી
એકસો ગોધો કરે જ મું ?

"મસ, અત્યારમાં બગો છે ! આખાં મું
વળી બગો છે મું ! ઊંડારમાં જુઓં થઈ છે
તમે લોકો ખવડાવી ખવડાવીને જ ઊંડારમાં મોં
સોડો છે. મુંબાઈમાં કેટલાંક રોખીબોરોએ દમધ
તો પારો પાડી દીધો છે કે ભૂત કેડ મળવા આવે
કે તરફ જ ચલાવે ખાલા અને ખાવા નાની રકાઓ
દાગર કરે જ. ધરમાં પેરે પાટા બાંધતાં હોય છે
આવવાને એમ બનાવતું કે અને લખેછરી છોડે
અને તો પેસાદાર છોડે. જતાં મને એવા માણ
મુજાથી જ પર્ષદ નહિ. જરા જરામાં, મળવા આવે
આવવાને વહા યા અને આવતાં થાં ! અને વડ
અમારે ત્યાં કે' બીજાઓની માફક મહીને એ
મળવા આવવાને તો હોય નહિ. અમારે તો રોજ
પચાસ મળવા આવે અને પચાસ તપ. તમે મા
નહિ સગાડતાં પણ ઊંડારમાં નીળને ત્યાં
અને ખાવાનું ખાવાની કુકા ધાય એમાં હું
માખાવતો જ વાંક મહું મું. એવી ટેવ પાડી
મારે ?

"ત્યારે જરા જ ! આવને હે, જર જના
નવાર આવને. મારો સ્વાચર એવો મળતાવો જ
મારી જાલ એવી મોડી છે કે એક વખત પણ મ
ત્યાં આવે તે ફરીથી આવ્યા જ મે. આવને,
હા, એ તરફ આવીશ ત્યારે જર આવીશ પણ તે
પચાલી એટલે કે ચાલોઓમાં નાની ચોરડીઓમાં એ
વાથી અને અંધતાદાર ઉપર ચઢવાથી મારી તબીબ
જગડી આવે છે. દાકતરો તો મને સાફ એવી જાણ
જવાની ના જ પાડે છે. આવને, આવને !"

તેજ :

ધનમુખરામ કૃષ્ણાસાહે મહેતા

— ભાટિયા જ્ઞાતિનું મુખપત્ર

“ભાટિયા યુવક”

(ગુજરાતી માસિક)

તમે વાંચ્યું છે ? ન વાંચ્યું હોય તો જરૂર વાંચજો.

તેમાં તમે શું જોશો ?

કિંગ્ડો યુવાનીનું તરવરાટ કાર્ય, વતપરત્ત, ઉચ્ચ અભિલાષ અને ચારિત્ર
તથા સેવાભાવ વ્યક્ત કરતું અને પોષણ રસ સહિત.

જ્ઞાતિની હીન, હીન દશાનું હીર્ષ દર્શન, તે સુધારવાના માર્ગ.

સંસ્કૃતિ અને સંસ્કૃતિનું સન્માન અને અપકૃત્યોનો અવશેષ અને
અવગણના.

સત્વર શ્રાહક બની સહાય કરો.

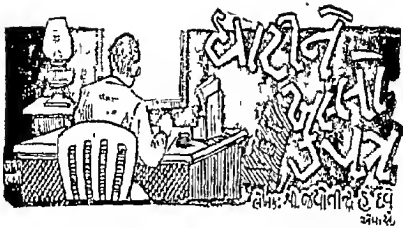
વાર્ષિક લવાજમ (ટપાલ સહિત હિંદમાં માત્ર રૂ. ૨) બે.

હિંદ બહાર રૂ. ૨૫ અઢી અથવા રૂ. ૪ આર.

લખો:—વ્યવસ્થાપક ભાટિયા યુવક,

રોડ, કાનજી વસીનો માળો,

૨૨-૨૭, મીટ રોડ, કોટ, મુંબઈ.

ખુશ્વા પત્ર લખવાની કળા દિવમે દિવમે વિજ્ઞાન પામતી જાય છે. દૈનિક પત્રમાં લગભગ ૬ મેગા બાઇ ને ટાઇ પ્રકારનો ખુશ્વા પત્ર પ્રગટ થાય છે. લોકસર્વોપયોગી માહિતી વનિતાવિશામતા બવલ્યાપક સુધી સર્વે ખુશ્વા પત્રો લખવામાં આવે છે કેટલાક લેખોને તો ભેદે તેને પત્રો લખવાની રેવ જ પડી અર્થ હોય છે, જરૂરી રીતે તેઓ ટાઇ ને ટાઇના ઉપર ખુશ્વા પત્ર લખે છે. જેક પ્રસિદ્ધ પુસ્તકના ખુશ્વા પત્રો દું હંમેશ વાંચુનું ને દવે એ ટાઇ પર ખુશ્વા પત્ર લખશે એમ દોક વખતે એમનો પત્ર વાંચે વિચારમાં પડુંકુ. દવે એમને પોતાની પલીને ખુશ્વા પત્ર લખવાનો રહો છે ને એ કાર્ય એઓ ક્યારે કરે છે તેની દું વાટ નોખા દંડ હું.

ખુશ્વા પત્રની વિશિષ્ટતા એ છે કે ભને માર એ લખાએલા હોય છે તેના સિવાયના જગ્યાએ વાંચી હો છે અને ભને સંશોધને એ લખાએલા હોય છે તે વલું ખાં એ વાચના નથી. આથી બે પ્રકારનો લાભ થાય છે; પાઠક પત્રો વાંચવાની સ્વચ્છાવિક ને પ્રગતિ પોષક હનજા સંતોષાય છે, અને પોતાના પત્રો વાંચવાના કંટાળાથી નબી રક્ષાય છે. અને લખનારને

મોટો લાભ એ થાય છે કે ખાનગી પત્રમાં ને લખવાની દિગ્વિદ્ય એની આલની નથી તે ભદેર પ્રભની મેલારિને નામે એ છલોક લખી હો છે.

આવા અનેક વિચારોને બન-તે દું મારા પાઠીને ખુશ્વા પત્ર લખવાના નિમ્મ પર આમ્યો પું મારે એને વલું વલું કહેવનું છે, પણ દું એને સામે મોટો કંઈ પણ કહી શકું એમ નથી. અને એનું કારણ, મને મરાઠી પાઠીઓ સદેલાઈથી સમજ હો એનું મરાઠી તો-મિલકુલ આવાનું નથી, એ એક જ નથી. એ ઉપરાંત સત્તજ કારણ જુદાં જ છે.

પાઠીને તે ખુશ્વા પત્ર હોય કે એ રિપ્તે વાંચનારો એવી કંઈ મોખને થશે, પણ ખાં ખુદે તો એજ કારણથી દું આ પત્ર લખું છું મારી નહં વધે એવા નિમ્મલ્યક રાખના જગ્યાં વહેજ દું આ પત્ર લેખનની પ્રગતિ આટલી શું પું. એ ભે વાંચી કહતો હોય તો મારા ટાઇ પણ લખાણમાં પાઠી તે શું પણ થટ રબ પણ જુદાથી ન વપરાય જાય તેનું દું ચોક્કસ કાગળ રાખના વરગરિયતિને લાભ-અવન એરલામ-લખને ટાઇ મારા પાઠીને મેં એને પત્ર જ ખ્યા છે એ વાત કહી રો તો દું એ વાતને કંઈ

“સવારના પહેરમાં વહેલો આવાને પધારી ઉઠાવરી
 ઇ કચેરો કાઢવો છે એવા જણાવો ધાટી તું મને
 જણાવી મારે છે.”

૨ કરીશ એટલું જ નહીં, પણ હું એને જણાવીશ કે
 “એ” એ પત્ર તારે માટે નહીં, પણ તને જેણે લખ
 કરી તેના ધાટીને માટે લખ્યો છે જ્યાં ધાટીઓમાં
 તું અપેક્ષા રૂપ છે, હો ધાટીએ! તારે માટે મારે
 કદી પણ ફરીવાર નથી.”

આટલી ચોખવટ ક્યાં પછી ધાટી સિવાયના
 વાચકો માટે જણાવવું જરૂર હતું છે કે મારા ધાટી
 સબંધી મારે ફરિયાદ કરવાની છે. મણી ફરિયાદ કર-
 વાની છે-સખત ને કડવા શબ્દોમાં ફરિયાદ કરવાની
 છે. ધુરુરવાની ખાનગી વાત વિદ્યુતકનું હલક ધાટીને
 મુખ વાટે જહાર આવવા પ્રયત્ન કરતી હતી, તેમ જો
 ફરિયાદો પણ મારા હલકમાં સમાવી સમાવી નથી,
 મારે કોઈ પણ ઉપાયે જો પ્રગટ કર્યાં વગર ચાલુ એમ
 નથી. ખાનગી કોઈ પણ માર્ગ ન હોવાથી મારે ખુલ્લા
 પત્રદારા જ મારી ફરિયાદો પ્રગટ કરવી રહી. પણ કદી

કરતાં પહેલાં આ જે શુભિક્ષા લખી છે તેનાં ફેબીલી
 કારણ ઉપરાંત એમાં મારો ખીલો ઉદ્દેશ પણ છે.
 કદાચ મારો ધાટી અક્ષરચાલની કોઈ વિશાળ યોજ-
 નાનો લાસ સેધ વચિતાં લીખી તબ અને એ આ
 વચિ અથવા તે કોઈ મારો હિતચિંતાક એને આ
 વચિ સંભળાવે, તો આટલી શુભિક્ષા બારણી જે
 દુઝેનું મમજ એટલું બહેર મારી જરો કે ત્યાર પછીનો
 પત્ર એ જરા પણ સમજી શકશે નહિ. પણ હવે
 વિસ્તાર કરીશ તો વાચક પણ કદાચ કેટલાં જાણે
 એવા બાધથી હવે હું પત્રજ આરંભુ છું.

ગુહારામ, સખારામ, ધ્રુવ; પકુ, બીપ્રુ અને ખા-
 સ કરીને જાણે એવા વિવિધ નામે યોગખાવા કે
 ધાટી એ! તું અત્યારે મારી યોવાની પેટીમાંથી

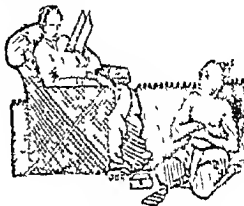
“શોક તમારા વાસણો બહુ ચીકણા રહે છે.”

મુનો લાઇ મારી નવી ચોપડીના પુકાષ તે ચોખ-
 વામાં રોકાયો છે, તે કાર્પાંચો નિહત યદને તારે
 માટે મારે જે ફરીયાદો કરવાની છે તે સંભળ.

હું તારી ફરિયાદ ને વાત નોટલી સર્વ
જાણું છું તેટલી મારી વાત કે ફરિયાદ તું
સાંભળતો નથી, એ મારી પહેલી ને મોટા-
માં મોટી ફરિયાદ છે.

હું મોઢો જીનું છું એ તો તું આટલા
અનુભવ પછી એકસ સમજ્યો છે છતાં
સવારના પહોરમાં વહેલો આવીને પથારી
જાણવી છે, કચરો કાઢવો છે એના બધાનાં
કાંઈ તું મને જગાડી મારે છે, તે તરફ
હું સમજ અણગમો જાહેર કરું છું.

તું મારે ત્યાંથી પાન તંબાકુ લઈ જાય
છે તેમાં મારે કંઈ પણ વધી નથી ખરું
હું તો હું એ તારે મોઢાં વસાવું છું પણ
હું જાણું તારા મિત્રમંડળ અને આત્મજન
વચ્ચે એટલી લડાણી કરીને ને વહેંચીને જાયતી
કરશિ રહાવે છે, તેથી મને કંઈ

“હું તો હવે સમજું પુરાણ વાચતો કે હું, તારે મારી કાને એમીને
પાનની જેમ કાંઈ કાપમાં ચૂનો ને તંબાકુ મમળતો મમળતો
પાડો શીમોતી તન કરવા એને છે”

એવારી સોઝા કાને છે, કાંઈ સોઝા નેવેજા દેવ
છે, એટલી માનવની વચ્ચે કાપો છે, તે કાને મારે
વધી છે.

મારા વાસણો તું જ માંગે છે—અપા માંગ-
વાનો ઢોલ કરે છે, છતાં પોર, તમારાં વાસણો બી
કણા જડ રહે છે” એમ હું મારે મોઢી ફરિયાદ કરે
એ, તારે જગતમાં પ્રમાણિતના નામ ને સમજઈ
જવા પણ છે કે નહિએ વિશે મને ખજો મરદ કાપ
છે હું જ્યારે જ્યારે તારી સાથે મારામાં પાન કાં
હું તારે મારો હોય તને ઠસાવ્યોનો હોતો નથી
હું તને કંઈક ઉપયોગી કાવે કરવા કહું છું એમ
અપણ તારે સમજાવું ઊઠી મારા કહેવા પર
તમ કાપવું નેમએ.

હું તારી મગાડીમાં જે છું તેથી તારે મારી તો
કુશળાનીમાં મોઢાની કંઈક જરૂર નથી મારે મ-
ગાડી તું જામે નહિ સમજતો હોય, તારી મગાડી હું

“તું તો જાણે મારે પીએ છે, તે વિશે મારે વધી નથી
પણ હું કાપીને મને પીયેલો કા મારે કાંઈ છે,
તે હું સમજ કાઢતો નથી.

મારે પો છે અને એથીયે વધારે તે, તું બીજા
પાડીએ ક્યે રીતે પાન કાપતાં આપકતાં નથી.

સમગ્ર શક્તિ હું જે વસ્તુ ત્યાં મૂકું હું ત્યાંથી તેને ખસેડીને તું બીજે ઠેકાણે મૂકી દે છે. હું પેન્સીલ ખર્ચીશો, કાગળ વગેરે ટેબલ પર મૂકું હું, તો હું ત્યાંથી તેને ખસેડીને સ્ટેશનમાં મૂકે છે, અને તેને ખસેડે ટેબલ પર કાઉંચિયર ઘોષાઈને આવેલાં કપડાં ને ધણી વાર સ્તાભા ફેંકી દીધેલા જૂના જોડા લાવીને મૂકે છે. દાંડણું બરાબર જીવાડી શકાય વેટલા માટે હું દૂંઢને બીતથી ફર મૂકું હું, તો હું તેને તરતજ કોતની આગળ પાછી મુખી દે છે. મને વહેમ છે-અરે ખાતરી છે-કે હું આ ધણી જોઈને મને ચીડવવાને મારેજ કરે છે. તારે મને ચીડવેજ છે કેમ ? હું મને ગુસ્સેજ કરવા મગિ છે, ખર્ષ ? ખતો હું તને સાર સાર કહી દઉં છું કે હું એથી પણ મીઠાતો નથી ! હું ચોડી રાતે ઘેર આવવા હોઉં ત્યારે હું ખારખાર આગળ ટેબલ, તેની ઉપર ખુરસી, ખુરસી પાસે બે ત્રણ દૂંઢને ગોઠવીને હું પર ચોળા એમ જોડવીને લીધા હોલવીને ચાલ્યો જાય છે. હું ઘેર આવું ત્યારે અંધારામાં ટેબલ સાથે પહેલાં મારું માથું કુટાય, પછી ખુરસી મારા પગનાં નળા ભાગી નાખે, તારપણી દૂંઢના ખુણા પગમાંથી લોહી કઢે ને છેવટે ચોળા મારી સાથે જોરડામાં ગળકવા સાથે, એટલા મોટેજ હું એમ કરે છે. એ હું નાઈ છું. કુખ સાથે હું કુખ કઈ છું કે તારી એ કુદ મુરાદ ધણી વખત જર આવી છે. તારા ઉદ્દેશમાં તેં ધારી પણ ન હોય એટલી સરજતા તને મળી છે.

તું બે મહિના આગમયજ તારે પગાર માગે છે, એ તારી રીત જોડી છે. કોઈ પણ જોડાને જોઈ નાની-ઓપીસમાં એમ આગ ઉપર મારે ખુલ્લા નથી. મને કોઈ દિવસ એમ પગાર મળ્યો પત્ર મેં

“તું ત્યારે તને માંગવા આવેલા મારા વાસણો ફેંકવા મગિ છે, ત્યારે એ દસ્ય જોઈને.....”

મગવાનો નથી. જ્યારે આગળથી નહીં પાછળથીજ પગાર આપવામાં આવે છે, ધણી વાર તો આપનો પગાર, તેના મરુખાક તેનો ધુન કોર્ટની મદદથી વસુલ કરી શકે છે.

તું કોઈકાઉપર દાર પીએ છે તે બીશે મારે કંઈ કહેવાતું નથી. પણ તું દાર પીને મને પીધેલા રા માટે ધારે છે તે હું સમજી શકતો નથી. એમાં કાઈ કંઈક નિયમનો કાંઈ માય છે એ તો હું કદાચ નહીં સમજી શકું, પણ એમાં મારી આખરને તારા વિષ મંડળમાં મારી નેટલી આખર તેં રહેવા લીધી હોય તેટલી આખરને-દાનિ પહોંચે છે, એ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે.

તને મેં સલાહ આપવા શેક્યો નથી. તને ગ્યાહું છું તેટલા પૈસામાંજ સારી સલાહ આપનારા વર્ગીયો

એટલા બધા છે કે તેને હોડીને મારે તારી સવાહ
સેવાની જરૂર નથી. તને પાત કરવાનો અત્યંત શોખ
છે. હું ઠાઈ રસભર્યું પુસ્તક વાંચતો હોઉં ત્યારે મારી
સામે બેસીને પાનની પેટી ઘર્ષી દાઢમાં યુનો ને ત
બાકુ મસખડો મસખડો તું પરોડીઓની વાત કરવા
બેસે છે, અથવા મારી નાજીકે તમીષતને સુધારવાના
પ્રાયશ્ચિક પ્રયત્નો સુચવે છે, કે મારા બોરાકમાં કરવા
જોઈતા ફેરફારોની યાદી કઢી મંબજાવે છે, ત્યારે તારી
ને માર જન્મેનું કામ ને મારા એકલાનો બિગ્લસ
બગડે છે, એનો પત્તે ખ્યાલ રહેતો નથી.

તારા અવાજથી, તારા મુડીવાળી દાઢ દલાવી
ધમકી આપવાના અભિનયથી, અને ઘામ મગનાં
પ્રતિરૂપધર્મો નગ કે તીવંત જોડે થોંચી જઈને અનવ-
રત મુઠિ પ્રદાન થઈ જવાના તારા આત્મવંધા અત્યા-
દે નામશેષ ક્ષેત્રો આર્થોની વીરધીને વેંટલાવી ગમ્મી
છે, તે હું જાણું છું અને તે મારે કવચિત અસિમાન
પણ ધાર છું. જરૂર જણાયારને અજાણે, આપણે
નિશ્ચય કરવાનો યુનો સિદ્ધિ સરકારે કર્યો છે તે
ઘરસુધી, તું મારા કાઠી-તવેશોને બીજાં વાસણોનો
ચલ્લાભ તરીકે ઉપયોગ કરી તેમને કમેલ્યાં ઉપયોગ
મારે નિરૂદ્ધ કરી મુકે છે, તે કાષ્ઠપણ રીતે વાળી
નથી. પ્રતિરૂપધર્મો સામે તું પયસો ફેંકે. પ્રટ ફેંકે કે
મોટી રીલા ફેંકે તેમાં મારે મધ કહેવાનું નથી. પણ
તું જ્યારે તને માનવા આપેમાં મારાં વાસણો ફેંક્યા
મડિ છે, ત્યારે એ દરબ જોઈને પડીસર માર લગ્ન
આટલી નય છે.

મારા માનસ ગુણવસ્થો ખાસ કરીને અવગુણો
મારી રહેણીકરણો ને મારાં સ્નેહી મંબંધોએ એ
સર્વનું ઝીણવટ બનું ને બેડું પ્યજરજી ટરી તેવિરી

“મારા મિત્રો આજગ ચંદાન્ય ખાવા ને ખીલ
વાસણો મીઠવાનું શુદ્ધ કાચ” મારે કરનું પડે છે.”

જાહેરમાં અંદેશાવ રજૂ કરવા મેં તને ટાક્યો નથી.
“શોક ખાખ છે નહું મોહું ને ઘણે છે નહું વધારે.”
એમ મારા મેંબંધો બધા પાંડોશીઓને કઢી આવવાની
તારે કંઈ પણ જરૂર નહોતી.

અમને આશામાં એકજ દિવસ રમતો મળે
છે; છંપરે પણ એકજ દિવસ આશમ હોશિ કનોઃ
પણ તું જરૂર આશામાં એકાદમાં એકાદ ને દિવસ
તારી બેજાજ તને રમ આપે છે. અને એ પણ હું
કાશ્ચિત અજાણી ઘટ, પણ ક્યા દિવસ તે તું નહી
કરે છે એ સતે મારે સખત વધિ છે. જ્યારે મારે
ખાસ કામ દોષ કે મેં પેર મિત્રોને જમવા મોકાવ્યા
દોષ, ત્યારેજ તું નથી આવતો, એ કાંઈ આકરમક
દોષ એમ માનવા હું તૈયાર નથી. મારા મિત્રો આશમ
ચંદાન્ય ખાવા ને ખીલું હું દુરોડો. પણ, એ તારો
ઘરેલું હું એકાદ કમી છું છું.

પણ જ્યાં જ્યાં છતાં તું ચમ્પો ન જાતો માનવ,

રાશિ, કારકુન વગેરે બધા ધંધાના ક્ષેત્રોમાં હવે કોઈને પાટે જગા રહી નથી, 'તું નહિ, તો તારો બાપ મીનો !' એમ સહેલાઈથી અસીલો વધીકરને દેક-પારટર બધવા શાળાના સંચાલક ભાસ્તરને, શેઠ કારકુ-ને કહી શકે છે. ધાટીને કોઈ એમ કહી શકતું નથી. કારણ કે એક ધાટી જતાં તેની જગાએ બીજો મળવો મુશ્કેલ છે. અને કદાચ બીજો મળે તોયે તે રિયર-હાંતે તો નંદિજ રહે. મારા એક એળખીતાને ત્યાં એક મહિનામાં ૨૮ ધાટી બદલાયા હતા. ૨૦ નહિ

ને ૨૮ જ તેનું કારણ એટલું જ કે તે કેમચારી માસ હતો. એક બાણીતા પત્નના તંત્રીઓ સિવાય આઠવા થોડા વખતમાં એક જગાએ આઠલા બધા માણસો આવ્યા હોય એ હું બાણીતો નથી. આ કારણથી હું ધાટીને કોઈ પણ રીતે નારાજ કરવા માંગતો નથી.

ધાટી અને રોકની ફરજ એક જ વાક્યમાં સમ-બાવવી હોય તો કહી શકાય, કે રોકની ફરજ એ છે ધાટીને કહી નારાજ ન કરવો, ને ધાટીની ફરજ એ છે કે રોકને હંમેશા નારાજ રાખવો.

મારી નોંધ ચોથી

લેખક: રા. ગુપ્તા

૧ : ૩ ૪૨

આજે પેલા પ્રખ્યાત સાહિત્ય સમ્રાટને મરણો એ મન મળ્યા એમને મળવાથી મને આનંદ થયો એમ મેં કહ્યું પણ મને મળવાથી અધિક આનંદ એમને થયો એમ એ કહેલા દત્તા સાહિત્ય સમ્રાટ! નેટથી બંધપથી એમની કલ્પના રોડ છે એટલી સહ-પથી એમના હાથ દોઢતા નથી એમ તેઓ માને છે અને કલ્પનાની ઝનિને પહેલો વળવા એ અન્ય દાયોની અને દુઃસાહીની સદાય લે છે એમ પણ કહે છે

સમ્રાટ ધવાની હમેદવારી તો મેં પણ નોંધાવી છે એ કાંઈ કદાચ નવી નજીવું હોય સમ્રાટ યાદ સારે અપહરણોતો આંતરિક ન આવે અને ન થાકે ત્યારે જાવા આવા મનોરથો મેલી-એની સિદ્ધિ પાછળ હવન ગુમાવ્યું એ કાંઈ પણ જાણે-મારા મરણ પછી પ્રસિદ્ધ થવાર આ પોથીના વાચકો સ્વિ-એથી આજેના એનો હુકુમેન કઈ પું અને સમ્રાટ યરા મારે લપ્પી વખત એ લેખ લખાવે છે તેમ દુઃખારા ડીઝાની અને લખાવવા પ્રયત્ન કૈ પુ

મારા આ પ્રયત્નો સફળતાને પામવા નથી. પણ દુઃક નિમ્મળતા એ સંગતનાં પદધિષ્ઠ છે એ રસ હું નહીં છે

આજે સમ્રાટને નેહો અને મારાં સદસ્ચરિણીને લખાવવાનું મન થયું-લેખ લખાવવા દુઃખો તેણે ડીઝાને રેખા પર સુવારી લખવાની તૈયારી કરી

બી

દુઃખોતો સારેથી ડીઝાએ સ્વીક પાડી ડીઝાની આ ખચ્ચ કરેલી ઉભી થઈ અર્ધમારી સતેજ કલ્પના ઉતેહલ થઈ હતી એની લગભગ એમો રહે તેમ ન-દેલી આવેદમાં સામાન્ય મનુષ્યનાં દોષવાસો જુલો મયો અને સાહિત્યમય સાસરી ભાગમાં સમ્રાટને પથને પાડપતિએ પુતો દોડ તેમ લખાવક રસથી જરૂર સાક્ષિતય કાળ લખાવો રવો પણ મારા આલત આમર્ષ વચ્ચે ડીઝાની આને અમુ સરની નેહ મોરો કોલભાવ મળી જઈ પ્રેમભાવમાં પડો. યરા લાગ્યો લખાવવામાં આ પહેલી નિમ્મળતા મળી

* * *

મને એમ કાવું નથી મેં મારા મિત્ર રા. રાજીને કહ્યું. ડુનીયાની અનેક વાતોએ નેહને આરામ લેવા માગતી મારી અખિ કાળજ સામે નેવાની અચરા નેતી વેગા ઉપાડી રહેવાની ના પાડી નોંધ ચોથીતો વખત થઈ મનેસો દોવાથી કંઈપણ લખવું જ નેહએ અને આજનું બદાનું નદિ જ ચોતે એરી ' લખાવું સાહિત્ય ના અધિપતિ રા. સાહીકની આજા ' સાંભળી મેં મનમાં કહ્યું 'મોઢ લખે તો લખાવું ખરો. ' લખાવવાનો આ મારો ખીન્ને પ્રયત્ન દત્તો.

પાસે નોંધા રા. રાજી તરન " યારો લખું-કડી છે, સાહીકને એમની પુરસી પરથી ઉઠાડી પેને ભેગ.

ઓશીસમાં બેઠેલા માણસો તરફ ઘોડી વાર મેં
ત્રેવા કાઢું, વીલે, મોઢે હસવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને
છેવટે એક નજરે રહામે ભેંસ રહેવા -રા. સાંભળીને
કહ્યું: ' મને એ કાવતું નથી '

" જરાક ભેંસ લઈ દો " એમ કહી ચિત્તામણ
તરફ નજર કરી ' સરસ છે ' કહી ને પાછાં સુધી
દીર્ઘ પૂછ્યું આટલી તૈયારી છતાં લખાવવાનું કંઈ
સંજ્ઞા નહિ.

આત્માર સુધી હું એમ માનતો હતો કે લખવા
કર્તા લખાવતું પછું ચહેલું છે. પણ ખાવા કરતાં
લખાવવાનું અધર્ છે, લેવા કરતાં આપવું અધર્ છે
તેટલું જ અધર્ લખવા કરતાં લખાવતું પછું છે.
એક જાણિતા દાસ્ય રસિક લેખક તેમ જ એક
જાણિતા વાતા લેખક લખાવે છે અને સારું લખા-
વે છે પણ મારામાં એ શક્તિ નથી. એમ મને
દમલ્લાં સમજાય છે હું તો એકવાર લખું તેને છેપી
નાખું, ફરી પાછું છેપું અને છેપું જ લખું તેને
પાછો છેપી નાખું ત્યારે જ મને એન વળે.

એક બીલાડીએ અનેક ટેકાણે બધી આવીને
મારા ઘરમાં કખાટ હોડાની જગ્યા પોતાના બચ્ચા
મોટે પસંદ કરી. બચ્ચુ અનેક રીતે પૂછવતું ' બચ્ચા
ની મા ' પણ પૂછવામાં ભાઈ રાખતો નહિ પણ
તે આક્રમક રીતે વિચાર નહિ કરે એ બચ્ચુ જરાક
મોઢું થયું અને ખોરાકની શોધમાં તેણે બમવા માંડ્યું.
મારા ફાટી મચ્છલા ભોજનને હાંદ સમગ્ર તેના પર
તે વારંવાર તરાપ મારતું. આમગંગા કટકા કર્યા પછી
પછી તેને ઝંપ વળતો નહિ. કટકાના અણ્ડ અને
પરમાણુ ફરીને પછી એમાંથી ફેરતા બાગ મણે તે
ત્રેવા એ પ્રયત્ન કરતું. દાંતથી કરડતું, પગેથી
નહોર મારતું અને પછી જરા વિશ્રાન્તિ લેતું. એકાદ

એ પળ રહીને વળી પાછું એ કંટકા ઉપર તરાપ
મારતું. વળી પાછું આરામ લેતું અને પાછું આમજ
પ્રવ્રણ થતું.

મારા પરિભ્રમીને નાનો છોકરો ગેય (ધનિ
ઉપરથી એ નામ અને એને આપું છે, તે) મો
લાં એ બીલાડીના બચ્ચા સાથે રમવા આવ્યો.
એ બચ્ચાને એ પકડતો, ચૂંથતો. તેની સાંખમાં
આગળથી ધીમિતો, તેથી યુંજડી હલાવતો હતો. બચ્ચું
સામા થવાના પ્રયત્ન કરી ઘાટી ને પડી રહેતું. ગેય
ઘોડી વાર તેને સતાવીને સાન્ત પડતો. બીજે નજર
ફેરવતો અને પાછો તેને સતાવવા ત્રીડી પડતો.

નામ પોથી લખતી વેળા મ્હારી ઘણા બા બી-
લાડીના બચ્ચા અથવા ગેય જેવી થાય છે. હું એક
વિચારને પકડું છું તેને શબ્દમાં મુકું છું અને છેપી
નાખું છું બીજે વિચાર શબ્દમાં મુકવા પ્રયત્ન મું
છું પણ આખરે એના એજ વિચારને એના એજ
છોકલા વાક્યને કરી લખું છું, આમ લખના અને
હા બચ્છેલી મ્હારી નોંધપોથી રણ સંભામના અને
ધાથી શોભતા રાણાં સંમ સખી મતી ભપ છે અને
તેથી જ આ પત્રમાં સંપાદકની નોંધ ફેરંગ થયું
સમયે પણ નોંધવાનું એને સદ્કામ્ય મળ્યું હતું.

ઘોડી લખી હોય એવા અશ્વો વાળા લેખો
અને પત્રો મળે જોવા છે. મળે પણ કશિયર એવા
પત્રો લખ્યા છે. પણ માણસના ઘોડા પણ લખાણમાં
છેકા છેક ન હોય એ માણસ ઘોડાસ નમે તેના
હસી પરંતુ તેના વિચાર ખામોચિયામાં બંધાયું રહેલ
પાણીના જેવાજ તો નહિ જ હોય ! એમ મને
સંદેહ રહે છે.

કોલેજમાંથી મ્હારા મિત્ર સાથે પાઠા આપના
ઘણ પડતી વેળા એ મિત્ર હંમેશ મને આ પોતાને
આમલ કરતા. હંમેશ હું ના રહેતો. એ આમલ

કરતી હું વધારે ના કહેતો અને
આખરે એમની સાથે ચા પીવા
જતો.

આ ઉપરથી એજ વિષે
આત્મામાં વિચારની દરવા
નથી એવો અભિપ્રાય આના
આત્માની સાથે આપ્યો.

આ અભિપ્રાય કંઈક
ઝરી વજુદ વાળો છે એવી
આત્મા ખાતી કિયે કિયે
ચતી જાય છે. હું કોઈ પણ
વિચાર કરીને તેને ફેરવ્યા વગર
રહી શકતો નથી. ઘેરથી રા
રાત્રીએ મનવા માટે હું
નોકલું છું. ઘરઆંતરમાં જ
જસરદેન આગળ હું યોગ્ય
છું. ઘરથી જસને આવતી નોક
આસતા જવું કીક પડશે એમ
ખાતી ચાવમા માંડું છું. જસ
રદેન આગળજાવીને યોગ્ય છે
અને હું આશી વિચાર અને
રિવા ફેરવું છું. રિવા ફેરવી જસ
પકડવા પાડો ફી છું. પણ
સમયગતી મરજી અને
સમ માફક જસ કોઈને માટે
યોગ્યતો નથી, હું નિરાશ થઈને

સામાન્ય મનુષ્યની કોષ વાચ્યો વીચારી મયો અને સાદિત્યમય, સાક્ષી
જાળમાં, સાક્ષરને પત્રને પત્રને પાસપતિઓ પુરતો કોઈ તેમ બધાના
રસથી મરજીર સાક્ષિનય કાન્ય સર્જવી રહો

ઉદેશે સંધિએ આશ પત્ર રસતાની મુસાફરી કરી આવજી
છું. કામ આવતા, વિચાર કરીશ તો તે ફેરવઈ જશે
એવા બધથી વિચાર કર્યા વગર જ કામમાં ચડી
મેમ છું. કંઈકદર આનો માને કે વે પેતો ઉતરી

પણ તો સાઈ એવ પરી રવાન આગળ જાવીને
ઉત્તો રહું છું અને કંઈકદરને આનો જાણીને રીકટ
લખને બદ્દ આગળ વધ્યા પદેમાં જ કામમાંથી
ઉતરી પડું છું. અને કરી પત્ર રવાનની મુસાફરી

થર હું છું.

જ્યેષ્ઠ રસ્તે વિચાર આવે છે કે રા. સાહીબને તો કાલે મલીરા, આજે જરા પીટીટ લાઇબ્રેરીમાં જઈ આવું. વળી કંઈક બાંધે વચમાં કંઈક ભાગે ટ્રામમાં અને મોટે ભાગે પહે મુસાફરી કરી પીટીટ લાઇબ્રેરીના દરવાજા આગળ આવી પહોંચું છું. સામેની રેસ્ટારામાંથી ચાની સુગંધ મળે આકર્ષે છે અને એ સુગંધ ટ્રેયેરો હું ત્યાં ફેરાજી છું. મારી મા-ફકે દોરાઈ આવેલો કોઈક મિત્ર મળી જાય છે તેની જોડે ક્યાં તો મારે ઘેર કે તેને ઘેર હું જાઉં છું અને વિવસ આમ પુરા થાય છે. બીજી દિવસે પ્રાણુ આવું ને આવુંજ કંઈ થાય છે અને વિચાર ક્યાં પછી સમજાય દસેક દિવસે જરૂરયાતથી રા. સાહીબ મળે મળી જાય છે.

આ પ્રમાણે મારા વિચારોમાં સ્થિરતા નથી દબતાયી, એકરૂપતા નથી. એમ બીજાઓની મારફક હું પણ સમજી શકું છું. પણ તેથી વિચાર કરવાની મારી અયોગ્યતા સિદ્ધ થતી નથી જેમ ધરીઆળ ફરતી હોય તોજ તે સારી ધરીઆળની ગણતરીમાં આવે તેમ વિચારો પણ જલ્દલાતા હોય તોજ તેમાં વિચારનું ખરેખર તત્ત્વ રહેલું સમજાય. માણસને નિશ્ચય કરવાનોજ હક માત્ર નથી પણ નિશ્ચયો ફેરવવાનો પણ હક છે એ સહેલાઈથી સિદ્ધ કરી સમજાય. જો માણસ પોતાના નિશ્ચય ન ફેરવતો હોય તો તે માણસ પાર-કાના ફેરવતો હશે પણ મનુષ્યજીવન કોઈના ને કેઈના નિશ્ચયો ફેરવવા મારેજ આપણને બક્ષામાં આવ્યું છે.

આ પ્રમાણે નિશ્ચયો જો ફેરવી શકાય તો વાક્યો શા માટે ન ફેરવી શકાય ? વાક્યો ફેરવતી વેળા છેક-છેક થાય તે સ્વાભાવિક છે અને આ મહા નિયમને

મનુસરીને મારી નોંધપાથીમાં હું ઉમઠેક કરી શકું છું આથી 'સર્ગતું સાહિત્ય'ના સંપાદકની દીકરા સહ હોવા છતાં મારી આખરને કોઈપણ કાનિ નહિ કરે એવી મારી ખાતરી છે.

પણ આ વાત સંખ્યાઈ કરતાં પહોળાઈમાં પુખ્ત વધી ગયેલી છોકરીને પહેલીવાર જોઈને તેના મામલે કહ્યું તેમ "મારી શરી." મારો મુદ્દો મને લખાવતાં શવતું નથી એમ સિદ્ધ કરવાનો હતો પણ આટલું લખાવ્યા પછી તેમાં એક જુદી જાતનો આનંદ છે તે હું જોઈ શકું છું. પોતે બેસી રહી ને સામા માણસને મહેનત આપતી એ મનુષ્ય સ્વભાવને સાદાનિક આનંદ છે હું નિરાતિ મોજથી લખાવ્યો જઈ અને રા. સાહીબ કાચળ પરથી પેન્ટીસ પ્રજા ઉમકવા ન પાડે એ જોઈ મારે હૃદય હૃદયથી હલકાઈ જાય છે. હું મારું છું કે આ આનંદ બહુ દિવ્ય પ્રાર્થનો નથી પણ મનુષ્યને કામ કરતા જોઈને મોલ માલિકને હૃદય થાય છે; માસ્તરને ધીંટા તોડતા અને રમણ અધાગતા જાઈ હેડ માસ્તરને સંતોષ થાય છે; અધિપતિને અર્ધાં મુદ્દરમાં જોળાઈને કાતરના ચોંટી ગયેલા એ પત્ની જોવારે :કર્ટીંગ કાપવાનો પ્રયત્ન કરતો જોઈ પત્ની માલિકને આનંદ થાય છે; પ્રોફેસરને ત્યાં તેજ મામાજીની ફાઇની દીકરીનું સીમન્ત સાથી બાંધીને આવેલી પત્નીને પતિને છોકરાઓને દિયો નાખતો જોઈ મજા આવે છે, તેવોજ અનેરો આનંદ મને પણ અદ્યારે આવી રહ્યો છે અને આલોજ આનંદ ઈશ્વરને પણ પેટને માટે માણસને ફાઈ મારતાં જોઈ અથવા કમને નામે એક બીજાની મળી કાપના જોઈ આવતો હશે પણ દલે બાપણે વાતમાં ને વાતમાં ઈશ્વર સુધી પહોંચી ગયા એવો આદરેયીજ જસ.

હિંદી ચિત્રકલા

[અવનપર તેની અચર]

રેખક :

ડૉ. હરિપ્રસાદ વૃષ્ણભાઈ દેસાઈ

રવિવર્માના ધણી ચિત્રો અને ગમલ શાસ્ત્રીના પત્રચેખન અને કાદંબરી, દમયંતિ અને હંમ સરસ્વતિ અને લક્ષ્મિ હંસાદિ ખુબ સોગમિય થતાં હતાં. પરંતુ મારી ૨૦ વર્ષની ઉંમરે હું પદેસ વહેતો થયોહરે ત્રણે તારે મહારાજના મહેલમાં * પૂરીમાં સમાઈ જતી હોતા "નું રવિવર્માનું મુગ ચિત્ર જોયું અને હું અત્યંત મુગ્ય થયો. દત્તો એ ચિત્ર અને દિવસ અને રાત આખા પામે રૂપો કરતું અને સીંગલ હોરપીટલની પાછળ એક રામચંદ્ર અંદર ને તેની ખીત ઉપર એ જ ચિત્રની નાકોઈ ચીતારાએ કરી હતી તે જોયા હું ધણી વખત રો રાતે જતો હતો. એ ચિત્ર ખડું કરજી રસિક હનું એમાંના રામ અને લક્ષ્મણની મુર્તિઓ. હંમીમાં પદેહોજ તાર મારા આંદરને પાત્ર થઈ રહી અને રૂપોંધન પામે વિદિ કરવા ત્રણેલા રવિવર્માના ચિત્રમાંના "કૃષ્ણ" પણ અને પગાં પડ્યા મુગ્ય થયેલી રાધાના કૃષ્ણ પણ એમના નાજસ્વરૂપમાં અને ગમ્યા હતા.

વળ એજ વખતે ખીસીસ લીકેન્સ્ટ્રા રામચંદ્ર અને મહાભારત હું વાંચી ગયો હતો (Story of the Greek war, Panichandera an Ideal king) એમણે પણ મારા હૃદયમાં પડેલી જ વાર રામ અને કૃષ્ણને માટે પૂજ્ય શુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરાખ્યાં હતાં અને એ વાંચ્યા પછી જે બંધ માનસિક ચિત્રો રામ અને કૃષ્ણનાં હું કરી ગયો હતો.

તેને સુરેખ કરી આપવાનું ઉપકાર કાવે રવિવર્મા એ હનું.

તાર પછી કાર્લસ પર કમીન અને સામા રવિવર્માના ચિત્રો જ્યાં જ્યાંથી અને જાણ મો ત્યાંથી લેતો અને મંચદ કરતો હતો.

હું, સ ૧૯૦૦ કે એ અરમામાં, ૨૪ મામ વલાલ હરીલાલ દેસાઈના પ્રધામણી એક રોગવાળું પરિવર પ્રિયામાઈ દોખમા ભરવામા આવી હતાં તે વખતે, ૨૪ મનનમાય ચિત્રશાસ્ત્ર દેવેનિ રોમિયમા મેળ્યા વર્ગમા દત્તા એમને જાગા પાગીયા પર આકર્ષી "હમવતિ ને અનનર" ચિત્રુ હનું એવા સામા ચિત્ર પણ મારા મન પર ખડું બહાર રહી હતી.

પચિક વર્ષ પછી મેં દાખાનું કાગ્ય અને ગરેલ દીર્ઘિતે મારે જે જલસા અમરા મિત્ર મારે કરે કરી દત્તા તેમાં મચીત રાખો જેની મુલ્યાંકી દિંદ દેવીના એક તમીસ તેવા કમવવાનું હનું. મારા મિત્ર દીરપપાકર પરીન આ મમનમાય દીર્ઘાવરને જોગવવા દત્તા એમની પામે એમને "દિંદ દેવી" નું ચિત્ર જાતરામ્ય અને રવિવર્મા પ્રેમમાં લખાયું. એ ચિત્ર આખા દિંદુજાનમાં પ્રસિદ્ધ થયું અને રેવેલીઓમણી પ્રાંતખેનોનાં મન ખમેરી એક ભરલ માતાની જલિતરર વાગવાનું અપૂર્વ રાજ સાધવામાં એ ચિત્રે પણ થવાદલિત મારા કરી હતી.

શરૂ કરે છે.

અર્થે રસ્તે વિચાર આવે છે કે રા. સાહેબને તો કાંદે મલીછ. આજે જરા પીટીટ લાઈબ્રેરીમાં જઈ આવું. વળી કંઈક ભાગે વચમાં કંઈક ભાગે ટ્રામમાં બને મોટે ભાગે પગે મુસાફરી કરી પીટીટ લાઈબ્રેરીના દરવાજા આગળ આવી પહોંચું છું. સામેની રેસ્ટોરાંમાંથી આની સુંગ્રહ મળે આજે છે અને એ સુંગ્રહ રેસ્ટોરાં દુ. ત્યાં દોરાઈ છે. મારી માથે દોરાઈ આવેલો કાંઈક મિત્ર મળે જાય છે તેની ભેટ કર્યા તો મારે ધેર કે તેને ધેર હું જઈ છું અને દિવસ આમ પુરે થાય છે. બીજે દિવસે પાછું આવું ને આવું જ કંઈક થાય છે અને વિચાર કર્યા પછી લગભગ દસે દિવસે અકસ્માતથી રા. સાહેબ મળે મળી જાય છે.

આ પ્રમાણે મારા વિચારોમાં સિદ્ધતા નથી દેવતા થી, એકરૂપતા નથી એમ બીજાઓની માફક હું પણ સમજી ચકું છું પણ તેથી વિચાર કરવાની મારી અચોક્કસ સિદ્ધ થતી નથી જેમ ધડીઆળ કરતી હોય તોજ તે સારી ધડીઆળની મજાતરીમાં આવે તેમ વિચારો પણ જલદાતા હોય તોજ તેમાં વિચારનું ખરેખર તત્ત્વ રહેલું સમજાય. માણસને નિશ્ચય કરવાનોજ હક માત્ર નથી પણ નિશ્ચયો ફેરવવાનો પણ હક છે એ સહેલાઈથી સિદ્ધ કરી શકાય. જો માણસ પોતાના નિશ્ચય ન ફેરવતો હોય તો તે માણસ પારખાના ફેરવતો હશે પણ મનુષ્યજન કાંઈક ને કે.ઈ.ઈ. નિશ્ચયો ફેરવવા માટેજ આપણને બહુવામાં આવ્યું છે.

આ પ્રમાણે નિશ્ચયો જો ફેરવી શકાય તો વાક્યો શા માટે ન ફેરવી શકાય ? વાક્યો ફેરવતી વેળા છેકા- છેક થાય તે સ્વાભાવિક છે. અને આ મહા નિયમને

અનુસરીને મારી નોંધણીમાં હું છેકાછેક કરી મુકું આમી 'સર્વોત્તમ સાહિત્ય'ના સંપાદકની દીકરા સહ હોવા છતાં મારી આખરને કોઈપણ કાનિ નહિ હો એવી મારી ખાતી છે.

પણ આ વાત લંબાઈ કરતાં પહેલાંમાં પુષ્કળ વધી ગયેલી છેકરીને પહેલીવાર જોઈને તેના માથાએ કહ્યું તેમ "આડી કાટી." મારો મુઠો મને લખાવતાં કાવતું નથી એમ સિદ્ધ કરવાનો હતો. પણ આટલું લખાવ્યા પછી તેમાં એક જુદી જાતનો આનંદ છે તે હું જોઈ શકું છું પોતે બેસી રહી ને સામા માણસને મહેનત આપવી એ મનુષ્ય સ્વભાવનો સાંકળિક આનંદ છે હું નિરતિ ગોળથી લખાવ્યે જઈ અને રા. સાહેબ કાગળ પરથી પેન્સિલ પથ ઉચકવા ન પામે એ જોઈ મારે હૃદય હૃદયથી ડબકાઈ જાય છે. હું માનું છું કે આ આનંદ જમી દિવ્ય પ્રકારનો નથી પણ મજાસને માત્ર કરતા જોઈને મોલ માલિકને નહીં થાય છે; માત્રસને પાંદા તોડતા અને રેખા આજાતા જઈ હો માત્રસને સંતોષ થાય છે; અધિપતિને અર્ધા મુદરમાં બોળાઈને કાનરના મોટી ગ્રેસા મે પર્ના આવે : કઈંજ કાપવાનો પ્રયત્ન કરતો જોઈ પત્રના માલિકને આનંદ થાય છે; પાંદાથી તે તોના મામાજીની ફાંદની દીકરીનું સીમન્ત માથું આવશે આવેલી પત્નીને પતિને છેકાજોને દિવેકા નાખશે જોઈ મંજા આવે છે, તેવોજ અનંદો આનંદ મળે પણ અત્યારે આવી રહ્યો છે અને આવાજ આનંદ ધમિરને પણ પેટને માટે માણસને ફાંદ મારતાં જોઈ અથવા ધમને નામે એક બીજાનાં ગળાં કાપતા જોઈ આવતો હશે પણ હવે આપણે વાતમાં ને વાતમાં ધમિર સુધી પહોંચી ગયા એટલે આટલેજ જાય.

હિંદી ચિત્રકલા

[છવનપર તેની અસર]

લેખક :

ડૉ. હરિપ્રસાદ વૃજરામ દેસાઈ

રવિવર્માનાં ધર્મા ચિત્રો મને અમત શરૂ તથા પત્રલેખન અને કાદમરી, કમ્પોઝિટ અને લંચ સરસ્વતિ અને લક્ષ્મિ છલાદિ ખુબ લોખંડિય ગયા દર્તા પરન્તુ મારી ૨૦ વર્ષની ઉંમરે હું પદેલ વહેતો વડોદરે ગયો ત્યારે મદારાજના મહેલમાં 'પ્રતીખ સમાર્થ જતી સીતા'નું રવિવર્માનું મૂળ ચિત્ર જોયું અને હું અત્યંત મુગ્ધ થયો દર્તા એ ચિત્ર મને દિવસ અને રાત આખા પાસે કર્વા કરતું અને સીચી-લ હોસ્પીટલની પાછળ એક રામજી મંદિર છે તેની બીલ ઉપર એ જ ચિત્રની નકસોદ ચીત્રાશયે રાખી દર્તા તે જોવા હું ઘણી વખત ગો રહે જતો હતો એ ચિત્ર બહુ કંઈક રસિક હતું એમના રામ અને લક્ષ્મણની મૂર્તિઓ જાદુગીયા પહેલીજ તાર મારા આદરને પાત્ર થઈ ગઈ અને કુર્ચોપલ પાછે વિદિ કરવા ગયેલા રવિવર્માના ચિત્રમના "કૃષ્ણ" પણ મને પર્ગલ પડ્યા મુગ્ધ થયેલી રાખાના કૃષ્ણ પણ એમના જાળવરૂપમાં મને ગમ્યા દર્તા

વળ એજ વખતે ગ્રીસી લીસેન્ડ્રા રામચંદ અને મદ્રાસનાર હું વાપી ગયો હતો (Story of the Greek war, Ramchandra an Ideal king) એમણે પણ મારા જીવનમાં પડેલી જ વાર રામ અને કૃષ્ણને મારે પૂજ્ય છુદ્ધિ ઉત્પત્ત કરાવ્યાં દર્તા અને એ વાંચ્યા પછી જે ભવ્ય માન સિકે ચિત્રો રામ અને કૃષ્ણનાં હું કર્યા ચુક્યાં હતા

તેને સુરેખ કરી આપવાનું ઉપખર કાંઈ મેંયજમાં એ કર્યું

ત્યાર પછી હાંસ પર ગીન અને મારા મંચિત માનાં ચિત્રો જ્યાં જ્યાંથી મને મોધા મને ત્યાંથી લેતો અને મંબદ મરતો હતો

ઈ સ ૧૯૦૦ કે એ અગ્રામાં ૨૧ માસ વનાલ હરીવાવ દેસાઈના પ્રવાસથી એક કેળવણી પરિષદ પ્રેમાભાઈ દોતમાં ભરવામાં આવી દર્તા તે વખતે ૨૨ મહાનલાલ ચિત્રમર દ્રૌપદી કોતેરમાં છેલ્લા વર્ષમાં દર્તા એમને કાગળ પાળીવા પર આકર્ષા 'કમ્પોઝિટ ને અજગર' ચિત્ર બહુ એવા માલ ચિત્ર પણ મારા મન પર બહુ અસર કરી હતી

પાંચેક વર્ષ પછી મ્હે દવાખાનુ માણુ અને સ્વદેશ કોલિને મારે જે મલમા અમામ મિત્ર મને રુક કર્યાં દર્તા તેમાં રાગીત ચાખી ત્યંત્રી સ્વચ્છતાથી દિવંદ દેવીનો એક તખ્વીર તંવાર કરાવવાનું હતું મારા મિત્ર કીરપાસર પડીન આ મહાનલાલ દર્તાધારને જોખખના દર્તા એમની પામે એમને "દિવંદેરી" નું ચિત્ર જતાવણુ અને રવિવર્મા પ્રક્રમા જ્યાંય એ ચિત્ર આખા દિવંદુતાનમાં પ્રસિદ્ધ થયું અને દેવેલીએમથી પ્રાજાજનોના મન ખમેગ એક બાલદ માતાની ભક્તિ વરદ વાગવાનું આપૂરં કાંઈ સંધિરતમાં એ ચિત્રે પણ વધારાકિ મદદ કરી હતી

પછી ચિત્રોમાં મને રસ પડતો હતો અને જ્યાં કંઈ સારું ચિત્ર જોવામાં આવે ત્યાં હું એનાં વખાણ કરવા બેસી જતો. લક્ષ્મિવિશાસવળા ધીરુત આશાભાઈ સાથે મારે કેવિ ચંદ્ર અને એમણે પછી રવ. મગનલાલ હાંસીધર સાથે મારી પીઠાન કરાવી. એ મને મગનલાલને ઘેર વારંવાર લઈ જતા ને મગનલાલનાં બીજાં ચિત્રો એમણે રહેને બતાવ્યાં. “રાણુકેવી ને સિદ્ધરાજ” “દમયંતી અને અમ્બ-ગર” “વધુ નોતયાં મહેમાનો” “ચૈત્રેયો” અને “પત્ન્યુલકા શ્રવણ” તથા “હિન્દ દેવી” ની પ્રજા નકલ એ છ ચિત્રો રવ. મગનલાલે ધીમે ધીમે તૈયાર કર્યાં હતાં.

ન્યારે ન્યારે રવ. મગનલાલભાઈને ઘેર જઈએ ત્યારે કલાક્રિયા કલાક્રિયા પોદી થતા. એ પોતાની શીખતો અને ચિત્રો તૈયાર કરતા પડતી અનવડોની પોતા કરતા; આમોદોનમાં પોતાના ચિત્રોના વિવરણાં બીજો સંભળાવવાના અને પોતે પોતાના વિનોદ અથવા કેળવણીને માટે એકઠી કરેલી નોંધો, ચિત્રોની નકલો, ચિત્રકારોનાં જીવન વર્ણને બતાવતા, જગતમાં ચિત્ર-કારોની થતી કદર અને કેટલાંક મહાન ચિત્રોનાં વર્ણન એ કરતા અને મને અને મારી મારફત ગુજરાતને એ, અરસિકતા સાર અને કલાક્રિયા તરફ બંધવાવાનું કુલ્લેવ એને માટે મીઠાકપકા આપતા હતા.

શેઠીમાં કલા અને ચિત્રો તરફ આદર વધે એને માટે મેં ત્યાર પછી કેટલાક પ્રયત્નો કર્યાં. સાહિત્ય અને કવિતાથી એ મુહૂર્તમુહૂર્ત કેળવવા છે તેને અને અનુભવ હતો. અને શિષ્યકળાની અસર મારા હૃદય પર પછી થતી. અને કલાદ્વારા પરમાત્માના આનંદ સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય છે એટલે સુધીની એની શક્તિ હું સમજ્યો હતો. જીવનની ક્ષુદ્રતાઓ, મનિ-

તાઓ અને મંદળીની બહાર તો સાહિત્ય, સંગીત અને કલા મનુષ્યોને જરૂર લાગે જાય છે એની મને ખ્યાલી હતી. અમદાવાદ કલાવિહીન હતું. ગુજરાત બીજા પ્રતિબંધી સરખામણીમાં જક લાગતું હતું. ચિત્ર-કાર મગનલાલને ઘેર ન્યારે ન્યારે હું જતો ત્યારે ઠાઈ મહાન પ્રસંગ મારા જીવનમાં બનતો હોય એમ એમનાં ચિત્રો જોઈને અને એમની પાસેના નમુના જોઈને મને થતું.

રવ. મણીલાલ નમુનાઓને ઘેર હું એક વખત ગયો હતો. “વિશામિત્ર અને ચેતનકા”નું ચિત્ર એમણે મહાવીને પોતાના અધ્યાસ ગૃહમાં રાખ્યું હતું. એ ચિત્ર પર લખેલ ધીરજલાલ કેસવલાલનું એક કાવ્ય પણ રા. બા. રમણલાલના “શાનસુધા”માં પ્રસિદ્ધ થયું હતું. એ ચિત્રે અને પેલા કાવ્યે મારા મન પર ધણી અસર કરી હતી. કાવ્યમાં એ પ્રસંગનું વર્ણન કરતા શ્રી. ધીરજલાલે લખ્યું હતું કે—

“રમણીયપણું સપજે ઉમરું
શુ ખીજત હસતં વસતં ખડું”

શરઆત એ રીતે કરીને બહુ સુંદર કવિતામાં એ આખો વિષય વર્ણવ્યો હતો. ત્યાર પછી એમણે કવિતા લખતી રહેવા દીધી એ દીધગીરીની વાત છે. તે ગમે તેમ હો પણ એમનું એ કાવ્ય તો જરૂર “કાવ્ય સમુચ્ચય” જેવા કાવ્ય સંગ્રહમાં બને તો ચિત્ર સાથે પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય છે. નડિયાદ હું રવ. મણીલાલ નમુનાઓને ત્યાં ગયો ત્યારે એમનાં નાના બાઈ રવ. અમલજલાલ નમુનાઓએ “મણીલાલને એ ચિત્ર કદમ્બ બધુ પ્રિય હતું એ વિષે મને વાત કરી હતી.

એક દુકાને પછી મેં “શુક રંગા”નું ચિત્ર પણ જોયું અને એની અસર પણ નેતિક જીવન પર પડેલાના જેવી જ થતી હતી એમ મને અનુભવ્યું.

એકમાં કામ વાસનાથી વિશામિત્ર જેવો મુશિ
ફસાઈ પડ્યો હતો અને મુખ છુપાવતો હતો. ધ્યા-
તાપની એ શરૂઆત હતી. શ્રીયુત પીરબદાસ એમનો
પત્નીતાપ વર્ણવતાં લખે છે કે "વિશામિત્ર નવુ
બ્રહ્માંડ રમે એટલી ચક્રિત મેળવી ચૂક્યા હતા. તપ
વડે ક્ષત્રિયમાથી એ સાહસ્યપદને પામ્યા હતા
અને છતાં ધીકાર છે મનુષ્યની નમ્રગામિને કે કામ
વાસનાને એ છતી સફા સમર્થ નથી "

"શુક રંભા" માં બાળયોગી શુક, રંભાનાં
દુત્ય કે હાવમાવથી લોભાતો નથી એનું સુંદર ચિત્ર
છે. એ તો અડગ, અદ્વપ પદ્ધતી વાળીને ખેડે છે.
રંભાને એ સાત્ત્વિક, નિશ્ચય અને સાચા વીર પાસેથી
પાછું જનું પડે છે. પુરાણ સાહિત્યમાં આવા લખલા
અપવાદપૂર્ણ હશે. કોઈ નાટક કે નવલકથામાં એક
હતમ અને બીજું અપમ દર્શાવે રમુ કરી કાઢે
નીતિનો ભોધ કરવાની કદાચપ યોજના દોષ એવાં
"વિશામિત્ર અને મેનકા" તથા "શુક અને
રંભા" અને તે દિવસોમાં થઈ પડ્યાં હતાં.

રવિવર્માનું વિશામિત્ર મેનકાનું એક બીજું
પક્ષ ચિત્ર છે. એ જાણનાર દરબાર ગૃહમાંથી બહાર
કહાડી બાહ્ય રાવણે, નવુ કહ્યું છે. એ સરસ છે.

દક્ષિણામૂર્તિ સુવત્ર માટે એમણે એક ચિત્ર
આપ્યું છે તે દક્ષિણ દુત્ય અને રવિવર્મા સંપ્રદાયમાં
રાવળ હતા તે સમયનું છે. દુ એમની સાથે જાણ-
નાર મળે ત્યારે દક્ષિણામૂર્તિ જવનમાં એ મહે
પહેલી વાર જોયું અને ત્યારથીજ મુગ્ધતાતનાં જાત્ય
શ્રીયુત રાવળનાં હાથથી ઉપડી ચક્રે એવી
મહે આઝાદી કરી હતી. પછી તો શીયુત
રાવળમાં મણા ફેરાર થયા. રાજમહેન્દ્રના
રામરાવ એમના સહાધ્યાથી હતા. પરંતુ રાવળની

મુશ્કળતાને લીધે એ રામરાવ પાસેથી ખુબ સારો
અસરો પામ્યા. બેગ્રાહ સંપ્રદાય એમણે જોયો અને
એમાંથી તત્ત્વ પકડ્યું. હિમાલય તથા હિન્દી આગ્રા
અને ઉલ્લપુર જોયાં અને ફેરની ચિત્પક્ષના, સદ્ધિ-
સૌન્દર્ય તથા મુર્તિઓ અને જીવનમાં દંછ જાણી
ચિત્પક્ષનામાં પ્રત્યક્ષ હતી એમની ચિત્કલા પર ખુબ
અસર કરી. સ્વીરે મોરે ઇચ્છાકરણ સાથે એ
અખન્દા મણા અને અખન્દાની પંડપણી હિન્દ-
બરમા ચિત્પ અને ચિત્કરોએ જે અસરો મેળવી
છે તેની એકવાથી એ ખુબ થયા.

દાસમાં રાવળનાં મુગ્ધ વચ્ચેમાં મણે ફેર મળે
છે અને લુહા લુહા વિદ્યાધીઓને એમનાં કુદ્દતી
વધણો પ્રમાણે મેશ આપી એ નૈસર્ગિક સમનો કથ-
વના મધો રથ છે પોતે પડ્યા પાછળ રહી નવા
નવા વિદ્યાધીઓને છુપી શેરણી આપે છે. મળતી એને
દરકાર નથી. સુગતાનમાં પોતાનું અસ્તિત્વ કલા
ક્ષેત્રમાં ખોલે એ જ જોવાની એમની મદત્વાકાંક્ષા છે.

"બીમોજ એનુઅથ" અને પહેલું કેલે બતા-
વ્યું એ અને અત્યારે સાકારનું નથી. પણ એમાંથી
પક્ષ ઉત્તમ ચિત્તો, મહે જોવાં હતાં અને એના
ઉપર એના વિદ્વાન તંત્રીની નેશિએ તો દન કરી
હતી. એથી તો મુંદર અને દલકાં ચિત્તો સમજતાં
મને આદરણા. ઉત્તમ ચિત્તોમાંથી આનંદ અને ભોધ
લેતા દુ શીખ્યો અને જેમ સાહિત્ય જનનમાં રેલ
અગ્રેતા બાધ નથી તેમજ કથાના ક્ષેત્રમાં પક્ષ જુદા
લુહા મુવત્તે કે જાતિઓ જતાં સૌનું ઉત્તમ આપણા
આદરમાનને ચોક્ષ છે એમ લખ્યું હતું.

સ્વ ઇન્દ્રવન્દરામ મધુવન્દરામને યેરથી મલું
કરીને એ બીમોજ એનુઅથ જોવાં હતાં અને વામનાં
હતાં.

ડોન જોસાફરીમાં પછી મી. પરમાર એ લા-
ના અને એના ચિત્રો પર પણ મહે પ્રવચન કર્યા
તાં.

ખીજીજ એનુબંધ-“વાર્ષિક ગ્રંથો” મહે ફેટલાક
રખાં હતો અને હિન્દ બહારના ઉત્તમ ચિત્રોનો
ધિક પરિચય એનાથી મને થયો હતો. પછી મુંબઈમાં
પ્રસાદ ચિત્ર ગ્રંથો નેચા અને એમાંથી અનુક ચિ-
ત્રો મને ઉત્તમ અસર કરી હતી.

આમ હોવાથી સાદિસ સબા મારફતે એક “કલા-
દર્શનો” મહે જોવાવાળાં અને મળવાલાં તમામ
યેત્રો લાં મૂકી ખીજ પશુ એટલા દેશી પરદેશી
મંદ્રો એ પ્રસંગે રજુ કર્યાં હતા.

ખીજીયા “ઝોરશીઅસ એન્ડ ધીલુટ” અત્યારે
ને ખાસ સાબરે છે.

તાર પછી શ્રી. રવિશંકર રાવળ અમદાવાદમાં
માખ્યા, સ્વ. હરીશંકર માધવજી લાટ્ટો એક પત્ર
મે મારા પર લખ્યા હતા. શ્રી. ભટ્ટ એમની કુડાપાં
મોળખાણ આપી હતી શ્રી. રાવળના સંજ્ઞવર્ત-
તાનમાં ચિત્ર વિષે ફેટલાક વિચારો તે અગાઉ પ્રસિદ્ધ
ત્યા હતા ને ચિત્રમાર મળવાલાં મને જતાં હતા.
જો “સંસારનાં મુખ” Pleasures of Life
; તેવામાં પ્રસિદ્ધ કરતો હતો એમાં Russian રસમ
મિલેલા વિચારો હતા એટલે ચિત્રોને પ્રત્યક્ષ અને
રોડ આનંદ થીયુત રાવળને મળતા પહેલાં ઉપર
માણે ધર્મ મુક્યો હતો થીયુત જોટ થીયુત રાવળને
તારા મિત્ર મંડળમાં ભેળવવા જણાવ્યું કરી હતી
તો મહે અમદાવાદ તરફ ગયો અને આ બાબતમાં
શ્રી. રાવળની યોગખાણ થઈ તે માટે પણ હું મોહું
માન્ય માનવા લાગ્યો તરતજ અમે મિત્રો થઈ ગયા
એમની મેત્રિ અને કલાના વિષયમાં બહુ
ચર્ચા થઈ પડી.

પછી સર ગિરનાપ્રસાદ સાથે હું મચ્છી ગયો
ત્યાંની “સીનસીનેરી” નેત્રને અને જે આનંદ થયો
તે ને શ્રી. રાવળ જુએ તો શુભરાતને લાભ થાય
અને ચિત્રને માટે અફસુત અને સૌન્દર્યથી ભરપૂર
વર્ણનો મળે એમ મહે વારંવાર ઉદ્ગાર કરાડ્યાં.

ત્યાંના સંપ્તિ સૌન્દર્યથી એમના કુટુંબી જનોને
પણ રસ પડ્યો હતો. ચિત્રવિદ્યા શીખવા ઈચ્છા
થઈ હતી અને શ્રી. રાવળના આરિથ, સૌખ્ય તથા
વિદ્યાવ્યાસંગનાં સ્વભાવિક રીતે જ હું વખાણ કરતો
હતો એમાંથી ઈશ્વર કૃપાએ શ્રી. રાવળને ચિત્ર શિક્ષક
તરીકે રાખવા એમણે ઈચ્છા, દર્શની અને શ્રીજી વર્ણ
નેનિતાલ જવા ત્યારે શ્રી. રાવળને એમણે સાથે લીધા.
પછી તો નેનિતાલ, દાર્જિલિંગ, કલકત્તા, કટી મદાલ,
અધ્યાર, મહાસુર વગેરે સ્થળો અને સાથે કર્યા ઉદ-
યપુર, કાંકરેણી ચિતોડ અને મોરેરા તથા પાટણ
પણ જોવા સાહેબની કૃપાથી સાથે કર્યો અને ચિત્ર
વિદ્યા તથા કલાના સામાન્ય વિષયો પર ખુબ મર્ચાઓ
અમે બધાએ કરી છે. જુવનેશ્વર પણ રાવળ સાથે
હતા અને જળવપુરનાં એસકં જોગણીનાં મંદિરમાં અને
આરમના પહાડોમાંથી નર્મદા નદી વહે છે એ મારે
વહી જતા સૌન્દર્ય અમે સાથે પીધાં છે. મોઘા, સમુદ્ર
કિનારા, પુલોનાં પ્રદર્શનો, મેલધનુચો, સંમરો મિરી-
પ્રદર્શો, પત્તમિયાં અને જળચરો અમે તમિ યતાં મુધી
જેવાં અને કલકત્તા તથા મદાલનાં પ્રદર્શનો મહાસુર
અને જોગણીની રક્તસામગ્રીથી થતો મોઢ પ્રભોદ અને
સાથે લોખંડો.

નાટકોમાં પશ્ચી વખત મારે ૦-૪-૦ આનામાં
જેસવાનું થયું. એના પદ્ધત વખાણવારને હજી કોઈ
અધમ નરચિત્રાગા મણે તેની અને પારતી હતા મારા
મનપર નાટકોના પદ્ધતોએ બહુ હિન્ન અસર કરી
છે એમ કહેવાની હું દિગમન કરીય-વતો અને

પુલો વાળાં વૃક્ષો રજવાડા અને યુદ્ધોની હવેલીયા નદી કિનારા અને બગીચા કે બગનાળા અને પુલો પવતો અને આશ્રય એ બધું નાશકતા પડ્યાઓમાં મેં હોતપૂર્વકે ફરથી આનન્દ સાથે જોયેલું છે અને એ અગાત મિત્રકારોને મારા સાચા અત કરજીથી વારંવાર પ્રશ્નમ કર્યા છે.

હજી ધણી ચામડીઆ અને મગડો એ પડ્યાઓ દારાજ મિત્રવિદ્યાનો આનન્દ મેળવતા હશે એમના હિતની ખાતર વડાનો અને રસનો આ પડ્યાઓની ઘણેમ્ ન કરે એવી મારી લેખને વિનવી છે.

મયુરનાં ધમુના વિકાર, હુરદારનાં મગાલાન, મંદપિકેશ અને સહમન ઝોલાની વામા, મયુરનાં સમક સ્થાનનો અભ્યાસ એ બધુ અને એક એક વખત ભેટ રહીને કર્યાં હતાં.

સાદિત્ય પરિણ વખતનું કલા પ્રદર્શન, શ્રી ચંદુલાલ મણીલાલ (વસ્ત્રવિનોદી) શ્રી રાવળ અને મેં જોઈયું હતું.

એ પ્રદર્શન વખતે રાજમેહેન્દ્રિ ના મિત્રકાર રવ, રામરાવ, રાવળને લાં આપ્યા હતા. એની મિત્રકળા માં એક જાનનું પ્રવાહી વૃક્ષ હતું અજન્તાની મુક્તિઓમાં છે એવાં ચિત્રો એ તર્વા હાવજનના અને વૃક્ષો મનુષ્યાકૃતિયો પુષ્પર અને જલમાં એ સમકનું ચેતન પૂરતા હતા. વૃક્ષોનાં અંગ મરોઝમાં એ સૌન્દર્ય જોતા અને આ પ્રદર્શનમાં અજન્તા ને ઇલેક્ટ્રોની

મે ચિત્રો એમને પ્રચારનનાં બનાવ્યાં હતાં એ છાંયે સ્થળો ને છાંયે જવપત એણે બનાવ્યાં હતાં પરન્તુ એ ચિત્રોની કદર પછી તે વખતે અમદાવાદે ન કરી. સીરોન સરજન મેજર દયુકસ પચ્વીસ પચ્વીસ રૂપિયે એ ચિત્રો લઈ મથો અને અમદાવાદની જગ્યાને માટે અમને આમાત થયો—પછી એ રામરાવ કાંઈવાલાક ગુજરાત વગેરે સ્થળે લાઈ રૌવની સાથે કર્યાં અને ગડીની બરવાણો, વતો અને જનતામાં એણે જે અલ મરોઝ ને વતોની છાંયમાં સૌન્દર્ય જોયું ને કવિત્ર પૂર્ણ રીતે ખોતાના ચિત્રોમાં રહી ગયું.

અમદાવાદના મરજીદો અને મદીરો લાક્ષક કામને કોતરણી મેં રાવળને બતાવ્યા ગુજરાતને અમદાવાદના સુદિ સૌન્દર્યની વાત્રાઓ અને કવા દર્શન મારેના પર્થકનો અને ધણી સાથે કર્યાં અને મુખ્ય ગુજરાતને રસિક બનાવવાની ચિતાઓ જે જે ભાષ રાવળે કરી તેમા એમની સાથે છવ ખાળનાર દું એક સાથે હતાં હવે શીયુત રાવળે કુમાર માસિક દારા અને એમના કલા મંદિર દારા મિત્ર વિદ્યાગુજરાતમાં ફેલાવવા પ્રયત્નો કરવા માંડ્યા છે અને મિત્ર વિદ્યામા એ જોલમૂલ છે; બનારસ, લખનૌ, મદરાસ અને સુલાઈમાં પ્રયાસો ચાલે છે એવા જ પ્રયાસો શીયુત રાવળદારા આથી, ગુજરાતમાં બારત કવા મંદિર જાગી આપણા અંકિતવતને વિકસાવશે એવી આશા રહે છે.

જગતનો ન્યાય

લેખક : રા. સાહેબખાન દાહી

“ શેઠ! એક દોડીયું આણેને! હવે તમારું કમ્પાસ કરશે. બે દહાડાને બૂખ્યો છું શેઠ, ” તે દીનવાણીએ બોલ્યો.

શેઠનું તેના તરફ ધ્યાન જ ગયું નહીં કે પાછી તેઓ બાણી નેહરને આંખ આડા દાન કરી બેસી રહ્યા તે જોયું બહુ.

“ શેઠ! ” તે બીખારીએ મોઢા અવાજે પોતાના તરફ તેમનું લક્ષ્ય બેંચવા કહ્યું અને તેના આ મોઢા બરમાળી તે શેઠનું ધ્યાન બેંચી પછી રહ્યો.

“ કેમ શું છે? ચાલ બાગમાં આવ. ” શેઠે કહ્યું.

“ શેઠ એક દોડીયું બૂખ્યો છું. ”

“ ચાલ માયું ના ખા. અહીંમ હાડીમ બેસો છે ને કામ કરાવું તો તારા આવે છે? આજનું કામ નો? ” શેઠે તેને દોડીયું આપવાને બદલે શીલકાની કામગીરી ઉપર જવાનું આપ્યો.

પોતાના બોલવાથી બીખારીના હૃદયમાં કેવો આ-ધાન થયો દરો તેના વિચાર-તેની કમ્પના-એમને કમ્પાની આની શેઠે? દુઃખ આણેને ઉદ્ધે તાર તર-વરને બાણી હતો. બાણી તેની આજી તો ક્યારની ધુનમાં મેળો ગઈ હતી.

“ કામ કરવાને જોયું ના કહે છે શેઠ ” પરંતુ કામ છે ક્યાં? તેવો આજીનેર કહ્યું.

“ આજી મોઢા નેહરમાં તને કામજ નથી મળતું! લંપાક, દુરમો, હરામખાંડ. ” તેમને લાગ્યું કે હવે તે બીખારી વધારે વાર લેશે નહીં રહે, તેમને આ ઉચ્ચ અર સાંભળી તે યુવયુવ યામી બોલે.

“ શેઠ! મરીમ છું એટલે તમે ને વેચ્યું કરો તો મારે સાંભળવાનું શું? એક પાણી પેટને માટે મારે બધું પ્રકન કરતું પડે છે. આજે કેટલો વખત, ક્યાં કામ જોયું છું પછી મળે છે ક્યાં? કામ મળે છે બીજા તો માટે માયું? ”

“ એહો, તું તો મોટો પડિત છે ને? ચાલ નીકળ અહીંથી તને એક પાઈ પચી નહીં મળે. ” શેઠે બોલો અમીરો તેને જોઈ પચી બોલે ત્યાંથી દાળવાના હૃદયથી જરાહીને કહ્યું.

“ પચી શેઠ કામ આપવો છે ને? હું કામ કરીશ. ”

“ હું કંઈ તારા આપવો નોકર નથી કે તને કામ જોઈ આપવા આણું શોધી લે તું તારી મેળ. ”

“ શેઠ, કામ નથી મળવાતું અને પૈસા પચી નથી આપવો. ” બીખારી પચી જોઈ શેઠના માથાને હલે.

“ ચાલ હવે જઈ છે શેખી કરતો કે લેખને બોલાવવો પડશે. ” શેઠે એકદમ સાદાપીના થઈ બર્ષ કહ્યું.

“ પરંતુ તમારું કામજ કરો. ”

તે આટલું બોલી ત્યાંથી ચાલતો ચંપેલ ને ચાલતા ચાલતા વિચાર કરવા લાગ્યો. વિચારેનું જગતે તોરણ તેના મગજમાં ઠીક રહ્યું. એક વેત કાર પેટના ખાગ માટે તેને માનાપમાન વેરવા પડતાં હતાં. હાથના ઢુંકા કરી તેણે ભોખ માટે હાથ લગાવ્યો હતો. મેષરના દુન્યાને તેના પ્રસારેલા હાથ માટે કંઈજ દરકાર ન હોતી. જમતે તેને ધીછારેથી પણ એમા દુન્યાનો શો વાંકો જગતના બાહ્યરમાં ખોટાં નાણાંની જ કીમત આવે છે દુન્યા દરિદ્રતા પુટેલા નસીંગની ખરી ભેખ ખોટા જગતને ખોટી જ દેખાવાની એમાં દુન્યાનો શો હોય ?

“કામ પણ અપાવતું નથી અને ઉપરથી અમને બાળકુ હરામખાઈની ઉપાધીથી નવાજ્યા. તમે જે ધનના દમશમાં આજોડો છો તે ધન મેળવવા માટે તમે ક્યાં ફોફીનું પાણી કરવા ગયા હતા ? એ પૈસા મેળવતી વખતે તમે પરસેવાનું એકાદ ટિંકુ પણ ખેરવ્યું છે અફ ? આગસુ કોણ ? તમે કે હું ? હું નહીં. મેં આજ દિન સુધી મહેનત મણુરી કરી મારી કમાણ મેળવી છે. મેં શીશીઆએને પૈસાદાર થવા માટે પરસેવો છતાંયે છે તમે શીશીઆએ અમરા મરીમના રક્તના પાણીના કાંદરમાં ભેરકાર થઈ નાચો છો.” આવા કેટલાય વિચાર તરંગો તે શીખારીના મગજમાં આવ્યા અને ગયા તે વિચારમાં ને વિચારમાં ચાલ્યા જ જતો હતો. પોતે ક્યાં ભય છે તેની પણ તેને શુદ્ધિ રહી ન હતી હવે હું કેરુ તેનાજ વિચારમાં તે તણીન હતો.

મણુરોની હિન્નતિ મંબેલે કોઈએ કસ બાપલુ કયું હોત તો તેને ઉપયોગી ના થાત ! વિશ્વ વિલાસપત્ની વ્યાસપીઠ પર ભેસી સમાજદાજના વિલાસોએ સજેયો નિમંધ તેના કામમાં આવે તેમ ન

હતો. ભવ્ય મહાલયોમાં વિદ્યુત પખાની ઠંડી સહેર ખાતા શીમંત શીશીઆએ કુપ્રકામાં રહેનાર માનવીના કુપ્રખા પેટના તાપની અગ્નિને શી રીતે હોલની શેરે ? સૌભાગ્યવતીના નવનમાં વિધવાનાં આસુ શી રીતે આવે ?

(૨)

ચોતાની કુપરી નજીક આવી પડ્યો હતો તેનું પણ તેને બાન નહોતું. તે એક હાથ કુપરીના દાર પર રાખી રુખ પ્રણેષ પૂરતી તરફ ભેતો ઉઘેરો હતો. તેની બાજુ દરી અંતમૂંખ મળીને કોણુ બજે કયા દરયો નેવામા કુપાએની હતી તેની તેને ખબર નહોતી.

અંતે કુપરીનું દાર ઉધારી અંદર ગયો કુપરીમા શુ હોય ? એકાદ મરીમ મણુરની-ભાખારીની કુપરીનું વર્ણન પણ શુ કરી રહ્યા ? એક ખૂણમાં કાળા યજ્ઞ અપેલા નજુ પતરેયે પડ્યા હતા. પાસે જ બે માટીનાં કાંદવા પડ્યા હતાં. એક ભગિયો પાણી પીવાનો મટકો હતો. અને એક ખીના ખૂણમાં લાકડાં કાપવાનો કુકોડો પડ્યો હતો તે કુકોડો જ એનો ઈંદ દેવ હતો. તે જ તેનું સર્વસ્વ હતું. કુપરીના મપમાં એક કાળીકટ મબેલી દીવો મૂકવાની લાકડાની સમજ હતી તેવા પર મેળોમેલો એક આસતેલતો દીવો હતો. તે દીવાએ તે કુપરીમાં લાખો કાળ વિલાસેયો હોતથી તે ધરમાં વસનારની લીટી સુધી નોઈ હતી. પણ આજે તે પણ ચોતાની આખ બંધ કરી બેઠો હતો.

તે અંદર ગયો. બીત પામે કાટીવટી પડેની કામળને પડે સરખી કરી અને તે પર ચોતાનું ચરીર નંખાવ્યું. વિચાર સમુદ્રનાં તોફાનમાં સકાન ચૂરેલી નીકા પ્રમાણે તે વહી જતો હતો. તેની નગર તે કુકોડા તરફ ગયું

“હકિર !...પણ હકિર છે ક્યાં ? તેના ઘેર મેં
એવો શો અપરાધ કર્યો હતો કે જોને કીધે તે મને
આજે અન માટે ટળવળાવે છે ? નહીં. તું ગરીબનો
બેલી છે, કે દુરમન ? દુરમન જ છે. ગરીબોની પાછળ
તુ શા માટે લાગ્યો છે ? હુન્મે, ખદમારા, કરામખાહ.
તોફાનો હકિર-દેવ-આવો હોય છે ? પણ એવું કેમ ?
એકે સુખના ઉચ્ચ શીખરે ખોરાજનું અને મીઠાએ
એકે કુકા રોટલા માટે વનવન બટકનું ? એકે ભરેલા
પેટપર નિરતિ હાથ ફેરવેલા અને ખોળાએ તે જ
હુખ્યા પેટમાં અત્રિ પ્રજાળાવેલા ? દેવ...શુ અમે તારો
અપરાધ કરીને જ અવતરીએ છીએ ?...તારો વાંક ?
જે તારો નહીં તો પછી કોનો ? શુ આમલા જન્મમાં
ખડુ પૈસાદાર હતા તે આ જન્મે ગરીબી
આપી ?” આ વિચાર આવ્યા પછી તેને એક પા-
લ્લી આનંદ ઉદ્ભવ્યો તેને પિછારનારા જમવાના
કળા કંપનીકે જીવિએ તેને તે રિયતિમાં પણ સંતોષ
આપ્યો. પાસની વીકટ ધતિથી તેણે માથું ડચું કર્યું,
તેની દરિયાની દરકાર કરનારા લલાટના લેણે
તેના મનનું સમાધાન કર્યું.

તે પુનઃ વિચાર કરવા લાગ્યો. “ કુબેર તારો
ખાનગી.....પણ અમને ધરોધર બટકાવવાનો
શો અર્થ ? તને તેના શો અધિકાર ? અમે અમ
માટે ટળવળતા હોઇએ અને તારો ખાનગી...”

તેના મગજમાં કંઈ ભપકર વિચાર આવ્યો.
તે વિચાર એવો તો અસાધક તેને શુર્યો કે તે પડી-
ખર ચોતે મજુ સમગ્યો નહીં. તે વિચારમાં રડેલા
મા માટે તેણે તૈયારી પણ નોહતી કરી. ચોતાનો
વિચાર ખોળ કાઢના બાલુવામાં તો નથી આવ્યો
તે એમ તેને લાગતાં તેણે ચોતાની કુંપડીની ગોપા-
સ નમર રોડાવી. તે ભપકર કદપનાને લાગી તેની

આખો કાટ કાટ થવા લાગી, શ્વાસ જોરમાં આવતા
લાગ્યો. કુજુ બર તેને તે કદપના કારે અસલ થઈ
પડી હોય એમ લાગ્યું પરંતુ તરત ઘેર તેને કંઈક
કળું.

“ દેવ ! હવે ઉઠો. તમારા દેવતાને. તેમ
હવે પૂરો કરો. તમારો ખાનગી...હું આજે તમારો
ખાનગી...! બસ. ” તે મનમાં કંઈ લગ્યો તે
ખાસતી વિચારે તેના કોણી શરીરમાં પાસની બળ
આવ્યું. તે કુકાડો ખૂણામાંથી ઉઠાવી કુંપડીની મ-
કાર આવ્યો અને કુકાડો લઈ તે શહેર તરફ જવા
લાગ્યો. કુકાડાવાળો તેને હાથ ધર્યર મુજબો હતો.

(૭)

તેણે પ્રદેર રાત વિતી ચૂકી હતી. સર્વત્ર અખંડ
શાંતિનું આશ્રાન્ય આપેલું હતું. દેવજમાં મુતિ સમય
દીપક મેંક મેંક બળી રહ્યો હતો. વચ્ચે વચ્ચે વાધુના
સપાટથી દીપકની જ્યોત નાની મોટી થતી હતી.
થરી થરી નહાની મોટી ચતારી તે છાયાં ભવંર
લાગતી હતી.

અંધારમાં પણ તે મુતિ સ્પષ્ટ દ્રષ્ટિવાર
ચતી હતી. તે મુતિ સોનાની હતી. તેની આંખમાં
હીણ જોડેલા હતા. તે અત્યારે ચળકાટ મારી રહ્યા
હતા, એકાદ બીજો પ્રમેય હોત તો એ મુતિ દશા-
ની પ્રતિમા બની નત અને સેતમ હાલને અસીમ
શાંતના અર્પણ કરનાર લાગી હોત પરંતુ અત્યારે
એ કેવની મુતિ અંધાર સોનાની પ્રતિમા સરખીજ
તેને લાગી. લાવનાના—મકાના બનેક રજો છે.
શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા તપસ્વી પર્વતોની ગુફા તરફ
જન્મમાં દોરે છે, ત્યારે તેવીજ શાંતિને—જેલની
શાંતિને—નરકનું નામ મળે છે.

તેનો હાથ ધીમે ધીમે મૃતિ પાસે જતો હતો. પાછળ ઉભુ ઉભુ કોઈ પોતાના કાર્યને ભૂલી રહ્યું છે એમ તેને લાગ્યું થયો. પાછળ ફરી તેણે જોયું પરંતુ મંદ મંદ બળવાળા દીવા સિવાય બીજું તેને કોઈ ત્યાં જણાયું નહીં. કોઈ પણ માણસ ત્યાં છે એમ તેને લાગવા માગ્યું પરંતુ એ તેના કૂચના ભયંકર પશુઓ જેવું હતો. તે તેના જન્મ-પોષ-મ-ના સંસ્કારોનું યાન હતું તેનો હાથ મૃતિ સમીપ જઈ પહોંચ્યો હતો. કુદાહીની તિક્ષ્ણ ધાર મૃતિને લાગવાની અણી પર હતી. તેને લાગ્યું કે પોતાની 'કે' હાડી પકડવા મૃતિ હાથ લેખાની રહી છે. તેને ખૂબ પ્રસંગો છૂટ્યો. મૃતિને અડાડેલા કુદાહો વિદ્યુત વેગે ફેર થયો. મૃતિ સામે જોતો તે ઉભો હતો. મૃતિ હાડો નહીં. મૃતિ હાથની નહોતી પરંતુ તેના હૃદયના સંસ્કાર રૂપે ધર પર મહેતો હતો : " સખરે . ફેર હો ! "

તેણે ફરી દિશિત કરી કુદાહો મૃતિની બેઠકને ઓઝાડ્યું હાથાડ્યો. વેંતબર પેટનો ખોડો પૂરવા માટે, બુખરું કુખ મટાડવા માટે એક હિંદુનો હાથ પોતાના ધૃત્યરત્ન પવિત્ર મૃતિને નિષ્ક્રમણ કરવા આગળ વધ્યો હતો. ધર્મ ખાતર જેણે પોતાના લોહીનો અશિષેક કર્યો હોત, તેણે જ હાથ આપે પાપ કરવા તૈયાર હતો. તેની આવી રિશ્તિ કેણે કરી ? મનુષ્યને પશુની પાણીએ કેણે બેસાડ્યો ? મનુષ્યે જ. માણસ જ એક સ્વાર્થ ખાતર પાપનો પોટડો બાધે છે અને માણસ જ ધર્મ માટે દેહનું બળીદાન આપી પ્રુણ પ્રાપ્ત કરે છે. એક બાલુ માણસ જ હાથમાં માટે તડકામાં તરફે છે ત્યારે માણસ જ કોઈ બીજા જ બાનનાથા એક નિર્જીવ પાથરના પુતળાને આરસપહાણ પત્થરનું દેવાલય ઉપર કરી વેર્મા તેને પથરાવે છે. હવે તડકા માટે તે એક બાલુએ તનતોલ મહેનત કરે છે, ત્યારે બીજા બાલુએ મનુષ્ય જ સંપત્તિના

હવ્ય શીખર પર બેસી ફરીન અને કંબાલ પતિરસકારની નજર ફેંકે છે.

ધીમે ધીમે તે કુદાહો પોતાનું કામ કર્યો જતો હતો. સોનાની દેવની મૃતિને તે લાકડાની તેની બેઠક પરથી છૂટી પાડતો હતો. દેવની મૃતિને તેણે બેઠક પરથી ઉખાડી લઈ હાથમાં લીધી. તેણે યાક ઉઘી કરી તેની મૃતિ તરફ જવા વાર જોયું. પછી તેની ખાલી પોલી બેઠક તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકી. હવે તેની ધીરજ ખુલી તે ધર પર કંપના લાગ્યો. તેના હાથમાંથી મૃતિ સરી પડી મૃતિ વિદ્યોળી તેની બેઠક ભયંકર લાગવા લાગી. તેણે આમતેમ જોયું. તે એ જ પાછળ પડ્યો. મૃતિ જનીન પરથી હવેથી સેવા તે મૂક્યો. એવનાર્મ હાથમાંની કુદાહીનો પાસે બળતી બતીને ધક્કો લાગ્યો. બતી બેઠક પરથી ઉઘી પડી. બતી પડ્યાં આખા દેવનાર્મ ભયંકર અંધકાર પ્રસરી રહ્યો.

તે પહેલાં મંદુર હતો-ગમકાર હતો. બેકારીએ તેને સીખારી બનાવ્યો હતો અને હવે તે આપે એક કેદી હતો. જનવની દ્રષ્ટિએ તે આપે શુન્દેમાર ફરી ચૂક્યો હતો. જે કુખાએ તેની પાસે તે ભયંકર (૧) અપરાધ કરાવ્યો હતો તે જ આપે દેહમાનાથ સળીયા જહાર ઉઘી ઉઘી વિરસકારથી તેના પ્રત્યે જોતી હતી. તેને હંક કરવાનો જનવને અધિકાર હોત અને ? નહીં, નહીં જ. લોહીનું પાણી કરી જનવ માટે તેણે વેક કરી હતી પરંતુ જનવને તેના કુખની કલ ન ધર્મ. કરેલા કૃત્યો તેને પશ્ચાત્તાપ થતો ન હતો. તે મનમાં કહેતો હતો : " બસ સહ ચૂક્યું. પાપ પ્રુણનો ખેવ બલાસ...કું પાપી... અને તમે ? "

તે ભયંકર શુન્દેમાર બન્યો હતો. શુન્દેમાર જ નહીં પાપી પણ જનવ તેને કહેતું હતું. પાપપ્રુણની, નીચે પતીતિની કપનાઓ તેને મુલક ચડતી કે ત્રાસ આપતી નથી. માણસે માણસની આ શી રિશ્તિ કરી ? આ છે જનવનો ન્યાય ! ! ! અત્યંત.

સામાચાર સારસંગ્રહ

—આવનમરના મહારાજા શ્રી કૃષ્ણકુમારસિંહનું સાવ-
નરમાં ત્રણ રવિવારે રાત્રે સારથક્ષ નીકળેલું હતું તે
ખેતે, એકાએક બંદૂક છુટતા નવ માણસોને ઈશ્વ
રના પામી હતી.

—દિલ્હી યુનીવર્સિટીએ ખાન બહાદુર અબ્દુલ રહે-
મંની વાઈસ ચેન્સેલર તરીકે નીમણુંક કરી છે.

—શ્વાલીમરની ધારાસભાએ બાબરમાં પ્રતિબંધક
ખરો ધડપો છે જેમાં ઘન મારે હાથરાની ૧૬
ફેની અને હોકરીની ૧૨૦ વર્ગની મુદત ડરાવવામાં
માવી છે.

—મહાત્માજીએ ખાસસા જમીને પાછી આપવા
ખત મુબઈના મવર્નર સાથે ચલાવેલી ચર્ચા પર
આર કરવા મુબઈના મવર્નરની આખી ટેબીલેટ બેઠી
રી અને તે સંબંધમાં ટુંક મુદતમાં એક વાદી બહાર
ખા સંમત છે.

—મહાત્માજી નવજીવનમાં એક લેખ લખી બેકુતોને
તાત્ત મહેસુલ કરી દેવા સમજાવે છે.

—વેસ્ટિન્ડીયામાં રોલીસ અને કમ્યુનિસ્ટો વચ્ચે
પાળખી થવાના કારણે ત્રણ કમ્યુનિસ્ટો મરણા છે
હારે ચારને ગંભીર ઈલા થઈ છે. તેવી રીતે પોલીસ
પ્રેમથી પણ પાંચને ઈલા થવા પામી છે.

—નવા વાઈસરોય લોર્ડ લિલિંગ્ટન તા. ૨૦ મીએ
હી ખાતેના નવા વાઈસરીઝલ મહેલમાં જઈ પહોં-
છે.

—રેવેનમાં ફ્રાન્સિસકોનો પવન કુશાલતા ત્યાંના રાજ
પ્રતિ પેરીસ આવ્યા હતા પરંતુ તેઓ પેરીસમાં
તો સમજાવી કોકુ વડુ મુચવાય એવું જણાતી
પેરીસ છાદી જ્યો એવી વાત ચર્ચાય છે.

—દિલ્હી નજીક ખી. બી. રી. બાઈ. રેલ્વેના પાટા
પર બેલ્ક કુટારા ચાર કુલીઓને ઈલા થવા પામી છે.

—મીરાટ કેસ પાછો ખેંચી લેવાવામાં મોટું મંડ-
નની સ્વતંત્ર મજુર પાર્ટીના આગેવાન મી. રેનર બોકરે
પ્રખલ કરી રહ્યા છે, પરંતુ હાલમાં એમણે લીધેલી
દિલી પ્રધાનની મુલાકાત પરથી જણાયું છે કે મજુર
સરકાર આ કેસ પાછો ખેંચી લેવા ઈચ્છતી નથી.

—એંગલોરની એક મીલના ગોરા અમલદાર એક
મજુરના માથા પરની ગાંધી ટોપી ખસેડવા માટેનો
દુકમ કરતાં મજુરોમાં ભારે ઉત્ક્રોધી ફેલાવા પામી છે.

—ચીનની સરકારે જાપાનીઝ વર્તમાન પત્રોના ખ-
બરપત્રીઓ તરફથી મોકલવામાં આવતી ખબરો પર
અંકુશ મુકવાથી જાપાનીઝ વર્તમાનપત્રોમાં ખૂબ ખગ-
ભાગાટ મચ્યો છે.

—અમલીવારના કોલેક્ટરે એક મહીના પછી 'નવજી-
વન' પ્રેસના મેનેજરને લખી જણાવ્યું છે કે સવીનય
અંગની અગ્રવણ દરમ્યાન સરકારે જામ કરેલી પ્રેસની
ખરીદની પાછી તેના મકાન પર સોંપવાની બોર્ડ ઓફ
રેવેન્યુએન્ટની આજ્ઞ સ્વીકારવા હું અસક્ત છું. ઉપરાંત
પત્રના જવાબમાં મેનેજરે જણાવ્યું છે કે માધી જ-
સ્વીનના કરારની ૧૬ મી કલમ પ્રમાણે ઓર્ગેનિઝ-
હેશન સરકારે જે મીલકત જામ કરી છે તે પાછી
સોંપવી જ નોંધેલું. ને યોગ્ય મુદતમાં સરકાર તે
મિલકત પાછી ન આપે તો તેને કરારની કલમના
અંતરે લેખવામાં આવશે.

—ગોરામપુરમાં બંગાળના આગેવાન મી. નિર્મળ
થોષ જે નવજીવનમાં છે તેઓ ઉપવાસ પર ગયેલા હોઈ
તેમની સ્થિતિ લણી ગંભીર છે.

—કલકત્તાની પોલીસે અજાતસિંહના ફોટાની શોધ મારે

પંજાબ સુવક સંપત્તા મંત્રી શ્રી. કલોચરજીવનના
મકાનની જગતી લીધી હતી.

—મુંબઈ ખાતે ગયા રતિવારે વાલકેશ્વર શેઠ પરબેક
મકાનનું દરવાજા આંખેનું ઉરમાનમાન મહામહાન
નામનો મુસ્લિમ મળું કપાલેથી દાવતમા સોદીથી
તરબેજ થયેલો પોલીસના હાથમાં આંખો હતો.
પોલીસે તેને સારવાર માટે જી. જી. હોસ્પીટલમાં
ખસેડ્યો હતો.

—મંડાલના દિંદુ પંચમાં જણાવવામાં આવે છે કે

વેકેશીસના અધિપાત રિયે ભાવલુ કરતાં રીનઈ
જણાવ્યું હતું કે, આ દેશ હવે પ્રગ વચ્ચે વહેવા
ગયો છે. એક બાજુ કરતો બોલો ઉપાધનારનો અ
બોલો કરતો મુકત રહેવારો વર્ગ. આપણી નાણાં સમિ
એટલી બધી કમ થઈ છે કે, જોકે આપણને તમારો
મારે તો પણ આપણે હાથ કરવા ન જઈએ. આપણ
આગર પછી સર્વોપરી સત્તા અદાવ થઈ છે આ
સામાજ્યની ઉમારતના કમિશ પછીના નવ છે. દ
વિશ્વામય નામ સંમગાઈ નથી-સાહસ જણાવું નથી

પેશાબ, ગુપ્ત દરદોની સચોટ દવા.

પ્રમેહાન્તકવટિ (૧૯૨૮૬)

દાક, બળતરા, તલુખા ઉડવા, ખટકારો મલો, ટીપે ટીપે પેશાબનું થવું, મુતકચ, વગેરે પેશાબ અને પ્રમેહના રોગોને જલ્દીથી નાશ કરનાર. લાભો માલુસ પાપર છે. આ ગોળી વાપરતાની સાથે દુરત આરામ આવે છે. ૬૦ ગોળી વીસ દીવસ સુધી ચાલે છે.

કીંમત રૂ. ૫) ગોળી ૩૦ રૂ. ૨-૧૨-૦

ગરમીના રોગની મશહુર દવા.

ઉપદ્રંશ આરોગ્યવટિ-(૧૯૨૮૬..)

ગરમી, વીથેટક, ના મુરું ભગદર, કંઠમાળ, પાકું, સાંધાનું રહી જવું, વધસવળ, વગેરે ગમે તેવી ગરમીથી અને લોહી ખીગાડી થયેલા લઈકર રોગોનો ચોક્કસ ઇલાજ, ગરમીના અને લોહી ખીગાડના રોગો માટે અનેક ઉપચારો કરી નિરાશ થયા હોય તેમજ જેઓ ઈન્જકશન, ઈલેક્ટ્રીક અને ઓપરેશનના ઉપચારો કરી થાકયા હોય તેઓને માટે ખાસ વાપરવા લાયક. પાંચ રૂપીઆની બાટલી એક માસ ચાલે છે. કીંમત રૂ. ૫. પંદર દીવસના રૂ. ૨-૧૨-૦

રઘુનાથ આયુર્વેદીક ફાર્મસી-(કાનખાદેવી રોડ.)

સ્વદેશી મારકેટ પાસે, મુંબઈ. રીટીરોડ, અમદાવાદ.

ત્રણ અમુલ્ય વસ્તુઓ

દીક્ષિતા પ્રખ્યાત કૃષ્ણસ અતિષ્ઠા કૃષ્ણ માહિર સાહેબની નીચલી ચંદ્ર દ્વારો
રામભાણ સામિત થયેલી છે.

હજમે જવાહિર મોહરા

આ ગોળાઓ ઝવેરાત અને કીમતી દ્રવ્યોથી તૈયાર કરી છે. નજારા પડી મયેલાં
ચરીરોને કોવત આપી બળવાન બનાવે છે. કામકાજના વધુ બોલથી ભેજી ખવાવનાર
જીવાને માટે અકસીર છે, વિષમાં વધારો કરી ચહેરાને ખાલવે છે. કીમત ૪૦ ગોળાઓના
૩. ૫ એક ગોળા સવારે અને એક ગોળા રાતે દુધ સાથે મળી જવી, તેજ ખટાસ અને
વાયુ પેદા કરનાર વસ્તુઓની પરેણ પાળવી.

હજમે મુકન્દીએ બાહ

નિરાશ થયેલા જીવાને આ ધાતુપૂર્ણ ગોળાઓ વાપરે તો તેમની નિરાશા દૂર થઈ
છો છે, ગુમાવેલી શક્તિ આના વપરાશથી પાછી આવે છે અને મગજને શાંતિ આપી
ધાત્વકિન વધારે છે, સવારે અને રાતે એક એક ગોળી દુધ સાથે મળી જવી, તેજ, ખટાસ
અને વાયુ વધારનાર વસ્તુઓની પરેણ પાળવી ૧૬ ગોળીની કીમત એક રૂપીઆ.

હજમે ધીમસાક

ધીમસાક માટે અકસીર છે. જીવાન અને ધરડાં બંને માટે એક સરખી રીતે આનંદ
આપે છે, કીમત ૧૬ ગોળીના ૩. ૨ વાપરવાની રીત, એક કલાક પહેલાં દુધથી એક
ગોળી લેવી.

દીન ઓફીસ, પાંચપટી અમદાવાદ.

સોરઠી જવાહીર

કઠીયાવાડ-સોરઠી દેશની નાની
વાતાંજીનો સંગ્રહ-શોધ, પ્રેમ, ટેક અને
વાંચન તથા છાવન સંબંધે તમનેમળુએ
અદ્ભુત બાજુવાનું આપશે. વાતાંજી વસ-
શરી અને પ્રેરક છે.

મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨૫ પાકું પુકું.
ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.
૭૧, ટેમરીન્ડ લેન ૩૮-મુંબઈ.

દરબારે અકબરી

શ્રીકૃષ્ણ સાદીકે મહાન મોગલ શહે
નશાહ અકબરના દરબારની હકીકતો
અને તે વેળાનો સુંદર ઇતિહાસ આ પુસ્ત-
કમાં રજુ કર્યો છે. પ્રોફેસર કામદારે એ
પુસ્તકની વિદ્વતાસરી પ્રતાવના લખી
છે. ગુજરાતી ભાષામાં આજ સુધી આવું
એકે પુસ્તક પ્રગટ થયું નથી. સંખ્યા-
બંધ હોટા બિન્દો સાથે, મૂલ્ય રૂ. ૨૫
ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર.

૭૧, ટેમરીન્ડ લેન ૩૮-મુંબઈ.

આદર્શ

એક કવિની
જીવનકથા

મૂળ તો એમની
ચાતિ બહુ જ નાની.
એમાં પાછું વર કરતાં
કન્યાઓ વધારે. એટલે
જ રા 'પરિમલપ્રકાશ'ને

ધણે દેઝાણેથી કહેવું આવ્યા તે પાછાં વાળવાનો
વખત આવ્યો હતો પણ છેલ્લું કહેવું તેમની ચાતિમાં
સારી રિયનિંગ ગણાતા મોઝામદાર આદર્શનું હતું પ્રીત-
મયાસ-દીવાન ઓશીમના દેહકલાર્ક દવા. પણ ગ.
'પરિમલપ્રકાશ' એ કહેવું પણ પાછું વાળ્યું તેમની
વિષવા માતાએ ધણી વિનંતી કરી કે, 'ગજા' આવક
પાછી નહિ મળે' પણ તકને પુરે ચરકે છે, એ
સૌંધા સ્ત્રી પુરિમલપ્રકાશને તેની વાત ઉઘાટી દીધી

રા. પરિમલપ્રકાશમાં કાંઈક રાહિત હતી એટલે
તેને આમળ વધારીને પોતાની પુત્રી મેના આપવાનો
પ્રીતમસાદે વિચાર કર્યો. એ ત્રણ વખત વિનંતી
પણ કરેલી પણ ગ. પરિમલપ્રકાશને ચોક્કસ ના
સૂણાવી, 'જે કુટુંબમાં આદર્શ નથી, તે કુટુંબની કન્યા
મારે ન ખરે'

હવે મારે તમને કહેવું એકએકે 'પરિમલ પ્રકાશ'
એ તો તખલ્લુસ છે ખરું નામ બાલાસાંકર નંદરામ
મહેતા. પોતે મેટ્રીકમાં એક વર્ષ નાપાસ થયેલા
બીજી વખત પ્રવેશ કરતા હતા પણ આદર્શવાદી હતા
એટલે કે માસિકમાં 'પરિમલપ્રકાશ' એ તખલ્લુસની
કવિતાઓ સમતા. જનતાના સ્વભાવથી પોતે
કંઠાળી જતા. હુમ્મણ એકને ત્રાસી જતા પુલનો
શોખ રાખતા રંગના ઉપાસક હતાં ચિત્રીય યુષ્મ

લેખક :

રા. ધૂમ કે તું

ચિત્રકાર.

રા. શ્રીમત

વિષે કહેવા કે એ મારુ
માનીતું છે. એ પત્રના
તરીએ તેમના હસાણ
શાંતી છપાવેલું.

તમારુ માનીતું પુલ	શિરિષ.
તમારુ માનીતું પક્ષી.	ભુવણ્ય.
તમારો માનીતો રંગ :	શુભાળી.
તમારો પ્રિય વિનોદ :	કાવ્ય
તમારો પ્રિય વિષય	ફીલસુફી, ઇતિહાસ, રામાજી દામ, કલા, સામયિક, અને વિગત
તમારુ પ્રિય પુસ્તક	ઓમકાર ખુબ્યામ અને કલાપી

દુકામાં પોતે આદર્શમાં માનતા

પરિમલ પ્રકાશની કવિતાઓ પ્રગટ થવા સાગી.
એ ત્રણ વર્ષનાં નાટ્યીતા લેખકોની કલેસમાં તેમનું
નામ પણ બાણ્ય માસિકના પહેલા પૃષ્ઠ ઉપર, ઘણી
વખત, તેમની ગદ્ય દીનીનાં વખાણ આવતાં કોઈ
રા ચાંદનીપ્રકાશ, 'પરિમલપ્રકાશને।' એ કાવ્ય
પણ લખેલું ગ. પરિમલપ્રકાશને લાગ્યું પોતે આદર્શ
જીવન માટે છે સાક્ષિય સહિમાં પણ તેમનો કંઈ
છે વિલાળી દાંડેલો જોહામાં જોહાં ડગ રોડડગન
'ગાડેડ' પણ આવે છે અને પોતે બીજી બહુ ખૂસી
સ્વપ્ન સૃષ્ટિની વચ્ચે રહેવા લાગ્યા

મેટ્રીકમાં પચીસ ફેર પાસ થવા એટલામાં તેમના
જૂદ માતા મરણ પામ્યાં એટલે રા. પરિમલપ્રકાશને

ગમે તે જોખમે નોકરી સ્વીકારવી પડે તેવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ.

(૨)

પરિમલપ્રકાશને નોકરી તો મળી : એક જોડમાં દારૂનું તરીકેની. પણ કપિયા, આના, પાપ સાથે એ રસ સાહિત્ય કળાનો મેળ રાતો. જામે મિત્રોએ ઘણું સમજાવ્યું કે જાણી પડ્યા રહે, ધીમે ધીમે આજળ વધવાની તક આપા છે, પણ સાહિત્ય સૃષ્ટિ માંથી ખસી જવાની બીક પરિમલપ્રકાશે એ નોકરીને પાછો આવ્યો. અને તે સ્વિસે તેમણે બે કવિતા લખી : એક 'તને' અને બીજી 'હું'.

હવે તે એક શુભમાં એસિસ્ટન્ટ માસ્ટર બન્યા. ઇંગ્લેન્ડમાં સલામ ભરે, 'સાહેબ !' કહીને જોણાવે પોતાની 'કવિતા' કલાસમાં સમજાવવાની તક મળે, અને વધુમાં ટેલેગ્રાફ ઇંગ્લેન્ડ નેવા મિત્રો મળવા આવે, એ સમયે શા પરિમલને એવું સ્વર્ગીય લાગવા માંડ્યું કે તેમનું જીવન સુખમાં પસાર થવા લાગ્યું : એમને મોઢા 'મોટા' મણાતા માણમે જોળાખતા નહિ : અને એ કાંઈને જોળાખતા નહિ.

શાંત એક ધારુ જીવન શરૂ કર્યું.

પણ એમનો રસિક જીવન એમ કાંઈ શાંતિ પામે તો તે ફર્નન જુદી સૃષ્ટિમાં સર્જન જ થતું થાય ન-એક સ્વિસ કરતાં કરતાં જઈ ચક્રા ધન્યાશાળા પાસે. એ જોવા તો ગયા હતા : નિર્ણય કન્યાસૃષ્ટિ પણ સાથે સાથે કન્યાનાં મહેલીટાએ પણ જોવાઈ ગયાં. જોગાંથી એમને પ્રેમપૂર્તિ નેવા લાગ્યાં. એમની આંખમાં મહેલો વિલાસ લાગ્યા : અને વિલાસનો પાછળ પ્રેમની સંતાકુકી-નેનમાં રમતા તારા જેવી દેખા. એ તારાને મોતાની કરી ત્યારે જ તેમને શાંતિ થઈ.

પણ આ સૃષ્ટિમાં એક દુઃખ છે. દોઢ મહા સ્ત્રીજના પૈસા બેસે છે. અને વેપારીઓને કમખખત મારતોએ મણિત શીખવાડ્યું છે. એટલે એ તો પૈસા વિના સ્ત્રીજ આપવાની જ ના પાડે. શી પરિમલ-પ્રકાશ જરાક દાંધળા હુદા. વળી રજા સાહિત્યકાર. એટલે બે ચાર મિત્રો એમના નેવા મળે ત્યારે તો એ છુટ્ટ પણ રાજમહારાજ જેવો થઈ જાય. કામજ લખવો પડે એ કાંઈ સરકારી ચાર પૈસાનું કવર ન વપરાય : એમાં તો સુંદર કવર, સુંદર 'ટીટલ' અને પાછો પોતાનો મુદ્રાલેખ રત્ન સમાગરજીવું ફાંચનેત - એ પણ જોઈએ. પરિમલપ્રકાશનાં વડુ નિચારાં ઘણું કહેતાં કે તમે હવે તો કાંઈક લખો-પાછો કરો તો સારું, પણ 'મેસર્સ'ના ડોપડમાં, એક નિબંધમાં, એક નવલકથામાં, અને એક કવિતામાં એમ ચાર કન્યાઓની રમ કથના સૃષ્ટિ સામે, અને તંત્રીઓના લગામર મેજો માત્રતા શમશેની સામે, શી. પરિમલપ્રકાશ કાંઈ આજળ વધી શક્યા નહિ. એ હતા તેમને તેવા જ રજા. ને સર્જન જૂના સાહિત્ય સાથે સર્જન જૂનો પ્રશ્ન-હું દિયોયું કે ઉધારું ? આવીને ઉઠો રહો.

(૩)

નિચારા પરિમલપ્રકાશ ! અને નાંદે પૈલી કમ સામે શિર ઝૂકાવ્યું હતું તેમ ઝૂકવાના છતાં-એક સવારે સાઝ આડે-સાઝ આડે વરંડા સાહિત્ય જીવનના જાળા પછી, અને દોઢ કન્યાશાળાના ખાસ બોના લેજો માટે ગામણી છતાં-કાથમાં પૈલી રસિક લાકડી લાંબી પાન આવતા ચાવતા 'ટયુટન' કરવા નોકર-દુનિયાની ઘટમાળ જ એવી છે નહિતર આ કથ-નાના સ્વાભાવી, આ સૃષ્ટિના ઉપાધી-વિચારાત, હાં-કાંત, સુધાર્કાંત-એમ ત્રણ ત્રણ 'કાંત'ની 'નવાઈ'

‘ આવો ગાનર સાહેબ ! ’

તમાજી ! જેવી જ લાનુદિ જ સા મારે હોય ? હુનિવાની
પટભાજ જ એવી છે .

જે ઘેર ત્યા ત્યા ઓચરીમા મારામ ખુરચી
ઉસ એક આમેઝ વમતી રુપમરી એ એડી દતી .

તેની પાસે આ-દસ વર્ષનો ગૌર છોકરો રમતો હતો.

પરિમલપ્રકાશને જોતાં જ 'આવો માસ્તર સાહેબ !' રહીને,

કાલના જાનાના જે
ફાઇલ બેરોનો વિવેક
માસ્તર સાહેબ !' પ્રત્યે
ફેરો જતાવે છે, તેનો
વિવેક કરીને બાઇ બેરી
પણ ગઈ, તેનું સરકવ
પાલીકું કુંદરે સારી
પરિમલપ્રકાશ જોઈ રહ્યા.

'માસ્તર સાહેબ !
અમારો વલુ જરા
શિતભા નખતો છે.
મટલે આપને બોલવ્યા
જતા.'

કમળખત ગણિત !
એ પાડું એનું એ.
શેષાને 'ટયુશન' પણ

ગણિતનું જ ભેડેલો. રૂપિયા, આના, પાઇ. ત્યા
પણ પરિમલપ્રકાશને એ જ ઉપાધી.

'સાફ' મોટેથી પરિમલપ્રકાશ બોલ્યા એમના
અંતઃકરણની આંખ સામે વિમલપ્રકાશ મંડાવેલા બટ
અને સુધાકર્મનાં મોઝાં, બે માટે બેગલાઇ થાય
એટલું મળ્યા સાચું.

બીજે દિવસથી નિર્ધારિત પરિમલપ્રકાશ સાથે આઠે
ઘેરથી ઉપર છે, અને ચક્રદિવ્યાનના પેલા માયોફાઇ
દાખલાઓ. ફરી ઘેર આવે છે. એક દિવસ નિષ્ક્રમ
પ્રમાણે 'ટયુશન' થી પાછા આવતા હતા, ત્યાં તેમના
પિતાના મિત્ર, ૧૬ નરનેશમ મહેતા, સાકરીનો રોહ

સાફ સામે આવતા દેખાયા. પરિમલપ્રકાશ એને મજા
વાના હેતુથી જરા ચોમ્યા.

'કાલુ ડોસા પાસે આવતાં, આંખ પાસે ફાટ
સાપી પરિમલપ્રકાશને નિંદાગવા લાગ્યા.

'એ તો હું પરિમલપ્રકાશ.'

'કાલુ માલો !'

'હા, હા, હું જાણે.

'આમ ક્યાં જ
આવ્યો !'

'જરાક મેનાં મેનાં

તાં ગયો

રહ્યો.'

"સાહેબ છે, જમા, અમે સૌએ કહ્યું હતું કે બાઈ
પણી રવાના છે, પર સાફ" છે, ને આવું નહિ
મગ, પણ....."

'એ... ડોસા જરા લંબાવીને બોલ્યા જાણે
છે, મજા, અમે સૌએ કહ્યું હતું કે બાઈ રવાના છે,
પર સાફ" છે, ને આવું નહિ મગ, પણ એ" મગ
હું-આજ તો બધી દારવીને બાજીને જન્મ મળે.

તેની પાસે આ-દસ વર્ષનો ગૌર છોકરો રમતો હતો.
પરિમલપ્રકાશને જોતાં જ 'આવો ભારતર
સાહેબ !' કહીને,
હાથના જમાનામાં એ
કગાઇ ભરેલો વિવેક
'ભારતર સાહેબ !' પ્રત્યે
શેઠો જતાવે છે, તેવો
વિવેક કહીને પાછો બેઠી
રહ્યો. તેનું સચકત
પારીક્ષા મુદ્દે શરીર
પરિમલપ્રકાશને જોઈ રહ્યો.

'ભારતર સાહેબ !
—અમારો વિલુ જરાક
ગણિતમાં નબળો છે,
તેટલે આપને બોલાવ્યા
હતા.'

કમળજીત ગણિત !
એ પાકું એનું એ
શેઠોને 'ટયુશન' પણ
ગણિતનું જ જોઈએ. રૂપિયા, અના, પાછા ત્યા
પણ પરિમલપ્રકાશને એ જ કપાધી.

'સારું' મોટીથી પરિમલપ્રકાશ બોલ્યા. એમના
અંતઃકરણની આંખ સામે વિચલિત મંથાવેશ જુટ
અને મુષાકાંતનું મોજા, એ માટે બેગવાઈ થાપ
એટલું મગવા લાગ્યું.

બીજે દિવસથી નિયમિત પરિમલપ્રકાશ સાથે આઠે
ઘેરથી કપડો છે. અને ગરુદિવ્યાજના પેલા માયોલ
લાખનાં કુટી ઘેર આવે છે એક દિવસ નિયમ
પ્રમાણે 'ટયુશન' થી પાછા આવતા હતા, ત્યાં તેમના
પિતાના મિત્ર, વડા નરસિંહમ મહેતા, લાકડીનો ટોપ

સાથ સામે આવતા હતા. પરિમલપ્રકાશ એને મળ-
વાના હેતુથી જરા મોંઘા.

'કાલુ ?-ડોસા પાસે આવતાં, આંખ પાસે હાથ,
રાખી પરિમલપ્રકાશને નિહાળવા લાગ્યા.
'એ તો હું પરિમલપ્રકાશ.'

'કાલુ બાલો !'
જા, હા, હું બાલો.
'આમ જ્યાં જઈ
આવો !'
'નરાક મિનાં મેલને
ત્યાં જશે
હોય.'

"સાંકરે છે, મગા, અને સૌએ કહ્યું હતું કે બાઈ
કહ્યું રાખી છે, ઘર સાત" છે, ને આવું નહિ
મગે, પણ....."

'એ...પ' -ડોસા જરા અવાગીને બોલ્યા 'સાંકરે
છે, મગા, અને સૌએ કહ્યું હતું કે બાઈ રાખી છે,
ઘર સાત" છે, ને આવું નહિ મગે, પણ એક માટે
હું-આજ તો કહ્યું કરીને બાજીનો જનો મગે

હોત. અને એ જ મેનાં ખોર્ડ તારાં ધણીયાળી હોત. અપસરા જેવી છે. આજ હવે એને ત્યાં ઉડસને બહાવવા ભલો દમઘ.

‘હા.’ ફીણી સ્વરે પરિમલપ્રકાશ બોલ્યા. મેનાં બોલકે રૂપ તેમની આંખ સામે ખડું થયું. પણ એ ખડું દવે મૃગજળની સ્થિતિ જેવું હતું.

ક્રાસાથી છૂટા પડી, જ્યાંક મન્યતિથી, અને ભૂતકાળનો પચાતાપ કરતા, ઘર તરફ વળ્યા. પણ એટલામાં ‘રા પરિમલપ્રકાશ’ એ અગાધભાવ, પોશ્ટમેને સામે ધરેલા કસરથી, તેમની વિચાર સ્થિતિ ધેરાઈ મૂકી.

સામે પોશ્ટમેન ઉઠ્યો અને : આ નામ તમારું, નાઈ-નવે હોવાથી પૂછવા ઉઠ્યો રહ્યો

‘હા’

પરિમલપ્રકાશો હવર ફેડ્યું : કસરમાંથી નીકળી-એમ હુંમર બોલનાં ઉંદર નીકળે તેમ-એક તનીતું ફરફરિયું.

‘રા. બાહથી.’

આ વખતનો હુતાશની એક સર્ગમ સુંદર બતાવવાનો છે તેમાં તમારો લેખ અગ્રેડ પર મૂકવો છે. તો દવે ઉછાં પૂછો પર મૂકવાનો બીજો એક લેખ ઉપત મોકલી આપારી કરશે.’

સામે સાઈકલ સાથે બટકાના બગી જવા માટે પરિમલપ્રકાશ એક તરફ ફરી, કામગીરીમાં લઇ તેની ઝીંખી ન દેખાવ તેની કસમ કરી નાંખી, ને પાછોની મટરમાં એ ફેરી ચાડતા થયા : એમના અગાધી ભોલાપણા આમાં જ બધું મળ્યું. એ દામદો સામગ્રીને, મહત્વરે જાણવાનું હતું. હતું પાછું ફરે.

‘રેમ પરિમલપ્રકાશ’ હાના કપર ધરશે થવા હોઈ પરિમલપ્રકાશો કંઈએ નાંખી પેનાને અન્નના એક વખતની પોતાની મેનાનો વર-નામે ઉમેરે તો ‘અરે! બાહમાં’ બંધું તો આ કામગીરીની તાબી દીધા તેનાં વાન કરેનો દનો-સાહેબ અમગનો ‘હવે જઈ આવ્યા’

મકાન બંધાવ છે તેની તપાસ કરી આગોડ.

‘એમ જ માણે, રેમ મનમાં છે નાઈ-પરિમલ પ્રકાશને દવે સામે ઉગું રહેઈ અમગ લાગ્યું.

‘હા. આનો સાદેગડ!’

સાઈકલ ઉપરી મૂકી પરિમલ પ્રકાશ થોડે મધ્ય તેની પાછળ એક રતા. પાછોના ટાપમાં આડા રતનો ટોમે થતાં ભળીને ઉતારો પર તરફ દોડતા લાગ્યા પણ તેમના મનમાં અર્થકર મોટો અસાન થવા કરા દનો. ‘મારી મેતા!’

ગુજરાતનાં કુટુંબોનું માસિક

અમુક માસિક જાગીરાના જ હોય છે. અમુક સ્ત્રીઓનાં હોય છે; મોટેશ પુરુષો ને વહો વળા પોતાના મમતા માસિકો વાંચે છે. પણ 'કુમાર' કુટુંબમાં સ્ત્રીને એકસરખું પ્રિય હોય છે. ભગતી પ્રજાનું માસિક હોવા કથન એની સરખા ને મનોરંજક વિવિધતાથી તે સ્ત્રીઓમાં પણ માનીતું છે. એની ચેતનવંતી ને રસદાષી સામગ્રીથી મોરેરા પણ આકર્ષાય છે, અને એના ચિત્રો, વાતો ને આલિપ્તિઓને કારણે જાગ્રોને પણ તે મનમગનું છે આમ, એ એકલું કુટુંબનાં સૌ માણસોને સરખો રસ આપે છે. એનાં ચિત્રો, એની કથાઓ રચના, એની નવીનતા, એની વિરિષ્ણા ને સમૃદ્ધિ મુજબની માસિકોનાં જન્મે છે.

એનો ગમે તે અંક લુપ્તો અને તમે ગ્રાહક થવા લલચારો

પ્રાપ્તિ: લવાજમ રૂા. ૧ : પંદરોના ૧૧ રૂા : કુમાર કાર્યોદય, રાયપુર : અમદાવાદ

એ શું હતું ?

[માનવજીવનની એક ભેટી કથા]

લેખક, ય. સાદા

હું તેના પ્રેમમાં પડ્યો હતો. માણસ પ્રેમ તો ખરો કરે ! હૃદયમાં પ્રેમની કામના કેમ લેવળ-લાલ છે ? કેટલા આશ્ચર્યની વાત છે કે હૃદય કોઈ એક જ બક્તિ તરફ ખુબ આકર્ષાય છે ! મસ્તિકમાં એકોત્તર વિચાર આવ્યા કરે છે, જમન જરમાં પ્રેમીને એક જ બક્તિ ફેલાય છે અને છલે એકતું જ નામ નિકળે છે અને એ નામ પણ એવું હોય છે કે જે અંતરાત્મમાંથી સદાયે નિકળતું રહે, અને કોઈ પૂરવ મંત્રની માફક વારંવાર જાણી શકાય.

હું મરી કયા સંજગાવવા બેઠો નથી પ્રેમ તો દરેક સ્થળે એક સરખો હોય છે. હકીકત એટલીજ કે હું તેને જોતાજ તેના પ્રેમમાં પડી ગયો. એક વાં સુધી તેના પ્રેમ પાશમાં, અનેક સંમર્ષમાં રહ્યો. તેના રાગો તેની નજર, તેનાં કવંડો જોતા અને રીઝો-આનંદ મેળવતા. એના દર્શનથી આત્માને શાંતિ વળતી. એના નિર્જલ વચ્ચે તેવા કરવામાં પણ કે અસૌકીક યુગ્મનો અનુભવ કરતો. એનાં એક વાતમાં હું એટલો બધો માત્ત થઈ જતો કે મને એટલુપે બાળ રહેતું નહીં કે રાત્રિ છે કે દિવસ. અમે બે સિંચાવ બીજું કંઈ છે કે નહીં, અમે-હું આ મોઢમાં છું કે ખરો ક્યાં.

૫જી તે મરી મઠ કેમ કે એ તો હું એ જલજો નથી. અને હવે તો વાહ પણ નથી. ઘણાંમાર વર્ષોમાં તે બીજાએથી સખા સમયે ઘેર આવી બોલે રિસે મંદી ૫ડી એક આનાકિપામતિ પચારીએ

૫ડી એને કોયે રોમ હતો એ તો હવે મને માલ નથી રહ્યું ૫રણ કોઈટોએ બહુમિ તુસખા લખ્યા અને માથા મવા એને લવા આવવા માટે એક દારી રાખી હતી તેના હાથ સદાયે ખરમ રહેતા, માથું બધા કરતું અને આખો ચગકાટ મારતી ૫જી ખેડ મરી દેખાતી હતી, હું કે કહેતો કે પૂછતો તોજ તે હજાર આખાં આલે મને તોએ વાતોએ રમરણમ રહી નથી હું બધુપે ભૂમી ગયો છું એ મરી મઠ, એક જ ૫ડમાં, એજ સાદ અને રિમંસાસ લખતે એ યજરી મઠ હા, સમય-એ પ્રમંથ મને દહીયે છે; હું ધારું છું કે એ પ્રમંથ કદાચ હું નહીં ભૂલું દારીએ કપાએ હાથ મારતા 'એહા !' રહ્યું અને હું સમજી ગયો કે એ મરી મઠ

એથી વધુ કે જાણતો નથી મેં એક ધાર્મિક પુરુષને જોલાઓ. શું એ તમારી પ્રેમિકા છે ? ને મના એ સળોની મને લાગ્યું કે તેઓ તેનું અપ-માન કરે છે તે તો મરી મઠ હતી, હવે એને અ-મારો સંબંધ જલજાની શી જરૂર ? એટલું વિચારી મેં એમને મારા ધરમાંથી કાઢી મૂક્યો. એમને બંને બીજા એક ધાર્મિક પુરુષને મેં જોવાની મના-વ્યો. તેઓ લગાડ પ્રસિદ્ધા લના; તેમનું દીન કામજ દત્તું, તેમણે મારી પ્રેમિકા સંબંધે વાતો કરવા મંદી અને મારી આખમાંથી અસિની મારા વડેલા લાગ્યાં

એને જમીનમાં ઘડી દેવામાં આવી, જમીનમાં દગાની કે સખાની દેવામાં આવી તેને દાદવા પ્રમંથ

અમારા કેટલા સંબંધીઓ અને મિત્રો શોક બહાર કરવા આવ્યા પણ, હું તો હોષ ન જાણે તેમ ત્યાંથી ન્દાસી ગયો. પહેલા તો હું જોરથી રોડતો ન્દાસી અને પછી ધીમે ધીમે ગલીઓમાં ચલો ચલો મારા ઘર તરફ પાછો ફર્યો. ખીમજ દિવસે મુલાકાતી કરવા ફેર તણ પરદેશ જવા હું બહાર નિકળી પડ્યો.

x x x

હું ગાંધી કાસેજ અસહબાઈથી પાછો ફર્યો. મેં મારા જોરમાં પણ મૂક્યો. મારું મકાન જોઈ મરણની રૈયા જોઈ જીવન સંબંધીની બીજી નાની મોટી વસ્તુઓ જોઈ મારા દિલમાં સખત દુખ થયું. બારી ઉપાડીને ઉપરથી નિમે પડતું મૂકવા જેટલો ઉશ્કેરાઈ ગયો મારા માટે આ ધરમાં આ જગ્યાએ, એ બધી જીતી વાત તાજ કરતી વસ્તુઓ વચ્ચે રહેવું એ ધડીબર માટે પણ અસંભવિત યમ પડ્યું.

તેજ ત્રિવેસો હતી, જેમાં તેણે આજે સીધો તા. એના હાથે જે જે વસ્તુઓ હંચ કળા અને યોગ્ય રચે મૂકવામાં આવી હતી, એ બધી વસ્તુઓ જેમની તેમ પડી હતી. એના શાસના કળારે આજુઓ આ મકાનમાં છૂપાએલા હતા. મેં બહારથી ન્દાસી છૂટવા મારી ટોપી હાથમાં લીધી, દરવાજા પર પહોંચતા મારી નજર એક મોટા આરસા પર પડી. આ આરસો એણે એટલા માટે જ બહાર મૂક્યો હતો કે ઘરથી બહાર જતી વેળા એ આરસામાં પોતાના શબ્દગારને, પોતાની કુંદરતાને, પોતાના મોઢક વસ્ત્રો ને અને પોતાને નખસીય સુધી જોઈ લે, ક્યાં કશુંને કરવા પાવું બાકી તો રહ્યું નથી ને ?

હું એ આરસા સામે એકાએક યંબી ગયો. એમાં પ્રથમ હું દેખાયો; અને પછી એની છાયા અને દેખાવા લાગી. એ છાયા પછી ધીમે ધીમે વધુને વધુ સ્પષ્ટ થવા લાગી. જાણે એ પોતે આ-

રસમાં પોતાના મોઢક વસ્ત્રોને નિહાળતી હોય છે. હું એને જોતાં યંબી ગયો; અને અને બાને ન રહ્યું. હું ક્યાં છું મારી નજર એજ આરસા તરફ હતી, જેમાં મારી પ્રિયા દંમેશ પોતાને જોવા કરતી હતી એ આરસા તરફ પણ મારી દિલોછા જીવંચા લાગી. મેં તેને ધ્રુજતા હાથે ધામો સ્પર્શ કર્યો. તે ઠંડા હતો. બાહ ! મારી રચિત ફરીતે તાજ થય લાગી.

હું બહાર નિકળી પડ્યો. હું પણ વિચાર કરી વિના. ક્યાં જવાનું છે એ નહીં ક્યાં વખર. હું માર્ગ કાપે જતો હતો, દૂર ને દૂર માથે જતો-હતો-તાં વચ્ચે એની સમાધી-કબર પાસે આવી પહોંચ્યો. એની કબર-સમાધી સારી બનાવવામાં આવી હતી. તેના પર કથાને ભપકા કે શબ્દગાર નહોતા. સાદા પત્થરોથી બધિલી એ સમાધી હતી, એના પર એ તખ્તી ગોઠવવામાં આવી હતી. જેમાં આ સજો કોતરેલા હતા.

‘તે પ્રેમીકા પ્રેમપાત્ર હતી, તેનું મરણ થયું’

તે જાજ જગ્યામાં પડીને સડી રહી છે; ત્યાં જ ડાહાઈ રહી છે. જોહ ? અથકર કમળા ! ‘હું માર્ગ મોઢું’ હાથમાં છુપાવી એની કબર પાસે-રહો, હંમ નિશ્વાસો લેતો લાંબા વખત સુધી ત્યાં જોસી રહી આરે તરફ ધીમે ધીમે અંધકાર થવા લાગ્યો. આ સમયે મારા દિલમાં એક અદ્ભુત વિચાર આવ્યો. મારું નિરાશ થયેલું દુઃખી દીલ, મારું ભાગ્યું હવ વહોવાઈ રહ્યું. મેં નિશ્ચય કર્યો કે રાત-ઉઠ્ઠી રાત બહાર આ કબર પાસે જ પૂરી કરતી. પરંતુ રાતે અને બહાર જોતા લોકો મને કાઢી મૂકશે તેજોથી બચવાને ઉપાય મેં વિચાર્યો હતું મૂળ-ચાલાક તો હતો જ. ઉમેશ અને એ મુલુશારી-કમસ્તાનમાં ચઢી આવવા લાગ્યો બહારથી તદ્દાં ખૂબ ધુમ્મો,

૭. તેમ હું એ કહાની નાની નાની કામળાઓને જી બોલો.

ત્યારે ઘેર અધિકાર હવાયો ત્યારે હું મારા આ-
ર યોગ્ય ગાડ પરથી ઉતર્યો, અને એ કાળિ રાત્રિ-
ધીમે ધીમે પગલાં ઉચ્ચકતો આનંદ લાગ્યો. પરંતુ
હી પ્રિયાની સમાધી કરીને મેળવી ન સક્યો. કામ
જીએ અચકાઈ ન પડે, કામ ખાડા ટેકરાથી અગ્રી
પ્રકૃત એ માટે અધિકાર જેમ હાથ લાગ્યા રાખીને
યા વખત સુધી કરતો રહ્યો. પત્થરે પત્થર, નાની
હી હાથી નીચી હમર-લોખંડી પોતરાથી ઘેરાયેલી
પરા અને સુઝાયેલાં પુષ્પો પશુ મેં હાથથી તપા-
સેલાં અનેક કબરો પર કોતરવામાં આવેલા અ-
લપટ અર્થાળો ફેરવી ફેરવીને મેં વાંચ્યું. પરંતુ
એ જ્યાં પ્રપત્તો નિઃશ્વ નિપટ્યા, અને
પ્રિયાની, સમાધી હવે ન જડી એક ! કેવી
નક રાત્રિ ! કાળું આકાશ ચાર તરફ ! અધિકાર
પ્ર. કબરો વચ્ચેની નાની નાની અલીંગમાં રખ-
ડી રખડતાં હવે તો હું ચાલ્યો હતો, અને કબરો
સુ લાગ્યો. પહોંતને મારે મારા હોશ હડી મવા.
મે અને પાછળ-જમણી ને કામી બાલુએ માત્ર
પો અને કબરોજ હતી. મહેલાઓની સમાધિ
ની આસપાસ આલનાં હું ચાલી ગયો હતો. મારા
હાથમાં ફોં યવા લાગ્યું હતું, તેથી એક કબર પર
સી ગયો. અજળ શાંતિ હતી. હવે તો મારા હલ-
લા ધનકારા પશુ સંભળાતા હતા, અને એક બીજો
પશુ સંભળાતો હતો તે ચારો હતો !
આ એકલવાથી ઘેર રાત્રિમા મારા અમિત યજ્ઞ-
મજાની કલ્પના ન હતી ! શું એ અજળ સૂમિ-
એલી મૃત્યુક દુનિઆમાંથી આવતો હતો ! મેં
રે તરફ જોયું-પશુ કંઈયે સમજ ન શકે. હું એ

નિર્જન-નિર્જન સ્થાનમાં કેટલા સમય સુધી રહ્યો.
તેની મને ખબર નથી. લાવઘો કુળતો હતો. મારું
ચરીર શિથિલ થઈ રહ્યું હતું. ઇચ્છા થતી કે બપોળી
ગીસ પાડું. કદાચ મારે મૃત્યુ પશુ આવી જાય. તરત
જ હું જે સમાધિ-કબર પર બેઠો હતો-તે કબર
કેં હાલતી જણાઈ. જાણે કે કામ અંતરથી ટોકતું
હોય ને ! આપથી હું તે સમાધિ પરથી ઉઠ્યો અને
તેની સામે બીજી સમાધિ પર જઈ બેઠો. બસ હું
જેવા લાં બેઠો કે તરતજ લાવ અને આશ્ચર્ય સાથે
જોયું કે હું જે સમાધિ પરથી ઉઠ્યો. એ સમાધિ-
કબર ધીમે ધીમે સીધી ઉભી થવા લાગી. એની ઉ-
પરની નાની નાની કાંઠીઓ પડતી જતી હતી.
અને કબર ઉપરનો લાંબો મોટો પત્થર ઉઠ્યો થઈ
રહ્યો હતો. તે મોટો વજનદાર પત્થર શાથી ઉઠ્યો
થતો હતો ? એક મૃત ચરીતું હાડપીંજર પોતાની
પીઠ વડે-મજાથી-પત્થર ઉઠ્યો કરી રહ્યું હતો.
અધિકાર રાત્રિમાં પશુ હું તેને તેમ કરતાં જોઈ શ-
ક્યો. એ હાડપીંજર જે સમાધિમાંથી નિકળવા પ્ર-
યત્ન કરતું હતું તે સમાધી કબર પર કોતરેલું હતું.

‘શાદકાશ, મહમદખાં જેમનું અવસાન
પર પર્વતી પરેશ્યું છે તેમજ આ સમાધિમાં,
રાઈ નિદ્રા લે છે. તેમજ લોહાના અનનાય
અને સ્વપ્નનામાં હાથ દલા પોતાના કુટુંબ
સાથે તેમને ખૂબ પ્રેમ હતો. છતાં જી બંધી
પરવં તેમજે સાવિત્રીયે પોતાના પ્રાણ ઉઠાયા.’

એ હાડપીંજર કબરમાંથી બહાર નીકળ્યું અને
કબર પર કોતરેલો શબ્દો એણે બે વખત વાંચી
લેવા. એથી એને સંતોષ થયેલો જણાયો નહીં.
પછી એણે એક અણીવાળો પત્થર રોપી કાઢ્યો
અને તે વડે કોતરેલો અક્ષરો એલીકોતરી નાખ્યા,
ત્યારે એ જાણુ લખાણુ જુસાઈ ગયું ત્યારે એણે

‘ એ કમરમાંથી નિકળે, અને પોતાની કમર
ઉપરના પટ્ટામાં પોતાનાં કાનડાં વણી લેવા ’

પે તની આંખના ખાણાં પેલી એ જ રખાને રહિને
બોજાર જોયુ; અને પછી પોતાની દાડમાં આન-
બાળી એ જ જગ્યાએ લખવા માંડ્યું. એનાં મેળના

અમરો કાલના નદીની, પાંતું ઉભયમર્મ અગત્ય
દવા તેજે લખ્યું હતું

“ સાદરાના મહામર્મ, જે જા જરૂરી
વધે થરી ગયા તે બર્જીય રહે છે. તરતજ
પેના મેળવવાની સાલને મેંજુ પોતાના પદ
પિતાના કાનડાં અત આરંભા. એજે પોતાની
સોને કુચી કરી, પોતાના બાજાને અને
પ્રકારે દેવાન કરી, પોતાની સાથે કુચનાથ
કરી, વેપારીઓ સાથે રંગો રંગો, મિત્રો સાથે
રિવાજવાત કરી અને બધા સુધી જવું ત્યા
નુધી જોડેને લેવાનું કામ કર્યું એને. અત
સાદરાની નદી પાંતું કુચનાથ મેળે બાંધે ”

બાંધ્યું લખ્યા પછી એ લાખોજર પોતાના

મેળને રીસીને જોવા લાગ્યું. મિત્રોમાં માંડી નમર
આનુજગુની બીજી કમર પર પડી. યું જોડું હતું
આખા કમરનાં બાળી બધાં મન કરીને પોતપોતાની
કમરમાંથી નિકળે-પોતાના સર્જનોએએ પોતાની
કમર પર જે બોરાં વખજો-મિત્રો દરીએ-નુધી
બીનાએ સાકં સમાવવાને ખાતર કોનસરી દની, તેને
છેડી રવા દનાં છોલી તેની ફેડી રવા દનાં. તેઓ
પોતાની કમર પરના મેળોના વાઘ કરી સમી
વધીજ કમરમાં મુંઝાવ રવા દનાં. તેઓમાં સમકમ
બધાં પોતાના પોતાનીએ કુચ બાંધ્યું હતું મિત્રો
સાથે જોડ રંગો રંગો પગાનું છું કર્યું હતું. તેઓ
મર્તા પ્રજાપત્ર કરી અને જોયા દના. એ બધા
પિતાઓએ, સુધિસ વારીઓએ, આનાકિન પ્રથેએ,
પતિષ કુચારીઓએ, સામા કુચનાથોએ, વેપારીઓએ,
બધા જેમને દંભે નિર્દેષ, નિષ્કર્ષ, સામા, સદ-
નુધી અને વાતમ પ્રકારનાં કો પુરોગ તરીકે બધીને
બોજાને જે સમાજની રીતો-રેખાની કમર પર
તેમના સર્જનોએએ જે મેળો લખ્યા દવા તે સામા
પ્રજાપત્રી કરી દવા તેઓમાંના પ્રજાઓએ મોરી
કરી દની, જોડેને પુરવા દના, તરીકેને રંગના
દવા અને એવા બીજાં અને કુચ ફોડી રંગો

સર્જન સાહિત્ય

વિદ્વાનોના
-સંતકાર-

મહુમ હુણ મહમદ શિવજીની માફક પુસ્તક પ્રકાશન અને તે પણ સચિત્ર અને હળવું, કે જેથી સામાન્ય વર્ગને તેમાં રસ પડે. તેવા પ્રકાશન માટે તમે હંમેશાં કાંઈ ને કાંઈ ક્યાં જ કરો છો. આ વખતનો પ્રપ્ત પણ સારી રીતે આરંભાયો છે હજી સુધી આણુ રહ્યો છે, એટલે તમારે કમરનો ખાંડ માનવાનો છે. તમને તમારા કાર્યમાં દરેક ક્ષિપું હું કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી.

“સર્જન સાહિત્ય” નો અંક ત્રણે તે માટે આભારી છું તમે તમારી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ ધ્યાન્યે જાઓ છો તે ધણા આનંદની વાત છે. ત્યારે દિલ્હી, મુસલમાન, પારસી બંધુઓ એટલેથી મુજરાતી સાહિત્યી સેવા કરવા બેઠા થયો ત્યારે મુજરાતના લોકોના પાર રહેશે નહીં. તમારા નવા સાહસ માટે મુબારકબાદી આપું છું.

અરરેશર ફરમાલ અબરદાર.

સુશિક્ષિત અને મધ્યમ વર્ગ બન્નેને આવી તાત્કાલ રસજી, સંસ્કૃત અને હાલકે ઉચ્ચ પ્રકારના પ્રાથમિક સાહિત્ય પ્રકાશનની જરૂર હતી. બાકી નિર્મિત્ય માસિકો, પાંચમી, અઢવાગિતો અને દૈનિકો તે ધણાં અથડાય છે.

તમે એકો કરેલો લેખક સમુદાય ધણો ખ્યાલ ખેંચી રહ્યો છે. એ સમુદાય જેટલો બને તેટલો વૃદ્ધિ. માત્ર અને વિવિધતા તમે કરો એમ આશા રાખું છું. જે રક્ષાની ઉચ્ચાર્થ, પ્રકાશન માટે અંગીકૃત કરી છે તે સાવધાનતાથી તથા સતતવધી સામ્યચો. તેને ઉત્તરોત્તર વધારે ઉચી સ્તરે જરો પણ પ્રાથમિક

અવગણો કે વાંકાથી લાભ મારે અગાધી વૃદ્ધિ કરી નહીં.

સારા, સંમીન અને સવંચાન એવા સાહિત્યની આપણે જરૂર છે. પછી ભલે તે માટે વાણી શોધા કે વાંકાથી અથડાને જતી કરવી પડે. સાહિત્ય સેવાનું એક અધાર સર્વોપરી ધ્યેય છે.

ઉમની ઉજરની, તાઝી- ખાંધેલી સાહિત્ય ધક્કા ખોને જે અવગણ આપી રહ્યા છો, તે જરૂર આણુ રાખશે. મુજરાતનું સાહિત્ય યોગ્યતા તમારા પ્રમ- ચનમાં હું ધણી આશા અને રસની વચ્ચે જોઈ રહ્યો છું.

રજિત લાલ હરિલાલ પંડ્યા

‘Literature in Creation’

“A Novel idea of Mr. Sanjiv” the well-known leading paper The Bombay Chronicle writes.

“Sanjiv Sahitya or Literature in creation” publication department through which he promises to supply for Rs. 5 per year with 24 books containing contributions from the pen of well-known writers. His ideal is to make them pass their time in reading good, pure, moral, intellectual and humorous articles judged from the first number (priced annas 4) it appears as if the ideal kept by him before his eyes is not likely to fail him.”

1-1-1931

સંસારનાં દ્રશ્યો

ઓ પોતાના ખા-
નગી ખડમાં એક
લીજ હતી એક સુદર
ટમસ આમળ એ બેડી
હતી એ કપાટામેદ કંઈ

લેખક
રા અય્યવરાય શુકલ
ચિત્રકાર :
રા જયના ખત્રી

અધરે એણે પત્ર પરથી
નજર ફેરવે બાજુસ
મરડી બાહુ પાણુ નેમું
એટલે જેને પોતે મહાર
ગણેત માનતી હતી તે

લખ્યે જતી હતી અને લખતી લખતી પોતાના મેળે
એકથી એકથી મલકાતી હતી પોતાના દિશોબન
દોસ્તને લખતી વખત કંઈ કંઈ અનુકૂળ કલ્પનાઓ
કર્ષે જાય અને કંઈ કંઈ સાવતા સળે મનમાં જાય
જણી રહે અને જેવા બાવ જાયે તમા જેવાં મલક
લીઆ થઈ રહે તેમ એને થઈ રહેતું એ દીવખુલ
થતી હતી, પે નાન મોરેથી બચકાર બોલાવે જતી
હતી અને એ બચકાર પોતાના પ્રીતમના કંઈ મત
બતતી હતી

એ ચોરડામાં એ વેળા સંપૂર્ણ શાન્તિ હતી-
કરો અવાજ ઉઠતો નહેતો, માત્ર કાઝગ ઉપર લેખ
નીતો મુક અને તાલનદ યથારાજ મંજળામે હતો
દિવાસપર ટમિલું ધડીમાળ કટ કટ કટ કર્યું જતું હતું
એ પોતાના નેજન કાર્યમાં એટલી જાણી મચ્યુલ
બની ગઈ હતી તે પોતાના સ્વપ્નામાં એટલી જાણી
તણીન થઈ ગઈ કે એણે કોઈને બારણું છપાડીચોર
કાની અંદર આવી પોતાની પછવાડે ઉજી રહેતું
સાંભળ્યું કે દીકું નહી

આ કોઈ, જે વ્યક્તિને પોતે પત્ર લખતી હતી
તે વ્યક્તિ નહોતી, કારણ કે પોતાના બાવને અનુરૂપ
બીમા વધારે સારા અને અલગૂત સળે વિચાર કરી
સોંપી કાઢવા તથા એ પ્રમાણે વાક્ય રચના ઓળવવા

પોતાના “ધરવાળા”ને પોતાની નજીક ઉમેવે
એવો મમકતી મારી એનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ
બાવની મારી એ ક્રાજવા સાગી અને જે કાઝગ
પોતે લખી રહી હતી તે મનાડી દેવા કાફાં મારવા
લાગી

‘ઓહો! કાણુ’ એવો બધા બેસા કપાઈ
બાધરે! મને ડેટલી બધી બીડવાસી મારી!’ સ્વર
હેવાતો ડોળ કરતાં લપડુડાપડુથી એ બોલી

‘હવેથી મારા આવના પહેલા તેની પોકારશે’
કજા પથ કોમ વચર આ સળે ઉચ્ચારવા દના-મું
પૂર્ણ શાન્તિથી આ ખુલાસો કરવામાં આ-બો હતો
પ્રકાશ મોહા પર સિંહત કરતું હતું પણ એમાનો
સેતાની કટાસ જ્યો મહે એમ નહોતું

સ્મિતનું સ્વરૂપ ધીરે ધીરે બદલાઈને ખડખડાટ
હસવામાં ફેરવાઈ ગયું. જેટલું સચુ સિંહત હતું
તેમ્ણ જ સાચુ આ હાસવ પણ હતું

‘લણુ શેદને લખનાં હતા, ખરે! કહો નોંહ્યો,
સાફ કાણુ લખી દો છે-એ કે તમે? એના પત્રો!
થણુ કાકડા હોય છે, પછાં જ કોંકા એમા કેટલા
બધા પ્રેમના છાજા-સ્નેહની બરતીઓ? અરે! કેટલી
જાણી વિગમકાકિત-મલત મરતી-કામ જતાળા? આ
તણુ સમોમથી કયો તમને બધ બેસતો સાગે છે-
વધારે મને છે?’

શ્રી ધોળી પૃથ્વી જેવી બની ગઈ, કાંપે તો લોહી
। નીકળે. એના હાથમાંથી લેખિની સરી ગઈ અને
એ અલગેલા નેટપેપર પર મેલિા મણનો કબજો
કર્યો.

પણ પેલા પુરુષનું ખડખડાટ હાસ્ય તો ચાલુ જ
હતું. જે પોતાની "ધરવાળા"ની નજીક આવ્યો,
તીજ એક ખુરસી એ ટેબલ આગળ ખેંચી લાવ્યો
અને એના ઉપર બેસી પોતાની પત્નીના વાજ પંચા-
ના લાગ્યો.

"તું ખરેખર બ્હી ગઈ! શા સારું! તને એમ
કશું કે હું કંઈ બચાડો કરવા આવ્યો છું અમર તો
જેમી તને મારી નાખી પછી પોતે મરી જવા આવ્યો
કુ ? ના, ના. હરણીજ નહીં. આવાં બેવાં ખૂન તો
વંચકયાના પૃથ્ ક્રેનાટકના તખ્તા પર રોતો અને
જે લેખકમાં કે પાત્રમાં કંઈ કળા હોય તો જ
આ છવતી ભગની અને વ્યવહારદક્ષ કુનિઆમાં
એવું કશું કરવું નથી. સિવ! સિવ! તારા લોહીથી
મુંદર રોનર છ શા માટે ખરડવી ? અમર તો આ
કડો કામગીરીને તું તારા પ્રેમની લાલાથી ભરી
ફેલી છે તેને પણ શા સાર મારા લોહીથી મટ કરવો ?
એમં કરવું એતો ખરેખર દવાપાત્ર, દોષમય અને
વેવક્રી કહેતવ હું તો માત્ર એક સરત કરવા જ
આવ્યો છું" આમ કહી એણે પોતાની પત્નીના વા-
ગનાં મુઠાં પર એક સુંબત કર્યું.

પણ આ સુંબતે તો એ ત્રાને જાણે ધમધમતા
ઝળાયા સમી ચાપી દીધી.

એ એકદમ આવી ખરડી ગઈ, પોતાના પતિ સામે
પોતાની હરણી જેવી અધોધારી તારી રહી અને
આશ્ચર્યની ચકિત બની બઈ પાપાણુવળ ચર્ચ રહી.

પણ ના એ પુરુષમાં એક ખૂનીયા જેવું કશું જ
ચિન્હ દેખાતું હતું નહીં. એ તો ચાતુર, આનદી અને

બડો માણસ લાગતો હતો. જાણે કાઈ સરળ અને
નિર્લેપ મમ્મક કરતો ન હોય-એ ઘડી મોગ કરી જરા
દીઘ બ્હેલાવતો ન હોય !

"અરે! મને એક બીડી તો બનાવી આપ.
તારા હોઠ લાલ જોઈ મને પણ મન ઘમં આવ્યું.
જેમો મશરો મૂલ્યવાન અને સ્નેહતલ્લર હોવા જોઈએ.
શંભુ શેઠ જે એલમી, કાષી, મુનો, વરોવાળી, સોપારી,
પાનના પારસલ મોકલાવે છે તેની જ પડી બનાવી
આપવાની હોં કે ?"

પણ પત્ની પોતાને એ બનાવી આપે ત્યાં સુધી
એને પીરજ રહી નહીં. પેટી તથા તાસક પોતાની
પાસં ખેંચી લઈ બીડી બનાવી મ્હોઢામાં મુકી
ચાવતાં ચાવતાં પાંધુ પ્રવચન શરૂ કર્યું.

"સમજીને ? મેં શું કહ્યું ? હું એક લાકું કરા-
તરત કરવા આવ્યો છું. એક સારી લેવાલી કેવાલીને
ક્યાસો કરવા હું આહિ છું. એથી આપણને બનેને
કંઈને કંઈ લાભ થશે. જો, સાંભળ."

અને આમ કહી એણે પોતાના ઠોઠના ચોર
ખીરસાચાથી એક આલાપુર રીખતથી બાધેલું એક
મેહ બંડલ સાચવી રહીને કાઢ્યું.

"આ મારો માલ, ના સોહો. શંભુ શેઠ તમને
ગળેલેલા તમામ પત્રોનો આખો અને ગંપૂજું સંમદ
એમાં એક પણ ખુટતો નથી-ઓછો નથી, જે દાસીને
તે કાલે ખડખડીટ આવ્યું તેવો મને જો ભેદ કરી
છે. જલ્દા તરીકે કમુજ માગ્યું કે સીધું નથી. એક-
દરે એકસો ને ત્રીસ છે-માત્ર ત્રણજ બહીસમાં બ-
આપલા, હોં કે ? બોસો મોટાણી ! આ માલનું શું
મૂલ્ય તમે મુકો છો ? આ સોહાનો શા અકો
દાસો છે ?"

હવે એ ત્રીને ઢળવે ઢળવે ખાલી થઈ મધ હતી

કે એના દવાભિયાનોને ઇચ્છે ખૂતામરહીત નથી. એટલે એણે એના તરફ ભય અને યોગ્યને બદલે-તિરસ્કાર અને નિપુરતાથી તાકિયું, છંદગી જોખમમાં આવવાની એની સમજણ દહેરાત બની રહી અને તમામ પશ્ચાત્તાપ પણ પીગળી ગયો. સારા શહેરની નાકટાક્ષ્યે હવે જાણે એનામાં આવી વધી પ્રવેશ કર્યો, અને હવે એ તો એટલું જ ક્ષિત્તિ રહી કે આ વખતે એના હાથમાં માત્ર એક જ ગ્રંથપીના પત્રો કેમ છે, હમ, સો, હનર પારના કેમ મીઠી ? એ બધાસ મામલા એકવાર અહીં આ વેળા બાંધી ચડી આ મરફ કહેવાળો માણસને મેથી પાક, જમીકે અને પછી એના મ્હો પર મુંઝી ચાલ્યા જાય તો કેવું મજાનું ?

એટલે એ પણ ખડખડાટ હસી તોળાઓ પાડી ગયા.

“ રેખુ, રે. યાબાસ યાબાસ, ખૂલ કરી, અમેની બતાવે બાહ ! હવે તમે ખસ મકે એ સો, એ જોઈએ, એક બીજું વધારે માફ, ચૂબનું કરી કો જોડું.”

પ્રમાણે મળ્યું.

“ હું રો મને સો રૂપીઆ આપીય ”

એણે બાંધવાના મલિયે.

“ હો હોહોહોહો ” પુરખનું રીધું ખડખડ

“ હાં સુધી પહેંચું.”

“ રૂપરડી ! જમ, સોજ રૂપરડી ! મું જો તો ખાસસા એક હનર જોઈએ—એક જોહી નદી, નદી તો એ બધાસ હું તાઓને ફોગટ ન આપી દઈશ—ના, માત્ર એમાથી વીણી લઇશ અને તમારા હરકના

“ બાબી મારી એ ધૂળવા લાગી અને કાગળ પોતે લખી રહી હતી તે સંવાદી રેલા ફાંસી મારવા લાગી.”

વાદમાર નમુના તરીકે વર્તમાન પત્રમાં પ્રમટ કરાવી તમારો દુનિયાકરમાં કંઈ વગડાવીશ અને બીજા યેમીઓને પણ પ્રેમનો પદાર્થ પાક સિખતીય. છે કશું ? ”

“ વાહ, તમારી મરહમમાં આવે તો બધે એમ